

20 Rv

635

LEGES NOVELLAE V. ANECDOTAE
IMPERATORUM
THEODOSII JUNIORIS

ET
VALENTINIANI III.

CUM CETERARUM ETIAM NOVELLARUM EDITARUM TITULIS
ET VARIIS LECTIONIBUS

EX VETUSTISSIMO COD. MS. OTTOBONIANO DEPROMPTIS

Quibus accedunt aliae VALENTINIANI III. Constitutiones jam editae

QUAE IN COD. THEOD. DESIDERANTUR

AC TANDEM

LEX ROMANA SEU RESPONSUM PAPIANI

TITULIS ANECDOTIS VARIISQUE LECTIONIBUS

AUCTUM AD FIDEM PRAEFATI CODICIS

ET ALTERIUS SVECO-VATICANI

OPERA ET STUDIO

IOHANNIS CHRISTOPHORI AMADUTII

QUI PRAEFATIONEM ET ADNOTATIONES ADJECIT.

*Conv.
Carm:*

*August.
Disale*

ROMAE MDCCLXVII.

AERE VENANTII MONALDINII BIBLIOPOLAE.

TYPIS ZEMPELIANIS.

PRAESIDUM FACULTATE.

Αἱ μεταγενέστεραι διδάξας ἰσχυρότεραι τῶν πρὸ αὐτῶν εἰσιν.

Posteriores constitutiones fortiores sunt prioribus.

Modestin. lib. II. Excusation.

VI
IOHANNI CAROLO
BOSCHIO

S. R. E. CARDINALI EMINENTISSIMO
AMPLISSIMOQUE
ET MAIORI POENITENTARIO

IOHANNES CHRISTOPHORUS AMADUTIUS
SALUTEM

AM veteri, solemnique mo-
re, qui & nunc obtinuit,
receptum nosti, BOSCHI
CARDINALIS EMINENTISSIME, magnis Viris, quos
quis coleret, & suspiceret, tunc potissi-
mum temporis munera submitti consue-
viffe,

visse, cum ipsos honoribus, ac dignitatibus augeri contingeret. Quare cum primum Te in Cardinalium caetum brevi cooptandum & hominum fama, & bonorum omnium vota designarent, tum id & ratio dignitatis, quam tenebas, & merita, quibus fulciebaris, exigerent, inuri posse me praetermissi officii nota intelligebam, nisi aliquam tum laetitiae, tum observantiae meae significationem, qua Tibi novam hanc dignitatem ineunti pro viribus plauderem, publice emitendam aggrederer. Et cur non id mihi muneris praecipue statuerem, quem in Provincia Aemilia natum Ei, qui ipsam novo decore, & gloria cumulet, quoquo modo gratulari aequum erat, quique & ipsius benevolentiae, & beneficiorum amplissimis argumentis ad id potissimum urgeri maxime persentiret? Commode tunc edendas susceperam, cum haec animo, & mente versarem, quinque Novellas Leges anecdotas Impp. Theodosii

Junio-

Junioris , & Valentiniani III. , tum Legem Romanam, seu Papiani Responsum, ac etiam cetera veteris Jurisprudentiae, & eruditionis non exilia, quae dein accesserant, monumenta, quas sane si honori, ac meritis tuis commendarem & pro adepta ipsa dignitate munusculi, & communis tum mei, tum ceterorum Provincialium laetitiae instar futuras non dubitabam. Quid enim aliud vel Tibi convenientius, vel jucundius offerri a me posse sperarem, quam Volumen hoc tot insignibus, & eorum pluribus anecdotis Romani Juris monumentis refertum, quibus illustrandis multiplex insuper eruditionis ratio, etsi non ea tamen, quam ab ingenii mei tenuitate omnino Te dignam praestoleris, accesserit? Ita enim veteris Jurisprudentiae studio, ac amore teneris, atque ita a teneris singula eruditionis genera in deliciis habuisti, ut nemini eorum sis concessurus, qui Novellas has Constitutiones, & Romanam Legem

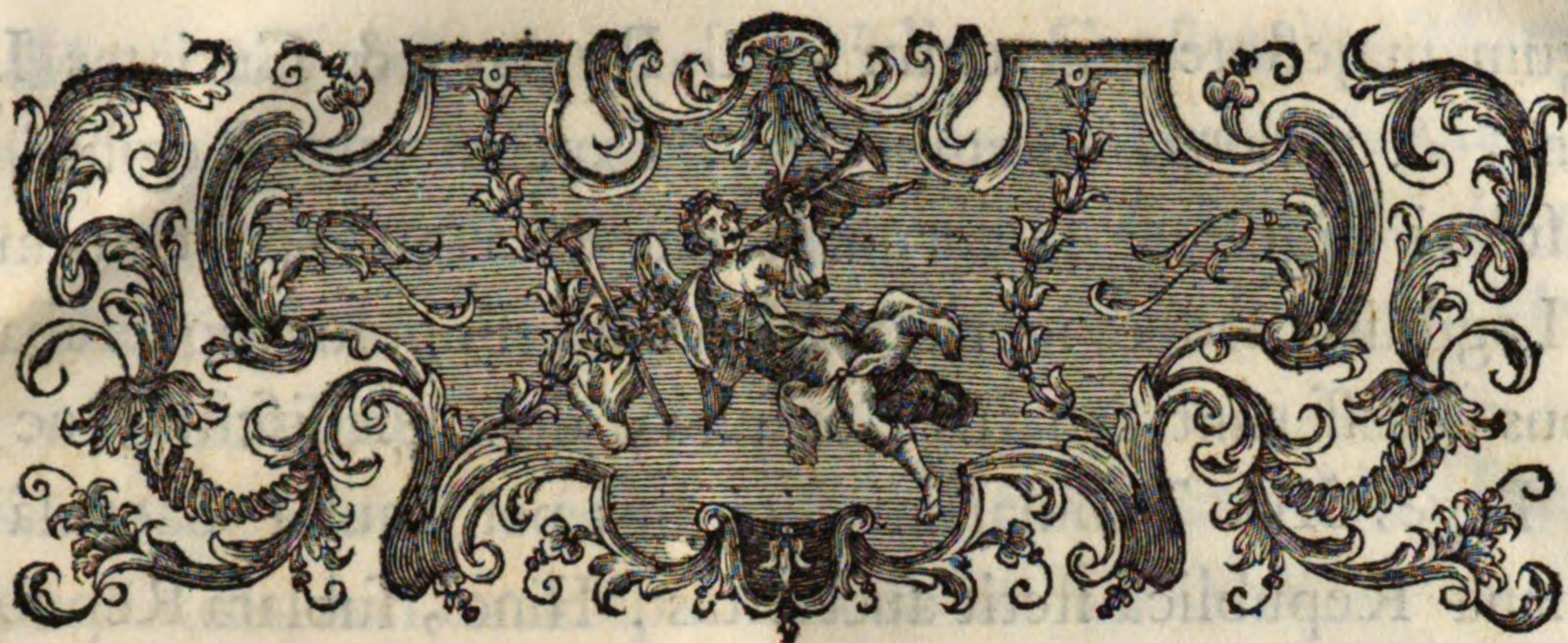
gem bono, libentique animo amplexentur. Tum cur non ipsas avidè Tute nunc excipias, qui, cum jam Breviatoris Curiae munus inter Palatina Officia obires, Novellarum Pontificiarum Constitutionum, five Decretalium Legum, quae veluti Extravagantes censentur, quaeque tunc a Benedicto XIV. Magno illo, ac immortalis memoriae Pontifice emittebantur, formulas ipsas concipere, tum eas subnotare, atque edere consueveras? Scilicet hinc praecipue factum norunt omnes, ut & a CLEMENTE XIII. P. M. magnam statim gratiam inieris, ac primum Te a Notis arcanis, tum ab Admissionibus apud ipsum adsciverit, dein, quod recenter peractum gratulamur, in amplissimum Purpuratorum Patrum Senatū accensuerit, ac nuperrime tandem Apostolicae Sedis Majorem Poenitentiarium renunciaverit. Fruere quapropter, VIR EMINENTISSIME, diu, & alacriter hac honorum, & dignitatum nova amplitudine,

quae

quae quidem tota tua est, & tuorum studiorum vere fructus est, & praemium virtutis. His autem fauste auspicantibus, quaeso Te, studia mea in posterum etiam, ut antea, fortunes, foveas, tuearis, ut iis quammaxime suffultus, secundis, ut ajunt, avibus, majora aggredi, quin & Nomini Tuo digniora prodere deinceps possim. Et sane cur id de Te mihi nunc in clientelam tuam recepto non liceat polliceri, qui jam de incognito prorsus benemereri inceperas, quemque mihi prius beneficium, quam Patronum adesse cognoveram? Quare id unum superest, ut hujusce animi mei, non omnino quale velim, sed quale possum hoc tempore, monumentum, hoc Opus, quod, me tacente, apud exteros, ac posteros loquetur, quodque meum erga Te obsequium, ac voluntatem publice patefaciet, inter eos Libros colloques, quos ab oculis, ac manibus tuis abesse non finis, ut apud Te mei semper memoria vigeat,
ac

ac saepe memineris, me esse de tuis familiaribus unum, atque de iis maxime, quos in tuam gloriam mirifice animatos, & tuo potissimum honori infervientes habiturum perpetuo speres. Ceterum D. O. M. vitam tuam incolumitate fortunet, diuturnitate donet, qua Ecclesiae Dei, Apostolicae Sedi, & Litterariae Reipublicae Te beneficentissimum ad hujus saeculi felicitatem exhibeas. Vale.

JOHAN-

JOHANNIS CHRISTOPHORI
AMADUTII
AD ERUDITUM LECTOREM
PRAEFATIO.

I. Ntequam de V. anecdotarum Novellarum Legum, tum de Romanae Legis, aut Responsi Papiani Editione, quam Tibi nunc sistimus, Erudite Lector, ratio reddatur, ac totius demum hujus nostri Operis ordo exponatur, juvat ea summatim praefari, quibus sensim te ad locum, ac tempus, quae unumquodque argumentum probe deceant, veluti manu ductum intelligas. Scilicet prima Romanarum Legum exordia leviter delibanda, atque inde subsequantium etiam Legum series cursim proseguenda, ut dein, nata occasione, pedem sistamus, ubi singulae Romanae Themidos partes, quas nunc exornandas suscepimus, nobis veluti in fundo suo haerentes occurrant, suumque propterea locum sortitae decenter opportunam de ipsis sermonis habendi rationem nobis, & argumentum exhibeant.

II. Compertum quidem est, Romanos primum, dum
b Re.

Regum maiestate regerentur , ad Regias , & Curiatas Leges vitam , & actiones adtemperasse . Exactis vero Regibus , & Consulari dignitate in eorum locum exorta , non tantum Regiis Legibus , sed & moribus Majorum Populus moderabatur , quibus accesserunt Senatus Consulta , dein Plebiscita , ac tandem Leges XII. Tabularum , quibus per multa Saecula in Romana Republica stetit auctoritas . Hinc , sublata Republica , rerum omnium summa in Unum coaluit , tuncque Augustorum decreta , ac sanctiones Legum vim obtinuerunt , licet , ipsis interim sic annuentibus , Senatus praeterea , ac Praetorum Edictis , tum Prudentum , seu Jurisperitorum Consultis , atque Responsis sua etiam vis esset , ac robur ⁽¹⁾ . Quare hinc factum est , ut ex Imperatorum Constitutionibus ab Hadriano usque ad Constantinum per Gregorium , seu Gregorianum Codex , qui ab ipsius nomine *Gregorianus* audivit , conflatus fuerit , & Hermogenianus Codicem alterum hujusmodi Decretorum a Constantino usque ad Diocletianum , & Maximianum in Gregoriani supplementum confecerit , qui proinde ab ejus nomine pariter *Hermogenianus* est appellatus .

III. Verum cum a Constantino M. jam ingens , ac nimia Legum moles , & obscuritas irrepsisset in Forum , Theodosius Jun. hujusmodi Jurisprudentiae nodos expediturus VIII. Viris illustribus , spectabilibus , & Divalium Constitutionum cognitione praeditis ⁽²⁾ demandavit , ut Edicta , Responsa , Epistolas ,

(1) Quis sine stomacho legat Librum Italico Caelo probrosissimum , vernacula lingua conscriptum , & Faventiae Archiitypis nuper excusum , qui inscribitur Compendium Legum Civilium ex Corpore Juris Romani , auctore Joh. Angelo Serra Caesenatense ex Capuccinorum Familia , ubi magna sane confidentia singulos fere Digestorum Thesmothetas , eorumque aequissima Responsa , quae tantum suspexit , & venerata est antiquitas , contumeliis , & censuris temere traducit , ut eadem a Romani Juris Adytis

eliminanda indicat , & eorum Auctores arte conjectandi , ut ipse loquitur , & prudentia Juris caruisse conclamet ? Si quae vero in Cuiacium , ceterosque virendos Themidis Mystras evomuntur , non taedeat percurrere , nae tu , Erudite Lector , hominem dixeris helleboro indigere . Quam diversum (Bone Deus !) a Dandinio suo , quo perpetuo gloriatur , sortita tandem est culta Caesena Jctum !

(2) Eorum nomina vid. in Novella I. Theod. Imp.

las, Mandata, Actaque Consistorialia a Constantino M. usque ad ejus Imperium in novum Codicem redigerent, qui anno Christi CCCCXXXVIII. promulgatus, & Novella I. ejusdem Theodosii Imp. confirmatus est, ipsique proinde *Theodosiani* nomen adhaesit.

IV. Quum vero, edito jam Codice, plures Novellae Leges prodissent non modo ipsius Theodosii, & Valentiniani III., sed insequentium quoque Imperatorum Marciani, Maioriani, Severi, Leonis, & Anthemii, hinc in ejusdem Codicis calcem ipsae conjectae sunt, iisque instructus Codex Theodosianus typis primum prodit Basileae anno MDXXVIII. cura Joh. Sichardii⁽³⁾, cujus Editionis plura exemplaria Romae etiam apud privatos Amicos, nedum in publicis Bibliothecis videre licuit, licet rarissima a quibusdam ipsa habeatur, quae tamen eas tantum Leges, & Novellas continet, quas Gothi in Compendio Legum Romanarum legi voluerunt. Dein editus est Codex Theodosianus cum Novellis Constitutionibus Lugduni anno MDLXVI. apud Guilielmum Rovillum, ubi tamen Novellae integrae non exstant. Tum accessit Editio Petri Pithoei, quae peracta est Lutetiae Parisiorum eodem anno MDLXVI., atque is XXXIV. Novellas ineditas vulgavit. Praeterea anno MDXCVI. hujusmodi Novellae expressae sunt in Editione Codicis Theodosiani, quae Parisiis a Jacobo Cuiacio per Sebastianum Nivellium peracta est, quaeque recusa est anno MDCVII. Insuper Franciscus Faber Bibliopola anno MDXCIII. Lugduni Editionem alteram adornavit, qua tamen Novellae Leges multis lacunis refertae, quin & mendosae exhibentur. Pariter Conradus Rittershusius Jctus Altorphinus anno MDCLI. Francofurti Novellas tantum Leges seorsim publici juris fecit, sed inemendatas, nec satis exacte digestas.

b 2

(3) Depromptit omnium primus Sichardius Theodosianum Codicem ex tribus Mss. Cod., suo nempe, Moguntino, & Morpacensi. Vid. Georgii Beyerii *No-*

titiam Auctor. Juridicor. Spec. II. pag. 28., & Joh. Albertum Fabricium Biblioth. Latin. Vol. III. cap. 10. pag. 807., & Vol. V. Suppl. lib. IV. cap. 10. pag. 833.

gestas . Deinde Jacobus Gothofredius easdem Novellas ad tramites Editionis Francisci Fabri Codici suo Theodosiano , tamquam mantissam apposuit , cujus Opus , quoniam ineditum ob ejus mortem superfuerat , tandem ab Antonio Marvillio Lugduni anno MDCLXVIII. vulgatum est . Postremo tandem cura Viri Consultissimi Joh. Danielis Ritterii Lipsiae anno MDCCXXXVI. cudi coepit , atque anno MDCCXLV. perfecta est instructissima tum universi Codicis Theodosiani , tum etiam Novellarum Legum Editio , quibus in Tomi VI. Partem II. rejectis primum ex laudato Ritterio perpetua Commentaria , variaeque Lectiones ex Codd. Wurceburgensi , & Gothano , tum etiam interdum ex ipso Otoboniano nostro accesserunt , de quibus inferius a nobis agendum erit .

V. Neque heic a nobis silentio praetereundae sunt aliae Constitutiones Constantini , Theodosii M. , Arcadii , Theodosii Jun. , & Valentiniani III. nominibus inscriptae , quae in utroque Codice , & in Novellis Ante-Justinianeis desiderantur , quaeque in *Appendicem Codicis Theodosiani* ex Codd. Mss. Lugdunensi , & Anatiensi Parisiis anno MDCXXXI. edidit Jacobus Sirmondus , postquam jam primam hujusce Appendicis legem , quae Constantini M. dicitur , inter Galliae Concilia antea recensuerat , sed mutilam ; tum insuper alterius , quam scilicet statuit *num. XX.* , duo fragmenta apud Sidonium Apollinarem ⁽⁴⁾ antea quoque protulerat . Harum Legum quidem impressio repetita est Parisiis in ejusdem Sirmondii Operibus anno MDCXCVI. , ac tandem a Ritterio factus est eisdem locus ad calcem Tomi VI. Partis II. Cod. Theodosiani . Porro Janus a Costa Tolosanus ⁽⁵⁾ , & Johannes Seldenius ⁽⁶⁾ primam sanctionem a Sirmondio prolata-
tam

(4) *Epistolar. Lib. IV. Epist. XI.*

(5) *Commentar. ad Decretal. Gregor. IX. pag. 280.*

(6) *De Synedriis Lib. I. Cap. X.*

pag. 328.

tam Constantino M. vindicarunt; tum Seldenius insuper notavit, illam *summam* memorari tum ab Eusebio, tum a Sozomeno; atque tandem monuit, illud idem Edictum ad finem Libri XVI. Cod. Theodosiani, veluti Extravagans, sub Titulo *de Episcopali judicio* appositum esse; sed in Mss. meo (inquit) locum habet, uti & bina proxime ibi sequentia, in titulo *de Episcopis, Ecclesiis, & Clericis*. Praeterea idem Auctor inferius ⁽⁷⁾ Constitutionem III. nimis depravate, ut ipse testatur, excusam ex Mss. suo Codice Theod. emendatiorem exhibuit. Verumtamen Jacobus Gothofredius ⁽⁸⁾, Joh. Daniel Ritterius ⁽⁹⁾, & Joh. Augustus Bachius ⁽¹⁰⁾ inter supposititias recensent hujusmodi Constitutiones, atque a Clerico semibarbaro medio aevo ex pluribus Codicis Theod. Legibus, Conciliorum decretis, ac Patrum sententiis fuisse confictas, existimant. Ceterum tres priores hujusmodi Constitutiones, quas praecipue arguit imposturae Gothofredius, defendere enixus est Joh. Le Gendreus in Libro, cui titulus: *Episcopale judicium adversus calumnias Jac. Gothofredi acerrime defensum, nec non ab omni suspicione falsi vindicatum* ⁽¹¹⁾. Tum eidem addi nunc etiam poterit Jacobus De la Bauneius, qui in Praefatione ad Opera omnia Sirmondii Socii sui ⁽¹²⁾ laudatarum Legum *αὐθεντίας* pluribus conatur adstruere, ubi etiam superius memoratam Constitutionem III. rursus ex Seldenio apponit. Nihilominus emunctae naris Viri, ac idonei veterum Scriptorum aestimatores numquam adduci potuerunt, ut singula saltem nova haec ementitae Nemesis Oracula colerent. Et sane si quis ingenuas hujus aevi Constitutiones umquam legerit, Sirmondianas statim vel ex styli dumtaxat longe quidem deterius discrimine, ut cetera nunc momenta praeteream, impostoris alicujus apocryphum farcimen pro-

(7) Pag. 348.

(8) Ad l. 1. Cod. Theod. de Episcop. judic.

(9) In Praefat. ad To. VI. Part. II. Cod. Theod.

(10) Hist. Jur. lib. IV. cap. III. Sect. II. §. 9.

(11) Parisiis ann. 1690. Hic Liber conjectus est in Cl. Meermannii Thesaurum Juris &c. To. III.

(12) To. I. §. IX.

pronunciabit , easque ipsius Sirmondii pseudo-Praedestinato (quem effoeta jam aetate octuagenario major evulgavit , quemque nunc , licet exhibitum ab Auvraeo , seu a Martino de Barcos Abbatis Sancti Cyrani Sororis Filio , & in Abbatia Successore , a Gilberto Maguinio , & ab Henrico Norisio , rursus edendum Sirmondii Socius alter nuper polliceri non erubuit) confociandas jure , meritoque censebit .

VI. Praeterea heic nunc , quoniam & ipsa apocrypha , quae Theodosio Iun. tribuuntur , recensere suscepimus , memorare etiam juvabit celebres ipsius Theodosii litteras , quae Doctorum Maximo Divo Aurelio Augustino Episcopo Hipponensi scriptae traduntur , quibus ipsum ad Ephesinam Synodum contra Nestorium invitaret . Inscriptio haec est : *Sancto , ac venerabili Augustino Episcopo Hipporegiensi Theodosius Imperator* ; Subscriptio vero ita se habet : *Dat. in nostro Palatio novae Romae quarto Idus Augusti , Coss. Basso , & Antiocho* . Verum quis non rideat harum formularum ineptias , quas a genuinis oppido differre , qui Imperatorum Constitutiones percurrerit , primo obtutu deprehendet ? His adde , quod cum Epistola data dicatur *IV. Id Augusti Basso , & Antiocho Coss.* , nempe die XI. Augusti anni *CCCCXXXI.* , Theodosius vero sacram emisit die *XIX. Novembris anni CCCCXXX.* , qua ad laudatam Synodum Episcopos invitaret , sequeretur , Augustinum ad ipsam , eadem jam absoluta , accitum a Theodosio fuisse , quod quam absurdum sit , & inverisimile , nemo non videt . Epistola haec sane inventa traditur a Fratre Hieronymo Romano in celebri Sanctae Justinae Monasterio Patavino , cujus tamen nullam mentionem videas apud V. C. Joh. Brunatium in *Chartarum Coenobii S. Justinae explicatione* , quam scilicet paucis ab hinc annis adornavit ⁽¹³⁾ . Tum ipsam latine scriptam in Hispanicum sermonem idem Frater Hieronymus se transtulisse testatur ⁽¹⁴⁾ , ex quo dein ipsam

(13) *Patavii 1763. ex Typographia Conzatti.* (14) *In Chronico.*

ipsam rursus in Latinum idioma convertit Ludovicus de Angelis Eremita Augustinianus ⁽¹⁵⁾. Dein haec eadem Epistola diversimode etiam exhibetur a Campio Hispano apud Aloysium Torellium ⁽¹⁶⁾, ut hinc proinde Vir immensae eruditionis, ac doctrinae Henricus Norisius, Augustiniana Familia, & Purpuratorum Patrum Senatus decus praeclarissimum Hannibalis Riccii nomine ⁽¹⁷⁾ ejusdem Epistolae illegitimitatis argumentum eliciat, cum Theodosium Graece haud scripsisse constet, ut proinde ea diversitas Interpretibus adscribi possit. Verum si Vir doctissimus animadvertisset, hanc Theodosii pseudepistolam ex Latina primum in Hispanicam linguam, dein ex Hispanica in Latinam conversam circumferri, cetera tantum, & ea invictissima in ipsam urgens falsitatis argumenta, infirmum hoc intactum reliquisset. Hujus etiam Epistolae mentionem facit Liberatus ⁽¹⁸⁾, & Lancelottius ⁽¹⁹⁾, qui ejus falsitatem ob criticae eruditionis inopiam non persenserunt. Ceterum fictitiam facile agnovit Joh. Rivius Augustinianus Vir tum in eruditione, tum in sacra, & profana Historia versatissimus ⁽²⁰⁾, ac tandem omnium luculentissime ex certissimis Ephesinae Synodi monumentis eandem adversus Militis illius sui gloriosi, seu Macedonici ineptias cit. loco imposturae arguit laudatus Norisius.

VII. Postremo tandem heic memorandum etiam venit suppositum Diploma Theodosii Jun., quo, Divo Petronio Episcopo impetrante, Gymnasium Bononiense institutum dicitur anno Ch. CCCXXXIII., quodque ex marmorea Tabula, ubi inscribitur, vulgavit praesertim Ferdinandus Ughellius ⁽²¹⁾, licet ipsum simul claudicare agnoverit; Tum illud Italico sermone

(15) *De Vita, & laudib. Augustini. Parisiis 1614. Lib. V. cap. XVI. p. 148. b.*

(16) *Seculi Augustiniani ann. 431.*

(17) *Responsa P. Franc. Macedi adversus gerras Germanas Germanitatum Cornelii Jansenii, & Henrici Noris collecta ab Hannibale Riccio &c. Inter Ope-*

ra omnia Tom. I. col. 483., & seqq.

(18) *In Breviario Cap. V.*

(19) *De Vita S. Augustini.*

(20) *De Vita S. Augustini Lib. IV. Cap. V.*

(21) *Ital. Sacr. To. II. in Catalog. Episc. Bononien.*

mone expressum rursus exhibuit Leander Albertius ⁽²²⁾ ; Atque novum tandem ejusdem exemplar aliunde petatum, licet diversum aliquantulum, protulit etiam omnis Litteraturae Promuscondus praeclarissimus Ludovicus Ant. Muratorius ⁽²³⁾, quamquam interea Vir Cl. hoc ipsum Diploma Saeculo XIII. confictum sibi videri, ingenue omnino proclamaverit. Nec jam Muratorius dumtaxat ejusdem νοθέων patefecit; quin etiam Carolo Sigonio eandem jampridem suboluisse, perspicue patet ex ejus judicio, quod ex Mfs. Cod. in nova Sigonii Operum Editione prodidit Vir Cl. Josephus Ant. Saxius olim Ambrosianae Bibliothecae Praefectus ⁽²⁴⁾, ut nunc praeteream laciniam illam, quam Sigoniana Historia de Bononiensi Civitate ⁽²⁵⁾ adfutam suspicatur Muratorius ⁽²⁶⁾, tum cetera, quae fuse prosequitur Vir Cl. Caelestinus Petracchius Monachus Caelestinus in ejus Historia Basilicae Sancti Stephani ⁽²⁷⁾, in qua praeter haec, quae modo innuimus, totus est, ut ostendat, nihil esse, quod undique falsitatem magis praeferebat, quam hoc Theodosiani Diplomatis monstrum, cui, dum ipsum impostura clam, & contra fas eniteretur, rudis omnino obstetricata est ambitio; quamquam deinceps quidem hujusmodi veritas, quam ipse assertum venit, immane odium eidem pepererit. Praeterea Mabillonius ⁽²⁸⁾, & Tillemontius ⁽²⁹⁾, quales, ac quanti Viri! hoc ipsum Diploma, tamquam ridiculum exhibilarunt. Nec inter ipsos Bononienses alii insuper defuerunt, qui illud inter spuria, & adulterina amandaverint, ut de Alexandro Machiavellio Jcto ⁽³⁰⁾ idem Petracchius cit. loc. fidem facit, quibus etiam tandem, si fata tulissent, accessisset insigne alterum Bononiensis Litteraturae

(22) *Descrizione di tutta l'Italia &c.* Dec. I. Lib. V. ad ann. 434.

(23) *Antiquit. Med. Aevi* To. I. Dissertat. XXXIV. col. 21.

(24) *To. VI.* pag. 990.

(25) *Lib. I.*

(26) *Loc. cit.*

(27) *Della Insigne Abbaziale Basili-*

ca di S. Stefano di Bologna Lib. I. Cap. IV. §. II. pag. 29.

(28) *De Re Diplom. Lib. III. Cap. VI. §. X.*

(29) *Histoire Ecclesiastique, & des Empereur &c.* To. V. n. 3. pag. 842.

(30) *Apologia per l'Archiginnasio di Bologna &c.*

turae decus Maurus Sartius Camaldulensis Congregationis
Procurator Generalis, quem nuper

Raptum

Abstulit atra dies, & funere merfit acerbo,
quique sane nonnulla de hujus Diplomatis falsitate in ipsius
Tom. I., quem imperfectum reliquit, de Bononiensi Gym-
nasio, ejusque Professorum Historia delibanda sibi proposuif-
se, non semel nobis inter sermones suos asseruit. Ceterum
Alexandrum Formaliarium, quem, invitis Musis, hujusce-
modi Diploma, tamquam amplissimum patrii Lycaeii monu-
mentum in Ms. ipsius Historia de Bononiensi Universitate,
Litteratorum Reipublicae, novis de suo adfutis vindiciis, rur-
sus propinandum parasse cognovimus, nihil sane moramur;
praesertim cum probe nobis innotuerit, Virum Cl. Constan-
tinum Ruggerium a nobis numquam sine laude, ac summo
doloris sensu commemorandum eandem Historiam graviter,
sciteque prorsus Mss. ipsius Opere castigasse, ut etiam infe-
rius monendum a nobis erit in Commentario Vitae Rugge-
rii nostri ⁽³¹⁾, qui post Praefationem occurret. Verumtamen
cur Bononienses, quibus tanta, ac tam insignia, & sincera
prorsus avitae virtutis, & privilegiorum decora suffragan-
tur, de apocrypho insuper monumento tam anxie laborent,
atque honorem ex eo mutuari conentur, non equidem video,
quamquam nec Bononienses omnes eodem nunc insistere, nec
etiam omnes originariis praejudiciis, aut vulgaribus opinio-
nibus abstrahi, vel ex dictis huc usque (quod Bononiensis
Litteraturae summa laus est) abunde fatis evincatur.

VIII. Quare nullum adhuc legitimum, atque ingenuum
Ante-Justinianis Novellis accensendum obvenit, aut obvenif-
se novimus additamentum, quo Theodosianus Codex ditaretur,
quam praeclarissimum hoc V. Novellarum adhuc anecdotarum

παρά-
πληρη

(31) §. V.

παγέρον, quod nos modo exhibemus ex Mf. Codice quantitatis pretii, qui, cum olim adservaretur in Bibliotheca Petri Ottobonii Senioris S. R. E. Cardinalis amplissimi, qui mox Pontifex renunciatus dictus est Alexander VIII., *Ottobonianus* est cognominatus. Hic namque Codex unus est ex illis centum, quos in domesticam Bibliothecam (cujus originem, & vicissitudines exponemus in Commentario Vitae Viri Cl. Constantini Ruggerii eidem Bibliothecae olim Praefecti ⁽³²⁾, qui proxime sequetur) ex instructissima Christinae Svecorum Reginae Bibliotheca, quae dein majori ex parte Vaticanae coaluit, Alexander VIII., delectu habito, inferendos curavit, quod etiam innuunt ipsius Codicis involucro a tergo impressi Spicarum Manipuli cum Diademate, qui regium Christinae Stemma praeseferunt, tum geminae Aquilae in unum confociatae, quas Ottoboniae Gentis insigne novimus. Henricus Brenckmannius ⁽³³⁾, ut ex locis inferius adducendis constabit, hunc Codicem circa annum M. a Christo nato exaratum affirmat. Verum nos cum Viro praeclarissimo, doctissimoque Josepho Garampio Patricio Ariminensi, Basilicae Vaticanae Canonico, Secretiorum in Urbe Archivorum Praefecto, & a Notis arcanis Pontificis, qui studiorum nostrorum fautor est amplissimus, ac benemerentissimus, tum cum Praefule eruditissimo Stephano Borgia Diplomaticae Artis peritissimo, & editis Libris clarissimo, cumque Johanne Contio Romano ingenuo Amico nostro, ac Viro insignis doctrinae, maximaeque praesertim in veteribus Chartis tractandis, dijudicandisque peritiae ad IX., vel saltem ad X. Christi Saeculum hunc Codicem, rotunda characterum forma suffragante, retrotrahimus, cujus rei quidem, ut tu ipse, Erudite Lector, judex fias, nunc aere caelatum characteris specimen ex primae Chartae adversa parte peti-

tum

(32) §. IV.

(33) Vid. inferius §. VIII.

tum heic sistimus, quod sane & concinne expressum, atque autographi fidem plenissime referens certo credas:

Specimen Characteris Codicis Ottoboniani

pag. 1. a tergo

NERT APLE OERMANE

I. De precariis uel mercariis donatione
uel munusculis dominorum.

II. De homicidiis;

III. De libere accipibus

IV. De illicitis cionibus & furas
is cecidit cecidissis.

is inquirendis

De obsecrationibus cymnū

V. De uolentibus

VI. De accipibus uirginum.

& uduerum;

X De successibus cluissis.

XI De cūmocatione licum

XII De inquirendis cymneclibus^{bus}

XIII De cymnis cymnecium uel

siquid pte cecsu inquis.

XIV De obsecris pignibus &
fede uisyonibus;

Quare,

Quare , ut interim de Codice aliqua attingamus , dicimus , ipsum membranaceum esse , eaque forma compactum , quam integri folii octava pars constituit ; Quaternionibus , seu quaternionibus , ut vocant , XVII. constare , qui Alphabeti literis ad calcem postremae paginae numerorum loco dispescuntur , quique octonis chartis (si nonnullas , quae desiderantur , excipias) componuntur ; Chartis vero simul sumptis 127. donari , quas tamen ex una tantum parte recenter adnumeratas scias , omiſſis nunc , quas excisas inferius monebimus . In antica parte prioris chartae duplici signo Codex instructus est , scilicet S. X. 20. , & E. 6. 3. , pro Cimeliorum nempe mutatione . Ibidem superne titulus ex recentiori manu accessit , quo CODEX THEODOSIANUS protenditur . Antiquiori caractere , quem parum a totius Codicis scriptura diffitum affirmo , haec circa medium habes : *Confitebor tibi dne* , quae sane nil cum Codice commune habent , quaeque ibidem ab aliquo inopportune inlata non temere existimes . Inferne vero posteriori manu , quae tamen antiquior est ea , qua laudatus titulus superne signatus expressus est , habetur LEX ROMANA . Prioris chartae posticam partem , utpote ornamentis quibusdam insigniorem , jam in caracteris specimine , quod exhibemus , integram prorsus habes , quae sic inchoatur : INCIPIT CAPITLA DE LEGE ROMANÆ , de qua Lege quidem , quam postremo loco exhibemus , agendum erit inferius ⁽³⁴⁾ . Sequuntur Rubricae Capitulorum , quibus singuli fere veteres Codices auspicari consueverunt . Lex haec in Codice nostro donatur XLVIII. Capitulis , at in Indice Rubricarum usque ad XIII. producuntur , cum integra Charta , quae reliqua continebat , perierit , quemadmodum integra alia periit ad calcem hujus Legis , ubi descriptus fuerat Index Rubricarum Novellarum
 Theo-

(34) §. XVI. , & seqq.

Theodosii Jun., & initium ipsum Novellae I., ut monuimus etiam ad Indicem, quem in Opere hoc exhibuimus ⁽³⁵⁾. Aliquas etiam chartas excisas videas ad Codicis finem, ubi Cui Institutiones legebantur, ut advertimus quoque ad *Aularium Variarum Lctionum aliquot in nonnulla loca Institutionum Cui* ⁽³⁶⁾. Ceterum Codex nulla alia chartarum detrimenta expertus est, nisi excipias quatuor priores ad laudatam Romanam Legem usque ad Capitulum VII., quae corruptae paullulum sunt, ut proinde litterae aliquot perierint, quas propterea Italico, seu *cursivo*, ut ajunt, caractere supplavimus, ut etiam suo loco monuimus ⁽³⁷⁾. Post Legem Romanam, quae perficitur ad p. 23. a ter., sequuntur Novellae Theodosii Jun., quae numerantur XXV., ut ex Indice, quem protulimus, erui potest, quaeque ad pag. 68. usque pertinent. Quare pag. 69. incipit Index Rubricarum Novellarum Valentiniani III., quae censentur XXXIII., & ad pag. 115. usque extenduntur; ubi etiam habetur Index Rubricarum Novellarum Maioriani, quae XII. numerantur, quaeque ad Titulum VII. abruptae paginam 125. attingunt, cuius paginae postica pars occupari incipit ab Institutionibus Cui usque ad pag. 127., ubi Codex noster omnino deficit. Verum de hisce omnibus deinceps singillatim verba faciemus; quemadmodum concinniori loco dicendum nobis supererit de Amanuensis sphalmatis exstantioribus, de idiotismis, de orthographia, de siglis, ceterisque, quae accuratissimam Codicis descriptionem exhibeant ⁽³⁸⁾.

VIII. Codicem hunc, quaequae in ipso insigniora continentur, V. scilicet, quas diximus, Novellas anecdotas praecipue detexit, ac celebres fecit Leonardus Adamius Domo Volsiniensis, origine Venetus, Romae omnium primus a Bibliotheca Iosephi Renati Imperialis S. R. E. Cardinalis,
Vir

(35) Pag. 68.

(36) Pag. 112.

(37) Tit. I. adnotat. (1), & Tit. VII. adnotat. (1).

(38) §. XII.

Vir sane *Arcadicorum* Opere, cuius primam Partem vulgavit, tum omnigena eruditione, & exoticarum Linguarum peritia, qua mire pollebat, celeberrimus, quique & Libanii Graeca Opera auctiora, atque emendatiora, quae nunc in Imperiali Bibliotheca ejusdem manu exarata cum pulvere, ac blattis colluctantur, edidisset, tum & Jornandis Historiam *de Rebus Geticis* ex Cod. Ottoboniano plenior, *Arcadicorum* Partem secundam, ac Libros IV. Poggii Florentinii *de Varietate Fortunae* evulgasset, quos postea edidit Parisiis Vir Cl. Dominicus Georgius mox eidem Imperiali Bibliothecae Praefectus, ac dein ab intimo Sacello Benedicti XIV. P. M. cura Joh. Olivae Rhodigini, quibus etiam addas Opus inscriptum *Peloponnesus illustratus*, tum laudatas V. Novellas anecdotas, ac ipsum Papiani Responsum multo auctius, quam antea, quae omnia insuper in lucem emisisset, nisi integra prorsus aetate vitam cum morte commutasset, scilicet V. Idus Januarias ann. MDCCXIX., cum ipse annum ageret XXVIII ⁽³⁹⁾. Ejus Vitae Commentarium habes in Notitiis Historicis Arcadum vita functorum ⁽⁴⁰⁾, auctore Logisto Nemaeco, seu Comite Francisco Mario Campellio Jurisconsulto, ac Patricio Spoletino, quem consulere poteris, cuique

(39) Auctor Novi Supplementi ad Magnum Lexicon Historicum Aloysii Morerii inferius citandi *adnot.* (42), forte Abbas Gouietius, qui, ut discimus ex altero Prosperi Marchandii Lexico Historico, anno 1735., & 36. Parisiis edidit Tomos II. Supplementi ad praecedentes

Morerii Editiones, Adamium denatum dicit die 19. Januarii ann. 1717., die, & anno claudicante. Heic nunc quoque juvat monere, Adamii nostri cineres conditos esse in Basilica Sancti Laurentii in Damaso, ad cuius monumentum haec fuerant inscribenda:

D. O. M.

Volfiniis natus iacet hic Leonardus Adamus,

Romani, & Veneti Civis honore potens.

Qualis erat, quantusque, satis sua scripta docebunt;

Urna tegit cineres, Fama vagatur adhuc.

Mors immaturum abripuit, metuebat adultum,

Namque immortalis, si vixisset, erat.

Ad Adamii nostri Opera addi etiam poterit eruditissima ipsius latina Epistola, ad Joh. Marium Crescimbenium in veterem quamdam Inscriptionem DIVO. AC. VENERABILI. PRINCIPI. CONSANTINO &c. dicatam, quae ab eodem Crescimbenio inserta est in ejus Opere,

quod est de Statu Basilicae Sanctae Mariae in Cosmedin anni 1719., Lib. I. Cap. VI. pag. 31.

(40) *Notizie Istoriche degli Arcadi morti Tom. I. Roma 1720. num. XII. pag. 33.*

que etiam addas, quae de ipso retulit Vir Cl. Comes Joh. Marius Mazzucchellius Brixianus,

*Quem nunc emeritae permensum tempora vitae
Secreti pars orbis habet, mundusque piorum,*
in ejus Italiae Scriptoribus ⁽⁴¹⁾, tum quae in Supplemento ad Lexicum Historicum Aloysii Morerii adnotavit Gouietius ⁽⁴²⁾. Cum vero ex Ephemeridibus quibusdam Germanicis ⁽⁴³⁾, tum etiam ex Gallicis ⁽⁴⁴⁾ Litterato Orbi de hisce Novellis anecdotis evulgandis Adamii mens innotuisset, ita omnium animos earum desiderium incescit, ut ex Germanicis Jurisconsultis quamplures intensius Adamii mortem lamentati hoc nomine fuerint, ut deinceps patebit. Adamium siquidem parasse ipsummet hujus Operis Titulum, ac Specimen edidisse factae collationis Novellae Valentinianae XXIII. cum Cod. Ottob., tradidit Christ. Godofr. Hoffmannius ⁽⁴⁵⁾, tum Joh. Salom. Brunquellius ⁽⁴⁶⁾, qui insuper addit, hoc Specimen Cl. Menckenio ab Adamio fuisse transmissum, tum ipse Ritterius quoque rursus ingerit ⁽⁴⁷⁾. Verum hoc Specimen, de quo

(41) *Scrittori d'Italia Vol. I. Part. I. pag. 131. voc. Adamii.*

(42) *Nouveau Supplement au grand Dictionnaire Historique de M. Louis Moreri a Paris 1749. pag. 16. voc. Adamii. Vid. adnot. (39).*

(43) *bie gelehrten Zeitungen ad ann. 1717. num. 54. Vid. Brunquellium inferius citandum adnotat. (46).*

(44) *Nouvelle scavantes de l'an 1719. page 157., ad quas provocat loc. cit. Auctor Supplementi ad Lexicon Morerianum.*

(45) *Histor. Jur. Romano-Justinianei Vol. 1. Lib. I. Cap. II. Sect. III. §. 71. pag. m. 484. Lipsiae 1734: Diversas hujus Collectionis (sc. Novellarum Constitutionum) habemus Editiones, quarum ex Ms. Ottoboniano auctiorem, & emendatiorem pollicitus fuit V. C. Leonhardus Adamus Volsiniensis: prodierisse autem illam, non novimus. Tum ibid. adnot. (c) pag. 486: Titulus promissi Operis est: Impp. Theodosii, Valentiniani, Marciani, Maioriani, Severi, & Anthemii Leges Novellas, Papiani, ut vulgo dicitur, Responsorum Librum ex vetustissimo Ms.*

Ottoboniano auxit, supplevit, & emendavit L. Adamus Volsiniensis *ὁς ἐν Ἀγκῶνι* (corrige *ὁ ἐν Ἀγκῶνι*) Philocles Aepeus ad Clementem XI. Pontif. Max. *Quid autem ab hac editione expectandum fuerit, docet Specimen factae collationis Novellae XXIII. cum Codice Ottoboniano, quod hic integrum inserere placuit &c.*

(46) *Histor. Jur. Romano-Germanici Francofurti, & Lipsiae 1742. Part. I. Cap. XIV. §. 21. pag. 163: Separatim hae Novellae apud Robertum Stephanum (Parisii a. 1571.) inter Petri Pithoei opera (ibid. a. 1609. edita) & cum notis Conradi Rittershusii (Francofurti 1651.) prodierunt; novam denique harum Novellarum, earumque auctiorem, & accuratiorem editionem ex collatione Ms. Ottoboniani Leonhardus Adamus Volsiniensis pollicitus est (uti bie gelehrten Zeitungen ad a. 1717. n. 54. referunt) cujus specimen clarissimo Menckenio ab Auctore transmissum Hoffmannius (v. in histor. jur. pag. 232.) exhibet.*

(47) *Novell. Valentiniani inter Theodosianas XXIII. adnot. (4) To. VI. Part. II. Cod. Theod. pag. 65. col. 2: Leonhardus Ada-*

de quo jam egimus in Indice Novellarum Valentiniani III. ⁽⁴⁸⁾, frustra quaesivimus in instructissimis omnibus Urbis Bibliothecis, ac praesertim in Bibliotheca Amplissimi S. R. E. Cardinalis Alexandri Albani, utpote qui sit Clementis XI. P. M., cui Opus inscribebatur, Fratris Filius, tum & apud lectissimam Feminam virtute, ac litteris praestantem Josepham Mariam Victoriam Adamiam ex Neapolitana Gente Salia, Leonardi Glorem, quae inter selectissimorum Librorum Seriem, quam ex defuncti Conjugis Josephi Marii Adamii hereditate domi adservat, nihil hujusmodi habet, quamvis apud ipsam videre contigerit Cl. Leviri effigiem aere expressam, cujus quidem ectypo jam nos antea fruebamur. Praeterea nec Joh. Gottlieb. Heineccium ⁽⁴⁹⁾ latuit Adamii consilium de hujusmodi Novellis edendis; quin etiam innuit Auctori anonymo Historiae Juris Chronologicae, quae praemissa est Editioni Corporis Juris Civilis Romani, quae Lipsiae anno MDCCXL. peracta est ⁽⁵⁰⁾. Tandem hanc Novellarum Editionem, quam parabat Adamius, memorarunt etiam Campellius, Mazzucchellius, & Gouietius, quos jam supra designavimus ⁽⁵¹⁾. Quomodo autem insignis hic Codex in Adamii manus inciderit, ignotum mihi est; Ceterum facile suspicor, eundem ipsi traditum quoquo modo ab Andrea

Adami Volsiniensis ex Cod. Ottoboniano Novellas has auctiores, & emendatiores editurum se promisit, sed consilia mors turbavit. Is in Specimine ad Clementem XI. P. M. edito ad Lectionem Ottoboniani Codicis notat legendum &c.

(48) Ad Tit. juxta Ottob. Cod. XIII. p. 92.

(49) *Histor. Jur. Civ. Roman., ac German. Lib. I. Cap. V. §. 380. edit. Venet. pag. 392. adnotat. (*)*: Promiserat Leonardus Adami Volsinensis Auctor, scripta Historia Arcadica, seu Academiae Arcadum, cujus ipse socius erat (at Liber inscribitur Arcadicorum, & est de veteribus Arcadiae populis) famam consequutus, se has Novellas, nec non Papiniani (lege Papiani) Responsa multo auctiora, atque emendatio-

ra ex vetustissimo Codice Msc. Ottoboniano editurum, simulque in lucem protrahaturum quinque Novellas adhuc ineditas. Sed mors, quae Virum Doctissimum anno MDCCXIX. die IX. Januarii Reipublicae Litterariae eripuit, omnia ejus consilia in primis, quae de edendo Libanio, & Fornande ceperat, turbavit.

(50) Per Joh. Fridericum Gleditschium pag. 6., ubi sic ait anonymus Auctor: Post Theodosium multae constitutiones ab ejus successoribus sancitae sunt, quarum accuratiorem, & auctiorem editionem ex vetustissimo Mss. Ottoboniano pollicitus est Leonhardus Adamus Volsiniensis.

(51) Locc. cit. superius adnotation. (40), (41), & (42).

drea ejus Patruo, nonnullis etiam Libris editis fatis celebri ⁽⁵²⁾, qui jam Romae apud Ottobonium Cardinalem a pluribus annis degebat. Numquam vero Leonardus noster Ottoboniana Bibliothecae Praefectus exstitit, quemadmodum innuit Mazzucchellius supra laudatus ⁽⁵³⁾, ut ibidem proinde hunc Codicem per se ipsum attrectare potuerit. Verumtamen praeclarum hunc Codicem versaverat jam antea Romae Henricus Brenckmannius, quin & V. Novellas anecdotas ex eodem se descripsisse, testatur in Epistola ad Hadrianum Relandium ⁽⁵⁴⁾. Tum & hujus Codicis rursus meminit in *Historia Pandectarum*, seu in *Fato exemplaris Florentini* ⁽⁵⁵⁾, quod quidem etiam superius innuimus ⁽⁵⁶⁾. Ritterius quoque idem de Brenckmannio testatur, atque Novellas ipsas, tum variantes lectiones ex eodem Codice se editurum promisit, quas a Viro inter Italos doctissimo praestolabatur ⁽⁵⁷⁾. Verum spe hac Ritterius fraudatus est, ut e-

ven-

(52) Andreas Adamius obiit Romae anno 1742. Ipse ann. 1711. vulgavit *Opus*, cui titulus: *Osservazioni per ben regolare il Coro della Cappella Pontificia col Catalogo de' Cantori Pontifici*. Roma per Antonio Rossi in 4. Tum ann. 1734., & 37. duo Volumina edidit, quorum titulus: *Storia di Volseno antica Metropoli della Toscana &c.* Roma per il Rossi in 4. Vid. Joh. Marium Crescimbenium *Storia della volgar Poesia Vol. I. pag. 30. Vol. V. pag. 281.*, & Mazzucchellium *Scrittori d' Italia Vol. I. Part. I. voc. Adami*.

(53) *Adnotat.* (41).

(54) De Consulibus, quorum in *Pandectis* fit mentio, post Fastos Relandinos in Appendice ad *Fast. Roman. Consular. Theodori Jansonii ab Almeloveen Amstelædami 1740. pag. 621.*, ubi sic habet: Denique non abs re fore arbitror, si pro appendice praecedentium subjecero praecipuas quasdam differentias circa diem, & consulem Novellarum Theodosii, Valentiniani, & Maioriani. Contuli enim rubricas earum, & inscriptiones, sed vel maxime etiam subscriptiones, usus codice sat bonae notae ex laudata Bibliotheca Eminentissimi Ottoboni, in quo MS. praeter eas Novellas, quas Jac. Gothofredus post Codicem Theo-

dosianum edidit, quinque alias constitutiones ineditas reperi, ac descripsi. Inscríbitor is MS. Codex Theodosianus; & postea: *Lex Romana: videturque exaratus circa annum M. a Christo nato. Relatus autem est in Indice splendidissimae illius Bibliothecae sub littera S. X. 20.* Sunt porro Novellae constitutiones, ipsique tituli eo in Codice alio prorsus ordine collocati, quam a Gothofredo exhibentur, habita potissimum temporis ratione.

(55) Trajecti ad Rhenum ann. 1722. Lib. I. Cap. IX. pag. 55., ubi sic inquit: *Legem Romanam appellabant compilationem Juris ex Codice Theodosiano, & fragmentis quibusdam Ante-Iustinianis ab Alarico sub Gothis conceptam. Ita Codex MS. membranaceus Ottoboniana Bibliothecae, qui Theodosianum Codicem, hoc est potissimam Romanae legis partem cum Novellis Theodosii, Valentiniani, & Maioriani complectitur, addita Juris epitome, quique circa annum M. exaratus videtur, LEX ROMANA palam inscribitur.*

(56) s. VIII.

(57) *To. I. Cod. Theod. Praefat. Lector. Benevol. pag. 2: Servatur Codex antiquus Romae in Bibliotheca Eminentissimi Cardinalis Ottoboni, quem in Itinere Italico contulit Brenckmannus, & Novellas quasdam constitutiones ex eo*
d excer-

ventus postea docuit. Deinde Codicem hunc etiam Romae consuluit, teste eodem Ritterio ⁽⁵⁸⁾, Joh. Christianus Goetzius Regi Poloniae a Sacris, qui forte ipsum integre exscripsit, cum variantes nonnullas ex eo lectiones Ritterio communicaverit, de quibus jam nonnulla adnotavimus in Indice Novellarum Theodosii Jun. ⁽⁵⁹⁾, & alia etiam pauca inferius attingemus ⁽⁶⁰⁾.

X. Postremo tandem hunc Codicem jam distractum, antequam Ottoboniani Codices Vaticanis accederent, adeptus est Vir Cl. Constantinus Ruggerius Civis Archangelianus, & Romae Ottobonianae primum, mox Imperiali Bibliothecae Praefectus (heu quam diro fato nobis ereptus!), qui proinde ex eodem tum Novellas ipsas anecdotas, tum Papiani Responsum, seu Legem Romanam edere constituerat. Verum alio mente conversus consilium hoc facile abiecit. Quare duobus fere, antequam moreretur, mensibus mihi, qui me Comitem illi perpetuum adjunxeram, Codicem hunc liberaliter concessit, monuitque & de V. Novellis anecdotis, & de Lege Romana, quae in eodem continebantur, simulque mihi auctor fuit, ut haec omnia naviter exscriberem, commentariis ornarem, tum etiam prelo committerem, hisque tandem omnibus honori meo, quae sua in me humanitas erat, abunde consulerem. Avide tunc rem continuo aggressus sum, verum quam haud persequi continenter potuerim.

excerpsit, ineditas adhuc, quas & tecum, L. B., communicaturus sum, cum spes mihi facta sit a Viro inter Italos doctissimo, propediem & variantes, quas servat Codex, lectiones, & alia, quae sunt notatu digna, ad me transmissum iri. Cum vero Codex hic inscribatur Codex Theodosianus, & postea Lex Romana, non is alius est, quam quem Alarici Regis jussu confecere Visigothi. Haec Ritterius hausit ex Brenckmannio loco supra cit., sed uterque alucinatus est, ut ostendemus inferius §. XVI., & XVIII.

(58) To. VI. Part. II. Cod. Theod. Praefat. Lector. Benevol. pag. 4: Acces-

sit MS. Ottobonianus, quem cum Romae haereret, Brenckmannus inspexit, ex eoque non infeliciter emendavit Consulatibus nonnullos in Appendice Fastorum Relandi. Hunc satis antiquum Codicem Joannes Christianus Goetzius, Potentissimo Regi Poloniarum a sacris, Vir humanissimus, & politioris literaturae amantissimus, cum ante annos aliquot Romam invisisset investigandarum antiquitatum causa, iterum consuluit, mecumque benignissime varias communicavit lectiones.

(59) Ad Novell. I. pag. 69.

(60) §. XIV.

rim. Accessit siquidem praeter multiplices Scholasticas exercitationes, ac diversa studiorum genera onus novis additamentis, Praefatione scilicet, adnotationibus, atque VI. anecdotarum Tabularum Appendice exornandae quartae Belloriana Editionis *Fragmentorum Vestigii veteris Romae*, quam typis editam per nos jam habes ⁽⁶¹⁾. Tum addita est provincia longe impeditior illustrandorum veterum omnium Monumentorum, quae in Aedibus, & Hortis Caelimontanis Matthaeiorum Principum adservantur, quaeque propediem tribus Voluminibus comprehensa in publicam lucem emittentur. Quare cum succisivis horis dumtaxat ad hujusmodi Novellas, & ad Romanam Legem illustrandam incumbere nobis licuerit, res longius protracta est, quam nobis esset in votis. Interim vero, ut gratum animum nostrum, tum & sincerum obsequii argumentum erga pientissimos Manes amicissimi, ac plane doctissimi Viri Constantini Ruggerii, qui nos hujusmodi Cimelii possessores, & editores esse voluit, ea, quae possumus, ratione exeramus, illius Vitae Commentarium elaborandum suscepimus, quem post Praefationem statim offendes; Sic enim sequutos videbimur praeclara exempla tum Antonii Marvillii, qui hac ratione Jacobo Gothofredio, cujus ad Codicem Theodosianum illustrationes ipse edidit, parentavit, tum Joh. Danielis Ritterii, qui dein eidem Marvillio, tamquam Gothofrediani Operis Editori laudandae pietatis ergo justa persolvit; Siquidem nos non tantum Ruggerio nostro, tamquam hujusmodi Novellarum largitori, ei que, qui earundem Editor futurus erat, haec pietatis officia tribuimus, verum etiam tamquam pluribus aliis nominibus

(61) *Fragmenta Vestigii Veteris Romae* XX. Tabulis comprehensa cum notis Johannis Petri Bellorii Editio quarta, cui accesserunt incerti Auctoris, & Johannis Christophori Amadutii Sabinianensis Adnotationes, ejusdemque Appendix, in qua IV. aliae Tabulae anecdota-

tae, quae in Capitolio adservantur, publici juris fiunt, ad Sanctissimum Dominum Nostrum Clementem XIII. Pontif. Opt. Max. Romae 1764. in fol. Vid. *Gazette Littéraire de l'Europe* 18. Juillet 1764. n. 24.

bus Amico de nobis optime merito . Neque heic nunc silentio praetereundum , dum hoc Opus nostrum prelo cudetur , has ipsas Novellas ex eodem Ottoboniano Codice depromptas Faventinis Archii typis prodiisse , luculentissimo Commentario illustratas Antonii Zirardinii Ravennatis , Viri Consultissimi , qui eundem Codicem , insciis nobis , ab ipso Ruggerio jampridem obtinuerat , qui sane longe effusiori doctiorum Adnotationum segete , uberiorique rerum lectissimarum apparatu rem perfecit , quod sane si nobis , antequam hanc Spartam ornandam susciperemus , innotuisset , citra publicae fidei , qua jam obstringebamur , injuriam eadem forte dimitti a nobis poterat . Scilicet Zirardinianae Editionis rumor ad nos dumtaxat afflavit per litteras , quas exaratas ad d. XVII. Kal. Quintiles hujus anni accepimus a Viro Cl. , & Amico nostro Hieronymo Ferrio Longianensi , Publico in Urbe Faventina Eloquentiae Professore , quas proinde in ima ora subjectas habes ⁽⁶²⁾ . Ceterum Opus nostrum , licet doctrinarum copia exilius , non omnino tamen inutile , aut contemnendum videbitur , non tantum quod multo plura , quam Faventina Editio ferat , ipsum contineat , eaque diver-

(62) *H. Ferrius J. C. Amadutio S. D. Superioribus litteris ad me scripseras quinque Novellis Legibus nondum editis Codicis Ottoboniani manus admovisse te , Librumque Boschio Praesuli rebus omnibus ornatissimo inscriptum tum demum proditurum , cum inter Cardinales renunciatus fuerit . Operis commemoratione factum , ut alterum in mentem venerit , quod Zirardinus , Vir in primis eruditus , Legumque peritus paucis ante diebus Archii typis publici juris fecit , inciditque suspicio eademmet ipsa Ravennati proposita , quae Sabinianensis edere cogitasset : quam suspicionem meam Amicum latere nolui , remque ita se habere comperi , uti conjeceram . Quare te monendum censeo , ne actum agas : praesertim vero , cum & prolegomenis , & commentario perpetuo ita Leges illas illustraverit homo navus , & industrius , ut operam , & oleum fortasse perditurus vi-*

deatur quicumque alius rem aggressus aliquid simile tentaverit . (Id an contigerit miseris nobis , eruditi dijudicent .) Porro alias litteras ad me dederas mense Martio , quibus provinciam hanc a te susceptam indicabas , perque Caesennates confecturum sperabas . Sed cum eo tempore non satis commoda uterer valetudine , neque attente legi , neque Editio , quae ad finem properabat , occurrit : & nisi rursus propositum attigisses tuum , nihil admodum Zirardiniani laboris meminisssem . Quapropter & tempori , & valetudini tribues , si quid a me negligentia peccatum , faciesque , quod prudens quisque hujusmodi in re factum velit . De Oratiuncula satis superque : quam tamen Facciolato , Morgagno , Sibiliato , amplissimis in Patavina Academia Eloquentiae Triumviris non parum probari scias . Vale . Dec. Sept. Kalend. Quintiles MDCCCLXVI.

diversis simul illustrationibus locupletata, ac fideliori ratione perfecta exhibeat, sed quod etiam nitidiori characterum forma, atque ampliori charta illud Romae confici curaverimus, quod propterea ad Marvillianam, & ad postremam Ritterianam Codicis Theodosiani Editionem, tamquam Appendix quaedam facile accedat, quodque etiam seorsim ab ipso Codice concinne haberi possit.

XI. Verum nunc tandem plenius & ipsarum Novellarum, & totius Operis nostri ratio est exerenda. Novellae igitur, quas nunc edimus, quinario numero continentur, quarum tres, quae antecedunt, ad Theodosium Jun. pertinent, duae vero, quae subsequuntur, Valentinianum III. Auctorem habent. Quae primo loco occurrit, est *de Postulando*, & *de perpetuanda advocacy*; cujus dumtaxat extrema pars, salutatio nempe ad Florentium Praefectum Praetorio, cui Novella haec inscribitur, innotuerat, cum eadem Amanuensium vitio in aliis Codicibus, ex quibus Typographicae Editiones perfectae sunt, cum antecedenti Novella coaluisset, cui etiam proinde propriam Clausulam nunc simul ex nostro Ms. Codice restituimus, quae usque dum prorsus latuerat. Hac scilicet Novella advocacy munus, quod antea viginti annorum curriculo circumscribebatur, Caussidicis perpetuo, ac tota vita indulgetur, exceptis tamen Advocatis Praefectorum Praetorio, quod ipsis hujusmodi concessionis sublatio aliorum privilegiorum collata compensatione reficeretur. Ea vero, quam secundo loco recensuimus, ita inscribitur: *Ne Curialis ad Senatoriam dignitatem, vel ad aliquem honorem adspiret*; quae quidem data est ad Zoilum Praefectum Praetorio Orientis, de quo nos quidem multa Scriptorum loca collegimus, quandoquidem nihil de eo tradiderant Gothofredius, & Ritterius in Prosopographia Codicis Theodosiani, licet ex duabus Justiniani Codicis legibus eidem commendatis ipsius nomen

men compertum jam haberetur . Hac quidem Novella Valeriani cujusdam Curialis Emefae factum Imperator retundit, qui cinguli, & infularum honore elatus Provinciae Rectorem aspernari ausus fuerat . Tertio loco succedit Novella, quae est *de Competitionibus*, quaeque eidem Zoilo inscribitur, cujus sane pars potissima ex *l. ult. Cod. Just. de Petitionib. bonor. sublat. lib. 10. tit. 12.* jam in vulgus processerat, ut proinde, quae per nos nunc primum ex Cod. Ottob. proferuntur, rotundo charactere expressa fuerint, Justiniani insuper Codicis ad marginem variantibus lectionibus adlinitis . Hac sane Novella bonorum petitiones tolluntur, seu turpis illa calumniandi, & per aliorum patrimonia grassandi consuetudo, qua Delatores abutebantur, sterpitus eruitur . Hactenus de Theodosianis, nunc ad Valentinianaeas Novellas gradum facimus . Hinc quae quarto ordine occurrit, est *de Indulgentiis Reliquorum*, atque ad Faustum Praefectum Praetorio Italiae dirigitur ; Qua Valentinianus III. occasione sacrae festivitatis recentium quorundam votorum, de quibus fusius inquirimus, quaeque ad XV. annalia Valentiniani Imperii amandamus, Provinciis omnibus, & Insulis Italiae ad IV. usque Indictionem, Africae vero ad III. fiscalia tributa relaxat . Subsequitur tandem quinta, quae sub eodem Titulo, quem supra innuimus, continetur, atque ad Maximum iterum Praefectum Praetorio Italiae data conspicitur ; Ea vero Siculus possessor cum circumjectis Insulis VII. partis tributorum fiscalium solutione eximitur, barbaricae cujusdam vastitatis intuitu, quam nos respondere contendimus utrique Genferici Vandalorum Regis ex Africa in Siciliam irruptioni, quam tum an. CCCXXXVII. , tum anno CCCXXL. ex Chronicis contigisse advertimus, licet tamen potiore jure censeamus, secundam Vandalicam irruptionem huic Novellae occasionem praebuisse . Novella haec quidem manca est, & mutila, utpote quae careat mul-

multis intermediis, & fine. Ceterum Clausula quadam donatur in Codice nostro, quae ejusdem quidem non est, quamque nos sexto loco, tamquam Parergon recensemus, & alteri Novellae juxta Codicem nostrum Valentiniani Imp. secundae, quae est *de Postulando*, respondere contendimus; quam quidem fine carentem primus Cuiacius ⁽⁶³⁾ ex lacera quadam scheda, sed tamen vetere, quae involucro Libri cujusdam Theologici adhaerebat, vulgavit, iterumque edidit Parisiis ann. MDLXXXVI. inter Novellas Marciani, ut taceam nunc alias Editiones, quas suo loco a nobis allatas habes ⁽⁶⁴⁾. Ceterum in Adnotationibus nostris toti fuimus, ut Clausulam hanc Ottoboniani Cod., & Fragmentum Cuiacianum, quod a Cuiacio ipso, & a Ritterio Maioriano tribuitur, Valentiniano III. restitueremus. Hac sane Novella, cujus nos postremam partem nunc primum litterato Orbi communicamus, iterum caussidicinae officium XX. annorum spatium circumscribitur, ut per hanc proinde prima nostra Novella anecdota, quae est *de perpetuanda advocacy*, abrogetur. Verum quid juvat heic repetere, quae adnotationibus nostris prosequuti jam fuimus? Sat enim erit nunc monere, nos neque ad hoc Novellae fragmentum, neque ad ceteras V. Novellas anecdotas quidquam praetermisisse, quod abstrusioribus praesertim rebus, quae in ipsis continentur, lumen aliquod affundere posset; Adnotatione prima siquidem exponere curavimus summatim, quae ad argumentum cujusque Novellae pertinerent, prioribus, ac posterioribus legibus, quae eidem cohaererent, in medium adductis; dein ibidem Novellam, quae illustratur, in epitomen quodammodo redigere satagemus. Sequenti vero adnotatione Praefecti Praetorio, cui Novella commendatur, notitias congestimus. Deinde ceteris adnotationibus, criticis quidem ut plurimum, egi-

(63) *Observation. Lib. XVI. cap. 22.*

(64) §. IV.

egimus de Magistratibus, de Officiis, de Civitatibus, de Consulibus, ac de singulis exstantioribus rebus, quae in unaquaque Novella continentur; Quae omnia an pro dignitate perfecimus, aliorum esto iudicium.

XII. Quomodo sane Novellas has nostras illustraverimus, haftenus habes. Nunc qua fidelitate, ac diligentia easdem protulerimus, aperiemus. Eas igitur per nos primum ex ipso Codice anxia quadam religione describendas curavimus; deinde Callisti Marinii Pifaurensis apud illustrem Praefulem Joh. Baptistam Pergenium XII. Virum stilitibus judicandis ex Germanica Natione a secretis ⁽⁶⁵⁾, atque tum eruditione, tum Jurisprudentia spectabilis Adolescentis ope adscita, collationem cum Codice, & cum apographo nostro instituimus, ut proinde non tantum solliciti de unaquaque vocula, ac litterula, sed & de Amanuensis sphalmatis, ac de siglis omnibus fuerimus. Initio quidem animi pendebaramus, utrum easdem rudes, & incorrectas ad Codicis fidem prorsus vulgaremus, an rectae lectioni restitutas exhiberemus; Sed Cl. Virorum Pagii ⁽⁶⁶⁾, & Muratorii ⁽⁶⁷⁾ praeceptis edocti, ceterorumque exemplo confirmati, qui Manuscripta IX., vel X. Saeculi, eadem, qua donantur, orthographia, praesertim si tunc primum emitterentur, exprimenda tradiderunt, quod & ipsi eadem prorsus ratione exsequendum curarunt, nostras hasce item Novellas ad exactam Codicis fidem, subiecta interim recta lectione, ne eidem impares quis nos suspicaretur, tum ne imperitioribus ad Codicis menda aqua haereret, omnino repraesentandas censuimus. Quare nonnullarum litterarum

(65) Vulgo *Secreto di Rota*.

(66) In *Annalib.* Baronii ad ann. 67. n. 7. In *Mss.*, numismatibus, & inscriptionibus describendis ipsa etiam opificum, & librorum errata repraesentari debere.

(67) *Antiq. Med. Aevi* Dissert. XI: *Has ego criticae regulas reor, scilicet in*

veterum monumentis primum edendis nihil opus esse discedere a lectione Codicis; immo rem poscere, ut quantum fieri possit, eadem lectio retineatur, exclusis tantum apertissimis librarii mendis. (Hoc tamen postremum intellige, si desit rectae lectionis substitutio, qua nos autographi menda veluti expunxisse videmur).

rum, seu notarum ectypos ex industria elaborandos commisimus, qui tum Codicis characteres, tum sigla exstantiora plenissime aemularentur, ut e. g. *P* pro, *P̄* prae, *P* per, ceteraque hujuscemodi, quae genuinum Codicis Textum percurrenti illico patebunt. Amanuensis etiam sphalmata omnia servavimus, quorum sane insigniora haec habeas ex variis Codicis nostri locis data opera selectis, ut heic nunc ejusdem accuratissimae exhibendae descriptionis, quam supra recepimus ⁽⁶⁸⁾, occasionem arripiamus; Scilicet *adpra-ritorem*, *nequererint*, *strepitu eruere*, *militum modiorum*, *fema*, *melicum*, *ninputaneis*, *exsuarum* pro *adparitorem*, *nequiverint*, *sterpitus eruere*, *millium modiorum*, *semina*, *militum*, *imputandis*, *expensarum*. Cetera taedet persequi. Si de idiotismis quaeras, passim ii occurrunt, ut *sede* pro *sit*, *solempniter* pro *solemniter*, *inluster* pro *inlustris*, *querella* pro *querela*, *auxus* pro *ausus*, *inquoari* pro *inchoari*, *consecuntur* pro *consequuntur*, & cetera hujus generis. Hinc litterarum permixtiones frequentissimae, ut *a* pro *i*, scilicet *temeratis* pro *temeritatis*, & vicissim *i* pro *a*, ut *campinia* pro *campania*; *b* pro *v*, ut *alubionibus*, *abieno* pro *aluvionibus*, *Avieno*, & vicissim *v* pro *b*, ut *uellorum*, *saluerrima*, *puertatem*, *aceruissima* pro *bellorum*, *saluberrima*, *pubertatem*, *acerbissima*; *c* pro *t*, ut *eciam*, *precia*, *tercia*, *devocionis* pro *etiam*, *pretia*, *tertia*, *devotionis*; *d* pro *t*, ut *adque fid*, *derelinquid*, *tedead* pro *atque*, *sit*, *derelinquit*, *taedeat*; *e* pro *i*, ut *letigatoribus*, *cetra*, *iures*, & sexcenta hujusmodi pro *litigatoribus*, *citra*, *juris*, & vicissim *i* pro *e*, ut *extimantis*, *debit*, *offinsam*, & millena hujus generis pro *existimantes*, *debit*, *offensam*; *g* interdum pro *c*, ut *argana*, pro *arcana*; *m* pro *n*, ut *imperpetuum*, *quimdecim* pro *in perpetuum*, *quindecim*, & vicissim *n* pro *m* saepissime, ut *autin*, *inproborum*, *inple-*

(68) §. VIII.

*impleverit, impune pro autem, improborum, impleverit, impune; o pro u, ut grado, curriculis, postolandi, nominis pro gradu, curriculis, postulandi, numinis, & vicissim u pro o passim, ut grassatur, moderaturi pro grassator, moderatori, & omnes fere accusandi casus pluralis numeri masculini generis ex secunda delinatione, ut propterea tot nominandi casus singularis numeri videri possint; s pro x, ut eudosi, sestarius, massimo pro Eudoxi, sextarios, Maximo; ac tandem y pro i, ut cyngulum, arbytrium, cyues, tyronum ⁽⁶⁹⁾ pro cingulum, arbitrium, cives, tironum, & vicissim i pro y, ut Ciro, simacho pro Cyro, Symmacho. His adde, quod interdum h exuberat, ut in vocibus hautoritas, perhenni, exhigentium, exhibuis, hinferat, & ceteris; aliquando desit, ut in vocibus scholaribus, teudosio, viusmodi, oris, & similibus. Partier m passim modo exuberat, modo deficit, & praesertim, ubi exprimitur per suprapositam lineam: Exemplis parcimus, quae sunt innumera. Diphtongi ut plurimum absunt; interdum tamen solutae, aliquando per suppositam virgulam, seu caudulam ad litteram e sic e, ut nunc etiam vulgo scribitur, expressae cernuntur; quemadmodum interdum eadem male appinguntur, ut in vocibus allaegatum, moeram, minimae, quae quidem adverbii locum tenet. Accusativus casus pro ablativo passim occurrit, e. g. cingulum dignitatem privari, pro numerum, ex testamentum, sine dubium, & vicissim ablativus pro accusativo, ut per testamento, secundum lege; tum etiam genitivus pro accusativo, ut per orientis, ac tandem accusativus pro dativo, & ceterae hujuscemodi sribiligines, quas persequi haud expedit. Ut de abbreviaturis, ac de siglis simul aliqua attigamus, praecipue hae sunt: id. aa, idest *Idem Augusti*; pk aa, idest *Praefecte carissime Augusto*.*

(69) Manutius in *Orthographia* putavit, Tyro scribendum cum y, quod ita signatum vidisset in pseudo-S. C., seu pseudo-Plebiscito, quod legitur ad Pon-

tem ementiti Caesenatensium Rubiconis, qui *Pissatelli* nomine ab Incolis salutatur. Verum in secunda *Orthographiae* Editione sententiam mutavit.

florum ; *theud.* , idest *Theodosio* ; *u c* , idest *Viro Clarissimo* ; *C R p R um* , idest *Comes rerum privatarum* , *dno* , idest *Domino* , & millena hujusmodi , inter quae reponas omnes voces , quibus appictas vides novas litterarum formas , quas nos ad fidem Codicis effingendas curavimus . Ut autem de punctis , & interpunctionibus aliqua etiam moneamus , sciendum , puncta quidem in Codice nostro frequentissima esse , & ut plurimum erratica , & fallacia , ut , si eis quis attendere vellet , de sensu verborum actum esset omnino . Interdum etiam puncta inter ipsas unius vocis litteras intercedunt , ut inde verborum monstra conflentur , e. g. *lege prioris . ublata* pro *lege priori sublata* ; *femouente . fui* pro *femoventes vi* , & alia hujus generis . Commata vero , seu virgulae raro occurrunt , & eae praesertim ad finem paginarum , ac Titulorum inveniuntur . Periodorum distinctiones non perpetuae , verum frequentiores in Lege Romana , quam in Novellis , ubi rarissimae . Litterae majusculae , ut ajunt , minio ornatae habentur initio omnium Capitulorum Legis Romanae , & omnium etiam Novellarum . In contextu hujusmodi litterae ea prorsus ratione occurrunt , qua periodorum distinctiones habere se diximus . Dictiones sua habent spatia , & intervalla , licet non raro occurrant duarum dictionum contignationes erroneae , ut e. g. *seui* pro *se vi* , & aliquando etiam unius vocis disiunctiones , ut *cum ui-cti* pro *convicti* . Litterarum etiam integrarum , & periodorum quin etiam omissiones non infrequentes , quarum nonnullas adnotavimus in Indicibus Titulorum inter variantes lectiones ⁽⁷⁰⁾ . Aberrationes vero oculorum ob verborum bis recurrentium similitudinem , quibus intermedia nonnulla ab Amanuensi intercipientur , interdum quoque occurrunt ; Et quo-

(70) Novell. Theod. *Tit. I. n. VIII.* pag. 70. *Tit. III. Nov. I. n. VII.* , & *XII.* , & *Nov. II. n. XIV.* pag. 72. , & *Tit. XXII. n. III.* pag. 82. ; Tum Novell.

Valentin. *Tit. XXI. n. V.* pag. 98. , & *Tit. XXVI. n. I. X* pag. 102. , ut mittam cetera .

quoniam omnia exemplis heic illustrare nimium foret, adire poteris praefertim, quae tum ad Novellam I. anecdotam ⁽⁷¹⁾, tum ad Indices Titulorum Novellarum inter variantes lectiones corrasimus ⁽⁷²⁾. Tandem litterarum deletiones in Codice nostro habentur, quae peractae sunt vel litteris verriculo absterfis, vel puncto superne, ac inferne litterae expungendae appicto, quae tamen a nobis typis exprimi nequiverunt, nec fane, ut exprimerentur opus erat. Forte quis nos in Masoretharum Schola altos dixerit, qui minutiora haec confectemur; *Sed quid vetat* (juvat regerere cum Brenckmannio ⁽⁷³⁾) *exemplo magnorum Virorum in minutis quoque accuratum esse, imprimis si parum cognitae sint, & ad majora ducant?* Et fane si quis Brenckmannii praecipue, ut ceteros mittamus, anxiam diligentiam in Florentinorum Pandectarum litteris, orthographia, ceterisque hujusmodi delineandis, describendisque intueatur, ignaviores nos quidem in Ottoboniani nostri Codicis rationibus exponendis forte dijudicabit.

XIII. Sed quae insuper Opus nostrum praeter Novellas V. anecdotas continet, sunt innuenda. Habentur scilicet post laudatas Novellas Indices Titulorum Novellarum Theodosii Jun., Valentiniani III., & Maioriani; Nam a Codice nostro absunt Novellae Marciani, Severi, Leonis, & Anthemii, quae quidem ad calcem Codicis Theodosiani collocari consueverunt. Eos quidem, quorum Rubricas, servata Codicis fide, ut in Novellis factum conspicias, exhibuimus, ea ratione huc proferendos censuimus, tum ut argumentis nonnullis, quae nos ex iisdem petivimus, auctoritas esset, & robur ⁽⁷⁴⁾, tum ut ordo constaret, quo ipsi in Ms. Ottob. dispo-

(71) *Adnotat.* (5). pag. 6.

(72) *Novell. Theod. Tit. VI. Nov. III. n. XIII. pag. 74., Tit. XX. n. IV. pag. 80., & in Auctar. Variar. Lexion. in Cui Instit. Tit. II. §. 3. pag. 113. Vid. quinetiam adnotat. (17) ad Tit. XXXVI. Legis Romanae. Forte alia adsunt exem-*

pla; Verum nonnisi pauca haec nunc occurrunt.

(73) *In Histor. Pandectar. Lib. II. Cap. V. pag. 138.*

(74) *Vid. adnotat. (1) ad Clausul. anecdotam Novell. Valentin. III. de Postulando pag. 58.*

disponuntur ⁽⁷⁵⁾ ; qui ordo fane non idem est in omnibus Codicibus , nec in omnibus Editionibus , quod quidem ex Titulorum numero evinci poterit ; nam in Marvilliana Gothofredii Editione Tituli Novellarum Theodosii Jun. XLVIII. numerantur , in Ritteriana LXI. , in Ms. vero Ottob. XXV. recensentur , a quo tamen absunt Titulus II. *de Confirmatione Legum Divi Theodosii Aug.* , & Titulus III. *de Judaeis , Samaritanis , Haereticis , & Paganis* . Tum Tituli Novellarum Valentiniani III. apud Marvillium sunt XVIII. , apud Ritterium XII. , in Ms. autem nostro XXXIII. , in quo tamen desiderantur Titulus juxta laudatam utramque Editionem XXV. *de pretio solidi* , & *ne quis solidum integrum recusset* , tum Titulus juxta priorem Editionem XXXVII. , & juxta posteriorem XL. *de praediis pistoriis Afris deputandis* , ac tandem duo alii a Cuiacio primum editi , ac dein a Ritterio in fine Libri I. Novellarum Theodosii Jun. relati . Insuper Tituli Novellarum Maioriani in utraque item Editione IX. afferuntur , cum in Cod. Ottob. XII. adscribantur . Atque hoc loco dolendum contigit , Amanuensem Ottob. Codicis scriptionem non ultra VII. Maiorianarum Novellarum Titulum extendisse , quod nisi accidisset , tres alias Novellas anecdotas nunc tibi , Amice Lector , ex Codice nostro exhibere potuissemus , quarum proinde Rubricas dumtaxat nobis nunc proferre licet ; Siquidem Tit. VIII. , ut ex laudato Indice patet , proflare debebat Novella *de reddito Jure armorum* ; Tit. X. Novella , quae inscribebatur : *Neque Senatorem Urbis Romae , neque Ecclesiam ex testamento sibi a certis personis aliquid relictum fisco inferre cogendum* , & *de populis urbicis* ; ac tandem Tit. XII. Novella altera , cui haec Rubrica : *de aurigis , & sediciosis* ; de quibus omnibus suo

(75) Ordo Editionum omnium displicet ; sed Ritterianus omnium cerebrofior , ut vix ullam ejusdem rationem prorsus videam . Si Novellarum omnium nova E-

ditio esset conflanda , Ottoboniani Codicis ordinem omnino proponerem , qui sane ut plurimum annorum seriem sequitur , nec quis eo concinnior haberi potest .

fuo loco aliqua diximus. Quare juvat confidere, ex integrioribus Codicibus in posterum prodituras non solum has ipsas Novellas, sed & alias plures, quarum desiderio tene-mur, atque ea quinetiam, quae ad Novellam ipsius Ma-ioriani *de Adulteriis* intercidiſſe, putat Schultingius ⁽⁷⁶⁾. Quod sane multarum Novellarum desiderium superſit, do-cet imprimis Alariciana Interpretatio ad Tit. II. Lib. II. Cod. Gregoriani, in qua commemoratur ignota Lex Novella, qua minoribus integri reſtitutio denegatur, ſi agatur de dote, quam pro conjunctione matrimonii ipſi conſtituerint ⁽⁷⁷⁾. Tum in Ms. Cod. Theodoſiano, qui adſervabatur in Bi-bliotheca Chriſtinae Svecorum, & Vandalorum Reginae, quae poſtea Alexandri VIII. Pont. Max. munificentia ceſſit Vaticanæ, quique ſignatur duplici n. 1023., & 1024., & cujus meminit Cl. Montfauconius in *Bibliotheca Bibliothecarum* ⁽⁷⁸⁾, innuuntur incognitæ prorſus Novellæ Maximi, ejus ſcilicet, qui per trium Menſium ſpatium poſt Valenti-niani III. caedem Romanum rexit Imperium, & de quo nos fuſius egimus ad Novellam V. anecdotam ⁽⁷⁹⁾; Si-quidem in laudato Codice Ms. pag. 1. a tergo hæc ha-bentur, quae nunc a nobis fideliter excerpta juvat addu-cere: *In xpi nomine incipiunt ſententiae cum diebus, & con-ſulibus excerptae cum interpretationibus. Libri legu ex corpo-re Theodoſii Ipſius Theodoſii ſunt libri XVI. Novellarum cum auctoribus eorum ideſt Valentiniani* ⁽⁸⁰⁾, *martiani, maiuriani* & ſe-

(76) *Tit. XXVI. Reſponſor. Papiani adnotat.* (1). Ceterum etſi exemplar hu-jus Maioriani Novellæ, quod Joh. Sel-denius ex domeſtico Ms. attulit in Li-bro, cui titulus: *de Uxore Hebraica Lib. III. cap. 12. pag. 389. Londini 1646.*, multis lectionum diſcrepantiis, quas non vidit Ritterius, donetur, tamen nihil eo-rum habet, quae memorat Papianus. Quare vel Papianus lege abuſus eſt, ut pluries adnotavimus, vel alia Novella, quae forte perierit, hæc cavit Maioria-nus.

(77) Vid. Schultingium ibid. *adno-tat.* (3) *To. II. Jurisprud. Ante-Juſtin.*, qui tamen *cit. To. II. ad Tit.* juxta ipſius Editionem XXXVI. *Reſponſi Papiani adnotat.* (6) temere deſiderari exiſtima-vit Novellam, qua caveretur *de Adve-nis*, cum ea quidem habeatur inter No-vellas Valentinianæ, ſi vulgatis Edi-tionibus inſiſtas, *Tit. IX.*, ut nos ad lauda-tum Papiani *Tit.*, qui nobis eſt XXXVII. *adnotat.* (12) etiam monuimus.

(78) *To. I. pag. 38.*

(79) *Adnotat.* (2) *pag. 50., & 51.*

& *severi maximi lib. V.* Quare non ita facile asserere debuisse Vir Cl. Carolus Antonius Martinius ⁽⁸¹⁾, nullam ad nos constitutionem transmisisse reliquos Augustos occidentales, nimirum Maximum, & Avitum Maioriani antecessores, nec qui Anthemium sequuti sunt, Olybrium, Glycerium, Julium Nepotem, Momyllum Augustulum, quoniam ipsi brevi, eoque precario, ut ipse ait, Imperio usi fuerint, quod dein ann. Ch. CCCCLXXVI. ab Odovacre Turcilingorum Rege occupata Italia, extinctum est ⁽⁸²⁾; Quandoquidem de Novellis Maximi fidem facit laudatus Codex Sveco-Vaticanus; Ac quidem inter Novellas Glycerii non immerito quis insuper adnumeraret *Sacrum Edictum contra Ordinationes Simoniacas*, quod ab ipso Imperii sui initio datum est *ad Himelconem V. C. Praefectum Praetorio Italiae X.* ⁽⁸³⁾ *id. Mart. Ravennae Leone perpetuo Augusto* ⁽⁸⁴⁾, quodque recenter cura doctissimorum Virorum Petri, & Hieronymi Belleminorum Fratrum Veronensium editum est ex Collectione Canonum, quae continetur in Ms. Sveco-Vaticano 1997. ⁽⁸⁵⁾. Huic, quod nunc innuimus, Glycerii Edicto addi etiam potest ejusdem Imp. Epistola ad Vuidimerum Ostrogothorum Regem ann. CCCCLXXIII. exarata, & in corio litteris Sueo-Gothicis Ulphilanis expressa, quam aere caelatam ex Autographo praenobilis, & Cl. Viri Joh. Wilibaldi Widmerii Serenissimi Principis Electoris Bav. Consilarii Aulici maxima sui parte integro exhibuit Joh. Adamus Ickstattius ⁽⁸⁶⁾, quamque
heic

(80) Defunt heic Novellae Theodosii, quae tamen adsunt in Corpore Codicis.

(81) In *Ordin. Histor. Jur. Civil. Cap. VII. §. XV. pag. 215. Viennae, & Pragae 1757.*

(82) Jornandes *de Rebus Geticis cap. XLVI.*

(83) Corrige V.

(84) *Supple Consule*, id est ann. Ch. 473.

(85) In *Appendice ad S. Leonis Magni Opera*, seu in *Vetustissimo Codice*

Canonum Ecclesiarum Sanctae Sedis Apostolicae To III. Edit. Venet. ann. 1757. col. 677. inter Documenta Juris Canonici veteris n. VI.

(86) Joannis Adami L. B. de Ickstatt *Observationes Historico-Criticae in Epistolam autographam Glycerii Imperatoris ad Vuidimerum Ostrogothorum Regem. Ingolstadii Typis Mariae Annae Schleigin Typogr. Acad. Viduae. in 4. Exstat Opusculum hoc inter Miscellanea Bibliothecae Passioneio-Angelicae Tom. DCCCXLVIII. n. XI., Tum nuper illud*

heic nunc inferne rejectam ⁽⁸⁷⁾ iterum nos recudimus, ne Itali nostri desiderio ejusdem teneantur, quibus ipsam sane incognitam, tum etiam ab ipsis Germanis neglectam deprehendimus, quod forte exemplarium raritate factum jure quis arguat. Hac quidem Epistola Glycerius Vuidimero, qui recenter synonymo Patri in Regia dignitate successerat, consilium suggerit, ut, relicta post se Italia tot barbarorum, incurfibus devastata, in Galliam exercitum ducat, copiasque suas cum Viso-gothis amicis, ac foederatis suis conjungat, quod sane narrationibus Jornandis mire etiam cohaeret ⁽⁸⁸⁾. Ceterum an hujus Epistolae *αὐθεντία* citra omnem suspicionem constet, & an verborum formulae, & litterarum moduli Romanos mores omnino praeseferant, alii judicent; non enim nos id nunc agimus; ac si agere esset animus, in effusum nimis sermonem nos conjiceremus, cui, pluribus aliis instantius urgentibus, parcere nos modo censuimus. Verumtamen, si vacabit, haec forte expendi a nobis alio loco, ac tempore poterunt. Quapropter ego nullus dubito, quin ceteri etiam Imperatores, quos supra laudavimus, etsi nimis tenuem Imperii usuram obtinuerint, Novellas tamen Leges procuferint, quarum nos nunc detrimentum doleamus, quemadmodum adhuc desiderio angimur aliarum quoque Novellarum, praesertim Theodosii, & Marciani, quarum resectae partes nonnullae in legum censum migrarunt, ex quibus

lud etiam vidi in instructissima Bibliotheca Viri Cl. Josephi Garampii.

(87) *Pag. 9.* „ Glycerius Imp. Caes.
„ Inclyto Vuidimero salutem. Magnos
„ decent magna, & fortes consilium,
„ duces. Munificentiam nostram accep-
„ ptam g-taar a nuntio reducere lubenti
„ animo obvenit. Italia Ostrogothum
„ militem praeda vivere assuetum, tan-
„ ta bellorum devastata serie, adstrin-
„ geret parsimonia, & multiplici per
„ extrema finium obducta simul exercitu,
„ quem amicum, quemve hostem cre-
„ deret, ignorat. Quidnam memoria di-

„ gnum gerendum erit? aut posteritati
„ mandetur? Unde consilium nostrum,
„ capere oportet: Trans Apenninum du-
„ cantur Gothorum copiae; & in agrum
„ Gallicum eorum exercitus succedat, tu-
„ tiore belli eventu, Vesegothorum tam
„ arcto amicitiae foedere junctorum rem-
„ est, praebet Gallia multifariam, quo
„ Italiam, Reliqua desiderantur,
(88) *De Rebus Geticis Cap. LVI.,*
col. 219., & de Regnor., ac tempor. suc-
cession. col. 240. To. I. Rer. Ital. Script.
Cl. Muratorii.

bus Justinianus Codex coaluit, quasque permixtas cum ceteris Divalibus Sanctionibus anteriorum Impp. videre est inter *Constitutiones CCCXX. circiter, quae e Codice Theodosiano desumptae, vel interpolatae fuerunt, & in solo Codice Justiniano reperiuntur* ⁽⁸⁹⁾. Optandum idcirco fane foret, ut in nova Editione, quam aliquis deinceps Novellarum omnium Constitutionum esset peracturus, tum has ex Justiniano Codice leges educeret, easque inter ceteras Novellas suo loco compingeret, tum alias quoque quamplures ex Conciliorum Actis erueret, quarum nonnullae ad Theodosium Jun. pertinent, quaeque in Concilio Ephesino ⁽⁹⁰⁾ continentur, ac aliae ad Valentinianum III., & ad Marcianum, quae Actis Synodi Calchedonenfis ⁽⁹¹⁾ insertae sunt, quarum etiam aliquae a laudatis Balleriniis Fratribus denuo proferuntur ⁽⁹²⁾; Idque eo vel maxime optandum venit, quod Novellae etiam reliquae, quas vulgatae Editiones exhibent, suppleri, ac fere restitui possent magna, atque insigni variantium Lectionum, earumque accuratiorum copia, novisque fere integris periodis, quas nos ex Codice nostro nunc primum protulimus, & de quibus nunc scilicet aliqua sunt attingenda. Nos, qui aegre a tanto Opere adornando prohibemur, praesidia saltem illi, cui ad id opes suppetant, paravimus.

XIV. Indicibus ergo Titulorum Novellarum accesserunt Variantes Lectiones cujusque Novellae, quas nos ingenti fane labore, ac taedio ex Cod. Ottob. deprompsimus, quod fane accuratiori, qua licuit, fidelitate perfecimus, servatis Amaniensis idiotismis, ac mendis, quorum tamen plerisque interea per interjectam parenthesim medicinam facere consuevimus, atque insuper rotundo caractere expressis variantibus

(89) *To. VI. Part. II. Cod. Theod. post Glossar. Nomicum.*

(90) *Labbe Concil. To. III. Ex Indiciis memoratas Constitutiones investigare poteris quam facillime.*

(91) *Ibid. To. IV.*

(92) *Cit. Cod. Canon. Ecclesiast., & Constit. S. Sed. Apost. col. 213., 215., 240., & 242.*

bus tum Codicis nostri, tum Editorum, ut eae omnium oculis extemplo patefcerent. Omisimus quidem in iis exscribendis notas illas, seu formas characterum, quae antea in Novellis, & Indicibus exponendis usurpatae fuerant, quod, habito ad characteris, quo in iis proferendis uti opus erat, exilitatem respectu, easdem confingi posse Operae nostrae negarent. Ceterum diffiti ab anxia illa diligentia quorundam, qui in Variantium censum referre etiam ipsas ineptissimas Librariorum oscitantias, ac pura, putaque sphalmata gaudent, eadem proinde a paginis nostris abesse volumus, ne ipsae inutiliter nugis onerarentur, neve nos Lectoribus nostris inania prorsus propinare videremur. Hoc enim certo affirmare possumus, magni facienda esse ea omnia lectionum discrimina, quae a nobis affatim prolata sunt, quibus sane insignia remedia plerisque Novellarum hiatibus, quin & lacunis mirifice importata prudens quisque fatebimur; ut nova proinde hujusmodi Novellarum Editio a nemine suscipi deinceps possit, quin ad hoc variantium promptuarium accedat; Siquidem inter Novellas Theodosii praesertim Titulus IV., & VI. Novell. II., III., & IV. iisdem luculenter sunt illustrati, ac fere restituti; quibus adde inter Novellas Valentiniani Titulum VII. Novell. II., & Titulum XXXIII., ac tandem inter Novellas Maioriani Titulum II., quos tamen omnes non juxta vulgatas Editiones, sed ad Codicis nostri fidem designatos scias⁽⁹³⁾. Mirum sane, quot Offi-

(93) Si praeter variantes lectiones, quas Ritterius, ac nos dein ex Cod. Ottob. exhibuimus ad *Tit. XV.* Novellarum Valentiniani, Erudite Lector, alias desideras, consule Joh. Salinasium (*Salinas*) Can. Regul. Lateran. in *Vita Sancti Hilarii*, qui hunc Titulum ex Vatic. Ms. Cod. emendavit, ut, ipso tacente, testatur Petrus Thomas Cacciarius Carmelita, ac postea ex eo edidit idem Cacciarius ad *Epistolas Sancti Leonis Part. II. ejusdem Operum pag. 41.* edit. Roman. Tum ne adire graveris *Tom. I. Part. II. Operum omnium S. Leonis ex*

editione Cl. Fratrum Ballerini, ubi inter laudati Pontificis Epistolas *n. VIII. col. 626.* offendes Novellam II. Valentiniani III. *de Manichaeis* variis in textu, & in ima ora lectionibus instructam, quas nec a Ritterio, nec a nobis adductas habes. Si vero ad *Tit. VI.* Novellarum Marciani item variantes expetis praeter eas, quas affert Ritterius, consule *adnotat. nostram* (9) ad *Tit. IX.* Responsi Papiani; Quemadmodum pro *Tit. IX.* Novellarum Maioriani adiri poterit Seldenius loc. supra cit. ad *§. XIII. adnotat.* (76).

Officiorum Comites, tum quot Praefectos Urbi, & Praetorio, quibus Novellae inscribuntur, eodem tempore illustraverimus. Hinc nunc primum innotuerunt Hermocrates Praefectus Praetorio Orientis ⁽⁹⁴⁾, quem Ritterius in Illyricum amandaverat; ac Illyrici quidem Theodorus; Tum Basilium pro Palladio, qui antea obtinuerat, Praefectum Praetorio Italiae ad ann. CCCCLVIII. statuimus ⁽⁹⁵⁾; ac tandem Aemilianum Praefectis Urbi ad eundem ann. CCCCLVIII. accensuimus ⁽⁹⁶⁾, qui antea audiebat Praefectus Praetorio, qui-que propterea Contelorium, Almeloveenium, atque Corsinium, qui eorumdem Praefectorum Seriem concinnarunt, la-
tuerat. Insuper haud exilius praesidium, ac lumen hinc accessit Consulum subnotationibus, locorum subscriptionibus, titulis Dignitatum, ceterisque hujuscemodi, ut proinde heic quoque adnotationes a nobis interdum adnectendae fuerint, quibus & nova quaedam illustraremus, & extricaremus difficultates, & aliorum simul errata castigaremus. Sciendum vero nunc quoque est, jam Ritterium varias nonnullas Ottoboniani Cod. lectiones ipsi a Joh. Christiano Goetzio, ut etiam supra monuimus ⁽⁹⁷⁾, participatas attulisse, quae tamen Novellam I. dumtaxat Theodosii attingunt, quasque utpote a Codicis fide aberrantes suis locis emendavimus. Alias insuper hujusmodi lectionum varietates ex Codice nostro Ritterius exhibuit ad Titulum inter Novellas Valentinianaeas XXIII. *de Tributis fiscalibus*, qui tamen ex nostro Codice est XIII.; atque eas quidem ex Specimine Collationis ejusdem Tituli cum Cod. Ottob. a Leonardo Adamio peractae, quod relatum est a Christ. Godofr. Hoffmannio in *Historia Juris Romano-Justiniani*, ut alias monuimus ⁽⁹⁸⁾. Verum

nec

(94) Novell. Theod. Jun. *Tit. XXV. n. I. pag. 84.*

(95) Novell. Majorian. *Tit. II. n. I. pag. 105.*

(96) Ibid. *Tit. IV. n. I. pag. 107.*

(97) Vid. §. VIII. *adnotat. (58).*

(98) Vid. *cit. §. adnotat. (45)*, tum quae diximus ad *Tit. XIII. Novellar. Valentin. pag. 92.*

nec eas quidem omni ex parte accuratas deprehendimus, quarum proinde nonnullas restituimus, aliasque quin etiam neglectas addidimus. Tandem Ritterius noster inter suarum variantium lectionum segetem adscivit non solum paucas quasdam Novellarum inscriptiones, sed etiam fere omnes subscriptiones, quas jam ex Cod. Ottob. accersitas Henricus Brenckmannius conjecerat ad calcem illius Epistolae ad Relandium, cujus nos quidem superius meminimus ⁽⁹⁹⁾. Verumtamen ut plurimum ita dormitavit, vel caecutivit Brenckmannius, ut ipse quidem censoria nota quam saepissime necessario a nobis fuerit inurendus. Ceterum alias etiam subscriptiones Brenckmannius intactas reliquerat, quas nos proferre non praetermisimus. Postremo tandem *Auctarium* addidimus *Variarum Lectionum aliquot in nonnulla loca Institutionum Caii*, quibus Codex Ottob. clauditur; idque eo consilio factum est, ne quid intactum ex iis, quae hoc ipso Codice continentur, culpa nostra delitesceret. Ast hujusmodi lectionum discrimina parum processerunt, quum ex paucis dumtaxat paginis, quae reliquae fuerunt, eadem erui contingerit. Interim nonnulla, etiam excerpimus, & in rem nostram convertimus ex aliis Codicibus Sveco-Vaticanis non heic solum quidem, dum provocamus ad laudatum superius Codicem, qui signatur duplici n. 1023., & 1024. ⁽¹⁰⁰⁾, verum etiam ad Titulum juxta Ottob. Cod. XII. Novellarum Theodosii, ubi ex eodem Codice Sveco-Vaticano ipsius Tituli, qui apud illum est XI., Rubricam sane plenioram, tum ex altero, qui signatur numero 379., aliter 410., & 1022., & cujus meminit etiam Montfauconius in *Bibliotheca Bibliothecarum* ⁽¹⁰¹⁾, varias nonnullas lectiones, quas casu, dum ipsum evolveremus, adnotasse contigerat, protulimus. Fuiſſet quidem nobis in votis ex unoquoque tum laudatorum, tum aliorum Codicum Vaticanae

(99) Vid. cit. §. XVIII. adnotat. (54).

(100) Vid. §. XIII.

(101) To. I. pag. 39.

canæ Bibliothecæ , qui nobis ex mandato amplissimi S. R. E. Cardinalis , ac Bibliothecarii Alexandri Albanii , tum ex comitate doctissimi Praefulis Josephi Simonii Assemanii Syro-Maronitæ primi ejusdem Bibliothecæ Praefecti commode patuerunt ⁽¹⁰²⁾ , ampliorem variarum Lectionum segetem colligere , easque ceteris Ottob. Codicis adjungere ; verum & labor nos perterrui , cujus vix ad solum Ottobonianum Codicem instituendi animus suppetebat , ut proinde variantes exstantiores in Adnotationes ad ipsas Novellas anecdotas pro re nata compingi jam a nobis coeptum esset ; tum & tempori , & brevitati sic consulere nobis visum est , ne scilicet hujus Operis evulgatio , quam reiteratus chartæ defectus , quam primi Typographi interitus , quam alterius morbus malo quodam fato cohibuit , nimis differretur , aut in prolixius Volumen excresceret . Recitatis huc usque Mss. Codicibus accenseri debent & Parisienses quidam , quorum auctoritatem tum ad Variantium congeriem locupletandam , tum ad condecorandas peculiaribus notationibus Adnotationes nostras interdum usurpavimus , fidem sequuti praeclarissimorum Monachorum Benedictinae Familiae Sancti Mauri in Novo Tractatu Diplomatico , qui Parisiis editus est , & ex quo multum nos quidem profecisse testamur ⁽¹⁰³⁾ . Verum ultra progrediendum .

XV. Quan-

(102) Praeter duos memoratos Codices Sæco-Vaticanos tres alios vidimus , & tractavimus , quorum unus , qui continet Leges Salicas , Leges Alemannorum , Leges Cod. Theod. , Gaii Institutiones , & cetera , signatur n. 1171. ; alter gerit n. 98. , 377. , & 1016. , ac tertius denique censetur n. 378. , 1021. , & 1048.

(103) *Nouveau Traité de Diplomatique &c. A Paris* . Opus hoc inchoarunt duo individui studiorum Socii Pater Toussainius , & Pater Tassinus , quorum primus praematura morte ereptus est , antequam *To. II.* prodiret . Superstiti Tassinio socius alter adjunctus est , sed

& ipse praemature mortem oppetiit . Tum tertius tandem accessit , qui expectationi non respondit . Hinc Tassinus universum opus in se unum suscipere potiori consilio constituit , quod sane nunc perfecisse audivimus , jam scilicet ad VII. Volumen universo Tractatu feliciter perducto . Nos V. Volumen dumtaxat vidimus . Vid. *Iter Gallicum* (cui praemittitur *Iter Alemannicum* , & *Italicum* , tum sequuntur *Glossaria Theotisca ex Codd. Mss. a Saeculo IX. usque XIII.*) Typis Sanblasianis 1765. , auctore Viro Cl. Martino Gerbertio S. R. I. Principe , & Abbati Congreg. Sancti Blasii in Sylva Nigra , pag. 502.

XV. Quandoquidem vero ea forma donatum est hoc Opus, ut magnitudinem exaequans utriusque tum Lugdunensis, tum Lipsiensis Editionis Codicis Theodosiani alterutri adjungi, tamquam Supplementum, aut Appendix quaedam ad eundem Codicem commode possit, operae pretium nos facturos duximus, si heic ex Ante-Justinianeis Constitutionibus aliquae, quae a Cod. Theod. abessent, inlatae a nobis fuissent. Quare etsi majus aliquod Opus, quod quidem superius innuimus ⁽¹⁰⁴⁾, instituendum fuisset, si integrum Supplementum, vel plenam Appendicem ad Cod. Theod. nobis concinnare licuisset, tamen, utpote huic quidem Operi ceteris omnibus convenientiores, adjungere non dubitavimus Constitutiones quasdam, sive potius Constitutionum fragmenta, quas Valentiniano III. adscribimus, quaeque a Cod. Theod., ad quem praecipue pertinent, exfulabant. Quibus autem nominibus Operi huic nostro ipsae cohaereant, patebit inferius. Quare Constitutiones hujusmodi quaternario numero comprehenduntur; ac primo loco occurrit *Com-monitorium Valentiniani III. pro quodam homine in Siciliam misso ad componendos redditus Ecclesiae Ravennatis, & ad Con-ductorum pensiones colligendas*; Secundo loco succedit: *Epistola ejusdem Augusti ad Conductores, & Actores Ecclesiae Ravennatis in Agro Siculo*; Tertio loco habetur: *Epistola altera ejusdem Augusti ad Suprascriptos*; Ac tandem quartum locum tenet: *Descriptio nominum ex pensionibus solvendis*. Haec omnia quidem continentur in Philyra, quae primum ornatbat Museum Francisci Moscardii Veronensis, quaeque dein ex eodem profecta est in alterum Marchionis Scipionis Maffei magni, ut neminem latet, in Litteraria Republica nominis, ac meriti. Hujusmodi sane Monumentum integre, accurateque prorsus omnium primus protulit Johannes Mabillonius

(104) §. XIII. circ. fin.

nus⁽¹⁰⁵⁾, qui ita illud inscripsit: *Commonitorium Theodosii Jun. pro Sisinnio, cui res a Tranquillo extortae fuerant, sed per Pyrrhum Tribunalis jussu Imperatoris restitutae*. Dein, quas nos *Epistolas* diximus, *Rescripta* ipse appellavit, quemadmodum etiam vocavit *Fragmenta de executione Commonitorii Imperialis*, quae nobis fuit *Descriptio nominum ex pensionibus solvendis*. Deinde haec omnia iterum edita sunt, accuratiora quidem a Benedicto Bacchinio⁽¹⁰⁶⁾, qui tamen quoad interpretationem adhaesit Mabillonio. Praeterea Scipio Maffei advertebat laudatorum Editorum indiligentiam in exprimenda authentici fide, tum in ipsius interpretatione tradenda inverisimilitudinem novam ejusdem molitus est impressionem⁽¹⁰⁷⁾, novasque apposuit illustrationes, quas tamquam probabiliores nos etiam amplexi sumus, inque nostras adnotationes, ne eadem ibidem quoque desiderarentur, adscivimus, dum alias ex penu nostro deprompsimus. Tandem Antonius Terrassonius haec omnia bis exhibuit, primum quidem ex Mabillonio⁽¹⁰⁸⁾, dein ex Maffeo⁽¹⁰⁹⁾. Verum homo perfunctorie nimis haec agens (ut cetera plerumque omnia) nequaquam advertit, hujusmodi monumenta penes nonnulla dumtaxat lectionum discrimina, ac interpretamenti diffidium inter se apud citatos Auctores differre, cum citra haec sane Mabillonianum exemplar Maffeiano tam sit simile, quam ego met sum mihi. Inscripsit siquidem Monumentum hoc primum: *Commonitorium Theodosii Jun. pro Sisinnio &c.*, ea nempe ratione, quam ex Mabillonio nuper recitavimus; dein ipsum alio titulo insignivit, quem ita ex Maffeo expressit: *Documentum datum missae cuidam personae ad colligendos Ecclesiae Ravennensis*

(105) *Supplement. Art. Diplomat. Part. II. Append. pag. 88.*

(106) *Append. ad Agnellum pag. 61.*

(107) *Istoria Diplomatica &c. frà gli Antichissimi Documenti in Papiro non più dati in luce n. 1. pag. 130.*

(108) *Histoire de la Jurisprudence*

Romaine &c. A Paris 1750. in fol., ad calcem inter Veteris Jurisprudentiae Romanae Monumenta &c. §. III. nn. LXXIX., LXXX., LXXXI., & LXXXII. pag. 64.

(109) *Loc. cit. §. eod. n. LXXXIII. pag. 66.*

nenfis redditus in Siciliam ⁽¹¹⁰⁾. Ceterum ad quem haec Monumenta petineant, haud exquirat Maffei; Mabillonius tamen, & ejus affecla Terrassonius ad Theodosium Jun. pertinere arbitrantur. Verum nos Valentiniano III. adjudicanda putavimus, qui cum Ravennae degeret, & Occidentale Imperium teneret, solus proinde tum res Siculas moderari, tum Ravennatenfis Ecclesiae rationibus consulere poterat ⁽¹¹¹⁾. Nonnulla peculiariter sane hisce Constitutionibus insunt, quorum ratione Volumini huic nostro rite nunc accessisse videantur. Omittimus, quod Valentinianum III. Auctorem habeant, ejusque proinde Novellis sint accensendae, quarum nunc nos duas anecdotas, & alterius fragmentum protulimus. Siquidem quod magis in iis est, quod nunc rei nostrae respondeat, totum imprimis petimus ex *Descriptione nominum ex pensionibus solvendis* ⁽¹¹²⁾, ubi fit mentio *tritici, sive hordei*, quod ante Barbarico fisco praestabatur, quod sane mire cohaeret barbaricae illi vastitati, de qua loquitur Novella nostra V. anecdota, quamque nos eandem, ac Vandalorum irruptionem in Siciliam demonstravimus ⁽¹¹³⁾. Accedit insuper Consulatus Maximi III., & Paterii, cum antea solus Consulatus Maximi II. innotuisset, quo ex Maffei conjecimus, Maximum ann. CCCCXLI. Fl. Cyro Panopeliti, quo antea caruerat, in Consulatu Collegam fuisse, quoque idcirco restituatur subscriptio Novellae III. Tituli juxta Ottob. Cod. III. ⁽¹¹⁴⁾, tum reformetur altera Novellae I. Tituli XXI. inter Novellas Theodosianas ⁽¹¹⁵⁾, cui quidem hinc etiam ex parte nunc major accedat auctoritas, quae eidem ex Ottob. Ms. jam steterat. Tandem integrum non inconcinne nunc heic adduci illud videtur, cujus jam antea

(110) *Istruzione data a certa persona mandata in Sicilia per riordinare le rendite della Chiesa di Ravenna*. Ita Maffei.

(111) Vid. *adnotat.* (1) ad *Commo-uit. n. I.*

(112) *N. IV. pag. 127.*

(113) Vid. *adnotat.* (3) ad cit. *Novell.*, & *adnotat.* (6) ad cit. *Descriptionem &c. n. IV.*

(114) Vid. *ibid. n. XXIII. pag. 72.*

(115) Vid. *ibid. n. XIII. pag. 82.*

tea ⁽¹¹⁶⁾ testimonium a nobis unice fuerat usurpatum , cum de ς ἐπισήμῳ illo Graecorum , quod senarii numeri vim obtinere confuevit ageretur . Verum haec haec tenus.

XVI. Tandem Opus hoc nostrum clauditur Lege Romana , quemadmodum in Codice nostro eandem inscribi , superius innuimus ⁽¹¹⁷⁾ . Haec quidem penes Ottob. Codicem Novellas ipsas Constitutiones Impp. Theodosii Jun. , Valentiniani III. , & Maioriani praecedit ; Ast cum Novellae Constitutiones dignitate , auctoritate , ac tempore Legem hanc antecedant , ordinis concinnitati non inepte consultum nobis visum est , si , a priori sede Lege hac sublata , in eandem Novellae ipsae sufficerentur , ac in posteriorem tandem locum Lex haec nostra conjiceretur . Henricus Brenckmannius ⁽¹¹⁸⁾ , qui Codicem nostrum expenderat , Legem hanc eandem habuit , ac Compilationem Juris , quam ex Cod. Theod. , & ex fragmentis quibusdam Ante-Justinianeis Alaricus Rex Visigothorum conceperat , cui insuper sententiae adhaesit Ritterius ipse ⁽¹¹⁹⁾ . Verum deinde hanc ipsam Legem nihil differre a Papiani Responso facile cognovi , etsi laudatorum Virorum auctoritati nimium tribuens , nec rem bene perpendens eam anecdotam , & aliam prorsus , quam revera sit , diutius censuerim , atque hinc quoque manaverit , ut inconsulto , tamquam omni ex parte anecdota , in Monito , quo Editionem hanc Bibliopola est pollicitus , inclarerit . Ceterum Romanam hanc Legem , seu Papiani Responsum omnium primus jampridem ediderat Vir summus Jacobus Cuiacius Lugduni ann. MDLXVI. una cum ceteris Ante-Justinianei Juris Constitutionibus , quod denuo cum iisdem , ac pluribus aliis veterum Legum fragmentis vulgatum est Parisiis

(116) Vid. *adnotat.* (14) ad Novell. IV. anecdot. pag. 48.

(117) §. VIII.

(118) *Histor. Pandect. &c. Lib. I. Cap. IX. pag. 55.* Vid. supra §. VIII. *adnot.* (55).

(119) *To. I. Cod. Theod. Praef. ad Lector. pag. 2.* Vid. *adnotat.* (57) superius §. cod. , & inferius §. XVIII. , tum *Tit. XXXVI. Legis Romanae adnotat.* (10) .

Parisiis per Sebastianum Nivellium anno MDLXXXVI., quo etiam anno Aureliae Allobrogum, hoc est Genevae tum idem Responsum, tum cetera omnia cum Cuiacii nomine, licet non eodem quoad omnia modo, atque ordine, recusa sunt. Deinde, si titulo habenda est fides, prodiit Papiani Responsum in eodem Romanarum Legum Corpore, relatum Lugduni anno MDXCII., ita tamen, ut haec Lugdunensis Editio ab altera superiore nihil omnino differat, quin potius praeter mendacem frontis novitatem eadem prorsus censeretur debeat. Tandem anno MDCCXVII. Papiani Responsum Lugduni Batavorum recusit Vir Consultissimus Antonius Schultingius in *Iurisprudentia vetere Ante-Justiniana* ⁽¹²⁰⁾, quae dein edita est iterum Lipsiae anno MDCCXXXVII. per Mauritium Georgium Weidmannium.

XVII. Nunc, quid sit haec *Lex Romana*, quae *Responsum Papiani* vocari consuevit, est inquirendum. Imprimis quidem scire oportet, anno DVI., antequam Justinianearum Legum Volumina ederentur, Alaricum Viso-gothorum Regem in partibus Galliae trans Ligerim, tum etiam Hispaniae (sicut & apud ceteros aliarum Gentium Reges postea obtinuit) id Romano Populo, quem devicerat, indulgisse, ut secundum veteres ipsius Leges vivere posset. Hinc ut esset ad manus Legum Romanarum Codex, qui Judicibus norma esset ad judicandas Romanorum causas, ac per eum Romanis modus innotesceret, quo juxta patrium morem contractus perficerent, testamenta conderent, & Fori actiones instituerent, Alaricus, in consilium adhibitis *Sacerdotibus, ac Nobilibus Viris* ⁽¹²¹⁾, confici jussit quoddam Romani Juris Corpus, quod de in ex Codice Gregoriano, Hermogeniano, Theodosiano, ex Novellis nonnullis, ex Caii Institutionibus, ex Paulli Sententiis, & ex Papiniani Libris est concinnatum, *id ordinante Viro*

(120) *To. II. pag. 827.*

(121) *Vid. Commonitor. Alarici in Pro-*

legom. Jac. Gothofredii ad Cod. Theod.

Viro illustri Comite Goiarico ⁽¹²²⁾, tum subscribente *Aniano Viro spectabili* ⁽¹²³⁾, quo factum est, ut Anianus vulgo hujus Collectionis Auctor audierit. Quare haec Romani Juris Collectio *Corpus Theodosianum*, *Lex Theodosiana*, *Corpus*, sive *Compendium Alaricianum*, *Aniani Breviarium*, ac tandem *Lex Romana* est appellata ⁽¹²⁴⁾. Hoc ergo *Romanae Legis* nomen, quod praecipue de Alariciano Breviario praedicatur, etiam huic nostrae Romanarum Legum Collectioni, quae *Papiani Responsum* vulgo dicitur, adhaesit, quandoquidem ita nimirum inscribitur in Codice Ottoboniano, ut etiam supra monuimus ⁽¹²⁵⁾, cum scilicet in fronte habeatur **LEX ROMANA**, & Indicem Rubricarum haec praecedant: **INCIPIT CAPITLA DE LEGE ROMANAE.**, tum ad Titulum II., qui est *de Homicidis &c.* haec legantur: *Quia de pretio occisorum Lex Romana nihil constituit &c.*, atque tandem ad calcem haec signentur: *Explicit Lex Romana*. Quin etiam forte haec ipsa Legum Collectio, non vero Alaricianum Compendium innuitur, dum apud Edmundum Martenium, & Ursinum Durandium ⁽¹²⁶⁾ in Charta Monasterii Prumiensis legitur: *Secundum, quod Lex Romana edocet*; quandoquidem & in alia ejusdem Monasterii Charta, quam mox citabimus, memorantur *Libri Papiani*. Non id autem pari facilitate conicerem de eo, quod legitur in Codicillis Ughellii ⁽¹²⁷⁾, ubi, dum praescribitur, quomodo de rebus Monasterii S. Mariae de Organo cognosci oporteat, haec habentur: *Secundum Legum promulgationes Romanarum &c.* Tum haec ipsa Lex Romana Papiani nomine designatur apud eundem Martenium, & Du-

(122) Vid. id. *Commonitor. loc. cit.*

(123) Ibid.

(124) Vid. Stephanum Balutium in, *Edicto Clotarii Capitular. p. 7. 10. Addit. IV. Capitular. Cap. 45.*, 160., Du Fresneum in *Glossario voc. Lex Romana*; Gothofredum *Prolegom. ad Cod. Theod.*, Brenckmannium *Histor. Pandect. &c. Lib. I. Cap. IX. pag. 55.*, Hei-

neccium *Histor. Jur. Lib. II. §. XV.*, aliosque.

(125) §. VIII.

(126) *Spicileg., seu Veter. Scriptor., & Monumentor. amplifs. Collect. To. I. col. 51.* Vid. & apud Joh. Heumannium *de Re Diplomatic. To. I. Cap. II. §. LIII. n. 28.*

(127) *To. V. pag. 704.*

& Durandium ⁽¹²⁸⁾ in Charta Harvvinchi cujusdam pro Monasterio Prumienfi anno DCCCIV., quam citavimus ad hanc Legem ⁽¹²⁹⁾, & de qua etiam agemus inferius ⁽¹³⁰⁾, ubi sic legitur: *Cum in Libris Theodosiani, & Hermogeniani, seu Papiani, per quem Lex continet, scriptum est, quod donatione traditio subsequatur; Igitur ego in Dei nomine Harvvinch &c.* Nulla tamen in Ottoboniano Codice Papiani mentio occurrit, quamquam hujusmodi Lex Romana Papiani dicatur in Codice Sveco-Vaticano, qui triplici ratione signatur 379., 410., & 1022., & de quo aliqua dicemus inferius ⁽¹³¹⁾, ubi pag. 118. a tergo haec habentur: *Incipiunt capitula Papiani libri responforum.* Ceterum Joh. Augustus Bachius ⁽¹³²⁾ in ea est sententia, ut existimet cum Conradio ⁽¹³³⁾, hanc Libri inscriptionem, scilicet *Papiani Responforum*, deberi imperitis Librariis, qui cum hanc Compilationem a Papiniani, quem tunc *Papianum* male scribebant, loco Libri Responforum initium ducere vidissent, Papiani Responfa pro titulo operi huic appinxerint. His accedit, quod Everardus Otto *de Vita, studiis &c. Aemilii Papiniani* ⁽¹³⁴⁾ ait, Compilationem hanc magis titulum Formae, & Expositionis Legum, quam Responforum mereri. Et sane Jacobus Sirmondus in libello, qui inscribitur: *Quaestio triplex* ⁽¹³⁵⁾, ex Cod. Regiae Bibliothecae Parisiens. n. 1097., tum ex altero suo *Papiani Excerpta* pro Papiani Responfis exhibuit.

XVIII. Nunc vero, cujus jussu, Papianus, vel quivis alius Anonymus hanc Legem Romanam condiderit, est inquirendum. Varias quidem primum Scriptorum sententias praemitemus, dein nostram exponere satagemus. Jacobus Cuiacius

(128) *Loc. cit. pag. 56.*

(129) *Tit. XXII. adnotat. (12).*

(130) *§. XXIII.*

(131) *§. XXIV., & XXV.*

(132) *Histor. Jurisprud. Roman. Lib. III. Cap. IV. Sect. II. §. XVI.*

(133) *Parerg. I. 5. de Pseudopapiano Burgundione; & ejusdem Praefat. nova Parerg. praefixa pag. XXVII.*

(134) *Cap. II. pag. 29. Bremae 1743.*

(135) *To. IV. Oper. pag. 266.*

iacius ⁽¹³⁶⁾, Jacobus Gothofredius ⁽¹³⁷⁾, Fridericus Lindenbrogius ⁽¹³⁸⁾, Hermannus Conringius ⁽¹³⁹⁾, Christ. Godofr. Hoffmannius ⁽¹⁴⁰⁾, Joh. Gottl. Heineccius ⁽¹⁴¹⁾, Antonius Schultingius ⁽¹⁴²⁾, Joh. Augustus Bachius ⁽¹⁴³⁾, Carolus Antonius Martinius ⁽¹⁴⁴⁾, Joh. Augustus Hellfeldius ⁽¹⁴⁵⁾, alique complures, quos praetermittimus, in ea sunt sententia, ut contendat, Papiani Responsorum Librum auspiciis Gundebaldi Burgundionum Regis confectum fuisse. Ast vero Petrus Pithoeus conditum illud censuit jussu Theoderici Gothorum Regis ⁽¹⁴⁶⁾. His addas Henricum Brenckmannium ⁽¹⁴⁷⁾, & Joh. Daniel. Ritterium ⁽¹⁴⁸⁾, qui Legem hanc pro Alariciano Compendio accipiendam temere suaferunt, cum unum ab altera insigniter differat. Verumtamen nos tantis urgemur argumentis, quibus hanc Legem jussu Theoderici I. Francorum Regis digestam asseramus, ut sub ejus nomine facile prodire sinamus. Antequam vero argumenta, quibus fulcimur, exeramus, operae pretium erit de Theoderico Francorum Rege aliqua praefari. Jam antea quidem praemonuit Cl. Mabillonius ⁽¹⁴⁹⁾, in elucidandis Regum Francorum Diplomati-
bus non leves occurrere difficultates, tum quod prisci illi Francorum Reges Diplomati-
bus, & praeceptis suis nec annos Incarnationis, nec Indictionem, sed solos Regni sui annos apponerent, ut eos proinde cum Aera vulgari concilian-
dos

(136) *In Praefat. ipsius Editionum Cod. Theod.*

(137) *Manual. Jur. in Bibl. Jur. Civ. Cap. II. §. II.*

(138) *Prolegom. in Cod. Legg. Antiquar.*

(139) *De Origin. Jur. German. Helmeftadii 1720. Cap. XX. pag. 112.*

(140) *Histor. Jur. Romano-Justinian. Vol. I. Lib. I. Cap. I. Period. V. Sect. I. §. IV. pag. 356.*

(141) *Histor. Jur. Civ. Rom., ac German. Lib. II. Cap. I. §. XVII., & rursus Elem. Jur. German. Lib. II. Tit. VII. §. CLXXVI.*

(142) *Praefat. ad Jurisprud. Antequstinian.*

(143) *Histor. Jurisprud. Roman. Lib. III. Cap. IV. Sect. II. §. XVI.*

(144) *Ordo Histor. Jur. Civ. Cap. VII. §. XIV.*

(145) *Histor. Jur. German., & Canonico-Pontific. Cap. I. §. XXIII. annotat. (d) pag. 17., & rursus §. XXVIII. pag. 21.*

(146) *Vid. Gothofred. cit. Manual. Jur. &c., & Hoffmann. cit. Histor. Jur. &c.*

(147) *Histor. Pandect. &c. Lib. I. Cap. IX. pag. 55.*

(148) *To. I. Cod. Theod. Praef. ad Leges. pag. 2.*

(149) *Supplem. Art. Diplom. Cap. VII. pag. 28.*

dos frustra susceperint Chronologi, atque Historici, quorum nonnulli, qui id tentarunt, in errores facile inciderunt; tum quod plurimi ex hisce Regibus non solum assimilis, sed etiam ejusdem nominis exstiterint, ut hinc propterea orta aequivocatione, quod unitribuendum erat, alteri ejusdem nominis tributum fuerit, atque immanis simul temporum confusio irrepperit. Quare conatus est Mabillonius cit. loco Francorum Regum Chronologiam restituere, quae quidem non perfectissima videatur, si stemma inspiciatur, quod exhibuit Bucardus Gotthelfsius Struvius ad *Gesta Dogoberti Regis Francorum per Monachum S. Dionysii conscripta* ⁽¹⁵⁰⁾. Insuper in pervetusto Necrologio Benefactorum Monasterii S. Romarici ⁽¹⁵¹⁾ in Gallia, quod habetur in Cod. Ms. membranaceo anecdoto formae quadratae in folio, qui a Saeculo IX. usque ad XII. exaratus censetur ⁽¹⁵²⁾, quique olim prostabat in Coenobio Amiternensi, seu Aquilano Eremitarum Augustinensium, nunc vero adservatur in insigni Bibliotheca Angelico-Passioneia eorundem Eremitarum in Urbe, praeter alia insignia antiquitatis monumenta, quae in eo continentur ⁽¹⁵³⁾, pag. 3. a tergo legitur Series Chronologica Regum Francorum,

(150) *Cap. I. inter Acta Litterar. ex Mss. eruta, atque collect. Fascicul. I. cura Burcardi Gotth. Struvii Edit secund. Jenae 1706. pag. 51.*

(151) Vulgo *Remiremont*, de quo loquuntur *Act. Sanctior.* Januarii die 18. pag. 208.

(152) Licet in hoc Necrologio signatos habeamus Reges Francorum, qui Saeculum IX. antecedunt, tamen non synchrono eidem tempore eorum nomina heic exarata videntur, sed multo quidem posteriore, ac forte post mortem Caroli Magni, seu, ut censet Cl. Garampius loco inferius citando, anno 876., vel 882. Quod vero usque ad XII. Saeculum Necrologium hoc protrahatur, suadet praecipue, quod pag. 4. legitur:

Domno uudlelmi epi de Ravenna,
qui sane non alius censendus videtur,
quam Guilielmus Ravennatis Ecclesiae

Archiepiscopus, quem refert Ughellius *Ital. Sacr. n. LXXXII.* ad ann. 1190., & cujus mentio occurrit apud Muratorium in *Antiquit. Med. Aevi To. I. Dissert. VII. col. 394.* in quadam Concessione Henrici VI. Imp. anno 1195., & rursus ibid. *To. III. Dissertat. XXXVI. col. 212.* in Investitura data Azoni VI. Marchioni Estensi ab Isaacho Episcopo Adriense scilicet coram Guilielmo Archiepiscopo Ravennate eodem anno 1195. Verum hoc melius expendet Vir Cl. Josephus Aloysius Amadesius Tabulario Ravennatensis Ecclesiae Praefectus, a quo Ravennatum Archiepiscoporum Seriem auctam, & restitutam expectamus.

(153) Scilicet in hoc Necrologio habetur Catalogus Abbatissarum Monasterii Romaricensis, quae quoniam distinctae habentur pag. 35. ab iis, quae in isto loco fuerunt, antequam suscepta esset *Regula Sancti Benedicti*, labascit proinde uni-

tum & Imperatorum, quam etsi antea editam a Viro Cl. Iosepho Garampio ⁽¹⁵⁴⁾, heic rursus tamen a nobis etiam ad ipsius Codicis fidem expressam nunc habeas, quem per humanitatem Viri Cl., & Amici nostri spectatissimi Augustini Antonii Georgii Augustiniani Ordinis Procuratoris Generalis, & eidem Bibliothecae Praefecti longe doctissimi commode consulere, quodque etiam luberet, ex eo exscribere nobis facile licuit:

Cundramni	Caroli
hilperici	i ƿ pipini
Chlotarii	Carlomanni
Childeberti	i ƿ Carlomanni
Theudoberti	Grimaldi
Theuderici	Drogonis
Sygiberti	Grifonis
i ƿ Childeberti	i ƿ Grifonis
i ƿ Chlotarii	Caroli
Dacberti	i ƿ pipini regis
i ƿ Sygiberti	i ƿ Caroli Im̄
Chlodouei	qui obiit V. K† fe ƿ
hilderici	hludouuici Im̄
Pipini	hlotarii. hludouuici

Da-

universa Cl. Mabillonii Lucubratio, cui titulus: *Lettre de Dom Jean Mabillon a un de ses amis touchant le premier institut de l'Abbaye de Remiremont. a Paris 1687.*, quaque tribus primis a sui origine Saeculis Monasterium hoc ad Regulam S. Benedicti gubernatum contendit. Dein praeter nomina Benefactorum cernitur Missa specialiter dicenda pro ipsis. Tum inter eadem nomina exaratae sunt quamplurimae praediorum, ac praecipue Servorum donationes erga hoc Monasterium, quarum nos nonnullas vulgavimus ad *Tit. III. Legis Romanae adnotat. (4)*, & ad *Tit. VIII. ad-*

notat. (9); quemadmodum etiam chartam precarii ex eo petitam exhibuimus ad *Tit. XXXV. adnotat. (5)*. Ac tandem ex ipso luculenter eruitur societas, quae Romaricensi Monasterio erat cum ceteris tunc aequae celeberrimis Galliae, & Germaniae Monasteriis. Horum sane aliqua jam innotuerant per Cl. Virum Garampium nostrum, qui universum Codicem etiam se editurum sponderat loco mox citando.

(154) *Dissertat. de Nummo Argenteo Benedicti III. in Appendice Veter. Monumentor. §. IV. pag. 171.*

Dagoberti Caroli hludouuici

Balthilde Ermentrudis

X. K†. OCT. KARLOMANNVS. REX. OBIIT.

FELICITER

VI. iđ āg. MIGRAVIT DE hac luce

hlotarius rex

XVIII K† seḡ obiit DOMNUS

luduuuicus IMPERATOR

III Iđ OCT migrauit karolus imperator

luduuuicus REX

Iđ AG MIGRAUIT TUINDEBULCUS REX

Arnulfus rex. ludvuicus

Verumtamen an *Theuderici* nomen, quod heic habetur, ad Regem Francorum hujus nominis I., an ad II., vel III. pertineat, non opus est quidem, ut nos modo inquiramus, nec, si inquirere esset animus, quidquam certi asseri a nobis posset, praesertim cum sciamus, Necrologiis parum tribui posse in iis, quae ad Chronologicum ordinem spectant, cum ὕστερον πρότερον saepe in iis occurrat, quandoquidem, ubi primum lacuna aliqua ei, qui defunctorum nomina erat descripturus, obveniebat, ipforum nomina in ea locabat, nulla habita temporis, vel ordinis ratione. Tum etsi Series haec Necrologii Romaricensis accurata habenda esset, longa dein perquisitio esset instituenda in veteribus Diplomatibus, ceterisque Monumentis, ut ejusdem veritas cum eorum fide collata luculentius constaret, quod nunc quidem haud opis est nostrae, praesertim cum inter se dissentientes Scriptores, & Chronologos omnes habeamus, quam quod maxime, Mabillonium nempe, & Struvium, quos supra citavimus, quibus adde Franciscum Mezeraium⁽¹⁵⁵⁾, Andream Du Chesneium

(155) *Abregé Chronologique de l'Histoire de France.*

ium ⁽¹⁵⁶⁾, Gabrielem Danielium ⁽¹⁵⁷⁾, Lucam Dacherium ⁽¹⁵⁸⁾, ceterosque, quos mittimus, & quorum quis accuratius se gesserit, operosius fortasse quidem, quam Herculi fuerit Augiae stabulum repurgare, facile arbitramur. Nihilominus nobis insuper erat in votis consulere Ms. Codicem olim Reginae Sveciae, nunc Biblioth. Vatic. n. 712., ex quo Opusculum *de Ecclesia Lateranensi* Joh. Diacono a Mabillonio ⁽¹⁵⁹⁾ tributum, ac forte ab aliquo mendaciter confictum ⁽¹⁶⁰⁾ vulgavit Vir Cl. Dominicus Georgius ⁽¹⁶¹⁾, & in quo Vir jam plurimis Voluminibus editis celeberrimus Petrus Aloysius Gallettius Monachorum Casinensium Abbas in ejus Epistola ad Josephum Pellium Patricium Florentinum in anecdotam Inscriptionem *Gerontii Primicerii Notariorum*, quae legitur in *Ephemeridibus Romanis Paleariniorum* ⁽¹⁶²⁾, ait praeter alia multa exstare Catalogum Regum Francorum, quem ut tibi communicaremus, Amice Lector, Codicem ipsum conquirere non cessavimus, sed quoniam ea Vaticanae Bibliothecae pars, qua Sveci Codices Mss. nunc prostant, Indice caret, ipsum invenire non licuit. Ceterum hoc tuto a nobis affirmari posse existimamus, Theodericum I. Francorum Regem Clodovaei Filium fuisse, ipsumque Austrasiae Regnum anno DXI. obtinuisse usque ad ann. DXXXIV. Si de eo plura noscere quis velit, adeat Scriptores, quos supra citavimus, aliosque, inter quos juvabit innuere Gregorium Turonensem ⁽¹⁶³⁾, & Eccardium ⁽¹⁶⁴⁾, qui profert duos nummos, quos Horatius Blancius Theoderico I. attribuit, sed quos tamen Eccardius ad Theodericum II. potius refert, cum Theodericum I. numquam

(156) *Histor. Francor. Scriptor. Collect.*

(157) *Histoire de France par le Pere G. Daniel.*

(158) *Prosapia Regum Francorum usque ad Dagobertum Jun. Filium Hildeberti II. in Spicileg., seu Collection. Veter. Scriptor. &c. To. III. pag. 492.*

(159) *Museum Italic. To. II. pag. 560.*

(160) *Vid. Giornale de' Letterati per*

per l' anno 1755. Articol. XXXV.

(161) *De Liturgia Rom. Pont. To. III.*

(162) *Giornale de' Letterati per l' anno 1757. Articol. XI. pag. 115.*

(163) *Histor. Francor. Lib. III. Cap. 12.*

(164) *Commentar. de Reb. Franc. Orient., & Episcopat. Wirceburgens. To. I. Lib. X. Cap. XX. pag. 172. Vid. le Blanc Traité des Monnoyes de France.*

quam officinam monetariam obtinuisse, ostendat. Insuper Theoderico II. adscribit nummum aeneum alterum, quem Blancius ad Theodericum III. pertinere existimavit; quem admodum certissime eidem Theoderico II. alterum aureum vindicat, quem pariter Blancius Theoderici I. esse putavit. Sed quae momenta nos impulerint ad Romanam hanc Legem Theoderico I. Francorum Regi tribuendam, nunc opus est exponere.

XVIII. Jam supra ⁽¹⁶⁵⁾ monuimus, omnium primum Joh. Sichardium Basileae anno MDXXVIII. Theodosianum Codicem edidisse, cui interim adnectebantur etiam Novellae Constitutiones, uti jam antea innuimus. Hinc ad Novellam III. Valentiniani, quae est *de Homicidio &c.* ⁽¹⁶⁶⁾, interpretamenti loco a Sichardio exhibetur Titulus II. hujus Romanae Legis, qui pariter est *de Homicidis tam ingenuis, quam servis*, ut fert Rubrica Codicis Ottob., quem postea ex eodem Sichardio etiam Ritterius denuo retulit ad cit. Novellam ⁽¹⁶⁷⁾, ne interpretamento, quod non satis notum ex Sichardinae Editionis raritate arguebat, Jurisprudentiae amatores carerent. Interpretamentum hoc quidem ipsissimum est, ac ille Titulus II. Romanae Legis, quem diximus, si tamen excipias periodorum diversam rationem, ut cuilibet intuenti patebit. Quare ibidem sic incipit: *De interempti pretio Principis est exspectanda sententia: quia de pretio occisorum nihil evidenter Lex Romana constituit, Dominus noster Theodoricus Rex Francorum statuit observari &c.* Nomen quidem Theoderici Regis abest a nostro Ottobon. Cod., & ab altero Sveco-Vaticano, de quo dicendum inferius ⁽¹⁶⁸⁾; Sed cum citato loco a Sichardio expressum illud habeamus, nihil verosimilius, quam a Sichardio petatum ipsum fuisse ex tribus Mss. Codd., suo nimirum, Moguntino, & Morpagensi, ex quibus erutum Theo-

(165) s. IV.

(166) Pag. 96.

(167) *Adnotat. (t).*

(168) §. XXV., & XXVI.

Theodosianum Codicem omnium primus ipse edidit, uti jam antea exposuimus ⁽¹⁶⁹⁾. Quid hoc certius haberi possit, quo Theoderici Francorum Regis jussu universam hanc Romanam Legem conditam, nedum Titulum hunc II., quem memoravimus, arbitremur, ego sane non video. Huc accedit, quod inter Opera omnia M. Aurelii Cassiodori Editionis praesertim Genevensis anni MDCIX. ⁽¹⁷⁰⁾, & MDCLXIII. ⁽¹⁷¹⁾ post Edictum Theoderici Regis Italiae sequitur idem sive interpretamentum Novellae III. Valentinianae in Sichardina Editione, sive Titulus II. Legis Romanae apud Papianum, qui dicitur esse ex Legibus Theoderici sed Francorum, non Gothorum, aut Italiae Regis. Incipit: *Ingenuo homicida &c.*, atque ad finem usque convenit cum Cuiaciana Editione. Insuper ipse Cuiacius in Nivellina Editione, de qua jam diximus ⁽¹⁷²⁾, ad ea verba *Domnus noster* in margine haec addit: *Al. Theodericus Rex Francorum*, quae citato loco Schultingius quoque ad imam oram apposuit ⁽¹⁷³⁾. Tandem Laurentius Pignorius ⁽¹⁷⁴⁾ agens de Actore provocat ad hujus nostrae Legis Titulum II., (licet eum male IV. vocet) quem ipse apud Papinianum (dicere autem debebat Papianum) legi affirmat, atque inde hic idem Titulus *Sanctio Regis Theoderici* ab ipso appellatur, qua scilicet Regem pretium occisi Actoris centum solidis taxasse, ab eo insuper traditur, ut revera citato Titulo, Romanis Legibus silentibus, cautum animadvertimus. Quantus firmitatis cumulus argumento jam ex Sichardina Editione petito per cetera Scriptorum, & veterum Editionum suffragia accedat, neminem esse arbitror, qui non videat. Sed praeterea alia adsunt momenta, quibus ex Theoderici Francorum Regis mandato, atque hujus quidem nominis I. Legis hujus compilationem peractam affirmemus.

XX. Pa-

(169) §. IV, *adnotat.* (3).(170) *Pag.* 1310.(171) *Pag.* 670.(172) *Cit.* §. V.(173) *Adnotat.* (3).(174) *Commentar. de Servis Cap.* XVIII.

XX. Patet quidem ex Prologo Legis Salicae, quam vulgavit omnium primus cum ceteris Germanicis Legibus Basilius Joh. Heroldius ⁽¹⁷⁵⁾, atque dein Joh. Tilius ⁽¹⁷⁶⁾, Franciscus Pithoeus ⁽¹⁷⁷⁾, Fridericus Lindenbrogius ⁽¹⁷⁸⁾, Melchior Goldastius ⁽¹⁷⁹⁾, Gottefridus Wendelinus ⁽¹⁸⁰⁾, Hieronymus Bignonius ⁽¹⁸¹⁾, Stephanus Balutius ⁽¹⁸²⁾, Joh. Georgius Eccardius ⁽¹⁸³⁾, ac tandem Petrus Georgischiuss ⁽¹⁸⁴⁾ omnium postremus Heineccii consilio edidit, patet, inquam, Theodericum Francorum Regem Francis, Ripuariis, Alamannis, Baiuvariis, Thuringis, & Saxonibus Leges confirmasse, conscriptas tradidisse, atque iis addidisse, quae adhuc deesse videbantur. Prologus sane hic est: *Theodoricus Rex Francorum, quum esset Catalaunis, elegit Viros sapientes, qui in regno suo legibus antiquis eruditi erant. Ipso autem dictante, jussit conscribere legem Francorum, & Alamannorum, & Buiuvariorum, unicuique genti, quae in ejus potestate erat, secundum consuetudinem suam. Addidit, quae addenda erant, & improvisa, & incomposita renovavit, & quae erant secundum consuetudinem Paganorum, mutavit secundum legem Christianorum. Et quidquid Theodoricus Rex propter vetustissimam Paganorum consuetudinem emendare non potuit, post haec Childebertus Rex inchoavit, sed Chlotarius Rex perfecit. Haec omnia Dagobertus Rex gloriosissimus per Viros illustres Claudium Chadum, Indomagum, & Agilulfum renovavit, & omnia vetera legum in melius transtulit, & unicuique genti scripta tradidit, quae usque hodie perseverant.* Hic quidem Prologus etiam Legi Baiuvariorum praeponi solet in Codicibus antiquis, quem proinde singulis Populorum legibus, quas condidit Theodericus, appositum non aegre conjicimus. Ac Balutius quidem non

Legi

(175) Anno 1557.

(176) Parisiis ann. 1573.

(177) Parisiis ann. 1602.

(178) Francofurti ann. 1603.

(179) To. III. Constitution. Imperial.

(180) Antuerpiae ann. 1649.

(181) Parisiis ann. 1665.

(182) Inter Capitular. Regum Francor. To. I. Parisiis ann. 1677.

(183) Francofurti, & Lipsiae ann. 1720.

(184) Halae Magdeburgicae ann. 1738.

Legi Salicae , sed Legibus Ripuariorum , Alamannorum , & Baiuvariorum praeposuit , eumque hoc modo collocatum etiam in veteribus Codicibus se reperisse testatur ⁽¹⁸⁵⁾ . Ipsum usurpatum ipsuper videas a Joh. Petro Ludeviggio ⁽¹⁸⁶⁾ , Joh. Georgio Eccardio ⁽¹⁸⁷⁾ , Hermanno Conringio ⁽¹⁸⁸⁾ , Joh. Heumanio ⁽¹⁸⁹⁾ , Joh. Gottl. Heineccio ⁽¹⁹⁰⁾ , Joh. Augusto Hellfeldio ⁽¹⁹¹⁾ , tum etiam forte ab aliis , qui nobis non occurrunt . Quare si ex hoc Prologo patet , Theodericum Francorum Regem non Francis solum , Alamannis , Baiuvariis , ceterisque , quorum Legibus hic idem Prologus praefigitur , verum etiam *unicuique genti* , ut idem Prologus loquitur , *quae in ejus potestate erat , secundum consuetudinem suam* Leges statuuisse , cur Romanos solum , quos in ejus potestate Theodericum habuisse , nemo negaverit , sine suarum Legum , quae tum sanctitate , tum disciplina ceteris praestantiores semper habitae sunt , norma , ac Codice reliquisse suspicabimur , postquam eis , ut & ceteris optionem dederat , fuisset , an provincialibus Legibus vivere vellent ? Tum si Theodericum prospexisse Romanis , credibile fiat , cur Romanae hujus nostrae Legis Collectionem , cujus Titulo II. ipsius nomen adhaesit , ut supra ostendimus ⁽¹⁹²⁾ , ejusdem etiam jussu perfectam non affirmabimus ? Heineccius ⁽¹⁹³⁾ quidem facile asseruit , Romanas Leges in Francorum Ditione viguisse , fretus praesertim Agathiae ⁽¹⁹⁴⁾ , & Balutii ⁽¹⁹⁵⁾ testimonio , apud quem Chlotarius *causas inter Romanos controversas Romanis terminari legibus* jussit . Verum fallitur mea quidem

(185) *Loc. cit. Tom. I. pag. 25. , & 26.*

(186) *Opuscul. Miscell. To. I. Lib. I. Opuscul. VI. §. VII. col. 308.*

(187) *Cit. Commentar. de Reb. Franc. Oriental. &c. To. I. Lib. XI. Cap. XX. pag. 193.*

(188) *De Origin. Jur. German. , Helmestadii 1720. Cap. IX. pag. 41.*

(189) *Opuscul. , quib. varia Jur. German. , itemque Historic. , & philologica*

argumenta tractantur. Norimbergae 1747. Cap. I. pag. 13.

(190) *Histor. Jur. Civil. Roman. , ac German. Lib. II. Cap. II. §. XXI.*

(191) *Histor. Jur. German. , & Canonico-Pontific. Sect. I. §. 29. pag. 23.*

(192) *§. superiore.*

(193) *Cit. Histor. Jur. &c. Lib. II. Cap. I. §. XVIII.*

(194) *De Bell. Goth. Lib. I. pag. 7.*

(195) *Capitular. To. I. pag. 7.*

dem sententia Heineccius, qui post Baronium ⁽¹⁹⁶⁾, & post M. Antonium Dominicum ⁽¹⁹⁷⁾ Theodericum II. Romani Juris studiosum censuit, ac etiam toto Caelo errat Hermannus Conringius ⁽¹⁹⁸⁾, qui agens de Legibus Alamannis, & Baioaricis ait, Theodericum Francorum Legislatorem fuisse illum, qui ex Monacho factus est Rex totius Francici Imperii circa annum DCLXXIX., quandoquidem Theodericum I. dicere debuisset Heineccius, tum & Scriptores, qui eum praecesserunt; neque ad tam ima tempora rem protrahere debuisset Conringius. Etenim de condendis Legibus sollicitum Theodericum I. fuisse, & quidem ad annum DXII. putarunt Gottefridus Wendelinus, teste Eccardio ad Prolegomena Legis Salicae, & ipse Eccardius alibi ⁽¹⁹⁹⁾, qui eum I. appellat; tum Heumannius ⁽²⁰⁰⁾, & Balutius ⁽²⁰¹⁾, qui Theodericum Francorum Nomothetam Clodovaei Filium dicunt, & quorum alter etiam ipsum ab anno DXI. usque ad annum DXXXIV. Austrasiae Regno praefuisse scribit; ac tandem Carolus Cointeus ⁽²⁰²⁾, qui Theodericum, qui Boiis leges tulit, Clodovaei Filium vocat, & Gothorum Regi Theoderico superstitem aliquot annis vixisse tradit. Insuper Brunnerii locum ipse affert, quem nunc nos in imam oram conijcimus, ne Lectoribus properanter haec excurrentibus moram injiciamus ⁽²⁰³⁾. Ceterum nihil moror, an *Theodoricianae* illae

Leges

(196) *Annal. Ecclesiast. ad ann. 468.*

(197) *De Praerog. Allod. Historic. Disquis. Cap. VI. §. 2. Parisiis 1645.*

(198) *De Orig. Jur. German. Cap. IX.*

(199) *Cit. Commentar. de Reb. Franc. Oriental. &c.*

(200) *Cit. Opuscul., quib. var. Jur. German. &c.*

(201) *Cit. Capitular. &c.*

(202) *Annal. Ecclesiast. Francor. Auctore Carolo le Cointe Trecenti Cong. Oration. Domini Jesu. Parisiis 1665. pag. 347. ad ann. 526.*

(203) *Lib. IV.* „ Tum demum Theod. „ Francus cum Catalaunis esset, viros „ aetate graves, multo rerum usu, iurisque peritia inclitos convocavit, qui

„ Francis, Boiis (*idest Baiuvariis*), „ Alamannisque leges, receptis singula- „ rum gentium moribus attemperatas „ conderet, illudque cavit in primis, „ ut aeterna, divinaque lex, & Christia- „ na disciplina, publici, privatique ju- „ ris fons, & unica forma esset, ad „ quam minima maxima exigenter, „ quidquid ab ea latum unguem disce- „ deret, nefas haberetur, ea regula avi- „ tarum consuetudinum barbaries, foe- „ dique ritus ad humanitatem, mode- „ stiamque reducerentur. Viri illi, col- „ lato studio, quantum humanis ingeniis „ provideri poterat, munere suo gnave „ functi tabulas confecerunt, summis- „ que, & infimis aequatum jus in iis de- „ scri-

Leges apud Sidonium Apollinarem ⁽²⁰⁴⁾ ad Theodericum Francorum Regem sint referendae, ut censuit Baronius ⁽²⁰⁵⁾, an ad Theodericum Gothorum Regem pertineant, ut contendunt Dominicius, & Heineccius ⁽²⁰⁶⁾, ac etiam Jacobus Sirmondus ⁽²⁰⁷⁾. Tum nec multum laboro, an illi etiam versus ejusdem Sidonii ⁽²⁰⁸⁾:

Mibi Romula dudum

Per te Jura placent

de Theoderico Francorum Rege praedicandi veniant, ut putat Dominicius, qui etiam hoc nomine Sidonium ⁽²⁰⁹⁾ ejus Consistorium more Romano ornatum pinxisse tradit, ut patet ex collatione descriptionis Consistorii Justiniani Minoris apud Corippum ⁽²¹⁰⁾, an potius ad Theodericum Gothorum Regem sint referendi, ut contendit Heineccius. Certum siquidem est, Romanis Legibus inter Francos vim stetisse, quas profecto a nemine congestas, praeterquam a Theoderico I., ut haecenus differuimus, silentibus Scriptoribus omnibus, facile arbitramur.

XXI. Ac fane Galliam plenam fuisse Romanorum Civium etiam ab antiquioribus Romani Imperii temporibus, testis Cicero in Oratione pro Fonteio: *Audacter*, inquit, *hoc dico, Judices, non temere confirmo, referta Gallia negotiantium est, plena Civium Romanorum: nemo Gallorum sine Cive Romano quidquam negotii gerit, nummus in Gallia nullus sine Civium Romanorum tabulis commovetur*. Sequiori etiam aetate Romanos in Galliis constitisse, eorumque quamplurimos in suam potestatem Reges Francorum deinceps rede gisse, ex iis, quae diximus, patet; tum ex Scriptorum, quos citavimus,

„ scripserunt, eas Theodericus Rex pro-
„ batas Boiis, quod bonum, felix, fau-
„ stumque ipsis, eorumque liberis esset,
„ utendas, servandasque publicavit, vi-
„ susque est ea re facem Iustiniano Imp.
„ praelucere, qui paucis annis post jus
„ Romanum informe antehac, disiectum-
„ que, & sua mole laborans collegit.

(204) *Epistol. II. Lib. I.*

(205) *Annal. Ecclesiast. ad ann. 468.*

(206) *Locc. citt.*

(207) *Ad Sidonium pag. 25.*

(208) *Camin. VII. vers. 475.*

(209) *Cit. Epist. II. Lib. I.*

(210) *Lib. III.*

vimus, testimoniis evincitur. Quare hinc firmatam in Galliis Romanam Legem, qua Gens Romana regeretur, quaque & ipsi Galli a Julio Caesare ad Honorium, & Valentinianum gubernati fuerant, facile quisque deprehendet; idque etiam Heineccius⁽²¹¹⁾, & Eccardius⁽²¹²⁾ abunde testantur. Insuper Dominicius⁽²¹³⁾ ante ipsas Theodosii, aliorumque Imperatorum Constitutiones in Gallia innotuisse Romanas Leges colligit ex Sidonii Apollinaris Epistola ad Namasium⁽²¹⁴⁾, ubi Nicetium Sedis Praetorianae Arelate tunc constitutae Advocatum legem de praescriptione tricennii sub Consulatu Asturii, scilicet anno CCCCXLIX. promulgasse tradit, quam quidem non aliam, quam Novellam VIII. Valentiniani *de praescriptione XXX. annorum omnibus causis opponenda*, quae scilicet Asturii Consulatu subnotatur, fuisse existimat; Quod etiam nos attigisse meminimus ad Legem Romanam, ubi *de praescriptione temporum*⁽²¹⁵⁾. Interim mittimus cetera Romanarum Legum vestigia in Galliis, ne in longum nimis abeat oratio. Quapropter si magnus erat apud Francos Romanorum numerus; si eisdem suis Legibus gubernari aequum erat, immo & per ipsos Francorum Reges licebat; si Romanas Leges jam in Francico solo vim obtinuisse, compertum est, ac illas praesertim, quas Theodosianus Codex proponit, quid facilius, quam Romanis apud Francos degentibus hanc ipsam Romanam Legem, quae praecipue ex Theodosiano Codice coaluit, a Theoderico I. Francorum Rege fuisse propositam?

XXI. Sed parum nos hac in re proficere posse, videbimur, nisi momenta illa, quibus Scriptores nonnulli Gundebaldo Burgundionum Regi Romanam hanc Legem adscribere nituntur, evertere satagamus. Lindenbrogius quidem, Gothofredius, Schultingius, & Heineccius, missis nunc ceteris, quos

(211) *Loc. cit.*

(212) *Paët. Leg. Salic. Tit. XVI. de Superventis leg. 2. pag. 38.*

(213) *Loc. cit.*

(214) *Epist. VI. Lib. VIII.*

(215) *Tit. XXXI. adnotat. (3).*

quos antecedentibus junctim superius citavimus ⁽²¹⁶⁾, contendunt, Papiani Responsum, quod idem est, ac nostra haec Lex Romana, auspiciis Gundebaldi Burgundionum Regis conditum esse, quod eundem *fere*, ut loquitur Gothofredius, *passim* vero, ut confirmat Schultingius, ordinem, quo Lex Burgundica donatur, ipsum praeferebat. Verumtamen de hoc parum laborandum existimo, si desint cetera momenta, quae Burgundicum hominem hujus Responsi Auctorem suadeant, nec etiam suppetant, quae Theodericum Francorum Regem excludant, quem nobis Sichardii, Cuiacii, & Pignorii fides, tum variae Cassiodori Operum Editiones, ut superius innuimus ⁽²¹⁷⁾, proponunt. His accedit, quod hic ordo non idem *passim* deprehenditur, ut ingerit Schultingius, quod tum ex majori Titulorum numero, quibus Themis Burgundica constat, tum ex diversa eorumdem ferie facile etiam conjicias. Neque utrobique insuper eadem sunt Titulorum Rubricae, cujus rei quidem indicium sumas ex ipsa Rubrica, quae Titulorum Papiani Responsi primas ducit, quaeque est hujusmodi: *De patris, vel matris donatione, vel munificentia dominorum*; siquidem in Lege Burgundionum sic: *De libertate donandi patribus adtributa, & muneribus regiis*. Ceterum nil mirum, quasdam Legum Collectiones inter se pacto aliquo convenire, cum fere Leges omnes eadem, aut similia saltem cavere soleant. Hinc non solum Papiani Responsum, & Lex Burgundica sibi cohaerent, quod in uno Titulus IX. ita inscribatur: *De raptu Virginum, & Viduarum*; altera vero Titulum XII. ita praeferebat: *De raptu puellarum*; Sed respondere utrumque quis dixerit etiam Legi Salicae, in qua Titulus XIV. est hujusmodi: *De ingenuis hominibus, qui mulieres ingenuas rapiunt*; tum Legi Ripuariorum, quae Titulum XXXIV. ita habet: *De*

(216) §. XVIII.

(217) §. XVIII.

De raptu ingenuarum mulierum. Sic etiam si quis similitudinem adstruat cum Papianea, & Gundebaldica Themide, quod una Titulum XX. ita exhibeat: *De his, qui hominem inlicite, aut sine causa ligaverint*; altera vero Titulum XXXI. sic prodatur: *De eo, qui hominem inlicite, & sine causa ligaverit*, facile convenire utramque etiam dixerit cum Lege Salica, & cum Lege Ripuariorum, quarum una Titulum XXXV., altera Titulum XLI. ita gerunt: *De ligaminibus ingenuorum*, quod sane idem protendere, nemo non videt. Cetera similia persequi ulterius possem, nisi id vel minus necessarium, vel forte simul quibusdam, quibus illud *ne quid nimis* nimis etiam placet, molestum futurum arbitrarer. His interim addo, multos in Papiano Responso haberi Titulos, qui defunt in Lege Burgundionum, & vicissim, ut ei, qui collationem instituat, facile constabit. Tandem ad rem nostram haud monere inutile erit, nonnullos etiam Titulos, etsi in Papiani Responso, & in Lege Burgundionum eadem Rubrica donentur, non idem tamen esse utroque loco argumentum. Instar omnium sit Titulus XXVI. anecdotus, qui in Papiani Responso ita inscribitur: *De his, qui debitas filiis de matris bonis tradiderint portiones*; in Lege autem Burgundionum, ubi est L., sic: *De his, qui debitas filiis substantiae suae portiones non tradiderint*; Verum in hac de paternis, in illo de maternis bonis agitur, quod etiam suo loco advertere non praetermisimus.

XXIII. Verumtamen & alia suppetunt, ob quae facile Romanam hanc Legem a Burgundico Caelo, sub quo alta traditur, auferamus. Si ullus profecto locus in Lege hac Romana est, qui ad Gundebaldum digitum quodammodo intendere potuisset, fuisset ille sane ad Titulum II. *de Homicidiis &c.*, ubi haec habentur: *Et quia de pretio occisorum nil evidenter Lex Romana constituit, Dominus noster statuit observandum &c.* Tum paullo post interemptorum Servorum pretia designantur: *Hoc est*

est pro aatore C. solidi, pro ministeriale LX. solidi, pro aratore, aut porcario XXX., pro aurifice electo C. solidi, pro fabro ferrario solidi L., pro carpentario XL. inferantur. In Lege vero Burgundionum haec ita caventur Titulo X., qui inscribitur de interfectione servorum:

I. Burgundio, & Romanus una conditione teneantur. Si quis servum natione barbarum occiderit, lectum ministerialem, sive expeditionalem, LV. solid. inferat: multae autem nomine sol. XII.

II. Si alium servum Romanum, sive barbarum, aratorem, aut porcarium occiderit, XXX. sol. solvat.

III. Qui aurificem lectum occiderit, CL. sol. solvat.

IV. Qui fabrum argentarium occiderit, C. sol. solvat.

V. Qui fabrum ferrarium occiderit, L. sol. inferat.

VI. Qui carpentarium occiderit, XL. sol. solvat.

Quare primum vides solidorum numerum differre pro ministerialis interfectione, pro qua Lege Gundebaldica inferendi erant LV. solidi, & XII. insuper multae nomine; in Papiano autem Responso LX. solidi taxantur, & nil praeterea aliud; Dein pro lecti aurificis homicidio CL. solidos solvendo indicit Lex Burgundionum, cum C. dumtaxat Papianus designet; Ac demum de fabro argentario, pro quo, utpote aurifici impare, C. solidos statuit Lex Burgundica, nil omnino proponit Papianus. Quare si haec non constant inter se, quae adamussim quidem, si ab uno, eodemque Principe utraque Legum Compilatio prodiisset, constare deberent, eo vel magis, quod Gundebaldus Burgundionem, & Romanum una, eademque ratione teneri praecipit, nil est verosimilius, quam Romanam hanc Legem Gundebaldo nequaquam esse tribuendam. Praeter hoc alia insuper momenta ex aliis Romanae nostrae Legis locis erui possunt, quibus sententia nostra confirmetur, quaeque in adnotationibus nostris ad hanc ipsam Legem etiam adlinire curavimus. Quapropter

pter eadem nunc hoc loco summatim afferemus . Ac primum adnotare juvabit , Titulo VI. , XII. , & XIX. servos, non fecus ac ingenuos, licet tenuiores, & plebeios, tanquam ex Jure Romano , fustibus torqueri , cum tamen ex eodem Jure in servos lora, & flagella antiquitus adhiberentur , quod fane petatum videtur ex consuetudine Francorum ⁽²¹⁸⁾ , apud quos cum tortura a fustigatione inchoaretur , facile Papianus, aut quilibet alius Francus hujus Legis Coditor flagella in fustes convertit , ut nos jam suo loco advertimus ⁽²¹⁹⁾ . Tum Titulo XIV. fit optio creditori aut fidejussorem , aut debitorem principalem , quem malit , pulsandi , quod & si Romanis Legibus cohaereat , respondet etiam Francico Juri , ac simul a Gundebaldica Lege dissentit , quae convenire fidejussorem , nisi principalis debitor prius sit excussus , non finit ⁽²²⁰⁾ . Insuper videas citato Titulo Francici Juris vestigia in dupli satisfactione , quae in negantes debitum , nihil hujusmodi sanciente Romano Jure , statuitur , ut proinde etiam apud Francos lis inficiando cresceret , ac qui factum inficiaretur , praeter damni aestimationem XV. solidorum multam subiret ⁽²²¹⁾ . Praeterea cum in Titulo XVII. legatur *exartari* viam , dum in Additamento Legis Burgundionum habetur *exartari* , & viae *munitionem* idem Titulus protendat , non *munitiones* , ut in eodem Additamento , tantum abest , ut haec ex Burgundica Themide , quemadmodum contendit Schultingius , petita fuerint , quin potius a Paulli Sententiis , ubi eadem prorsus Papiane Responsi lectiones servantur , derivata videantur ⁽²²²⁾ . Deinde cur argumenti loco quin etiam non habeatur , Titulo XXI. marito dumtaxat ob sepulcri violationem nuncium remitti , cum tamen ex Burgundico Jure

(218) *Leg. Salic. Tit. XXXIX.*

(219) *Tit. XII. adnotat. (9).*

(220) *Cit. Tit. adnotat. (16).*

(221) *Leg. Salic. Tit. X. §. 1., 4., & 5.*

Vid. adnotat. (24) ad Tit. XIV.

(222) *Vid. adnotat. (3) , & (4) ad Tit. XVII.*

re etiam hoc crimen ad uxorem extendi constet ; quod quidem Papianus , si Gundebaldi jussu haec exarasset , in hanc Romanam Legem , ut exotica alia plurima , invehere non dubitasset ? ⁽²²³⁾ . Tandem non abs re erit adnotare , parum proficere Schultingium , dum ad Titulum juxta Otobon. Cod. XXXVI. ⁽²²⁴⁾ existimat , legem de praelatione , quae matri in tutela filiorum , exclusis ceteris omnibus legitimis tutoribus , defertur , a Burgundionum Lege ⁽²²⁵⁾ Papianum esse mutuatum ; quum id etiam tum ex Germanico Jure ⁽²²⁶⁾ , tum potissimum ex Lege Visigothorum procederet , quod nos fusius etiam ad citatum Titulum animadvertimus ⁽²²⁷⁾ .

XXIII. Verum ut sententiae nostrae firmior accedat auctoritas , ac majus stet robur , nunc insuper acervatim advertimus , in Papiani Responso nullam Burgundicae Nationis mentionem occurrere , cum contra in Burgundico Jure saepius Romani commemorantur , quin pari conditione utrique habeantur , ut propterea , quae unos attingunt , alios etiam ut plurimum comprehendant . Quare ut Burgundicae Themidi sua esset auctoritas , facile discessisset Papianus a Romanae Legis placito , quae quandoque cum Burgundica non convenit , ne dum Romanis patria Jura indulgebantur , Regiae sanctiones , quae jam obtinuerant , infirmarentur . Quod cum non fecerit Papianus , cumque conditiones , quibus tenebantur Romani in Burgundionum Lege , pugnent cum iis , quibus in Romana Lege mancipantur , facile evincitur , Legem hanc nostram Gundebaldi jussu nequaquam fuisse conditam . His addo , styli discrimen maximum esse inter utramque Legem , ut proinde nec una aetate , nec in una Regione prodidiisse ,

(223) Vid. *adnotat.* (5) *ad Tit. XX.*

(224) *Adnotat.* (1).

(225) *Tit. VIII. n. I.*

(226) Vid. Benedict. Schmidtium

Princip. Jur. German. Lib. I. tit. 9. §. 2.,

& Heineccium *Element. Jur. German.*

Lib. I. tit. 15. §. 351.

(227) *Adnotat.* (3).

diisse, appareat. Tandem accedit, quod ex Charta Harvvini-
 chi Viri illustris pro Monasterio Prumiensi, qui Villam Or-
 danam in Pago Andegavenſi eidem concedit, ut ipſe in Congrega-
 tionem recipiatur, quam ex Martenio, & Durandio alibi
 adduximus ⁽²²⁸⁾, & hoc loco etiam ſuperius citavimus ⁽²²⁹⁾,
 facile conjicere licet, anno DCCCVIII., imperante *Karolo*
Sereniſſimo Auguſto, Libros Papiani Legis robur vel Prumiae,
 vel Andegavi in Galliis obtinuiſſe. Quare etſi tunc Burgun-
 dionum Regnum extinctum jam eſſet, cum illud a Francis
 occupatum fuiſſet circa annum DXXVI., attamen cum Fran-
 ci in Legibus Gentium deviſtarum nihil, ut jam monuimus,
 immutaverint, ſi Gundebaldi Burgundiae Regis juiſſu Papia-
 ni Reſponſum, ſeu Lex Romana Romanis ipſis in ſua di-
 tione degentibus propoſita fuiſſet, eadem Romanos illos ibi con-
 ſiſtentes deinceps quoque devinxifſet, nec Romanos ceteros,
 qui ſub vetere Francorum imperio vivebant, attigifſet, quibus
 Legem a Francorum Regibus juxta receptum morem propoſitam
 ſtetifſe, facile conjicimus. Cum ergo ex laudata Harvvini-
 Charta innotefcat, Papiani Reſponſum viguiſſe vel Prumiae
 in Ditione Trevirenſi, vel Andegavi ſub Archiepiſcopatu Tu-
 ronenſi, quae loca nihil cum Burgundia commune habent,
 fit proinde conſequens, non Gundebaldi Burgundionum Re-
 gis auſpicio, ſed alicujus Francorum Regis, atque Theode-
 rici I. praefertim Papiani Reſponſum, ſeu Romanam Legem
 pro Romanis apud Francos degentibus concinnatam fuiſſe.
 Alia ſane argumenta quamplurima ex iis eruta, quae in Pa-
 pian Reſponſo ſaepe Romanae Nemefi contraria afferuntur,
 quaeque Burgundionum Legibus, ſi Gundebaldi ipſorum Re-
 gis juiſſu ipſum Reſponſum conditum fuiſſet, reſpondere de-
 berent, a quibus tamen longiſſime abſunt, immo potius ce-
 terarum Gentium conſuetudines redolent, congerere poſſe-
 mus,

(228) Vid. *Tit. XXII. Legis Romanae adnotat.* (12).

(229) §. XVII.

mus, nisi brevitatis ratio nobis habenda jam foret, quae sane proferenda relinquimus, si quis nos umquam censura laesens ad id forte provocaverit.

XXV. Verum nunc de nostra hac Romanae Legis Editione aliqua dicenda supersunt. Plura sane in ea prostant, quae ipsam ceteris Editionibus praestantiorum efficiant. Praeterea Titulorum Rubricas pleniores, lectionum varietates accuratiores, quae ex Ottoboniano Cod. nunc primum prodeunt, quasque praecipue habeas ad Titulum XIV.⁽²³⁰⁾, tum ad XVII.⁽²³¹⁾, dein ad XVIII.⁽²³²⁾, tandem ad XXXVI.⁽²³³⁾, & alibi. Verum, quod sane pretiosius est, duos anecdotos Titulos idem Codex nobis suppeditat, ut proinde hujus Legis Tituli, qui antea XLVI., nunc XLVIII. numerentur; Si tamen Tituli dicendi sunt, cum ex Codice nostro, ac etiam ex Wurceburgensi, teste Ritterio, tum ex Sveco-Vaticano inferius citando *Capitula* potius inscribenda fuissent, uti vidimus alias⁽²³⁴⁾; Licet nos Titulorum nomen, quod jam obtinuerat, ubique servaverimus. Siquidem non solum in Editis, verum etiam in Cod. Regio Parisiensi Saeculi VIII., qui signatur n. 4403., Papiani Liber Titulis distinguitur, ut patet ex Novo Tractatu Diplomatico Monachorum Sancti Mauri Benedictinae Familiae⁽²³⁵⁾. Primus itaque ex anecdotis sive Titulis, sive Capitulis ita se habet: *De his, qui debitas filiis de maternis bonis non tradiderint portiones*. Hic occurret tibi n. XXVI., quo etiam censendus fuerat in altero Cod. Sveco-Vaticano, qui signatur triplici numero 379., 410., & 1022., ut ex Indice Titulorum, qui, abrupta Papianei Responsi descriptione, integer super-

(230) *Adnotat.* (6), & (11).

(231) *Adnotat.* (6), & (13).

(232) *Adnotat.* (6).

(233) *Adnotat.* (17).

(234) §. VIII.

(235) *Nouveau Traité de Diplomatique* &c. A Paris. To. III. Part. II. Sect. IV. Chap. II. Art. II. pag. 76. De hoc Opere vide, quae diximus superius §. XIV. *adnotat.* (103).

fuit, juvat colligere. Verum & haec suo loco monuimus ⁽²³⁶⁾. Alter vero anecdotus Titulus ipsum Romanae Legis finem claudet, ac signatur *n. XLVIII.*, cujus Rubrica ita se habet: *De colonis migrantibus, vel in fugitiva lapsis*. Ast scire tamen opus est, Titulum hunc idem esse omnino, ac veterem Interpretationem Breviatoris Codicis Theodosiani in Volumine Alariciano, quae nunc habetur ad *l. un. Cod. Theod. de Inquil., & Colon. lib. 5. tit. 10.*; Qua de re quidem multa diximus suo loco ⁽²³⁷⁾, ad quem Lectorem nostrum ablegamus. An vero ex horum duorum Titulorum accessione Papiani Responsum integrum omnino praestiterimus, haud facile affirmabimus. Siquidem Schultingius ad Titulum XXX. ⁽²³⁸⁾, proptereaquod in Editis legatur: *vel diversorum auctorum constitutiones, quae sunt per Titulos superius indicatae*, atque in superioribus Papiani Titulis haud quidquam prorsus de criminali quaestione intra annum proponenda, & perficienda, quae ibidem protenditur, caveatur, facile suspicatus est, Papiani Responsum forte ad nos integrum non pervenisse. Verum consule lectionem Codicis Ottob., cui allatus Titulus est XXXI., quam ibi aliter omnino exhiberi videas; Quod quidem si recte se habeat, Schultingii suspicio facile concidat, ut suo loco etiam innuimus ⁽²³⁹⁾. Huc accedit Titulus ille famigeratissimus *de Pactis inter Virum, & uxorem*, quem sane quidam Papiano tribuunt, licet nos post Schultingium praesertim ad Papinianum spectare demonstraverimus ad Titulum I. hujus Legis ⁽²⁴⁰⁾, ut proinde, quae ibidem asseruimus, scribendi otium nobis nunc faciant.

XXVI. Tandem Papiani Responsum, seu Romanam Legem, etsi majori ex parte pluries editam, ut superius designavimus ⁽²⁴¹⁾, tamen ob Variantium Lectionum, atque earum

(236) *Tit. XXVI. adnotat. (1).*

(237) *Tit. XLVIII. adnotat. (1).*

(238) *Adnotat. (8).*

(239) *Tit. XXXI. adnotat. (14).*

(240) *Adnotat. (2).*

(241) *§. XVI.*

rum sane accuratiorum copiam ad fidem etiam Ottobonianum Codicis vulgatam voluimus, servatis nimirum & ipsis litterarum peculiaribus formis, & incorrectis Librarii mendis, quibus tamen omnibus per rectam lectionem, quae subjicitur, consuleretur; ea prorsus ratione, qua Novellas V. anecdotas exhibuimus. Interim sancte testamur, nullam a nobis omissam diligentiam, quo omnia sane fideliter a nobis expressa, quemadmodum in Codice prostant, vere dici possent; Quamquam, si cui cordi fuerit denuo explorare Codicis fidem, monere non praetermittimus, ipsum adservari nunc in instructissima Bibliotheca Viri Cl. Josephi Garampii Praefulis amplissimi, quae quoniam nobis ob praeclaram spectatissimi Possessoris humanitatem magna praebuit adiumenta, ut Opus hoc ipsum fere totum in ea excreverit, ita gratum animum nostrum eidem nulla alia re magis prodere nunc posse putavimus, quam libenti Codicis hujus, quem Ruggerius noster Vir Cl. nostri juris fecerat, concessione, etsi ea tamen, ut & alia quavis ratione ad dignas eidem gratias rependendas pro tantis ipsius in nos meritis, quae nunc tacite recolimus, impares nos omnino sentiamus. Quare Codicem hunc, qui hactenus Ottobonianus audivit, nunc jure dixeris Garampianum. Insuper Romanam hanc Legem contulimus cum Ms. Cod. Sveco-Vaticano, quem supra laudavimus, atque ex eo praeter Rubricam Novellae Theodosii Jun. juxta Ottob. Cod. XII., quod alibi innuimus ⁽²⁴²⁾, varias lectiones ad ipsam Romanam Legem, quae exstantiores visae sunt, exposuimus, quas tamen usque ad Titulum XXII. produximus, quum ibidem Amanuensis hujus Codicis subfederit. Ceterum deinceps ordinem, quo in ipso Codice Tituli disponuntur, tum rationem, qua eorum Rubricae concipiuntur, exerere non cessavimus; quando haec ex Indice Titulorum, quem idem Codex

(242) §. XIII.

dex integrum gerit, licebat eruere. Praeter Variantes Le-
 ctiones Adnotationes etiam nostras addidimus, quibus prae-
 cipue loca indicarem, ex quibus hujus Romanae Legis Ca-
 pita, & sanctiones singulae prodierunt, quae sane tum ex
 Codd. Gregoriano, Hermogeniano, & Theodosiano, tum ex
 Caii Institutionibus, Paulli Sententiis, Titulis Ulpiani, at-
 que ex Novellis Theodosii, Valentiniani, Maioriani, Leo-
 nis, & Severi prodiisse vidimus. Insuper in eo etiam fuit
 propositum nostrum, ut ex Diplommatibus, ac Chartis sequio-
 rum Saeculorum Romanae Legis usum ostenderemus, atque
 hinc veluti practice praestitum, quod a Papiano theoretice tra-
 ditur, haberetur; *Tunc* enim, ut ait Quintilianus ⁽²⁴³⁾, *di-
 gnum operae pretium venit, cum inter se congruunt praecepta, &
 experimenta*. Hinc videas multas indicatas, ac etiam quando-
 que allatas Chartas donationum, manumissionum, venditio-
 num, transactionum, sacramentorum, precarii, testamento-
 rum, ceterarumque Juris Solemnitatum tum ex Mabillonio,
 Martenio, Heumannio, Muratorio, Maffeo, Terrassonio,
 tum ex Novo Tractatu Diplomatico Monachorum Sancti Mau-
 ri, ex Ms. Necrologio Romaricensi, ex Ariminensi nostra
 Bibliotheca, ceterisque hujusmodi lautitiarum promptuariis,
 quae singillatim excurrere haud juvat. Juris Justiniani quin
 etiam, Legis Salicae, Burgundicae, Carolinae, Ripuario-
 rum, Viso-gothorum, Baiuvariorum, Alamannorum, cete-
 rorumque Populorum placita cum hac Romana Lege pro op-
 portunitate contulimus. Multa etiam ex Antiquariae faculta-
 tis penu protulimus; Veteres scilicet Inscriptiones, praesertim
 anecdotas, aut parum fideliter antea vulgatas, quae ad rem
 nostram pertinerent, in adnotationes nostras inferendas cura-
 vimus, ut simul multiplici hoc rerum condimento non solum
 Ictis, quibuscumque nobis imprimis res est, verum etiam
 & me-

(243) Lib. XII. cap. 16.

& mediæ ævi Antiquitatum, & veterum Monumentorum Cultoribus, qui in hæc nostra inciderent, consuleremus, sicque nimirum singuli facile haberent, quod suarum est partium. Tandem, ne quid deesset, quod legentium commodo, & utilitati prospiceret, duplicem & Auctorum, & rerum Indicem concinnandum curavimus, qua in re nobis, quoniam otio carebamus, succenturiatus accessit Vir nobis familiaritate conjunctissimus Nicolaus Buschius Patricius Caesenas, qui utriusque Juris peritia plurimum commendatur, qui que nunc a nobis tum laudis, tum grati animi commemoratione fraudandus non erat.

XXVII. Habes nunc, Erudite Lector, universi hujus Operis nostri rationem, cujus te sane, ut maxime decebat, certiore cumulate voluimus. Nunc vero tuum erit æqui, bonique consulere tum quæ per ingeniolum nostrum non inconcinne prorsus congesta acceperis, tum etiam quæ per inscitiam peccata fuerint; Siquidem si magnis etiam Viris in errores incidere proclive est, quantum proinde hac in re de nobis etiam metuere nunc debeamus, facile sentimus, præfertim, cum nos longe a Fori clamoribus erudita veterum Legum studia, veluti per otium, coluerimus, in quibus licet quidem aliquot ab heinc annis Dux nobis primus exstiterit Vir Consultissimus Laelius Pasolinus Domo Longianensis, atque nunc publicus Legum Antecessor in Ariminensi Civitate, eique haud nos quidem dumtaxat forensium, ut vocant, Legum peritiam, sed & veteris Romani Juris eruditionem acceptam referamus, tamen, cum postea Romanae Curiae exercitationibus nos dedissemus, ac cito earundem nos cepisset satietas, ad diversa dein studiorum genera, quæ cum politioribus scientiis, & cum eruditione conjungerentur, & quorum amore tenebamur, statim nos contulimus, ut proinde intermissam quodammodo Jurisprudentiæ operam nunc nos navasse videamur. Ceterum
id cu-

id curae nobis fuit, ut quae abstrusiora viderentur, quantum potis esset, expenderemus, quaeque solum nobis comperta essent, in paginas nostras reciperemus. Insuper in magna rerum undique affluentium copia brevitatem sectari studuimus, effusiori calamo indulgentes, si nova quaedam, aut pecularia attingenda occurrerent. Nihilominus nos non latet, futuros nonnullos, quibus aegre probetur ipsa brevitatis, vel qui nobis etiam prolixitatem obtrudant. Quid faceres? Aliis scilicet alia probantur, cumque varia sint hominum ingenia, omnibus propterea placere minime possumus. Quare praeclare nobiscum actum arbitrabimur, si a probis Viris humanitatem, & veniam obtinere fas erit; De ceteris autem, ac praesertim de invidulis quibusdam homuncionibus vix nobis laborandum censemus. Qui legis, feliciter vivas.

ΑΡΧΗ . ΔΕΤΟΙ . ΗΜΙΣΥ . ΠΑΝΤΟΣ

IOHANNIS CHRISTOPHORI AMADUTII
 COMMENTARIUS
 IN VITAM CL. VIRI
 CONSTANTINI RUGGERII⁽¹⁾

I. XSTAT in Ariminenſi Dioceſi amoe-
 no Colle ſitum Op-
 pidum Archangelia-
 num, quod VII. mil-
 lia paſſuum ab Urbe
 Arimino diſtat, atque hoc quidem ve-
 tus, ac perilluſtre, quippe quod, ut
 cetera ornamenta praeteream, in lu-
 cem eduxerit multos praefſtantes Viros,
 ſanctitate, ſcientia, dignitate, boniſ-
 que artibus percelebres, inter quos
 juvat percenſere Beatum Simonem
 Ballachium Ordinis Praedicatorum (2)
 ſanctitatis fama inſignem, cujus uter-
 que Patruus Laurentius ex eodem Or-
 dine Praedicatorum, & Federicus Ar-
 chipreſbyter S. Michaelis in Acerbu-
 lo (3) Ariminenſem Eccleſiam gu-
 bernavit (4); Franciſcum Michinium
 Anatomicum, & Medicum ſua tempe-

ſtate ſolertiſſimum, & editis Libris
 clariffimum (5); Guidum Cagnaccium
 in Aula Vindobonenſi Pictorem longe
 praeclariffimum (6); Jacobum An-
 tonium Pedronium Cathedralis Eccle-
 ſiae Arimini Canonicum, & Johan-
 nem Fratris Filium, qui VI. Volu-
 mina Mſs. Adverſariorum relique-
 runt (7); ac dein noſtra aetate Joſe-
 phum Aeneam Garatonium Manfredio-
 rum Alumnum, Medicum, Aſtrono-
 mum, ac Mathematicum excellentiſ-
 ſimum, tum Bononiensis Academiae
 Socium meritiſſimum (8); Matthiam
 Iuenardium Planci Diſcipulum, Vi-
 rum Philoſophia, Theologia, Grae-
 cis Litteris, ceteriſque facultatibus li-
 bero homine dignis praefſtatiſſimum,
 ſimulque cognominem alteri longe do-
 ctiſſimo Viro Johanni Paulo Matricis
 Eccleſiae SS. Viti, & Modeſti Archi-
 preſby-

(1) Cur heic potiſſimum Commentarium
 hunc collocatum voluerimus, prodidimus jam
 ſuperius in Praefatione noſtra §. X. pag. XXVI.
 & ſeqq.

(2) Vid. de eo Librum, cui titulus: *Sa-
 cro Diario Domenicano &c. Roma 1728. pag.
 40. die 7. Novemb., & Ughell. Ital. Sacri.
 To. I. in Catal. Epifc. Arimin. n. 82.*

(3) *Plebem S. Archangeli, quae vocatur
 in Acerbulo*, memorat Bulla Lucii II. *Bul-
 lar. Roman. To. II. pag. 277.* Edit. Mainardii.

(4) Vid. Ughellium loc. cit.

(5) Vid. *Biblioth. Script. Medic.* Joh. Ja-
 cobi Mangetii, & *Biblioth. Real. Medic.* M.
 Martini Lipenii, ubi recensentur Michinii *Ob-
 ſervationes Anatomicae. Venetiis 1554. in 4.,*
 tum *Bibliographiae Anatomicae Specimen* Ja-
 cobi Du glaſſii pag. 107., qui praeter memo-
 ratas *Obſervationes* alterum Michinii Opus de-
 ſignat, cui titulus: *Flos Anatomiae de per-
 verſis locationibus, aut fractionibus corporis
 humani*, ſine loco, & anno.

(6) Joh. Baptiſta Coſtius Ariminenſis Pi-
 ctor longe clarus, & eruditus edidit anno 1752.
 in Tomo XLVII. prioris Colleſtaneae Opuſcu-
 lorum Angeli Calogera Episto-
 las nonnullas, & authentica documenta, quibus Cagnaccium
 Archangeliani Oppidi Civem affirmet.

(7) Arimini in publica Gambalonga Bi-
 bliotheca adſervantur VI. Volumina Mſs. Ad-
 verſariorum utriusque Pedronii, quorum eſt
 ſequens titulus: *Sei Libri di Diarii di va-
 rie coſte raccolte, e deſcritte dal Canonico
 Giacomo Antonio Pedroni, e dal Sig. Giovan-
 ni ſuo Nipote.*

(8) Garatonius laudatur pluries in A-
 ctis Academiae Inſtituti Bononiensis, au-
 ctore Viro Cl. Franciſco M. Zanottio. Vid.
 Tom. II. Novae Opuſculorum Colleſtionis,
 ubi n. XII. legitur Opuſculum, cui titulus:
*Relazione del Dottor Bernardino Zendrini ſo-
 pra la finale regolazione dell' acque di Ra-
 venna*; quod ſcilicet Garatonius Cl. Abbat
 Calogera communicavit.

presbytero, quem sibi Ariminense solum potiori jure vindicat, licet Archangeliano Oppido conterminus ibidem Philosophiam, & Graecas litteras publice docuerit, & in insigni ejusdem Oppidi Canonorum Collegio primas duxerit, ut Archangelianus idcirco apud plures merito audiat; ac, qui postremo agmen supra omne decus claudit, Laurentium Ganganellum ex Franciscanorum Ordine Romana, nunc Purpura Eminentissimum.

II. His quidem merito nunc accenseri etiam debet Constantinus Ruggerius, qui scilicet natus est in eodem Oppido Archangeliano ad diem IV. Idus Junias anno a Christo nato MDCCXIV. Hic Parentes habuit Franciscum Ruggerium, & Annam Mariam Theresiam Rastelliam ex Patricia Gente Perusina, quae in Montis Gridulfi Oppido Ariminensis Dioeceseos multis ab heinc annis sedem figerat (9). Primis interim pueritiae annis Latinae Linguae erudimentis imbutus est apud eximium Rhetorem Carolum Fabrium publicum tunc temporis illius Oppidi Ludi Magistrum. Verum ad d. VIII. Kal. Novembrias anni MDCCXXIX. Patria excessit, ac Perusiam petiit, ut ibidem in nobili Collegio, quod *Sapientiae Novae* appellant, ceteris facultatibus imbueretur, Philosophia nempe, & Jurisprudentia, cujus etiam ibidem *doctorem lauream*, ut ajunt, est consequutus. Quare triennium ibidem commoratus dein Romam contendit postridie Nonas Decembrias anni MDCCXXXII., ut in Urbe Viris, Lycaeis, Libris, ceterisque ad scientias adipiscendas subsidiis instructissima sublimiori virtutis apici velificaretur. Heic itaque tum

Parentum, tum Patrum, apud quem degebat, consilio Jurisprudentiae studio se mancipavit, utpote quod praecipue Romae honores, munera, & facultates comparare consueverit. Verum cum eidem primum conjecta in manus fuisset, ut mos est, *Ridolfinii Praxis Romanae Curiae*, barbaro stylo, & millenis judiciorum formis impeditiis confecta, brevi hujusmodi practicae, ut ajunt, legum exercitationis pertaesus, quae nil fere commune habet ut plurimum cum politioribus scientiarum, & eruditionis ornamentis, quorum amore, ac deliciis ipse detinebatur, simul omne Jurisprudentiae studium valere jussit, ac de vili raudusculo parum interim laborans tota mente, ac pectore ad nobiliores eruditionis fontes, & ad jucundiores tum veterum, tum recentium Librorum lectionem, qui politiores, praestantioresque censebantur, magna cum voluptate se contulit. Quare Antiquitates tum Romanas, tum Graecas, tum profanas, tum ecclesiasticas impense colendas suscepit. Ad Diplomaticae facultatis studium ita incubuit, ut exquisitiores medii aevi antiquitates quammaxime calleret, atque in iis excellere videretur. Animum, & incitamentum ad hujusmodi studiorum genus eidem addebat assidua prorsus consuetudo, qua utebatur cum Justo Fontaninio Ancyrano Archiepiscopo, Viro omnigena eruditione praeclarissimo, quemadmodum ipsius in Litterario Orbe fama adepta, & per editos Libros longe, lateque diffusa, abunde testatur. Quare ad eum singulis vespers, licet longo locorum intervallo diffitus, a Transiberina, nempe Regione ad Collem Pincium diverte-

(9) In Ms. chartaceo, quod apud me est, & cui titulus: *Martii Milefii* (Sarrazanii) *Jur. Cons. Monumenta ingenii aliquot*, pag. 18. a tergo hoc Epitaphium legitur, quod ad Rastelliam Gentem pertinet: D. O. M. *Jacobo Rastello Civi Ariminensi nuncupato a Perusio Summor. Pontif. omnium a Clement. VII. ad Pium IIII. Intimo familiari*

Chirurgo summae laudis, peritiae, integritatisque obdormivit in Domino anno salutis MDLXVI. XVIII. Kal. Julii, communique Urbis moerore elatus Vix. ann. LXXV. Men. X. D. V. Ludovicus Monticulus Civ. Arimin. Pauli V. Pont. Max. intimus familiaris Chirurgus Praeceptoris optimo grati animi monumentum P. Anno MDCX.

vertebat, ubi a tanti Viri ore pendens, & perpetuo agens cum Italis, Gallis, Germanis, Anglis, ceterisque doctioribus Viris, qui ibidem & colendae eruditionis, & tanti Praefulis vel gratiae aucupandae, vel confirmandae conveniebant, domum quotidie ampliori doctrinae copia locuples, atque refertus revertebatur.

III. Cum interim per Urbem de Ruggerii doctrina fama percrebresceret, factum est, ut Petrus Ottobonius Junior Cardinalis amplissimus, tunc Portuensis Episcopus, & S. R. E. Vicecancellarius, ut vocant, in ipsius Bibliothecae Praefectum eundem adscisceret. Quare ut gratum animum suum erga tantum Mecenatem Ruggerius testificaretur, simulque ingenii sui specimen aliquod ederet, elaborandam suscepit Dissertationem, cui titulum fecit *De Portuensi Sancti Hippolyti Episcopi, & Martyris Sede*, cui deinde adnectebatur etiam *Disquisitione de Albanensi Sancti Innocentii I. Patria*, quarum utraque eidem Card. Ottobonio dicata erat. Dissertatio quidem de Sancto Hippolyto typis Vaticanis Salvioniorum cudi coeperat, eaque jam usque ad pag. 80. processerat, sed nummariae rei forte angustia, qua malo quodam fato ut plurimum Litterati urgentur, Opus intermissum est, atque adeo omnis de eodem cura evanuit, ut impressae chartae omnes, quae Typographo remanserant, vili prorsus pretio illis cesserint, a quibus artificiosi ignes ad Hadrianam Molem in Divi Petri solemnitate exhiberi quotannis consueverunt. Ceterum quinque saltem exemplaria impressarum hujusmodi paginarum Romae a diversis Ruggerii Amicis adservantur, quorum unum etiam apud me est, idque marginalibus insuper adnotationibus ejusdem manu exaratis instructum, quod mihi jam petenti ipse concesserat. Me-

moratur haec ipsa Dissertatio (quod summus est honor) ab immortali Pontifice Benedicto XIV. in ejus eximio Opere *de Servorum Dei Beatificatione, & Beatorum Canonizatione* &c. (10), ubi inquit: *Dum haec scribimus, typis Romanis editur erudita Dissertatio de Portuensi Sede S. Hippolyti Episcopi, & Martyris. in qua evincitur, Episcopum Portuensem, quem Prudentius elegantissimo carmine laudavit, ejus Urbis prope Romam Episcopum fuisse. Luculentissimae Pontificis auctoritati accedit testimonium Cl. Viri Thomae M. Mammachii Chii Ord. Praed. in Origin., & Antiq. Christian. (11), qui sic ait: Interea hoc moneo, a Constantino Ruggerio Viro eruditissimo, & Amico meo de Episcopatu Hippolyti, & originibus Christianae Religionis in ea Provincia esse disputatum sane accurate in gravissima Dissertatione de S. Hippolyto Cap. III., quam nos Dissertationem cum legeremus, admirati sumus ingenium, incredibilemque Viri in re Antiquaria diligentiam, atque peritiam. Atque optandum sane foret, ut brevi ea publicaretur. De ea idem Auctor plena laude loquitur rursus loco citato, & alibi (12). Duo utriusque gravissimi Scriptoris testimonia exscribere libuit, ne Dissertationem hanc vel ob menda, aut ex poenitentia suppressam quis umquam suspicaretur. Ex aliis insuper schedis noscere licuit, Ruggerium ad ann. MDCCXXXV. postridie Nonas Martias, ut in Epistola nuncupatoria ad eundem Card. Ottobonium signatum cernitur, illius jussu lucubrationem concinnasse de *Rebus gestis B. Gregorii X. Pontificis*, quae lucubratio sane desideratur. Tandem, ut ejusdem Ottobonii Card. mandatis Ruggerius pareret, Disquisitionem adornavit de *Arnaldo de Faugeriis, Petro Gomesii de Barosso, Bertrando de Deucio Epp. Sabin. S. R. E. Cardd.*, qui *Synodicas Constitutiones ex*
Cod.*

(10) *To. I. Lib. I. Cap. XIV.*

(11) *Lib. II. Cap. II. §. 3. adnotat. 1. pag. 85.*

(12) *Cap. XXI. §. 2. adnotat. 3. pag. 238.*

& *Lib. III. §. 29. adnotat. 1. pag. 88.*

Cod. Ottoboniano depromptas ediderunt &c., quae quidem vulgata est sub auspiciis Hannibalis Cardinalis Albanii Episcopi Sabinensis in Collectione prima Opusculorum, quae Venetiis cudi coepit anno MDCCXXVIII., curante Angelo Calogerà Abbate Camaldulense Viro Cl., qui nuper naturae debitum solvit (13). Laudatur haec Disquisitio a Viro Cl. Fausto Antonio Maronio Cler. Regul. Scholarum Piarum in Commentario *de Ecclesia, & Episcopis Sabinensibus* (14), ubi etiam plurima Ruggerii verba a Cl. Auctore proferuntur.

IV. Verum cum e vivis excessisset Card. Ottobonius, ac Benedictus XIV. tunc nuper universalis Ecclesiae bono Summus Pontifex renunciatus pro suo in Litteras amore Vaticanae Bibliothecae Ottobonianam copulare discuperet, Ruggerii opem, qui eidem praefuerat, expeti voluit, suadente Iosepho Guyonio Crochansio Episcopo Cabilonensi, mox Archiepiscopo Avenionensi, familiari jampridem Amico Pontificis, qui tunc Romae morabatur, & cujus amicitiae se adjunxerat Ruggerius apud Caelestinum Orlandium tunc Caelestinorum Monachorum Antistitem, quocum familiariter utebatur, quique dein Melfictanus Episcopus est renunciatus. Quare tunc Ruggerius Ottobonianae Bibliothecae thesauros Pontifici recludit, ejusque opera & Bibliothecae emptio perfecta est, & eadem Bibliotheca in Vaticanis Cimeliis collocata. Tunc quidem, vel dum eidem Bibliothecae praeesset, facile est, ipsum confecisse Indicem sane accuratissimum Graecorum omnium Mss. Codicum ejusdem Bibliothecae, cujus exemplar apud ipsum repertum est; Quemadmodum ejusdem Bibliothecae historicam narrationem ad ipsum Pontificem intextam conscripsit, quae inter ejusdem Mss. comperta est, quaeque docemur, ipsam primum coactam fuisse a Marcello Cervinio, qui Pontifex dictus est Marcellus II., atque

dein ab ipso ex testamento fuisse legatam Guillelmo Sirletio Card. amplissimo, qui eidem fuerat a Secretis; mox post ipsius obitum, emenso trajectionis in Hispaniam conamine, a Card. Ascanio Columna emptam fuisse; tum post ejusdem interitum, in irritum etiam cessis transvectionis Mediolanum usque sollicitudinibus, a nobilissimo Duce Joh. Angelo Altempsio comparatam; postea, Altempsio Duce vita functo, discessum ejusdem Bibliothecae in Sveciam reparasse Petrum Ottobonium Seniore, dein Alexandrum VIII. Pont. Max., qui eandem Familiae suae dono datam Romae fixit; ac ipsam tandem, ut jam innuimus, cum omnibus singulorum possessorum additamentis, quibus excreverat, immortalis Benedicti XIV. Pont. Max. providentia, munificentiaque in Vaticanam Bibliothecam fuisse inlata. Hinc igitur factum, ut ad tanti Pontificis gratiam viam sibi straverit Ruggerius, & ipse Pontifex magnam de ejus doctrina, eruditione, ac diligentia ceperit existimationem, ipsiusque opera propterea usus fuerit quam saepissime, simulque eidem mensuam stipem nummum Cl. Juliorum adsignaverit. Rem hanc abunde testantur imprimis *Summorum Pontificum, Regum, atque illustrium Virorum testimonia de B. Nicolao Albergato Card. S. Crucis, & Episcopo Bononiensi jussu, & auspiciis Benedicti XIV. Pont. Max. . . . collecta, & in sex classes distributa, quibus praemittitur ejusdem Vita a Jacobo Zeno Episcopo Feltrensi ad fidem Codicis Vaticani recognita, notisque illustrata studio, & labore Constantini Ruggerii*. Opus hoc prodiit Romae anno MDCCXLIV., cujus finem claudunt *Litterae Apostolicae ejusdem Summi Pontificis in Causa Canonizationis*, ut ajunt, superscripti Beati Episcopi, quibus luculenter Ruggerianus labor commendatur, ipsumque Ruggerium Pontifex familiarem suum amice compellat. Tum Opus hoc ipsum, & ejusdem

(13) To. XX. pag. 1.

(14) Cap. XXXII. pag. 42.

dem Compilatore rursus abunde laudat sapientissimus Pontifex in Tomo XI. ipsius Operum, qui est *de Festis &c.* (15). Dein hoc Opus recusum fuit per Fratres Palearinos inter Opera omnia ejusdem Pontificis (16), quod tunc & novo ordine ad calcem donatum est, novisque additamentis locupletatum.

V. Interim cum contigerit, ut anno MDCCXLVII. ad diem IV. Kal. Junias renunciaretur Episcopus Ripanus Vir multiplici scientiarum genere, ac probitate spectabilis Lucas Nicolaus Recchius, tunc Imperiali Bibliothecae Praefectus, qui duobus ab heinc annis occubuit, Pontificis cura in eo quidem fuit, ut litteras ad Francavillae Principem, qui degit Neapoli, statim scriberet, quibus Ruggerium suae ipsius in Urbe Bibliothecae, cui ab ejus conditore Josepho Renato Imperiali S. R. E. Cardinali *Imperialis* nomen accesserat, praefici exposceret, quod sane facile obtinuit. Quare cum nihil fere, quod arduum esset, & longam, difficilemque rerum investigationem postularet, moliri consuevisset Pontifex, quin prius per Ruggerium studiorum suorum fidissimum adiutorem amplam argumentorum segetem parari praeciperet, factum hinc est, ut tanto ex Imperiali Bibliotheca Librorum selectissimorum praesidio subnixus Ruggerius facilius, atque uberius Pontificis mandata exsequi posset; Licet & antea ad instructissimas omnes Romanas Bibliothecas, & ad Vaticanam praesertim, tum ad Tabularia etiam secretiora, Pontificiis commendationibus accedentibus, eidem aditus pateret, ex quorum penu non solum quae ad rem praesentem, & ad Pontificis mandata exsequenda pertinebant, sed etiam quae vel anecdota, vel insigniora nanciscebatur, exscribebat,

quarum proinde rerum congeriem sane eximiam ab ipso collectam inter Adversaria reliquit. Quapropter praeter Gallicas controversias satis notas, quas ab eodem accurate expensas fuisse, fama est, Diatribas multas ex jussu Pontificis concinnavit, quas suo loco recensere curabimus. Interim vero memorare juvabit curam sane graviolem, quam a Pontifice Max. in Ruggerium conlatam novimus, Historiae scilicet Ecclesiasticae Bononiae conscribendae, quam quidem summo labore, ac diligentia inchoaverat, conquisitis undique tum ex Vaticanae, ceterarumque praestantiorum in Urbe Bibliothecarum Libris, atque Codicibus, tum ex Vaticani, aliorumque praecipuorum in Urbe Archivorum Cimeliis egregiis sane, ac pene innumeris monumentis, quae nunc in Bononiensis Instituti Bibliotheca adservantur. Scilicet Caroli Sigonii Commentarios *de Episcopis Bononiensibus* a Saeculo XI. usque ad XIV. emendandos, atque locupletandos curaverat Ruggerius, quod quidem Opus sic ab eo suppletum post ipsius interitum, pretio soluto, in laudatam Bononiensem Bibliothecam inlatum est. Verum ipsum Ruggerius aliis deinceps, & quidem assiduis Pontificis mandatis respondens fere intermisit, nec proinde perfecit, ut ob hanc causam potissimum in vulgus, ut Pontifici erat in votis, emissum non fuerit. De insigni hoc Opere fidem facit idem Auctor in *Testimoniis de B. Nicolao Albergato*, quae supra memoravimus (17); Dein laudatus Mamachius illud memorat loco item superius citato (18); Tum Praefulus Cl., ac nobis spectatissimus Josephus Garampius nunc a Notis arcanis Pontificis in Ecclesiasticis Monumentis, quae ad Historiam, & cultum pertinent Beatae Clarae Ariminensis

(15) *Lib. III. Cap. XII. §. 3., 4., & 10. pag. 620., & seqq.*

(16) *To. VI. pag. 321.*

(17) *Pag. XXV. adnot. (6), & pag. 114. in not.*

(18) *Origin., & Antiq. Christ. Lib. II. Cap. XXI. §. 3. adnotat. (3) pag. 243.*

nenfis (19). Cum vero ipse Pontifex Sapientissimus Ruggerio insuper mandasset, ut dum pro Bononiensis Ecclesiae Historia Monumenta conquirebat, quae etiam ad profanam Historiam pertinerent, sedulo colligeret; cumque hoc naviter, & affatim fecisset Ruggerius, ipsum postea lubido incescit, quo hisce etiam Monumentis uti, & ea in ordinem aliquem digerere posset, expendendae, tum censoria virgula inurendae Historiae, quam Alexander Formaliarius Archidiaconus de Bononiensi Universitate conscripserat, quaeque nondum edita in ejus manus pervenerat; idque spisso sane Opere, quod in duas Partes dividebatur, perfecit Ruggerius, arguens praecipue mendacii, & imposturae post Petracchium (20), & Muratorium (21), aliosque antiquiores Theodosii Junioris Diploma, quo Gymnasium Bononiense ab eodem Imp. institutum asseritur, quo Formaliarius tamquam praecipuo patrii Lycaeii monumento innitebatur. Praeterea in hoc Opere, quod etiam in Instituti Bibliotheca nunc pretio acquisitum adservatur, Archidiaconorum Bononiensium Series ab eodem Ruggerio digesta continetur. Cooptatus quin etiam Ruggerius erudito Caetui, qui singulis Mensibus habebatur in Quirinali Palatio coram Pontifice, multas recitavit Dissertationes, quarum tres ad Hierarchiam Ecclesiasticam pertinent, quarta vero de *Arcaei Disciplina* pertractat.

VI. Verum quoniam usufructuario jure Bibliotheca Imperialis obtinetur ab eo, qui Praesul ex testamentaria Imperialis Card. voluntate creatur, cumque is tunc esset Josephus Spinellius Cardinalis amplissimus, &

jam ipse a Neapolitanae Ecclesiae regimine se abdicans Romam concessisset, facile Ruggerio ad eum aditus patuit, tum & ipse Cad. Spinellius illum libenter in sui auxilium, & opem adscivit, quoties pro gravissimis muneribus, quibus in Urbe fungebatur, penitiori aliqua notione, quae longam rerum investigationem, ac laborem exposceret, indigeret. Quare ex ipsius jussu praesertim coactum a Ruggerio Opusculum invenimus, quod Observationes criticas continet in Monasterium Sanctae Mariae Vallis Josaphat Ordinis Sancti Benedicti in Dioecesi Consentina (22); Tum aliud longe elaboratissimum Opus concinnavit ex ejusdem Purpurati praecepto de Monasterio Bursfeldensi in ditione Brunsvicensi, & de Congregatione Benedictina ejusdem Monasterii, cujus origo repetitur ab Ottone Archiepiscopo Trevirensi ad ann. MCCCCXX., & cujus dein progressus ex legatione Nicolai Cusae S.R.E. Cardinalis adstruitur (23). Cetera etiam longa indagine conquistata, & scitu dignissima ibidem afferuntur; Verum pleraque sunt ἐν τῶν ἀπορρήτων. Cum interim Cardinali Spinellio universae Congregationis de Propaganda Fide Praefectura esset demandata, ut Arti Typographicae, quae in Aedibus ipsius Congregationis ad excudendos praecipue ex unoquoque Orientali idiomate Liturgicos Libros instituta est, strenuus Praeses adesset, oculos in Ruggerium conjecit, ipsumque Octobre Mense ann. MDCCLVIII. tanto operi praeficiendum curavit, ad id etiam adnitente doctissimo viro, multisque gravissimis jam editis Libris longe Cl. Nicolao Antonellio, quem nescias, an dignitate magis, vel doctrina

(19) *Memorie Ecclesiastiche appartenenti all' Istoria, e al Culto della B. Chiara di Rimini Dissertaz. XII. not. (c) pag. 347.*

(20) *Della Insigne Abbaziale Basilica di S. Stefano di Bologna Lib. I. Cap. IV. §. 2., 3., & 4. pag. 29. & seqq.*

(21) *Antiq. Med. Tom. III. Dissertat. XXXIV. col. 21.*

(22) *Osservazioni Critiche sopra il Monastero di S. Maria Vallis Josaphat dell' Ordine di S. Benedetto Diocesi di Cosenza.*

(23) *Dissertazione intorno al Monastero di Bursfeld nello Stato di Brunsvich, ed alla Congregazione Bursfeldese, e Storia della Legazione del Card. di Cusa.*

strina Eminentissimum dixeris, quique pro sua cum Ruggerio veteri consuetudine in locum, quem ipse summo cum honore obtinuerat, eundem mox successum exoptabat. Quare Ruggerius statim concinnavit Opusculum de ipsius Typographiae in eadem Congregatione institutae origine, quam repetit ab amplissimo Praefule, ejusdem Congregationis a Secretis Francisco Ingolio Ravennate, ubi & de ipsius Typographiae fine, usu, ac necessitate plenissime differit (24). Insuper, ut aequaret doctissimi Antonellii sollicitudines, qui Graecas Litteras editione Athanasianae Psalmorum Paraphraseos, & Armenas Sancti Jacobi Nisibeni Sermonum impressione exornandas laudabiliter, sciteque curaverat, Typographiam imprimis in editiorem, ac ampliorem locum transferri fategit, Vaticanam, & Urbinatensem Typographiam litterarum formas, quae otiantur, in eam adsportandas curavit; sex nova prorsus industria, ac arte confici jussit prela, quorum typus a Gallis, & Anglis ad imitationem exceptus est, nec quibus nobilius, aut firmiter perfici potest. Litterarum formas, & characteres omnes exactissimo ordine, ad id armariis extructis, disposuit. Arabicas Litteras, & eas maxime, quae elegantioris formae erant, ne diutius confusae, & rubigine infectae jacerent, longo satis, ac molesto labore, usus etiam opera Orientalis Presbyteri Johannis Morganii, quocum de suo prandium, & coenam communicabat, in ordinem redegit, & affabre perpolivit; Brachmanas, seu Indostanicas, quae obscuro loco delitescabant, eduxit, easque quin etiam utiliores Litterario, & Catholico Orbi exhibere eidem mens erat editione *Institutionum Grammaticarum* ejusdem Linguae, quas jam concinnaverat Horatius Oliverius Pinabillensis in ditione Montis Feretri ex

Capuccinorum Familia, qui post Apostolicas Missiones per plures annos apud Tibetanos, Indostanos, Nepaleses, ceterosque religiose peractas in Patandiam supremum obiit ann. MDCCXLVII., Tibetanas quoque, quae omnino neglectae squallebant, in lucis conspectum exposuit, easque illustrandas curavit per eruditissimum Virum Augustinum Antonium Georgium, quocum arctissimo amicitiae vinculo jungebatur; quod sane a Cl. Georgio nostro perfectum esse, nemo ignorat, edito praeclaro Opere, quod inscribitur *Alphabetum Tibetanum*, in quo non modo Tibetanae Litterae, sed & Brachmanae, Graecae, Hebraicae, Samaritanae, Cophtae, Aethiopicae, Arabicae, Chaldaicae, Syriacae mirifice usurpatae veluti in amplissimo Theatro exspatiantur. Hinc ibidem a Cl. Georgio in Praefatione (25) laudatur Ruggerius, tamquam *Typographicae rei in S. C. de P. F. Curator, & Restitutor, ingenui moris homo, & exquisitae eruditionis praestantia maxime clarus*. Insuper de Cophticis characteribus peculiariter benemereri studuit, cum, ipso Praefide, editum fuerit Pontificale Alexandrinum Cophto-Arabicum, tum Rituale, & Theotichiae cura Raphaelis Tukii Episcopi Arsenvensis, quae omnia quatuor Voluminibus comprehenduntur: Et si vita superstes fuisset, excusam haberemus Guillelmi Boniourii Tolosani Eremitae Augustinensis longe doctissimi *Elementa Linguae Cophticae*, quae Mss. adservantur in Angelica Bibliotheca. Nec otiosae etiam fuissent Litterae Armenicae; quandoquidem jam in hanc linguam vertendum Ruggerius curaverat Catechismum Romanum a Georgio Anteplio Armeno Monacho Congregationis Mechitarensis Sancti Lazari Amico nostro, Viro non solum patrii idiomatis, sed & Ecclesiasticae Hi-

sto-

(24) *Relazione dell' origine, regolamento, e state presente della Stamperia di Propaganda estratta dai Decreti della Sacra Con-*

gregazione, dalle Memorie di Monsig. Ingoli, e da altri Documenti autentici.

(25) Pag. XLIX.

storiae, quae ipsius Nationem respicit, scientissimo; Quamquam ipsum Armenicis litteris prospexisse, jam constet iterata impressione Voluminis I. Clementis Galanii de *Conciliationibus Ecclesiae Armenae cum Latina ex ipsis Armenorum Patrum, & Doctorum testimoniis*, quod, quo fato, nescio, perierat, superstitibus duobus tantum, quae sequuntur, Voluminibus. Tandem & novum decus Graecis Litteris addidisset, nisi mors praeclarissimum illud Romanae Purpurae decus, & Litteratorum, puriorumque doctrinarum columen Dominicum Passioneium praeripuisset, cujus aere LXX. viralis Versio Danielis a Theodotionea, quae in Bibliis omnibus legitur, diversa, & in Tetrapli formam illustrata a Viro Cl. Josepho Blanchinio Oratorii Presbytero, jam ex Chisiano Seniorum quantivis pretii Ms. Codice eruta prodierat, cujus etiamnum desiderio tenemur; nisi excipias tum primas illas Typographicas informationes Capitis I., quas speciminis ergo Ruggerius cudi curaverat, quasque provide Vir Cl. Petrus Aloysius Gallettius Monachorum Casinensium Antistes ad calcem Monumentorum pro Historia Vitae ejusdem Purpurati Viri, quae Romae prodit ann. MDCCLXII. (26), recudendas curavit; tum versiculos aliquot ex Capite III., quibus Organorum, & Musicorum Instrumentorum nomina recensentur, quosque in Appendice ad Tom. I. *Spicilegii Biblici* (27) exhibuit Vir immensae eruditionis Alexius Symmachus Mazochius. Laudabilis haec quapropter tum spectatissimi Card., tum Ruggerii nostri sollicitudo commendatur ab ipso Gallettio loco citato (28), ubi & Ruggerii labores in restituenda Typographia de P. F. honorifica oratione desi-

(26) *Memorie per servire alla Storia della Vita del Card. Domenico Passionei &c.* pag. 290.

(27) *Pag. 316.*

(28) *Pag. 288.*

(29) *Via, sive Ordo Salutis, i. e. Libellus, in quo demonstratur, qua ratione, &*

gnantur. De Malabaricis etiam Litteris, tum de Tamulicis, atque Telugicis sollicitate cogitabat, eoque magis, quod iis characteribus per A catholicos Heterodoxarum Missionum Magistros, Interprete Beniamino Schultzio, Catecheseon, divinosque Scripturae Sanctae Libros Halae Magdeburgicae impressos noverat (29), sibi que ab eodem etiam Schultzio, quem Romae noverat, dono missos obtinuerat. Quare imparia ad sui propagationem subsidia Catholicae Fidei adesse, quam maxime dolens (siquidem Typographia de P. F., etsi XXVII. diversarum Linguarum characteribus insigniter instructa sit, his tamen caret) pia, justaeque aemulationis studiis incensus jam harum Linguarum Grammaticas Institutiones conquieserat, earumque dein litteras cudendas Eminentissimis ejusdem Congregationis Praefectis ingerebat, quod & ipsi religiosissimo Pontifici Max. Clementi XIII., quotiescumque occasio tulit, & ore, & scripto candide, ut mos ejus erat, vivideque commendavit. Et utinam nec Linguarum, quae desiderantur, periti, nec alia fortasse etiam necessaria, adjumenta deessent, ut nec voluntatem, nec conatus ad haec tam utilia, & egregia opera perficienda Sanctissimo Pontifici deesse novimus.

VII. Quare haec sunt munera praecipua, quae obivit Ruggerius, haecque exstantiora opera, quae ipse perfecit. Ceterum, ut ad Opera revertamur, non sunt praetermittendae aliae ipsius lucubrationes, quas vel exercitii litterarii causa, vel data occasione, sed quae publica luce fraudantur, adornavit. Quare imprimis memorabimus ipsius Disquisitionem *de peculiari quodam Isidis Sistro, deque Anubis Sphaera*

via homo peccator, suae salutis cupidus per Jesum Christum ad vitam aeternam pervenire possit, ex lingua Tamulica in linguam Telugicam transfusus, interprete Beniamino Schultzio. Halae Magdeburgicae 1746. pag. 47. in 12. Tum Catechismus Tamulicus pag. 28. in 12.

ra ad Ponticum Symmachum Patritium Cosmopolitanum, quem fuisse novimus Pompeium Compagnonium tunc Francisci Barberinii Jun. S. R. E. Card. a Cognitionibus, nunc Auximanae, & Cingulanae Ecclesiae Antistitem; Deinde alterum Opusculum, quo totus est Ruggerius, ut ostendat, Melitensibus numquam licuisse Orientalibus Christianis, etsi Schismatici sint, damnum inferre, neque naves alienorum Principum, aut Magni Magistri Equitum Hierosolimitanae Religionis vexillis insignire (30); Tum alterum sane eruditissimum, quod continet observationes in usum, ac formam Umbraculorum apud veteres, atque in alia insuper, quae tum ad sacras, tum ad profanas atiquitates pertinent, & quo nimirum refellitur pluribus in locis editus Commentarius Cl. Viri Paulli M. Paciaudii, qui inscribitur ΣΚΙΑΔΙΟΦΟΡΗΜΑ, sive de Umbellae gestatione (31). Deinde illustrationem adtexuit in antiquam anecdotam Inscriptionem, quae incipit: PRO . SALVTEM . ET . VICTORIAS . DD. NN. SEVERI . ET . ANTONINI &c., quae ad Excellentissimum Virum Paulum Burghesium ex Principe Gente Romana inscripta est. Insuper concinnavit criticam elucubrationem plurimi faciendam, quae est de numero, & αὐθεντία Actorum S. Barbarae, quae exscripsit Ruggerius ex duobus antiquis Mss. Codicibus Bibliothecae Vallicellanae, & Casanatensis, tum de cultu, Reliquiis, patria, loco,

(30) Memoria di fatto circa il corso dei Maltesi contro gl' Infedeli, nella quale si dimostra essere sempre stato proibito ai medesimi di danneggiare i Cristiani d' Oriente, benchè Scismatici, e di armare bastimenti con bandiere di Principi stranieri, e del solo gran Maestro.

(31) Osservazioni sopra l' uso, e la forma degli Ombrelli appresso gli antichi tanto gentili, quanto cristiani, e sopra altre cose appartenenti alle antichità sacre, e profane indirizzate al Padre Paulo Maria Paciaudi Cherico Regolare Teatino.

(32) Dissertazione Critica circa il nu-

ac tempore martyrii ejusdem Virginis (32). Accedit his *Monitum ad Reliquias Codicis Mss., seu Regesti Instrumentorum Monasterii SS. Andreae, & Gregorii in Clivo Scauri*, quod Ruggerius anno MDCCLIII. Monachorum Camaldulensium nomine (ut gratam rem faceret Seraphino Concelmanio ejusdem Monasterii Abbati, cui jam deperditum Codicem, & a Hyacintho Bonio Forolivienese ejusdem Monasterii Antistite anno MDCCXXXIX. bono quodam fato rursus adeptum posteritati commendare summo opere curae erat) eidem praefixit, additis insuper duobus Indicibus Chronologica Serie digestis, altero nempe Instrumentorum, quae in eodem Chartario, seu Regesto continentur, altero Abbatum Gregoriani Monasterii, qui in Instrumentis memorantur. Hujus sane Moniti meminerunt, ac etiam verba nonnulla ex eodem usurparunt Joh. Benedictus Mittarellius, & Anselmus Costadonius *Camaldulensium Annalium* Auctores longe clarissimi (33). Nec etiam reticendum est Opusculum, quo vetera Monumenta Anconitanae Civitatis exponuntur (34); Tum aliud, quo critice expenduntur scripta nonnulla Petri Philippi Strotii τοῦ μαναγίτου, Liberianae Basilicae Canonici, Viri ceteroquin religiosissimi, quibus immemorabilem cultum Nicolao IV. Pontifici in eadem Basilica praestitum contendebat (35); Deinde & alterum brevius quidem, sed eruditione refertum; quo explanatur ec-

typus
mero, e l'autenticità degli Atti di S. Barbara trascritti da due antichi Codici Mss. delle Biblioteche Vallicellana, e Casanatense, e sopra il culto, le reliquie, la patria, il luogo, ed il tempo del Martirio della Santa.

(33) To. I. Lib. II. §. XXV., & XXVII. ad ann. Ch. 945. pag. 66., 68., & 69.

(34) Notizie antiche della Città d'Ancona.

(35) Esame critico d'alcuni Fogli del Signor Canonico Strozzi, nei quali pretendeva di mostrare il culto immemorabile prestato nella Basilica di Santa Maria Maggiore a PP. Niccolò IV. difeso per ordine di Monsig. Teodoro Boccapaduli.

typus antiqui Sigilli ex plumbo, quod ab Alexandro Josepho Clappinio Canonico Lateranensi obtinebatur (36), ac praeterea Additamenta, & Censurae in Dissertationem Viri Cl. Mauri Sartii Monachi Camaldulensis de *Antiqua Picentum Cupra Montana*, quae quoniam forte ad Cl. Sartium, qui Romae nuper diem supremum obiit, per Virum Consultissimum Joh. Felicem Garatonium, qui Ruggerii Municeps, & Amicus erat, & ad quem Dissertatio inscribatur, amice delata fuerant, plura ex iis inferenda curavit in secundam Editionem ipsius Dissertationis, quam Pisauri perfecit anno MDCCXLVIII., ubi Ruggerium multa suppeditasse, ingenue fatetur (37). Memorari heic quoque debet Opusculum alterum italico idiomate, carens titulo, sed quod jussu Benedicti XIV. exaratum ab eo est adversus quaedam Mss. Monumenta, quibus Diaconiam S. Agathae de Urbe in Suburra, ceu Benedictinorum Montis Virginis Ecclesiam a Gregorio Magno consecratam fuisse, & ad haec usque tempora sua a vetere consecratione minime excidisse, suadetur; quae Monumenta Matthaeo Jactio ejusdem Congregationis Monacho, qui alia etiam Opuscula prodidit, tribuuntur. Neque silentio nos praeterire nunc decet gravissimam Ruggerii nostri Sententiam pro impressione Monumentorum Monasterii Sanctae Mariae Bantii in Apulia, quae collegerat immortalis memoriae Vir Henricus Henriquez S. R. E. Cardinalis, quibusque Ruggerius nihil Apostolicae Sedis jura oppugnari, aut

(36) *Spiegazione d' un antico sigillo di piombo stesa in una lettera al Rmo Padre Abate Don Alessandro Giuseppe Chiappini di Piacenza Generale de' Canonici Lateranensi di S. Agostino posseduto dal medesimo.*

(37) *Cap. XVII. pag. 37.*

(39) *Parere sopra la Stampa delle Memorie Bantine, o sia del Monastero di Santa Maria di Banzio nella Puglia scritte dal Signor Card. Enrico Enriquez.*

(39) *Dell' autorità, e valore de' Dialoghi di S. Gregorio Magno.*

imminui posse, solide evincit (38); nec etiam Diatriba de vi, & auctoritate Dialogorum Sancti Gregorii Magni (39) est praetermittenda, cui insuper addas rationum momenta, quibus Divae Monicae Divi Augustini Matris Lipsana non in Aroasiensi Coenobio Dioecesis Atrebatensis in Gallia, quo eadem Ostia furto tulisse, Walterum quemdam Monachum ad ann. MCLXII. ex insulsa ejusdem de conficta hac translatione Historia Papbrochius contendit (40), sed Romae in Templo Sancti Tryphonis Eremitarum Augustinensium, quo eadem Ostiae detecta in Divae Aureae Templo ad ann. MCCCXXX., Martino V. Pontifice, adducta sunt, adservari dumtaxat, luculenter evincit (41); quae omnia a Ruggerio, ipso jubente Pontifice, conscripta sunt. Exstat etiam erudita Epistola satis longa, quae exarata est ad d. V. Idus Sextiles ann. MDCCXLII. ad Anselmum Costadonium Monachum Camaldulensem Virum eruditissimum de nova Editione Operum S. Petri Damiani, quam Costadonius moliebatur. Responsum quoque reliquit in Apologiam, quam quidam pro Nicolao Macchiavellio conscripserat (42). Tum exaravit Diatribam in Leges Ammortizationis, ut ajunt, qua scilicet ostenderet, liberum esse Fidelibus eorum bona Ecclesiis dimittere (43). In Adversaria, quin etiam contulit exstantiores casus anni DLVII., quibus & sacra, & profana historia illustratur (44). Accedit Methodus facilis ab ipso proposita, qua utiliter in Romanis Tabulariis rerum,

(40) *To. I. Maii pag. 473.*

(41) *Ragioni per l' identità del Corpo di S. Monica esistente nella Chiesa di Sant' Agostino di Roma.*

(42) *Risposta ad una pretesa Apologia del Macchiavella.*

(43) *Memorie contro le Leggi d' Ammortizzazione per provare la libertà dei Fedeli di lasciare i beni loro alle Chiese.*

(44) *Avvenimenti più singolari dell' anno di Cristo 557., che interessano la Storia Ecclesiastica non meno, che la Civile.*

rum, ac monumentorum perquisitiones institui possint (25). Congessit per multa quoque monumenta de Pontificiarum Epistolarum Scriptoribus, quae cum Philippo Bonamico Lucensi, cuius Opus infra memorabimus, communicavit (46). Sententiam praeterea conscripsit in detrimenta, quibus ad ann. MDCCXLII. affectam ingentem Testudinem Basilicae Vaticanae contendebant Matthematici, quaeque ipse aut nulla, aut exilia saltem arbitrabatur (47). Cur etiam non memorem ejusdem Epistolam ad nescio quem Scaramucciam Abbatem (48), qua explanatur Muratoriana (49), & Doniana (50) Inscriptio C. VETTIO. COSSINIO. RVEINO dicata, quae est Atinae, quamque ad marmoris fidem exacte descriptam, & impressis exemplaribus accuratiorem laudatus Scaramuccia, quocum festive jocatur, eidem submiserat? Tandem finem claudent Criticae observationes in Auctorem brevis cujusdam Commentarii Historici, quo Graecae Ecclesiae Ritus a Saeculo IV. Basilianorum Monachorum in Italia nequaquam necessario proprium, sed casu dumtaxat existisse contendebat (51). Haec omnia Ruggerius, nomine suo praefixo, aut si tacito, non e mentito tamen, conscripsit, quae nos modo, nulla habita vel temporis, vel argumenti, aut dignitatis ratione, prout ad manus occurrerunt, recensuimus, & quorum pleraque ipsum ad prelum parasse, facile etiam conjicere possumus. Postremo tandem haud certo pronunciarim, a Ruggerio nostro compactum Opus, licet imperfectum, cui titulus: *Angeli M. Quirini S. R. E. Cardina-*

lis, & Episcopi Brixienfis Testimonia de se ipso luculentissima ex ipsius Operibus excerpta, & in quatuor Classes distributa: Praemittuntur Tabulae rerum gestarum Eminentissimi Viri ejus verbis typo datis conceptae ad exemplar Mar-moris Ancyran. Opus hoc quidem diversum est omnino a *Commentario Vitae Purpurati Viri*, qui a se ipso concinnatus dicitur, quique Brixiae editus est. Ceterum Ruggerianum etiam Autographum ab ipso Quirinio digestum fingitur; sic enim inchoatur Tabula I: *Vix Ephebis egressus Florentiam veni &c.* An Quirinius hanc provinciam Ruggerio demandaverit, quam postea haud probaverit, vel quid aliud sub his lateat, prorsus ignoro. Certum tamen est, Ruggerii manu, & sane expolita, atque distincta citra ejus morem exscriptum hoc Opus fuisse; quod sane & ipsum ab eo elucubratum suadet, cum ab eodem Amanuensis instar exscriptum fuisse, nullatenus verisimile fiat, qui etiam sui ipsius scripta Amanuensibus dilucide exaranda tradere consueverat. Horum sane omnium, quae huc usque recensuimus, cognitionem acceptam referimus Stephano Gallio Ariminensi excellentissimi ingenii Viro, ac de nobis non uno nomine optime merito, apud quem nunc singula Ruggeriana Mss. adservantur.

VIII. Verumtamen adsunt & alia e mentito nomine *Nicetae Alethophili* exarata a Ruggerio Opuscula, quae uno quidem Volumine comprehensa advertimus. Primas ducunt Observationes Criticae in Epistolam Viri Cl. Hannibalis Oliverii ad Marcellum Franciarinum JCtum Eugubinum, qua

(45) *Metodo facile per fare utilmente le occorrenti ricerche negli Archivi di Roma.*

(46) *Notizie de' Segretari Appostolici.* Vid. inferius §. IX.

(47) *Parere sopra i pretesi danni sofferti dalla Cupola di S. Pietro.*

(48) *Lettera all' Abate Scaramuccia del 1749. sopra un Inscrizione antica di Atina.*

(49) *Nov. Thesaur. Inscr. pag. 373. n. 3.*

(50) *Inscr. antiq. Cl. V. n. 145.*

(51) Abest titulus; Sed observationes hujusmodi ex jussu Pontificis confectae videntur, siquidem a Pontifice condita dein fuit Constitutio, qua *Graeci ritus observantiae, & Linguae Graecae studium Monachis Ordin. S. Basilii injungitur, & commendatur.* Vid. *Bullar. Bened. XIV. To. III. Constit. XLIV. pag. 363.*

qua Monumenta nonnulla veterum Pelasgorum explanantur (52); Subsequuntur Observationes Criticae in Historiam Monasterii S. Mariae in Portu Ravennae, quam conscripserat Vir Cl. Petrus Paullus Ginannius Monachorum Casinensium Antistes (53); Dein occurrit Sermo historicus in Reliquias S. Damasi I. Pontificis, quae in Basilica S. Laurentii in Damaso adservantur, ad Petrum Ottobonium S. R. E. Card., & Vicecancellarium, ac Portuensem Episcopum (54); Tum habetur ejusdem Judicium de recta interpretatione nonnullorum verborum, quibus in sui Testamento Vir, dum vixit, studiosissimus Andreas Battaglinus Patricius Ariminensis domesticam Bibliothecam legati jure contulerat in Virum Cl., & ipsius Instituto rem optime meritum Janum Plancum Patricium, & Archiatrum Ariminensem (55). His accedunt Sermones duo de Nobilitate Monticuli illustris Oppidi in Piceno, quae ex Scriptorum authenticis testimoniis, ex jure gentium, & ex Municipalibus Actis per ipsum evincitur (56); Tum his additur Sermo historicus alter de Nobilitate Monticuli in Epistolae formam intextus ad τὸν δ᾿αῖνα, cui Appendix Documentorum adfuitur (57); Ac tandem finem claudit Sermo tertius Historico-Juridicus de ejusdem Oppidi Nobilitate, quo ipsum privilegiis, ac praerogativis, quae Civitatibus in-

sunt, donari contenditur (58), idque nova Documentorum Appendice, quae Volumen coronat, luculentius asseritur. Verum praeter haec postrema Opuscula jam Ruggerius onus in se susceperat totius Historiae Monticuli, five veteris Treiae conscribendae, atque ad id multa Piceni Archiva lustraverat, & innumera collegerat Monumenta, quae ejusdem Oppidi Decurionibus petentibus post Ruggerii mortem tradita sunt. Cur autem ipse in hoc Opere torpuerit, ignotum, omnino est.

IX. Jam singula Ruggerii nostri studia, & monumenta ingenii exposuimus. Nunc reliquum est, ut quae fuerint de eo coaevorum Litteratorum judicia, prodamus. Ipse enim cum omnia, quae sciret, communicare non dubitaret, hinc saepe factum est, ut quidam libenter in suis Operibus pluries per eum profecisse faterentur. Jam ex dictis huc usque colligi potest, quam praeclare de eo senserint Benedictus XIV., Thomas M. Mamachius, Faustus Antonius Maronius, Josephus Garampius, Augustinus Antonius Georgius, Petrus Aloysius Gallettius, Joh. Benedictus Mittarellius, Anselmus Costadonius, ac Maurus Sartius, quorum est per Litterarium Orbem fama percelebris, & a quibus laudari, utpote a laudatis Viris, in magno pretio haberi debet. His ergo nunc addimus rursus testimonium Cl. Ma-

(52) *Osservazioni Critiche di Niceta Aletofilo sopra una lettera del Sig. Annibale degli Abati Olivieri, in cui s' illustrano alcuni Monumenti degli antichi Pelasgi, dirette al Signor Abate Pompeo Compagnoni Patrizio Maceratese.*

(53) *Osservazioni Critiche di Niceta Aletofilo sopra la Storia dell' Insigne Munistero di S. Maria in Porto di Ravenna dirette al Sig. Simmaco Pontico Cosmopolitano.*

(54) *Discorso Istórico sopra le Reliquie del Sommo Pontefice San Damaso I. esistenti nell' Insigne Basilica di S. Lorenzo in Damaso all' Eño, e Rño Principe il Sig. Cardinale Pietro Ottoboni Vescovo di Porto, e Vice-Cancelliere di Santa Chiesa.*

(55) *Parere di Niceta Aletofilo circa la*

retta interpretazione di alcune parole del Testamento del Signor Andrea Battaglini Riminese.

(56) *Della Nobiltà di Montecchio Terra illustre nella Marca d' Ancona Ragionamenti due di Niceta Aletofilo giustificati con gli Autori Originali, col diritto delle Genti, e cogli Atti pubblici.*

(57) *Discorso Istórico sopra la Nobiltà di Montecchio esposto in una lettera al Sig. N. N. con l' Appendice in fine di Documenti.*

(58) *Discorso Istórico-Giuridico sopra la Nobiltà di Montecchio, nel quale si dimostra, che il medesimo, benchè Terra, racchiuda in se tutti i privilegi, e prerogative di Città Nobile.*

Cl. Mamachii in *Epist. IV. de Ratione temporum Athanasianorum* (59), ubi gratum animum erga Ruggerium testatur, quod lucubrationes Criticas Mss. Philippi Turrii, & Justi Fontaninii de anno mortis Athanasii, quae in Bibliotheca Imperiali, cui uterque praefuerat, adservantur, communicaverit, quo loco ipsum *Virum incredibili eruditione* appellat. Insuper laudatus superius Cl. Gallettius in ejus Sermonem de Romanae Ecclesiae Vesterario (60) Ruggerium commendat, quod Inventarium thesauri Romanae Ecclesiae temporibus DD. Bonifatii, & Benedicti Summorum Pontificum in Codicibus Ottobonianis relatum, & ex ipsis ab eo petatum indicaverit. Tum Alexius Symmachus Mazochius (qui, ac quantus Vir, bone Deus!) in Dissertatione de *Sanctorum Neapolitanae Ecclesiae Episcoporum cultu* (61) laudat Ruggerium *Virum eruditissimum*, quod integra Sancti Agrippini Episc. Neapol. miracula Saeculo V. scripta ex Cod. Corfiniano eruta submiserit, quod repetit infra in Appendice ad Praefationem, quae antecedit Monumentum III. (62); Dein ibidem (63) vitam afferens Sancti Johannis I. Episc. Neapol., auctore Vranio aequali Scriptore, adlinit variantes lectiones Epistolae Uranii Presbyteri de obitu Sancti Paullini Nolaepiscopi ad Pacatum ex Cod. pariter Corfiniano, quas sibi communicatas asserit a Ruggerio, quod, conlata in ipsum laude, memorat iterum in Appendice ad Diatribam, quae praemittitur Monumento IV. (64). Deinde Philippus Bonamicus politissimus latini idiomatis Scriptor in Libro de *Claris Pontificiarum Epistolarum Scriptoribus* (65), inter quos ipse modo merito recensetur, agens de Thoma

Campano laudat Ruggerium, in quo ait esse *miram sane eruditionem, miram antiquitatis memoriam, & quod ipse se pluris quidem facere asserit, mirum candorem animi, atque morum*, quod scilicet ipsum monuerit, praeter aliarum plurimarum rerum notitiam, in Bibliotheca Ottoboniana exstare ejusdem Thomae *Formam dictaminis*, quam quidem sciat Bonamicus, exstare etiam in Bibliotheca Collegii Verdalenensis, quod Tolosae erectum fuit anno MCCCXXXVII., in Tabulario Capituli Vaticani, & in Bibliotheca ipsa Vaticana, Barberina, & Chisiana. Insuper Dominicus Lopezius multis Ecclesiasticae eruditionis editis Libris Clarissimus in Commentario de *Rebus gestis Johannis S. R. E. Card. Carvaialis* in Praefatione ad Appendicem Monumentorum (66) ait, duo omnium Epistolam Francisci Philippi exemplaria tantummodo Romae inveniri, quorum alterum Ruggerius *Vir Cl.*, & de se optime meritis sibi conspiciendum dederat in Imperiali Bibliotheca, cui ipse praecerat. Praeterea Antonius Gorius *o Manaprens* in *Admirandis Antiquit. Herculanen.* (67) Ruggerium Romanis Litteratis accenset. Pariter Vir Consultissimus Antonius Zirardinius in *Antiquis Aedificiis profanis Ravennae* (68) laudat Ruggerium, quod monuerit de Anaglypho, quod Romae prostat in Aedibus Alberoniis, & in quo cernitur Portus cum Pharo tribus ordinibus instructo, ubi Amores phaselos ducunt. Tum ibidem (69) rursus ad eundem provocat, utpote Virum vastissimae eruditionis, quod antiqui operis agnoverit Turris vestigium, quod Ravennae ad Divae Mariae in Portu adhuc superest. His addi possunt, quae idem Zirar-

(59) §. XIII. adnot 4. pag. 289.
 (60) Del. Vesterario della Santa Romana Chiesa Discorso &c. pag. 58.
 (61) To. II. Part. III. Sect. IV. Cap. II. pag. 214.
 (62) Pag. 328., & seq.
 (63) Cap. VIII. pag. 252.
 (64) Pag. 358.

(65) Pag. 153.
 (66) Adnotat (1) pag. 115.
 (67) Symbol. Litterar. Florent. Tom. I. pag. 33.
 (68) Degli Antichi Edifizi Profani di Ravenna Lib. I. Cap. VI. pag. 58. not. (D).
 (69) Pag. 59.

Zirardinius fere passim de Ruggerio memorat in Legibus Novellis (70), quas ipse synchrono nobis labore edidit ex Ottoboniano Codice, quem nimirum una cum pluribus Ruggerii observationibus ab ipso acceperat. Insuper Vir Cl. Adamus Franciscus Kolarius in Epistola ad Lectorem, quae praemittitur Tomo I. *Analect. Monumentorum Vindebonens.*, laudat Ruggerium *eruditissimum* Virum, quod cum ceteris Romanis Litteratis Operis sui propositum, ac specimen probaverit. Tandem suppresso nomine laudatur a Litteratorum Coriphaeo Ludovico Antonio Muratorio in Dissertatione, qua ab ipso illustratur Inscriptio Hispelli detecta, quaeque in priori Calogeriana Opusculorum Collectanea (71) recensetur; Patet namque ex litteris, quas a Muratorio ad Ruggerium datas cernere licuit, huiusmodi Inscriptio- nis exemplar, quod a doctissimo Amico Romae commorante Muratorius ibidem (72) se accepisse testatur, ad eum quidem a Ruggerio missum fuisse. Insignium huiusmodi laudatorum agmen claudet postremo Vir Cl. Anselmus Costadonius Monachus Camaldulensis alias laudatus, qui Ruggerio nostro inscripsit *Epistolarem Dissertationem in antiquam sacram Eburneam Tabulam, quae in Monasterio Sancti Michaelis penes Murianum adservatur*. Haec antem Dissertatio legitur item in prima Calogeriana Opusculorum Collectione (73), atque in ea multa quidem in Ruggerii laudem honorifice praefantur. Quae in Ephemeridibus Litterariis de eodem occurrunt, longum esset percensere; Quare haec, aliaque etiam silentio praeterimus.

X. Quantis Amicis tum dignitate, tum litteris insignibus usus fuerit Ruggerius, prolixus nimis magnorum Virorum Catalogus esset adtexendus, si omnes adnumerare esset ani-

mus; praesertim cum ex recitatis laudatoribus Amicorum etiam plurimi colligi possint. Ceterum inter S. R. E. Cardinales, quos Ruggerius coluit, recensere juvabit Petrum Ottobonium, Josephum Spinellium, Dominicum Passioneium, Fortunatum Tamburinium, Albericum Archintium, Josephum Augustinum Ursium, Josephum Alexandrum Furiettium, qui jam decesserunt, quibus addas, qui adhuc supersunt, Joh. Franciscum Stuppanium, Carolum Victorium Amadeum de Lanceis, Josephum M. Ferronium, Nicolaum Perellium, Josephum M. Castellium, Nicolaum Antonellium, Cajetanum Elefantutium, Laurentium Ganganellium, & Christophorum Migatium. Inter Praefules reticendi non sunt eruditione praesertim insignes Justus Fontaninius, Dominicus Georgius, Lucas Nicolaus Rechius *of Managites*; Pompeius Compagnonius, Johannes Bottarius, Marius Marefuschius, Aloysius Valentius, Ferdinandus Spinellius, ceterique. Tum inter Proceres, ac nobiles Viros fautores habuit Aemilium Alterium, Joh. Andream ab Auria, Paullum Burgesium, Balthasarem Odescalchium Romanos Principes; Philippum Farsettium Patritium Venetum, ceterosque. Deinde inter Religiosas Regularium Familias, ut a Canonicis Regul. Lateranensibus incipiamus, amicum habuit Josephum Alexandrum Clappinium; inter Canonicos Sancti Salvatoris Joh. Chrysostomum Trombellium; inter Casinenses Monachos Anselmum Bortoletium, & Camillum Montium; inter Camaldulenses Joh. Bened. Mitarellium, Anselmum Costadonium, & Mariangelum Flacchium; inter Olivetanos Aloysium Stampium, inter Hieronymianos Felicem M. Nerinium; inter Caelestinos Caelestinum Orlanidium; inter Clericos Regulares Thea-

tinus

(70) *Impp. Theodosii Jun. & Valentiani III. Novellae Leges &c. pag. XVII. & seqq. tam locis aliis quamplurimis, quae taedet persequi.*

(71) *To. XI.*

(72) *Pag. 320.*

(73) *To. XL. pag. 289.*

tinus Paullum M. Paciaudium ; inter Jesuitas Aegidium Julium ; inter Presbyteros Oratorii Josephum Blanchinum ; inter Presbyteros Sancti Hieronymi Caritatis Josephum Catalanum ; inter Praedicatores Danielelem Concinnam , Thomam Augustinum Richinum , Pium Thomam Schiaram , Thomam M. Mamachium , Franciscum M. Polidorium , Vincentium M. Badettium , Hieronymum Dom. Christianopolium , Vincentium M. Dinellium , aliosque ; inter Eremitas Augustinianos Franciscum Xaverium Vasquezium Magistrum Generalem , Augustinum Ant. Georgium , & Michaellem Angelum Marcellium , quem etiam , ut nostri in Theologicis , & Biblicis disciplinis Praeceptorem longe doctissimum honoris causa nominamus ; inter Minoritas Conventuales Joh. Baptistam Constantium , & Joh. Hyacinthum Sbaraleam ; inter Minores Observantes Philippum de Carboneano ; inter Capucinos Cassianum a Macerata per plures annos apud Tibetanos , ac finitimos populos Missionum Apostolicarum Ministrum , ceterosque , quos nunc memoria non suggerit. Tum aliis maxime conjunctus familiariter fuit Saecularibus Amicis , iisque litteratissimis , inter quos primus omnium memorandus venit Vir longe doctissimus , ac de ipso optime meritis Emmanuel Rhodius Patricius Caesaraugustanus , Caroli Borbonii Catholici Hispaniarum Regis a Consilio , & apud Clementem XIII. P. M. olim Administer , nunc Matriti a secretioribus Regni negotiis , tum Eques Franciscus Victorius , Petrus Franciscus Fogginus , Dominicus Lopezius , Silverius Urbinius , Johannes Winkchelmannus , Raphael Vernatius , Philippus Bonamicus , Simo Ballerinius , Josephus Simiolius , Gregorius Iacobus Terribilinus , Johannes Contius , Dominicus Theolius , quem heic etiam in grati animi argumentum , tamquam nostrum in Hebraicis Litteris Institutorem opti-

me meritum nominatum volumus , ceterique , qui extra Romam praesertim sunt , quosque persequi omnes nimium foret. Epistolarum commercium fatis parcum exercuit , ratus per ipsum fieri magnum & temporis , & studii dispendium ; Ceterum cum Litteratis Viris nequaquam illud refugit , inter quos adnumerare juvabit Ludovicum Ant. Muratorium , Janum Plancum , Alexium Symmachum Mazochium , Josephum Aloysium Amadesium , Joh. Chrysostomum Trombellium , Anselmum Costadonium , Antonium Zirardinum , Pompejum Compagnonium Auximanum Episcopum , ceterosque , quos amplissima doctrinae , & eruditionis fama commendat .

XI. Verum quo me adigit rerum series , & ordo ? Scilicet postquam vitae gesta laudaveris , jam te sensim ad necis terminum videas pervenisse . Quare cum Ruggerius noster post tot exacta honorificentissima munia , post tot exantlatos labores , post tot laudes promeritas sibi parum prospectum cerneret , nec ad vitam urbane traducendam necessariis uteretur redditibus , simulque dum his animi curis torquebatur , accessissent domesticae Fratrum perturbationes , & ob subasperas potentiorum quorundam offensiones non leves aegritudines , sicque tandem fere percussus , fractumque ipsius animum dure insuper affecisset inopinatus interitus Josephi Card. Spinellii , qui contigit ipsis Idibus Aprilis ann. MDCCLXIII. , quo quidem inter tot hujusmodi Procere recreabatur uno , & in quem unice spem forte omnem melioris fortunae collocaverat , atra paullatim μελαγχολία , in quam natura proclivis fuerat a juventute , angi ita coepit , ut jam in ea diu , noctuque defixus cibo , & somno parum uteretur , nec jam facile animum tristi illi pabulo suetum alio divertere posset , hincque sensim macie consumi , memoria labi , mente deficere visus fuerit . Quare auctores eidem

eidem fuerunt cariores Amici, ut itineri se committeret, vel ad rusticandum se conferret, quo tum motus beneficio, tum caeli salubritate, tum rerum novarum conspectu, otio denique, consuetudine, veluti praesentissimis oblectamentis facile ab atris illis moeroris imaginibus, funestisque larvis, ut ipse dicere solebat, se expediret, atque animus pristinae hilaritati, corpus incolumitati restitueretur. Quare consilium factum est, ut Tudertum diverteret una cum Augustino Ant. Georgio Augustinianae Familiae ornamento, quocum ob suaves animi dotes, & ob ingeniorum, studiorum, ac sententiarum consensionem arctissimo, ut diximus, amicitiae vinculo jungebatur, atque ut ibidem exciperetur hospitio a praeclarissimo, doctissimoque illius Urbis Praefule Francisco M. Pasinio Patrio Ariminensi, qui utriusque praestantissimi Viri consuetudinem expetebat. Neque heic silentio praetereundum insigne amicitiae argumentum, quod in ipsum edere unus ex tot aliis, quibus id forte facilius, vel convenientius erat, non dubitavit Vir ingenuae fidei, spectatique candoris Stephanus Gallius alias laudatus, conferens nempe praeter ullam accepti syngrapham, quo omnia cito ad iter capeffendum comparata, & expedita haberet, congruam pecuniae summam, quam eidem deesse, facile conjectando arbitrabatur, & sine qua necessarium hoc iter numquam suscepisset. Antequam vero itineri se committeret Ruggerius, mihi & Typographicas res de *Propaganda Fide*, & Bibliothecae Imperialis custodiam commendatas voluit, atque interim onus jam sibi commissum in me contulit novae Editionis adornandae Bellorini Operis, quod

(74) *Fragmenta Vestigii Veteris Romae*. XX. Tabulis comprehensa cum Notis Joh. Petri Bellorii: Editio. Quarta, cui accesserunt Incerti Auctoris, & Joh. Christoph. Amadutii Sabinianensis Adnotationes, ejusdemque

est de *Fragmentis Vestigii veteris Romae*, quodque anno sequente MDCCLXIV. Aprili Mense meis Adnotationibus, ac VI. Tabularum anecdotarum Appendice auctum in lucem prodiit (74); Tum addidit munus longe spectatissimum Ottoboniani Codicis, qui in ejus manus cesserat, & in quo V. Novellas adhuc ineditas Impp. Theodosii Jun., & Valentiniani III., & Legem Romanam contineri significavit, quae omnia ut illustrarem, ederem, iisque mihi honorem compararem, pro sua in me humanitate se ait discupere; Quod quidem an pro dignitate nunc perfecero, ut valde dubitem, imbecillitas ingenii facit.

XII. Quare tandem ad diem VII. Kal. Octobrias ann. MDCCLXIII. cum Georgio suo Roma excessit, atque Ameriam primum contendit, dein Tudertum, ubi integrum fere Mensem apud amplissimum illius Urbis Praefulem est diversatus. Tunc temporis id curae solum erat & Socio, & Hospiti, tum etiam ceteris, quibuscum conversabatur, ut nihil ei deesset, quod ad oblectamentum, & ad honestam animi voluptatem eidem conducere, tum cibo, & potu, tum deambulatione, & equitatu, tum sermone, & lusu, ceterisque omnibus, quantum fieri poterat, prorsus & mentis, & corporis incolumitati consuleretur. Verum quoniam jam moeror, & μελαγχολία radices alte defixerat, nec ipsi propterea satis virium suppetebat, quibus se ab eadem expediret, nil ferre juvaminis, aut medelae ipsi importatum tot, tantisque praesentissimis remediis umquam visum est. Abunde id testantur amantissimae ejusdem epistolae, quas ad me tunc temporis assidue dabat, quasque in perpetuum tanti Viri, & Amici monumentum adser-

Appendix, in qua VI. aliae Tabulae anecdotae, quae in Capitolio adservantur, publici juris sunt; ad SSimum D. N. Clementem XIII. Pontif. Opt. Max. Romae 1764. in fol.

adservo. Iis siquidem narrat, eisdem funestis larvis etiamnum obduci, nec quo eas pellat, satis adhuc roboris, vel animi experiri, ceterum se totum ad Omnipotentis Dei voluntatem conformatum jam esse, quod sane numquam cessavit ingerere.

XIII. Hinc Tuderto tandem abire constituit, atque Perusiam petiit semper a Georgio nostro stipatus, ubi jam ipse, ut diximus, studiorum causa triennii spatio versatus fuerat, ibique a Casinensibus Monachis uterque hospitio exceptus est. Plures quidem erant ibi tum ex ordine Virorum Nobilium, tum ex Litteratorum caetu, quorum gratiam, & amorem sibi jam pridem Ruggerius conciliaverat; Ii autem fere omnes ad Ruris solatia laetiore Octobre discesserant; quamquam nonnulli tamen, cognito optatissimi hospitis adventu, per nuncios, & epistolas eum ad secum ipsis rusticandum invitaverint. Non deerant tamen nihilominus, qui eum opperirentur Perusiae, atque inter ceteros Vir spectatissimus Franciscus Meniconius Perusinae Ecclesiae Canonicus, & publicus sacrorum Canonum in ea Academia Antecessor Ruggerii sui desiderio tenebatur. Et is sane omnibus antiquae benevolentiae officiis, & levaminibus Amici carissimi valetudinem pene deploratam, & in deterius quotidie magis ruentem erigere studuit. Sed in hanc curam omnium maxime incubuit humanissimus Abbas Josephus M. Bartoletti, qui ob ejus praeclara merita Casinensium Monachorum Generalis Praeses, & Moderator anno superiore est renunciatus, quique etiam hoc nomine plurimum observandus, quod Germanus Frater esset magni illius Monasticae disciplinae exempli, Viri longe doctissimi, & Augustinianae Theologiae Magistri, ac Vindicis praesentissimi Anselmi Abbatis, & ejusdem Casinensis Congregationis Procuratoris Generalis, non ita post summo bonorum omnium luctu e vivis erepti. Verum curae hujusmodi quoque, quae pro Ruggerii no-

stri incolumitate Perusiae impensae sunt, in irritum cesserunt.

XIV. Perusia dein Assisium migravit, ubi in celebri Divi Francisci Basilica Sanctissimis Ecclesiae Sacramentis rite susceptis, ferventer se D. O. M. commendavit, tum multa verba habuit cum Religiosissimo Viro, & Patre amplissimo illius Coenobii Ioh. Baptista Constantio, qui generali Ordinis sui administratione summa cum laude perfunctus in illud celeberrimum totius Franciscanae disciplinae domicilium se recepit, quique exemplaris prorsus vitae integritate, ac fama quammaxime excellit, atque eisdem tunc Ruggerius, qui ipsum jam Romae pro criminum absolutione saepius adire consueverat, animi sui aegritudines fidenter patefecit, & ut in suis ad Deum precibus ipsius meminisset, enixe tandem est obtestatus. Assisii vero ad cetera morbi symptomata vehementiores, crebrioresque, quam Tuderti, ac Perusiae, accesserunt evomitiones, ut nihil cibi, potusque, quantumvis levis, stomacho complecti, retinere, & concoquere posset.

XV. Tandem Romam versus iter denuo ingressus, incredibile est, quam crebro, & quanta cum Socii spectatissimi admiratione turbatos oculos, & gemitu gravidos in Caelum tolleret, alta suspiria ex imo pectore duceret, & pavidus interea, ac tremens forte ad avertendas mentis, quam stultescere praesentiebat, invitas tentationes, ac terribilamenta salutiferum Crucis signum Christiano more ingeminaret, quibus certissimis antiquae pietatis indiciis iter omne absolvit, donec Romam ad d. VI. Idus Novembrias praedicti anni pertingit. Sequenti die, nulla injecta mora, de ejus adventu commonefactus ipsum invisi, atque ab eo amplexu, osculis, ac ceteris amicitiae blanditiis exceptus sum. Verum ita me perculit & corporis macies, & animi jam evanidus ardor, quo plurimum antea praestiterat, ut mihi tum de omnimoda mentis

mentis alienatione, quae jam progredi coeperat, tum de brevi ipsius interitu timor obrepserit. Dum hoc Amicis nunciarem, ut quid de eo consilii rursus capiendum esset, statueretur, illuxit tandem atra dies (proh dolor!) III. scilicet ante Idus Novembrias Divo Martino Episcopo sacra, qua ipse diluculo expergefactus, & tenebrosioribus curis offusus, nec jam mente sibi constans (quis talia fando temperet a lacrimis?) tormento bellico, quod ad lectum adservabat, in guttur explosio, immaturam mortem sibi conscivit. Quare fragore percitus famulus accurrit, & immane factum conspiciens continuo Aedes clamoribus, & fletibus implet. Adsunt interea pro opportunitate Ecclesiae Sacerdotes in iisdem Francivillae Principis Aedibus commorantes, qui semianimem Virum repetitis vicibus manu prehensant, de aeterna salute, de criminum venia commonefaciunt, & sacramentalem absolutionem elargiuntur. Ipse interea animam agens, & quae poterat, poenitentiae signa eliciens post XV. circiter horae minuta animam efflavit, dum interim natus esset annos XLIX., menses V., dies III. Pie quapropter sperandum, *αὐτοχρῆσαν* istam aeternae pientissimi Viri, ac mente jam desipientis saluti nequaquam obfuisse. Hinc cito per Urbem de hoc infortunio rumor late increbuit, omniumque animis horror alte instetit; Qui enim Virum Christianis moribus, existimatione, honestate, scientia, hilaritate praestantem noverant (& quis eum non noverat?) numquam hujusmodi exitiosissimum vitae terminum de eo expectassent. Quare ea ipsa die ad vesperam exili pompa elatus est in SS. XII. Apostolorum Basilicam, ubi sequenti die, iustis persolutis, ejus ossa condita sunt. Adeo verum est aureum illud Juvenalis (75) effatum:

Orandum est, ut sit mens sana in corpore sano!

(75) Sat. X. v. 355.

Quod ipse Ruggerius aliorum misertus, qui in amentiam inciderant, saepius ingerere consueverat.

XVI. Vitam absolvimus Clarissimi Viri funestissimo exitu, quo ipse proinde non inopportune in seriem *Infelicitum Litteratorum*, quam concinnarunt Pierius Valerianus, Cornelius Tollius, & Theophilus Spizelius, conjici possit. Reliquum est, ut nunc & animi, & corporis dotes singillatim adnumeremus, quas ego, utpote qui comes fere perpetuus per annum, & amplius ipsius exstiterim, jam probe perspectas habueram. Ut a pietate initium ducatur, sciendum est, cum ipsa maxime praestasse, utpote qui Sacro quotidie intererat; Tempa saepe inter deambulandum invisebat; Ecclesiae Sacramentis frequenter reficiebatur; Orationi vacabat citra superstitionem; atque eleemosynas egenis, quamquam supervacaneo peculio caret, libenter, ac saepe elargiebatur. Insuper Sacrosanctae Religionis Mysteria impense venerabatur; Sanctorum Patrum doctrinae & in Fidei, & in morum regulis praecipue adhaerebat, ut proinde pro purioribus Theologiae placitis contra neotericas opiniones, tamquam pro Aris, & Focis dimicaret; Apostolicae Sedis jura, quae jam plenissime noverat, assiduo sermone, & singulari propugnationis ardore usurpabat; ac tandem ita propagandae Fidei studio incendebatur, ut, si fieri posset, Evangelium ad cunctas Gentes singulis earum litteralibus linguis expressum per Sacros Praecones adferri discuperet. Ingenio vero fuit quammaximo, acuto nimirum, acri, ac celeri; Memoria praestabat ad miraculum, ut omne fere, quod legerat, vel viderat, reminisceretur; Amicitiae vincula ita colebat, ut nec laudibus parceret, nec obsequiis, & ad benemerendum de Amicis factus videretur; Quaestui nihil vacabat, ut propterea nihil vel dignitatum, vel sportularum expetere umquam didicerit

cerit ; Doctrinae suae promptuaria facile cuilibet communicabat ; Erga Litteratos , & probos Viros mirifico amore ferebatur , contra vero impostores , quos noverat , refugiebat , & aspernabatur ; Comitatem erga omnes praeseferebat ; Iracundia succendebatur , sed quae cito defervesceret ; Sermone eloquio faceto , hilari , claro , & diserto utebatur ; Tandem ingenuitate , & candore animi ita pollebat , ut *παρρησια* perpetuo exprimeret , nec umquam ab iis , quae corde sentiebat , aliena loqui consueverit . Corporis statura ordinaria fuit ; Carne satis pro dignitate ; Colore sano , ac vivido ;

Facie concinne rotunda ; Capillo flavo ; Capite ad sinistrum humerum fere semper inclinato ; Aspectu , qui cogitandum praeseferebat , sed qui ad risum , & obsequium statim componeretur , si in amicos incideret , aut Virorum circulo interesset ; Oculorum denique acie ea fuit , qua Myopes dominantur , ut viciniora melius , quam remotiora objecta attingeret ; verum quae tamen paullisper defecisset , quod eam percrebra Librorum , & Mss. praecipue Codicum lectione impensius fatigasset . Iam Virum , Lector , habes , quem noscere voluisses : Quare nunc requiem eidem saltem precare .

AMICVS . AVRA . DVM . SECVNDA . FLAVERAT
NEC . INFIDELIS . IMMINENTE . TVRBINE
MISSELLE . NAVFRAGVM . VNDE . TE . VOCAVIMVS
TER . HEV . INANIBVS . RVGGERI . AMABILIS
ADEMPTE . QVESTVBVS . POLITA . MARMORA
NEC . AERA . QVANDO . PONERE . EST . DATVM . MEMOR
AMORIS . HOCCE . PIGNVS . VLTRO . DETVLIT
ROGAT . QVE . CANDIDO . VSQVE . VIVAT . OMINE
PERENNE . MARMORE . IPSO . ET . AERE . FIRMIVS (76) .

(76) Quoniam Magnis Viris vetustatem novimus Senariolis praesertim parentasse , ut praeter emortualia ex Lapidibus elogia testatur potissimum Archimedis sepulcrum jam undique vepribus septum , & a Cicerone Syracusis detectum , dum ibidem Quaestor esset , ut narrat *Lib. V. Tusculan. Quaest.* , in quo scilicet sphaeram cum cylindro , & inscriptos deprehendit , sicuti jam antea acceperat , quos-

dam Senariolos ; ita & nos modo Commentarium Vitae Ruggerii nostri , qui sepulchralis honoris instar erit , Senariolis coronari volumus , quos , ut ejusdem honori , ac meritis responderent , exprimi curavimus per strenuum illum Musarum Cultorem Hieronymum Ferrum Longianensem politiorum Litterarum in Urbe Faventina Professore .

ΤΟΥΣ . ΑΓΑΘΟΥΣ . ΚΑΙ , ΘΑΝΟΝΤΑΣ .
ΕΥΕΡΤΕΤΕΙΝ . ΔΕΙ .

Gruterius Inscript. antiq. pag. DCXV. n. 2. ,
& DCCCXCVI. n. 4.

CENSORUM ADPROBATIONES.

TRes Theodosii Junioris, duasque Valentiniani III. Constitutiones anecdotas, Legemque Romanam Notis illustratas, & Praefatione insignitas a Cl. Viro Johanne Christophoro Amadutio jussu Rm̃i P. Sac. Palatii Apostolici Magistri libenter perlegi, nihilque offendi, quod Orthodoxae Fidei, bonisve moribus repugnet. Omnia vero praeclarae, eruditionis, exactaeque diligentiae sic plena reperii, ut antiqua magni pretii monumenta a tenebris, & barbarie vindicata, suoque lumini restituta antiquitatis amatoribus futura sint jucundissima, & Viro eximio aliis jam scriptis claro novum decus sint allatura. Quam ob rem nil obstare censeo, quo minus edantur.

Dabam ex Aedibus meis VIII. Kal. Decembr. MDCCLXVII.

Aloysius Guiduccius in Romana Curia Advocatus.

LEges Novellas quinque anecdotas Impp. Theodosii Jun., & Valentiniani III., quas ex vetustissimo Codice Ms. Ottoboniano una cum Romana Lege, aliisque nonnullis deprompsit, doctisque Adnotationibus auxit Clarissimus Vir Joh. Christophorus Amadutius, jubente Rm̃o P. Sacri Palatii Apostolici Magistro, sedulo perlegi, nec in iis quidquam, quod vel bonis moribus sit absonum, vel Fidei Orthodoxae repugnans, deprehendi. Opus autem ipsum ejusmodi est, ut incremento litterarum, earumque amatoribus sit quammaxime profuturum. Jamdudum enim Litteratorum plerique, & antiquae praesertim Jurisprudentiae studiosi desiderio tenebantur earumdem Novellarum. Eorum itaque votis obsecundanti nunc excultissimo Editori habenda gratia est, & ea plane cumulatissima, quod non solum Novellas ipsas Commentariis illustraverit eruditissimis, sed & tres etiam non antea cognitos trium deperditarum Novellarum Maioriani Titulos inseruerit, ac illarum praeterea jam editarum variantes addiderit lectiones ex eodem Codice accuratissime excerptas, quibus omnia fere loca, quae in Editis vel non integra sunt, vel corrupta, mirifice supplentur, & explanantur. Quod ipsum praestitit de Papiani Responso, cui in Codice Ottoboniano indita est inscriptio Legis Romanae; illius enim, quod jamdiu vulgatum est, collatione facta cum eo, quod in Codice Ottoboniano perscriptum legitur, tum duos exhibuit anecdotos Titulos ex ipso depromptos, tum alias collegit variantes lectiones faciliiori interpretationi ejusdem Responsi non minimum inservientes. Quapropter Opus censeo prelo dignum, & a doctis Viris concordī plausu excipiendum.

Datum ex meis Aedibus XVI. Kalend. Decembris MDCCLXVII.

Carolus Simon Neronius Jurisconsultus.

IMPRIMATUR,

Si videbitur Reverendissimo Patri Sacri Palatii Apostolici
Magistro .

D. Patriarch. Antioch. Vicesgerens .

IMPRIMATUR.

Fr. Thomas Augustinus Ricchinius Ordinis Praedicatorum
Sacri Palatii Apostolici Magister .

M O N I T U M .

NE quae temporum perturbatio fiat ab iis , qui hoc Opus tractaverint , tum ne & nobis ipsis eadem temere tribuatur , operae pretium est , modo nos praemovere , ut , quotiescumque Lectores nostri in haec verba inciderint *hoc anno* , eadem de anno mox elapso MDCCLXVI. , quo haec nos & exaravimus , & perfecimus , pronunciata a nobis existiment , quemadmodum cum & de *anno superiore* loqui nos contigerit , tum ceteras a nobis designari viderint annorum computationes , singulorum rationem ab ipso anno MDCCLXVI. ineundam intelligant . Scilicet jam alias in Praefatione monuimus , quanta nos irretiverint inopinata impedimenta , quinetiam pluribus in Urbe , & extra degentibus facile innotuit , quam innumerae propemodum difficultates nobis obstiterint , quominus inchoatam impressionem profequi , atque etiam absolvere intra propositum temporis spatium potuerimus . Insuper rogatos volumus Lectores nostros , ne nobis succenseant , si alicubi menda cubare deprehenderint ; Siquidem facile veniam nobis concessuros speramus , quos non lateat , impossibile esse citra aliquam errorum maculam typographicas impressiones prodire ; siue perpendatur quidem , non satis idoneum esse quandoque Auctorem ipsum typorum correctorem , qui mente , ac memoria tenens ut plurimum , quae recte scripto mandavit , eadem quoque prelo expressa legere , ac intueri quodammodo sibi videtur , licet alia tamen , ac diversa prorsus alicubi proflare aliquando contingat ; siue etiam Operas ipsas dormire non infrequenter advertatur , quae aut intactas emendationes per oscitantiam relinquunt , aut nova etiam cudent menda , dum expungere , quae notata sunt , iidem laborant . Quare non abs re erit , si hoc loco exstantiora errata subjiciantur , tum eorundem castigationes addantur e regione , dum interim abesse sinemus , quae ab aequo Lectore non aegre ferantur , aut quae simul facile emendentur .

ERRATA. CORRIGE.

XCIX

IN PRAEFATIONE.

Pag. XIV. die XI. Augusti	die X. Augusti
XV. suppositum	supposititium
XXI. quaequae	quaeque
XXXIV. <i>Scholaribus</i>	<i>Scolaribus</i>
XXXIX. Belleriniorum	Balleriniorum
XLV. <i>in adn.</i> Abbati	Abbate
LXVIII. Coditor	Conditor
<i>ibid.</i> & si	etsi

IN COMMENTARIO RUGGERIANO.

Pag. LXXVII. col. 2. Iuenardium	Juvenardium
LXXX. col. 2. ejudem	eiusdem
LXXXII. col. 2. Cad.	Card.

IN NOVELLIS.

Pag. 2. col. 2. adnotat (3)	adnotat (5)
3. col. 2. fortius	fortitus
4. col. 1. Antoninum	Antonium
5. col. 2. commodoraret	commodaret
<i>ibid.</i> ff. <i>de offic.</i>	<i>Cod. de Offic.</i>
<i>ibid.</i> Reali	Regio
8. col. 1. adnotat. (3)	adnotat. (4)
9. col. 1. in Oriente	in Occidente
11. lin. 3. rimediis	remediis
16. col. 1. <i>Cod. Just.</i>	<i>Cod. Theod.</i>
18. col. 1. Moderatores	Moderatores
<i>ibid.</i> col. 2. Durenus	Duarenus
19. col. 1., & 2. Cassidorus	Cassiodorus
21. col. 2. descendum	descendendum
22. col. 1. tit. 10., & 13.	tit. 12., & 13.
<i>ibid.</i> Obsidium	Obsidum
25. col. 1. coetus	caetus
40. col. 2. XV. annualia	XV. annalia
48. col. 2. quem	quam
<i>ibid.</i> Aegyptio	Aegyptia
51. col. 1., & 112. Svevico,	Svecico, & Svecico.
& 131., 134., & <i>alibi</i> Svevo	
54. col. 2. Carlo	Carolo
55. col. 2. <i>Aratino</i>	<i>Atratino.</i>

IN INDICIBUS NOVELLARUM.

Pag. 86. Valentinianae	Valentinianae
------------------------	---------------

IN CONSTITUTIONIBUS VALENTINIANI III.

Pag. 117. <i>Siciliam</i>	<i>in Siciliam</i>
---------------------------	--------------------

IN LEGE ROMANA.

Pag. 141. col. 2. Sichardius	<i>Dele</i>
148. col. 2. Malculus	Marculfus.
179. col. 2. funta gnationis	sunt agnationis.
193. col. 1. accervatim	acervatim
224. col. 2. Tit. I.	Tit. L.
263. col. 2. induceret	inducerent
286. col. 2. de quas	de qua
292. col. 2. argumento	argumento
110. urd,	urb.

S E R I E S

S E U

C O N S P E C T U S

Eorum, quae in hoc Opere continentur,

- I. **J**OH. Christoph. Amadutii Epistola Dedicatoria ad Carolum Boschium S. R. E. Cardinalem, & Poenitentiarium. pag. III
- II. Ejusdem ad Eruditum Lectorem Praefatio. pag. IX
- III. Ejusdem Commentarius in Vitam Cl. Viri Constantini Ruggerii. pag. LXXVII
- IV. Censurum Adprobationes. pag. XCVI
- V. Monitum. pag. XCVIII
- VI. Leges Novellae quinque anecdotae ex vetustissimo MS. Ottoboniano depromptae, quarum tres priores ad Imp. Theodosium Jun., duae vero posteriores ad Valentinianum III. pertinent, quibus accedit Clausula anecdota alterius Novellae Valentinianae.
 1. Novella I. anecdota Theodosii Imp. *De postulando, & de perpetuanda advocacy.* pag. 1
 2. Novella II. anecdota Theodosii Imp. *Ne Curialis ad Senatoriam dignitatem, vel ad aliquem honorem adspiret.* pag. 10
 3. Novella III. anecdota Theodosii Imp. *De Competitionibus.* pag. 21
 4. Novella IV. anecdota Valentiniani Imp. *De Indulgentiis Reliquorum.* pag. 37
 5. Novella V. anecdota Valentiniani Imp. *Titulus idem.* pag. 49
 6. Clausula anecdota Novellae Constitutionis Valentiniani Imp. *De Postulando.* pag. 57
- VII. Indices Titulorum Novellarum Theodosii Jun., & Valentiniani III., & Maioriani Imp. ad fidem vetustissimi Ms. Ottoboniani, additis insuper variis lectionibus ex eodem Ms. depromptis, quibus editae Novellae restituuntur, & illustrantur.
 1. Tituli Legum Novellarum Divi Theodosii Augusti. pag. 67
 2. Tituli Legum Novellarum Divi Valentiniani Augusti. pag. 86
 3. Tituli Legum Novellarum Divi Maioriani Augusti. pag. 105
 4. Auctarium Variarum Lectionum aliquot in nonnulla loca Institutionum Cui ad fidem vetustissimi Ms. Ottoboniani. pag. 112
- VIII. Con-

VIII. Constitutiones Valentiniani III. Imp. jam ab aliis antea editae ,
 quae in Codice Theodosiano desiderantur , quaeque in ejus
 supplementum nunc recuduntur , atque adnotationibus illu-
 strantur .

1. Commonitorium Valentiniani III. Imp. pro quodam homine
 in Siciliam misso ad componendos redditus Ecclesiae Raven-
 natis , & ad Conductorum pensiones colligendas . *pag. 117*
2. Epistola ejusdem Augusti ad Conductores , & Actores Eccle-
 siae Ravennatis in Agro Siculo . *pag. 123*
3. Epistola altera ejusdem Augusti ad suprascriptos . *pag. 125*
4. Descriptio nominum ex pensionibus solvendis . *pag. 127*

IX. Lex Romana , seu Responsum Papiani Theoderici Francorum
 Regis jussu editum ad fidem vetustissimi Ms. Ottoboniani
 nunc recusum , atque ex eo Titulis anecdotis , tum & accu-
 ratoribus Lectionibus auctum , quibus etiam variae Lectio-
 nes aliquae ex altero Ms. Sveco-Vaticano , adnotationesque
 accesserunt .

1. De patris , vel matris donatione , & munificentia domo-
 rum . *pag. 133*
2. De homicidis tam ingenuis , quam servis . *pag. 138*
3. De libertatibus . *pag. 146*
4. De sollicitationibus , & furtis . *pag. 152*
5. De iniuriis , aut caedibus admissis . *pag. 155*
6. De fugitivis inquirendis , vel discutiendis . *pag. 157*
7. De objectionibus criminum , vel inscriptionibus ingenuorum ,
 five servorum . *pag. 163*
8. De violentiis . *pag. 166*
9. De raptu Virginum , & Viduarum . *pag. 170*
10. De successione diversis . *pag. 175*
11. De commotione litium . *pag. 180*
12. De inquirendis animalibus , & rebus . *pag. 186*
13. De damnis animalium , vel si quid per ea casu evene-
 rit . *pag. 188*
14. De ablatis pigneribus , & fidejussoribus . *pag. 192*
15. De fugitivorum furtis . *pag. 199*
16. De mulieribus ad secundas , aut tertias nuptias transeun-
 tibus . *pag. 200*
17. De clausis itineribus , ac aliis servitutibus . *pag. 202*
18. De superventoribus , & effractoribus . *pag. 206*
19. De corruptis mulieribus . *pag. 209*
20. De

20. De his , qui hominem inlicite , aut sine causa ligaverint. *pag.* 211
21. De Divortiis. *pag.* 212
22. De Donationibus. *pag.* 214
23. De Sacramentis. *pag.* 219
24. De Latronibus convictis. *pag.* 221
25. De Adulteriis. *pag.* 222
26. De his , qui debitas filiis de maternis bonis non tradiderint portiones. *pag.* 224
27. De Puellis , vel Mulieribus desponsatis. *pag.* 226
28. De luctuosis hereditatibus. *pag.* 229
29. De caballis , quibus os , aut scindula ad caudam ligata fuerit. *pag.* 231
30. De Apparitoribus. *pag.* 233
31. De praescriptione temporum. *pag.* 235
32. De Falsariis , & falsis testibus. *pag.* 238
33. De Interpellationibus , & appellatione. *pag.* 240
34. De rebus agnitis. *pag.* 243
35. De Venditionibus. *pag.* 244
36. De Tutelis. *pag.* 249
37. De Nuptiis legitimis , & naturalibus Filiis. *pag.* 255
38. De Pactis , & cessionibus , & forma servanda in pactis. *pag.* 260
39. De terminis transgressis , & evulsis. *pag.* 265
40. Sine censu , vel reliquis comparari nihil posse. *pag.* 269
41. De Jure postliminii. *pag.* 270
42. Ne in sua causa quis judicet. *pag.* 272
43. Ut nemo potentiorum nomina in lite praetendat , aut titulos praediis suis adfigat. *pag.* 273
44. De Liberali causa , vel de Operis Libertorum. *pag.* 274
45. De Testamentis. *pag.* 279
46. De conditione veri , vel cognitione corporum publicorum. *pag.* 284
47. De consortibus. *pag.* 287
48. De Colonis migrantibus , vel in fugitiva lapsis. *pag.* 288

LEGES NOVELLAE QUINQUE ANECDOTAE

EX VETUSTISSIMO MS. OTTOBONIANO DEPROMPTAE

QUARUM TRES PRIORES

AD IMP. THEODOSIUM JUN.

DUAE VERO POSTERIORES

AD VALENTINIANUM III.

P E R T I N E N T

*Quibus accedit Clausula anecdota alterius Novellae
Valentinianae .*

LEGES NOVELLAE QUINQUE ANECDOTAE

EX VETUSTISSIMO MS. OTTONIANO DEROMPTAE

EDIDIT FR. TH. W. R. P. 1812

AD IMP. THEODOSIUM IUN.

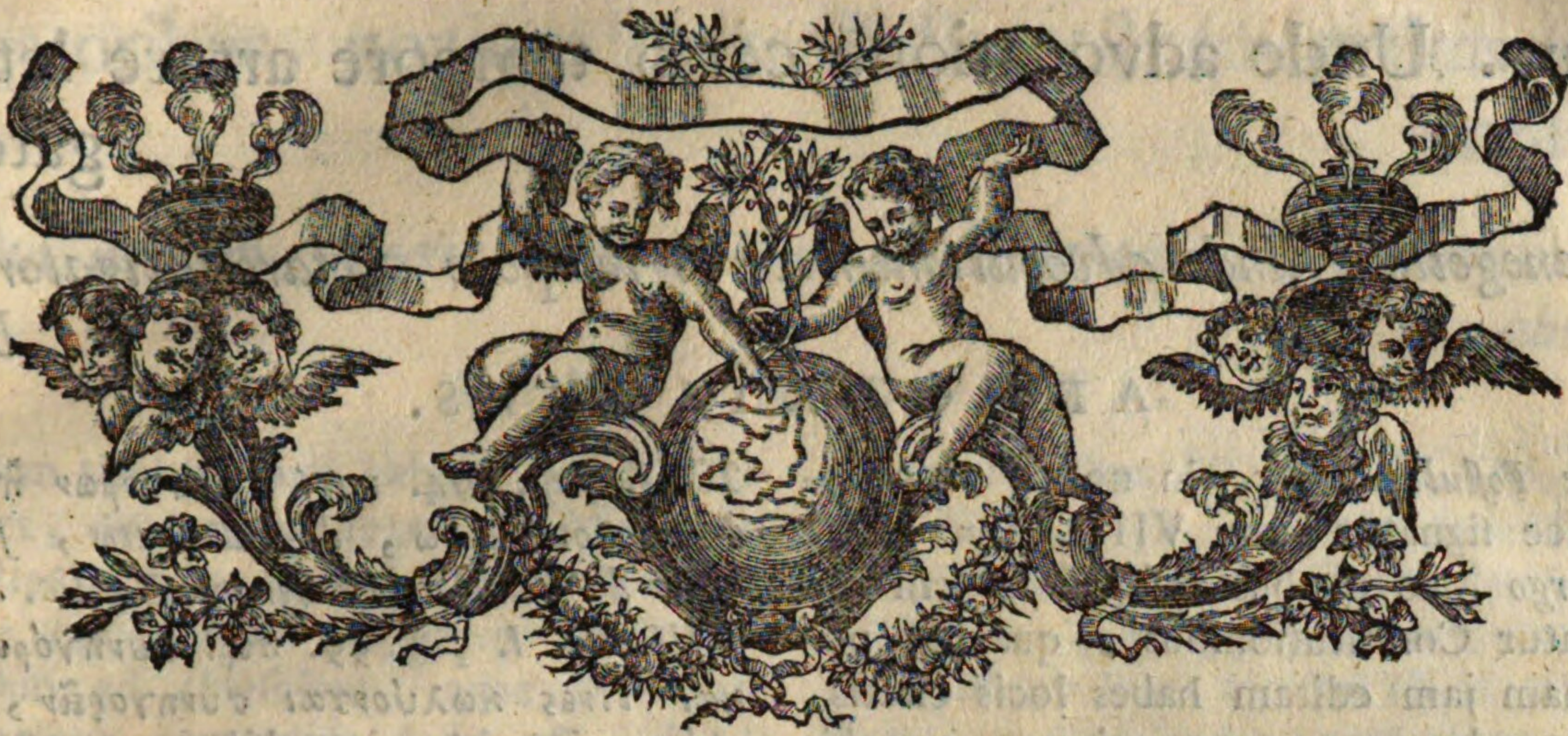
DE RE VERO POSTERIORIS

AD VALENTINIANUM III.

PER THEOPH. R. P.

Quibus et alia Christianae doctrinae Novellae

Interpretatione.

NOVELLA I. ANECDOTA THEODOSII IMPERATORIS

A D F I D E M

VETUSTISSIMI MSS. OTTOBONIANI.

De Postulando, & de perpetuanda advocatiō VIII

Iđ. āā. florentio pposito. Eloquentia non ut alie
res senio deteriorantur nullus enim eius est fi-
nis nisi. exercitationis eius cottidiane studium de-
nege-

E A D E M N O V E L L A

LECTIONI SUAE RESTITUTA

De postulando, & de perpetuanda advocacy

Titulus VIIII. ⁽¹⁾

Idem Augusti (sc. Impp. Theodosius, & Valentinianus) Flo-
rentio Praefecto Praetorio Orientis ⁽²⁾.

*Eloquentia ⁽³⁾ non, ut aliae res, senio deterioratur; Nullus
enim ejus est finis, nisi exercitationis ejus quotidianae studium
dene-*

A D N O T A T I O N E S.

(1) Titulus, qui in editione Lugdu-
nensi Jacobi Gothofredii, quae Antonii
Marvillii nomine circumfertur, & in Li-

psienfi Johannis Danielis Ritterii ha-
betur num. XVI., quique ibidem uni-
cam tantum exhibet constitutionem,

tur. Unde advocatōnē certo tempore artare leti-
gato-

denegetur. Unde advocatōnem certo tempore artare litigatoribus

ADNOTATIONES.

de *Postulando* &c., in nostro vero Codice signatur num. VIII. pag. 38. a tergo, ac duabus insuper ibidem donatur Constitutionibus, quarum primam jam editam habes locis citatis, secunda vero nunc primum a nobis in lucem emittitur. In Cod. Theodosiano lib. II. cernitur tit. X. De *Postulando*, tum etiam habemus Novellam Valentiniani XXXIV. secundum editionem Lipsiensem recentiorem, cui uni ut plurimum, relicta priori Lugdunensi, nobis inhaerere continget. *Postulare* idem est, ac causas agere, seu causidicinam profiteri, ut loquitur l. 188. De *Decurionibus*, sive *desiderium suum, vel amici sui in jure apud eum, qui jurisdictioni praeest, exponere, vel alterius desiderio contradicere*, ut explicat Ulpianus lib. 6. ad *Edict. ff. De Postulando*; quam interpretationem amplexus etiam est Vir Consultissimus Janus Vincentius Gravina *Origin. Jur. Civil. lib. III. §. CVIII.* Vid. & Gothofredum in *Paratitlo ad tit. cit. de Postul.* In Scholio Leg. lib. I. Titul. XVI. Dig. 9., quod extat in *Commentar. in Titt. Dig., & Cod. de Postulando &c. Thalelaei, Theodori, Stephani, Cyrilli, aliorumque Ictorum Graecorum interprete Davide Ruhnkenio Tom. III. Nov. Thes. Jur. Civ., & Can. Gerardi Meermannii: ποσουλάρε δὲ ἐστὶ τὸ ἐκθεσθαι τινὰ τὸν οἰκῆον, ἢ τὸν τοῦ φίλου σκοπὸν παρὰ τῷ ἔχοντι δίκην ἰουρισδικτίον, ἢ τὸ ἀντιλέγειν σκοπῷ ἑτέρου τινος. Τουτέστιν ἀντισυνηγορεῖν ἑτέρῳ τὸν οἰκῆον ἐκτιθεμένῳ σκοπὸν. H. E. *Postulare autem est exponere suum, vel amici desiderium apud eum, qui jurisdictioni praeest, vel alterius desiderio contradicere, id est respondere alteri suum exponenti desiderium.* Vid. *Basilic. lib. VIII.**

Tit. I. pag. 394. περὶ συνηγόρων ἡτορ δε ποσουλάρω, de *Advocatis*, sive vero de *Postulando*. *Synops. Basilic. lib. VIII. tit. I. pag. 99. περὶ συνηγόρων, καὶ τίνες κωλύονται συνηγορεῖν, de Advocatis, & qui prohibeantur postulare.* In prima quidem hujus tituli constitutione, quae vulgata jam est, certus numerus, & certa matricula Advocatorum statuitur, simulque ceteri Advocati Provinciarum, vel spectabilium Judicum, qui sunt extra numerum, ut in advocatōnis officio permaneant, nec alio divertant, immunes inspectione, peraequatione, discussione, ratiocinio, ceterisque oneribus praemii loco praestantur. Ceterum heic a nobis monendus est Lector, tum ex clausula vulgatae prioris Constitutionis, quae cum altera hujus nostrae anecdotae omnino convenit (licet alia sit in nostro Codice prioris ejusdem Constitutionis clausula, ut inferius adnotat. (3) patebit) tum ex Inscriptione hujus tituli, quae est de *postulando, & de perpetuanda advocatōne*, factum illud fuisse, ut Ritterius priori illa constitutione abrogatam assereret veterem legem, qua, expleto vigesimo anno, Advocati a postulando, sive a causis agendis prohibebantur, eademque constitutione censeret ab ea lege silentii Advocatos ipsos solutos fuisse, & simul qui antea temporarii erant, perpetuos effectos crederet, exceptis tamen Advocatis Praefectorum; Quod solum nunc de secunda hac nostra anecdota constitutione dici posse constat, quae aliter supervacanea censeretur deberet, si quod in prima praecipiebatur, altera dumtaxat repeteret, nihilque praeterea aliud. Quapropter quod inscriptio tituli sit de *Postulando*, & simul de *perpetuanda advocatōne*, indicio est, eundem

gatoribus. noxium grave iudicantibus. extimantis
consti-

bus noxium, grave iudicantibus existimantes constitutionem ⁽⁴⁾
abro-

A D N O T A T I O N E S.

dem titulum duas habuisse constitutiones, quarum una legem *de Postulando*, altera, quae solum haec nostra est, *de perpetuanda advocacione* sanciret. Quo ad clausulam, quae perperam utrique communis facta est, id Librariorum oscitantiaetribuendum censemus. Vide inferius, cit. adnot., quam clausulam gerat prior jam edita Novella in Codice nostro, quo loco etiam rationem afferemus, quomodo clausula hujus nostrae anecdotae superiori appingi potuerit. Quare quod Ritterius monere pergit de priori illa vulgata constitutione, id de hac nostra anecdota unice praedicandum sentiet Lector, ut scilicet haec ipsa dein sublata fuerit per Novellam inter Valentinianaeas XVI. *De Advocatis non perpetuandis* secundum editionem Lugdunensem, & inter Novellas Marciani V. secundum Lipsiensem, qua Marcianus Aug., sive Valentinianus III., ut alibi dicemus, vetus jus restituens prospicere voluit ingenti Adolescentium turbae, quibus perpetuo torpere contigisset, si veterani causis agendis jugiter infedissent.

(2) Henricus Brenckmannius, qui, ut in Praefatione nostra monuimus, vidit, ac descripsit Ottobonianum Codicem, in Epistola ad Relandium *de Consulibus*, quorum in *Pandectis* fit mentio edit. ult. Amsteledami anni 1740. pag. 623., loco *proposito*, quemadmodum in praefato Codice Amanuensis oscitantia legitur, censet legendum P. Po. *Praefecto Praetorio*, aut PP. O. *Praefecto Praetorio Orientis*, ut diserte Florentius in Novella antecedenti inscribitur. Si quis consulat Novum *Tractatum Rei Diplomaticae* duorum Monachorum ex Benedictina Familia Sancti Mauri, qui nunc Parisiis ad finem

properat, Tom. III. Sect. IV. Cap. VI. Art. VI. pag. 359., offendet hoc idem fere peccatum in Mss. Regio Parisiensis signato n. 4413., quod ibidem exaratum videtur Saec. circiter IX. (quandoquidem diversos fortius est amanuenses) & in quo sic legitur: *Augustus* (nempe Theodosius) & *Valentinianus Caesar Asclepiodoto Praeposito*, nisi potius in Codice dicere velimus *exstasse Proposito*, quod per figla expressum illam potius, quam hanc nactus sit ab interprete lectionem. Verumtamen, Asclepiodotus, qui fuit Comes Sacrarum Largitionum, & Consul, fuit quoque Praefectus Praetorio Orientis ann. Domini 423., ut docet *Prosopographia Cod. Theod.*; nulli autem dignitati vel *Praepositus*, vel *Propositus* occurrit, ut ibidem salutatur. De Praefecto Praetorio quid opus est dicere? Res enim notissima est, & consuli possunt tum *Notitia Dignitatum* cum Commentariis Guidi Pancirolii lib. I. cap. XXII., & *seqq.*, tum *Notitia Dignitatum Codicis Theodosiani* a Gothofredio concinnata; cui addas, si placet, Jacobum Gutherium de *Offic. Dom. Aug. Lib. II. cap. I.*, & *seqq.*, & *Disquisitionem de Praetorio* Jacobi Perizonii cum sexcentis aliis, quibus consulto parcimus. Quare potius ad cetera. Florentius iste sub Theodosio Magno fuit Praefectus Urbi ann. Domini 422. l. unic. *de Praepos. S. Cubicul.* Ann. Domini 428. fuit Praefectus Praetorio l. 2. *de Lenonib.*, l. 65. *de Haeretic.*, l. unic. *de imponend. lucratio. descript.*, l. 1. *Cod. Just. Quando*, & *quib. quart. pars.*, l. 1. *Cod. eod. de Praed. Curial.*, l. 29. *De Cohortal.* Idem munus gessit etiam sequenti anno 429. l. ultim. *Cod. Just. De precibus*, l. 4. *Cod. eod. De hereditat. Decurion.* Consul fuit cum Dionysio anno hoc ipso. Vid.

constitutionem abrogamus. que XX annoꝝ curricularis. silentium imperat. advocatis florenti. pk āā.

In†

abrogamus, quae XX. annorum curriculis silentium imperat Advocatis. Florenti Praefecte Carissime Augustorum^(s). Inlustris itaque,

ADNOTATIONES

Antoninum Pagium in *Critic.* hoc anno, Relandium in *Fastis*, & *Chronolog.* Tum *lex 5. Cod. Just. de Apostatis* eum Praefectum Praetorio prodit anno Domini 435., qui sane annus mendaciter est adsignatus, ac propterea, vel unus ex superioribus, quibus Florentium Praefectum Praetorio agnovimus, vel alter ex subsequenteribus est substituendus: Florentius enim in Praefectura non Isidoro (qui ann. 435., & 436. P. P. fuit) ut placet Gothofredio, sed potius Dario secundum Ritterium successit, qui non nisi ann. Domini 437. praefecturam in Oriente gessit. Nec sane omnino favet Gothofredii sententiae testimonium Theodoretii *Epist.* 47. ad Proclum CPolitanum, ut scilicet probet, Florentium Isidoro in Praefectura successisse, quandoquidem licet ibi dicatur: *καὶ τὴν παρ' ἐκείνου ἐκπεμφθεῖσαν γνώσιν ἐδέξατο μὲν πρῶτον ὁ τῆς μεγαλοπρεποῦς μνήμης Ἰσίδωρος, ἐβεβαίωσε δὲ ὁ ἐνδοξότατος, καὶ φιλόχριστος ὁ Κύριος Φλωρέντιος*: Missamque ab iis notitiam primus probavit magnificae memoriae Isidorus, confirmavit autem gloriosissimus, & Christi amans Dominus Florentius; non proinde fit consequens, Isidoro suffectum immediate fuisse Florentium, cum per aliquod tempus res, de qua loquitur Theodoretus, subsidere potuerit, ut Darii intermedio tempore in jus adducta non fuerit, sed dumtaxat Florentio, qui successit, reservata rursus emerferit. Tandem anno 438. Novella I. Theodosii ad Florentium data est, ubi P. P. Orientis nominatim dicitur; quemadmo-

dum eidem inscribitur Novella XIV., quae prodiit anno 439., & in qua Praefectus Praetorio salutatur. Eidem quoque plures aliae Theodosii Novellae inscribuntur ann. 428., & 429., Adde & de jure jurando Rectorum Provinciarum *l. ultim. Cod. Just. ad leg. Jul. de Repetundis*. Hujus Florentii meminit Isidorus Pelusiota, si Ritterio credimus, *Lib. 1. Epist. 4. 3. 6.*, & ad eum quoque scribit: Verum nos haudquaquam citatis illis numeris deprehendimus, quod ad Florentium pertineat, licet illos multimode versantes modo hic, modo illic periculum fecerimus; Duas dumtaxat Epistolas ab Isidoro missas ad Florentium comperimus, nempe quae habetur sub *num. 221.*, & 486. *lib. 1.* Praeter Epistolam 47. Theodoretii, qua superius memoratum Florentium diximus, exstat & alia ejusdem Epistola ad Florentium Patricium 89. Ejusdem etiam meminit Novella XXXIII., in qua a Theodosio appellatur *Vir Illustis, & Consularis*; Tum etiam ab eodem laudatur Novella XVIII. Hic etiam fuit Catholicae Fidei Fautor, ac Patronus, quandoquidem non tantum Theodosio adfuit in CPolitano Concilio, in quo ejus potissimum opera Euthyches, qui post incarnationem non duas, sed unam dumtaxat in Christo agnoscebat naturam, detectus est, verum etiam Chalcedonensi Concilio interfuit cum Marciano Imperatore contra eundem Eutychem, & Dioscorum, ut docent Acta eorumdem Conciliorum apud Harduinum *To. II. Act. I. Concil. Chalcedon. pag. 54*, ubi sic dicitur: Με-

γαλο-

Int itaque & magnifica auctoritas tua. saluberrimam legem edictis ppositis ad omnium notitiam pvenire p̄cipiat. Quos p̄ter advocatus Vironꝝ inlustriū p̄fectorum

itaque, & magnifica auctoritas tua saluberrimam legem edictis propositis ad omnium notitiam pervenire praecipiat, quo praeter Advocatos Virorum inlustrium Praefectorum ⁽³⁾, quos ad finem

ADNOTATIONES

γαλοπεπέδατο, καὶ ἐνδοξότατο ἀπὸ ἐπάρχων, καὶ ὑπάρχων, καὶ πατρικίων Φλωρέντιο: Magnificentissimus, & gloriosissimus Expraefectus Praetorio, & Consul, & Patricius Florentius. Vid. & pag. 167., & 171., quo loco ἀπὸ ἐπάρχων πόλεως, καὶ ἀπὸ ἐπάρχων πραιτωρίου τὸ ἔκτον: Expraefectus Urbis, & Expraefectus Praetorio sexies appellatur. Φλάυιον Φλωρέντιον vocari in eodem Concilio, tradit Relandius in Fastis ad ann. 429., quod praenomen Ritterius se non reperisse testatur, quemadmodum & hoc ipsum de repetitis curis nostris dictum existimabis. Postremo hunc non solum laudati Concilii Interpretes, ut notat Harduinius, & Codex Goth. Florentinum male nominant, verum etiam ita expressit Rittershusius in Novellarum editione.

(3) Cum Advocati ii essent, quibus dirimenda ambigua causarum facta, eorumque defensionis viribus in rebus publicis, ac privatis lapsa erigenda, & fatigata reparanda erant, ut loquitur l. 14. Cod. Just. de Advocat. divers. Judic., manifestum est, artis eorum praesidia a nullo alio fonte uberius repeti potuisse, quam ab eloquentia, quae ferme semper iidem κατ' ἐξοχὴν convenire, prudentum omnium opinio tulit. Nam licet olim diversus esset Advocatus ab Oratore, ut docet Tullius Lib. I. de Orator., & Quintilianus Lib. XII. cap. 3., & Lib. III. cap. 8., cum Advocatus

esset, qui praesentiam suam amico commodoraret, & jus in judicio suggereret Oratori, ut ait Asconius Pedianus in IV. Verrin., tamen Imperii tempore & Oratorum, & Patronorum, & Advocatorum nomen, ac munus confusum est, ut unusquisque causarum merita, & fata in judicio exponeret, ut constat ex l. 1. ff. de Offic. divers. Judic. Vide Gutherium de Offic. Dom. Aug. Lib. III. cap. II., & Wesembecium Comment. in Cod. Justin. ad Lib. II. tit. VII. Ceterum discrete, & eloquenter dicere Advocatos ita decere voluit antiquitas, ut praecipua eorum laus in facundia locaretur, & quoniam Advocati togati erant, Toga ipsa metonymice pro eloquentia fumeretur. Hinc Ausonius Parent. III. II.

Te tibi Palladiae anterulit toga docta Tolosae,

Te Narbonensis Gallia praeposuit, Ornasti cujus Latio sermone tribunali,

Et fora Hiberorum, quaeque Novempopulis.

Huc spectat etiam, quod habetur in Mss. Reali Parisiensi 7530., quod censetur Saec. IX., quodque Institutiones quasdam Rhetoricas exhibet; Ita enim fide laudatorum superius Monachorum Sancti Mauri in Novo Tractatu Diplomatico To. III. Part. II. Sect. IV. cap. III. Art. IV. p. 188. ibidem legitur:

Quisquis Rhetorico festinat tramite doctus

Ad cau-

etorum quos ad finē advocationis specialiū privile-
gion

nem *Advocationis specialium privilegiorum fructus, proposita
etiam*

ADNOTATIONES

*Ad causas, legesque trahi bene per-
legat artis*

*Hoc opus, & notum faciat per
competa callem.*

Consulti Ars Rhetorica.

Verum haec non ea sunt, quae pluri-
bus egeant.

(4) Ab ipsis Antonini Caracallae temporibus constat, invaluisse morem prohibendi Advocatos ab agendis perpetuo causis. *L. 1. de prohibitione a Judiciis tit. 6. Cod. Just. de Postulando.* Vid. *§ l. 1. §. 13. ff. de Offic. Praefect. Urb. § l. 9. in princ. ff. De Poenis*, quae sic loquitur: *Moris est advocationibus quoque praesides interdicare; & nonnumquam in perpetuum interdiciunt, nonnumquam ad tempus, vel annis metiuntur, vel etiam tempore, quo provinciam regunt.* Quae autem fuerit, quae hic innuitur, & abrogatur Constitutio, & qua advocationis munus XX. annorum curriculo circumscribebatur, me quidem latet, cum nullibi eam reperire potuerim. Forte vel haec adhuc latet in Codicibus, vel etiam nobis temporis edacitas ipsius desiderium reliquit. Jacobus Gutherius autem *de Offic. Dom. Aug. lib. III. cap. 2.*, ut Vicennii, quo temporariae advocationis tempus terminabatur, rationem reddat, & originem exerat, provocat ad *l. 3. Cod. Just. de his, qui non explet. stipend.*, quae loquitur de Militibus, & ait, Advocatos, & Milites iisdem frui privilegiis. Verum licet Impp. Leo, & Anthemius *l. 14. Cod. eod. de Advocat. divers. Jud.* dicant, non minus militare, ac providere humano generi Advocatos gloriosae vocis confisos munimine, quam Milites, qui gladiis, clypeis, & thoracibus nituntur; ac licet ipsi quoque ad exemplum Militum quaesita ex advocationis

professione etiam post Patris obitum praecipuum veluti peculium Castrense proprio Domino valeant vindicare, ut Honorius, & Theodosius constituerunt *l. 4. Cod. eod.*, tamen asseri absolute non potest, iisdem Advocatos, ac Milites obligari legibus, iisdemque potiri privilegiis, eo vel magis, quod dicta *l. 3.*, quam refert Gutherius, loquitur de veteranis, qui post vigesimum militiae annum honesta missione tamquam praemio donabantur, quod nil commune habet cum lege vicennii Advocatorum, quae neque privilegium, ac praemium iisdem tribuebat, neque in eorum gratiam lata fuerat, quin potius detrimentum importabat, quo proinde a postulando, five a causis agendis prohibebantur.

(5) Jam supra monuimus adnotat. (1), clausulam hujus nostrae anecdotae Constitutionis omnino convenire cum clausula prioris jam editae; Verum prorsus aliter eadem legitur in nostro Codice, scilicet: *Inlus itaque, & magnifica auctoritas tua legem hanc Curiis, Civitatibus, pervinciis profuturam edictis propositis ad omnium notitiam perferre (lege perferri) praecipiat.* Et sane, quomodo clausula Novellae hujus nostrae anecdotae pertinere poterat ad superiorem, in qua nihil habetur de postulandi licentia, quae ea in clausula nullo tempore praescribenda impertitur? Quare nunc tandem per nos suum cuique reddatur, & unicuique Constitutioni suus stet ordo, atque concinnitas. Quomodo autem factum fuerit, ut clausula prioris Constitutionis neglecta fuerit, & eidem adhaeserit clausula alterius, facile suspicari potest. Crederem quapropter in priori illo exemplari Novellarum Theodosii, ex quo exscripti postea fuere ceteri Codices,

gion fructus pposita etiā palma dignitatis. ortantur
sciant

etiam palma dignitatis hortatur, sciant alii, lege priori subla-
ta,

ADNOTATIONES

dices, quibus Typographicae editiones haecenus prodierunt, peccatum illud fuisse, ut Amanuensis oculis oscitanter aberrans a priori Constitutione, cui exarandae operam dabat, vel forte intermissum opus aggrediens, nec propterea sibi satis memoria constans, & simul interea deceptus similitudine illorum verborum *Inlustris itaque Sc.*, quibus utriusque auspiciatur Novellae clausula, putansque nihil, esse intermedii in eo lapsus sit, ut & prioris Constitutionis Clausulam, & alterius initium, & medium nobis subduceret, simulque priori constitutioni clausulam posterioris appingeret, atque ita per errorem ex duabus una tantum coalesceret Constitutio. Nihil enim facilius, quam omittere verba, quae secundo eadem, ac consequenter leguntur, & priora cum posterioribus, relictis intermediis, sociare, ut videre est in duobus exemplis, quae Monachi Benedictini fol. 1673. To. 1. Operum Sancti Hieronymi ex antiquo Faedere protulerunt, ut tuerentur celeberrimum illud trium in Divinis Personarum argumentum *Verf. VII. cap. 5. Epist. 1. Johannis*, cui simile omnino intulit vulnus Librariorum incuria. Vide etiam Leopoldum Guadagnium *de Florentinis Pandectis Vol. IV. Dec. II. Symbolar. Litterar. Romae*, qui *cap. XVII.* multiformes adnotat Librariorum oscitantias, quibus Pandectae illae inconcinnae interdum videntur, quasque & ille ab oculorum aberrationibus, & verborum similitudinibus repetit. Licet vero nunc nos in eo simus, ut anecdotam hanc nostram Novellam illustremus, tamen quoniam, prolata prioris etiam Novellae clausula adhuc quidem ignota, eidem simul prospexisse videmur, ne cesse-

mus interea de ea ipsa ulterius benemereri, in medium heic afferemus lectionem Codicis nostri, qua licet non emendatissima, tamen forte aliqua ex parte accuratiore consulatur quoquo modo depravationi illius periodi, quam dolet Ritterius, quaeque sic se habet: *Cum vero advocationem fisci susceperint, omnibus aliis perseverantur* * *substituto curiam non fraudantis ulterius neque curiali, neque cohortali advocatorum Praefecturae consortio sociamus.* Codex noster vero sic habet: *Cum vero advocationem fisci susceperint, omnibus aliis perfruantur substitutum curiam non fraudantes ulterius, neque curiale neque cohortali advocatorum praefecturae consortio sociandus.* Quare heic habes *perfruantur* pro *perseverantur*, quod sane nihil ad rem; & si *substitutum* addas per syntaxis recte constabit, & clarus emerget sensus, Theodosium scilicet lege hac Curias juvare, & fisci patronatum beneficiis ornare voluisse, ac proinde sanxisse, ut qui fisci advocationem iniissent, si per substitutum Curiam non fraudassent, a Curiali nexu, & cohortali essent immunes, & advocatorum praefecturae consortio sociarentur.

(6) Jacobus Cujacius *Lib. XVI. Observ. 22.*, & Hugo Donellius *Comment. de Jur. Civil. Lib. XVIII. cap. III. §. 41. 42., §. 43. col. 71. To. V. Edit. Lucens. 1764.* prosequuntur varia privilegia, ac praemia, quae Advocati, postquam functi fuissent temporario postulandi munere, consequi consueverant. Verum nunc nos eorum vestigiis haud inhaeremus, quandoquidem cum Advocati plures essent, iique pro loci, vel fori dignitate diversa obtinerent privilegia, ut Gutherius etiam monet *de Offic. Dom. Aug. lib. III. cap. 2.*

sciant alii lege prioris. ubi lata postulandi sibi licentia

ta, postulandi sibi licentiam datam nullo tempore praescribendam.

ADNOTATIONES

cap. 2. , laudati vero Auctores plerumque uni adscribant, quae alteri dumtaxat quidem legibus, quas referunt, constat impertita, nos qui privilegia, & dignitates Advocatorum Praefectorum Praetorio, ad quos Novella haec nostra anecdota nunc unice provocat, exponere cogitavimus, nihil aliud quidem sive privilegii, sive dignitatis iisdem tribuimus, nisi quod in Legibus Justiniani Codicis, aut alibi expressum comperire contigit. Quapropter l. 4. Cod. de Advocat. divers. Judic. constat, Advocatis Pr. Po id privilegii concessum, ut quaesita ab iis, quemadmodum etiam superius adnot. (3) monuimus, ex huiusmodi professione etiam post Patris obitum praecipuum veluti peculium castrense proprio Domino valeant vindicare; Verum hoc commune etiam fuit universorum judiciorum Advocatis. L. 6. Cod. eod., quae quidem ex superiori huius nostri Tituli vulgata Novella desumpta est, iisdem Advocati immunes redduntur omni sollicitudine, sive inspectione, sive peraequatione, sive ratiocinio, ceterisque, quae recitavimus in adnot. nostra (1), quod privilegium etiam ad Advocatos Provinciarum, vel spectabilium Judicium extenditur. Tandem multae dictionem nisi Praefectus Po in eos edere poterat l. 18. Cod. eod. Haec de privilegiis. Patet vero, unum ex honoribus, ac dignitatibus, cui Advocatis Pr. Po, exacto advocationis tempore, patebat aditus, fuisse fisci patronatum, ut prodit l. 8. 10. 15., & 16. Cod. eod., quibus varia etiam alia privilegia adnectuntur, atque ut etiam constat ex superiori Novella huius tituli. Fiebant etiam Rectores Provinciarum, ac post munus peractum, nequaquam causas iterum orare pro-

hibebantur, ut innuit l. 9. Cod. eod. Tandem Clarissimus honore potiebantur, ut ostendit Novella inter Theodosianas XXIII. Longum esset, quas Cujacius, & Donellius (quales, ac quanti ceteroquin Viri!) locis citatis indiscriminatim uni, vel alteri ex Advocatis leges, quaeque ex iis privilegia, ac dignitates tribuerunt, unicuique restituere: Quare sat erit, ut quae ab ipsis pronunciantur, & quae prostant in ipsis Impp. Legibus, cum iis, quae nunc adnotatione hac nostra firmavimus, conferrantur, & ad trutinam revocentur. Hinc ergo fit, ut minime mirum videri debeat, si Theodosius Advocatos Pr. Po., qui privilegiis, & honoribus huiusmodi praecipue insigniri consueverant, a sublato tamen silentii privilegio, quod ceteris Advocatis largitus est, exclusos voluit. Valentinianus vero, ut patet ex Novella XXXIV., eisdem Advocatis post expletum dictorum annorum numerum praeter cetera privilegia, & honores Vicariae dignitatis jus, potestatemque obtinendi fecit auctoritatem.

(7) Brenckmannius citata superius Epist. ait, Consulatum Theodosii Augusti XVI., qui cernitur in Novella hac anecdota, potius ad proximum annum esse referendum ob alteram Novellam praecedentem, in qua, tum inspecto Ottoboniano Codice, tum editionibus Marvillii, & Ritterii, habetur idem proximus Consulatus XVII., a quo alium sane comminisci, ratio, & ordo negat. Qui enim fieri potest, ut quod antea editum constat, posterius tempus, quod autem postea prodierit novimus, antequam illud exhibeat? Quare Amanuensis incuria mendum irrepisse, nemo non videt. Consulatus hic XVII. Theodosii respondet ann. V.

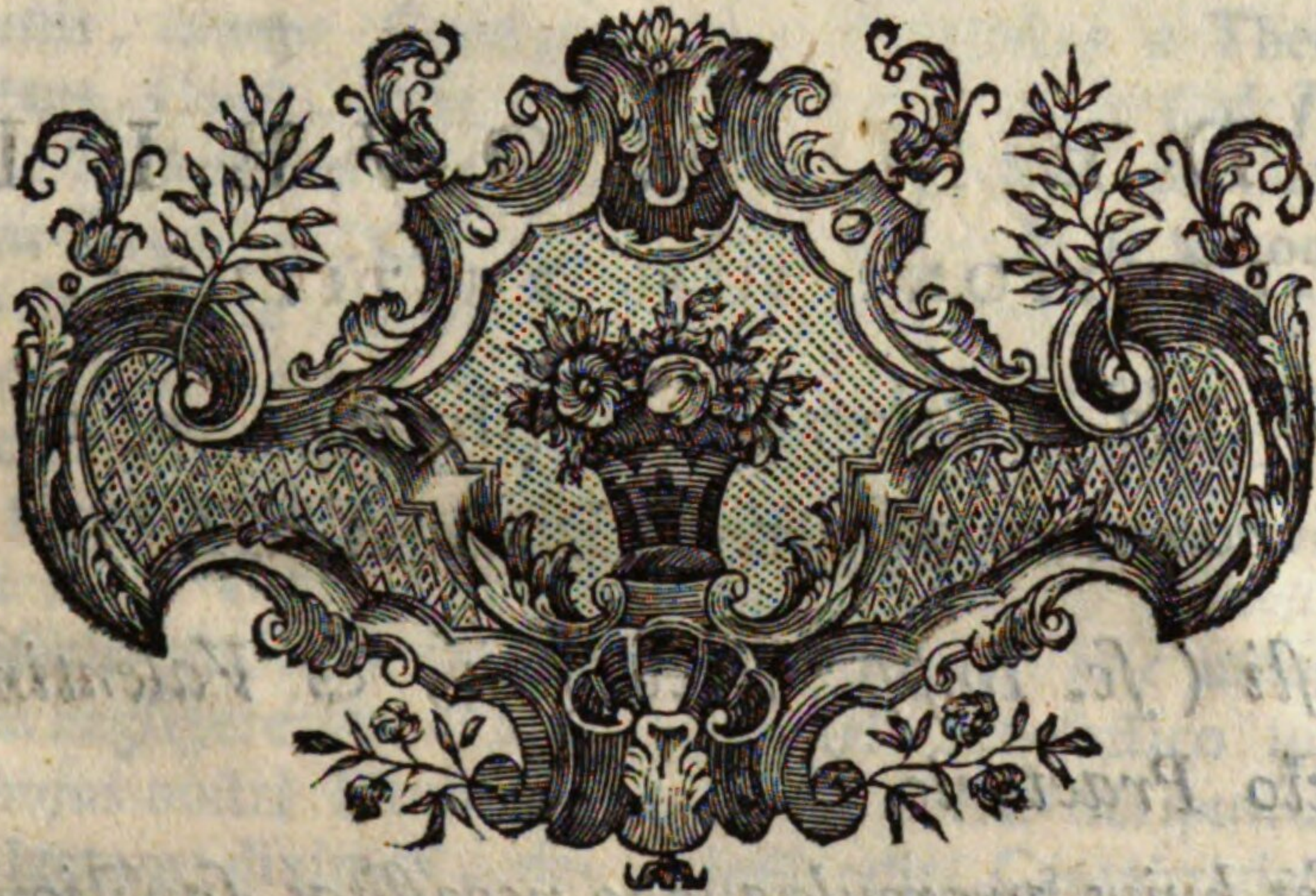
C. 1192.,

tiã datã . nullo tempore prescribendã . Dãt XIII
K† Mai Const theūd aũg XVI Cõns

*dam . Data XIII. Kalendas Maii Constantinopoli , Theodosio
Augusto XVII. Consule ⁽⁷⁾ .*

ADNOTATIONES.

C. 1192. Christi vero 439. , ipsius Consulatus mendose inscribitur , cu-
vero Comes in Oriente fuit Fl. Festus . jus singula loca persequi neque hujus
Tandem in aliis etiam Constitutioni- loci est , neque sine molestia perfici
bus , ac Legibus utriusque Codicis idem posset .

NOVELLA II. ANECDOTA THEODOSII IMPERATORIS

A D F I D E M
VETUSTISSIMI MSS. OTTOBONIANI.

Ne Curialis ad senatoriam dignitatem vel ad aliquē honore adspiret. XIII

Pāā. Zoilo ppo. non esset huius promulgandae necessitas sanctionis. si inproboꝝ temeritas. aut metu legum. aut pudoris imperio. frenaretur sed quoniam utrumque. despexit audacia nostrarū statim.

E A D E M N O V E L L A

LECTIONI SUAE RESTITUTA.

Ne Curialis ad Senatoriam dignitatem, vel ad aliquem honorem adspiret Titulus XIII. ⁽¹⁾

Idem Augusti (sc. Impp. Theodosius, & Valentinianus) Zoilo Praefecto Praetorio ⁽²⁾.

Non esset huius promulgandae necessitas sanctionis, si improborum temeritas aut metu legum, aut pudoris imperio frenaretur. Sed quoniam utrumque despexit audacia, nostrarum statim

A D N O T A T I O N E S

(1) Titulus hic, qui inter Theodosianas Novellas in nostro Codice signatur sub n. XIII., quique in Lugdunensi, & Lipsiensi editione prostat sub n. VIII., duas complectitur, ut antecedens, Constitutiones, quarum prima, quae legitur in nostro Codice pag. 42. a tergo, publici juris jam est, altera, quae habetur pag. 43., nunc primum in lucem prodit. Tituli inscriptio diversimode circumferitur, ut initio adnotat Ritterius hoc

loco, cui nos addimus lectionem Ottoboniani Codicis, in qua non Decurio, sed Curialis habetur, & revera tum in Novella ipsa edita, tum in hac nostra anecdota nunquam Decurio innuitur, sed semper Curialis generatim compellatur. Lectio haec notata etiam fuerat a Brenckmannio in cit. Epist. pag. 623., qui ibidem ait de hac Novella: Haec autem prorsus historica est, & elegans. Monere etiam juvabit, initio legi in Ottoboniano Codice

tim. debet pvideri remediis sanctionū. ne ultra ferpat. injuria. quantū igitur magnitudinis. tue suggestio.

tim debet provideri rimediis sanctionum, ne ultra serpat injuria. Quantum igitur magnitudinis tuae suggestio patefecit, Valeria-

A D N O T A T I O N E S

ce p. aa, non autem id. aa, ut habet Brenckmannius : Quare nisi p inventum quis credat amanuensis vitio loco id., legi posset τὸ p praedicti. Verum haec levia. Nimius sane nunc essem, si Senatoriae dignitatis, de qua est Titulus noster, vicissitudines omnes persequi dicendo vellem, quam plures ex Augustis, nempe Constantinus M., Constans, Constantinus, Valens, Arcadius, Theodosius Junior, & ipse Justinianus Decurionibus, vel Curialibus modo indulgere, modo interdicare consueverant, prout id Curiae vel conducere, vel obesse animadverterent. Quare cum per Senatorium gradum, cui Curialibus patebat aditus, fiscales rationes fraudarentur, & Curia negligetur, Theodosius Novella hujus nostri Tituli prima, quam vulgatam diximus, decrevit, ut nullus omnino Curialis imposterum Senatoriae dignitatis infulas sibimet vindicaret; Cui nunc accedit haec nostra anecdota, qua Curiales ob Valeriani cujusdam temeritatem, & vefaniam a qualibet Senatoria dignitate, quae vel cinguli, vel infulae honoribus gauderet, vel etiam careret iisdem, arcerentur. Ceterum eos, qui honorario tantum dignitatis titulo essent ornati, quique ἀπρακτοί dicebantur, per substitutum Vicarium omnibus Curiae muneribus suarum periculo facultatum jubet respondere. De Senatoriae dignitatis vicissitudinibus erga Curiales consule Riterium ad hunc titulum fuisse differentem, cujus promptuaria expilare videremur, si nunc eadem, quae ab

ipso usurpantur, in rem nostram adsportare conaremur.

(2) Zoilus hic fuit Praefectus Praetorio Orientis anno Christi 444., ut constat ex hac novella, & ut ex proxima mox patebit. Id etiam prodit l. 11. Cod. Just. de Adsefforib., § l. 1. de Magistr. Sacror. Scrin. Eidem quoque inscribitur a Theodosio, & Valentiniano l. 3. Cod. Just. de Apparitoribus, § l. 6. de Castrens. pecul. In Act. 1. 2., § 4. Synodi Chalcedonensis, cui Zoilus cum Florentio, quem supra adduximus, interfuit, habetur Μεγαλοπρεπέστατος, καὶ ἐνδοξότατος ἀπὸ ἐπαρχῶν Ζωῖλος. Magnificentissimus, & gloriosissimus Expraefectus Zoilus. Hic memoratur etiam ab Evagrio Scholastico in Ecclesiastic. Histor. To. III. Scriptorum Henrici Valesii edit. Cantabrigiae cura Gulielmi Readingii an. 1720., ubi Lib. 1. cap. XVIII. dicitur missus a Theodosio Jun. Rector Urbis Antiochiae; nam ibidem ipse, & Memnonius, & Callistus vocantur κατὰ τὴν Ἀντιοχείαν ἀρχόντες, idest Antiochenorum Praefides, vel Consulares Syriae, ut explicat Valesius, cum nimirum hujusmodi Praefides Antiochiam, & reliquas Urbes Syriae Coeles regerent; quod tamen non de tribus his omnibus simul, quos memorat Evagrius, intelligendum esse, monet Valesius, sed de unoquoque sejunctim, cum variis temporibus ab Imperatore ad id muneris missi iidem fuerint. Verum forte Evagrius ἀρχόντων nomine designare eosdem voluit Praefectos Praetorio Orientis, cum scilicet ipsorum sedes

stio . patefec ualerianus . emisene Civitatis . curiales iures

lerianus ⁽³⁾ , Emisene ⁽⁴⁾ Civitatis Curialis , juris publici , legum-
que

ADNOTATIONES

des effet quidem Antiochiae , quae idcirco *Caput Orientis* dicta est *l. 2. de expens. ludor.* , licet tamen variis temporibus commoratos constet Constantinopoli , ut plures aliae Impp. Constitutiones ostendunt . Ibidem etiam & Zoilus , & duo ceteri , quos diximus , τῇ ἡμετέρᾳ θρησκείᾳ διαπρέποντες , ut legit Valesius , nempe *Religionis nostrae studiosissimi* appellantur . Pergit hoc loco Evagrius de Zoilo quaedam memorare , quae nunc accipe : Ζωῖλος δὲ τὴν βασίλειον ὁρῶν τὴν πρὸ τὸ νότιον τῆς Ρουφίνου πλευρᾶς μάλιστα ἡμῶν τὴν τούτου προσηγορίαν διαδεξαμένην , εἰ καὶ τὰς οἰκοδομίας ἐκτῶν ποικίλων παθημάτων ἐνῆλλαξεν . H. E. Zoilus vero Regiam porticum aedificavit , quae ad meridianum latus porticus Rufini sita ad nostram usque aetatem vocabulum ejus retinuit , licet ob varias calamitates saepius mutata fuerint aedificia . Id etiam repetit Nicephorus Callistus in *Ecclesiast. Histor. Lib. XIV. cap. 46.* , dum ait Μεμνόνιον δὲ , καὶ Ζοῖλον (lege Ζωῖλον) , καὶ Κάλλιστον ἐπὶ τῇ καθ' ἡμᾶς θρησκείᾳ μάλα διαπρεπῆς , ἀρξοντας τὴν Ἀντιόχου ἀνέπεμπεν . H. E. Memnonium vero , & Zoilum , & Callistum religionē nostrā admodum praestantes Viros Antiochiam rectores misit (Theodosius). Et infra : Ζοῖλος δὲ τὴν βασίλειον ἐγάρε ὁρῶν πρὸ τὸ νότιον ἀπονεύουσαν , κατὰ τὴν Ρουφίνου πλευρᾶν . Τὴν ἐκείνου προσηγορίαν καταλείψας τῷ χώρῳ . H. E. : Zoilus autem regiam extruxit porticum ad Austrum spectantem in Rufini porticus latere cognomen suum relinquens loco . Heic sane vides , Nicephorum , qui nongentis fere annis post Evagrium scripsit , ejusdem verba in ipsius Historiam derivasse . Zoilus hic desideratur in *Prosopographia Cod. Theodos.*

Plures alii Zoili occurrunt in Historiis , nempe Zoilus quidam Legatus , qui memoratur a Libanio Sophista *Epist. 88.* , & 89. secundum editionem Joh. Christophori Wolfii Amstelaedami 1738. , dein Zoilus Magistratus Heracleae ann. 304. , qui memoratur in Act. S. Philippi Episc. Heracleae apud Ruinartium pag. 368. edit. Veronen. , tum alter Cherfonites , quem interficiendum mandavit Justinianus , quemque Theophanes in *χρονολογία Histor. Bizant. To. VI. pag. 252. edit. Venet. 1729.* vocat τὸν ἐκ σαρκῶς , καὶ γένους ὄντα πρωτοπολίτην , id est *a stemmate* , & origine Civium primarium . Idem Theophanes hoc loco memorat Zoilum alterum Alexandriae Episcopum . Plures alios Zoilos vide apud Joh. Albertum Fabricium in *Biblioth. Graec. To. I. Lib. II. cap. VII. pag. 900.* , apud quem tamen videas desiderari loca nonnulla , quae nos de Zoilo nostro Praefecto Praetorio Orientis superius recensuimus , tum etiam praeteriri ab eo quosdam alios hujus nominis , quibus nos heic locum fecimus . In Inscriptionibus tandem bene multis occurrat saepe cognomentum Zoili , & praesertim apud Sponium in *Itinerario To. III. pag. 132.* , ubi prostat Ephesus quidam Lapis , in quo habetur : ΠΟΠΛΙΟΣ . ΑΙΛΙΟΣ . ΦΛΑΒΙΑΝΟΣ . ΞΩΛΙΟΣ *Publius Aelius Flavianus Zoilus* , qui monumentum ponit Publio Aelio Flaviano Apollodoro Philologo Natione Aspendo ejus Fratri . Nobis quidem prima fronte ex quatuor nominibus , quibus Zoilus hic insignitur , oborta est suspicio , forte eundem esse , ac illum , quem ex hac nostra Novella anecdota nunc protulimus , quandoquidem norunt antiquitatis amatores , saeculis praecipue Imperii posteriorio-

iures publici . legumque grassatur . ob hoc sibi in-
lustrū cyngolū honoris . inmerito ꝑ subreptionē
absūsit ut illius subnixus infulis . dignitatis contu-
melio-

que grassator ob hoc sibi inlustre cingulum⁽⁵⁾ honoris immerito
per subreptionem assumpsit , ut illius subnixus infulis⁽⁶⁾ dignitatis
contu-

A D N O T A T I O N E S

sterioribus (quod non tamen negatum
etiam de superioribus censeas) qua-
tuor nominum usum invecum fuisse,
quod si tueri nunc posset , jam de
praenomine , nomine , & altero etiam
cognomine Zoili nostri constaret . Ve-
rum praeterquamquod de recitati mo-
numenti aetate ex nulla vel Impera-
toris , vel Consulis designatione ferri
potest iudicium , aliquid religionis no-
bis iniecit illud ⚡ signum , quod Z
respondet , quodque ad antiquiorem
scribendi formam referri consuevit . Ve-
rum & hi , & ceteri omnes Zoili , quos
reticemus , nisi forte Sponianum exci-
pias , nihil commune habent cum nostro .

(3) Valeriani plures recensentur
in *Prosopographia Cod. Theod.* sub Con-
stantino M. , sub Valentiniano Senio-
re , sub Gratiano , & sub Valentinia-
no Juniore . Ex his quidam dicitur si-
ne dignitate , quidam Agens Vicariam
Praefecturam , quidam vero Vicarius
Hispaniarum inscribitur ; Sed an hi
diversi , vel unus tantum habendi sint ,
non facile dixerim . Ceterum cum il-
le , qui longinquiorem aetatem osten-
tat , memoretur anno Domini 317. ,
qui vero propiorem , designetur an-
no 381. , forte citra errorem pronun-
ciari poterit , singulos pro uno , eo-
demque haberi non posse . Nullum ex
his omnibus tamen ad nostrum , qui
Curialis Emisenae Civitatis dicitur , per-
tinere existimaverim , cuius nil mi-
rum , non exstare apud Scriptores me-
moriā , cum inter privatos fortasse
perpetuo manserit , atque ipsius dum-
taxat audaciae acceptam referat men-

tionem , quae in hac Novella ejusdem
occurrit .

(4) Emisa Urbs Phoenices in Sy-
ria , Arabiae vicina , ut apud Euse-
bium , & Stephanum . Ptolemaeo est
Emisa , aliis *Emessa* : In *Cod. Theod.*
dicitur *Emesa* , in qua a Constantino an-
Domini 338. data est l. 25. de *Decurio-
nibus* . Fuit Archiepiscopalis sub Pa-
triarcha Antiocheno , & jacet ad Oron-
tem fluvium inter Arethusam ad Se-
ptentrionem , & Laodiceam ad meri-
diem . Distat XLIII. mill. pass. a Da-
malco in sept. , Apameam versus to-
tidem , & Antiochiam LXXX. circi-
ter , a Palmyra vero LX. in occasum .
In nummo antiquo Caracallae apud
Tristanum *To. II. pag. 221.* circum-
Aquilam globo insistentem legitur :
EMICΩN. KOΛONIAC. AYT. Z. K.
Emisenorum Coloniae Augustae anno 520.
secundum Epocham Seleucidarum ;
Habuit etiam Emisa jus Romanae Co-
loniae , fuitque juris Italici , ut pa-
tet ex l. 1. , & l. 7. ff. de *Censib.* Gol-
zius quoque in duobus nummis anti-
quis EMICHNΩN legit . Vide , si lu-
bet , nummos alios apud Patinium
pag. 228. , 290. , & 304. , & apud
Harduinum *Numm. antiq. illustrat.*
pag. 150. , apud quos multa compe-
ries , quae Emisenae Civitatis histo-
riam pleniorē exhibeant .

(5) Cingulum erat Magistratum
omnium insigne praecipuum , sine quo
non patebat accessus ad Principem ,
ut ait Chrysostomus in I. ad *Corinthios*
cap. 2. sermon. 20. , & ideo in cingulo
esse dicebantur , qui actu Provinciis
prae-

meliosum. sui possit amplificare ppsitū magna enim
stipatus barbarorum caterva. secretarium pvincie.

contumeliosum sui possit amplificare propositum. Magna enim sti-
patus barbarorum caterva Secretarium⁽⁷⁾ Provinciae Moderato-
ris

ADNOTATIONES

praecerant, quo carebant, qui hono-
rariam dumtaxat obtinebant dignita-
tem, l. 1. Cod. Ut dignitat. ordo serv.,
l. omnes Cod. de Metat. Quare exauto-
rati Magistratus cingulo exuebantur
§. 1. in Auth. de incest. Nupt., seu No-
vell. 12., quod commode nunc Vale-
riano huic nostro, qui Senatoriam di-
gnitatem, forte etiam vacantem, quae
cinguli privilegio donaretur, obtinuerat,
contigisse legimus. Cingulum fuit etiam
peculiare Judicum ornamentum; Hinc
Cassiodorus Epist. V. 7. vocat Judices in
actu positos Cinctos jura. Paullus sentent.
1. ait: Qui apud cinctos, aut privatos Ju-
dices fuerit. Sumitur insuper cingu-
lum pro quolibet honore; Hinc in veteri
Epitaphio Pantagathi Episc. Viennensis:
Arbitrio Regum Quaesturae cingu-
la sumpsit.

Apud Numantium sub Justino Imp.
Post fasces posuit, & cingula Sym-
machus ampla.

Cingulum dignitatis, vel militiae ha-
betur l. 11. de munerib. lib. 8. tit. 1.
Nullius cingulo dignitatis utantur habe-
tur l. 1. de conductor., & homin. Dom.
Aug. lib. 10. tit. ult. Tandem cinguli ho-
nor innuitur l. 14. de privilegiis eorum,
qui in S. Palatio lib. 6. tit. 35. Pluribus
aliis modis, quibus cingulum usurpa-
tur, consulto parcimus, cum ad rem
nostram haec nunc dumtaxat attigis-
se fatis, superque sufficiat.

(6) Infulae quoque, licet proprie
ad Sacerdotes pertinerent, fuerunt si-
mul dignitatis insignia. In Glossis, quae
Isidoro tribuuntur, Infula Sacerdotalis
vitta, & administratio judicialis. Pa-
pias in Glossis memorat Infulas orna-

menta honorum, & omnium rerum.
Imp. Constantinus l. 1. Cod. Theod. de
temp., & repar. appell. adhibet phra-
sim ad Duumviratus, aliorumque ho-
norum infulas, vel munus aliquod evo-
catus. L. 27., 42. de Decurion. lib. 12.
tit. 1. L. 155. de Decurion. lib. 2. tit. 1.
habentur Infulae dignitatis. L. 14. de
Murilegul. lib. 16. tit. 20.: Vetitis se infu-
lis dignitatum, & cingulis penitus de-
negatis munisse dicuntur, quo loco eam-
dem & infularum, & cinguli vi-
des esse notionem. L. unic. qui a prae-
bitione Tironum lib. 11. tit. 18. Cum
gerunt infulas dignitatis. L. ult. de Pa-
lat. S. L. lib. 16. tit. 30. Cum inlustres
Viri memoratarum Comites dignitatum,
ita simili jugiter infularum splendore
decorentur. In antecedente hujus titu-
li Novella, quae vulgata est, habentur
dignitatis Senatoriae Infulae. Vid.
Briffonium de Verbor. Sign., tum
ad pleniorē materiae intelligentiam
consule Hadriani Stegerii Disserta-
tionem de Infulis Sacrae dignitatis insi-
gnibus editam Lipsiae 1739., & denuo
Tom. 1. part. 1. Thesaur. Dissertatio-
num &c. Editore M. Joh. Christophoro
Martinio Norimbergae 1763. n. V.
pag. 68., ac tandem Dissertationem
Ernesti Cregelii de Infulis, & Lipsanis
Imperii editam Altorfii 1659., & rur-
sus cit. Thesaur. Dissertat. insertam
n. XVI. pag. 306.

(7) Secretarium dicebatur locus,
seu Conclave, in quo Judices reorum
causas cognoscebant, simulque statue-
bant, qualis esset de tribunali pronun-
cianda sententia. L. ult. Cod. de Offic.
div. jud., & l. ultim. Cod. Ubi de Se-
natus,

moderatoris inrupit. priorem sibi locū auxus est vindicare dexter adfedit ei cui iura commissimus cui fata provincialiū duximus. esse. credenda. ita ut omni eius fugaret offitiū vasta omnia ac sola. relinqueret. qui non magis oppibus dives quā scelerebus. plenus aliis quoque. curialibus. domi sue susceptis. ut

ris ⁽⁸⁾ *inrupit, priorem sibi locum ausus est vindicare, dexter adfedit ei, cui iura commissimus, cui fata provincialium duximus esse credenda; ita ut omne ejus fugaret officium* ⁽⁹⁾ *vasta* ⁽¹⁰⁾ *omnia, ac sola relinqueret, qui non magis opibus dives, quam sceleribus plenus, aliis quoque Curialibus domi suae susceptis, ut publi-*

A D N O T A T I O N E S

natus, vel Clariss. Ab Ammiano Marcellino *lib. XV. cap. 7. pag. 69.* appellatur *Secretum*, ubi doctissima H. Valesii observatio consulenda. Alias dicebatur *Auditorium l. 40. ff. de reb. credit.* Graeci vocem Secretarii vertunt *Θησαυριον lib. VII. Basil. tit. 3. art. 92. Judicantium Secretarium habetur l. 7. de proximis lib. 6. tit. 26. Tum l. 2. de Offic. Reſtor. Prov. lib. 1. tit. 7. Secretarii foribus apertis, introvocatis omnibus, aut pro tribunali locatis, controversias audiat. Videsis Juretum in Symmachum lib. X. Epist. 36., Brissonium de Verb. Signif., Du Fresneium voc. Secretarium; Gundlingiana part. IX. observ. IV. Hesychium in voc. *Σέκρετον*, & Suidam in voc. *Στύλη*, Heinneccium *Antiq. Roman. lib. IV. tit. XVII. §. X.*, ac tandem Jacobum de la Landium *Dissert. de Ingressu in Secretaria Judicum &c. Cap. II. To. VI. Novi Theſauri Jur. Civ., & Can. Gerardi Meermannii.**

(8) Moderator Provinciae pro Rectore sumitur etiam *l. 7. de Offic. Reſtor. Provinc. lib. 1. tit. 7. l. 164. de Decurion. lib. 12. tit. 1.,* tum etiam No-

vell. inter Theodosianas XLVII. Vid. & *Notitiam Dignitatum* Gothofredii. Guthenius vero *de Offic. Dom. Aug. lib. I. cap. VIII.* ait, Moderatoris Provinciae nomen pro Rectore aliquando positum esse, cum tamen inter Provinciae Rectores, & Moderatores nonnulla fuerit differentia; Etenim Moderatores Viri Spectabiles erant, Rectores Clarissimi, & a Clarissimis ad Spectabiles Moderatores appellari poterat, iisque etiam lege peculiariter indultum erat, ut in causis, quae quantitatem X. librarum auri non excedunt, vice sacra cognoscerent, ut notat Cujacius ad Novellam XXIII. Hoc idem discrimen agnoscit M. Augustinus Campianus *de Officio, & potestate Magistratuum Romanorum, & Jurisdictione. Genevae 1725. lib. 1. cap. 134.*

(9) Officii nomen accipitur etiam pro eo, qui Magistratui apparet, ut docet ipse Guthenius *de Offic. Dom. Aug. lib. I. cap. 2.,* veluti Officialis diceretur, ut notat Laur. Valla *Elegantiar. Ling. Latin. lib. IV. cap. 50.* Hinc Officiales hi dicti sunt Apparitores, & offi-

ut publica ratio fraudaretur. fervile p̄sidiū exacto-
ribus contra publicā obposuit disciplinā. quo ma-
gnū dispendiū nostre serenitatis. erariū p̄ eius pa-
teret. vefaniā. in quem oportuerat acerbioribus le-
gum

*publica ratio⁽¹¹⁾ fraudaretur, fervile praesidium⁽¹²⁾ exactoribus⁽¹³⁾
contra publicam opposuit disciplinam, quo magnum dispendium
nostrae serenitatis⁽¹⁴⁾ aerarium per ejus pateretur vefaniam; In
quem*

ADNOTATIONES

& officium apparitio l. 2. Cod. Just. de Comit. S. L., l. 1. Cod. de Filiis offic. qui in bell. mor., & pluribus in locis aliis. Idem cohortales quoque dicebantur ut in tit. & rubr. Cod. de Cohortalib. princip. cornic., quod formam cohortis, seu legionis, & privilegia haberent. Officium graece ταξις, & ipsi Officiales ταξέωται vocabantur. Horum munus erat iussa Praefecti implere, litigantes in iudicium introducere, acta scribere, recitare, & partibus edere, sententias scribere, atque exequi, & alia necessaria iudiciorum perficere l. 1., & 2. Cod. Just. de prin. agent. in reb., l. per Illyricum 9. Cod. de cohort., l. ultim. Cod. de ju. Dom. imp. Verum si consulas Pancirolium in Notit. Imper. lib. I. cap. IX., nil erit, quod nos haec pluribus prosequamur.

(10) Sumitur etiam vastus pro deserto, vacuo, inani. Plautus Bacch. Act. IV. Sc. 9. v. 130. Fit vasta Troja: scindunt proceres Pergamum. Cicero II. de Leg. Agrar. cap. 26. Alterum genus agrorum propter sterilitatem incultum, propter pestilentiam vastum, atque desertum emetur ab iis, qui eos vident sibi esse relinquendos. Eodem sensu sumi debet vox haec l. 1. de Monach. lib. 1. tit. 3., ubi Monachi deserta loca, & vastas solitudines sequi, & habitare jubentur.

(11) Ratio publica nihil aliud erat,

nisi redditus bonorum Aerarii publici, cujus administrator dictus est Procurator Fisci, licet tamen Capitolinus in Maximin. duob. Procuratorem Fisci alium a Rationali faciat. Dictus est etiam Curator Reipublicae, Ratiocinator, & Discussor. In Basilic. lib. VI. exstat tit. περί τοῦ κουράτωρ τοῦ βασιλέως, νῦν δὲ λογοθέτου, De Curatore Principis, qui nunc logotheta. Λογοθέτης, quem & λογόγραφον dictum asserit Antonius in interpretatione verborum Juliani, nomen habet ἀπὸ τοῦ λόγου, id est a ratione, quae sic graece exprimi consuevit, ut mox videbimus. Fuit & ratio privata, quae peculiare Principis patrimonium respiciebat, cujus magister dictus est Procurator Caesaris, seu rationis privatae, ac Procurator rei dominicae, ac tandem Comes rerum privatarum. Ratio privata in Inscriptionibus frequenter occurrit; Verum nos ipsius exemplum nullum proferre insignius poterimus, quam quod nobis exhibet praeclarum Veliternum monumentum, bilingui Epigraphae inscriptum, cujus nos ea nunc dumtaxat adducemus, quae rem nostram attingunt, praesertim cum luculentae observationes anonymae de eo Romae prodierint anno praeterito, tum Cl. Odericius in Sylloge suarum Inscriptionum n. XXIX. pag. 199. retulerit, & Isidorus Blanchius Camal-

gum aculeis vindicari . nisi nos mansuetudo . que adsolet temperaret . & ad suā consuetudinem lenitatemque redigeret . qua ppter eū & cingolū . & dignitatē simul intus privari . hac generale sanctione dece-

quem oportuerat acerbioribus legum aculeis⁽¹⁵⁾ vindicari, nisi nos mansuetudo, quae adsolet, temperaret, & ad suam consuetudinem, lenitatemque redigeret. Quapropter eum & cingulo, & dignitate simul inlustri privari, hac generale sanctione decernimus, &
Curiae

ADNOTATIONES

Camaldulensis Monachus, eruditus Antiquitatum Cultor in Ephemeridibus Florentinis anni CIOCCCLXIV. n. 51. col. 803. evulgaverit, quibus proinde locis integrum haberi poterit. Ipsum vero sic habet initio latine:

SEX. VARIO. MARCELLO.
PROC. AQUAR. C. PROC. PROV.
BRIT. CC. PROC. RATIONIS.
PRIVAT. CCC. &c.

En Graece:

ΣΕΞΤΩ. ΟΥΑΡΙΩ. ΜΑΡΚΕΛΛΩ
ΕΠΙΤΡΟΠΕΥΣΑΝΤΙ. ΥΔΑΤΩΝ.
ΕΠΙΤΡΟΠΕΥΣΑΝΤΙ. ΕΠΑΡΧΕΙΟΥ.
ΒΡΙΤΑΝΝΕΙΑΣ. ΕΠΙΤΡΟΠΕΥΣΑΝΤΙ.

ΛΟΓΩΝ. ΠΡΕΙΒΑΤΗΣ. κ. τ. λ.
ubi sane videre est & Procuratorem Rationis privatae, & λόγου nomine rationem ipsam privatam usurpari, licet ibi mendose legatur λόγων πρεβάνης pro λόγων πρεβάντων, vel λόγου πρεβάντου. Dicta est etiam ratio privata ἰδιῶ λόγῳ a Strabone lib. XVII. pag. 797., ut notat Salmasius ad Spartianum lib. I. cap. 12.

(12) Praesidium fervile idem est, ac fervorum vires, & obstaculum. Hinc Praesidium armatae apparitionis habetur l. 31. de Episcop. lib. 16. tit. 2. Militiae praesidia occurrunt l. 11. de Decurionib. lib. 12. tit. 1., & l. 38. tit. eod. Praesidia firmissima adversus calumnias vid. l. 8. de famos. libell. lib. 9. tit. 34.

(13) Habentur heic Exactores pecuniarum fiscalium, quos etiam memorat Firmicus Astron. lib. III. cap. II. Hi erant, qui annuas fiscariorum praestationes repetebant. Novella XXX. Comitiana praeerat vectigalibus. XIII. erant πεικντορες, exactores vectigalium. Curialis apparitor, optio actualis publici debiti exactor, & compulsor esse potest. L. 20. de exactiōib. habentur: Exactores per Africam ordinati Karthagine in Secretario, populo admissio constituto tempore. Tributorum exactiōi per Africam insuper incumbant Rectores Provinciarum, Praefectus Annonae, & Rationales, ut patet ex l. 8. de Exactiōib. Vid. Bülengerium de vectigalibus cap. III., de Imper. Roman. lib. VI. cap. 51. Vocantur etiam Compulsores. Spanhemius de Praestant. Numismat. Dissert. IX. pag. 813. Ursatus de Notis Roman. Thes. Antiq. Roman. Graevii Tom. XI. pag. 702. A.

(14) Serenitatis titulum sequioribus temporibus Imperatores sibi adsciverunt. Vid. Juretum in Symmachum lib. II. epist. 8.

(15) L. 1. ut intra annum lib. 9. tit. 36. habetur: Aculeos consultissimae legis incurrat.

(16) Viri Clarissimi erant Senatores l. 23. de appellationib. lib. II. tit. 30.; Hinc Clarissimatus Senatoria di-

decernimus. & curie redditū p se aut substitutā. psonā. si ita. UC. moderaturi & curialibus visum fuerit. suarū periculū. facultatū omnibus. curiæ fungi muneribus. iudiciariis ad similitudinem ceterorū sentenciis. pariturū verū. quia principale remediū generale esse oportet. ceterus quoque Civitatū omniū curiales. ab inlūs dignitate cū cingolū, seu cetra. cyngolū volumus inposterū phiberi. nec sibi infulas hujus honoris. adpetere. Quod si temere post hanc nostri nominis. sancionem hujusmodi. honorē subreptionē. quadā. impetrare. potuerint sciant infructuosum sibi. hoc fore nec ullū. inter eos adque alius. curiales. qui talem non meruerint dignitatē esse

Curiae redditum per se, aut substitutam personam, si ita Viro Clarissimo⁽¹⁶⁾ Moderatori, & Curialibus visum fuerit, suarum periculo facultatum omnibus Curiae fungi muneribus, iudiciariis ad similitudinem ceterorum sententiis pariturum. Verum quia principale remedium generale esse oportet, ceteros quoque Civitatum omnium Curiales ab inlustri dignitate cum cingulo, seu citra cingulum volumus inposterum prohiberi, nec sibi infulas hujus honoris adpetere. Quod si temere post hanc nostri numinis sanctionem hujusmodi honorem per subreptionem quamdam impetrare potuerint, sciant, infructuosum sibi hoc fore, nec ullum inter eos, atque alios Curiales, qui talem non meruerint dignitatem,

ADNOTATIONES.

gnitas l. 180., & 183. de Decurionib. lib. 12. tit. 1. Verum etiam salutabantur hoc nomine Consulares, quin & Praesides, five Moderatores, aut Re-

tores Provinciarum l. 52. de Haeretic. lib. 16. tit. 5. De hoc dignitatis titulo vid. l. 26. eos. C. Just. de Usuris. Alciatus, Durenus, Pancirolius, alique explicant.

esse discrimen. illus aut qui vacantem iam vel honorariam dignitatem. adepti sunt. per substitutas personas. omnium suarum periculum fortunarum muneribus. curie absque ullo. patrocinio respondere. Zoile per k a a in tus ita igitur. auctoritas tua hanc nostri nominis legem publi-

tem, esse discrimen; illos autem, qui vacantem⁽¹⁷⁾ jam, vel honorariam⁽¹⁸⁾ dignitatem adepti sunt, per substitutas personas omnium suarum periculo fortunarum muneribus Curiae absque ullo patrocinio⁽¹⁹⁾ respondere. Zoile Praefecte Carissime Augustorum. Illustris igitur auctoritas tua hanc nostri nominis legem

ADNOTATIONES

(17) Dignitas vacans eadem est, ac supranumeraria l. 15. § 17. de Palatinis S. L. lib. 6. tit. 30., l. 2. de Castrensis lib. 6. tit. 32. Habentur supernumerarii vacantium nomine designati, qui scilicet in Scholis praeter statutum numerum otiosi in decedentium locum subrogabantur l. ult. de Agentibus in reb. lib. 6. tit. 27., § d. l. 17. Videfis Commentarium ad d. l. ult., & Du Fresneium in Glossar., & praecipue Valesium ad Marcellinum lib. XV. cap. 3. Consuli etiam poterit Gutherius de Offic. Dom. Aug. lib. I. cap. XIV., qui ait, eos, qui vacanti dignitate potiebantur, ζῶσδους dictos esse, qui vero honoraria tantum, de qua in adnotatione sequenti, ἀζῶσδους. Hinc vacantes l. fin. Cod. de primicer., & secundicer. dicti sunt praecincti honore otiosi cinguli. Hoc enim est discriminis vel maxime inter vacantes, & honorarios, ut hi careant cinguli honore, quo tamen illi donantur, ut notat Cassiodorus lib. VI. Variar. cap. 12. Apud Sidonium lib. I. Epist. 9. Avienus ad Consulatum felicitate, Basilus virtute pervenerat; deinde cinctus Avienus: Basilus discinctus. Avienus enim inter Ordinarios, aut suffectos Con-

fules adlectus, Basilus inter honorarios; hinc idem Sidonius lib. V. Epist. 7. cinctis jura, discinctis privilegia tribuit.

(18) Sumitur heic honoraria dignitas pro imaginaria, scilicet quae non officio, sed nomine tenus obtinebatur. Hinc l. 7. de honor. Codic. lib. 6. tit. 22. Imaginarias tantum, atque honorarias meruerint dignitates l. 44. de cursu lib. 8. tit. 5. Nam hi, quos honorarii tantum nominis suffragia prosequuntur. Honoraria Senatoris dignitate nonnulli insignitum existimarunt Cassidorum; ac de Patre utriusque Romae Senatore honorario ita Ausonius Eidyll. II. 5.

Curia me duplex, & uterque Senatus habebat

Muneris exsortem, nomine participem

Hinc prodierunt Consulares, Decurionales, & ceteri, idest Consularibus, & Decurionalibus ornamentis insigniti. Apud Reinesium Class. VII. n. XIII. pag. 399. habetur Aurelius Symphorus exornatus ornamentis Decurionalibus. Vid. Borremans. Var. Lect. cap. 2., & Jacobum de la Landium Dissert. de ingressu in secret. Judic. &c. & de honorariis dignitatibus. To. IV. N. Thesaur.

publicis commoditatibus pfuturā edictis . sollem-
pniter ubiq̃ ppositis ad omniū noticiā faciat pve-
nire . Dāt XIII Kāt Aūg. Constanp^t theud^t ā XVII
Cón.

*gem publicis commoditatibus profuturam edictis sollemniter ubi-
que propositis ad omnium notitiam faciat pervenire . Data
XIII. Kalendas Augusti . Constantinopoli , Theodosio Augusto
XVIII. Consule⁽²⁰⁾ .*

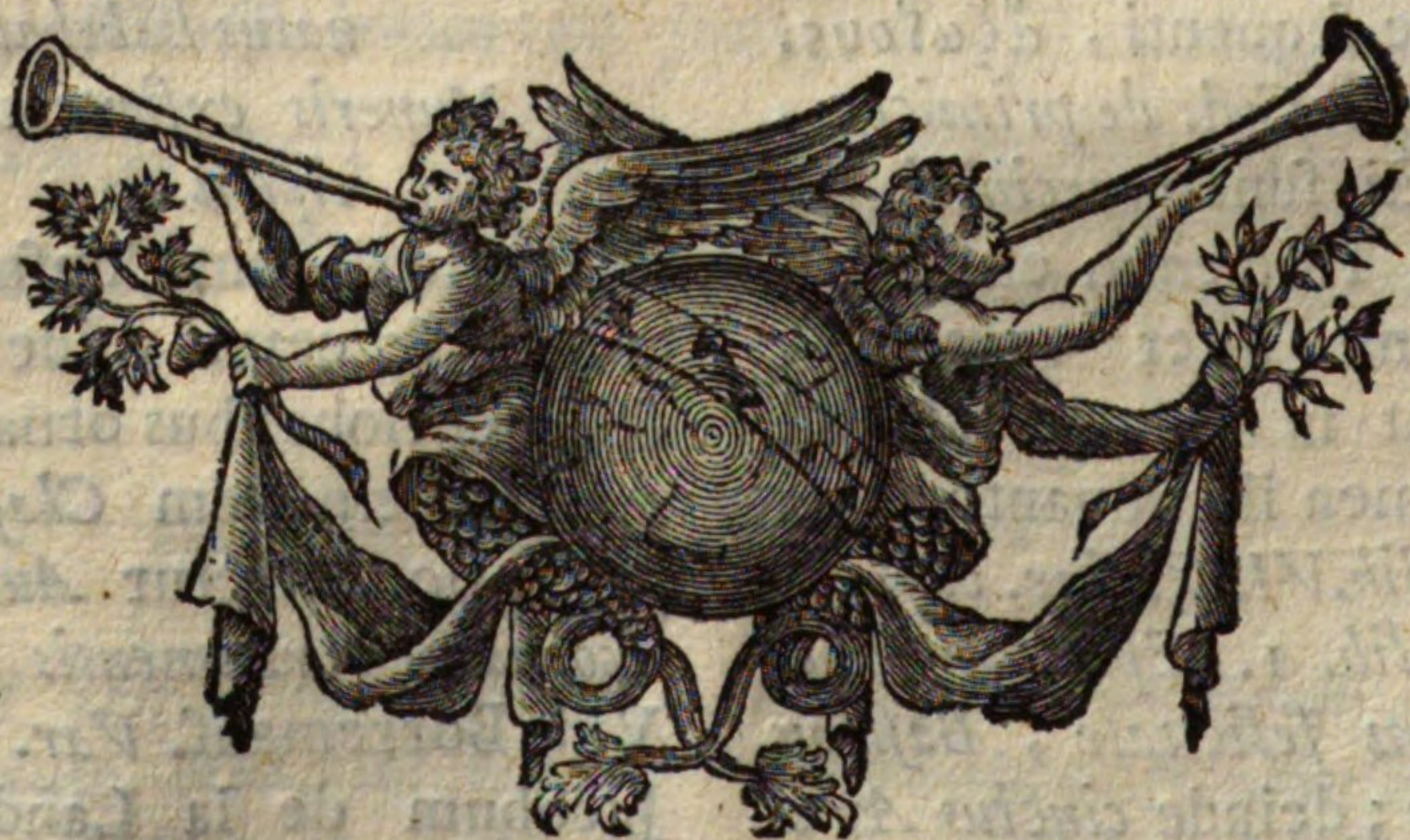
ADNOTATIONES

Meermannii , & qui hanc rem abun-
de pertractat , Gutherium *de Offic.
Dom. Aug. lib. 1. cap. XIV.* , ad quem
Lectores amandamus , praesertim cum
superiori adnotatione aliqua etiam de
hac re innuerimus .

(19) Patrocinium heic accipitur
pro honorario dignitatis . Hoc etiam
sensu adhibetur *l. 34. de Decurion. lib.
12. tit. 1.*

(20) Consulatum Thodosii XVIII.
reponendum censemus , licet tamen
XVII. legatur in nostro Ottoboniano
Codice ; quandoquidem cum haec No-
vella data sit XIII. Kal. Aug. , mini-
me inscribi potest Zoilo tamquam
Pf. P. Orientis , nisi ad annum Chri-
sti 444. protrahatur ; Constat enim &
ex Nov. VII. , quae sub hoc Consula-
tu Theod. XVII. , scilicet an. Ch. 439. ,
data est VII. Idus Septembris , & ex

IX. , quae signatur pridie Idus Se-
ptembris , Praefecturae Praetorianae
Orientis eo ipso anno ad illud tem-
pus usque , quod laudatae Novellae
praesecerunt , insedisse Florentium ,
cui nimirum hae Novellae ab Imp.
Theodosio inscribuntur . Quod reve-
ra anno 444. Zoilus dumtaxat hujus-
modi munus obiverit , argumento sunt
leges *Cod. Justin.* , quas memoravimus
in adnotatione nostra (2) . Consulatus
Theodosii XVIII. , cujus in Occiden-
te Comes fuit Caecina Decius Albinus ,
incidit in annum V.C. 1197. , Ch. vero ,
ut innuimus , 444. Hoc non advertit
Brenckmannius citata pluries *epistola
de Consulib. pag. 625.* , qui deceptus
ementito Theod. Consulatu XVII. ,
quem exhibet Cod. Ottobon. , hanc
Novellam spectare ait ad ann. Ch. 439.

NOVELLA III. ANECDOTA THEODOSII IMPERATORIS

A D F I D E M

VETUSTISSIMI MSS. OTTOBONIANI.

De Competicionibus

XVI

Iđ. ā ā. Zoilo p̄po. pro magnitudine beneficiorū
quibus singulare. circa nos benevolentia. sup̄-
na maiestas. romanū amplefecavit. imperiū since-
ri

E A D E M N O V E L L A

LECTIONI SUAE RESTITUTA.

De Competitionibus Titulus XVI⁽¹⁾.

Idem Augusti (sc. Impp. Theodosius, & Valentinianus) Zoi-
lo Praefecto Praetorio ⁽²⁾.

*Pro magnitudine beneficiorum, quibus singulari circa nos
benevolentia superna Majestas Romanum amplificavit Imperium,
since-*

A D N O T A T I O N E S

(1) Novella haec tertia anecdota Theodosii Imp. est in Ottoboniano Codice ordine XVI. pag. 48., secunda ab ea, quae sub titulo *de Competitionibus* cernitur apud Marvillum num. XLIV., & apud Ritterium num. XLVII. Sciendum tamen est, Novellam hanc nostram non omnino anecdotam praedicari posse, quandoquidem fragmenta ejus nonnulla, velut hinc, & illinc discerptos artus, in unum collecta exhibet *l. ult. Cod. Just. de Petitionibus bonorum sublati lib. 10. tit. 12.* Nos interea diverso charactere, eoque rotundo exprimi curavimus id omne, quod jam Justiniano Codice innotuerat, ut quod nunc primum per nos editur, quodque potissimum haecenus desiderabatur (non exigui sane mo-

menti, ac ponderis) facile omnium oculis ingereretur. Addimus etiam ad marginem variantes lectiones Codicis Justiniani, quas in textum ipsum inducendas non putavimus, cum lectiones ipsas Codicis Ottoboniani sustineri probe posse cerneremus; licet tamen ab iis, nondum etiam inspecto Justiniano Codice, nobis discendum duxerimus, quoties inconcinnae videri poterant, ut etiam facere in ceteris consuevimus. Forte quidam minutiora haec nostra studia, tamquam Masoram redolentia irridebunt; verum ita nos natura comparati sumus, ut accuratiores potius, quam negligentiores videri satagamus. Ad hujus porro Novellae intelligentiam monere nunc est opus, competitio-
num

ri nostri. ppositi. quo solo divinitas coletur munere vicissitudo reddenda. est. quantū quippe sit inlesum

sinceri nostri propositi, quo solo Divinitas colitur, munere vicissitudo reddenda est. Quantum quippe sit inlaesum hominum

ADNOTATIONES

num nomine designari petitiones, de quibus est *tit. 10. , § 13. lib. 10.*, quo loco consuli poterit Gothofredii *Paratitlon.*, tum *tit. 1. lib. 15. de operib. publ.* Cum enim bona vacantia, caduca, proscriptorum, obsidium, captivorum, reorum perduellionis, quin & damnatorum, & ad fiscum quomodolibet spectantia indicari, seu deferri a nonnullis consuevissent (quibus proinde Delatorum factum est nomen, & de quibus agemus inferius adnotat. (22).) aut privatis, ut ea dein a Principe iidem sibi repeterent, aut Fisco, ut eadem is postea sibi adscisceret, hinc usuvenire coepit, ut competitionibus hisce locus fieret, quas obibat Fiscus, dum bona suo jure vindicaret, & simul peragebant privati, ac praecipue consanguinei, iique, quorum intererat, dum eadem bona, tamquam sibi ipsis debita, repescerent. Quare cum competitiones istae, & Delatores simul perniciem in dies maximam & Fisco, & Provincialibus importarent, priori hujus tituli vulgata jam constitutione Theodosius Jun. sancivit, nemini licere bona defunctorum caduca, & vacantia, vel res ad Fiscum quoquo modo pertinentes nisi ab anno mortis defuncti, vel possessionis Fisci competere, simulque in Delatores, & obreptores ipsos rigidas poenas indixit. Huic constitutioni accedit nunc haec nostra, quam jure anecdotam dicimus, quae rigidior est, & latior, quaque a Theodosio Juniore, non autem a Valentiniano, ut censuit Cujacius ad hanc legem, petitionum consuetudo prorsus

tollitur, & unicuique interdicitur petere quandocumque bona eorum, qui intestati decessissent, quibusque nemo ex propinquis fuisset superstes, nulla interim conditionis, sectae, vel rei ipsius tituli habita ratione. Et licet petitionibus huic constitutioni antecedentibus, quae jam suum effectum obtinuerant, Imperator non deroget, tamen pendentes omnes, & adhuc inextricatas penitus infirmat, ne iis quidem exceptis, quas peragi contigisset ab illis, qui vel actu, vel officio in earundem effectu procederent: Quod quidem neglexit Justinianus, sive potius Tribonianus in Legum suarum Codice. Quapropter videas heic postmodum inlatas poenas in Quaestores, qui oblatis petitionibus subscribere tentassent; Tum in Comites rerum privatarum, qui earundem instructiones, & insinuationes admisissent; Dein in Memoriales, qui rescripta excipienda, & implenda curassent; Ac tandem in Palatinos, qui gesta petitionum hujusmodi instruxissent, vel edidissent. Praecipua vero nostrae Novellae summa haec est, ut si quis intestatus, nullisque existentibus propinquis, obiisset, ut proinde ejus bona ad Fiscum pertinerent, vel quoquo modo caduca fierent, judicio Praefecti Praetorio in tres partes hujusmodi bona dispecerentur, quorum una pars tertia Arcae Praefecturae Praetorianae adscriberetur, altera Sacris Largitionibus cederet, tertia demum privato Principis aerario inferretur. Hujusce Constitutionis caput Justiniano forte displicuit, qui ut omnia

sum hominum. genus & ab omni iniquitate. defendere nostrum est. potissimum intellegere. qui ad hoc nos electus esse cognoscimus. Igitur omnem semen. alienas adpetendi. fortunas strepitu servire cupientes. nulli deinceps. volumus petitionis rerum esse licentiam & si intestatus quisquam. quaeve ac nulli. se numerum. propinquorum exstantis vel uxore vel mariti fati. munus impleverit. & cuiuscunque. sede conditionis aut sectae. seu quolibet titulo res caduca fuerit.

num genus, & ab omni iniquitate defendere, nostrum est potissimum intelligere, qui ad hoc nos electos esse, cognoscimus. Igitur omne semen alienas adpetendi* fortunas stirpitis eruer cupientes, nulli deinceps volumus petitionis rerum esse licentiam, & si intestatus quisquam, quaeve*, ac nullis e* numero propinquorum exstantibus**, vel uxore, vel marito, fati munus impleverit, & cuiuscunque sit conditionis, aut sectae⁽³⁾, seu quolibet titulo res caduca⁽⁴⁾ fuerit,

* Cod. Justin. habet appetendi.

* quaedamve.

* ex.
** existentibus.

ADNOTATIONES

mnia in rem suam redigeret, triplicem illam huiusmodi bonorum divisionem legis robore firmare, & sui auctoritate munire abnuens ipsum a Romani Juris voluminibus censuit subducendum. Tandem Theodos. res Civiles, sive rerum publicaram usibus addictas a quacunque petitione exemptas decernit, & cuilibet rescripti formae huiusmodi in re auctoritatem, & robur omne praecidit. Ceterum quae heic summatim nunc attigimus, sequentibus adnotationibus luculentius patebunt.

(2) De Zoilo P. Po. dixi superius ad Novellam II. anecdotam adnotat. (2). Brenckmannius cit. pluries epistola de Consulibus &c. pag. 631. verba fa-

ciens de hac novella, quae ab ipso etiam inedita dicitur, sic habet., In., scribitur vero SD. AA. (quod inter., pretor supradicti Augusti, hoc est., Theodos., & Valentinian.) Zoilo., PPo., Verum ipse nae oculis caligat, quandoquidem nos, qui dum haec scribimus, ante oculos Ottonianum ipsum Codicem, quo ille utebatur, habemus, nitidis, ac rotundis prorsus litteris expressum intuemur solitum illud id, quod idem reddimus.

(3) Secta varie accipitur, ut videre est apud Du Fresneum in Glossario; apud Zeltnerium in Tertullo obtrektatore, & praecipue apud Johannem Dieckmannium in Specimine Glossarii

rit. vel fiscales. vel in causā caduci ceciderit. quod idem

rit, vel fiscalis. vel in causam caduci ceciderit: Quod idem

ADNOTATIONES

rii Mss. Latino Theotisci, quod Rabano Mauro inscribitur, num. 1541. pag. 127. Paucis res expediretur, si sectae nomine heic intelligendus esset ordo, & status hominum, quemadmodum non aliter Ausonianum illud de omnium hominum secta accipi debet, ut docet Serarius apud Cerdam Adu. S. C. 50. pag. 57., & Zeidlerius in princip. Exercit. de defin. haeret. Nec sane repugnaret hoc loco haec eadem sectae acceptio, cum Imperator Theodosius sectam, & conditionem simul quamcumque hominum hac sanctione comprehensam velit, quod de quocumque hominum statu, aut genere interpretari commode posset. Sed iuvat nunc paullo ulterius rem expiscari. Quapropter sectam hoc loco sumendam ducimus pro quadam hominum multitudine, quae ab aliis quadammodo secta, & divisa certum doctrinae, vel religionis genus sub aliquo Duce sectatur. Hinc secta Catholica occurrit l. 5. de Episcop. lib. 10. tit. 2., l. 42. 44. de Haeret. lib. 16. tit. 5. Venerabilis Orthodoxorum secta l. ult. de Haeret. lib. 16. tit. 5. Judaeorum secta l. 1. 2. 8. 9. de Judaeis lib. 16. tit. 8., ac tandem secta Donatistarum l. 4. Ne Sanct. Baptism. lib. 16. tit. 6. Verum ut scopus Novellae hujus nostrae attingatur, sciendum est, non omnes Haereticos eadem austeritate habitos fuisse, ut manifeste eruitur ex l. 65., seu penult., & colligere etiam est ex l. 9. lib. 16. tit. 5. Quare hinc fit, ut Imperator noster nullos ex Haereticis exemptos nunc velit ab hac Novella Constitutione, ne eos quidem, quibuscum Imperatores blandius agere consueverant, & quos non adhuc omnibus privilegiis, aut juribus orbaverant. Cum enim

usque ad id temporis haec potissimum prodiissent Haereticorum sectae, Judaeorum nempe, Caelicolarum, Eunomianorum, Donatistarum, Montanistarum, Priscillianistarum, Borboritarum, Encratitarum, Saccophorum, Hydroparastatarum, Manichaeorum, ceterorumque, atque Judaeis expressè Imp. Antoninus Caracalla l. 1. Cod. Just. de Judaeis inutiliter legari decrevisset, quidquid magnus Cujacius lib. VII. observ. 30. obloquatur; Tum praecipue, & nominatim Manichaeis, nedum ceteris Haereticis jus capiendi hereditates ex testamento denegasset Theodosius M. l. 7. 9. 18. 65. d. lib. 16. tit. 5., & l. 3. de Apostatis, Eunomianis donandi invicem facultatem eripuisset Arcadius, & Theodosius l. 49. Cod. de Haeretic., ac tandem Haereticorum bona, hisque delata, veluti caduca Fisci viribus vindicarentur l. 7. 8. 9. 17., & 49. cit. Cod. de Haeretic., idcirco quoniam ab his forte legibus nonnullos ex iisdem Haereticis exemptos quis dicere posset, cum ut plurimum qui recitatis legibus attinguntur, expresse, & peculiariter designentur, apparet nunc quapropter Imperatorem nostrum non solum Haereticos illos, quibus jam prae ceteris antiquae Impp. Leges iura, & actiones multas ob maiorem eorundem perfidiam, & scelus ademerant, sed etiam illos, qui vel minus invisi erant, vel quibus aliqua privilegii indulgentia etiam num reliqua fuerat, a competitionibus bonorum vacantium, caducorum, & fiscalium prohibuisse, cum expresse facultatem huiusmodi petitionum unicuique universim praeciderit, cuiuscumque is sit sectae, & conditionis; ut proinde comprehensos hac constitutione ipsos etiam Catholicos recte dixeris,

idem in tantū. de ceterū volumus. observare ut etiā
si qua

in tantum de cetero volumus observari, ut etiam si qua peti-
tio

ADNOTATIONES

ris, cum & simul eorum coetus sectae nomine circumferri illo aevo consuevisset, ut ex recitatis superius legibus colligitur. Huc accedit, quod Heraldus ad Tertullianum *Apolog.* pag. 177. docet, Christianos suam vivendi rationem a ceterorum institutis plane diversam voce sectae significare minime dubitasse, postea tamen haereses etiam sectas appellasse, nempe quae, propria quadam opinione assumpta, a ceteris diversae abiissent. Quare ex Indice apparet, Tertullianum in *Apolog.*, ut mittam alios Libros, Christianam religionem sectae nomine octies nuncupasse. Cyprianus etiam ejusdem Condiscipulus sectae vocabulum de Catholicorum instituto usurpavit, ut ad illum Fellius pag. 53. ex Pamelio adnotat. Consuli hac in re etiam poterit Barthius *Adversar. lib. XLV. cap. 5.* Vide quo ad varias Haereticorum vicissitudines, si placet, Franciscum Claudium de Sainctes ad *Edicta Veterum Principum de sectarum licentia in Christiana religione* Paris. 1561. 8., tum Justum Mejerium in *Juris Publici Quaest. Capital.*, ubi jus omne Justiniani, & Theodosiani Codicis de gravioribus Haereticorum poenis explicatur.

(4) Bona caduca, quae scilicet Fisco obnoxia fiunt, proprie sunt, quae post mortem testatoris in eam causam decidunt, a qua incipere non poterant, quaeque ut crebrius Fisco accrescere contingeret, vetitum fuit lege Papia, heredem ex parte adire, ante apertas tabulas hereditatem, quo, aditione dilata, caducum evaderet quidquid ante apertas tabulas a testatoris morte deficeret, quemadmodum jam olim Lege Julia caducaria statutum fuerat. Vid. *l. Quidam testamento §. Quoties ff. de legat. 1.* Unde si

vel fato occubuisset heres, vel Civitatem Romanam amisisset, pars illius caduca erat, & ad Fiscum devolvebatur. Ulpian. *Instit. tit. 17.* Caducum erat etiam, si quid Caelibi relictum fuisset, nec is intra diem centesimum, qui dies erat cretionis, uxorem duxisset, vel si relictum fuit Latino, nec is ante dies centum jus Quiritum impetrasset. Ulpian. *tit. 22. §. Cum quo, & tit. 17.* Antoninus Imp. primus bona caduca ad Fiscum Principis transtulit, ut docet Ulpianus *tit. 17. §. 2.*, cum antea lege Papia, ut tradit etiam Tacitus *Annal. lib. III.*, populus, non Fiscus vocaretur ad caduca. Admittebatur vero Populus, vel Fiscus ad bona hujusmodi, cum testator sine liberis, parentibusque decesserat, licet tertii gradus propinqui, nimirum Pronepotes, & Proavi Fiscum a caducis excluderent *l. unic. §. Et cum lex Cod. Just. de Caduc. toll.* Ulpian. *Instit. cap. 17., & 18., l. Pater meus §. ult. ff. de Legat. 2.* In causam vero caduci ea bona cecidisse dicebantur, quae, vivo testatore, defecerant, veluti si legatarius, aut heres testatorem morte antevertisset, aut, eodem testatore vivente, servus poenae factus libertate excidisset, aliove modo legati conditio defecisset. Quare lege Papia sancitum erat, ut quae jure veteri vel ad substitutum perveniebant, vel in conjunctum, aliumve, a quo relinquebantur, recidebant, eodem jure censerentur, quo & caduca, Fisco scilicet obnoxia *l. unic. Cod. de Caduc. toll. §. Pro secundo*, ubi Cujacius pag. 799. Vide eundem Cujacium *lib. X. observ. 38.*, Janum Vincetium Gravinam *de Origin. Juris lib. III. cap. XL.*, aliosque, cum in re nota non sit, cur me diu versari oporteat.

si qua petitio iā oblata responsū meruit . cuius ta-
men eciā . nunc pendit eventus . nec ullū finē vel ex-
transactionē . vel iudiciaria auctoritate sortita est infir-
metur . omnes . que controversia omnis actio que ex
huiusmodi . responsū orta sit . seu in iuditiū . sed de-
ducta . seu minimae penitus . extinguatur . nā si vel
definitiva . sententia . iudicis . vel decisionibus inter-
positis . in anteaetū . tempus . quecūque petitio ter-
minata sit . hanc deinceps retractare . non patimur .
nemo igitur audeat . adpetitionem . reꝝ defuncti . de-
functae ve cuiuscūque . fortune vel sectae sit & si fisco no-
stro locus pateat . aspirare eum ne illis quidem quo-
rum actu . adque offitio petitionū ꝑcedebat effectus .
inpune liceat . nostris sancionibus . adversari . sed vir in-

*tio jam oblata responsum ⁽⁵⁾ meruit , cuius tamen etiam nunc pen-
det eventus , nec ullum finem vel ex transactione , vel iudiciaria
auctoritate sortita est , infirmetur , omnisque controversia , omnis
actio , quae ex huiusmodi responso orta sit , seu in iudicium sit dedu-
cta , seu minime , penitus extinguatur ; Nam si vel definitiva sen-
tentia iudicis , vel decisionibus interpositis in anteaetum tempus
quaecumque petitio terminata sit , hanc deinceps retractari , non
patimur . Nemo igitur audeat ad petitionem rerum defuncti ,
defunctae ve , cuiuscumque fortunae , vel * sectae sit , & si fisco
nostro locus pateat , aspirare * , cum ne illis quidem , quorum
actu , atque offitio petitionum procedebat effectus , inpune
liceat nostris sanctionibus adversari ; sed vir inlustris * qui-
dem ,*

* aut .

* adspirare .

* illustris .

ADNOTATIONES

(5) Responsum heic accipiendum
eo sensu , quo *Responsiones* accipiuntur
l. 27. de appell. lib. 11. tit. 30. , nem-

pe pro rescriptis & responsis Princi-
pum . Vide & Gothofredii *Paratitlon*
de divers. rescript.

inlūst. quidem cuiuscūque temporis. questor si obla-
te petitionis. suscripserit. vel eciā. responsum. de-
derit. vir qui inlūst. CRpRū si vel strui p̄miserit.
vel
dem, cuiuscumque temporis Quaestor ⁽⁶⁾, si oblatae petiti-
oni subscripserit, vel etiam responsum dederit, Virque inlu-
stris* Comes rerum privatarum ⁽⁷⁾ si vel instrui permiserit, * illustris.
vel

A D N O T A T I O N E S

(6) Quaestor primum ab Augusto creatus est, ut Senatus decreta custodiret, quae prius Tribunis Plebis, & Aedilibus mittebantur, ut Dio *lib. LIV. in fin.* testatur. Mox epistolas Principis, & Acta in Senatu recitabat *l. 1. ff. de Offic. Quaest.* Sub posterioribus Principibus plurimum creverunt Quaestores, cum eorum vice judicare coeperunt. Demum causae omnes ad Principem devolutae Quaestori cum P. Po. sunt commissae, quandoque soli Quaestori demandatae. Hic quoque in Consistorio Principis adstabat *l. 5. de fide testium*. Sacrario Principis aderat *l. 1. hoc tit.* Tandem rescripta, quibus causae a Principe delegabantur, ipse dictabat. *l. penult. Cod. Theod. de divers. rescript.*, quae non nisi ab eo subscripta robur habere poterant. Nam in Novella Constitutione Valentiniāni 114. seu *Auth. ut divi. jus. subscriptionem habeat gloriosiss. Quaestor.*, a Quaestore dictata in fine legitur: *Subscripsi*, scilicet Quaestor. Id etiam in rescriptis observari Justinianus praecepit *Auth. gloriosissimi. Cod. de divers. rescript.* Debet, inquit, subscriptio Quaestoris continere nomen *Judicis, litigantium, & rescriptum ferentis*. Metaphrastes 26. Februar. in 8. Porphyrio: Quaestor, ait, accepta charta divinum rescriptum dictavit, & subscripsit. Vid. *Commentar. Panciroli in Notit. Imper. Orient. lib. 1. cap. 72.* Munus Quaestoris describit Claudianus in *Panegy.*, ubi de Manlio Theodoro

Quaestore agit. Zosimus *lib. V. cap. 32.* Symmachus, Cassiodorus passim in suis *Variar. Libris*, & Heineccius *Antiq. Roman. lib. I. cap. 25. §. 11.*

(7) Severus Imp. primus instituit Procuratorem rerum privatarum Caesaris, qui sequioribus temporibus dictus est Comes rerum privatarum, de quo est *tit. 9. lib. 6. Cod. Theod.* In *lib. 6. Basilic. Tom. 1.* dicitur Κόμης τῶν ιδιωτήτων τοῦ βασιλέως, & Κόμης τῆς ιδικῆς τῶν πραγμάτων. Dicebatur etiam Comes privati Aerarīi *l. unic. qui a praeb. tiron.*, & privatarum remunerationum *l. 2. de com meatu*, pluribusque aliis nominibus designabatur, quae vide in *Notitia Dignitatum Cod. Theod.*, quam Ritterius initio *Tom. VI. Part. II.* apposuit, & Pancirolium in *Commentar. &c. lib. 1. cap. 87.* In comitatu Principis, seu Imp. versabatur *l. 27. de petitionib.* Patrimonium, seu res privata Principis sub ejus erat dispositione *l. 2. 12. 41. de Tiron.*, *l. 8. de jur. fisci.* Bonorum etiam, seu rerum fisco delatarum patrimonio Principis vindicatio, & incorporatio ad ejus sollicitudinem spectabat, ut produnt leges variae *Cod. Theod. de petition.*, & *l. 1. 2. 3. de incorporat.*, *l. 2. de bonis vacantib.*, & *cit. l. 8. de jur. fisci.* Curae etiam ipsi erat vindicatio bonorum vacantium, & proscriptorum *l. 13. 17. de bonis proscriptor.* Rescripta donationis bonorum fisco delatorum a Principe impetrata apud eum allegabantur, & Delatores simul indu-
ceban-

vel petitionem si qua insenuetur admiserit indignationem . nostri nominis . sustinebunt ceteris . que fient vindictae . temeritatis exemplū . memoriales . vero . excipienda eiusmodi rescripta vel implenda . curave-

* insinuatur . vel petitionem , si qua insinuatur * , admiserit , indignationem
 * sustinebit . nostri numinis sustinebunt * , ceterisque fient ** vindictae (forte vindicatae) * temeritatis exemplum ; Memoriales ⁽⁸⁾ vero ,
 ** fiet .
 * & . qui excipienda eiusmodi * rescripta , vel implenda curaverint ,
 * hujusmodi . &

A D N O T A T I O N E S

cebantur l. 12. 13. de petitionib. Instru-
 ctam prius petitionem ab officio ejus-
 dem oportebat , qua quid utiliter a
 Principe impetraretur , idest descri-
 ptionem omnium bonorum Principi in-
 sinuari . l. 11. 14. 16. 23. 26. de petiti-
 onib. l. ult. de bonis vacantib. , & Symma-
 chus Lib. X. Epist. 15. Quae omnia
 nunc mire convenire videmus cum iis
 muniis , quae in hac nostra Novella de-
 signantur , quaeque , sublati omnino
 petitionibus , impofterum obeunda pro-
 hibentur . Qui ampliora noscere de
 hoc Magistratu desiderat , adire pote-
 rit Pancirolium loc. cit. Gutherium de
 Offic. Dom. Aug. Lib. III. cap. 1. 16.
 25. , & 32. , & qui egregia multa in
 hanc rem collegit , Gundlingium Dis-
 sert. de Principe herede cap. IV. , quan-
 doquidem nos ea nunc tantum attingimus ,
 quae ad rem nostram facere videntur .

(8) Memoriales dicebantur , qui
 describebant eos , qui vel in bello ,
 vel alibi cum laude se gesserant , eos-
 que Imperatori commemorabant , ut
 inde praemia consequerentur . Sed hoc
 postea munus in usu esse desiit , ut
 docet Volaterr. Comment. Urban. Lib.
 XXIX. Dein Scrinio Memoriae Prae-
 fecti Memoriales appellari coeperunt ,
 licet quandoque etiam Epistolarum ,
 libellorum , & dispositionum Scrinia-
 rii Memoriales sint nuncupati l. 2. de

privil. eorum , qui in S. Palat. milit.
 lib. 6. tit. 35. De his accipienda est
 mentio , quae ipsorum habetur Novel-
 la hac nostra , & l. ult. Zenonis Aug.
 Cod. Just. de divers. rescript : Qui illi-
 cite scribere ausi fuerint , cujuscumque
 Scrinii memoriales &c. Memorialium
 istorum munus praecipue erat , quod
 Princeps verbo respondebat , & quae
 Magister Memoriae dictabat , adnota-
 re , atque excipere . Quapropter heic
 petitionum rescripta prohibentur exci-
 pere , & implere , scilicet latius ex-
 tendere . Hanc enim subalpini decre-
 tationem vocabant , quae primo bre-
 viter adnotata , cum latius extendi-
 tur , dicitur impleri . Pancirolius cit.
 Commentar. Lib. I. cap. 94. Non iniu-
 cundum futurum arbitror , si heic ad-
 ducam locum quemdam , qui Memo-
 riam nobis exhibet , quique habetur
 in novo Tractatu Diplomatico , quem
 supra laudavimus , To. III. part. II.
 sect. IV. cap. VI. art. VII. pag. 365. Is
 depromptus est ex Mss. Cod. Saec. VIII.
 Abbatiae Sancti Germani , atque sic se
 habet : Flavianus . Teodorus . Dionisi .
 ut . Memorialis . sacri . scrinii . epistola-
 rum . G. adjutor . questoris . sacri . Pa-
 latii . scripsi . Artem . Prisciani . eloquen-
 tissimi . Grammatici . Doctoris . mei .
 manu . mea . in . Urbe . Roma . Con-
 stantinopoli . die . tertio . idus . januaris .
 Marcovortio . Consule . indictione . quinta .
 (nimi-

raverint. & palatinus qui extruxerint. vel gesta. admisse petitionis. edederint bonorum. proscriptioe puniri. decernimus. plane si quem. vel si quā intestato. hac nullis propinquis. extantibus. vel uxore. marito. ve diem obiisse contigerit. sive ejusdem secte mortuus. vel mortua fuerit. ut eius bona. ex divalibus.

& Palatinos ⁽⁹⁾ qui instruxerint, vel gesta admissae petitionis ediderint, bonorum proscriptioe puniri decernimus. *Plane si quem, vel si quam intestato, ac nullis propinquis extantibus, vel uxore, marito, ve diem obiisse contigerit, sive ejusdem sectae mortuus, vel mortua fuerit, ut eius bona ex divalibus ⁽¹⁰⁾ sanctioni-*

ADNOTATIONES.

(nimirum anno Ch. 527.). Ceterum locus hic occurrit etiam apud Reinesium *Syntagm. Inscript. class. VI. n. XI. pag. 412.*, tum apud Cuiacium ad *l. 3. Cod. de Proxim. Sacr. Scrin.*, apud Pancirolium in *Notit. Imper. Orient. cap. 95.*, apud Juretum in Symmachum *Lib. X. epist. 17.*, quod tamen in Codd. Puteanis aliter legi ipse annotat, & apud alios, quos mittimus. Memorialium fit etiam mentio apud Ambrosium *Epist. 33.*, & apud Epiphanium *Haeres. 71.*, ubi editum est *μνημορὰ τοῖς προμνημοριαλέοις*. Vid. *tit. de proxim. Scrin.*, & consule Gutherium de *Offic. Dom. Aug. Lib. III. cap. 3.* qui de hoc pluribus differit, & dein *cap. 7.*, ubi nonnulla alia attingit.

(9) Palatinorum nomine designantur in communi omnes, qui in Palatii scriniis militant, & diversis Comitibus apparent. Nam & Palatini vocantur Notarii, qui intra Consistorii Secreta, quique inter Agentes in rebus funguntur officio. Tum & Admissionales, qui sub castrensi officio degunt, quorum alii Imperatori obsequuntur; alii scriniis vacant, id est

memoriae epistolarum, & libellorum; alii Palatinorum Magistro; atque alii demum Comitibus Sacrarum Largitionum, & privatarum. Manifestum nunc est, heic Palatinos Comitum rerum privatarum designari, ad quorum curam patrimonium Principis, & bona ad fiscum delata spectabant. *l. ult. Cod. Theod. de Palat. Sacr. larg., l. ult. Cod. de rescind. vendit.* Vid. Pancirolium *cit. commentar. lib. 1. cap. 88.* Qui de Palatinis plura noscere cupit, adeat Gutherium de *Offic. Dom. Aug. lib. III. cap. 24.*, & *Notitiam Dignitatum p. 19.*, & *tit. 30. lib. 6. Cod. Theod.*, ibique *Paratitlon Gothofredii*.

(10) Sanctiones Divales habentur etiam Novell. Theod. XIX. Divalis lex *l. 74. de Decurion. lib. 12. tit. 1.*, & *l. 2. ne Sanctum Baptism. lib. 16. tit. 6.* Praeceptum divale *l. 6. de domesticis.* Statuta divalia *l. 5. de numerar.* Ita Divorum arbitria Ammiano *lib. XXVIII. cap. 1.*, ubi vide Lindenbrogium. Cum ergo Divi Principes defuncti a Successoribus ipsis vocarentur, ut advertit Brissonus de *verb. signif.*, & alibi de *Formulis*; hinc est, ut & Diva-

libus . fancionibus fisci . viribus vindicanda sint seu caduca sed res vel alio . titulo fiscale . vel in causã caduci

Etionibus fisci viribus ⁽¹¹⁾ vindicanda sint , seu caduca sit res , vel alio titulo fiscalis , vel in causam caduci ceciderit (cujus rei cogni-

ADNOTATIONES

Divales Praedecessorum leges nuncuparentur . Quapropter postquam *cit. Novell. XIX.* Imperator noster divales sanctiones de invaloribus usurpavit, ita subjungit: *praecedentia inclitorum Principum , Parentumque nostrorum statuta renovamus.* Nemo quidem ignorat, non solum mortuis , sed vivis etiam Impp. Divorum nomen tributum fuisse ; Verum an ceteri etiam privati post mor-

tem appellati fuerint Divi , non facile dixerim, licet suffragari nunc possit Inscriptio marmoreae Urnae insculpta , quae nuperrime reperta dicitur Tibure, quamque mihi communicavit, dum Romae esset , Vir Cl. , & Antiquitatum omnium Promuscondus vere eruditissimus, nostrique amicissimus Matthias Zarillius Domo Neapolis , Herculaneensis Academiae Socius ; Haec ita se habet :

D. M

DIVO . LUCIO . CARO . EXPECTATIONE
GENITO . IMMATURA . MORTE . RE
CISO . POSTUMA . MATER LACRI

^{sic}
MIS . ET OPOBASAMO

^{sic}
H. SEPVLIC. CONDIDIT .

Actum quidem esset de hac Epigraphe , si in Cl. Maffei manus incidisset, dum Artem Criticam Lapidariam cuderet . Verum haec anecdotae Epigraphis novitati indulgeat Lector .

(11) Cuiacius noster *Observat. lib. XXVIII. cap. I.* , quod est : *In constitutionibus scribendum nec ne sit nostro numini , & fisci viribus , an nostro nomini , & fisci juribus* , statuit primum nostro numini scribendum esse , quoniam Graeci vertunt *θεότῳ* ; quod nunc adnotasse juvabit , cum bis in superiori Novella , & iterum in hac tertia occurrat , suisque locis nos id monere neglexerimus . Deinde Cuiacius docet, vetera exemplaria & ad *Novell. 143. de raptu mulierum* , & ad *l. 1. & 2. Cod. Just. ne fisc. , vel privat. semper habere fisci , vel Reipublicae viribus* , quibus accedit vetus translatio *Nov. 113.* qua parte agit de haereticis , & non de litigiosis , & Julianus antecessor

Novell. 32. , & 107. , & l. 2. de judic. , quae habent *Praeturae viribus* . Guthe-rius *de Offic. Dom. Aug. lib. III. cap. 31.* vires fisci ita dictas putat , quod vi plerumque jura fisci aucta sint ab iratis Imperatoribus , ut de Galba praedicatur , qui indignationis causa Lugdunensium reditus vertit in fiscum, ut narrat Tacitus *lib. I. Histor.* Ego tamen Fisci vires synonymas crederem vocabulis ceteris nempe compendii , rationis , & utilitatis , ut nihil propterea a juribus fisci differant ; licet Codices omnes iis potius , quam his favere videantur , quod quidem & de Ottoboniano nostro loco hoc praecipue dicendum est . Usus etiam invalescere coepit, ut *fisci vires* in typographicis quoque editionibus locum sibi vindicarent , ut videre est in *Glossario Nomico Cod. Theod. To. VI. Part. II. pag. 287.* , ubi plena manu exempla colligi possunt .

duci cecederit cui rei cognitionē . iudiciū vir in† .
 p̄p̄ii specialiter . deligamus . huius bona ex parte qui-
 dem . tertia p̄turiane p̄fecture arce . ex altera vero
 tertia sacris largitionibus . ex residua portione . ea-
 dem p̄fecturā . destribuente privatu . vindicabuntur .
 erario pari forma res eciā . & viles . & ad ius publi-
 cū .

*cognitionem iudicio Viri inlustri Praefecti Praetorio specialiter
 delegamus) huius bona ex parte quidem tertia Praetorianae Prae-
 fecturae Arcae ⁽¹²⁾ , ex altera vero tertia Sacris Largitioni-
 bus ⁽¹³⁾ , ex residua portione , eadem Praefectura distribuente ,
 privato vindicabuntur aerario ⁽¹⁴⁾ . Pari forma res etiam civi-
 les*

A D N O T A T I O N E S

(12) Sua erat Praefecturae Prae-
 torianae Arca , in quam inferebantur
 species , non ad horrea publica , seu
 fiscalia militibus erogandae , sed ad
 usus , necessitatesque Praefectorum
 Praetorio pertinentes . Pars vero , quae
 in usus Praefecti Praetorio cedebat ,
 ἀπόρρυρ βασιλεια dicta fuit . De
 Arca Praefect. Praetor. vide Syne-
 sium *Epistol.* 127.

(13) Sacris largitionibus quoque
 Arca non deerat . Nemo ignorat , li-
 beralitatis nomine Comitum Largitio-
 num a Constantino inventum , qui in
 primis munera praestabat Primicerio
 Notariorum , Comitibus Consistorii ,
 & aliis ; tum stipendia Militibus , &
 aliis pendebat , quae sub munerum no-
 mine continebantur . Totius publicae
 pecuniae ex tributis , & vectigalibus
 exigendae , & conservandae illi cura
 erat demandata , quae in Largitionum
 arca condendae erant . Vid. *l. 1. Cod.
 de Offic. Sac. Largit.* , & praecipue Pan-
 cirolum *cit. Commentar lib. I. cap. 73.*

(14) Aerarium differt quidem a
 Fisco ; Nam proprie Aerarium voca-
 batur Senatus , Populique Romani ; hinc

cum Marcus Antonius , teste Dione ,
 adversus Scythas esset iturus , pecu-
 niam ex aerario a Senatu petiit , non
 quod , inquiebat , ea non esset in Prin-
 cipis potestate , sed quod diceret illam ,
 ceteraque omnia ad publicum pertine-
 re . Fiscus vero pro privata Principis
 ratione accipiebatur , idest pro arca
 Comitum rerum privatarum . Plinius in
Panegyri. Trajan. Fortasse non eadem se-
 veritate Fiscum , qua aerarium cohibes ?
*Imo tanto majore , quanto plus tibi lice-
 re de tuo , quam de publico credis .* Spar-
 tianus in *vita Hadriani* : Qui damnato-
 rum bona in Fiscum privatum redigi ve-
 tuit , omni summa in aerario publico re-
 cepta . Alexander quoque Imp. priva-
 tam rationem Fiscum vocat. *l. procurat.
 Cod. Just. de eden.* Ulpianus *l. 2. §. Hoc
 interdictum ff. Ne quid in loco publico :*
*Res enim Fiscales quasi propriae , & pri-
 vatae Principis sunt .* Quandoque tamen ,
 ut in hac nostra Novella Aerarium pro
 fisco accipitur , ut etiam in *l. ult. , &
 penult. Cod. de quadr. praescript.* , licet
 tamen addatur tunc saepe privati no-
 men , ut *l. ult. Cod. de locat. praed. Civ. ,*
 & *l. 1. Cod. de Quaest.* , ubi habetur
 Come-

cū . p̄tinentes . ab omni petitionem . muniendas esse . censemus scilicet . nec pragmatica iussione . nec sacra adnotatione . vel quolibet oraculo divinis vel

les ⁽¹⁵⁾ , & ad jus publicum pertinentes ab omni petitione muniendas esse , censemus , scilicet nec pragmatica iussione ⁽¹⁶⁾ , nec * sacra adnotatione ⁽¹⁷⁾ , vel quolibet oraculo divino ⁽¹⁸⁾ ,
vel

ADNOTATIONES

Comes Aerarii privati, quemadmodum privatum aerarium in Novella hac nostra usurpatur . Quare ex his omnibus evincitur , etsi olim inter Aerarium , & Fiscum discrimen exstiterit , tamen illud successu temporis fuisse sublatum , & utrumque promiscue acceptum , ut docet ipse Cujacius *Observat. lib. XXI. cap. 11.* Dio etiam *lib. XLIII.* scribit Fiscum , & Aerarium λόγῳ verbo , non ἔργῳ re fuisse distincta . Consule tandem Gutharium de *Offic. Dom. Aug. lib. III. cap. 31.* , ubi haec late profequitur , cui adde Casparem Klockium in *Tractatu de Aerario* cum additionibus Christophori Pellerii *lib. I. cap. 2. n. 8. usque ad 13.*

(15) Civiles res dicebantur pecuniae rerum publicarum , vel Civitatum , annonis civilibus , vel operibus publicis , vel salariis Professorum , aut Medicorum adsignatae . *l. quia plurimae 19. ff. de Oper. public.* Vid. Cassiodorum *lib. VII. Formul. de Compet.* Eas vero Principes ipsi quodammodo sibi vindicabant , & per exactores tributorum tractabant . Vid. *Novell. 128. c. 15.*

(16) Pragmaticum , seu pragmatica iussio , ut heic habetur , est Editum Principis , quod fit solemniter , diffuse , & diligenter de sententia consilii , suggestione aliena , & alienis precibus , praesertim alicujus Collegii , Corporis , Civitatis , vel Provinciae . *l. fin. Cod. Just. de prox. Sacr. Scrin. Vid. Basilic. lib. II. tit. 5. cap. 27.* Pragmatici nostri statuta habentur *l. 36. Cod. Theod.*

de annona *lib. 11. tit. 1.* Vide Gothofredii *Paratitlon de Constitut. Princip.* Gutharius de *Offic. Dom. Aug. lib. 1. cap. 33.* docet , pragmaticas iussiones esse , quae aliquid jubent , sanctiones , quae prohibent , quod eruitur ex Novella III. inter Theodosianas sub *tit. XLV. de Palatinis.* Consule , si tanti est , Pancirolium *Thesaur. Variar. Lection. lib. I. cap. 36. de Pragmatica Sanctione.*

(17) Adnotatio est Rescriptum Principis , brevis scilicet scriptura continens , quae Principis auctoritate statuebantur , aut confirmabantur , adnotato ad libellum ejusdem nomine . Hinc Arcadius Imp. *l. 9. de Palat. Sacr. Larg: Non aliter* , inquit , *quilibet in officio Sacrarum Largitionum , vel privatarum rerum cingulum militiae sibi sumendum existimet , nisi nostrae mansuetudinis adnotationem meruerit.* Magister autem memoriae , ut inquit *Notitia Imper. Orient.* , & ut est apud Gutharium de *Offic. Dom. Aug. lib. III. cap. 3.* , *adnotationes omnes dictat , & emit.* Vide Pancirolium . *ibid. lib. I. c. 94.* , & Gothofredium in *Paratitl. de divers. rescript.* Cujacius *Observ. lib. XX. c. 23.* docet Accursium , quid sit adnotatio , cui ad *l. eum qui Cod. Just. ad leg. Cornel. de sicar.* , ubi haec vox occurrit , aqua haeserat ; atque ait , adnotationem ibidem esse indulgentiam admitti criminis subscriptam Principis manu . Praeterire heic non possum lectionem Ottoboniani Codicis , qua Novella jam edita *tit. XLVII. de Competition.*

mandatis. si cui contra hanc sanctionem nostram fuerit impetrata. quidquam. roboris habere. valituris. si quis aut vel aliquid. contra huius sacratissime constitutionis tenorem nobis credederit. suggerendum. vel pro eo qui

vel * mandatis ⁽¹⁹⁾, si cui ** contra hanc sanctionem nostram ^{* seu.} fuerit impetratum *, quidquam roboris habere valituris. Si ^{** qua.} quis autem vel aliquid contra huius sacratissimae constitutionis ^{* impetrata.} tenorem nobis crediderit suggerendum, vel pro eo, qui dissimulatae

ADNOTATIONES

tion. emendetur. Sic enim habet & ipsa Ritterii editio: *Neque vero praedicti temporis praescriptionem, neque delatoris concessione, vel specialis donationis (leg. ex Ottobon. Cod. adnotationis) beneficio, aut sacra pragmatica iussione posse convelli.* Quare nunc per Ottobonianum Codicem locus alius adnotationibus fiat inter Romani Juris Sacra, quas ab iisdem Librariis oscitantia exturbaverat.

(18) Oraculum est aliud legis, seu rescripti, aut edicti genus, nempe simplex iussio, subnotata a Quaestore solo, vel a Magistro scriniorum. Dicitur Oraculum omnis etiam legis interpretatio, quod in eo Dei contineatur oratio, quae voluntatis est index. Hoc quidem affirmat Cicero *Topic. Cap. 20. Oracula ex ipso appellata sunt, quod est in his Deorum oratio.* Heic vero Oraculum dicitur *divinum* eo sensu, quo superius adnotat. (10) Sanctiones Principum *Divales* appellatas ostendimus, licet & de viventium Impp. oraculis dici id posse, non abnegem, quandoquidem Principes adhuc in vivis divinos interdum honores sibi adsciverunt, nec dubitarunt ipsorum Constitutionibus subnotare: *Et manu divina*, ut videre est in Novella inter Theodosianas XX., & XXV. Inde divinus affatus, divinum rescriptum, divinum iudicium

apud Symmachum, qui consulendus cum Jureto *lib. V. epist. 95.*, & *lib. VII. epist. 82.* Hinc etiam *l. 6. de indulg. Crimin. lib. 9. tit. 38.* occurrit: *Divinorum vultuum adpetitor* pro falsae monetae cusae reo, quia vultus Principum in moneta exprimi consueverant, & praesertim vivorum. Vid. *Glossar. Cod. Theod.*, & Briffonium de V. S. Ceterum Oraculum tamquam rescripti genus, ut initio monuimus, habetur *l. 17.*, & *§ 1. de haeretic. lib. 16. tit. 5.*

(19) Mandata quoque recensentur inter sanctiones Principum, quae fiebant citra suggestionem, aut libellum. De *Mandatis Principum* est *tit. 3. lib. 1.*, ubi consulendus Gothofredius; nec praetereundus est Gutherius de *Offic. Dom. Aug. lib. 1. cap. 33.*, qui de Mandatis uberrime differit; cui etiam addi poterit Cujacius *Observ. lib. XXVII. cap. 39.* Dicta sunt Mandata huiusmodi etiam *ἐντολικά*. Vide Luitprandum in *legat.*, apud quem male scriptum *ἐντολίνα*. Sed jam errorem vidit Du Fresneus in *Glossar.* voce *ἐντολικόν*. Ceterum de differentia Pragmatici, Adnotationis, Oraculi, & Mandati consuli possunt & alter Gothofredius in *Cod. Just. lult. de petitionib.*, quam superius diximus nostrae huius Novellae partem multimode discerptam, & Cujacius ipse ibidem.

qui diffimulate . huius legis pene se obnoxium . fecerit . intervenire timentaverit . implacabilem . tam supne maiestatis . quam nostri nominis incurret offensam . scitoris omnibus . & suppliciis . que contra delatores pmul-

latae huius legis poenae se obnoxium fecerit , intervenire tentaverit , implacabilem tam supernae Majestatis , quam nostri nominis incurret offensam ⁽²⁰⁾ : Scituris omnibus , & suppliciis ⁽²¹⁾ , quae contra

ADNOTATIONES

(20) Christianus Henricus Eckhardus *Introduc. in rem diplomat. praecipue Germanic. Jenae 1742. sect. III. cap. III. §. XXX.* , & cum eo alii advertunt , mala , quae repraesentari solent illis , qui vim & auctoritatem diplomatum infringere audeant , esse vel temporalia , vel spiritualia , atque ad illa referri multas pecuniarias , poenas capitis , & similes , quibus accenseri potest Indignatio Principis ; ad haec vero referri anathemata , vindictam divinam , iram Sanctorum , & aeterni infernalis ignis cruciatus . Omittimus diras , & imprecationes , quae etiam occurrunt in Lapidibus , quasque collegit Fabrettius *Inscr. domest. cap. II. pag. 76.* , & dein *pag. 109.* , & *seqq.* Non desunt quapropter exempla in Principum Constitutionibus , quae utramque poenam , spirituales scilicet , & temporalem comminentur , quae quidem & divini iudicii interminatione , & ipsius Principis indignationis terrore peragi consueverant . Instar omnium illud sit , quod habetur in *Auth. Justin. Collat. VI. Tit. VI. Novell. LXXVII.* Ipse etenim gloriosissimus Praefectus si invenerit quosdam tale aliquid delinquentes , & vindictam in eos non intulerit secundum nostras Leges , primum quidem obligatus erit Dei iudicio ; post haec autem , & nostram indignationem sustinebit .

(21) Supplicia haec vide in priori

vulgata Novella huius tituli , & in *l. 12. de petitionib. Theod. M.* , ubi statuitur , delatorem ingenuum officio Comitum Rerum Privatarum esse sistendum , & sub carceralibus vinculis observandum , vel ad Moderatores Provinciarum sub arctissima custodia transmittendum , ut in iis Provinciis , in quibus bona , quae caduca dicuntur , sita sunt , petitoris actiones instituat , aut , detecta calumnia , poena plectatur . Dicta *l. 12. Neque sane introduci eum* (ad Comitem R. P.) *satis erit eo tempore , quo rescriptum allegatur , ac liberalitas intimatur , verum dirigendus is erit ad eam provinciam , provinciasve , in quibus patrimonialia delata consistunt , ut ejus instruat actiones , qui nostra liberalitate nitetur , & cujus se honestati per blandum ministerium injustae delationis immergit : ut scilicet majore omnium plausu , detecta ibi calumnia , ejus supplicio publicae severitati litetur , ubi securi , ac tuti domini trepidare fortunae .* Servi vero dominorum delatores , etsi objecta probassent , non admittebantur in iudicium , sed flammis , & bestiis continuo tradebantur , ut praecipit *cit. Novella . Lex vero 17. Theodosii M.* ita loquitur : *Servum Domini delatorem jubemus , in exemplum omnium proditorum , severissimae sententiae subjugari , etiamsi objecta probaverit .* Haec addi possunt veteres Impp. animadversiones in eosdem delatores , qui per injuriam ,

promulgatis iā. constitutionibus. ordinata sunt. nihil
per hanc

contra Delatores⁽²²⁾ promulgatis jam Constitutionibus ordinata sunt,
nihil

ADNOTATIONES

riam, & calumniam id muneris peregissent. Titus Vespasianus primas ducit, de quo ita Svetonius in ejus vita cap. VIII. *Nam cum inter adversa temporum & delatores mandatoresque essent ex licentia veteri; hos assidue in foro flagellis, ac fustibus caesos, ac novissime traductos per amphitheatri arenam, partim subiici in servos, aut venire imperavit, partim in asperrima Insularum arce.* Huc cum Lipsio in not. ad lib. II. de Cruce cap. 2., & cum Farnabio pertinere dixerim Epigramma IV. Martialis lib. I., quod juxta Lipsii emendationem juvat referre:

Turba gravis paci, placidaeque inimica quieti,

Quae semper miseras sollicitabat opes:

Traducta est titulis, nec cepit arena nocentes,

Et delator habet, quod dabat exilium.

Si consulatur Xiphilinus in Tito, verisimilius etiam hos versus ad hunc Imperatorem pertinere pronunciabis. Accedit Domitianus, de quo ita Svetonius in ejus vita cap. IX. *Fiscales calumnias magna calumniantium poena repressit, ferebaturque vox ejus: Princeps, qui delatores non castigat, irritat.* De Trajano insuper ita Plinius in Panegy. cap. XXXIV. num. 1. *Vidimus delatorum agmen inductum, quasi grassatorum, quasi latronum; non solitudinem illi, non iter, sed templum, sed forum insederant: nulla jam testamenta secura, nullus status certus, non orbitas, non liberi proderant. Auxerat hoc malum Principum avaritia. Excidisti intestinum malum: Contigit desuper intueri delatorum supina ora, retortasque cervices: congesti sunt in navigia raptim conquistata, ac tempestatibus dediti: abirent, su-*

gerentque vastatas delationibus terras. Verum de his pluribus fortasse egimus, quam revera necessum esset.

(22) In adnotatione prima ad hanc nostram anecdotam Novellam recepimus, nos heic de Delatoribus nonnihil dicturos; quare nunc fidem exsolvimus. Delatores assidue adstabant Principibus, qui res ad fiscum pertinentes, scilicet bona caduca, ereptitia, vacantia, tacita fideicommissa, vaga mancipia, thesauri inventionem, publica crimina, ceteraque hujusmodi, ut cit. superius adnotatione, etiam monuimus, Fisco praemii causa ultro denunciabant. Praemia, quibus illi ad deferendum pellicerentur, a Caligula decreta sunt ad octavam bonorum, quae Fisco acquirebantur, ut testatur Josephus *Antiq. Judaic. lib. XIX. cap. 1.* Nero ad quartas eorum, quae delata essent, lege Papia redegit, ut narrat Svetonius in ejus vita cap. X., unde & quadruplatores dicti sunt, quod scilicet propter quartae praemium ad obeundas delationes accederent. Hinc Capitolinus in Marco: *Calumniis quadruplatorum intercessit apposita falsis delatoribus poena.* Vopiscus in Aureliano: *Quadruplatores, ac delatores ingente severitate persequutus est.* Nunc vero ex *Lult. Cod. Just. de Delatorib.* vulgare praemium delatoris esse octavam partem, recte affirmabis. Praeter delatores, qui bona Fisco denunciarent, erant & Delatores, qui eadem privatis indicarent, ut etiam cit. adnotatione ostendimus. Hinc proinde factum est, ut cum ob quaestum ex delationum officio profectum hujusmodi homines vitam tolerarent, temporum dein licentia ad calumnias abuterentur, nec proinde sive Fisco, sive privato nulla esset, quam ii, perniciosior pestis, quando-

per hanc legē esse penitus . inminutū . zoile . per k āā .
 inlūs igitur & magnifica auctoritas tua edictis per o-
 mnes urbes imperio nostro subiectas solemni more .
 propositis . nimirē prorsus . que salubriter . pro humano
 genere facimus . latere concedat . Dāt. X. K† Māi
 Constant. theud† a XVIII Cōns.

*nihil per hanc legem esse penitus imminutum . Zoile Praefecte
 Carissime Augustorum . Inlustris igitur , & magnifica auctoritas
 tua , edictis per omnes Urbes imperio nostro subiectas solemni mo-
 re propositis , neminem prorsus , quae salubriter pro humano ge-
 nere sanximus , latere concedat . Data X. * Kalendas Maii
 * & Albino . Constantinopoli , Theodosio Augusto XVIII. * Confule ⁽²³⁾ .*

ADNOTATIONES

quidem ipsis pro lubito , & spe vilis
 raudusculi licebat per injuriam vel
 Fiscum contra privatum ad bonorum ,
 quae ad eum minime pertinerent , pos-
 sessionem ineundam excitare , vel pri-
 vato contra Fiscum bonorum pariter ,
 quae ad ipsum haudquaquam specta-
 rent , possessionem suggerere , quod
 quidem citra scelus , & non leve pu-
 blicae tranquillitatis detrimentum fieri
 non poterat . Quapropter a Plinio , ut
 superius vidimus , in *Panegy.* vocati
 sunt grassatores , & latrones , quod idem
 fere pronunciaverat ante Svetonius in
Domitian. cap. XII. A Tacito *Annal.*
lib. IV. cap. 30. vocantur *genus homi-
 num publico exitio repertum , & poenis
 quidem nunquam satis coercitum .* Con-
 stat demum ex *l. 4. Cod. Just. de Dela-
 tor .* , ab Impp. eosdem tamquam exe-
 crabiles habitos fuisse . Hinc sine famae ,
 & honoris dispendio eo munere fungi
 quis non poterat , & ab eo prohibeban-

tur Clarissimi Viri , & Veterani *l. de-
 ferre ff. de jur. fisc.* Sed haec dixisse
 sufficiat , praesertim cum adnotatione
 nostra prima , & superiori multa , quae
 ad Delatores pertineant , adduxerimus ,
 & ad pleniorē rei eruditionem con-
 suli possint Gutherius *de Offic. Dom.*
Aug. lib. III. cap. 31. , Cujacius *Observ.*
lib. XIX. cap. 3. , aliique .

(23) In *Cod. Just. cit. l. ult. de pe-
 titionib.* subscriptio hoc modo concepta
 est: *Dat. IX. Kal. Maii Theod. A. XVIII.,
 & Albino Coss.* , quae sane praeter diem
 cum nostra recte convenit; nam in Ot-
 toboniano Codice legitur: *X. Kalend.*
Maii , licet ibi desideretur Albinus no-
 men , qui Theodosio in Consulatu Co-
 mes fuit , ut jam monuimus ad No-
 vellam II. anecdotam adnotatione no-
 stra (20) , quae consuli poterit . Sub-
 scriptio haec adnotata jam fuerat a
 Brenckmannio *cit. Epistol. de Consul.*
pag. 631.

NOVELLA IV. ANECDOTA
VALENTINIANI IMP.

A D F I D E M

VETUSTISSIMI MSS. OTTOBONIANI.

De indulgentiis relicorum I

Imp̄p̄ theuđ & valeñt aā fausto p̄p̄o

QUecumque de p̄vincialium levamine conferri
p̄sentium reñ. conditio patitur. prona beni-
gnitate clementie nostre relaxat. humanitas. quid est
enim

E A D E M N O V E L L A

LECTIONI SUAE RESTITUTA.

De Indulgentiis Reliquorum

Titulus I. ⁽¹⁾

Imp̄p̄. Theodosius, & Valentinianus Augusti Fausto Praefecto
Praetorio ⁽²⁾.

*Quaecumque de provincialium levamine conferri praesen-
tium rerum conditio patitur, prona benignitate clementiae no-
strae relaxat humanitas. Quid est enim vel iustitiae tam proximum,
vel*

A D N O T A T I O N E S.

(1) Pag. 70. Codicis nostri omnium primus inter Novellas Valentinianas occurrit Titulus *de Indulgentiis Reliquorum*, qui duas, easque anecdotas sub se complectitur Constitutiones, quarum primam nunc illustrandam aggredimur, altera vero proxime subsequetur. Inter Novellas jam editas Valentiniani habetur alia Constitutio *de Indulgentiis Reliquorum*, tempore sane longe posteriori emissa, anno scilicet 450., quae in Lipsiensi edi-

tione cernitur sub num. VII., quemadmodum & infra occurrit Marciani Novella II., & Majoriani Novella IV. hoc eodem modo inscripta. *Reliquorum* appellatione veniunt, quae ex quacumque summa, aut credito, rationibus subductis, debita remanent. Debitores vero, qui ad residuum obligati sunt, *Reliquatores* appellantur l. 9. §. 2. de publ., & vectigat., l. 102. §. 2. de solut. Colleg. Argentar., & residui computatio *Reliquatio* dicitur l. 44. §. 1. ff. de

enim vel justicie tã proximũ vel nob̃ magis familiare
quã piam manum porregere. defessis & eoꝝ quos regi-
mus angustiis. in tempore subvenire p̃fertim. cum de-
fectui

vel nobis magis familiare, quam piam manum porrigere defes-
sis, & eorum, quos regimus, angustiis in tempore subvenire?
Praeser-

ADNOTATIONES

de admin. tut. Specialius sumpto voca-
bulo, Reliqua sunt praeteriti temporis
pensiones, quo sensu occurrunt *Reli-
qua Coloniarum l. 78. §. 3. ff. de legat. 3.*,
item *Reliqua vectigalis l. 47. ff. de jure
fisci*. Vide *Lexic. Juris Calvinii* hac vo-
ce, & Joh. Friderici Rhetii *Dissertat.
de Censu fundo cohaerente &c.*; Cui ad-
de *Syntagma Jurisprudentiae Georgii
Adami Struvii cum additionibus Petri
Müllerii Part. I. Tom. II. Exercit. XXIII.
lib. XVIII. tit. I. Digestor*. Reliquorum
hujusmodi a Principibus saepe Provin-
cialibus data est indulgentia vel omnium
cujuscumque elapsi temporis, ut ex
cit. *Novella VII. Valentiniani*, vel
certi tantum temporis, puta aliquot in-
dictionum, seu annorum, ut ex dua-
bus hisce nostris anecdotis constat, &
ut ex legibus *tit. 28. lib. II. de Indul-
gent. debitor.* pariter eruitur. Multi
sane Imperatores numismata merue-
runt ob liberalitates, quibus vectiga-
lia remiserunt: Hinc Cajo Augusto
cusus est nummus, in cujus media area
hae notae exstant: R. CC. *Remissa du-
centesima*, quo nomine designabatur ve-
ctigal aut a pecuniae numero, aut a
parte bonorum pendendum, quod a
Tiberio impositum testatur Tacitus
lib. II. Annalium. Similem Galbae mu-
nificentiam produnt alia numismata,
quae ad ipsum pertinent, in quorum
aversa parte arcus columnis ornatus as-
furgit, ad quem tres vincti debitores
adstant, & circum inscriptio: QUA-
DRAGENSUMA, vel XXXX. RE-
MISSA. Plura alia omittimus, ne in
longum nimis abeamus. Addimus inte-

rea, Hadrianum quoque debita omnia,
quae jam a XVI. annis solvenda & Fis-
co suo, & publico aerario supererant,
Populo Romano condonasse, ut ab
Historicis Scriptoribus discimus; licet
tamen remissorum nominum magnitu-
dinem exacte expressam nummo de-
beamus, in quo licitoris figura cerni-
tur laeva fascem virgarum, dextera
facem gerens, qua abjecta humi syn-
grapharum congeries exurit. Epi-
graphes ad oram nummi haec est: RE-
LIQUA. VETERA. HS. NOVIES.
MILL. ABOLITA. Horum nominum,
quae ad solvendum reliqua fuerant,
summa novies millies centena millia
sestertiorum conficit, nam numerus
adverbio expressus valet totidem cen-
tena millia. Exstat etiam apud Grute-
rium *pag. CLIX. num. 4.* Inscriptio
Emeritae in Hispania Constantino di-
cata, in qua legitur. REMISSO. UBI-
QUE. TRIBUTO &c. Sed in re no-
tissima non est, cur existimem exem-
pla ulterius esse congerenda.

(2) Brenckmannius *cit. pluries epi-
stola de Consulibus &c. pag. 624.* pro
Fausto P. Po rescribendum ingerit: *Flo-
rentio P. Po.*, Constat enim, *inquit*,
,, Florentium hisce temporibus Prae-
,, fectum Praetorio fuisse. ,, Verum
nihilominus fallitur Vir ceteroquin eru-
ditus; Licet enim certum omnino sit,
Florentium, quemadmodum & nos ad-
notatione nostra (2) ad Novellam I.
anecdotam Theodosii Junioris, & ali-
bi etiam ostendimus, tum anno 438.,
quo emissã est haec nostra Novella,
tum subsequenti 439. fuisse Praefectum
Prae-

fectui publico. p̄ceptis que serenitatis nr̄e subiectoꝝ
certa-

*Praesertim cum defectui publico, praeceptisque serenitatis nostrae
subje-*

A D N O T A T I O N E S

Praetorio Orientis, non inde tamen fit consequens, heic pro *Fausto* reponendum esse *Florentium*; Nam perpendendum erat viro Cl., Novellam hanc nostram neque a Theodosio Imperatore Orientis, neque ad illius Praetorio Praefectum, sed potius a Valentiniano Imperatore Occidentis, & ad Praefectum Praetorio Italiae inscriptam fuisse, cum in hac idcirco etiam agatur de indulgendo tributa Provinciis, atque Insulis Italiae, & Africae, quae simul sub dispositione Praefecti Praetorio Italiae erat, ut quidem pluribus Cod. Theodosiani legibus, quibus scientes parcimus, probari nunc posset. Quare cum nequaquam, quae Italiam, & Africam respiciunt, ad Florentium, utpote Praefectum Praetorio Orientis, pertinere potuerint, necessum sane fuit, Novellam hanc

nostram Fausto inscribi, quem hoc ipso anno 438. Praefectura Praetoriana Italica functum fuisse, non errabit, qui certo asserat. Haec quidem Fausti dignitas etiamnum nos latuisset, nisi eam nobis Ottobonianus Codex Novellae hujus anecdotae indubia fide exeruiisset. Fuit Faustus hic, qui integro nomine Anicius Acilius Glabrio Faustus dicitur. Ex l. 62. de *Haereticis Cod. Theod.* constat, hunc sub Valentiniano III. fuisse Praefectum Urbi, de quo vide Contelorium, & post eum Corfinium τὸν μαχαρίτην de *Praefectis Urbis*. Fuerat quidem & antea, Praefectus Urbi tempore Arcadii, & Honorii, idest anno Ch. 440., ut putat Corfinius *ibid.*, quod docet inscriptio apud Gruterium pag. CXCII. n. 2., & apud Muratorium pag. CCCCLXVI. num. 2., ubi sic legitur:

..... DD. NN. AETERNIS. PRINCIPIBUS. HONORIO. ET. ARCADIO
ANICIUS. ACILIUS. GLABRIO. FAVSTVS. V. C. PRAEF. VRBIS. VICE. SACRA. IVDIC
FATALI. CASV. SVBVERSAM. IN FORMAM. PRISCI. VSVS. RESTITVIT

Dolendum quidem, marmoris fracturam id nobis invidisse, quod plenius de hoc Fausti opere nos monuisset, ut quid propterea de eo nunc statuendum sit, prorsus ignoremus. Miror, Maffejum rigidum illum veterum Inscriptionum censorem nequaquam Inscriptionem hanc nostram in *Arte ejus Critica Lapidaria* nigro theta signasse, quod in ea Honorius, qui posteriori tempore imperium obtinuit, Arcadium antecedere videatur, qui quoniam prior in imperio fuit, ita etiam in Lapidibus priori loco circumferri consuevit. Videri quoque poterit Gruterius pag. CCCXLIV. num. 2. Fuit etiam Faustus noster Consul cum Theodosio XVI. anno Ch. 438., dum simul esset Praefectus Praetorio Italiae, ut superius

vidimus. Consule Pagium in *Critica* hoc anno, Panvinium, Relandium, & Almeloveenium in *Fastis*. De ejus quoque consulatu fidem facit lapis anecdotus Hortorum Nigroniorum, olim Perrettiorum Romae, in quo priores duo versus penitus excisi sunt, & quidem de industria, posteriores vero parallelis obductis lineis ferme oblitterati, non ita tamen, quin legi possint. Quare ita se habet:

.....
.....
DEORUM. PARTICIPI
HOMINVM. NVTRICI
ANICIUS. ACILIUS. GLABRIO. FAVSTVS
VC. CONSVL. DICAVIT

Cui vel Numini, vel homini unquam
monu-

certatim . semp famulentur obsequia . cuius devotio-
nis . meritū recentium . pariter votorum sacra . festivitas ve-
lut

*subjectorum certatim semper famulentur obsequia ⁽³⁾ , cuius de-
votionis ⁽⁴⁾ meritum recentium pariter votorum ⁽⁵⁾ sacra festivi-
tas*

ADNOTATIONES

monumentum hoc Faustus dedicave-
rit , ut dein forte in odium abradi
ipsius nomen meruerit , non ii nos su-
mus , qui nunc certo affirmare possumus ,
aut quibus ad id assequendum divina-
tione , aut conjecturis eniti lubeat .

(3) Obsequium , ut adnotat etiam
Ritterius ad Novellam VII. inter Va-
lentinianaeas , sunt apparitores , alique ,
quibus discussor utebatur in ratiociniis
tractandis , ut proinde obsequium hoc
loco nihil aliud sit , quam famulo-
rum comitatus , quos provinciales suis
sumptibus alere cogebantur . Quare
cum heic Imperator dicat , subdito-
rum obsequia defectui publico , & sui
ipsius praeceptis famulari , idem est ,
ac si diceret , subditos ipsos se famu-
los , & comites Discussoribus praebe-
re , ipsosque dare operam , ut & pu-
blicae consulatur indigentiae , & pen-
siones ab Imperatore indictae exactori-
bus citius , faciliusque persolvantur .

(4) Devotio heic , ut & in Novel-
la , quae proxime occurret , accipitur
pro tributorum illatione , seu pro ala-
critate , ac diligentia , quae debetur in
solutione tributorum : Contra negli-
gentia , & mora *inde devotio* appellatur .
Hinc *l. 5. de annona Cod. Theod.* ipse
Collator , seu Provincialis *devotissimus*
dicitur . Plura exempla habes de hac
devotione in *Glossario Nomico Codic.*
Theod. , ex quo hoc dumtaxat recital-
se sufficiat . Quapropter *l. 3. de conlat.*
donat. lib. 11. tit. 20. sic legitur : *Unius*
anni , hoc est tertiae indictionis , devo-
tione congrua , a locorum dominis pensio
conferatur . Vid. & Du Fresnejum in
Glossario .

(5) Perspectum quidem est , con-
suevisse Imperatores , quae eorum prae-
cipue liberalitatem commendarent ,
quaeque ad ipsorum gloriam , seu
ad subditorum utilitatem conferrent ,
Quinquennialibus perficienda reserva-
re . Nemo sane ignorat , Vota Quin-
quennialia fuisse solemnitates quasdam ,
quae quinto quoquo anno ab Imperato-
ribus in ipsorum potissimum fauste
ineuntis imperii honorem celebraban-
tur . Quod huiusmodi beneficia , in-
ter quae reliquorum indulgentiae re-
censentur , conferri praecipue solerent
hoc tempore , testatur , missis ceteris ,
Novella haec nostra , in qua ad reliqua
relaxanda votorum huiusmodi occasio-
ne commotum fuisse , Valentinianus ip-
se testatur . Verum cum haec Novella
prolata solummodo fuerit anno 438 . ,
scilicet ante XV. Valentiniani impe-
rii annum , quo vertente , ipsius Quin-
quennialia tertio recurrebant , suspica-
ri posset , Vota huiusmodi veluti in
anteceffum hoc anno celebrata fuisse ,
quemadmodum evincit Epochā Valen-
tiniani imperii , quae cum incipiat ab
anno 425 . Idibus Octobris juxta omnes
Historicos , Vota proinde XV. annalia ,
non nisi vertente anno 439 . , recurre-
re poterant . Quare autem hae V. an-
nalia solemnitates etiam post elapsum
annum a vero eorundem recurfu habi-
tae fuerint , nullam sane a Ritterio ra-
tionem afferri video , dum XV. annua-
lia anno 440 . agnoscit ad Novellam
XLIII ; Tum XX. annalia anno 445 .
ad Novellam XXIII ; Dein quinta V.
annalia anno 450 . ad Nov. XXXVIII ;
& XL. inter Theodosianas , & ad No-
vel-

ut sub cuiusdā. muneris debetū exigit. ut ad occasio-
nē

tas velut sub cuiusdam muneris debito exigit, ut ad occasionem
prae-

A D N O T A T I O N E S.

vellam demum VII. inter Valentinianas, cum tamen XV. annalia non nisi anno 439., XX. annalia non nisi anno 444., & quinta V. annalia tandem non nisi anno 449. recurrere potuerint, ut ex epocha auspici Valentiniani imperii, quam supra memoravimus, sit necessario consequens. Verum dubitari posset, an revera huiusmodi solemnitas recursum laudatae a Ritterio Novellae emissae fuerint, cum nulla in ipsis ad Vota huiusmodi occurrat allusio, quin potius altum sit ubique silentium. Ceterum etsi in recitatis huiusmodi Novellis V. annalia haec spectacula protenderentur, sicque in annum a legitimo eorumdum recursum inciderent, tamen dici posset, eadem posthabita, vel dilata fuisse, ut etiam Constantini M. temporibus factum fuisse, memini me apud Pagium legisse ad *Annales* Baronii, & quin etiam id alias acciderit, nullus dubito, praesertim cum Cl. Norisius in *Parergo Chronologico de Votis Decennialibus Cap. II.* inter ejus Opera *To. II.* adverterit, etiam Augustum, & Tiberium, X. imperii anno evoluti, X. annalia celebrasse. Hinc nil mirum, si apud Bandurium *To. II.* inter Valentiniani III. numismata existant nonnulla, ex quibus III. ipsius Consulatu, anno scilicet 430. V. annalia Valentinianum solvisse; IV. ejusdem Consulatu, anno nempe 435. X. annalia; decimoquinto autem, & vigesimo imperii anno XV., & XX. annalia celebrasse; ac tandem cum Votis XXV., & XXX. postremos duos ipsius Consulatus, qui annis 450., & 455. contigerunt, conjunxisse, eruimus; Quandoquidem numismata haec satis aperte ostendunt, V. annalia, X. annalia, ac tandem XXV., & XXX. annalia posthabita fuisse, cum tamen XV., & XX. annalia, quae celebrata novi-

mus XV., & XX. imperii anno, debito quidem tempore, & quinti cujusque anni recursum ab auspiciato ejusdem imperio habita fuerint. Quomodo autem in Novella hac nostra anecdota, quae anno 438. emissae est, vota huiusmodi, quae ex Bandurii numismate celebrata sunt anno sequente, recte memorari potuerint, nisi ante legitimum tempus eadem festinasse comminiscamur, ut superius innuimus, non facile video. Verum ad alia etiam Vota, quam ad V. annalia, haec respectum haberi potuisse, aliquis dixerit. Constat namque, Kalendis Januarii Vota ab Imperatoribus pro fausto anni decursu celebrari quotannis consuevisse, ut de Hadriano prae ceteris patet ex Spartiano in ejus vita. Sed cum Novella nostra data sit VIII. Id. Julii, Vota Mensis Januarii nimium remotiora videntur, quominus ab Imperatore *recentia* appellari potuerint. Vota etiam alia celebrari consueverant, natalitio Imperatorum die recurrente; hinc cum Valentinianus natus fuisset postridie Kal. Julii anno Ch. 419., Novella autem nostra data sit VIII. Idus Julii anno 438., facile vota huiusmodi, quae, auspicante anno aetatis suae XX., celebraverat, tamquam *recentia* innuere poterat. Verum si quis contendat, revera ibi vota Imperii XV. annalia tamquam solemniora protendi, tunc ne Bandurii numismati, quod XV. annalia Valentiniani Imperii Vota in annum 439. incidisse, evincit, vis inferatur, facile dici posset, mendosam esse Consulatus subscriptionem, quae Novellae huic nostrae adnotatur, ut proinde pro Consulatu Theodosii XVI., & Faustii reponendus sit Consulatus Theodosii XVII., & Festi, praesertim cum Brenckmannius *cit. epist. pag. 623.* adverterit, misceri saepius

semper expendit. universis possessoribus. hanc pragmatici nostri auctoritate. sciet esse consultum. itaut quidquid in reliquis. superiorum temporum residere calculi publici ratio deprehenderit in quartam usque indictionem per omnes provincias. adque insulas italie per africanam vero

tendit, universis possessoribus hac pragmatici ⁽⁶⁾ nostri auctoritate sciat esse consultum, ita ut quidquid in reliquis superiorum temporum residere calculi ⁽⁷⁾ publici ratio deprehenderit, in quartam usque indictionem ⁽⁸⁾ per omnes provincias ⁽⁹⁾, atque Insu-

A D N O T A T I O N E S

(6) De Pragmatico, five de Pragmatica jussione vide, quae diximus ad Novellam III. anecdotam adnotation. (16).

(7) Calculus heic significat rationem, seu rationis positionem, vel ratiocinium, aut, si mavis, computationem *l. unic. Cod. Just. de error. calcul. l. 10. Cod. de donat. int. Vir. & uxor. & l. 6. de his, qui not. infam.* Calculi partes sunt introitus, & exitus, *l. 8. ff. de lib. leg., gl. 6., l. 17. de excusat. tutor., ubi gl.* Hinc calculum datorum, & acceptorum ponere habetur *l. 6. de eden.* Post calculum quis liberabatur, & quietio fiebat, si reliqua solvisset *l. 83. de condict., & demonstr.* In Codice etiam Theodosiano *l. 19. quorum appellat. lib. 11. tit. 36.* habetur: *fiscalis calculi satisfactio.* Vid. Wesembecium in *Cod. Just. lib. 11, tit. V., & Vicatium in Lexico.* Brissonius calculum de re pecuniaria dici contendit. A calculo calculatores etiam habentur, quos *ψιφιστᾶς* vocat Modestinus *lib. 15. §. 5. ff. de excus.* Hi non solum rationes supputabant, verum etiam numerandi, computandique artem docebant. Calculatores occurrunt in multis veterum lapidibus, & apud Fabrettium praecipue *Inscr. Domest. cap. 11. num. 165. pag. 88.,* ubi prostat titulus cujusdam MELIORIS. CALCULATORIS. QUI.

COMMENTARIOS. ARTIS. SVAE. QVOS. RELIQVIT. PRIMVS. FECIT.

(8) Vir doctrina magis, quam dignitate Eminentissimus Henricus Norisius in *Dissertatione III. De Epochis Syro-Macedonum* multa profert veterum scriptorum testimonia, quibus ostendat, olim a Romanis non per trina, sed per singula lustra tributa, ac locationes fuisse disposita. Hinc fit, ut nusquam in antiquis Historicis tributorum solutiones per indictiones, seu per trium Lustrorum, aut per XV. annorum curriculum obvenire contendat, cum Indictiones auctorem habuerint Constantinum M., qui profligatis apud Veronam Maxentii exercitibus, novas indictiones Italiae imposuit. Norisio jam praeluxerat Panvinus in *Fastis lib. 11.,* qui in eadem fuit sententia. Cedrenus vero in *Theodosio* Indictionum originem ab Aetiaica victoria derivat, Scaliger ab editione ludorum Constantini, & Baronius tandem a stipendiis militari- bus quindeccennialibus ejusdem Imperatoris repetit. Quare potissimum ex Panvini recensione Indictionum initium est ab anno Christi 313., ex Eusebii Chronico ab anno 315., & ex Scaligero, & Baronio ab anno 312., qui omnium assensu inchoandae indictioni

vero tertie indiſtionis . debeta titulis fiſcalibus . ex-
timan-

Infulas ^(1°) *Italiae* , per *Africam* vero *tertia*e indiſtionis debita
titu-

A D N O T A T I O N E S

tribuendus videtur ; nam ex inſigni teſtimonio , quod e Faſtis Graecis protulit Panvinius , perſpicue eruitur , Indiſtionis Conſtantini M. initium nonniſi in II. ipſius , & Licinii Conſulatum eſſe reiiciendum , qui commode incidit in annum 312. , ut Conſularibus Faſtis omnibus admonemur . Quare ex Faſtis Graecis haec habentur ſub recitato Conſulatu :

Ἰνδικτιόνων Κονſταντινιανῶν ἐν-
τεῦθεν ἀρχή .

*Indiſtionum Conſtantinianarum heic
initium .*

Baronio accedit Pagius in *Historia Chronolog. ad Annal.* ipſius, & in *Diſſertatione Hypatica* anno 104. ad n. 111. part. II. cap. 2. Verum diſtinguendum eſt, monente Henrico Spelmannio in *Archaeologo in modum Gloſſarii* ad vocem *Indiſtio* , inter Indiſtionem Imperatoriam, & Eccleſiaſticam, ſeu Romanam ; Nam prima VIII. Kal. Octobris , altera Calendis Januarii auſpicatur , ut docet etiam Origanus apud Munckerium *de Intercal. lib. III. cap. 16. §. 4.* , & Buelengerius *de Vectigalibus* cap. 18 ; Quamquam Noriſius cit. Opere *de Epochis Syro-Macedonum diſſertat. III. cap. VI.* Evagrii auctoritate contendat , indiſtiones non a die VIII. Kal. Octobris , ſed ab ipſis Calendis Gorpiaei , ſive Septembris fuiſſe inchoatas . Imperatores vero Occidentales Eccleſiaſticam , ſeu Romanam indiſtioneſ retinuerunt , ut patet ex *Gloſſis ad Decret. Greg. lib. II. tit. 22. cap. 6.* Quare neque nos cum Noriſio cit. Opere *de Epochis Syro-Macedonum diſſert. IV. cap. IV.* aſſentimur Gothofredio, qui exiſtimavit , indiſtiones uno anno tardius in Oriente, quam in Occidente fuiſſe numeratas , quandoquidem ſi Occidentales Imperatores ex laudatis *Gloſſis* Eccleſiaſticae adhae-

ſiſſe Indiſtioni videntur, quae poſt tres menſes ab Imperatoria auſpicari conſueverat , Kalendis ſcilicet Januarii , potius uno anno citius in Oriente, quam in Occidente numerari Indiſtiones debuiſſe, exiſtimarem ; licet tamen revera trium dumtaxat menſium diſcrimen inter utriuſque Indiſtionis exordium interceſſerit . Noriſius vero in reſutando Gothofredio alia via incedit *loc. cit.* , cum ipſe nitatur teſtimonio Epiphaniae Metropolitae , qui Synodum Tyriam ann. Chriſti 518. dicit habitam fuiſſe = *Die vigesima octava Loi, ſive Septembris , ſexcentſimi quadrageſimi tertii anni , Ἰνδικτιῶν ᠙ δωδεκάτης* Indiſtione duodecima = quae etiam in Occidente Kalendis ejuſdem Menſis incoeperat . Gothofredius quoque ruruſ ad *Chronolog. Cod. Theod.* ideo indiſtioneſ a die 24. Septembris inchoatas dicit , quia eo die Conſtantineſ in Italiam appulit , & Maxentio bellum indixit ; Verum haec conjectura , ut loco cit. docet Pagius , vaniſſima eſt , nam Conſtantineſ anno praecedenti , nempe 311. , in Italiam die incerto venit , & , ut habet Anonymus Valeſianus , *apud Veronam victis Ducibus Tyranni, Romam petiit.* Sed quae haecenus diſputata ſunt , nunc in rem noſtram convertamus , ſi prius tamen monuerimus , indiſtiones de tributis ipſis etiam ut plurimum uſurpari, cum eadem ſcilicet certis earumdem periodis indici, & pendi conſueverint. Hinc a laudato Spelmannio vocantur Indiſtiones etiam *Fiſcales* , & *Tributariae* . Quare cum Valentinianus Auguſtus omnes Italiae Provincias , & Infulas hoc anno 438. a reliquorum ſolutione exemerit uſque ad IV. Indiſtioneſ , quae , monente etiam Chronico Marcellini , Chronico Paſchali , tum etiam Pagio

timantur que cū nihil publico nomine ꝑficiat. exau-
stū

titulis fiscalibus eximantur. Quae cum nihil publico nomine
profi-

A D N O T A T I O N E S

Pagio apud Baronium, incidit in annum 436., patet eundem Provincias & Insulas Italiae a reliquis trium annorum exemptas voluisse; cum vero Africam ad III. usque Indictionem hoc eodem privilegio donaverit, eaque incidat in annum 435., quatuor annorum reliqua eidem indulta voluisse, deprehendimus. Qui autem fiat, quod per Italiam, & Africam diversimode Indictiones quod ad tributorum pensitationes adhibeantur, ut etiam ex hac nostra Novella apparet, rationem reddit Gothofredius ad *l. VI. lib. II. tit. 28. de Indulg. debit.*, qui id processisse putat, quod Constantinus, in potestatem suam Provinciis redactis, serius nonnullis tributa indicere, & ad eorumdem solutionem eas ciere quoque tardius consueverit, ut scilicet magis afflictis, vexatisque a Maxentio earumdem rebus quoquo modo prospiceret. Quare Italiam putat Gothofredius a Constantino ad tributorum collationem vocatam fuisse eo ipso anno, nempe 312., quo Italiam obtinuit, Africae vero Praefecturae non nisi anno 314., & Africae Dioecesi non nisi anno 315. tributorum collationes ab eodem fuisse indictas.

(9) Nemo ignorat, Romanum Imperium in Occidentale, & Orientale fuisse divisum, ac dein utrumque in Dioeceses partitum fuisse, quae plures Provincias comprehendebant, ut proinde singulae Provinciae integrae Dioecesi opponerentur. Quare Provinciae dicebantur, quae sub Dioecesium erant dispositione, quaeque pluribus constabant Civitatibus, scilicet vel decem, vel undecim, ut habetur ex *Novella Just. XXVIII.* Pro diversis quidem temporibus, & imperii vicissitudinibus varia fuit ratio Provinciarum. Eae quidem primorum Augustorum aevo a

quibusdam XVII., ab aliis XV., ac demum a ceteris XI. numerari consueverunt, idque pro varia unius cum altera unione, vel etiam divisione, quas identidem contigisse ob rerum mutationes, nemo est, qui nesciat. Quare ex Pighio in *Annalib. Magistr. Romanor.*, ex Sigonio de *Antiq. jur. Provinc. lib. II. cap. I.*, & ex ceteris etiam erui potest, illas fuisse universi Romani Imperii Provincias, scilicet Siciliam, Africam, Syriam, Joniam, Asiam, Cretam, duas Hispanias, duas Gallias cum Illyrico, & Dalmatia, Ciliciam cum Cypro, Sardiniam cum Corsica, & Pontum cum Bithynia. Verum sequioribus temporibus, in quibus nos modo versamur, primaevae fere omnes Provinciae hujusmodi in plures alias Provincias, quas secundarias diceret, dividi coeperunt, ut proinde solae Italicae, quas heic memorat Valentinianus, quibusque reliquorum solutionem indulget, numero vincant superiores omnes universi Romani Imperii Provincias, quae jam ipsius initio numerabantur. Eae sunt Campania, Tuscia, Picenum, Samnium, Apulia, Calabria, Bruttii, & Lucania, quae nominantur *l. 7. de Indulgent. debitor.*, quibus adde Retias duas, Umbriam, Liguriam, Aemiliam, Flaminiam, Alpes Cottiaras, Valeriam, & Venetias, licet tamen Tuscia cum Umbria, Picenum cum Valeria, Apulia cum Calabria, Bruttii cum Lucania, Liguria cum Aemilia in administratione junctae fuerint, & ab uno Rectore moderatae. Tandem Italiae Provinciis accensendae sunt tres Italiae Insulae, de quibus in sequenti adnotatione. Vide *Notitiam Imperii Occidentalis Cap. II.*, ubi Italiae Provinciae XVII. numerantur, quas auctas heic

stū tamen possessorem redimentē . que semp inducias continuis . dispendiis inquietat . quđ nunc omne & impetuū . penitus remittentis . nihil ex hac functione

proficiant , exhaustum tamen possessorem , redimentemque semper inducias ⁽¹¹⁾ continuis dispendiis inquietant . Quod nunc omne , & in perpetuum penitus remittentes nihil ex hac functione ⁽¹²⁾ consti-

ADNOTATIONES

heic ex *Topographia Codicis Theodosiani* nunc exhibemus , quam quis proinde quo ad singulas consulere poterit .

(10) Insulae Italiae sunt Sicilia , Sardinia , & Corsica . Sicilia erat sub dispositione P. Po Italiae , & Consulari gaudebat , ut patet ex *Notitia dignitatum* . Primam hanc omnium provinciam a Populo Romano esse factam , proficitur Cicero *Act. II. in Verr. cap. I.* *Sicilia omnium nationum exterarum princeps se ad amicitiam , fidemque Populi Romani applicuit : prima omnium , id quod ornamentum imperii est , provincia est appellata : prima docuit majores nostros , quam praeclarum esset exteris gentibus imperare .* Sicilia , & Sardinia recensebantur inter Provincias frumentarias , quae scilicet frumentis feraces magnum ejusdem numerum Populo Romano pendebant . Verum Sicilia , teste Cicerone *loc. cit.* , ad vectigalia tenebatur alio prorsus nomine , ac ceterae Provinciae ; Sic enim ait : *In agrorum autem vectigalium rationibus hoc interest inter Siciliam , ceterasque Provincias , quod ceteris impositum vectigal est certum , quod stipendiarium dicitur , ut Hispanis , & plerisque Poenorum , quasi victoriae praemium , ac poena belli ; aut censoria locatio constituta est , ut Asiae lege Sempronia . Siciliae Civitates sic in amicitiam , fidemque receptae sunt , ut eodem jure essent , quo fuissent : eadem conditione Populo Romano , qua suis ante paruissent .* Sardinia vero regebatur a Praefide , & ad P. Po Italiae perti-

nebat , ut patet ex *l. 16. de Cursu . Tributaria res per Sardiniam habetur d. l. 16. , & l. 2. de susceptorib. , & l. 7. de exactionib.* Tandem Corsica habetur *l. 20. de Tironib. , & Praeses Corsicae l. 2. de tempor. curs.* Unaquaeque ex his uno utebatur dumtaxat Rationali , cujus munus fuit fiscalis commodi curam gerere , & sacri Aerarii causis praesidere . Tres has Provincias hoc uno Magistratu instructas vide *l. unic. Communi dividund. , l. 2. de susceptoribus , & l. 5. de petition.*

(11) Induciae dicuntur , ut ait Paullus *l. 89. ff. de capt. , & postl. revers.* , cum quis in brevi , & praesenti tempore cum altero convenit , ne alteruter invicem laceffatur . Eaedem etiam de qualibet dilatione usurpantur , & ita induciae quadrimestres *l. 3. Cod. Just. de usur. rei judic.* Semestres *l. 26. de Fidejuss.* Unius anni *l. 1. in quib. caus. milit. for. praeser.* Quinquennales *l. ult. qui bon. ced. poss.* Viginti dierum *l. 62. Cod. Theod. de haeret.* Venduntur vero induciae iis , qui non possunt esse solvendo , ut habetur in Novella VII. inter Valentinianaeas .

(12) Functio heic usurpatur de tributorum praestatione , quemadmodum etiam *l. 36. de annona lib. 11. tit. 1.* Unde & functiones suariae *l. 1. 10. de suar. lib. 14. tit. 4.* In *Glossis Palaemon* quoque functionem , Tributorum exsolutionem exponit . Functiones tributariae habentur apud Sidonium *lib. 7. in concione* post epistolam 9. Tandem functio muricis

etione constituemus tabularia publica retinere omnisque recidive calūniae aditus prestruentes. ꝑꝑrimus nihil exactoribus. de ꝑꝑdictarū dumtaxat indictionū. reliquis umquā nihil licere. iudicibus. Dat. 9II. id iut

constituimus tabularia ⁽¹³⁾ publica retinere, omnisque recidivae calumniae aditus praestruentes praecipimus, nihil exactoribus de praedictarum dumtaxat indictionum reliquis umquam, nihil licere Iudicibus. Data VIII. ⁽¹⁴⁾ Idus Julii Ravenna

ADNOTATIONES

cis occurrit l. 12 Cod. Theod. de muri-leg. lib. 10 tit. 20. Vide & in Novella VII. inter Valentinianae vocem hanc usurpari.

(13) Sicuti Hadrianus, ut superius vidimus, & ceteri etiam Imperatores debita subditis remittentes syngraphas comburendas praecipiebant, ut patet ex l. 2. 3. 6. & 14. Cod. Theod. de Indulgentiis debitorum lib. 11. tit. 28., ne ulla huiusmodi nominum, quae ab ipsis indulgebantur, exstaret memoria, ita Valentinianus heic tabulas reliquorum in publico armario, quod idcirco Tabularium, vel Tablinum a tabulis huiusmodi servandis dicebatur, prohibet retineri. Vide Festum voc. Tablinum. Virgilius Georg. lib. II. v. 502.

Insanumque forum, aut populi Tabularia vidit.

Ubi Servius: Populi Tabularia, ubi actus publici continentur Vide Budaeum in Pandectas pag. 245., & Pignorium de Servis pag. 463.

(14) Brenckmannius cit. Epist. pag. 624. dicit, Novellam hanc anecdotam datam esse Ravennae VII. Idus Julias; Verum nos potius legendum VIII. arbitramur, nota enim haec 5 non solum in Graecis monumentis respondet consueto episemo 5, quo senarius numerus designatur, ut notat Maffejus de Siglis Graecor. pag. 89., & 97., sed in Latinis etiam monumentis vim exerit

numeri VI. Romanorum, ut monet Fabrettius Inscr. Domest. cap. VIII. pag. 540., qui tamen ad Reinesium provocat tamquam primum huius numeralis notae illustratorem. Vir Cl. Hannibal Oliverius in Marmorib. Pisaurenf. n. 181. profert Christianum lapidem, in quo cum habeatur ANR. X5, ipse legit Annorum. XVI., Tum Muratorius pag. 2046. n. 7. aliud Christianum marmor exhibet, in quo signatur ANNIS. 5., nempe VI. Vide Ritterium nostrum luculenter de hac nota differentem in Polegomenis ad Vol. I. Cod. Theod. pag. CCXII., & rursus ad Novellam I. Theodosii pag. 8. Nos interea nonnulla alia exempla attingemus ex Novo Tractatu Diplomatico Monachorum Sancti Mauri, qui Parisiis cuditur, quum nondum ejus Volumina satis pervulgata fuerint, ut manibus omnium teri possint. Quare To. III. Par. II. Sect. IV. Cap. VI. Art. II. pag. 299. ex Codice Bibliothecae Sancti Germani num. 936., qui censetur Saec. VI., quique continet Canones Concilii Antiocheni, fol. 23. profertur haec subscriptio: Data XV. Kalendas Martias Honorio Augusto 5, & Aristino (lege Aristaeneto) Consulibus, quae subscriptio cum pertineat ad Epistolam Innocentii I. ad Victricium Episcopum Rotomagensem, quae est secunda inter Epistolas Roman. Pontif. col. 758. edit. Pari-

iut ravenna . theu . ãã XVI. & fausto . UC coñs.

na⁽¹⁵⁾ *Theodosio Aug. XVI., & Fausto Viro Clarissimo Consulibus*⁽¹⁶⁾.

ADNOTATIONES

Parisien. 1721. Petri Coustantii Monachi Sancti Mauri, quamque scriptam novimus anno 404., notam illam & proinde non aliter, quam VI. patet esse legendam. Ibidem *Cap. IX. Art. II. pag. 514.* citatur Papyrus Ravennae anni 444., quem vulgavit Maffejus *Histor. Diplom. pag. 130.*, ubi eadem nota senarii numeri usurpatur; Tum etiam adducitur Reatina constitutio Tutoris specialis in papyro Aegyptio, ubi habetur: *P.C. Basilii. V.C. Anno X5.*, id est *Post Consulatum Basilii viri Clarissimi anno XVI.*; Dein charta Clotildis anno XVI. Regni Clotarii II., non autem III., ut existimavit Mabillonius in *Operibus postumis To. II. pag. 346.*, in qua & Mabillonius ipse, & Maffejus *pag. 368.* notas X5 legunt XVI., licet De Longuerveius in *Annalibus Francorum To. III. pag. 690.* carpat Mabillonium, & legendum velit XIV., cui accedit Pagius ad ann. 668. Nescio autem, cur Maffejus, qui carpit Mabillonium, & Montfauconium, quod in Bulla Paschalis I. legissent *Guidus Julius*, ipse dein reponat legendum V. *Idus Julias*, cum ibi proftet & II., quod reddendum fuerat VIII. *Idus Julias*. Vide alia exempla apud eundem Maffejum, & apud doctissimos Monachos Sancti Mauri, quae nunc nos brevitati consulentes praetermittimus. Signum huiusmodi videas etiam in Cyclo Paschali Ecclesiae Ravennatis marmori inscriptum, quod vulgatum est a Cl. Norisio inter Opera omnia *To. II. dissertat. III.* post *Epocham Syro-Macedonum*, ubi senarium numerum exprimi ita certum est, quam quod certissimum.

(15) Pervulgata res est, Valentinianum III. cum Placidia ejus Matre Ravennae insedisse; Hinc nil mirum, etiam multas ab eodem Ravennae datas Novellas haberi. Valentiniani Palatium extructum fuerat loco quodam, qui dicebatur *ad Laureta*, ut

patet ex Agnello in *Johannem Angelop. cap. VI.* apud Muratorium *Tom. I. part. II. Rer. Ital. Script. pag. 67.* *Celsam etenim Valentinianus illo in tempore Ravennam tenebat arcem, Regalemque Aulam struere jussit in loco, qui dicitur ad Laureta; Et mox: Et in ipsa domo Regia multo tempore Valentinianus commoratus est, & hinc, atque inde ex utraque parte Plateae Civitatis magnis moenibus decoravit.* Consule de his Imperialibus Aedibus Hieronymum Rubeum in *Histor. Ravennat. lib. II.*, tum Virum eruditissimum, & antiqui Juris Consultissimum Antonium Zirardinum de Veteribus Aedificiis Profanis Ravennae *lib. I. cap. VII. pag. 71.* Tillemontius in *Histor. Imperat. To. VI. Art. XIV.*, & XVII. ex plurium Novellarum subscriptione naviter calculum init temporis, quo Valentinianus Ravennae degit, & quo etiam abesse debuit.

(16) Brenckmannius *cit. Epist. pag. 624.* ait, in Novella ex ineditis inter Valentinianaeas relata *tit. 8. de Indulgentiis Reliquorum* (dixisset saltem *tit. 7.*, ut revera est, licet tamen Novella *tit. hujus VII.* edita jamdiu fuerit, & nihil commune habeat cum hac nostra prima inter Valentinianaeas anecdota) haberi: *Theodosio A. XVII. & Fausto V.C. Cons.*, ut proinde pro *Fausto* reponendum esse *Festo* suadeat. Verum heic coecutit Brenckmannius, ut fere semper solet, quum in Ottob. Codice perspicue omnium oculis, qui eum conspiciant, illico profiliat: *Theodosio A. XVI., & Fausto V.C. Coss.*; uti nos expressimus. Consulatus hic, ut etiam alias monuimus, pertinet ad annum V.C. 1191., Ch. vero 438. Vide adnotat. nostram (5) superius, ubi nobis suspicio incidit, consulatum hunc emendandum in XVII. Theodosii, & Festi, quod cum nos ibi conjectando dumtaxat innuerimus, facile heic Ottobon. Codicis lectioni inhaerendum censuimus.

NOVEL-

NOVELLA V. ANECDOTA VALENTINIANI IMP.

A D F I D E M

VETUSTISSIMI MSS. OTTOBONIANI.

Titulus idem.

Iđ āā ad maximum II p̄p. Remissio tributoꝝ p
vastitatis qualitate. concessa re diviue devocio-
nis fomitem. subministrat. neque ingruentibus
mor̄b

E A D E M N O V E L L A

LECTIONI SUAE RESTITUTA.

Titulus idem ⁽¹⁾.

Idem Augusti (scilicet Theodosius, & Valentinianus) ad
Maximum Iterum Praefectum Praetorio ⁽²⁾

Remissio tributorum pro vastitatis ⁽³⁾ qualitate concessa re-
divivae devotionis ⁽⁴⁾ fomitem subministrat, neque ingruentibus
morbis

A D N O T A T I O N E S.

(1) Jam supra monuimus adnota-
tion.(1) ad Novellam IV. anecdotam,
inferius subsequuturam aliam fore,
quae sub eod. tit. de Indulgentiis Reliquo-
rum in Codice Ottoboniano reperitur
pag. 70. a tergo, quam propterea nunc
demum a nobis hoc loco relatam tam-
quam V. inter anecdotas inscribendam
censuimus. De Indulgentiis Reliquo-
rum nihil est, quod heic ulterius dif-
feramus, cum satis esse possint, quae
cit. adnotation. praemonuimus. Adde-
mus nunc pro re nostra dumtaxat, quod
sicuti indulgentiae hujusmodi dari con-
sueverant Provinciis, quae hostium va-
statae incursibus fuissent juxta l. 12.
Cod. Theod. de Indulgentiis debitorum, ita
& debita nunc a Valentiniano relaxan-
tur Siculis cum circumjectis Insulis,

qui Vandalorum incursus perpeffi fue-
rant, ut inferius exponemus. Tum in-
dulgentiae hujusmodi non omnibus sem-
per omnino Provinciis, ut in superio-
ri Novella factum vidimus, nec pro
omni semper integro debito, ut fieri
mos erat identidem, sed & peculiari
quoque Nationi, aut Provinciae, tum
vel pro debitorum parte dimidia tan-
tum ex l. ult. tit. eod., vel pro alia etiam
parte, idest vel nona, vel septima im-
pertiri consueverant ex l. 12. tit. eod.,
ut propterea id etiam nunc factum a
Valentiniano erga Siculos advertamus,
quibus ad septimam partem fiscalium
tributorum solutionem peculiariter re-
misit, ut alacrius impofterum ad ce-
tera futuri temporis onera pendenda
incitarentur.

morb̄ revocare sanitas potest nisi industriā suam .

medi-
morbis revocari sanitas potest , nisi industriam suam me-
dici-

ADNOTATIONES

(2) Brenckmannius *cit.* saepius *Epistol. pag. 629.* varias recenset Inscriptiones Novellarum ad Maximum II. Praefectum Praetorio , inter quas hanc nostram Valentinianeam anecdotam designat , quam sic inscribi dicit : *Ad Maximum V. P. Po.* Verum tantum adest , litteram V ibi expressam haberi , ut perspicue , & citra omnem dubitandi aleam exerantur duo unitatis signa sic II. , quae iterum , vel secundo legi omnino debent . Maximus , qui heic occurrit , ille est , qui , caeso Valentiniano III. anno Domini 455. , tyrannidem , viduamque Eudoxiam sibi vindicavit , ac Genfericum Vandalorum Regem ad Urbem Romam diripiendam hortatus est , licet id etiam deinde tribuatur Eudoxiae , quae mariti necem ultura Genfericum ex Africa accersiverit , qui Maximum dein sustulit tertio circiter usurpati imperii mense ; verum ob varias Historicorum narrationes fato quidem incerto . Fuit hic Comes Rerum Privatarum sub Honorio anno 415. , & Praefectus Urbi anno 420 ; Consul vero creatus est anno 433. , & iterum anno 443. , ut ex *Fastis* eruitur . Ipsum dein Praefecturae Praetorianae munus obiisse , auctor est Sidorius *lib. II. Epist. 13.* Quo autem anno hunc honorem primum exercuerit , latet . In *Cod. quidem Theodosiano de legitim. heredit.* habetur l. 6. , quam Honorius ad Maximum P.P. ann. D. 420. dedit , licet Gothofredius , quod sane probabile est , reponat legendum *Praefectum Urbi* . Ab anno autem 439. ad annum 440. hoc honore Maximus iterum functus est , quemadmodum patet ex Novellis inter Theodosianas XXXIX. , XLI. , & XLII. , in quibus P.P. II. salutatur , ut proinde quoniam in Novella hac nostra anecdota Maxi-

mus P.P. II. quoque conspicitur , eandem datam vel anno 439. , vel anno 440. (quandoquidem consulatus subscriptione destituitur) arguere jure , certoque possimus . Dein occurrit tertio hac ipsa dignitate insignitus anno 441 ; ut patet ex Novella inter Theodosianas XXI. , & ex Tillemontio eruitur in *Historia Imperatorum* , qui *To. VI. Art. XIV. , & XIX.* munus hoc Maximum obtinuisse a die X. Kal. Martias ann. 441. usque ad Idus Augusti anni sequentis , adnotavit . Tandem & quarta vice hoc idem munus administravit anno 445. , ut constat ex Novella inter Valentinianas III. , ubi Praefectus Po. II. dicitur ; Verum illud II. forte Amanuensium vitio invecum expungendum moneo , ne Chronologicae rationi vis inferatur . Quare Brenckmannius non recte monet *cit. Epist. pag. 629.* ad Novellam hanc III. Valentiniani rescribendum : *Maximo II. PF. P. , & Patricio* . Hoc ipso etiam anno Albinus fuit Praefectus Praetorio Italiae , ut constat ex Novella inter Valentinianas II. , Verum cum haec Novella data sit XIII. Kal. Jul. , subsequens vero inscripta ad Maximum data sit pridie Idus Decembris , apparet , hoc eodem anno Praefecturam , quam dimisit Albinus , Maximum suscepisse . Apud Mediobarbium , & Bandurium videre est numismata eidem percussa , in quibus inscribitur : FL. ANICIVS. MAXIMVS. , & PETRONIVS. MAXIMVS. PF. AVG. Apud Gruterium *pag. CCCCXLIX. num. 7.* exstat Inscriptio , quae apposita quondam fuerat ad Statuam eidem Romae in Foro Transitorio ob insignia ejus merita erectam , quaeque etiam legi poterit apud Ritterium ad *cit. Novellam* inter Theodosianas XXI. Constat autem , Statuam hanc

medicinā . presteterit maxime ꝑōk āā unde inlu-
stris

*dicina praestiterit . Maxime Praefecte Carissime Augustorum .
Unde*

ADNOTATIONES

hanc eidem positam fuisse anno Domini 421. , quia in ejus Inscriptione Constantius *Augustus* dicitur, cui quidem annus hic primus, ac postremus imperii fuit. Ritterius ad Novellam eamdem monet, emendandum ex hac Inscriptione Du Fresneium, qui in *Famil. Bizant. pag. 73.* edit. Paris., & *pag. 59.* edit. Venet. scribit, Maximum nostrum fuisse Filium illius Maximi, qui a Theodosio M. fusus, ac caesus fuerat; quandoquidem cum Maximus Tyrannus, qui Gratianum sustulit, & a Theodosio debellatus fuit, vivere desisset ann. Domini 388., Petronius autem Maximus ex fide marmoris anno 421. XXV. annum natus esset, si filius ejus fuisset, minimum sane tunc XXXIV. annum agere debuisset. Quare rectius ii sentire videntur, qui Petronium nostrum Senioris illius Nepotem autumant. Ex hoc etiam lapide ipsius natalis anni calculum inire facile est; sed & praeterea ex eo deprehendi etiam potest, eundem anno 455., quo, caeso Valentiniano III., coepit imperare, prope sexagenarium fuisse. Altera de eo Inscriptio legitur apud eundem Gruterium *p. MLXXX. n. 6.* Consuli etiam potest Jornandes, seu Jordanus Episcopus Ravennas *de Regni succession. in Valentin;* Marcellinus ad ann. 455., Victor Tununens., Pagius in *Critic. h. a.*, & Gothofredius in *Prosopographia.* Vide & Praefationem nostram, ubi de Maximi Novellis quibusdam Constitutionibus, quae in Codice olim Svevico, nunc Vaticano designantur, verba fecimus. Memoratur etiam a nonnullis Palladius Maximi hujusce Filius a Patre Caesar salutatus, & cum eodem interfectus, quem etiam ajunt se in matrimonium junxisse Eudoxiae alterae Valentiniani III. Filiae. Verum haec de Maximo satis, superque dicta sunt.

(3) In adnotatione nostra (1) jam superius praemonuimus, Valentinianum Aug. Siculis, & Insulis circumjectis debitorum solutionem per hanc Novellam remisisse ob Vandalorum vastationem, quae heic initio, & inferius etiam iterum innuitur. Quae fuerit vastatio haec, modo nos inquirendum agredimur. Sciendum est quapropter, primum quidem Gensericum Vandalorum Regem ex Catholico factum Ariannum, & a Bonifacio in Valentiniani offensam ex Hispania in Africam vocatum, direptis Carthagine Spartaria, & Hispali, Mauritaniam Mense Majo ann. 428. invasisse, seu, ut placet Pagio ad *Annales Baronii*, ann. 429., & ut etiam Prosper, & Marcellinus testantur in *Chronico*, ipsumque hoc etiam tempore Romanos ipsos gravissimis claudibus afflixisse. Deinde vero sub Consulatu Sigivulti, & Aëtii II., idest ad annum 437., Gensericus ipse in Siciliam inrupit, ut fidem facit Prosper in *Chronico h. a.*, & Auctor *Historiae Miscellae lib. XIV. To. I. Part. I. pag. 95. Scriptor. Rer. Italic. Muratorii*, ubi scilicet post consulatum Isidori, & Senatoris, qui anno superiore contigerat, haec habentur: *Per idem tempus Gothorum piratae multas Insulas, praecipue Siciliam depopulati sunt.* Post triennium vero, idest IV. Kal. Novembris anno 439. Gensericus Carthaginem rursus obsedit, & ab ea egressus ad diem VIII. Kal. Quintiles ann. 440., ut Tillemontius innixus auctoritate *Chronicorum* tum Alexandrini, tum Idatii, & Prosperi nobis testatur in *Historia Imperatorum To. VI. Art. XVII.*, in Siciliam victricia arma denuo intulit, & Panormum simul obsedit. Pagius tamen ad annum 440. frustra Siciliam a Gensericco tentatam scribit, cum ipsam a Cas-

stris & p̄cellsa magnitudo . pragmatici nostri teni-
re

Unde inlustris , & praecelsa magnitudo tua ^(s) , pragmatici
nostri

A D N O T A T I O N E S

fiodoro Seniore propugnatam fuisse , Cassiodorus item Junior testetur in literis Theoderici Regis inter *Var. lib. I. Epist. 4.* Nihilominus , ut Auctor *Historiae Miscellae* ibidem asserit , Gensericus per hoc tempus in Siciliam transiens magnis eam afflixit calamitatibus; quod confirmat etiam Isidorus in *Historia Vandal. pag. 226.* Interea hoc ipso anno 440. Theodosius , ducibus Ariobindo , & Anfila , Classem Valentiniano in auxilium misit , quae tamen Siciliae magis oneri , quam praesidio fuit , nimium cunctantibus ducibus , ut idem Auctor *Historiae Miscellae* prosequitur , & confirmat Prosper in *Chronico* . Postremo tandem Valentinianus omni auxilio destitutus ob Hunnos , & barbaras alias nationes in orientalis Imperii ditiones irrumpentes coactus fuit cum Genserico foedus percutere ad annum 442. , eidemque Provinciarum , quas in Africa occupaverat , cessionem facere , ut idem Prosper *cit. Chronico* affirmat , dum inquit : *Cum Gaisericus autem ab Aug. Valentiniano pax est confirmata , & certis spatiis Africa inter utrumque est divisa.* Quas Gensericus Provincias in Africa obtinuerit , prodit Victor Vitens *lib. I. cap. 4.* *Disponens quoque , inquit , singulas Provincias , sibi Byzacenam , Abaritanam , atque Getuliam , & partem Numidiae reservavit ; exercitui vero Zeugitaniam , & Proconsularem funiculo hereditatis divisit ; Valentiniano adhuc Imperatore reliquas , licet jam exterminatas provincias defendente .* Quare hinc patet , bis in Siciliam pervasisse Gensericum , anno scilicet 437. , & anno 440. , quod sane pro re nostra ex iis , quae ad plenioram historiae notitiam pluribus differvimus , iuvat nunc praecipue veluti in compendium redigere . Ceterum , si quis va-

stationum huiusmodi Vandalicarum uberiori notione informari desideret , adeat praeter laudatos Scriptores Evagrii Scholastici *Ecclesiast. Histor. lib. I. cap. 19.* , Ruinartii *Histor. Vandalicam* , Cl. Muratorii Italiae Annales *To. III. Part. I;* atque Historiam Universalem a mundi initio usque ad nostra tempora ex Anglico in Gallicum idioma a Litteratorum societate conversam *To. IX. lib. III. Cap. 30.* Cujus autem vastationis an primae , vel secundae potius intuitu Valentinianus hanc debitorum indulgentiam Siciliae concesserit , nunc paucis exponemus . Cum in superiori adnotatione ostenderimus , Maximum , qui in pluribus aliis Novellis , ut in hac etiam nostra , P. P. II. salutatur , non nisi anno 429. , vel 440. ad hunc honorem fuisse iterum evocatum , quoniam iisdem quoque annis laudatas Novellas emissas novimus , consequens est , nequaquam ad primam Siciliae vastationem Novellam hanc nostram respicere posse , cum anno 437. , quo ea vastatio contigit , nondum Praefecturam Praetorianam Italicam Maximus iterum obtinuisset . Huc accedit , quod Auctor *Historiae Miscellae* , ut supra advertimus , testatur , occasione classis , quam contra Vandalos suppetias Valentiniano misit Theodosius secundae Vastationis intuitu , Siciliam onus magis , quam Africa praesidium , ob Ducum cunctationes sensisse , ut propterea hoc etiam nomine huiusmodi indulgentia debitorum Sicilia a Valentiniano donari meruerit . Secunda haec Vandalorum vastatio multis aliis Valentinianeis Novellis praebuit occasionem . Scilicet hoc ipso anno 440. emissae est Novella inter Theodosianas XX. *de reddito jure armorum* , qua Valentinianus Aug. , publica necessitate urgente , ad Siciliae ,

re con^pto . sciat secundum suggestionem suā . quā
tā possessoribus utili quā fisci . commodis ad p^pba-
mus ficulū possessorē cū circūiectis insulis barbari-
ce

nostri ⁽⁶⁾ tenore comperto , sciat secundum suggestionem suam ,
quam tam possessoribus utilem , quam fisci commodis adpro-
bamus , Siculum possessorem cum circumiectis Insulis ⁽⁷⁾ , barba-
ricae

A D N O T A T I O N E S

liae , & Italiae defensionem contra
Gensericum Vandalorum Regem ὀπλο-
λοφορίαν armorum gestationem jam
prohibitam Populo Romano restituit ,
& simul Sigisvuldu Magistrum Mili-
tum Urbium, littorumque tuitioni prae-
fecit . Prodiit hoc quoque anno Novel-
la inter Theodosianas XLIII. , qua Pan-
topolae negotiatores Graeci in Urbem
ab exilio revocantur , ut multitudine
ipsorum maxima Urbem jam exaustam
Civibus occasione Belli Gothici, & Van-
dalici incoherent . Tum anno 443. e-
missa est Novella inter Theodosianas
XXII. , qua Valentinianus Aug. statuit,
ne Afri Genserici furore spoliati vel
nomine chyrographorum creditae pecu-
niae , sive fidejussorum usque ad recu-
perationem rerum suarum pulsari , &
inquietari possent , quo etiam anno da-
ta est Novella L. , qua Afris liberalibus
studiis instructis , sedibus pulsis , & per
Italiam profugis Valentinianus advoca-
tionis apud omnes Judices obeundae po-
testatem concedit , & tribus ex eorum
numero in foro quoque Praetorianae ,
& Urbanae Praefecturae negotiorum
agendorum facultatem indulget, quo ve-
luti remedio aerumnis prospiceret, quas
ob Vandalorum , & Alanorum vasta-
tiones perpeffi fuerant . Deinde anno
445. vulgata est Novella inter Theodo-
sianas XXIII. de *Tributis Fiscalibus* ,
qua desolatis , & attritis bello Vandali-
co Africae Provinciis , Numidiae nem-
pe , & Mauritaniae tum Caesariensi ,
tum Sitifensi fiscalia tributa relaxat .

Tandem anno 451. scripta est Novella
inter Theodosianas XL. de *Praediis Pi-
storis Afris deputandis*, qua Afris posses-
soribus hostili Vandalorum vastatione
nudatis varia confert levamina, & prae-
sertim praediorum pistoriorum indulta
concessione , quae per diversas Provin-
cias sparsa erant , quaeque Pistoribus
olim pani coquendo , alimentisque po-
pularibus inserviebant , quoddam ve-
luti solatium affere studet . Sed de his
plusquam satis .

(4) Quo sensu heic *Devotio* acci-
pienda sit , jam diximus in adnota-
tion. (4) ad Novellam superiorem .

(5) In Codice Ottoboniano deest
Tò tua , quod nos & sensu ita postu-
lante , & similibus aliis exemplis sua-
dentibus , suppleri debere censuimus .

(6) De Pragmatico vide , quae di-
ximus ad Novellam III. anecdotam ad-
notation. (16) .

(7) Quae sint Insulae Italiae , con-
sule adnotation. (10) ad Novellam su-
periorem . Quae autem sint praecipue
Siciliae Insulae , quae heic innuuntur ,
juvat nunc exponere . Inter has memo-
ramus inprimis Aegathes , quae sunt
tres Insulae ad Occident. Siciliae, nem-
pe Phorbantia , Hiera , & Aegusa .
Deinde occurrunt Diomedae , quarum
tres praecipuae sunt Tremitus , Insula
Divi Domini , & Craprata . Non omit-
tenda etiam est Lipara Insula , & Urbs
sub Archiep. Messanensi ; ac tandem
Ortygia apud Syracusas , de qua Virgi-
lius *lib. III. Aeneid.*

Linqui-

ce vastitatis intuitu . de eo censu qui praesentibus cartis tenetur . septimam partem . tributis fiscalibus . portare dissolvere .

Siracusanus vero . cathenenensis . etnensis . libi-
ricae vastitatis intuitu , de eo censu , qui praesentibus char-
tis continetur , septimam ⁽⁸⁾ partem tributis fiscalibus oportere dissolvere .

Syracusanus ⁽⁹⁾ vero , Catanensis ⁽¹⁰⁾ , Aetnensis ⁽¹¹⁾ , Lyli-
bita-

ADNOTATIONES

Linquimus Ortygiae portus , pelagoque volamus .

Consule etiam proximas adnotationes , in quibus de hisce Insulis sermo redit .

(8) Vide Adnotation. (1) ad hanc Novellam , ubi remissionis debitorum ad septimam partem , tum etiam ad partes alias exempla adduximus .

(9) Inter Populos Siculos , quos debitorum remissione donavit Valentinianus , primas ducunt Syracusani . Syracusae Urbs Siciliae , de qua Plinius , Mela , & Strabo . Sita est in ora Maris Jonii ad ortum , & ab Archia Corintho condita dicitur : Olim quatuor Urbibus constabat , nempe Neapoli , Achradina , Tycha , & Ortygia Insula . Distat a Catana XL. mill. pass. in Austrum , XXIII. ab Augusta , Pachinum Promontorium versus XXXVIII. , & ab Enna opp. LX. in ortum hybernum . Apud Harduinum *de Nummis antiquis Populorum , & Urbium illustratis* pag. 476. XIV. numismata recensentur cum Epigraphe ΣΥΡΑΚΟΥΣΙΩΝ , quorum multa etiam apud Parutam *de Nummis Siciliae* . Hinc nonnulla cum Jovis effigie , & Epigr. ZEYΣ . ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ *Juppiter Liberator* ; cum Dianae venatricis effigie , & epitheto ΣΩ , hoc est Σωτήρα *servatrix* , cujus Aedem sacram ibidem fuisse , testatur Cicero *Orat. IV. in Verr.* , apud quem etiam videas memorari *loc. cit.* Aedes

Apollinis , & Palladis , quorum Numinum effigies etiam advertas in ceteris nummis apud eundem Harduinum . Tandem alia exstant numismata cum quadrigis , bigisque certaminum , ac victoriarum symbolis ; hinc Pindarus in *Pyth. Od II.* Μεγαλοπόλεις ὧ Συράκουσαι . . . εὐάρματα ἱέρων ἐν αἷ κραιτέων κ. τ. λ. *Grandiurbes o Syracusae , in quibus Hieron curru felix , victoria positus &c.* Vide , si placet , plura numismata Syracusarum apud Begerium in *Thesauro Brandenburgico To. I. pag. 380. , & seqq.* & apud Liebeium in *Gotha Nummaria num. 11. , 12. , 13. , & 147.*

(10) Catana Urbs Siciliae , de qua Diodorus Siculus , & Strabo , quaeque Catina a Cicerone dicitur . Prostat in ora Maris Jonii , ubi sinus Catanensis ad Amenem fluvium in Valle Demona . A Chalcidensibus condita dicitur , teste Eusebio , & a Carlo V. moenibus , & propugnaculis septa , prope radices Aetnae : Distat a Syracusis in Sept. Messanam versus L. mill. pass. Apud Plinium III. *Secl. XIV.* habetur Colonia Catina , eoque Colonos missos a Romanis , auctor est Strabo *lib. VI. pag. 268.* , Augusto imperante . Eam quoque Augustus instauravit , ut inferius idem Strabo testatur . Hinc apud Harduinum *loc. supra cit.* habetur numisma cum Epigraphe KATANAIAN ex

libitanus . termitanus . sollentinus &c.

bitanus ⁽¹²⁾ , Tremitanus ⁽¹³⁾ , Soletinus ⁽¹⁴⁾ &c. ⁽¹⁵⁾ .

A D N O T A T I O N E S

ex antica parte , ubi Apollo columnae innititur ; postica vero Caesaris Dictatoris , & Augusti Capita . Alia etiam Numismata cum eadem Epigrapha ibidem cernuntur , in quibus habentur effigies Jovis Hammonis , Apollinis , Plutonis Proserpinam rapientis , Castorum , ac Cereris , de cujus templo apud Catinenses loquitur Cicero *Orat. IV. in Verr.* Si quis plura alia videre cupiat , adeat Begerium *Thesaur. Brandenburg. To. I. pag. 390.* , & Epistolam Raphaelis Tricheti Du Fresnei ad Petrum Seguinium de *Catanensi nummo cum Charondae effigie* post *Scelesta Numismata antiqua* ipsius Seguinii *pag. 189.*

(11) Aetna dicitur & Mons Siciliae maximus , & celebris ob ignes , quos evomit , & ipsa Urbs , quae antea *Inessa* dicebatur , quaeque Aetna a Hierone Syracusarum Rege fertur nuncupata . Est ad radices ejusdem Aetnae Montis , & distat a Catana X. mill. pass. in Aquilonem . Apud Parutam *loc. supra cit.* habentur duo Numismata , in quorum una legitur ΑΙΤΑΙΩΝ , cujus antica pars Cereris caput spicis redimitum exhibet , postica cornu copiae ; in altero vero legitur ΑΙΤΝΩΝ , & adest Caput Apollinis cum diademate , parteque averfa cernitur Miles cum galea dextera hastam , sinistra clypeum gerens .

(12) Lilybaeum Promontorium Siciliae , quod in occasum maxime extenditur respectu Pachyni , & Pelori versus Aegades Insulas . Est etiam Urbs Siciliae ad Promontorium sita , de qua Ptolemaeus , & Plinius . A Romanis excisa fuit , & ex ejus ruinis Marsala aedificata . Distat L. mill. pass. a Panormo versus meridiem , XII. a Drepano , XVIII. a Mazara in occasum aestivum , & LXXX. ab Agrigento . A Cicerone *Orat. V. in Verr.* vocatur *Splen-*

didissima Civitas Lilybaetana . In ipsius nummis apud Parutam , & Harduinum legitur ΛΙΛΥΒΑΙΤΑΝ , & in iis cernitur Apollo , vel ejus tripus , vel cithara , aut sphinx cum rota . Idem Harduinius *ibid. in Nummis addendis pag. 578.* e Gaza Medicea profert nummum Lilybaetanorum cum capite Pompeii velato , in cujus averfa parte exstat Epigrapha ΑΤΡΑΤΙΝΟΥ . ΠΥΘΙΑ . *Ludi Pithii* , edente *Aratino* ; qui forte erit L. Sempronius Atratinus , qui Consulatum gessit anno Urbis DCCXX. , postquam Antonius eo se Magistratu abdicavit , de qua re vid. Dionem *lib. XLIX.* Alium nummum retulit Begerius in *Thes. Brandenburg. To. I. pag. 311.* Apud Gruterium *pag. C. n. 10.* exstat Inscriptio , in qua habetur : RESPUBLICA . LILYBAETANORUM , quaeque etiam alibi refertur , sed quae tamen male olet Maffejo in *Arte Critica Lapidaria lib. III. cap. IV. col. 468.* Aliam Epigraphem MUNICIPII . LILYBITANORUM . apud Maffejum *loc. cit.* pollicetur Sebastianus Donatius Lucensis in *Supplemento ad Novum Thesaur. Inscript. Muratorii Class. XVI.* Hic nunc adnotare operae pretium ducimus , Paschasinum Lilybaetanorum Episcopum occasione irruptionis Vandalicae facultatibus suis omnibus , & ipsa libertate excidisse , quum anno 443. hostes captivum fecissent , ut narrat Leo M. in suis Operibus *To. I. pag. 412.* , & refert etiam Tillemontius in *Historia Imperatorum To. VI. Art. XVII.*

(13) Tremitus Insula Maris Adriatici , & una Diomedarum , quae ad Italiam pertinet , sita est versus oram Regni Neapolitani in Sinu Veneto , a qua aliae adjacentes Insulae dicuntur Tremitanae . Vix X. mill. pass. distat ab ora Apuliae , & Provincia Capitanatae . Ejus nummus apud Golzium , & Har-

& Harduinum inscribitur ΤΡΕΜΙΘΟ-
ΠΟΛΙΤΩΝ, & in eo cernitur Neptu-
ni tridens, cui delphin implicitus, at-
que ex averfa parte Neptunus. Step-
hanus in *Urbibus* habet: Τρεμιθοῦς κώμη
κύπρου. Cives Τρεμιθοπολίται, Pto-
lemaeo Τριμηθοῦς.

(14) Soletum Oppidum Salentino-
rum in Sicilia, de quo Plinius *lib. III.*
sect. XIV. A Stephano ita describitur:
Σολοῦς πόλις Κιλικίας (lege Σικε-
λίας) ὡς Ἐκαταῖος ἐν Εὐρώπῃ. ἐκλή-
θησαν δὲ ἀπὸ Σολοῦντ^ο κακοζένοῦ,
ὃν ἀνῆλθεν Ἡρακλῆς ὁ πολίτης Σολοῦν-
τι^ο, καὶ Σολουντινός. *Solus Urbs Si-*
ciliae, ut auctor est Hecataeus in Europa;
Sic autem sunt appellati a Solunte, quem,
cum esset in hospites acerbior, Hercules
interemit. Gentile nomen Soluntius, &
Soluntinus. Situm est hoc Castrum Pro-
vinciae Hydruntinae, teste Leandro,
in Regno Neapolitano, & sedet intra
Apenninum Montem, VIII. mill. pass.
ab Aletio in meridiem, Uxentum ver-
sus XV. in colle, a Nerito vero X. in
ortum Hydruntum versus. Apud Pa-
rutam, & Harduinum exstant num-
mi, qui inscribuntur COΛONTINΩΝ,
quique modo exhibent Neptunum cum
tridente, modo Jovem, modo Her-
culem. Sunt & alii nummi, quibus pa-
pilio insculptus est cum Punicis chara-
cteribus, eo quod Phoenices, & Cartha-
ginenses cum Siciliam omnem olim,
tum Soluntem inprimis tenuerunt, ut
testatur Thucydides *lib. VI.*

(15) Non ubi nos Novellam hanc
V. anecdotam terminavimus, ibi quo-
que eam terminat Ottobonianus Codex;
quandoquidem *pag. 71. lin. 6.* Τῷ Σολ-
λentinus statim adfuitur *storaci* &c; quod
nihil aliud est, quam Clausula alterius
Novellae de *Postulando*, quae nihil com-
mune habet cum hac nostra V. anecdo-
ta de *Indulgentiis Reliquorum*. Ad quam
Novellam clausula haec pertineat, mox
in adnotatione nostra (1) ad eandem
ostendere satagemus. Quod vero clau-
sula haec perperam Novellae nostrae
adhaeserit, vel idtribuendum Librarii

ipsius oscitantiae non ab ea dissimili,
quam adnotation. (1), & (5) ad No-
vellam I. anecdotam superius adverti-
mus, vel potius Codicis antiquioris
defectui, ex quo noster exscriptus olim
fuit, quique forte ibidem corruptus,
aut aliqua ratione lectu difficilis cum
esset, Amanuensis ea exscribens, quae
tantummodo a corruptione, vel ab alia
injuria exempta deprehendit, ea ipsa,
ignarus cum esset, subungere, & co-
pulare superiori Novellae, cujus clau-
sulam desideramus, ceteris neglectis,
optimum duxit, nequaquam interim
considerans, ea an bene, vel male adfue-
rent, & an pedes capiti responde-
rent. Ceterum dolendum nobis est,
Novellam hanc nostram V. anecdotam
non solum Clausula, sed & aliis suis
partibus intermediis excisam esse, quan-
doquidem per ea, quae desiderantur,
nobis innotuissent alii Siciliae Populi,
quibus Valentinianus debitorum remis-
sionem indulserat, tum pars debitorum,
quam iisdem relaxaverat, ac praete-
rea certo nobis patuisset ex consulum
subscriptione, quo etiam anno Novel-
lam hanc Valentinianus ediderat. Ce-
terum ex Epochae secundae Vandali-
cae vastationis, quae incidit in annum 440.,
tum ex inscriptione hujus Novellae ad
Maximum iterum Pr. Po., aliarum No-
vellarum ope, quae ad eundem ita quo-
que salutatum diriguntur, quaeque tem-
poris, quo prodierunt, notas exerunt,
coniicere satagemus superiori nostra ad-
notation. (2), Novellam etiam hanc
nostram forte anno 440., ipso Vanda-
licae vastitatis tempore, nisi forte di-
cere velimus tempore posteriori, emis-
sam esse, id est vel anno 441; quo hoc
honore tertia vice potitus est Maximus,
vel anno 445; quo eundem quarta vice
obtenuit, ut hoc loci propterea pecca-
tum id fuerit, quod in Novella III. Va-
lentiniana culpavimus, in qua Maximus
Pr. Po. II. dicitur, licet, ut cit. adnota-
tion. advertimus, quarta vice huic mu-
neri tunc praeesset, & Novella ipsa non
nisi anno 445. emissa fuerit.

CLAUSULA ANECDOTA
NOVELLAE CONSTITUTIONIS
VALENTINIANI IMP.

A D F I D E M

VETUSTISSIMI MSS. OTTOBONIANI.

De Postulando

II

Storaci p^k. āā. int̄ & p^rcelsa magnificentia tua .
lege

E A D E M C L A U S U L A

LECTIONI SUAE RESTITUTA.

De Postulando. Titulus II. ⁽¹⁾

Storaci ⁽²⁾ *Praefecte Carissime Augustorum. Inlustris, & praecelsa*
magni-

A D N O T A T I O N E S.

(1) Si quis aliud agens in pag. 71. Codicis Ottoboniani oculos conjiciat, omnino dixerit, Clausulam hanc, quam modo nos sejunctim heic sistimus, pertinere ad Novellam II. Valentiniani anecdotam *de Indulgentiis Reliquorum*, quam nos superius num. V. signatam publici juris fecimus; Quandoquidem ita eidem adhaeret, ut ad lineae 6. medium ubi definit *Sollentinus*, statim succedat *Storaci* &c., tamquam unum, idemque prosequeretur argumentum, ut etiam superius monuimus adnotation. (15); Atque hoc quidem contigit Brenckmannio, qui *cit.* saepius *Epist.* pag. 635. sic ait. „ Sed *tit.* 7. (dicere debuerat *tit.* 1., nam Novella, quae in vulgatis editionibus prostat sub *tit.* VII. *de Indulgentiis Reliquorum*, alia omnino est ab ea, quam ipse memorat ex Cod. Ottob., & quam nos superius num. V. nunc primum edidimus, ut etiam ibid. adnotation. (16) advertimus) „ Novel-

„ idem Storacii nomen, *Storaci P.K.*, „ hoc est, *praefecte karissime.* „ Verum si quis verborum sensa, quibus duo haec legum Novellarum fragmenta coalescunt, perpendat, ita eadem dissimilia videat inter se, ut inter argumenta utriusque insigne discrimen sentiat esse adstruendum. Quid enim *Indulgentiae Reliquorum*, de quibus res est in fragmento superiori, commune habent cum posteriori, ubi lex fertur *de Postulando*? Quare non audacter omnino nos facturos, arbitramur, si Clausulam hanc tribuerimus illi Novellae fragmento, quod primus vulgavit Cuiacius *Observat. lib. XVI. cap. 22.* ex lacera quadam scheda, sed tamen antiqua, quae involucro libri cujusdam Theologici erat adglutinata, quodque idem in Parisiensi edit. anni 1586. inter Novellas Marciani iterum recudit, ac dein Gothofredius inter Novellas Valentinianaeas num. XVI. cum praefixo titulo *de Advocatis non perpetuandis* postea edidit, ac tandem Ritterius omnium postremus exhibuit inter Novellas Marcianaeas *Tit. V.*, Utro-

H

bique

lege salubriter constituta edictis propriis in univer-
 son.

magnificentia tua, lege salubriter constituta edictis propriis ⁽³⁾

in

ADNOTATIONES

bique enim agitur *de Postulando*, & qui Storacius Pf. P. in Cuiaciano fragmento compellatur, idem & Praefectus Carissimus Augg. salutatur in nostro. Quis revera & Cuiaciani fragmenti, & alterius nostri, quae unum, idemque sunt, habendus sit Auctor, juvat nunc inquirere. Jam patet, Cuiacium, & Ritterium in ea esse sententia, ut ad Marcianum pertineat, Gothofredium vero potius in eo esse, ut Valentiniano III. adscribatur. Nos interea nihil vel Virorum hujusmodi auctoritati, vel conjecturis ceteris tribuentes, sed tantum Ottoboniani nostri Codicis auctoritate ducti tum Cuiacianum, tum nostrum Novellae fragmentum Valentiniano accensemus. In Indice enim Titulorum, sive Rubricarum, ut ajunt, Novellarum Valentiniani, quem Codex Ottobonianus pag. 69. praefert, quemque nos cum ceteris aliarum Novellarum Theodosii, & Majoriani Indicibus mox exhibere statuimus, recensetur num. II. Titulus *de Postulando*, quem nos etiam illinc mutuatum in fronte fragmenti hujus nostri exhibuimus, ut proinde sicut hic Titulus in Indice post primum *de Indulgentiis Reliquorum* subsequitur, ita & in corpore Novellarum post Novellam II. Tituli illius primi collocandum fuisse appareat, quemadmodum revera ibidem exstitisse, ita certum est, ut Amanuensis incuria, vel alia quacumque culpa perperam laudatae Novellae adhaerere potuerit, tamquam una, & eadem res esset; quod sane propinquitatis illius, quae in Indice patet, argumentum certissimum haberi debet. Quare laudandus Gothofredius, qui licet hoc momento destitutus, quod nobis Ottobonianus Codex suppeditat, Valentiniano potius, quam Marciano Cuiacianum illud fragmentum attribuit; Ve-

rum dempta inscriptione illa *de Advocatis non perpetuandis*, quam ipse de ingenio effinxit, amplectenda impofterum erit illa *de Postulando*, quam nobis Codex Ottobonianus patefacit. Deinde adest & aliud, quod suadeat, ad Valentinianum utrumque fragmentum esse referendum, nempe quod in utroque Storacius memoretur; quem quidem si alterum ab Asporacio, sive a Sporacio illustri Viro Orientali probavero, quemque si & Praefectum Urbi Romae, & Praefectum Praetorio Italiae evincam, ut enitar inferius, jam certo certius erit, utrumque fragmentum, ubi ipse compellatur, auctorem habere Valentinianum, qui cum Occidentale imperium teneret, constitutiones suas ad Occidentalem etiam Magistratum ipsum inscribere oportebat, quod dicere absurdum esset de Marciano, cui Orientales res cum Orientalibus Viris tractandae erant. Insuper locus additur, ex quo Novella emissa est, nempe *Roma*, quod sane argumento est, Valentinianum ejusdem Novellae Auctorem fuisse, non autem Marcianum, qui *CPoli* eandem dedisset, ubi insidere consueverat. Tum accedit annus 454., quo hanc Novellam emissam novimus ex nostro fragmento, quique haud prohibet, quin ejusdem auctorem Valentinianum censeamus, qui anno dumtaxat sequenti 455., instigante Maximo, a Trasilla, & Optila Aëtii militibus occisus est. Ceterum nisi in Codice Ottoboniano Titulus II. *de Postulando* existeret inter Novellas Valentinianaeas, nisi in Cuiaciano, & Ottoboniano fragmento haberetur Storacii nomen, nisi Storacium hunc nostrum ab Asporacio Orientali diversum crederem, nisi demum & locus, & annus Novellae prorsus Occidentali Imperatori, & nominatim Valenti-

for. faciet pervenire noticiã. ut quid erga servan-
da.

in universorum faciet pervenire notitiam, ut quid erga ser-
vanda

ADNOTATIONES

lentiniano congruerent, quae sane argumenta magni momenti sunt, facile in eorum sententiam venissem, qui Marciano suffragantur. Licet autem heic Ritterius ingerat, Novellam hanc adversari Novellae inter Theodosianas XVI., quae Advocatis Provincialibus postulandi perpetuitatem indulserat, facile tamen sentiet Lector, id dumtaxat dicendum de nostra Novella I. anecdota, quae hoc revera fancivit; quae quoniam, ut vidimus, Novellae inter Theodosianas modo XVI. clausulam suam commodavit, id imposterum detrimenti semper est passa, ut quod de ea solum dici debebat, id de altera perperam, & temere praedicaretur. Vid. Adnotation. nostram (1) ad laudatam Novellam I. Theodosii anecdotam, & ipsam quoque Novellam, quam nunc recitatis momenti a Valentiniano per alteram, cujus nos postremam partem proferimus, abrogatam censemus. Neque tamen (ut nihil intactum relinquamus) dissimulandum est, quod ait Ritterius, Cuiacianum scilicet Novellae fragmentum revera Sporacio P. F. P. Orientis inscriptum fuisse, & a Marciano pariter Orientis Imperatore profectum, quod oppositum sit Novellae Theodosianae, quae Advocatis Provincialibus in Oriente dederat perpetuitatem actionis, quaeque cum propterea Occidentales Advocatos minime respiceret, superfluum dein, quin potius minime necessarium Valentiniano fuisse, eandem ab ipso in Occidentalibus imperii partibus abrogari, ubi auctoritatem obtinere nequiverat. Ast sane confirmare Leges, quae latae erant ab Imperatore Orientis, consueverat alter Occidentis, nisi ejus partibus eadem damnosae censerentur, ut patet ex l. 158. de Decurion. Huc accedit, quod revera Theodo-

fius Valentiniano commendavit sui ipsius Novellarum Legum in occiduis partibus publicationem, ut testatur Novella Theodosii secunda, ubi sic Valentinianum alloquitur: *Quia igitur diversis emergentibus causis, per hoc transacti temporis intervallum ferri leges alias emergentium rerum necessitas persuasit, quae nobis perpetua rerum publicarum occupatione districtis, ad scientiam perferri tuae majestatis minime potuerunt, necessarium duximus, has nunc saltem universas tuae Serenitati cum nostrae majestatis subnotatione transmittere: quo subjectis, & provinciis, & populis solenniter innotescant, earumque vis etiam in occiduis partibus incipiat observari.* Huic Theodosianae Constitutioni respondet Valentinianus altera Novella inter Theodosianas, ut fert nunc Ritteriana editio, XXXV., quae est de confirmatione Legum Novellarum Divi Theodosii, & in qua idem Imperator praecipit, ut leges Theodosii post Codicem latae in Occidentalibus Provinciis attendantur, ut sicuti uterque orbis individuis ordinationibus regitur, iisdem quoque legibus temperetur. Tandem rem omnem conficit altera Valentiniani Novella in Lipsiensi Editione X., ubi Imperator perpendens defectum Cassidicorum, Judicum, & Juris peritorum, quo ob fatalem hostium incursionem Italia laborabat, ait: *Nam haec necessitas fecit perpetuitatem dari provincialibus advocatis.* Hinc ipse Ritterius ibidem adnotat. (s) monet heic innui Novellam Theodosii de postulando, & de perpetuanda advocacy, quam per Novellam XXXV. de confirmat. legum Novellar. Theod. in Occidentis imperio observandam quoque esse censuit Valentinianus. Quare postquam haec adnotavit Ritterius, mirari nunc contingit, eundem modo ex eo difficultatem

da . advocatorum tempora . dispositio iusta praefixe-
rit .

vanda advocatorum tempora dispositio iusta praefixerit &
agno-

A D N O T A T I O N E S

adstruere , qua Valentiniano hanc de perpetuitate advocatorum abrogatoriam legem praeriperet , quod , cum pro Oriente lata fuisset constitutio *de perpetuanda advocacy* , ab Orientali etiam Imperatore altera , quae eamdem adimeret , esset proferenda . Si enim legem illam Valentinianus pro Occidentalibus Provinciis confirmaverat , cur etiam eamdem abrogare ipse non poterat ? Sed quod Valentiniano utrumque Legis huius fragmentum Cuiacianum scilicet , & Ottobonianum accensendum omnino sit & argumenta protulimus , & difficultates , si quid videmus , praecidimus . Postremo dolendum remanet , quod neque ex fragmento Cuiaciano , neque ex nostro quidquam integri , & perfecti conflare possit , quandoquidem multa intermedia desiderantur , quae forte in aprium ex aliquo MSS. Codice posterior aetas proferre poterit .

(2) Ex Antiquariis plerique , & Reinesius praecipue in eo sunt , ut existiment , litterarum quarundam varietatem , quae in aliquo nomine contingat , nihil officere , quin nomen illud pro eo ipso , quod ex partibus pluribus se prodatur , vel quoquo modo proxime infonet , haberi possit , aut debeat . Fabrettius contra in *Inscr. Domesticae cap. IX. pag. 596.* , ubi recenset nomina gentilicia , quorum Gruterius non meminit , ita ab his dissentit , ut licet omonymae inter se gentiliciae nomenclationes quaedam videantur , tamen si eadem vel ipsa litterula , quae aut desit , aut exuberet , aut antecedit , aut subsequatur , inter se differant , non eas in unam componendas censeat , sed pro diversis haberi velit . Quibus nunc nobis insistere satius esset in iudicio ferendo de Nominibus *Storacii* , *Stauratii* ,

Sporacii , *Asporacii* , vel *Asperatii* , ignoraremus quidem , nisi nos ceteris argumentis , quae suadent , Storacium ab Asporatio , sive a Sporacio esse distinguendum , magis ad Fabrettinam modo sententiam amplectendam urgere mur . Ritterius quidem tum ad fragmentum Cuiacianum , cui ipse , ut diximus , inter Novellas Marciani *Tit. V.* locum fecit , tum ad Novellam in Theodosianas XLVIII. Storacium a Sporacio distinguendum contendit , & quoniam Novellam illam suam V. a Marciano editam putat , ita ibidem *Sporacium* legendum monet , ut eamdem ad Orientalem Virum ab Orientali Imperatore inscriptam comprobet . Corsinius vero , cuius nuperam mortem dolemus , ubi de *Praefectis Urbi* , pag. 347. Storacium , & Asporacium unum , eundemque facile asserit . Brenckmannius dein *cit. pluries Epist. pag. 635.* ambigit , an iidem sint distinguendi , atque de his nominibus quidquam certi definiri posse , negat . Nos vero , qui cum Ritterio Storacium a Sporatio distinguendum censemus , ut a primo initium faciamus , cuius nomen in Cuiaciano , & in Ottoboniano Valentinianae Novellae fragmento modo occurrit , eum interea a Stauratio , ut in editione Lugd. , Rittershus. , & Gothofred. , quin & in Cod. Ottobon. ad Novellam inter Valentinianas XI. *de honoratis &c.* legitur , minime diversum affirmamus , quod argumento erit , nos haud omnino Fabrettii hac in re esse pedisequos , cui vel una litterula dissimilitudinem efficit . Storacius hic noster fuit Praefectus Urbi Romae , ut etiam Corsinius *loc. cit.* adnotavit , anno V. C. 1196. , Christi vero 443. , quod etiam patet ex Valentiniani Novella inter Theodosianas apud Ritterium XLVIII. , sive Codicis nostri

rit. & agnoscere valeant. & servare contendant.

agnoscere valeant, & servare contendant. Data V. Kalen-

A D N O T A T I O N E S

nostri XI. inter Valentinianaeas, quam hoc ipso anno emissam evincit consularius II. Maximi, & Paterii, quem ipsa gerit. Mirari tamen contigit, quod Brenckmannius *cit. Epist. pag. 635.*, postquam de nominibus Sporacii, & Storacii nihil certi definiri posse dixit, ita subjungat, „Quin immo laud. *tit. 45.* in „Mss. Ottobon. est *Albino P. Po.*, „Hoc enim falsissimum est; quandoquidem nos, qui modo Codicem Ottobonianum manu quotidie versamus, sancte testamur, *ibid. pag. 84. a tergo*, ubi sub *Tit. XI.* occurrit Novella, quae est de *honoratis*, & *quis in gradu praeferatur*, quae nimirum in editione Gothofredii, cui haec scribens inhaerebat Brenckmannius, cernitur sub *Tit. XLV.*, licet nunc apud Ritterium sit *Tit. XLVIII.*, nullum vestigium haberi *Albini P. Po.*, sed perspicuis characteribus legi: *Stauratio pc*, idest *p. u.*, *Praefecto Urbi*, quemadmodum etiam in salutatione inferioris habetur: *Storaci p. k. aa.* Quo autem anno Praefectus Praetorio esse potuerit Storacius, ante Ottoboniani nostri fragmenti inventionem, omnino ignotum erat, ut proinde etiam Ritterius ad Cuiacianum fragmentum, quod subscriptione caret, hoc ipsum definire non audeat. Quare cum in fragmento nostro Consularius Aëtii, & Studii occurrat, tuto, certoque hunc honorem anno 454. Storacio delatum pronunciamus. Verum nunc ad Sporacium, quem unum, eundemque cum Asporacio, vel Asperatio censemus. Hic quidem fuit unus ex Judicibus Synodi Chalcedonensis, ubi *Act. I.*, & *2.* dicitur: *Μεγαλοπρεπέστατος, καὶ ἐνδοξότατος κόμης τῶν καθοσιωμένων δομestikῶν Σποράκιος*. H. E. *Magnificentissimus, & gloriosissimus Comes devotissimorum domesticorum Sporacius*. In *Cod. Just. lex 3. de*

domestic., & *protektor*. inscripta est *Sporatio Comiti domesticorum peditum*, quaecum die, & Consule careat, referri nunc poterit ad annum 451., quo anno coactum fuit Chalcedonense Concilium sub Leone Magno Rom. Pontifice, cui commodè Sporacius tamquam Comes domesticorum peditum interfuit. In *Annalibus* Baronii ad ann. 439. Sporacius Comes domesticorum adjutor Theodoreto adjungitur contra Chrysaphium, cujus arbitrio Imp. Theodosius movebatur; Verum Pagius *ibid.* ad ann. 452. emendat Baronium, quod ad Epistolam Theodoreti 97. datam anno 449. appellet Sporacium Comitem domesticorum, cum tunc Comes tantum fuerit, & Comes domesticorum renunciatus postea fuerit, nempe anno 451., quo habita est Chalcedonensis Synodus, ut supra monuimus. Anno vero sequente 452. Sporacius factus est Consul in Oriente, cui Herculaneus comes fuit in Occidente, ut patet ex *Fastis* Relandi, & *Almeloveenii*, ex *Chronico* Prosperi, & ex *Pagii Critica To. II. pag. 355.* Quare *l. 2. Cod. Justin. de Consul.*, quae data est hoc anno 452., ita inscribitur: *Asporatio Com., & Consuli*. Laudati pluries Benedictini Monachi in Novo Tractatu Diplomatico *To. V. Part. VI. pag. 634.* memorant epistolam Marciani contra Haereticos, quam ita subscriptam asserunt: *Datum III. Idus Martii Constantinopoli Sporatio Viro Clarissimo, & qui fuerit nunciatus, Consulibus*; Quod argumento est, Sporacium fuisse revera Orientis Consulem, quem memorare proinde Marcianus potuit; omisso interim Herculano Occidentis Consule, quem subdenotat formula illa & *qui fuerit nunciatus*, quod scilicet nondum Constantinopolim de Herculani designatione nuntium allatum esset.

De

dant . Dāt. V K† nob Romā . etio & studio consoleb.

lendas Novembris Roma . Aëtio , & Studio Consulibus ⁽⁴⁾ .

ADNOTATIONES

De formula huiusmodi , quae in aliis Novellis occurrit , consule , si placet , du Fresneium in *Glossar. Graec. voc. ὕπατοι* . Ad hunc Sporacium exstat etiam , ut diximus , Theodoreti Epistola 97. , qui ejus intuitu Libros V. *Haeticarum fabularum* exaravit , ipsique nuncupavit . Ex his , quae hucusque protulimus , duo pro re nostra juvat colligere ; primum quidem Storacium , & Sporacium duos esse diversos Viros , quandoquidem cum unus in Occidentali Imperio Praefecturam Praetorianam , & Urbanam obtinuerit , ut supra monuimus ; alter vero in Oriente & Comes domesticorum peditum , & Consul fuerit , facile apparet , eum , qui Magistratus Romae gesserat , haudquaquam aliis potiri in Oriente potuisse , & vicissim , ut proinde & Corfinii sententiam emendatam , & Brenckmannii dubietatem sublatam habeamus . Hoc quidem facile omnes credent , iique praefertim , quos non lateat , duos etiam eodem tempore Aëtios fuisse , quorum unus in Occidente , alter in Oriente agebat , ac proinde primo Novellam XXIV. inter Theodosianas , ubi Aëtius dicitur errore Amanuensium , ut monuit Cuiacius , & post eum Ritterius , Valentinianus inscripsit , alteri vero legem 1. *de imaginib. imperialib.* Theodosius Junior commendavit . Deinde illud etiam eruitur , quod Cuiaciani , & Ottoboniani fragmenti Valentinianus Auctor exstiterit ; Si enim quem Storacii nomine insignitum noverat Ritterius ad Novellam XLVIII. eundem etiam simul Praefectum Urbi Romae ibidem salutari , eique a Valentiniano Novellam inscribi percipiebat , qui poterat dein illum ipsum , quem in Cuiaciano fragmento Storacium Praefectum

Praetorio compellari deprehendebat , in Sporacium vertere , & Mss. ipsius fidei vim inferre , ut Orientalem Virum in Scenam produceret , cui propterea Orientalem Augustum pro suo lubitu constitutionem illam inscribere non dedecet ? Quare cum Storacius a Sporacio sit diversus , ut nobiscum etiam sentit Ritterius , & cum Valentinianus huic nostro tamquam Pf. Urbi Novellam XLVIII. inscripserit , consequens est , huic ipsi etiam postea tamquam Praefecto Praetorio Italiae hanc nostram Novellam *de Postulando* potuisse inscribere , cujus ipse proinde solum auctor fuerit , ut adnotatione nostra (1) probare conati sumus ; eo vel magis , quod juvat nunc advertere , hoc ipso anno 454. Praefectum Praetorio Orientis fuisse Palladium , quemadmodum patet ex Novella Marciani III. *de Matrimoniis Senatorum* , quae data scilicet legitur *Aëtio , & Studio VV. CC. COSS.* , ut proinde nequaquam potuerit Marcianus Novellam *de Postulando* eodem hoc anno emissam *Sporacio* tamquam Pf. P. Orientis inscribere , sed potius Valentinianus eandem *Storacio* Pf. P. Italiae revera inscripserit , a quo sane alium hoc honore insignitum , vertente anno 454. videre nobis nequaquam contigit .

(3) Principio quidem aliquid mendii latere , quod Amanuensis culpa irrepsisset , putavimus in voce *propriis* , quum & in Novellis anecdotis , quas nos modo protulimus , tum in ceteris , quas vulgatas jamdiu habemus fere semper legere occurrat *edictis propositis* . Ceterum cum animadvertere contigerit , etiam Praefectis Urbi , & Praetorio id fuisse auctoritatis , ut edicta condere possent , pro voce illa *propriis* ita nunc pugnare parati sumus , ut non aliter forte

forte esse legendum, contendamus. Patet enim, eosdem legibus cauta firmasse, quae oraculi auctoritate praelata iis fuerant, unde subscriptiones hae prodierunt: *Data Epistola Praefecto, cui haec sacra fuerat antelata l. 6. de cohort. Missa a Praefecto Praetorio l. 3. ne quid publ. Data Epistula P.P. l. 8. de Numerariis.* Gutherius quoque *de Offic. Dom. Aug. lib. I. cap. 33.* docet, existisse Mandata Praefectorum Praetorio, & Proconsulum, quae ad Rectores Provinciarum, aut Civitates dirigerentur. Hinc Paullinus in Vita Divi Ambrosii: *Laetabatur Probus Praefectus, quod verbum ejus in Ambrosio impleretur: dixerat enim proficiscenti, cum mandata ab eo darentur, ut mos est: Vade, age non ut Judex, sed ut Episcopus.* Proconsulum vero mandata, quae extraordinaria essent, legato data sunt, ut constat ex *l. solent. ff. De Offic. Procons.* Caput Mandatorum, quod Antoninus Pius, cum Asiae praesset, sub edicto proposuit, habetur *l. 1. Cod. de Irenarch.* Edicta autem duo Turci Aproniani V. C. Praefecti Urbi legi possunt apud Gruterium pag. 647. num. 6., & 7., in cuius primo habetur: EX. AVCTORITATE. TVRCI. APRONIANI. V. C. PRAEFECTI. VRBIS. Hinc Novella inter Valentinianaeas X. Imperator Firmino PF. P. imperat, ut *saluberrimam sanctionem* programme suo ad universorum faciat notitiam pervenire. Quare si Praefectis Praetorio, & Urbi, tum & Proconsulibus edicta, mandata, & programmata condere licuit, quid nunc obstabit, quominus Valentinianus heic praecipiat Storacio Praefecto Praetorio, ut quae *lege salubriter constituta* fuerant (nisi legere mavis *legem salubriter constitutam*) EDICTIS PROPRIIS in universorum faciat pervenire notitiam? Huc accedit, quod ubi in editione Ritteriana ad Novellam VI. inter Valentinianaeas *de Libertis, & successione eorum* legitur: *propositis evidenter edictis cunctorum sensibus aequitatem nostrae legis insinuet*, in Codice Ottoboniano legitur: *propriis reverenter edictis*, cui consona sunt Mss. Wurceburgense, & Gothanum, Editio

Sichard; Lugd., Rittershus., & Gothofred., ipso etiam Ritterio fatente adnotation.(o). Tandem his jam exaratis, incidimus in Novellam XLVIII. inter Theodosianas, ubi Valentinianus Imperator Albino Pr. Po mandat, ut *justissimam legem* PROPRIIS vulget EDICTIS; Cui addi potest Novella inter Valentinianaeas V., ubi Imp. vult, ut Albinus pariter ipsius legem *innotescere* PROPRIIS jubeat EDICTIS, ut habet Cod. noster Ottobon., licet tamen in editis legatur *propositis*; quod occurrit etiam ad Novellas inter Valentinianaeas VI., & IX., ut suo loco monebimus. Vid. etiam Briffonium *de Formulis lib. III. cap. 63.*

(4) Consulatus Aëtii, & Studii, cujus mentionem pluries in adnotationibus superioribus fecimus, respondet anno V. C. 1207., Christi vero 454. Primus, qui Flavius Aëtius dictus est, fuit Consul in Occidente, de quo vide *Prosopographiam Cod. Theod.*, & Ritterium adnotation. (y) ad Novellam inter Marcianaeas IV., qui eum ab alio Aëtio, de quo dixit ad Novellam inter Theodosianas XXIV., diversum facit, ut etiam superius innuimus. Aëtius noster hoc anno 454. fuit Consul iterum, quandoquidem fuerat etiam antea Consul primum anno 432. cum Valerio, quod docet *l. ult. de his, qui ad Eccles. confugiunt*, quae ita subnotatur: *Valerio, & qui fuerit nunciatus*, quia scilicet nondum ad Aulam CPolitanae rumor de Aëtii consulatu in Occidente pervenerat. Vide Pagium in *Crit. ad Annal. Baronii ann. 432. num. 1;* & Gothofredum ad *l. 1. de imaginib. Imperial;* qui ex Frigerido apud Gregorium Turonensem *Hist. Francor. lib. 2. cap. 8.* multa differit de ejus honoribus. Alter vero, qui Flavius Studius dictus est, fuit Consul in Oriente, dictusque etiam est Astorius, & Asterius, de quo vide *Prosopographiam*, quae tamen filet de ejus Consulatu, cum nulla Codicis Theodosiani lex eundem hoc honore insignitum praefereat. Hic fuit etiam Comes Rerum Privatarum ann. 401., tum Praefectus Urbis CPolitanae ann. 404., ut pluribus

ribus laudati Codicis legibus evincitur. Hinc habetur Joh. Chrysostomi Epistola inter Savilianas LVII. *Tom. VII. pag. 197.*, & inter Frontonianas CXCVII. *pag. 291.*, quae inscribitur *Σπουδαίω ἐπαρ-
χω τῆς πόλεως*, qua eum de morte Fratris consolatur. Vid. Theodorum Romanum Diaconum apud Palladium *in Dialog. pag. 11, To. XIII. Oper. Chry-
sostom.* Edit. Benedictin. in narratione de exilio ejusdem Chrysostomi, & de incendio Urbis CPolitanae, ubi de Stu-

dio multa memorantur. Monitum jam est a nobis suis locis superius, per hujusmodi Consulatam duo nobis praecipue innotuisse tum annus, quo emissum fuit Cuiacianum fragmentum, quod alterius nostri pars est, ut vidimus, tum annus, quo Praefecturam Praetorianam Storacius gessit, de quo ambigebat Ritterius. Verum haec ita abunde superius tractavimus, ut heic nunc minime opus sit in iisdem denuo immorari,

NOVELLARUM ANECDOTARUM THEODOSII, ET VALENTINIANI

FINIS.

INDICES

TITULORUM NOVELLARUM

THEODOSII JUNIORIS
VALENTINIANI III.

ET

MAJORIANI IMPPP.

AD FIDEM

VETUSTISSIMI MSS. OTTOBONIANI

*Additis insuper variis lectionibus ex eodem Mss. depromptis,
quibus editae Novellae restituantur, & emendantur.*

INDICES

TITULORUM NOVELLARUM

THEODOSII JUNIORIS

VALENTINIANI III.

M. A. J. G. R. I. A. N. I. M. P. P.

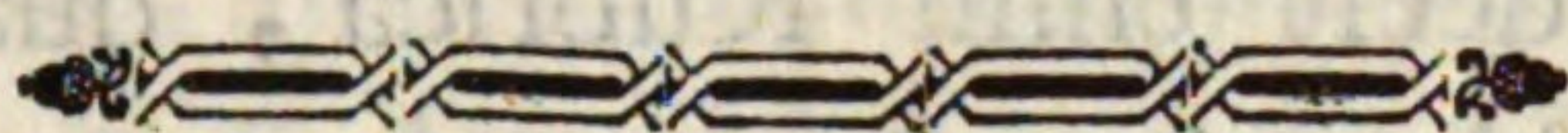
A. D. 450

VETUSTISSIMI MSS. OTTONIANI

Adhuc insuper variis Editionibus ex codicibus MSS. deprehensis
quibus etiam Novellae adduntur, & emendantur.

TITULI LEGŪ NOVELLARŪ
DIVI THEUDOSIANI AUGUSTO.

TITULUS I.

DE Theudofiani codecis auctoretate & de legibus. que late sunt. post theudofiano Divi Theudofi augusti.

UT ordo pateat, quo Tituli Legum Novellarum tum Theodosii, tum Valentiniani, & Maioriani (defunt enim Novellae Marciani, Severi, & Anthemii) in Ottoboniano Codice disponuntur, tum ut & de eorumdem numero constet, simulque Rubricarum ipse conceptus, & varietas innotescat, statuimus Indices Titulorum huiusmodi nunc heic exponere, & quidem ita accurate, fideliterque, ut cum ipsis mendis, quibus in Codice scatent, prodire sinamus. Raro quidem etiam rectam subjiciemus lectionem, quandoquidem idiotismi ejusmodi facile a quocumque emendari possunt, & ab eo praesertim, qui, iam expensis Novellis anecdotis, quas ad fidem ipsius Codicis, recta lectione subjecta, superius exhibuimus, inconcinnae scriptionis huiusmodi praecipuas rationes, & mores deprehendere facile potuit. Quare initium facimus a Titulis Novellarum Theodosii Junioris, qui recen-

feri incipiunt in praefato Codice ad calcem *pag. 23. a tergo* post *Legem Romanam*, quam infra proferre statuimus. Rubrica porro haec Tituli I. Novellarum Theodosii sola superfuit ex Indice Novellarum ipsius Imperatoris, quandoquidem Codex Ottobonianus mancus est duabus paginis, quibus rubricae Titulorum hujusmodi Novellarum recenscebantur, ut proinde ceteras rubricas subsequen-
 tium Titulorum colligere coacti fu-
 erimus ex unoquoque Titulo, qui in corpore prostat, & cui eae-
 dem praeponi consueverunt. Cum Codex numeratione pagi-
 narum distinctus fuerit post resectam chartam illam, quam
 diximus, hinc est, quod Novella I. legatur *pag. 24.*, licet non
 integra prorsus; deest enim Rubrica, quam nos ex Indice
 protulimus, tum salutatio: *Impp. Theodosius, & Valentinianus*
AA. Florentio PF. P. Orientis, ut in editis nunc cernitur;
 ac tandem prima ipsa verba, quibus Novella auspicatur: *Sae-*
pe nostra clementia dubi..... Cetera siquidem prosequuntur in
 Codice. Juvat vero nunc variantes Lectiones heic subjicere,
 ut etiam post singulas rubricas perficere satagemus, quibus
 multa loca tum primae hujus Novellae, tum etiam subsequen-
 tium mire suppleantur, & illustrentur. Titulus hic primus
 revera multis mendis inquinatus circumferebatur, nec sane
 nunc omnino emendatum conspiciamus. Monachi Benedictini
 Sancti Mauri in Novo Tractatu Diplomatico *To. III. Part. II.*
Sect. IV. Cap. VI. Art. II. pag. 294. affirmant, Titulum hunc,
 qui legitur in Cuiaciana editione anni 1586., insigniter differre
 ab eo, qui habetur in Cod. Regio Paris. Saec. VIII. signato
num. 4403., ubi folio eiusdem 125. ita legitur: *Incipit Liber*
Novelle bis divi Theodosii Augusti I. ait de Theodosiani Codicis
auctoritate. Imperatores Teudosius, & Valente Augusti Floren-
tio Viro inlustri Orientis. Heic laudati Monachi pro *Valente*
 reponunt *Valens*, aut *Valentinianus* legendum esse, nemo est, qui
 non videat. Verumtamen nos in eo nunc erimus, ut ex no-
 stro Ottoboniano Mss. Variantes Lectiones, & sane exstan-
 tiores

tiores dumtaxat eruamus ; quid enim juvat chartas onerare mendosis lectionibus , quae nullam lucem , nullumque afferant adiumentum ? Spurias , ac suppositas lectiones omnes Brenckmannii , quin etiam Ritterii , sive potius Goetzii (cui Ritterius Ottoboniani Codicis varias lectiones in *Praefat.* ad *To. VI. Part. II.* refert acceptas) eas scilicet , quas mendaciter se ex Ottoboniano Mfs. exhibere profitentur , expungemus , & conclamabimus , ut suus veritati stet honor , & dignitas , neque indiligentiae , tum falsitati simul robur , ac fides ex vetustissimi Codicis auctoritate adjiciatur . Tandem monendum superest , nos eadem Codicis *σφάλματα* etiam in ipsis variantibus lectionibus describendis fervere , licet tamen lectiones hujusmodi mendosae sint orthographiam , & syntaxim tenus , sed interim perpetuo ita sint quod ad sensus concinnitatem accuratiores iis , quae in editis circumferuntur , ut eadem mire , luculenterque per has ipsas emendentur , ac pristinae restituantur integritati ; Ceteras vero , quae nil praeter menda Amanuensis (& qui Codex est , qui iis careat ?) praeferebant , quaeque corruptiores sunt iis ipsis , quas impressi Codices continent , consulto praetermisimus . Id scilicet monitum voluimus , ne , si peccata nonnulla in latini sermonis orthographiam , & syntaxim nactus aliquis censorprehenderit , ea vel inscitiae , vel socordiae nostrae imponat , neve aequior alter potius Typographo , ut fieri solet , attribuat , cum neuter in culpa sit . Et quoniam variantes lectiones nostras Romanis numeris digerere constituimus , hinc statim sistitur

I. Rubrica ipsa , quam supra exhibuimus , & ad quam Lectores nostros provocamus , longe plenior est ea , quae in editis circumfertur , scilicet : *De Theodosiani Codicis auctoritate* .

II. *Sui notitiam* humanitatis ingeniiis *interclusit* . In editis : *sui notitiam* humanis *ingeniiis interclusit* .

III. Ritterius in adnotation. (l) dicit , Mfs. Wurceburgense , & Ottobonianum habere *delegamus causas* pro eo , quod in editis legitur *delegata causa* ; Verum , quicquid sit de Mfs. W. , certum est , in Ottob. legi *delegata causa* .

IV. Iterum Ritterius adnotation. (x) ait , legi in Mfs. W. , Ottobon. , & Gothano *nihil post* ; Verum , missis ceteris , in Ottob. Mfs. clarissime legitur *nulli post* .

V. Dein Ritterius tertio abutitur Ottob. Cod. fide , dum adnotation. (bb) in eo , & duobus supra recitatis Codd. legi ait : *lucis gratiam mutati* , cum in Ottob. perspicue habeatur : *lucis gracia mutati* .

VI. Ingerit quarto Ritterius adnotation. (bb) cerebrosam lectionem Ottob. Cod. in verbo *credimus* , cum ipse habeat *crededemus* .

VII. Pro-

VII. Provocat tandem quinto Ritterius adnotation. (kk) ad Ottob. Cod. fidem in iis: *abundeque sufficiet*; cum tamen mendosius ibidem proset *siatabundique sufficiat*. Haec levia, sed adnotare operae pretium duximus, ut mendacis fides, quam non merentur, abrogetur.

VIII. Postremo tandem monere oportet, in Codice nostro post verba *aliove in loco* haberi partem clausulae Novellae III. Theodosianae *de Judaeis, Samaritanis, Haereticis, & paganis*, initio sumpto ab iis verbis *que insatiabile catholice religionis honore* usque ad finem. An id factum fuerit, quod Codex noster ex antiquiori mutilo, & corrupto exscriptus fuerit, vel quod Amanuensis oscitanter oculis aberrans, inter mediis relictis, ad inferiora se contulerit, definire non audeo. Arbitror tamen, forte Novellam *de Judaeis &c.* in Codice nostro fuisse II., aut III. loco recensitam, ut etiam modo cernitur, quandoquidem in Codice nostro deest etiam Novella *de Confirmatione Legum Novellarum Theodosii A.*, quae II. loco afferri consuevit, aut, quod probabilius existimo, Novellam, quae est *de Judaeis*, II. loco fuisse exaratam, alteram vero, quae est *de Confirmatione &c.*, utpote Titulo I. affinem, sub eodem positam fuisse; Quod etiam indicio est numerationis ipsius error, qui habetur in nostro Codice, quique in titulorum recensione occurrit post numerum III., Subsequitur namque VI. pro V., & VII. pro VI., & sic deinceps, ut proinde suspicari facile possimus, principio quidem, Amanuensem ordinis sollicitum, numerationem ad rationem Codicis, quem exscribebat, exegisse, verum deinde alio mente conversum antiquioris Codicis, quem tractabat, numerationi, priore relictâ, inhaesisse. Piget nos quidem minutiora haec conscribere; sed ne diligentiae parum respondere videamur, quae a Codicum Editoribus postulari solet, neve incuriae quis nos incuset, si

ea a nobis negligentur, quibus quandoque multa discrimina dirimuntur, facile nos ad id molestiae, laborisque conformavimus. Ceterum nisi Codex caruisset Indice Titulorum, ut superius monuimus, conjecturis hisce parcere potuissimus. Quapropter mendum hoc Amanuensis tanti fuit, ut Brenckmannium *cit. epist. de Consulib. &c. pag. 622.* adduxerit ad explodendam veterem subscriptionem Novellae I., ut eidem alienam, quae per errorem in Ottobonianum Mss. irreplit, substitueret. Consulatus quidem, quem emendat ex Codice Ottoboniano, licet revera Novellae huic I. non subnotetur, cum, uti vidimus, ex Novella *de Judaeis III.* mutuatus errore Amanuensis eidem adhaeserit, tamen, quoniam ibidem insuper peccaverat Amanuensis, ut perperam exscribens clausulam Novellae III. *de Judaeis &c.*, quae Consulatu Theodosii XVII. emissâ est, Consulatum eundem in XVI. converteret, qui commode Novellae I. recte convenit (quum scilicet sub hoc Consulatu, anno nempe 438. ipsa prodierit, & Codex etiam Theodosianus vulgatus fuerit) fortuiti idcirco casus beneficio contigit, ut recte se habeat, nec etiam primam Novellam dedeceat. Ritterius quoque adnotation. (g) Consulatum Theodosii XV., qui in vulgatis Codicibus Novellae I. adfuitur, in XVI. Mss. Ottoboniani auctoritate convertit; ut proinde etiam ipse eidem fortuito rei concursui debeat quod in errorem prolapsus non fuerit. Verum Brenckmannius non de solius anni emendatione contentus ultra processit, & diem quoque, qui in Ottoboniano Codice legitur, nempe *prd. Kl. febr.* obtrudit pro altero, qui apud Gothofredium habetur, nempe *XV. Kal. Martii*, qui sane unice retinendus est, ne huic nostrae Novellae alienus dies accedat, neve Novellas duas, I. scilicet, & III. eodem die prodiasse dicamus, quas jam ne eodem quidem anno emissas novimus.

TITULUS II.

Ne duciani vel limitanei milites ad comitatū exhibeantur.

Qui in Ottoboniano Codice II. locum Titulus tenet, apud Gothofredium censetur sub n. XLIII., apud Ritterium vero sub n. XLVI. Verum nunc accipe varias lectiones.

I. *Ut inter privatam. vitā. & militarem scientiam neutri noscantur.* In editis: *Ut inter privatam vitam, & militarem*

scientiam neutri nascantur. Rittershusius edidit, ut in Cod. Ottob.

II. *Victura in omne eum lege sancimus*

mus nimenem ducianum . nimenem limitaneum . militem per totum tractum orientis ex ultimis . solitudinibus . qui exiguis . solatiis . vix aegre que miseram famem repellunt &c. In editis: Quamobrem victura in omne aevum lege sancimus , nimenem ducianum , nimenem limitaneum militem per totum tractum Orientis ex ultimis solitudinibus , qui exiguis solatiis vix aegre miseram famem repellunt . Forte Amanuensis incuria prior vox abest a nostro Codice ; Verum ceteras ipsius lectiones , quae ab editis discrepant , accuratiores omnino habeas .

III. *Vel cuius libet sententiā iudicantis .* In editis : *Vel cujuslibet sententia* Iudicis .

IV. *Dispositionibus insuper integris . viri magnifici custodiendis in posterum :* In editis : *Dispositionibus insuper integri Viri magnifici custodientes in posterum .* Ritterius adnotation. (g) monet scribendum *custodiendis* , sed non provocat ad Cod. Ottob.

V. *Verum ne conditionem militum predi-*

ctorum in quandam artem . videamur quodammodo conlocasse . In editis : *Verum ne conditionem militum in quandam arcem videamur quodammodo conlocasse .* Codex Ottob. vocem *predictorum* , quae abest ab edit. , nunc subministrat ; Verum melius *arcem* legitur in edit. , quam *artem* in nostro Codice .

VI. *Et execranda studia jurgiorum .* In editis : *Et execranda judicia jurgiorum .* Magis arridet lectio nostri Codicis .

VII. *Scilicet opperire . scilicet optare debemus .* In editis : *Licet operiri , licet optare debemus .* Codicis nostri lectio non displicet , cui favet Rittershufius .

VIII. *Quos in extrema parte (forte legendum in extremam partem) romani seculi (forte imperii) sacramentorum legibus amandatus (u pro o) calumnia latentis (i pro e) invenit .* In editis : *Quos in extrema parte Romani Saeculi Sacramentorum legibus emendatos calumnia latentes invenit .* Cui ex duabus lectionibus magistribuendum sit , videant eruditi .

TITULUS III.

De patri munialibus rei dominice & . limitotrophiis Fundis . per orientis fitis .

In utraque editione Gothofredii , & Ritterii sic se habet Titulus hic sub n. XII: *De patrimonialibus rei dominicae , & limitrophis fundis ad Orientem positis .* Cuiacius quoque ad instar Ottoboniani Cod. habet fundos *limitotrophos* , non *limitrophos* , ex quibus milites in Imperii limitibus excubantes alebantur . Titulus hic constat tribus Novellis ; Quare sint variae lectiones ex

NOVELL. I.

I. *Imp. theodos. & ualent. aa. marcellino c r p.* (Idest Curatori rerum privatarum) . In editis : *Imp. &c. Marcellino PF.* Ritterius hoc loco adnotation. (b) sine Ottob. Cod. adjumento recte emendat , & arguit Cuiacium , quod legerit S. L. , idest *Sacrarum Largitionum* .

II. In nostro Codice habetur hiatus a voce *munificentia* usque ad vocem *largitatis* .

III. *Lex divine memorie .* In editis : *Lex divae memoriae .*

IV. *Quare cum divinum . consilium principes memorati processus temporis vicerit .* In editis : *Quare cum divinum consilium principis memorati , progressus temporis subjecerit .* Lectio Ottob. Cod. accuratior videtur .

V. *Pace superna nominis : Forte legendum pace superni Numinis .* In editis : *Pace superi Numinis .*

VI. *Ut petitionis vacante formidine .* In editis : *Ut petitioni suae ante formidinem ;*

dinem ; Quibus nullus sensus subest . Cuiacius ex ingenio emendavit : *Ut petitionis cessante formidine* ; quod idem significat ; Sed lectio Ottob. Cod. jure praeferri debet .

VII. In periodo , quae incipit : *Per-tinet hoc &c.* , Codex noster caret verbis illis *ad pretium Civitatis* ; quae forte Amanuensis oscitantia desiderantur .

VIII. Quamobrem pro *suggestione . magnitudinis tue* . In editis : Quapropter *suggestione magnitudinis tuae* .

IX. *Eciam si domum* . eciam si domicilium *in constantinopolitanā . urbe . non habeat* . In editis : *Etiam si domum in Constantinopolitana Urbe non habeat* . Ex Ottob. Cod. plenior periodus redditur , licet ea , quae ibi exuberant , superflua videantur .

X. *Ad heredum quoque suorum* . In editis : *Ad heredum suorum* .

XI. *Instructionis quin eciam officium* . (lege *offitio*) *cujus interest licentiam* . (lege *licentia*) *denegata* . In editis : *Instructionis quin etiam officio , cuius interest , molestia denegata* . Ottob. Codicis lectionem omnino praeferrem .

XII. Post verbum *possessoribus* in nostro Codice est hiatus usque ad verba *& certis formulis* .

XIII. *Dat. VII. Id. Mai constant. theudo. aa. XIII. & fausto* . In editis : *Dat. VI. Id. Mai , Constantinopoli Theodosio A. XVI. CONS.* Quid de die statuendum sit , plane ignoro ; certum tamen est , mendum haberi in Consulatu XIII. Theodosii , cum ipse anno 438. Consul fuerit XVI. cum Fausto . Quare stent vulgatae lectiones .

NOVELL. II.

XIV. Post verbum *fundis* omittuntur cetera usque ad *saltuensis* .

XV. *Juris fundorum immutatio postuletur* . In editis : *Juris immutatio postuletur* . Ottob. Cod. lectioni favet *Cod. Just. l. nulli jam 13. de fund. patrimonial.* , quae hinc desumpta est .

XVI. *Dat. IV. Id. iul. constantpl. teudo. aa. XVI. & Festo u. c.* In editis : *Data VI. Id. Jun. Constantinopoli Theodosio A. XVII. & Festo COSS.* Subscriptio differt in Mense , quod adnotaverat etiam Brenckmannius *cit. Epist. pag. 624.* Differt etiam in Consulatu , qui forte in editis accuratior est , quoniam Consulatus Theodosii XVII. cum Festi consulatu componitur . Ceterum quoniam misceri saepius *Festi* , & *Fausti* consulatus solet cum eo , qui fuit Theodosii XVI. , & XVII. , ut etiam advertit Branckmannius *cit. Epist. pag. 623.* , pro

Festo reponi posset *Faustus* , ut factus tectus Consulatus Theodosii XVI. haberetur , quem signavit Amanuensis ; quod si esset , uno , eodemque anno tum Novella superior , tum posterior haec emanassent .

NOVELL. III.

XVII. *Imperii nostri felicitate (e pro i)* consolitur . In editis : *Imperii nostri felicitati* consuletur .

XVIII. *Prospici debere non habetur . incertum (lege incertum)* . In editis : *Prospici non habetur incertum* .

XIX. *Mutato pristino canone* . In editis : *Mutato pristino nomine* .

XX. *Fisci calculo* . In editis : *Fisci calculis* .

XXI. *Aut resistentes pro utilitate . comuni publice possessione (e pro i)* continuo . *predia refundant* . In editis : *Aut resistente cura utilitate communi publicae possessioni cuncti praedia refundant* . Locum hunc ita ex ingenio interpungendum duxerat Ritterius adnotation. (bb) : *Resistentes curae utilitatis communis , publicae possessioni cuncti praedia refundant* . Ottob. Cod. lectio certior , & melior .

XXII. *Dispectis publicis . utilitatibus* . In editis : *Despectis Reipublicae utilitatibus* .

XXIII. *Dat. VII. Kl. Jul constant. u. c. conf.* In editis : *Data VI. Kal. Jul. Constantinopoli C. Brenckmannius cit. Epist. pag. 627.* , & Ritterius adnotation. (dd) subscriptionem hanc jam adnotaverant , quae quoad diem differt ab editis ; in Consulatu vero utrobique hiatus . Brenckmannius ob Cyrum , cui Novella haec inscribitur , ingerit Consulatum *Valentinian. A. V.* , & *Anatolii* , quod hic subnotetur Titulis X. , & XIV. *num. 2.* , & 3. , quorum Novellae pariter ad Cyrum diriguntur . Ritterius Brenckmannii conjecturam nullius momenti existimat ; Verum neque ego magni facio conjecturam Ritterii , qui , quoniam in Codicibus omnibus C. conspicitur , per eum Cyri consulatum anni 441. protendi existimat , quandoquidem τὸ C. censeripotest reliquum Siglorum V. C. , quae in Codice nostro habentur , *Viri* scilicet *Clarissimi* , quemadmodum nominari Consules consueverant . Ceterum , potius moror argumentum Persicae irruptionis , quae cum ex Marcellini *Chronico* contigerit ad Cyri *Cof. A. C. 441.* , atque in nostra Novella dicatur , *Armeniae tractum* in praesenti *Persicis eruptionibus expositum fuisse* , facile eandem emissam hoc ipso anno , jure quis dicat .

TITULUS III.

De Bonis. Fabricensium.

Tum Lugdunensis, tum Lipsiensis editio habet hunc Titulum Codicis nostri III. sub n. XIII. Codex noster his praecipue differt lectionibus.

I. *Impp. &c. Auriliano* crp. In editis: *Impp. &c. Aureliano* Conf. PB. Melius Codex Ottob., in quo Sigla illa habentur crp, idest *Comiti rerum privatarum*, uti jam antea ex ingenio emendaverat Cuiacius in *not. ad l. 5. Cod. Just. de fabricens.*

II. *Fabricensium corpus*. invenit *necessitas*. *dura vellorum* (pro *bellorum*) *quod* (lege *quo*) *immortalitatis*. *genere*. *principum scita* custodiat. *ne deficiente*. *principio successus*. *generes* (leg. *degeneres*) *laberetur* (lege *laberentur*). In editis: *Fabricensium corpus* subvenit *necessitas* *cura bellorum*. *quo immortalitatis genere principum scita* custodit, *ne deficiente principio successus generes* haberentur. Ritterius ex ingenio ita tentaverat: *Fabricensium corpus invenit necessitas*, *curaque bellorum*, *quod immortalitatis genere principum scita custodire*, *ne principio successus degeneres haberentur*. Medela aliqua indigebat Ritterii correctio, quam nunc habes ex Cod. Ottob.

III. *Uni decoctionis*. *ita res tulerit*. *respondere*, *coguntur*. In editis: *Visus decoctionis*, *si ita res tulerit*, *respondere coguntur*. Si legas cum Cuiacio *unius decoctioni* *respondere*, quae accuratior lectio est, jam emendatam habes Ottob. Cod. lectionem.

IV. *Legis in morem decernimus*. In editis: Ergo si timore *decernimus*. Quid monstrosius? Ritterius ingerit vel *largitatis amore*, vel *religionis amore*; sed neutrum amplecti debet, Ottobon. Cod. rectius loquente.

V. *Aureliane* Frater. In editis: *Aureliane* P. K. AA. Si Aurelianus juxta fidem Codicis nostri, ut advertimus n. I., fuit *Comes R. P.*, inale heic salutatur P. K. AA., sc. *Praef. Kariss. Augg.*, praesertim, cum hoc anno 438., quo Novella scripta est, Florentius fuerit Praefectus Pr. Orient., & Aurelianus munus hoc non obierit, nisi ann. 415., & 416., ut patet ex *Prosopographia Cod. Theod.*, nisi forte is est a nostro diversus. Huc accedit, quod *Comites R. P. Fratres* ab Imperatoribus salutabantur, ut ex pluribus aliis Novellis patet, quod probe suffinet lectionem Codicis nostri, licet ibi desit *Aman-tissimi* epitheton, quod *Fratri* titulo copulari solebat. Consule, si placet, *Brissonium de Formulis Lib. III. cap. 63.*, ubi Rectores Provinciarum, & Comites ab Imperatoribus Fratres vocatos fuisse, pluribus Theod. Cod. exemplis evincit. Verum haec etiam inferius animadvertenda recurrent.

TITULUS VI.

De amota militantis. Fori. prescriptione.

Titulus hic, qui in Codice Ottoboniano signatur sub n. VI., legitur in utraque editione Gothofredii, & Ritterii sub n. XIII. Jam ad Tit. I. Novellarum Theodosii n. VIII. adnotavimus, mendum cubare in numeratione Titulorum, quod heic commode incipit, ubi pro Titulo V. objicitur VI. Quare ne crambem recoctam reponamus, vide, quid nobis ibidem hac de re suspicari contigerit. Titulus hic no-

ster modo quatuor continet Novellas, atque hae potissimum variae lectiones occurrunt in

NOVELL. I.

I. *Qui mercandi & militandi divalia beneficia meruerunt*. In editis: *Qui in mercandum, & militandi divalia beneficia meruerunt*. In Cod. etiam *Iust. l. omnes omnino, un. in quib. caus. milit. for. praescr. uti non possunt*, quae hinc desumpta est, legitur *mercandi*; sed in ceteris male immutavit nonnulla Tribonianus.

II. *Dat. XIII. Kal. Feb. constant. theud. aa. XVII. Cons.* In editis: *Dat. XIII. Kal. Mai. Constantinopoli, Theodosio A. XVIII. CONS.* Habetur heic diei, Mensis, & Consulatus varietas, ut cuilibet patet. Diei, & Mensis varietatem adnotaverat Brenckmannius *cit. Epist. pag. 624.*, & interim subjunxit: *Atque hae tamen in consulibus non discrepant*. Verum postea *ibid. pag. 630.* ad ann. 444. emendat subscriptionem, Consulatus XVIII. Theodosii reponens XVII., quem habet Cod. Ottob., quemque, multis adductis rationibus, quibus & Ritterius adhaesit adnotation. (q), vocat probabiliorem. Vide Ritterium infra adnotation. (y) ad Novellam XXXIII.

NOVELL. II.

III. *Que contra commodotates. publicas. exquiruntur*. In editis: *Quae contra commoditatem publicam exquiruntur*.

IV. *Qui singuli (lege cinguli) prerogativa. judiciaria se ludere (lege judicarias eludere) posse cognitiones existimant*. In editis: *Qui cinguli prerogativa judicarias excludere posse cognitiones existimant*.

V. *Nec pati eum qui aliquid. in qualibet. provincia criminosè commiserit*. In editis: *Nec pati aliquem, qui quid in qualibet provincia criminosè commiserit*.

VI. *Ut sub specie militie. excelsae tuae. quoque sedes. (e pro i) iudicio prescribere non orrerent cui quis dubitat nullam personam in quocumque negotio posse praescribere*. In editis: *Ut sub specie militiae excelsae tuae quoque sedis iudicio praescriberet*. Cetera desiderantur, quae nunc primum ex Ottobon. Cod. innotescunt.

VII. *Quae interjacent a verbis opponere eos ad altera eos, qui debitis &c.* absunt Amanuensis incuria a Mss. Ottobon.

NOVELL. III.

VIII. *Nos quidem semper pro singulis. adque universis. ea provisionum. magestatem (lege majestate) consoli-*mus. *qua res romana paulatim & tutius. orbis terrarum. processit imperium.* quibus enim adquiruntur artibus. bona *hisdem. scimus. eciam adque sita servari*. In editis: *Nos quidem cum majestate Consulium, qua res Romana paulatim, & totus urbana hisdem scimus etiam adquisita servari*. Ritterius ita emendare studuerat: *Nos quidem cum majestate consulium, qua res Romana paulatim, & status urbanus crevit, scimus etiam adquisita servari*. Verum longe abfuit a mente Imperatoris. Qui enim melius poterat sine Mss. adjumento? Quare hic tandem corruptissimus locus per Mss. Ottob. insigniter restitutus nunc primum habeatur.

IX. *Nuper curiis Civitatibus ipsis. eciam provinciis consulentes*. In editis: *Nuper Turiis Civitatibus, ipsis etiam provinciis consulentes*. Jam Cuiacius emendaverat *Curiis civitatum*.

NOVELL. IV.

X. *Itaque neque pulsatis (lege pulsatis, ut etiam legit Ritterius). In editis: Itaque neque pulsantes*.

XI. *Ad prescribendum sufficiat apparitorem magisteriae se dicere potestis (lege potestatis), & sint certi, quos &c.* In editis: *Ad praescribendum sufficiat apparitorem se dicere magisteriae potestatis, exceptis, quos &c.*

XII. *Apud viros clarissimos (u pro o) rectoris (i pro e) provinciarum*. In editis: *Apud Vecariis Rectores provinciarum*. Jam antea Cuiacius emendaverat; qui scriptum *VV. CC.*, idest *Viros Clarissimos*, existimavit, ut proinde ex figlis illis indocti interpretes monstrosum verbum *Vecariis* confecerint.

XIII. *Quod si apud inlustrem adque magnificam tuam sedem postulat. contra talem fuerit apparitorem deposita ab eo (lege ea) quoque sede a (lege ad) virum magnificum. magistrum militum scribi conveniat. quo facto intra. tres menses. cum amplissima tua. sede viro quoque magnifico magistro militum. judicante causa (lege causam) ordine legum determinare (e pro i) censemus*. In editis: *Quod si apud inlustrem, atque magnificam sedem tuam postulat. contra talem fuerit deposita, ab ea quoque*

que sede ad virum magnificum Magistrum militum judicantem, causam ordine legum determinari censemus. Vide, quanta interciderant in iis Codicibus, ex quibus Typographicae editiones hactenus prodierunt! Praeclare nunc nobiscum agitur, quibus datur ex Ottob. Cod. eadem restituere. Forte similitudo vocum *magistrum militum*, quae in hac periodo bis occurrunt, causae fuit Amanuensibus, ut intermedia praetergredierentur; quod Amanuensi Ottob. Codicis bono quodam omine heic nequaquam contigit, ut alias contigisse advertimus.

XIII. *In cognitionibus autem* (lege autem) *futuris omnis* (i pro e) *ex jure venientes. adsertionis.* (i pro e) *patribus inlibatas servare* censemus. In-

editis: *In cognitionibus cum autem futuris omnes ex jure venientes adsertiones patribus inlibatas servari* sancimus.

XV. *Inlustris igitur auctoritas tua.* In editis: *Inlustris igitur, & magnifica auctoritas tua.*

XVI. *Eodem exemplo Aspari magistro militum*, In editis: *Eodem exemplo Aspari viro inlustri Comiti, Exmagistro militum, & Exconsuli bis ordinario.* Ritterius optime heic adnotation. (nn) reponendum monuerat *Magistro pro Exmagistro*, cum Marcellinus in *Chronico*, tum & *Chronicon Paschale* hoc anno, quo Novella nostra emissa est, scilicet anno 441. Asparem Magistrum militiae designet. His nunc Ottobon. Mss. fides adjungitur.

TITULUS VII.

Da nauibus. ultra duorū. militū. modiorū capacetate non excusandis.

Apud Gothofredium, & Ritterium habetur sub n. XV. Titulus *De navibus ultra duorum millium modiorum capacetatem non excusandis*, qui in Ottob. Cod. legitur sub n. VII., quique ibidem ab editis potissimum his differt lectionibus.

I. *Sema* (lege *semina*) ferendi legis (i pro e) *fragilitas humani generis subministrat.* In editis: *Semina ferendis legibus fragilitas humani generis subministrat.*

II. *Quam penas exigi delictorum.* In editis: *Quam poenam exigi delictorum.*

III. *Providentissime. legis regolas. obpugnare* debet. In editis: *Providentissime legis regulas obpugnare* debet. In Cod. Just. l. 10. de Sacros. Eccles. habetur *obpugnare debet*, & l. 2. de navibus legitur *excusare debet*. Utraque lex ex nostra Novella confecta est.

IV. *In quolibet negotio.* In editis: *Quolibet negotio.* Ottobon. Mss. lectioni consona est lex utraque Cod. Just.

V. *Sed ne presentis juris videatur inponita contemptio.* In editis: *Sed ne praesentis juris videatur impunita con-*

tentio. Emendationem jam probe coniecerat ipse Ritterius.

VI. *Id navigii quod excusatur, publicatione corrigimus.* In editis: *In navigii, quod excusatur, publicatione corrigimus.* Jam ex Cod. Just. emendaverat Ritterius.

VII. *Theod. aa. XVII. uc. conf.* In editis: *Theodosio A. XVII. conf., & d. l. 10. Cod. Just. Theodos. A. XVII., & Festo Coss. Imperatores minime V. C. Viri Clarissimi dicebantur, quod erat citra ipsorum dignitatem; Quare figla haec V. C. in Cod. Ottob. indicio sunt, Theodosio adjunctum fuisse Festum in Consulatu, qui V. C. dici poterat, quemque omisit Amanuensis, & honorarium dumtaxat titulum V. C. exscripsit, ut nunc Imperatori tributus videatur. Ceterum memoria subit, nos in Cryptis Vaticanis haec vidisse:*

DEPS. FELIX. DIAC. V. IDVS. MARTIAS
THEODOSIO. XV. ET. PLD. VALENTINIANO. IIII
AA. VV. CC. CON. SS

Verum id forte factum est ex moris abusu, qui servabatur erga ceteros Con-

sules, non autem ex Imperatorum dignitate, aut honore.

TITULUS VIII.

Ne Curiales p̄dium alterius conducat. aut fede iussor. conductoris existat.

In editionibus Lugd., & Lips. occurrit n. IIII., qui in nostro Codice signatur Titulus sub n. VIII. Paucis quidem ab editis differt, sed & haec ipsa pauca juvat proferre.

I. *Impp. theod. & valent. a a. Florentio ppo.* In editis: *Impp. & c. Florentio PF. P. Orientis, & Exconsuli.*

II. *Nec penas insertas. legibus evitavit.* In editis: *Nec poenas legibus insertas evitavit.* Mss. W., G. & Cod. *Just. l. 5. de Legibus* hinc petita nostro Otton. Mss. respondent.

III. *Scaeva prerogativa verborum fraudulententer. excusat.* In editis: *Sola prerogativa verborum fraudulententer excusat.*

Laudati Codd. heic etiam cum nostro conveniunt.

IV. *Ac (lege hac) perpetuo lege valitura.* In editis: *Hac perpetua lege valitura.* Mss. W. sic quoque habet.

V. *Dat. VII. id appl. constant. theodo. aguf. XVII. V. C. Conf.* In editis: *Dat. XVII. Idus April. Constantinop. Theod. A. XVII. Conf.* Eundem diem Codicis nostri habet Mss. W., & Cod. *Just. De V. C. recidunt, quae diximus n. VII. Tit. superioris.*

TITULUS VIIII.

De postulando. & de perpetuanda advocatiō.

Gothofredius, & Ritterius Titulum hunc statuerunt sub n. XVI. In Codice nostro duabus instructus est Novellis hic Titulus, quarum altera anecdota prolata est a nobis superius initio. Quare variae lectiones dumtaxat nunc erunt, quae pertinent ad

NOVELL. I.

I. *Dispositionis. (i pro e) itaque. sublimitatis tue. in hoc quoque secuti. negotio.* In editis: *Dispositiones quoque sublimitatis tuae in hoc quoque secuti negotio.* Melius Mss. Ottob., ut repetitio quoque, quae habetur in editis, auferatur.

II. Recensenda heic nunc occurreret insignis lectio Ottob. Cod., qua locus hujus Novellae restituitur, sed eam modo omittimus, ne actum agamus; quandoquidem eandem jam exhibuimus ad Novellam I. anecdotam adnotat. (5), cum tunc operosum de integra hac suscipienda provincia consilium formidaremus.

III. *Adque in aduocationes (e pro i) earum officio.* In editis: *Atque in vo-*

cationis earum officio. Id jam Ritterius correxerat.

IV. *Si officiis ampleximarum potestatem (lege potestatum).* In editis: *Si officio amplissimarum potestatum.* Pluralis numerus rectior est.

V. *Nihil denique aliud eis mandetur preter arbytrium.* In editis: *Nihil denique aliud eis mandetur illud, praeter arbitrium.* Cod. *Just. l. 6. de advocat. divers. judicior.* non aliter habet a Cod. Ottob.

VI. Consule laudatam superius adnotation. (5) ad Novellam I. anecdotam, ubi, explosa alterius Novellae clausula, quae perperam huic nostrae hactenus adhaeserat, ingenuam, & veterem, quae sua est, restituimus.

TITULUS X.

De Tutoribus.

In editionibus Gothofredii, & Ritterii Titulus hic pro-
stat sub n. V. Lectionum discrimina levia, sed quae non
praetereantur.

I. *Eique quod debetur.* In editis:
Eique quod debeatur. Cod. Ottob. con-
venit cum Mss. Got., & cum Cod. *Just.*
l. sciant 10. *de legitim. heredib.*, *l. o-*
mnem matri 6. *ad S. C. Tertullian.*,
& *l. si mater* 6. *in quibus causis pi-*
gnus, quae ex hac Novella desumptae
sunt.

II. *Quod si contra hujus legis aucto-*
ritatem antequam hec adimpleverit. In
editis: *Quod si contra legis hujus aucto-*
ritatem, antequam haec impleverit &c.

Ritterius verborum transpositionem non
notavit, sed tantum ex Cod. W. repo-
suit *adimpleverit*.

III. *Dat. VI. id. iul. constant. teudo-*
augusti XVII. & festo consol. In editis:
Dat. VII. Id. Jul. Constantinop. Theo-
dosio A. XVI., & Festo V. C. Coss. Dies
differt, & Consulatus, qui emendandus
non solum ex Ottob. Cod., sed etiam ex
W., & ex ipso Cod. *Just. citt. II.*, ut no-
tavit Ritterius, quod non vidit Bren-
ckmannius.

TITULUS XI.

De repudiis.

Censetur hic Titulus apud Gothofredium, & Ritte-
rium n. XVII. Lectionum varietas fere nulla.

I. *Ideo constitutionibus abrogatis.* In
editis: *Ideoque constitutionibus abrogatis.*

II. *Culparumque coercionis (i pro e).*
In editis: *Culparum coherctiones*.

III. *Florenti pk. aa.* In editis: *Flo-*
renti Parens Karissime, atque amantif-
sime.

TITULUS XII.

Contra sententias p̄fecton̄. p̄turio iniustas post
successionē intra bienniū. supplicandum.

Gothofredius, & Ritterius huic Titulo locum fecerunt
n. VI. Omnia cum Cod. Ottob. mire conveniunt, si ex-
cipias

I. *Telasse pk. aa.* In editis: *Talasi Parens Karissime, atque amantissime.*

TITULUS XIII.

De Paternis. five maternis. Bonis.

In editionibus Gothofredii, & Ritterii Titulus hic
est VII. Codex Ottob. in nonnullis ab editis discrepat.

I. *Morte*

I. *Morte mulieres (e pro i) extantibus . liberis matrimonio . dissoluto . In editis : Morte mulieris , matrimonio dissoluto , extantibus liberis . Quemadmodum in Mfs. Ottob. , ita & in Mfs. W. , & G. transposita sunt verba, teste Ritterio.*

II. *Observanda censemus . In editis : Observanda censuimus .*

III. *Quoque casu . In editis : Quoquo casu . Jam id notaverat Ritterius ex Mfs. Cod. Just. , quem vidit Contius.*

IV. *Ante hanc legem . In editis : Ante legem hanc .*

V. *Administrare decernimus . In editis : Administrare concedimus .*

VI. *Florenti pkaa. In editis : Florenti Parens Karissime , atque amantissime .*

VII. *Legem saluberrime pervulgatam ad omnes populus (u pro o) editis propositis faciat pervenire . In editis : Legem saluberrime promulgatam ad omnium notitiam faciat pervenire .*

TITULUS XIII.

Ne curialis ad senatoriā dignitatē vel ad aliquē honore adspiret .

Hic quoque Titulus in utraque superius laudata editione cernitur sub n. VIII. , verum unica dumtaxat ibidem Novella insignitus , cum in Ottob. Mfs. duabus instructus habeatur , quarum alteram anecdotam superius edimus n. II. Quare levissimas has tantum lectionum varietates habeas in

NOVELL. I.

I. *Vestrum nimpe est . In editis : Vestrum est nempe . Quod ex Mfs. W. adnotaverat ipse Ritterius :*

II. *Si debitori (lege debitorem) deferat executor . In editis : Si debitorem desiderat executor . Ottob. Mfs. cohaerent Mfs. W. , & G.*

TITULUS XV.

De testamentis .

Apud Gothofredium , & Ritterium n. VIII. cernitur Titulus hic noster , cujus accipe Ottob. Cod. lectiones , quibus ab editis levissime differt .

I. *Illud quippe est proprie testamentum . quod testantis moeram continent voluntatem . In editis : Illud est quippe proprie testamentum , quod testantis meam obtinet voluntatem .*

II. *Quam sua mentis argana . In editis : Quam suae mentis arcana . Editiones Sichard. , Lugd. , & Rittershus . cum Ottob. Cod. conveniunt .*

III. *Quae in eo scripta sunt . In editis : Quae in eo conscripta sunt .*

IV. *Ut testamentum sine scriptura fa-*

cientes . In editis : Aut testamentum sine scriptura facientis . Lectionem Ottobon. Mfs. confirmant Mfs. W. , & G. , tum etiam Cod. Just. l. hac consultissima 21. de testamentis , quae hujus Novellae pars est , ubi habetur : ut testamentum sine scriptura facientis , quod cum sequentibus cohaereat , ita & rectius haberi debet .

V. *Postea ad aliud pervenerit testamentum . In editis : Postea ad aliud venerit testamentum .*

TITULUS XVI.

De competicionibus.

In Lugdunensi editione Titulus hic noster signatur n. XLIV., in Lipsiensi vero n. XLVII. Codex Ottob. eundem nobis exhibet duabus Novellis praeditum, quarum alteram anecdotam superius protulimus n. III. Sistimus nunc ergo varietates nonnullas Codicis nostri, quae pertinent ad

NOVELL. I.

I. *Hec nobis precipua cura est.* In editis: *Haec nobis praecipue cura est.*

II. *Lectioem, quae heic statuenda fuisset, vide in adnotation. (17) ad Novellam III. anecdotam.*

III. *Non modo pene. sacrilegii. eum esse obnoxium.* In editis: *Non modo poenae sacrilegii non esse obnoxium.*

IV. *Damna refarcire.* In editis: *Damna sarcire.*

V. *Censuimus sanciendum.* In editis: *Censemus sanciendum.*

VI. *Officio quod id permiserit.* In editis: *Officio quod miserit.*

VII. *Dat XIII K nou constant &c.* In editis: *Proposita XIII. Kal. Novemb. &c.* Brenckmannius cit. *Epist. de Consul. pag. 625.* jam hoc notaverat, simulque pagina superiore monuerat, dierum differentiam, quae in variis Codicibus occurrit, hinc ortam fuisse, quod in his confundi dies potuerit, quo accepta fuit Novella, aut *proposita*, cum die, quo *data* est.

TITULUS XVII.

De lenonibus.

Utraque editio Lugd., & Lips. habet hunc Titulum sub n. XVIII. Ex Ottob. Cod. lectiones has praecipuas habeas.

I. *Impp. theod. & valent. aa. ciro ppo.* In editis: *Impp. Theod., & Valent. AA. Cyro, & Alyppio PE. P. PM.* Lectionem Cod. Ottob. jam adduxerat Ritterius adnotation. (b).

II. *Et omne dehinc ambiguitate liberetur antiquitas, quae nobis summos viros retulisse (lege praetulisse) rei publice facultatibus indicavit.* In editis: *Et omni de ambiguitate liberetur antiquitas, quae nobis summos viros praetulisse Rempublicam facultatibus indicavit.*

III. *Preturiane praefecture admini-*

strationem (dele postremum m) suffultum. In editis: *Praefecturae praetoriae administratione subfultum.*

IV. *Pio circa omnium uiricundiam proposito mansuetudines nostrae amore pudicitiae castetatisque suggestit.* In editis: *Pio circa omnium verecundiam proposito, mansuetudinis nostrae more pudicitiaeque suggestit.*

V. *Sacrilega temeritate temptaverit.* In editis: *Sacrilegil temeritate temptaverit.*

VI. *Dat. V. id. decb. &c.* In editis: *Dat. Id. Decembris &c.* Dies non idem.

TITULUS XVIII.

De rescenda uindicione Fundorū Rei dominicę.

In utraque saepius laudata editione Titulus hic pro-

stat

stat sub n. XXVIII., atque ita inscribitur: *De rescindendis venditionibus rei dominicae*. En ceterae lectionum verietates.

I. Demptu (*u pro o*) canone . In editis: *Adempto canone* . Hinc prodiit *l. ult. Nemo dempto canone*, *Cod. Just. de fund. rei privat.*

II. *Eum volumus* precia perdere, *fundos reddere*, *fructus redhibere* perpetuo . In editis: *Eum volumus* praependere, *fundos reddere*, *fructus redhibere* perpetuos . In *Cod. Just. cit. l.* est eadem lectio *Ottob. Mss.* Cuiacius emendaverat *pretium perdere* .

III. *Que contra vetitum canonem vendi concedit*. In editis: *Quae contra vetita canonem vendi concedet* .

IV. *Eudosi* fa. (id est *Frater amatissime*). In editis: *Eudoxi* P. K. A. Vide, quae diximus ad *Tit. IV. n. V.* Utrobique enim eadem ratio suffragatur .

V. *Ad omnium noticiam* deferri praecipiat . In editis: *Ad omnium notitiam* perferri praecipiat .

TITULUS XVIII.

De alubionibus . & paludibus .

Utraque laudata editio habet hunc Titulum sub n. X., ubi inscribitur: *De alluvionibus, & paludibus, & pascuis*. *Cod. Ottobon.* ab editis nil fere discrepat, nisi haec exceperis .

I. *Impp. &c. Cyro ppo.* In editis: *Impp. &c. Cyro PF. P.*, & *Consuli* designato .

II. *Dat. XI. Kal. aug. octb. constant. valenti. XV. & anatol. uc. Cons.* In editis: *Dat. XI. Kal. Octob. Constp. Valenti. A. V.*, & *Anatolio V. C. COSS.*

Codex Ottob. duos Menses nobis obicit, quorum unus abest ab editis . Quis amplectendus sit, definire non ausim . Consulatus vero XV. Valentiniani inventus est errore Amanuensis, anno enim 440. fuit Valentinianus *Cons. V.*, ut in editis recte legitur .

TITULUS XX.

De Sclaribus . & comitibus . scolâr. & de domesticis . eorum .

Utraque editio profert hunc Titulum sub n. XXIX. Lectiones, quae differant, hae sunt .

I. *Impp. &c. Flegetio Magistro. officiorum*. In editis: *Impp. &c. Florent. Magistro Officior.* Varias tum Editionum, tum *Mss.* lectiones ceteras circa hujus Viri nomen vide apud Ritterium adnotation. (b) .

II. *Circa nostre maxime. serenitates.* adfectionem enituit . In editis: *Circa nostrae maxime serenitatis* adfectionem innotuit . Postremam vocem jam ex *l. 3.*

Cod. Just. de Offic. Magistr. Offic., quae hujus Novellae particula est, Ritterius emendaverat .

III. *Statim. credimus* admittenda . In editis: *Statim credimus* admittendum .

IV. *Volumus* referri noticiam . In editis: *Volumus* deferri notitiam .

V. Quae prostant inter verba *quinque librarum auri*, & inter verba *scrinium barbarorum*, desunt in Codice nostro

stro incuria Amanuensis, quem forte *librarum auri* duplex usurpatio, quae heic occurrit, in errorem adduxit, ut alias contigisse vidimus.

VI. US. COM. Scholarum. In editis: V. S. com. Scholae. Sigla V. S. lege *Viro Spectabili*.

VII. *Post quinque librarum auri* inlationem. In editis: *Post quinque librarum auri* condemnationem.

VIII. Flegiti f. a. In editis: Florenti P. K. AA. Vide n. I. Hinc patet, etiam Magistros Officiorum *Fratres* ab Impp. salutatos fuisse.

TITULUS XXI.

De Bonis decurionū. & de naturalibus. Filiis eorum. in coriā. mittendis. heredibus que scribendis.

Titulus hic in utraque editione exstat sub n. XI., ibique sic legitur: *De his, qui sponte munus aliquod, vel honorem largiuntur, & de naturalibus filiis in curiam dandis, heredibusque scribendis, vel bona parentum accipiendis.* Mss. W., G., Edit. Sichard., Lugd., Gothofr., & Rittersh. ab Ottob. Cod. non discrepant. Juvat heic addere lectionem Codicis Christinae Suecorum Reginae, nunc Vaticanae Bibliothecae, qui pro varia Cimeliorum mutatione gerit num. 1023., & 1024., quique pag. 8. a tergo tit. XI. sic habet: *De bonis decurionum & de naturalibus filiis eorum in curiam mittendis heredibusque scribendis hoc est si habuerit legitimos filios, & naturales extantibus legitimis filiis octavam hereditatis naturalibus, vel matribus eorum pater si voluerit derelinquat, & reliqua de acre.* Codex vero alter ibidem signatus n. 379., aliter 410., & 1022. convenit cum Ottoboniano. Quoniam Titulus hic noster duabus praeditus est Novellis, idcirco lectiones primum habeas ex Ottob. Cod., quae respiciunt

NOVELL. I.

I. *Nulla professione* virtutum. In editis: *Nulla professione* virtutis.

II. *Unde spes tota. vicissitudinis* expectatur. In editis: *Unde spes tota vicissitudinis* expectetur. Mss. W., & G., teste Rittorio, lectioni nostri Cod. non repugnant, neque Cod. Vatic. alter, quem nos inspeximus.

III. *Rationem liberalitatis* sue da-

re cogitur. In editis: *Rationes liberalitatis* suae dare cogitur. Laudatus Cod. Vatic., & W., & G. similem Ottob. Cod. lectionem gerunt.

IV. *Patriam suam* diligit. In editis: *Patriam suam* diliget. Cod. Ottob. cum Vaticano pariter convenit.

V. *Hujus. eterni* (lege aeternae) legis. *saluerrima* latione. In editis: *Hujus aeternae legis saluberrima* ratione.

L

VI. So-

VI. Solita nobis . circa res humanas . providenciam (dele m) suggerente . In editis : Sollicita nobis circa res humanas providentia suggerente .

VII. Nulla lex eis . adeo pepercit . In editis : Nulla lex adeo eis pepercit . Idem Vatic. Mfs. ab Ottob. non discrepat.

VIII. Eorum conditione (e pro i) . In editis : Et horum conditioni .

IX. Vel possessio . censeatur . In editis : Vel possessio censetur .

X. Inlustris ordine civitatis . In editis : Inlustri ordine civitatis . Mfs. W. cohaeret Ottob. , nec differt Cod. Just. l. 3. de natural. liber. , quae ab hac Novella mutuata est.

XI. Postea que paternarum opum &c. In editis : Posteaquam paternarum opum &c. Cod. Just. lectio cit. l. a lectione Ottob. Mfs. non discrepat.

XII. Appolloni pk. aa. In editis : Apolloni Parens Karifs.

XIII. Dat. XVII. Kl. ianur. Const. masimo . II. & paterio . In editis : Dat. XVI. Kal. Jan. Constantinop. Maximo II. & Paterno V. C. Diei discrimen habemus . De Paterio vide Brenckmannium cit. epist. pag. 628. , & Ritterium adnotat. (mm) , qui convenire se existimat cum Brenckmannio , dum legit Paterio , cum tamen contra ipse legendum velit Paterno . Consule , quaeso , adnotationem nostram (4) in Constitutionibus Valentiniani III. n. IV. , quae sequuntur post Titulos Novellarum :

NOVELL. II.

XIV. Meminimus quippe . emissa lege . divale . In editis : Meminimus quippe , nuper emissa lege divali .

XV. Conveniente (adde m in fine) sibi exigat actionem . In editis : Convenientem sibi exigat portionem .

XVI. Diligentior . curialibus omnium rerum indago prebetur . In editis : Diligentior curialibus omnium rerum indago praebebitur . Ottob. Codici consona est Sichardina editio .

XVII. Unde pater avus . vel proavus oriuntur . In editis : Unde pater , avus , vel proavus oritur .

XVIII. In aliis vero quae puvertatem

excefferint . In editis : In aliis vero , quae puvertatem adeptae sunt . Mfs. Ottob. sibi cohaerentia habet Mfs. W. , & G. , & Cod. Just. l. meminimus 2. Quando , & quib. quart. pars debetur , quae hujus Novellae pars est.

XIX. Ratio consequatur . In editis : Ratio consequetur . Cuiacius ex ingenio reposuit in margine conservetur , quod forte rectius .

XX. Suggestione tue celsitudinis . morti (lege moti) . In editis : Suggestione tui culminis moti . Ceterum Praefecti Praetorio utroque titulo ornari solebant , ut ex Notitia Dignitatum Cod. Theod. cognoscere licet.

XXI. Nec interest nuptiae (lege nuptae) sint curialibus . nec ne . In editis : Nec refert nuptae sint curialibus , nec ne.

XXII. Debetum . nature persolvetur . In editis : Debitum naturale persolvitur

XXIII. Quod datum est . consequitur . In editis : Quod datum est , consequetur . Ottob. Codici respondent Mfs. W. , G. , & Sichardina editio .

XXIV. In hujuscemodi causis . In editis : In hujusmodi causis . Non aliter habet ab Ottob. Mfs. ipse Cod. Just. , edit. Sichard. , tum & Mfs. W. , & G.

XXV. Appollone p k. aa. In editis : Appolloni , Parens Karissime aa.

XXVI. Inluster (lege inlustris) igitur . In editis : Inlustris itaque .

XXVII. Dat. VII. id. mar. constant. dioscoro & theodosio . cs. In editis : Dat. VII. Id. Mart. Constantinopoli , Dioscoro , & Eudoxio VV. CC. COSS. Discrimen adest in die ob male intellectum signum ε , quo senarium numerum exprimi , fuse disseruimus ad Novellam IV. anecdotam adnotation. (14) . Quare heic legendum fuerat VIII. Idus Martii. Errore autem Amanuensis in Mfs. Ottob. Dioscoro in Consulatu adjunctus est Comes Theodosius , cum Eudoxius scribi debuisset ; ambo enim consulatum gesserunt anno Ch. 442. Quare mirari heic contigit Homericum ὕστερον πρῶτον , posterius prius , cum Novella , quae emissa est Maximo II. & Paterio Coss. , anno scilicet 443. , priore loco collocata fuerit , nostra vero haec , quae superiori anno promulgata est , posteriorem locum obtinuerit.

TITULUS XXII.

De locis R $\bar{p}$. quo quo modo possessis . civitatibus . restituendis .

Gothofredius , & Ritterius habent hunc Titulum sub n. XXX. Ottobon. Codex his potissimum differt lectionibus .

I. Subsi-

I. *Subsidiis . adjuvari* velimus . In editis: *Subsidiis adjuvari* vellemus .

II. *Quapropter cum moti* (forte motus) *causa . per heracleotanam . civitatem transitum fecerimus .* In editis: *Quapropter cum vocati causa per Heracleotantem civitatem transitum faceremus .* Vide Ritterium adnotation. (d) , & (e) .

III. Nonnulla defunt a vocibus *muro- rum suorum* ad voces *operum publicorum* ; & ea quidem vitio Amanuensis .

IV. *Vel a u. inl CRp.* (idest *Viro inlustri Comite rerum privatarum*) . In editis: *Vel a Viro inlustri Comite* re- perita . Sigla illa Rp. cum interpreti negotium facerent , lectionis monstrum ex iis confecit , non ab eo dissimile , quod superius adnotavimus *Tit. VI. Novell. III. n. XII.* Verum Cuiacius jam heic mendum expunxerat .

V. *Verum quia nulla pene res . adeo tuta . adque inviolanda est .* In editis :

Verum quia nulla pene res adeo tuta , atque inviolata est .

VI. *Circa rei publice commoditatis* (i pro e) . In editis : *Circa Reipublicae commoda .*

VII. *Que per hanc divinam legem .* sancimus . In editis: *Quae per hanc divinam legem sancimus .*

VIII. *Quatenus summa cum celebri- tate . modis omnibus impleantur .* In edi- tis: *Quatenus summa cum celeritate , modisque omnibus impleatur .* Forte τὸ ce- lebritate mendosum est , sed cetera edi- tis accuratiora .

IX. *Dat. XI. Kal. iun. afrodisiade . maximo & paterio .* In editis: *Dat. Ka- lend. Iul. Frodisiadae Maximo II. , & Paterio VV. CC. COSS. Diei , Mensis , & loci discrimen jam adverterat Brenckmannius cit. epist. pag. 629. , & Rit- terius adnotation. (n) , & (o) .*

TITULUS XXIII.

De ambitu & locis limitaneis . liniti redebendis .

Titulus *de ambitu , & locis limitaneis inibi redhibendis* tam apud Gothofredium , quam apud Ritterium cernitur n. XXXI. Ottob. Cod. has exhibet lectiones , quae ab editis recedunt .

I. *Impp. &c. ciro . mag. offitiorum .* In editis: *Impp. &c. Numo Magistro Offic.* Brenckmannius cit. epist. pag. 632. erro- rem inesse suspicatur in Mss. Ottobon. hoc loco , ubi pro *Numo* , vel *Nomo* ha- betur *Ciro* , quod scilicet *Cyrum Praef. P.* fuisse , passim legitur . Verum magis ar- ridet argumentum Ritterii adnotation. (a) , qui monet , l. 3. *Cod. Just. de fun- dis limitrophis* , quae ex hac Novella eruta est , praeferre inscriptionem *Nomo Magistro offic.* Corrigenda etiam est sa- lutatio ad *Cyrum* in Clausula .

II. *Precipua* (lege *praecipuam*) li- mitibus . *curam inperdiendam . esse cen- sumus .* In editis: *Praecipuam militibus . curam impertiendam esse censemus .*

III. *Hec una res enim .* In editis: *Haec enim una res .*

IV. *Castrorum quin etiam . ipsis lusu- riarumque &c.* In editis: *Castrorum quin etiam ipsis , luxuriarumque &c.* Ritterius heic adnotation. (d) scribendum cen- set *luforiarumque* , & provocat ad *tit. 17. lib. 7. de luforiis Danubii* ; nec sane re- pugnantem habet Ottobon. Cod. , in

quo u pro o alias usurpari animadver- timus .

V. *Quadruplici* (lege *quadrupli*) so- lutione (lege *solutionem*) agnoscere . *his- dem addicendam . limitibus imperamus .* In editis: *Quadrupi solutionem agnosce- re hisdem limitibus imperamus .*

VI. *Id enim ipsis quoque viris &c.* In editis: *Id ipsis quoque viris &c.*

VII. *Et ducis . seu magistri militum . vel cujuslibet judecis* (qui) *insinuatione* (e pro i) *adnuit* (lege *annuerit*) *offi- tium centenarum librarum auri damna- tione multetur .* In editis: *Et Duces , seu Magistros militum , vel cujuslibet Judicis , qui insinuationi annuerit , offitium cum centenarum librarum auri damnatione ul- terius .* Ritterius videns in editis haec pessime se habere , ita emendare studuit adnotation. (i) : *Centenarum librarum auri condemnatio ultura sit .*

VIII. *Competens ei actio . contra ven- ditorem intacta . servabitur .* In editis: *Competens ei actio adversus venditorem intacta servabitur .* Cod. Ottob. conve- nit cum *Cod. Just. l. ult. de fund.*

limitroph., quae ex hac Novella processit.

IX. *Id autem cure perpetue . tui culminis credemus injungendum .* In editis: *Id autem curae perpetuae tui culminis credidimus injungendum .* Cod. Just. l. 4. de Off. Magist. Offic., quae hinc excerpta est, cohaeret Mss. Ottob.

X. *Ut tam trachici .* In editis: *Ut tam Trachi .*

XI. *Quemadmodum se melicum (lege militum) numerus habeat .* In editis: *Quemadmodum se militum numerus habet .* Idem Just. Cod. cit. l. cum nostro convenit.

XII. *Victuria nobis propicia secundum nobis (legerem nostram) voluntatem nuntiabitur .* In editis: *Victoria nobis , propitia secundi Numinis voluntate , nuntiabitur .*

TITULUS XXIIII.

De metatis.

Gothofredius , & Ritterius habent hunc Titulum sub n. XXXII. Lectiones, quibus differt in Cod. Ottob., hae sunt.

I. *Impp. &c. Nomo mag. offitiorum .* In editis: *Impp. &c. Numo Magistro Offic.* Hoc jam notaverat Brenckmannius cit. epistol. pag. 632., & Ritterius adnotation. (a) ad Novellam XXXI.

II. *Cum inter multa privilegia . que militaris (lege militaribus) detulit . viris antiqua proviso . habitaculis (lege habitaculis) etiam eorum certe portionis domorum sorte prospexerit . nos . quibus familiare est . universa negotia . competentem temperatione disponere &c.* In editis: *Cum inter multa privilegia , quae militaribus detulit viris antiqua proviso , habitaculis etiam eorum certae portio-*

nis domorum sorte prospexit: nos a quibus familiare est universa negotia competentem temperatione disponi &c.

III. *In excussationibus (s redundat) edium .* In editis: *In exactionibus aedium .*

IV. *Ut metatione resit (lege res sit) immunis .* In editis: *Ratione , res sit immunis .* Lectio nostra anteponenda videtur & ipsi Cuiacianae, quam refert Ritterius adnotation. (e).

V. *Centum librarum auri .* In editis: *Centenarum librarum auri .*

VI. *Inlustris . igitur auctoritas tua .* In editis: *Inlustris itaque auctoritas tua .*

TITULUS XXV.

De relevatis adheratis . vel donatis possessionibus.

Titulus hic , qui inter Theodosii Novellas in Mss. Ottob. postremum locum tenet, apud Gothofredium , & Ritterium censetur n. XXXIII. Cod. Ottob. has habet , quibus a ceteris differat , lectiones .

I. *Impp. &c. hermocrati ppo. orientis .* In editis: *Impp. &c. Hermocrati PF. P.* Ritterius haec adnotation. (b) putat, Hermocratem fuisse Praefectum Praetorio Illyrici, cum ex duabus Cod. Just. Legibus, quas nos quoque usurpavimus adnotation. (2) ad Novellam II. anecdotam, eruat, Zoilum fuisse Praefectum Praetorio Orientis anno 444., quo haec Novella prodiit, quibus nunc etiam addi possunt Novella II., & III.

nostra anecdota eidem Zoilo inscripta, & hoc ipso anno emissa. Verum cum Cod. Ottob. appellet expresse Hermocratem Pf. P. Orientis, & Theodorum Pf. P. Illyrici inferius exerat, ut n. XI. videri poterit, corrui omnino Ritterii argumentum. Quod autem eodem anno duo occurrant Praefecti Praetorio Orientis, facile explicari potest. Vidimus namque adnotation. (2) ad Novellam V. anecdotam, eodem anno 445. haberi ex No-

ex Novellis Maximum, & Albinum Praefectos Praetorio Italiae, quod ibi ita contingere potuisse diximus, ut quo anno Praefecturam dimisit Albinus, qui ex subscriptionibus Mensium anterior videtur, Maximus suscepit, praesertim, cum non certo, definitoque tempore honor hic terminaretur, ut citata adnotatione ex Tillemontio advertimus, qui Praefectura Italica potitum fuisse affirmat Maximum a die X. Kal. Martias ann. 441. usque ad Idus Augusti anni sequentis. Quare cum Zoilum videamus Praefecturae Praetorianae Orientis infedisse anno 444. tum XIII. Kal. Aug., ut ex Novella nostra II. anecdota patet, tum X. Kal. Maii, ut ex III. eruitur; Hermocratem vero hac dignitate insignitum, cernamus hoc ipso anno III. Idus Decembris, ut praesenti Novella docemur, facile suspicari, immo pro certo haberi poterit, ipsum in ejusdem Praefecturae Praetorianae munere Zoilo fuisse hoc eodem anno suffectum.

II. *Perfecta est. hac plena liberalitas.* qua precedens. *munificia* (lege *munificentia*) communitur. *tuncque se maxime. unusquisque toto confidit. habere quod meruit.* In editis: *Perfecta est, ac plena liberalitas*, quam praesens *munificentia* communit (melior haec lectio); *tuncque maxime unusquisque tuto se confidit habere, quod meruit.*

III. *Tributorum honore (lege onere) sublevatas.* In editis: *Tributorum munere sublevatas.*

IV. *In possessionibus tantum videlicet que &c.* In editis: *In possessionibus videlicet, quae &c.*

V. *Illudque velut quadam circumventione deposce (e pro i).* In editis: *Illud quoque velut quadam circumventione deposci.* Cod. *Just. l. 16. de omni agro deserto*, quae ex hac Novella excerpta est, convenit cum Mss. Ottob.

VI. *Possessiones suas liberarunt.* In editis: *Possessiones suas relevarunt.*

VII. *Magne (lege magna) liberalitate prospeximus.* In editis: *Magnam liberalitatem prospeximus.* Iuxta Ottob. Cod. lectionem etiam Ritterius emendandum conjecerat adnotation. (q).

VIII. *Nullique. licere deinceps.* In editis: *Nullisque licere deinceps.*

IX. *Inlustris itaque. & magnifica auctoritas tua.* In editis: *Inlustris igitur, & magnifica auctoritas tua.*

X. *Dat. III. K. dec. constant. theod. aa. XVIII. & albino cons.* In editis: *Dat. III. Id. Decembr. Constantinopoli, Theod. A. XVIII., & Albino V.C. COSS.* Notanda imprimis diei diversitas, tum error in Consulatu, quem Codex Ottob. emendat; Consulatus enim Albini cum Consulatu Theodosii XVIII. copulatur, ut alias advertimus ad Novell. II., & III. anecdotas. Brenckmannius *cit. epist. pag. 630.* lectionem Ottob. Cod. attulit, sed additis ex ingenio siglis V.C., quae ibi desiderantur. Ritterius etiam adnotation. (y) provocat ad Cod. Ottob., ut error a Consulatu expungatur.

XI. *Eodem exemplo. theodoro. u inlustris ppo. inlyrici.* Haec absunt ab editis. Adnotavimus superius n. I. errorem Ritterii, qui Praefecturam Illyrici Hermocrati detulerat, ibique etiam ad haec ipsa respeximus, tamquam ad luculentissimum argumentum, quo firmiter sententiae nostrae robur accederet. Quare ex hoc Theodosii Novellarum Indice, quem usque adhuc recensuimus, abesse patet ab Ottoboniano Codice, ut etiam supra monuimus ad Titulum I. n. VIII., Novellam II. *de confirmatione Legum Divi Theodosii*, & III. *de Judaeis, Samaritanis, Haereticis, & Paganis*, cujus extremam partem Novellae I. Theodosianae adhaesisse, monuimus etiam superius loco citato.

INDICIS TITULORUM NOVELLARUM THEODOSII JUN., ET VARIARUM LECTIONUM

F I N I S .

TITULO LEGŪ. NOVELLAR̄.
DIVI VALENTINIANI AUGUSTI.

TITULUS I.

De indulgentiis. Reliquorū.

Titulus hic non confundendus est cum Titulo VII. Novellarum Valentiniani, qui hoc ipso modo inscribitur; quem admodum in hunc errorem prolapsus fuisse Brenckmannium, superius monuimus tum adnotation. (16) ad Novellam IV. anecdotam, tum adnotation. (1) ad Clausulam item anecdotam Novellae Valentinianae *de Postulando*; Titulus enim VII., quem diximus, jamdiu editus fuerat, nihilque commune habet cum hoc primo, qui duabus Novellis, iisque anecdotis instructus est, quas nos superius n. IV., & V. retulimus. Quare consule easdem suis locis.

TITULUS II.

De postulando.

Neque etiam hic Titulus promiscue accipiendus est cum Titulo, qui in Lipsiensi editione inter Novellas Theodosianas (licet ad Valentinianum pertineat) n. XXXIII. accensetur, cum omnino alius sit. In Cod. autem Ottoboniano sola Clausula hujus Tituli superfuit, quae male adfuitur Novellae II. Tituli I. *De Indulgentiis Reliquorum*, ut adnotation. (15) ad eandem Novellam monuimus. Clausulam hanc editam a nobis nunc primum habes superius post II. laudatam Novellam Tit. I. *De Indulgentiis Reliquorum*, sive post Novellam nostram V. anecdotam. Jam ibidem adnotation. (1) ostendere conati sumus, eandem pertinere ad Novellam, quae nunc in Ritteriana editione habetur inter Marcianear

Novellas Titulo V., sive ad Cuiacianum fragmentum, quod idem est, ut nobis appellare saepius libuit. Index Titulorum Novellarum Valentiniani, quem nobis exhibet Ottobonianus Codex, quique Titulum *de Postulando* secundo loco recenset, certo nobis argumento fuit, Cuiacianum fragmentum, quod hujus nostrae Clausulae pars est, non ad Marcianum Aug., ut contendit Cuiacius, & Ritterius, sed ad Valentinianum potius esse referendum. Vid. adnotationem nostram (1) ad laudatam Clausulam Novellae Valentiniani *de Postulando*.

TITULUS III.

De successionibus. curialium qui ad clerecatum transierunt.

Gothofredius, & Ritterius habent hunc Titulum inter Theodosianas Novellas, sed hic n. XLI., ille n. XXXVIII. Ibidem paullo simplicius legitur: *De successione Curialium*. Alias lectionum varietates habes quoque in ceteris.

I. *Impp. &c. ad maximum*. II. *ppo.*
In editis: *Impp. &c. Maximo II. Pf. P.*

II. *Ad obsequium venerabilis ministrii*. In editis: *Ad obsequium venerabilis mysterii*. Ritterius adnotation. (d) tueretur τὸ mysterii contra Rittershusium, sed utraque vox sustineri potest.

III. *Propterea presenti lege*. decernimus. In editis: *Propterea praesenti lege* sancimus.

IV. *Qui si defuerint easdem octo uncias ordine (e pro i) proprio proficere debere* censemus. In editis: *Quod si defuerint, easdem octo uncias ordini proprio proficere debere* censuimus.

V. *Qui si liberus (u pro o) non habuerit*. In editis: *Qui si filios non habuerit*.

VI. *Que post honorem clericatus*. In editis: *Quae post hanc rem clericatus*. Jam Cuiacius emendaverat.

VII. *Inlustris & precelsa magnitudo tua*. In editis: *Illustris, & praeclsa magnificentia tua*.

VIII. *Ac XX librarum, auri multa percellat*. In editis: *Viginti librarum auri multa percellat*.

IX. *Dat. V. Kl. sept. Rau teud. a. XVII. & Festo unuc. consl.* In editis: *Dat. V. Kal. April. Ravennae Theodosio A. XV., & Festo V. C. COSS.* Occurrit heic in Mense, & Consulatu varietas; Utramque jam adnotaverat Brenckmannius *cit. epist. pag. 625.*, secundam vero tantum Ritterius ex ingenio protulerat adnotation. (k).

TITULUS IV.

In damnū. publicū *elicitū*. non valere. rescriptū. nec specialia beneficia. generalibus. preferenda.

Apud Gothofredium, & Ritterium Titulus hic statui-

tur in-

fur inter Theodosianas Novellas; verum apud hunc *n.* XLII., apud illum *n.* XXXIX. Lectiones, quae differunt, paucis nunc habes.

I. Recidenti. (*i* pro *e*) in reliquos tributorum. *sarcinam* (dele *m*). In editis: Recedente in reliquos tributorum *sarcina*. Rittershusius jam coniecerat legendum *recidente*.

II. *Inlustris & precelsa* magnitudo tua. In editis: *Illustris*, & *praecelsa* magnificentia tua.

III. *Dat. VIII. k. Febr. Rom. ual. a u. & anatolio consol.* In editis: *Dat. VIII. Kal. Febr. Rom. Valentiniano A. V., & Anatolico V. COSS.* Discrimen habetur

in die. Brenckmannius *cit. epist. pag. 627.* & ex eo Ritterius adnotation. (*e*) ajunt, in Mss. Ottob. mendose haberi *Aug. pro A. V.*, sed non aliter, quam nos expressimus, ibidem legitur. Mos est Amanuensi nostro quinquennarium numerum adlinire sub forma vocalis litterae *u*, quod quidem ipsum ibidem exprimere voluisse suadet distantia *a* ab *u*, tum defectus *g*, quod mendose laudati Auctores appingunt, ut contra Codicis fidem *Aug.* legi suadeant.

TITULUS V.

De pantapolis ad urbem Romā. revocandis. & qui a tyronum prebitionē. excusentur.

Utraque Lugdunensis, & Lipsiensis editio habet hunc Titulum inter Novellas Theodosianas, sed prima illum exhibet sub *n.* XL., altera sub *n.* XLIII. Mss. Ottob. his praecipue differt lectionibus.

I. *Quam uenerabilis* urbis. *rome. utilitas*. In editis: *Quam venerabilis Romae utilitas*.

II. *Inlustris viri* praefectus (lege *praefecti*) urbis *dispositionibus*. In editis:

Inlustris viri Urbis Praefecti dispositionibus.

III. *Dat. V. non. mar. &c.* In editis: *Dat. VI. Non. Mart. &c.* Dies differt.

TITULUS VI.

De tironibus. & occultatorib. desertorum.

Titulus hic, qui in utraque editione superius laudata cernitur inter Novellas Theodosii, prostat quidem in altera sub *n.* XLI., in altera vero sub *n.* XLIII. In Mss. Ottob. duabus tantum Novellis donatur hic Titulus, cum tribus constet in editionibus typographicis. Accipe lectiones, quibus differt

NOVELL. I.

I. *Impp. &c. Segisualdo*. In editis: *Impp. &c. Sigisvaldo Comiti, & Magistro utriusque militiae*.

II. *Ut* incusabiles (*e* pro *i*) *culpas. id* (lege *culpa sit*). In editis: *Ut excusabilis culpa sit*.

III. Detinet *figisualde pk. aa.* In editis: Detinet, P. K. A.

IV. Et

IV. Et *idcirco inlustris & praecelsa* magnitudo tua. In editis: *Idcirco inlustris, & praecelsa* magnificentia tua.

V. *Id servata moderatione* censemus. In editis: *Id servata moderatione* sancimus.

VI. *Judicem sane si conhibentiam &c.* In editis: *Judicem sane, si conhibentiam &c.* Jam Ritterius adnotation. (f) emendaverat *conniventiam*.

NOVELL. II.

VII. *Unde inlustris* magnitudo tua. *pragmatici nostri. tenore* conperto sciat.

secundum *pragmatici prioris tenorem quod de delectum* (lege *dilectu*) *agitando datum est &c.* In editis: *Unde inlustris* magnificentia tua, *pragmatici prioris tenore, quod de dilecto novo agitando datum est &c.* Verborum bis recurrentium similitudo antiquorum Codicum exscriptores in oculorum aberrationem, cujus exempla alias protulimus, facile adduxit.

VIII. *Ut actores &c.* In editis: *Ut auctores &c.* Ritterius adnotat. (i) emendaverat.

TITULUS VII.

De palatinis.

Utraque laudata editio habet hunc Titulum inter Novellas Theodosii Jun., sed sub diversis numeris, altera nempe sub n. XLII., altera sub n. XLV. Novellas vero tres gerit hic Titulus; Hinc habeas nunc lectiones, quae spectant ad

NOVELL. I.

I. *Ut inveteratam usurpationem. resecare cupientes.* In editis: *Ut inveteratam usurpationem* refarcire cupientes.

II. *Hoc constituto. nostro adicimus.* In editis: *Hoc constitutioni nostrae adicimus.*

III. *Praesentia* refecit. (i pro e) *futura componat.* In editis: *Praesentia* recitet, *futura componat.*

IV. *Inlustris. & praecelsa* magnitudo tua. In editis: *Inlustris, & praecelsa* magnificentia tua.

V. *Dat. prid. non. ian. &c.* In editis: *Dat. Prid. Non. Jun. &c.* Mensis non idem.

NOVELL. II.

VI. *Inlustribus* (lege *inlustris*) *igitur & praecelsa* magnitudo tua. In editis: *Inlustris igitur, & praecelsa* magnificentia tua.

VII. *Quippe moderatione* tali: In editis: *Quippe moderatione.*

NOVELL. III.

VIII. *Ceteris vero non* movendam. *penitus. questionem &c.* In editis. *Ceteris vero non* novandam *penitus quaestionem &c.* Rittershusius jamdiu ad veram lectionem haec redegerat.

IX. *Ad amplitudinis tuae.* sedem cum *ratiocinis instructionibusque* transmittant. In editis: *Ad amplitudinis tuae* eodem *ratiociniis, instructionibusque* transmittant. Cuiacius jam *sedem* reposuerat.

X. In *procurandis exactionibus.* In editis: *Procurandis exactionibus.*

XI. *Dat. VII. K. Mai. Rom. calepio uc. conf.* In editis: *Dat. VII. Kal. Mai, Rom. Calypio Aug. V. V. C. CONS.* Lectionem Ottob. Cod. tum Brenckmannius cit. *epist. pag. 633.,* tum Ritterius adnotat. (a) protulerant.

TITULUS VIII.

De inuasoribus.

In utraque editione prostat hic Titulus sub n. XIX. inter Novellas Theodosii, duasque ex iisdem sub se continet. En lectiones, quibus paullisper ab editis discrepat

NOVELL. I.

I. *Et magna assertio virtutum . In editis: Et magna assertio virtutis .*

II. *Quando . hoc . quod in predictum U. inl. non perspicimus . observatum . possessorum . pretermissa conventio est . quando dominis non sunt . denunciata . litigia . & de cognito potius negotio expectata sententia . aut que patrimoniorum . potest esse securitas &c. In editis: Quando hoc , quod in praedicto viro illustri non perspicimus observatum , possessorum praetermissa conventio est , quando domini sunt denunciata litigia , & de cognito potius negotio expectata sententia : ut quae patrimoniorum potest esse securitas &c. Vide emendationem Ritterii adnotation. (e) .*

III. *Specialis querella commovuit . In editis: Specialis querela commovit .*

IV. *Hanc potaverit sanctionem nostram dissimolendam . In editis: Hanc putaverit sanctionis nostrae dissimulandam &c. .*

V. *Iusticie ipsam statutam taxatio-*

nem . In editis: Iustitia statutam taxationem .

VI. *Restituturum quoque censemus . In editis: Restituturum quoque sancimus .*

VII. *Quare inlustris magnitudo tua . In editis: Quare inlustris magnificentia tua .*

VIII. *Dat. V. id iun. Rau. valent. V. & anatolio consl. In editis: Dat. V. Id. Jan. Rav. Valentiniano A. , & Anatolio V. C. COSS. Mensis non idem ; Consulatus accuratior . Utrumque notavit Brenckmannius cit. epist. pag. 626. , & Ritterius adnotat. (l) , & (m) .*

NOVELL. II.

IX. *Unde inlustris magnitudo tua . Ineditis: Unde inlustris magnificentia tua .*

X. *Dat. VI. Kl. Fb. Rav. pc. valentiniani augusti . V. & anatolio uc. cosl. In editis: Dat. VI. Kal. Feb. Rav. Post Consulatum Valentiniani A. Brenckmannius cit. epist. pag. 626. subscriptionem hanc protulit, emendato Anatolio in Anatolii . Eum subsequutus est Ritterius adnotat. (o) .*

TITULUS VIII.

De redito . iure . armorū .

Habetur hic Titulus in utraque saepius laudata editione inter Theodosianas Novellas n. XX. Quibus lectionibus differat , nunc habes .

I. *Impp. &c. populo romano . In editis: Impp. &c. ad Populum .*

II. *Singulus (u pro o) universus . que hoc admonimus (i pro e) edito . In editis: Singulos , universosque nostros monemus edito .*

III. *Dat. VIII. K. iul. Rau. In editis: Dat. VIII. Kalend. Jul. Romae . Locus differt ; quod monuerat Brenckmannius cit. epist. pag. 626. , & Ritterius adnotat. (k) . Deest in Mss. Ottob. Principis subnotatio , & subscriptio Consulium .*

TITULUS X.

Neque domū divinā . neque ecclesiā . aut aliquā personā . a quolibet munere . publico excusandam .

Utraque editio Titulum hunc gerit n. XXI. inter Theodosianas Novellas . En lectionum discrimina .

I. *Que vectigalium nervus (u pro o) sustinent . quam (lege quae) adtenuatis devotorum viribus . utili equitate suc-*

currunt . In editis: Quae vectigalium nervos sustinent ; quae adtenuatis devotorum viribus uti equitatum succurrunt . Medi-

Medicinam huic loco Ritterius facere tentavit, verum parum feliciter. Vid. adnotat. (c).

II. *Et validiore. reiciente solus agnoscit. infirmior.* In editis: *Et validiore rei cedente solus agnoscit infirmior.* Cuiacius emendavit *recedente*; Verum Ottob. Codicis lectio concinnior.

III. *Sive usufructum. aria (lege usufructuaria) largitate.* In editis: *Sive fructuaria largitate.*

IV. *Ut quicumque &c. conditione (lege conditionem) fecerat onus consuetum absque ulla privilegii exceptione sustineant (lege sustineat).* In editis: *Ut quicumque &c. conditionem fecerat, privilegii exceptione sustineant.* Ritterius adnotat. (m) coniecerat legendum *abstineat*.

V. *Ut ita. demum difficultati expensarum. uexatione. que inopum &c.* In editis: *Ita demum difficultati expensarum, exactionique inopum &c.* Vid. Ritterium adnotat. (o), qui particulam *ut* addendam censuit, dum *ita* expungeret. *Vexationi inopum*, quam *exactioni* magis adhaererem, ut concinnior locutio procedat.

VI. *Reddundantes opulentia seculi.* In editis: *Redundantes opulentiae seculi.* Ritterius emendaverat adnotat. (q).

VII. *An forte contumeliosum. putandum est inventum.* contraria ratione. In editis: *An forte contumeliosum putandum est inventum* contra rationem.

VIII. *Quo instauratio militarium. viarum.* In editis: *Quo instauratio militarium uirorum.* Ritterius adnotat. (r) lectionem hanc irriserat, atque alteram ex ingenio suffecerat.

IX. *Per que ad splendorem defensionis publice. pervenitur.* In editis: *Per quae ad splendorem distinctionis publicae pervenitur.*

X. *Quorum adminiculum (lege adminiculo) salutem pariter. & decus tuemur. imperii.* In editis: *Quorum amminiculo statum pariter, & decus tuemur Imperii.*

XI. *cogatur. In qua parte quo quis. que honoratior &c.* In editis: *cogatur in quarta parte. Quo quisque honoratior &c.* Cuiacius jam ex ingenio emendaverat.

XII. *Dat. X. K. mar. pc. ualen. aug. anatolio uc cons.* In editis: *Dat. X. Kal. Mart. Ravennae. Accepta Prid. Idus Mart. Ubi sup. post Consulatum Valentiano A. V., & Anatolio COSS.* Vulgata lectio plenior, sed utraque mendosa. Ottob. Codicis lectionem adnotaverat Brenckmannius cit. epist. pag. 626., & Ritterius adnotat. (b).

TITULUS XI.

De honoratis & quis in gradu p̄feratur.

In laudatis editionibus diverso sub numero prostat hic Titulus, cum in Lugdunensi habeatur n. XLV., in Lipsiensi vero n. XLVIII. Lectiones Mss. Ottob. proferuntur.

I. *Impp. &c. stauratio pc. (lege p. u.)* In editis: *Impp. &c. Storacio PF. V. Verum consule adnotationem nostram (2) ad Clausulam anecdotam Novellae Constitutionis Valentini Imp. de Postulando pag. 60.*

II. *Eciam nobis libenter adsciscimus.* In editis: *Etiam nobis libenter. adsciscimus.* Rittershusius in lectione nobiscum convenit.

III. *Et currulium hornamenta geminarum.* In editis: *Et curialium ornamenta gemmarum.* Bene jam Cuiacius emendaverat.

IV. *Inlustris igitur. & precelsa magnitudo tua.* In editis: *Inlustris igitur, & praecelsa magnificentia tua.*

V. *Absque superiores (e pro i) prescriptione temporis. iure universis. honoribus. antecellet.* In editis: *Absque superioris iure universis honoribus antecellit.*

VI. Brenckmannius cit. epist. pag. 629., & ex eo Ritterius adnotation. (b) asserunt in Ottob. Cod. legi: *Dat. XIII. Kal. Nov. Rav.*, quam lectionem praefendam heic monet Ritterius. Verum nobis imponunt laudati Viri, dum hoc asserunt, quandoquidem diei, loci, & Consulatus subnotatio, quam exhibet heic Ottob. Codex, nihil differt ab ea, quam habent vulgatae editiones; Ceterum, quam asserunt Brenckmannius, & Ritterius, habetur ad Novellam proxime sequentem, si tamen diem emendaveris, ubi vid. n. V.

TITULUS XII.

De pecunia afr. credita & fede iussoribus eor.

Utraque laudata saepius editio habet hunc Titulum
n. XII. Lectionum discrimina haec sunt.

I. Per *acervissima supplicia*. In editis: Super *acerbissima supplicia*.

II. Sibi *inter omnium spolia* vindicavit. In editis: Ubique *inter omnium spolia* vindicabit. Primum emendavit Cuiacius, alterum Ritterius.

III. Et *extorribus* patria. In editis: Et *extorribus* patriae. Ritterius adnotation. (e) ita quoque emendandum coniecerat.

IV. Ob *hoc inlustris* & *praecelsa* ma-

gnitudo tua. In editis: Ob *hoc inlustris*, & *praecelsa* magnificentia tua.

V. Dat. XIII. Kl. Rau. Nov. *maximo* II. & *paterio*. In editis: Data XIII. Kal. Novemb. *Maximo* II., & *Paterio* V. C. COSS. Dies non idem, & locus desideratur in vulgatis editionibus. Locum defectum tum Brenckmannius *cit. epist. pag. 628.*, tum Ritterius adnotation. (i) animadverterant. Vid. n. VI. ad Titulum superiorem.

TITULUS XIII.

De tributis fiscalibus. & de diversis. negotiis.

Utraque editio exhibet hunc Titulum inter Novellas Theodosii n. XXIII. hoc modo inscriptum: *De tributis fiscalibus, & de sacro auditorio, & de ceteris negotiis*. Titulum hunc cum variis lectionibus Codicis Ottoboniani exhibuit Leonardus Adamius, de quo satis in Praefatione dictum est, & ex eo Christianus Godofredus Hoffmannius in *Historia Juris Romano-Justiniani*: Lipsiae 1734. Vol. I. Lib. I. Cap. II. de *Collectionibus Juris Rom. ante Justinianum*. Sect. III. §. II. adnotat. (c) pag. 486. Quemadmodum nos haec non praetermisimus varias Codicis nostri Lectiones, licet earum nonnullas jam Brenckmannius, & Ritterius attulissent; ita neque modo hinc abesse patiemur eas, quas Adamius, Hoffmannius, quin & Ritterius ipse protulerunt. Verumtamen nos exfulare facile sinemus Amanuensis peccata, quibus laudati Scriptores locum fecerunt, tum praetermissas ab ipsis nonnullas lectiones adducemus, quaeque ab iisdem insuper prolatae fuerint, accuratiori ratione exhibere satagemus.

I. *Imp. &c. Albino* II. *ppo*. In editis: *Imp. &c. Albino* PF. P. Cum Al-

binus jam anno 443. P.P. Italiae existisset, ut patet ex antecedenti Titulo, recte

recte heic nunc dicitur II. *secundo*, vel *iterum* Pf. Po, quandoquidem haec Novella, quae emissa est anno 445., rursus hac eadem dignitate explenduisse Albinum, aperte significat. Hoc laudatorum Scriptorum diligentiam effugit.

II. *Palladius*. us. (idest *vir spectabilis*) comes tribunus. In editis: *Palladius* V. C. comes, & *Tribunus*. Hoc idem laudati Scriptores adnotare spreverunt. Comites dicti sunt *spectabiles*, ut habetur l. 1. §. *Sin autem* Cod. *Iust. de raptu virg.*, & l. 3. Cod. *de Advocat. divers. judic.* Vid. *Gutherium de Offic. Dom. Aug. lib. I. cap. IX.*

III. *Et maximinus*. vel sacerdotes *probabiliter*. In editis: *Et Maximianus* Vir laudabilis *probabiliter*. Mss. *Ottobonianum* quoad solum *Maximini* nomen, amplectendum censemus; cetera emendatiora in vulgatis editionibus.

IV. *Humanitates* (e pro i) *nostrae*. *beneficiis* subvenire. In editis: *Humanitatis nostrae beneficiis* subveniri. Laudati Scriptores jam adnotaverant.

V. Ita ut *predia domus*. *divine*. In editis: Aut *praedia domus divinae*. Nos haec adducimus post laudatos superius Scriptores.

VI. *De theuloneo*. vero statuimus. ut ex quique centissimis. due *rusicadensis* & *collectane*. *civitatibus*. tres *sacris largitionibus* inferantur. *De salinis alumine caractere*. *erba robea lini maceratura*. & *clavi vetrii tantum tituli*. a *sacris largitionibus*. pro *numerum*. (lege *numero*) *hominum*. & *possibilitate*. *poscantur* ab hoc actu vel cura *curalibus* (lege *curialibus*) *penitus remotis*. quinta *eciam*. que in privilegiis *domus pietates* (e pro i) *nostrae vel necessitudinum nostrarum*. *recedit*. *superfundatur*. *cunctis possessoribus* ut *promissa summa*. que ad *arcam* defendenda est *impleatur* qua *omnis exactio* per *provinciale* *procuretur officium*. In editis: *De colone* vero statuimus, ut *quinque centissimis* due *rusicanienfes*, & *coluane civitatibus* tres *sacris largitionalibus* inferantur, *de salinis*, *alumine*, *charactere*, *herba rubea*, *lini maceratura*, & *clavi vitrei tantum tituli*. a *sacris largitionalibus* pro *numero hominum*, & *possibilitate* *poscantur*, ob hoc actu, vel cura *Curialibus* *penitus remotis*, quintam omnibus, quae jugis etiam *domus pietatis nostrae*, vel *necessitudinum nostrarum* *recedit* *superfunditur* *cunctis possessoribus* sit *promissa summa*, quae ad *arcam* defendentes *impleatur*. Quae *omnis exactio* per *provinciale* *procuretur officium*. *Crambem recoctam* non omnino nunc *reposuisse* videbimur, licet has *Ottob. Codicis* *lectiones* post laudatos III. *Viros* *denuo*

afferamus, quandoquidem in iis recensendis parum fideliter *Adamius*, & ex eo *Hoffmannius*, & *Ritterius* processerunt; Legitur namque in *Ottob. Cod. theuloneo*, non *Thealoneo*; Tum *rusicadensis*. & *collectane*, non *Rusicanienfi*, & *collectaneae*; Deinde habetur ibidem ut *promissa summa*. que ad *arcam* &c., non autem sit *promissa summa*, qua ad *arcam* &c., Ac tandem qua *omnis exactio*, non quae *omnis exactio*, quod adnotare omisit *Adamius*, licet tamen quae rectius forte se habeat. Etsi vero non omnino purgatissimae *Ottobon. Codicis* *lectiones* haberi debeant, aequum tamen est, ingenuas saltem, eadem proferri, praesertim cum ipsae ad *Codicis* *fidem expressae* magis ad integritatem accedant, quam arbitrio, vel oscitantia *laudatorum Virorum* *propositae*. Ceterum videndus *Gutherius de Offic. Dom. Aug. Lib. III. cap. XVII.*, qui loco huic *medicinam* facere conatur, tum *Ritterius* *noster* adnotat. (u), qui rem propius attigisse videtur.

VII. *Pro longinqui difficultati* (i pro e) *itineris*. In editis: *Pro longinqua difficultate itineris*. Laudati Scriptores adnotaverant.

VIII. *In expeditione militi*. (lege *militi*) *constituto*. In editis: *In expeditione milite constituto*. Jam fuerat adnotatum. Apud *Hoffmannium* male legitur *constitutio* pro *constituto*; verum forte *Typographi* mendo.

IX. *Fubemus* inferri. In editis: *Fubemus ferri*. *Cuiacius* emendavit *farris*, sed rectius *Ottob. Codex* *inferri*, ut censet & ipse *Ritterius* *adnotation.* (d).

X. *Modius* (u pro o) *quadragenta*. In editis: *Modia quadragenta*.

XI. *Et carnis pondo ducenta septuaginta*. In editis: *Et carnes pondus CCLXX*.

XII. *Vini seltarius ducentus* (lege *sextarios ducentos*). In editis: *Vini sextaria Italicos ducentos*.

XIII. *Conlatura sunt pensiones*. In editis: *Conlatura sunt possessiones*. Jam ex laudatis *Viris* haec lectio innotuerat.

XVI. Ita ut & si qui post *recuperationem provinciarum inpositi* sint. *ilico a possessore praedii deponantur* eos. que hec pena maneat ut si quis suo fundo apposuerit *titulus* &c. In editis: Itaque & si qui post *recuperationem provinciarum inpositi* reperiantur, *ilico a possessore praedii deponantur*, eosque haec poena teneat, ut si qui suo fundo adposuerit *titulos* &c. *Mirari* contigit, *Adamium* heic ex vulgata editione scripsisse manet, tum ex Mss. *Ottob.* *reposuisse* teneat; Dein non adnotasse quis pro qui, & *opposuerit* invexisse pro *apposuerit*.

XV. *Amissa negotii*. *repetitione* que-

quecumque ei competit. In editis: Amisio secundum petitionem *quaecumque ei competit*. Haec lectio jam laudatorum Virorum diligentia prodierat. Verum videndus Ritterius adnotation. (o).

XVI. *Ne quis vero de hac ipsa raretate colonorum. clericatus. vel milicie. privilegio se estimet excusandum*. In editis: *Ne quis vero de hac ipsa veritate colonorum clericus vel militiae privilegio se existimet excusandum*. Apud Hoffmannium sine dubio prostat error Typographi, cum ibi ex vulgata editione exhibeatur *clericatus*, ut habet Codex Ottob., & contra ex Cod. depravata editionum lectio reponatur. Ceterum, socordia aliqua etiam in Adamio culpanda videtur, qui *pro raritate* pro *veritate* non advertit.

XVII. *Non liceat usurpare*. In editis: *Non liceat usurpari*. Lectionem hanc III. Viri nostri jam exhibuerant.

XVIII. *Publico fuerint exceptore. perscripta*. In editis: *Publico fuerint exceptore praescripta*. Laudat lectionem Ottob. Codicis Ritterius adnotat. (z), ipsamque anteponebat vulgatarum editionum lectioni.

XIX. *Cautiones. que expensarum nomine. us. (idest viro spectabili) octaviano emisse sunt cognitis per procures nostros (u pro o) causis earum*. In editis: *Cautiones, quae expensarum nomine viri Octaviano emissae sunt, cognitis proces nostros causis earum*. Hoffmannius ex Adamio, & Ritterius ex utroque pro *us.*, ut habet Codex Ottob., reponunt *uc.* Sigla nostra superius etiam videri possunt n. II.

XX. *Inlustris urbane praefecture. examine*. In editis: *Inlustris Urbis Praefecti examine*. Lectionem hanc post laudatos Viros repetimus.

XXI. *Ut quoniam militaris. opera*. In editis: *Ut quoniam politaris opera*. Lectionem nostram Cuiacius proposuerat, antequam III. Viri nostri eandem ex Ottob. Mss. proferrent.

XXII. *Evagandi ex his locis. licentia denegetur*. In editis: *Evagandi ex domini locis licentia denegetur*. Vid. Ritterium adnotat. (i).

XXIII. *Per annum huiusmodi militi-*

bus. In editis: *Per annum huiusmodi limitibus*. Recta lectio, sed quae jam innotuerat.

XXIV. *Ad occasionem vexandarum reliquiarum*. In editis: *Ad occasionem vexandarum provinciarum*. Licet nos pro vulgata lectione potius stemus, tamen Ottob. Codicis lectionem adduximus, ut *pro reliquiarum* Adamii, & Hoffmannii fides abrogetur.

XXV. *Animositatem ita erigendam esse censemus*. In editis: *Quorum animositatem inite regendam esse censuimus*. Hic Adamius ex fide Hoffmannii Cuiacium, qui emendaverat *ita augendam*, licet quidem recte, tamen a veteris lectionis vestigiis recessisse affirmat: Interea tamen veterem lectionem praeterit, ut quae ea sit, ignoraremus adhuc, nisi nunc nobis eandem ex Ottob. Codice proferre contigisset.

XXVI. *Ut aut coram positus*. In editis: *Ita ut coram positus*. Recte Adamius; Sed Ritterius adnotat. (n) ex Ottob. Cod. legit *Ita ut aut coram*, ubi sane *ita* desideratur.

XXVII. *Se repetitione (lege repetitioni) discessus celeritate non subtrahat*. In editis: *Discessus celeritate se non subtrahat*. Nota est actio repetundarum, quae Provincialibus competeat adversus avaros Magistratus, qui privatam pecuniam avertissent, quemadmodum ablata pecunia publica ab iisdem per legem Juliam *peculatus* repetebatur. Post collectam ab aliis messem hoc a nobis habeas spicilegium; quandoquidem Hoffmannius post antecedentem lectionem ita subiecit: *Quae sequuntur, nulla in re ab editis discrepant*.

XXVIII. *Ut relevati concessas (lege concessa) cognoscant*. In editis: *Ut relevati concessa cognoscant*. Sed forte Typographi oscitantia mendum hoc irrepit. In Codice nostro desunt illa: *Judices statuta custodiant*. Subscriptio prorsus eadem, si pro *Numo*, ut est in editis, reponas *Nomo*. Habetur etiam simul in eodem Cod. *emissa. dat.*, quorum verborum unum redundat: Cui locus prae alio faciendus sit, non facile dixerim; Ceterum vide Ritterium adnotation. (o).

TITULUS XIII.

De Fructibus inter maritū & uxorem. expensis Filiis. vel heredibus ninputaneis.

Titulus ita emendatus circumfertur in utraque editione
inter

inter Valentiniani Novellas n. I: *De fructibus inter maritum, & uxorem expensis filiis, vel heredibus minime imputandis.* Ceteras lectionum varietates prosequimur.

I. *Impp. &c. albino* II. *ppo.* In editis: *Impp. &c. Albino* PF. P. In Codice nostro dicitur Albinus Pr. Po. II. *secundo*, vel *iterum*, ut etiam supra advertimus ad Titulum antecedentem n. I. Praefectura sane Albini secunda ab anno 444., quo Novellam superiorem eidem inscriptam Valentinianus emisit, usque ad ann. 445., quo haec nostra prodit, protracta est. Brenckmannius *cit. epist. pag. 631.* existimat, mendosam esse hujus Novellae Inscriptionem; quandoquidem Albinus uno tempore & Pr. Po., & Consul esse nequiverit. Verum praeter Ritterium, qui adnotation. (a) Brenckmannium alucinatum fuisse ostendit, nos etiam id iam superius advertimus ad Novellam IV. anecdotam adnotat. (5), ubi videre est Faustum, aliosque uno tempore utraque dignitate insignitos.

II. *Ab omni honesta . conversatione vires diutius obtineret .* In editis: *Ab omni conversatione honesta vires diutius obtineret .*

III. *Et cum nunquam viri post uxorem (lege uxorum) obitum .* In editis: *Et cum nonnunquam viri post uxorum obitum .* Convenit cum Ottobon. Cod. Sighardius, Rittershus., & Lugdun. editio.

IV. Ideoque *albinae pk. aa. inlustris & praecelsa magnitudo tua .* In editis: *Et ideo Albinae Parens Karissime Augg. inlustris, & praecelsa auctoritas tua .*

V. *Editis per provincias . propositis .* In editis: *Editis per provinciam propositis .* Mss. W. consonum est Ottob.

VI. Subscriptionis mendum de Consulatu Theodosii VIII., quod habet Cod. Ottob. pro XVIII., jam advertit Brenckmannius *cit. epist. pag. 631.*

TITULUS XV.

De episcoporum ordinatione .

Utraque laudata editio habet hunc Titulum sub n. XXIV. inter Novellas Theodosii . In Codice nostro imprimis deest inscriptio Imperatorum *Actio*, sive *Aëtio*; Tum haec insuper subsequuntur lectionum discrimina .

I. *Ne quid preter auctoritatem . sedis istius . illicita presumptio adtemptare nitatur .* In editis: *Ne quid praeter auctoritatem sedis istius illicitum praesumptio adtemptare nitatur .*

II. *Inducias . sive ordinationes episcoporum sola temeritate usurpantes (de le s) invasit .* In editis: *Indebitas sibi ordinationes episcoporum sola temeritate usurpans invasit .*

III. *Cognitione descursa (lege discussa) certa . in eum . & de his quos male ordinaverat . lata sententia est .* In editis: *Cognitione discussis certa in eum ex his, quos male ordinaverat, lata sententia est .*

IV. *Sed nostra (lege nostram) quoque preceptionem . hec ratio probavit .* In editis: *Sed nostram quoque praeeptionem haec ratio provocavit .*

V. *Nec cuiquam alteri liceat eccle-*

siasticis . rebus arma miscere . aut preceptis . romani . antestetis obviare . In editis: *Nec cuiquam alteri ecclesiasticis rebus arma miscere, aut praeeptis Romani Antistitis liceat obviare .*

VI. *Hanc (lege hac) perhenni sanctione . censemus .* In editis: *Hoc perenni sanctione decernimus .*

VII. *Sed hoc illis omnibus . que pro lege . sit . (lege sit) .* In editis: *Sed illis, omnibusque pro lege sit .*

VIII. *Eti (lege Aëti) pater . pk. aa unde inlustris & praecelsa magnificentia tua praesentis edictalis . leges (e pro i) auctoritatem . secuta faciet . que sunt superius . constituta servari .* In editis: *Aëti P. K. A. Unde inlustris, & praecelsa magnificentia tua praesentis edictalis legis auctoritate faciet, quae sunt superius statuta, servari .*

IX. *Et manu (supple divina) divini-*

divinitas. te servet per multus annus (u pro o) pater K aa. In editis: Et manu divina, Divinitas te servet per multos annos Parens Karissime.

X. *Dat. VIII. id iul. rome valent a IV. & nomo. u. In editis: Dat. VIII. Id. Jun. Romae Valentiniano A. VI.*

Conf. Mensis non idem. Consulatus subscriptionem integriorem ea, quam Codex Ottob. exhibeat, protulit Brenckmannius cit. epist. pag. 632., & ex eo Ritterius adnotat. (q), idest Valentin. A. VI. & Nomo V. C. Conf.

TITULUS XVI.

De manicheis.

Utraque editio locat hunc Titulum inter Novellas Valentinianaeas sub n. II. Nunc lectionum discrimina sunt prosequenda.

I. *Impp. &c. albino. II. ppo. In editis: Impp. &c. Albino PF. P. II.*

II. *Superstitio paganis quoque damnata temporibus. In editis: Superstitio paganorum quoque damnata temporibus.*

III. *Unde albine. p k aa. precelsa magnificentia tua. In editis: Unde Albine Parens Karissime AA. Inlustris, & magnifica auctoritas tua.*

IV. *Lege instituisse cognoscat, In editis: Lege statuisse cognoscat. Lectionem Codicis Ottob. confirmat Mfs. W.*

V. *Nec his quod palam &c. In editis: Nec eis quod palam &c. Mfs. W. convenit cum Ottob.*

VI. *Dat. XVII. K. iul. Rome valentiniano. augus. VII. & nomo uc. conf. In editis: Dat. XIII. Kal. Iul. Rom. Valent. A. VI., & Nomo V. C. COSS. Imprimis dies differt. Consulatus mendose signatur in Ottob. Codice. Brenckmannius ait cit. epist. pag. 632. circa diem differre Ottob. Codicem, & eum, quo Gothofredius utebatur: In hoc enim ait legi: Dat. XVIII. Kal. Maii; at in illo: Dat. VII. Kal. Mai. Verumtamen neutrum constat; Fortasse cum subscriptione alterius Novellae confusionem fecit, quae mox occurreret Titulo secundum Ottob. Cod. XVIII., ubi vide n. VI.*

TITULUS XVI.

De homicidiis casu factis. nec ne.

Titulus hic, qui in utraque editione inscribitur *de homicidiis casu, an voluntate factis*, recensetur ibidem sub n. III. inter Valentiniani Novellas. Levissimis lectionibus dissimilem ipsum exhibet Codex Ottob.

I. *His enim tantum volumus ignosci. In editis: His enim tantummodo volumus ignosci. Mfs. Ottoboniano consonum est W.*

II. *Quinque librarum auri multa (lege multam). In editis: Quinque auri librarum multam.*

III. *Expoliatus militia. In editis: Spoiliatus militia.*

IV. *Absunt a nostro Codice Subscriptiones Imper., & Quaestoris. Ceterum subnotatio diei, loci, & Consulorum eadem utrobique.*

TITULUS XVIII.

De corporatis urbis Rome qui ad miliciam. vel ad clericatū. tranſierunt. revocandis.

Utraque editio exhibet hunc Titulum inter Theodoſianas Novellas n. XXVI. Occurrunt nonnullae lectionum varietates, ac

I. *Providam itaque. amplitudinis tue. & geminis fascibus. comprobata ſuggeſtionem. ſecuti.* In editis: *Providentiam itaque amplitudinis tuae, & geminis fascibus comprobata ſuggeſtionem ſecuti.*

II. *Inluſter (lege inluſtris) magnitudo tua.* In editis: *Inluſtris magnificentia tua.*

III. *Ad primum inter vos locum emeritus perveniret.* In editis: *Ad primum inter favos ad locum emeritus pervenerit.* Cuiacius emendaverat *inter ſuos,*

& ſane ita legendum exiſtimo. Secundum *ad* abeſt ab editione Rittershufii.

IV. *Se credederit transferendum corpori cui &c.* In editis: *Se credidit transferendum, corporibus, cui &c.*

V. *Uſque ad ſubdiaconis locum.* In editis: *Uſque ad diaconis locum.*

VI. *Dat. VIII. K. mai. &c.* In editis: *Dat. XVIII. Kalend. Mai. &c.* Hoc diei diſcrimen adnotavit Brenckmannius *cit. epiſt. pag. 632.* ad Novellam II. Valentiniiani, in Codice autem noſtro XVI., quod etiam ibid. monuimus n. VI.

TITULUS XVIII.

De teſtamentiſ.

Titulus hic, quem habet utraque editio inter Novellas Valentinianeas n. IV., duabus conſtat Novellis; hiſque poſſimum differt lectionibus

NOVELL. I.

I. *Que teſtimonium (lege teſtimonio) principis & ſubſcriptione. conceditur.* In editis: *Quae teſtimonio Principis, & ſubſcriptione conditoris firmatur.*

II. *Conexa monſtrarunt.* In editis: *Conexa monſtrant.*

III. *Legis huius definitione. cenſemus.* In editis: *Legis huius definitione cenſuimus.*

IV. *Qui removerunt. ſancionibus ſuis.* In editis: *Qui remove ſanctionibus ſuis.* Cum Ottob. Cod. convenit etiam G., & W.

V. *Quiſquis voluerit.* In editis: *Quiſquis maluerit.*

VI. *Habeat liberam. facultatem.* In editis: *Liberam habeat facultatem.*

VII. *Albine pater K. aa.* In editis: *Albine Parens Kariffime AA.*

VIII. *Condendarum. ſervandarum-*

que *legum. cura* (lege *curam*) nobis eſſe *praecipuam.* In editis: *Condendarum, conſervandarumque legum curam eſſe nobis praecipuam.*

IX. *Dat. XII. K. nou. Rom. ecio (lege Aëtio) patricio III. & Simacho uu. cc. conſſ.* In editis: *Dat. XII. Kal. Novemb. Rom. Aëtio III., & Q. Aurelio Symmacho VV. CC. COSS.* Omnia conveniunt, ſi demas *Patricii* nomen, quod Aëtio tribuitur in Mſs. Ottobon., & ſi excipias Praenomen, & nomen alterius Conſulis, cujus ſolum cognomen ibidem conſpicitur. Cetera, quae habentur in editis, abſunt a Codice noſtro.

NOVELL. II.

I. *Aliorum. teſtatas eſſe prohibent voluntatis (i pro e).* In editis: *Aliorum teſtatas prohibent eſſe voluntates.*

II. *Subpremium feſtinatio (lege feſtinato)*

nato) nimis . ordinare & implere iudicium . In editis : *Supremum festinato nimis* ordiri, & implere iudicium .

III. In tanta praesertim . cause meditatione versentur . In editis : In tantae praesertim causae meditatione versentur .

IV. Mendosa est in editione Gothofredii subnotatio Consulum , quam notavit Brenckmannius *cit. epist. pag. 633.* & emendavit Ritterius . Cetera , quae subscriptionem Consulum subsequuntur in editis , desunt in Codice nostro .

TITULUS XX.

De offitio & de numerariis . prefector. preturio .

Apud Marvillium habetur hic Titulus sub n. XLVI. , & apud Ritterium sub n. XLVIII. Paucis differt lectionibus, quas accipe .

I. Medicinam . nostrae curationis exposcit . In editis : *Medicinae nostrae curationes exposcit .*

II. Lege sancimus . In editis : *Lege decernimus .*

III. Offitium pretorianum sub quolibet *exsuarum* (lege *expensarum*) colore . In editis : *Officium Praetorianum expensarum colore .*

IV. Ut pecuniam pro publica necessitate numeratam . In editis : *Ut pecuniam publica necessitate numeratam .*

V. Dat. XVIII. K. ianu. Rom. ecio III. & *simacho* uc. *const.* In editis : *Dat. XVIII. Kalend. Januar. Romae Actio III. , & Symmacho COSS.* Dies differt . Quare autem Ritterius adnotation. (e) asseruerit in Mss. Ottobon. mendose scriptum & *tio III. &c.* , non facile assequor , heic praesertim silente Brenckmannio , ex cuius penu mutuari huiusmodi lectionum varietates consuevit .

TITULUS XXI.

De sepulcri violatoribus .

Titulus hic in utraque editione *De Sepulchris* inscribitur, & sub uno n. V. inter Valentinianaeas Novellas signatur . Lectionum varietates .

I. Duci protenus ad tormenta conveniet . In editis : *Duci protinus ad tormenta* convenit .

II. Faceessant . *querelle* . In editis : *Faceessant querelae* . Mss. Ottoboniano consonum est Mss. W. , G. , Edit. Sichard. , & Rittershus .

III. Sic inpotens . In editis : *Sic impudens* . Mss. Ottobonianum convenit cum Mss. W. , G. , cum Edit. Sichard. , Lugd. , Gothofr. , & Rittersh. Ceterum heic consuli meretur Ritterius adnotation. (f) .

IV. Quod si violatores sepulchi quos potuerit . secundum formam sanctionis . huius puniri (i pro e) neclexerit , vel de superioribus . referre distulerit . facultatibus . & honore privetur . In editis :

Quod si violatores sepulchri , quos potuerint , secundum formam sanctionis huius punire neglexerint , vel de superioribus referre distulerint , facultatibus , & honore priventur . Potior videtur lectio Ottob. Codicis , cum Imperator Moderatorem Provinciae post Iudices alloquendum suscepit .

V. *Inlustris & praecelsa magnificentia tua* (Amanuensis incuria multa heic desunt , quae habentur in editis) *provinciis earumque rectoribus celeriter innotescere propriis . iubebit editis .* In editis : *Inlustris , & praecelsa magnificentia tua* legem , quam pietatis , & religionis amore concepimus , *provinciis , provinciarumque Rectoribus celeriter innotescere propositis iubebit editis .* Postremum lectionis

tionis discrimen jam antea adnotatum a nobis fuerat sub finem adnotat. (3) ad Clausulam anecdotam Novellae Valentinianae II. *de Postulando*.

VI. *Dat. III. id mar. Rom. calepio viro clarissimo conf.* In editis plenior est

subscriptio, quam omittimus, addentes dumtaxat, pro *Calipio* Mfs. Ottobonianum habere *Calepio*, quod jam adnotaverat Brenckmannius *cit. epist. pag. 633.*, & ex eo Ritterius adnotation. (1), ubi Mfs. W. Codici nostro consonum asserit.

TITULUS XXII.

De negotiatoribus.

Utraque editio exhibet hunc Titulum inter Novellas Theodosianas n. XXVII. Lectionum discrimina:

I. *Impp. &c. ad Florianum con. (lege Comitem)*. In editis: *Impp. &c. Floriano*. Fuit siquidem Florianus Comes S. L., ut patet etiam ex Tit. XLV. *de Palatinis* Novell. III.

II: *Floriane* fa. In editis: *Floriane* P.

K. AA. Patet Sigla Ottob. Codicis fa legenda esse *Frater amantiſſime*: Monuimus enim superius ad Tit. IIII. inter Novellas Theodosii n. V., & etiam alibi, Comites Fratrum nomine ab Imperatoribus salutari consueville.

TITULUS XXIII.

De Libertis & ſucceſſionibus. eorū.

In utraque editione proſtat hic Titulus inter Valentinianas Novellas ſub n. VI. Lectiones variae.

I. *Duras nimis benemeritis*. credimus ſanctiones. In editis: *Duras nimis benemeritis* ſanctiones credimus.

II. *Hoc unum* genus ultionis. In editis: *Hoc unum* ultionis genus.

III. *Integrum ſemper* permanebit. In editis: *Integrum ſemper* manebit.

IV. *Reverenciam*. poſteri cauſentur. *negatam*. In editis: *Reverentiam* cauſentur poſteri. *negatam*.

V. *Inluſtris & praecelſa magnificen-*

cia tua. propriis reverenter. *edictis*. In editis: *Inluſtris, & praecelſa magnificencia tua* propositis evidenter *edictis*. Adhaerent lectioni Ottob. Codicis Mfs. W., G., & edit. Sichard., Lugd., Rittersh., & Gothofr. Lectionem hanc inuimus etiam adnotat. (3) ad Clausulam anecdotam Novellae II. Valentinianae *de Postulando*.

VI. In ſubſcriptione nihil diſcrepat, niſi quod in editis plenior eadem conſpicitur.

TITULUS XXIII.

De confirmatione legū divi. theud. ag. que late ſunt poſt theudoſianū.

Titulus hic, qui in Indice Rubricarum eſt XXIII., in corpore Novellarum Amanuenſis mendo ſignatus eſt XXIII., In editione autem Lugdunenſi eſt inter Novellas Valentinianas n. XIII., in Lipſienſi dein inter Novellas Theodoſianas n. XXXV. Lectionum exilia diſcrimina.

I. Perferri eas in noticiam omnium &c. decernit (i pro e) editis . In editis : Perferet eas in noticiam omnium &c. decernet editis .

II. Dat. III. nn. iun. Rau. postumiano & zenone uc. cons. In editis : Dat. Non. Maii, Rau. Postumiano, & Zenone COSS.

Dies , & Mensis discrepant , qui tamen iidem sunt cum iis , quos Novella superior ostentat , a qua forte mutuari ab Amanuense potuissent . Ceterum discrimen hoc adnotaverat ipse Brenckmannius cit. epist. pag. 634. , & ex eo Ritterius adnotation. (e) .

TITULUS XXV.

De XXX annorū perſcriptione . omnibus . cauſis . opponenda .

Titulus hic male in Corpore Novellarum cenſetur n. XXIII. , cum , ut ordo poſtulat , & habetur etiam in Indice Rubricarum , ſignandus ſit XXV. , Verum apud Gothofredium , & Ritterium proſtat inter Novellas Valentinianae ſub n. VIII. Lectiones , quae differunt .

I. Animos preſtetis . largiores . In editis : Animos praestitis largioribus . Codici noſtro cohaeret Mſs. W. , G. , & edit. Lugd. , Rittershus. , & Gothofr.

II. Et quos verecundie . adteſtatione . natalium . ſplendor conſpicuus . In editis : Et quos verecundiae conteſtatione natalium ſplendor conſpicuus . Vid. diverſas alias lectiones apud Ritterium , adnotation. (e) .

III. Naevo erubiſcendae . objectionis urgeri . In editis : Naevo erubeſcendae objectionis urgeri . Favet lectioni Cod. noſtri & Mſs. G. , & multae etiam editiones .

IV. Et tunc periculofius laborare . In editis : Tunc pernicioſius laborare .

V. Fidelius ſervientes . In editis : Fideliter ſervientes .

VI. Ut humilis abjecta . que fortuna . In editis : Ut humilis , abjectaque perſona .

VII. Cum nos &c. declararet . In editis : Quod nos &c. declarat .

VIII. Precepimus igitur . In editis : Praecipimus itaque . Mſs. W. , & G. a noſtro non discrepant .

IX. Nec aliquid eſſe poſſit exceptum . In editis : Nec aliquid poſſit eſſe exceptum .

X. Incendio enim omnia nullum penitus cujus (adde libet) litis . aut cauſationis . fomitem derelinquit (d pro t) . In editis : Dicendo enim , omnia , nullum penitus cujuſlibet litis , aut cauſationis fomitem dereliquit . Lectio Ottob. Codicis non omnino amplectenda videtur .

XI. Per expreſſa . tempora ſolempniter . nemo pulſavit . In editis : Per expreſſa tempora , nemo pulſavit ſolemniter . Memineat lector , nos lectionum varietates ad fidem Codicis Ottob. exigere , incorrectis interdum Amanuenſis idiotiſmis .

XII. Iuſſum eſt . debere ſervare . In editis : Juſtum eſt debere ſervari .

XIII. Quia ut inquoari tales volumus actiones : In editis : Quia ſicut tales inchoari volumus actiones . Conſonum habes Ottobon. Codici Mſs. W.

XIV. Quae inſtituta (lege inſtituta) eſt . In editis : Quae ſtatuta eſt .

XV. Pena percellat . In editis : Poena percellet . Non discrepat ab Ottob. Codice Mſs. G.

XVI. Vel cunctarum iudicum . provinciarum . In editis : Vel cunctorum iudicum provinciarum . Pariter conveniunt Mſs. G. , & editio Sichard.

XVII. Inluſtris & preceſſa magnitudo tua . In editis : Illuſtris , & preceſſa magnificentia tua . Congruit Mſs. G.

XVIII. Dat. K. iul. Rau. auſturio & protogene . conſolibus . In editis : Dat. XV. Kal. Jul. Rau. Aſturio , & Protogene VV. CC. COSS. Dies differt , quod adverterat Brenckmannius cit. epist. pag. 634. , & ex eo Ritterius . Errorem uterque culpat in Cod. noſtro , qui ſane abeſt , quod ſcilicet legatur ibidem Protogene , cum vel lippi oculis rotundum Protogene ingeri facile poſſit . Cetera , quae in editis habentur , deſiderantur in Codice noſtro .

TITU.

TITULUS XXVI.

De colonis uagis & de advenis.

Utraque editio habet hunc Titulum inter Novellas Valentinianeas n. IX. Heic Amanuensis noster ad rectum numerationis ordinem revertitur, a quo in duobus antecedentibus Titulis recessisse advertimus. Lectiones, quae variant.

I. Hiatus primum occurrit a verbis *repellatur objecta* usque ad *ea eundo per hos*; Qua in re Mss. Ottobonianum convenit cum Mss. W., & G., & cum edit. Sichard.

II. *Ea causa incipit. melior effici.* In editis: *Ea causa incipit melior esse.* Praefata Mss. non discrepant.

III. *Non valeat.* In editis: *Non valebit.*

IV. *Colonarius teneat semper obnoxius* (u pro o). In editis: *Colonarius semper teneat obnoxios.*

V. *Firmini* (i pro e) pk. aa. *inlustris & precelsa magnitudo tua.* In editis: *Firmine Parens Karissime AA. Inlustris, & precelsa magnificentia tua.*

VI. *Edictis propriis.* In editis: *Edictis propositis.* Lectionis hujus meminit etiam superius adnotation. (3) ad Clausulam anecdotam Novellae II. Valentinianae de *Postulando.*

VII. Subscriptio eadem tam in editis, quam in Codice, si tamen excipias, quae Ritterius adnotation. (dd) abesse ait a Mss., & edit. Sichard.

TITULUS XXVII.

De nauicolaris amnicis.

Utraque editio habet hunc Titulum inter Novellas Theodosianas, sed Lugdunensis sub n. XXXVI., Lipsiensis vero sub n. XXXVIII. Mendosa est Rubrica in corpore Novellarum; verum emendata in Indice, a quo nos eandem modo protulimus. Lectiones, quae discrepant, nullae praeter levissimam.

I. *Pragmaticis.* (dele s) *fancione.* emendaverat Rittershusius. In editis: *Pragmatici actione.* Jam

TITULUS XXVIII.

De principibus agentum in rebus.

Editio Gothofredii exhibet hunc Titulum inter Novellas Valentinianeas n. XIV., verum editio Ritterii inter Theodosianas n. XXXVII. Levissimum lectionis discrimen.

I. De *annonis &c. subtrahatur*. In editis: Et *annonis &c. subtrahatur*. Post

consistat Mss. Ottob. punctum habet, & sequens vox littera maxima inchoatur.

TITULUS XXVIII.

De lampadariis.

Utraque editio habet hunc Titulum inter Theodosianas Novellas, sed Gothofr. n. XXXV., Ritter. n. XXXVI. Exstantiores lectionum diversitates.

I. Praedecessorum *tuorum*. In editis: Praecessorum *tuorum*. Gothofredius ediderat juxta Ottob. Cod. Verum cum munus Magistri *Officiorum* non esset perpetuum, recederem facile a Codicis nostri, & Gothofredii lectione.

II. *Ut quod pro verecunda . moderatione . ipse non poterat* (lege *poteras*) nostra sententia definire magne prudentie est . reverencia melioribus servare decretis . In editis: *Ut quod pro verecunda moderatione ipse non poterat*, nostra servaret decretio.

III. *In primatus administratione . consistat*. In editis: *In privatos administratione consistat*. Jam emendaverat recte Cuiacius.

IV. *Ut si biennio*. In editis: *Ut si biennium*. Cum dein habeatur *triennio*, & *quatriennio*, amplecterer libentius lectionem Cod. Ottob.

V. Praecipiet *anteponi*. In editis: Propriet *anteponi*. Cuiacius emendave-

rāt *properet*. Verum accuratior forte lectio nostri Codicis, cum Imperator alloqui videatur Magistri *Officiorum* amplitudinem; Ceterum lectio Cuiacii non displicet.

VI. *Ut & desides pena . percellat*. In editis: *Ut de sua poena percellat*. Cuiacius jam *desides* invexerat.

VII. *Et fidelis* (lege *sedulis*) *observationes* (legerem *observationi*) *sue* competencia premia concedantur. In editis: *Et sedulis observationis suae* compendia praemio concedantur.

VIII. *Dat. V. no oct. Rom. valent. aa.* VII. *abieno* cos. In editis: *Dat. V. Non. Octob. Romae, Valentiniano A. VI., & Albino*. Brenckmannius *cit. epist. pag. 635.*, ait in Ottob. Codice legi *Albieno*; cum *l* nullibi appareat, sed tantum *b* pro *u* usurpetur, quod non raro accidit in veterum monumentis. Ritterius adnotation. (i) expressit recte ad fidem Codicis.

TITULUS XXX.

De confirmandis . his que administrantibus . vel publicū offitiū . gerentibus distracta sunt . vel donata & de advocatis vel de ceteris negutiis .

In utraque editione Titulus hic tenet n. X. inter Valentinianaeas Novellas. Varias lectiones.

I. *Necesse est recenti iussione sanciri*. In editis: *Necesse est praesenti iussione sanciri*.

II. *Quem non tedeat* (*d* pro *t*) *alioquin*. In editis: *Quem non taedeat* *alioqui*.

III. *Solis militantibus* denegari . In editis: *Solis militantibus* negari.

IV. *Et callida refragatione . causetur*. In editis: *Sed callida refragatione causetur*.

V. *Cum uindet* (lege *videt*) . In editis: *Cum videant*. Pluralis numerus heic alienus.

VI. *Statuo* itaque. In editis: *Statuo* igitur. Non aliter habent ab Ottob. Mss. & W., & G.

VII. *Alio-*

- VII. Alioquin. *licentiam non habebit.* In editis: Alioqui *licentiam non habebit.*
 VIII. *Firmine p k. aa. Inlustris & precelsa magnitudo tua.* In editis: *Firmine Parens Karissime AA. Illustris itaque, & praecelsa magnificentia tua.*

TITULUS XXXI.

De parentibus qui filius distraxerunt. & ne ingenui barbaris venundentur. nec ad transmarina ducantur.

Titulus hic in utraque editione prostat inter Novellas Valentinianaeas sub n. XI. Rubrica in Indice accuratior, quam in Corpore: Quare illinc eam petivimus. Diversitas lectionum.

- I. *Etiam presenti. insinuatione monstras.* In editis: *Etiam praesenti insinuatione monstrasti.*
 II. Genus pietatis *putarent.* In editis: *Pietatis genus putarent.*
 III. *Nil vetitum credit esuriens.* In editis: *Nil vetitum credit esuries.*
 IV. Qui *amplius* recipit. In editis: *Quia amplius* recipiat.
 V. *Ad transmarina* contulerit. In editis: *Ad transmarina* transtulerit.
 VI. Aeti p k aa *inlustris & precelsa magnitudo tua.* In editis: *Aeti Parens Karissime AA. Inlustris, & praecelsa magnificentia tua.*

TITULUS XXXII.

De episcopali. iudicio & de diversis negotiis.

Utraque editio Titulum hunc statuit inter Novellas Valentinianaeas sub n. XII. Habes nunc lectiones, quae differunt.

- I. *Seu in criminali causa.* In editis: *Seu criminali causa.* Mfs. W. concordat.
 II. *Judicium subire cogantur.* In editis: *Judicium subire coguntur.* Mfs. W., & G. ab Ottob. non differunt.
 III. *Non aurarius civis.* In editis: *Non aurarius quivis.* Praefata Mfs., quaeque Cuiacius consuluit, non aliter ab Ottobon. habent.
 IV. *Diacones ordinati sunt.* In editis: *Diaconi ordinati sunt.* Praefata Mfs., & Edit. Sichard. eamdem Ottob. Codicis lectionem praeseferunt.
 V. *Originarii vero.* In editis: *Originarii fane.*
 VI. *Itaque ut hujus condicionis. diaconus.* In editis: *Ita ut hujus condicionis Diaconus.*
 VII. *Sunt superius statuta.* In editis: *Superius sunt statuta.*
 VIII. *Sibi residuam servatura.* In editis: *Sibi residuam reservatura.* Cohaeret Mfs. W.
 IX. *Ne. placita futura. que condicio.* In editis: *Ne placita, futuraque conjunctio.*
 X. *Intra quod debent.* In editis: *Intra quod debeant.* Mfs. W. convenit cum nostro.
 XI. *Vicio suo noluit introire.* In editis: *Suo vitio noluit introire.*
 XII. *Scilicet secundum legem ad palladium. data (adde m) soboli (lege sobolem) dividi censem.* In editis: *Scilicet ut secundum legem ad Palladium datam sobolem dividi censem.*
 XIII. *Firmine p k. aa. quare inlustris & precelsa magnitudo. tua.* In editis: *Firmine Parens Karissime AA. Quare illustris, & praecelsa magnificentia tua.*

TITULUS XXXIII.

De suariis. boariis. & pecuariis.

Titulus hic, qui in Ottob. Cod. finem claudit Novellarum Valentiniani, apud Gothofredium legitur *n. XV.* inter ipsius Imp. Novellas, *n. autem XXXVIII.* apud Ritterium inter Novellas Theodosii. Lectionum varietates.

I. Unde *inlustris & precelsa* magnitudo tua. In editis: *Inlustris, & prae-celsa* Magnificentia tua.

II. *Hoc beneficium* prestare (*i pro e*) debere. In editis: *Hoc beneficium* debere praestari.

III. De lucania. sex milia quadrigentorum. samnio quinque milia. quadrigentorum campinia. milli (*i pro e*) nongentos. quinquaginta sold. In editis: De Lucania sex millia quadrigentorum; Campania M.D. CCCC. L. solidorum &c. Post haec in Ottobon. Cod. sequuntur verba *exactus* (*u pro o*) *sibi noverint*, ut proinde ob verborum bis recurrentium similitudinem omnia intermedia, quae sunt in editis, Amanuensis intermiserit; Verum si ex una parte Codex noster deficit, abundat ex altera, qua nobis per ipsum patet solidorum quantitas suillae praebitionis nomine a Samniis exigenda, quae nos sine ejusdem praesidio latuisset. Samnium scilicet habuit a septentrione Frentanos, & Apulos, a meridie Campanos, & Lucanos, ab occasu Aufones, & Pelignos, ab oriente item Apulos cum Lucanis. Consule Geographos, & Romanorum Historias.

IV. *Quibus* ducenarie milicie honorem *prebere* (*e pro i*) *jubemus*. In editis: *Quibus* ducenariam militiam *praebere jubemus*.

V. Baonio *priori corporis*. In editis: Barnio *priori corporis*. Vid. Ritterium adnotation. (*t*). Idem occurrit etiam inferius.

VI. *Convenit* devocari. In editis: *Convenit* revocari.

VII. *A ceteris* habeantur. *immunus* (*lege immunes*). *A ceteris* habentur *immunes*.

VIII. *Amotis. omnibus*. In editis: *Remotis omnibus*.

IX. *Congruus* praestetur effectus. In editis: *Congruus* praestetur affectus.

X. *Suis* que impendiis. In editis: *Suisque* compendiis.

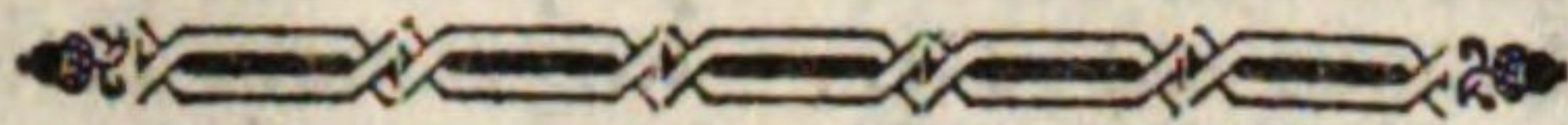
Recensitis Valentinianearum Novellarum Titulis, quos habet Ottobonianus Codex, ratione subducta, patet ibidem desiderari Titulum *De Praetio solidi*, & ne quis *solidum integrum recuset*, qui secundum Marvillii, & Ritterii editiones est inter Theodosianas Novellas XXV., tum Titulum *De Praediis Pistoriis Afris deputandis*, qui juxta priorem editionem est inter Theodosianas Novellas XXXVII., secundum posteriorem vero XL., ac tandem duas alias Novellas a Cuiacio primum editas, & nunc a Ritterio in fine libri I. Novellarum Theodosii recusatas titulo carentes, quarum una Valentinianum Auctorem certe habet, alteram eidem quoque tribuendam, multa habemus argumenta, quae suadeant.

Exp̃tic Filiciter aṃ.

INDICIS TITULORUM NOVELLARUM VALENTINIANI III.,
ET VARIARUM LECTIONUM

F I N I S.

TITULI LEGUM NOVELLARUM.
DIVI MAIORIANI AUGUSTI.

TITULUS I.

De ortu imperii sui.

Qui in Ottob. Cod. habetur primo loco Titulus inter Novellas Majoriani, in utraque Marvillii, & Ritterii editione prostat sub n. III. Ritterius adnotat. (a) ex Branckmannio cit. epist. pag. 636. asserit in Mss. Ottobon. legi: *De ortu imperii*, cum tamen in Indice Rubricarum habeatur eo prorsus modo, quo nos expressimus; In corpore autem Novellarum ad frontem ipsius Tituli legitur: *De ortu imperii Dni. majoriani. ag. Dni.* Varietates lectionum reliquae.

I. *Adsit aestimatione: (e pro i) omnium propiciata divinitas.* In editis: *Adsit ordinationi omnium propitia divinitas.*

II. *Nemo dilacionis. (i pro e) metuat.* In editis: *Nemo dilationes metuet.*

III. *Erit apud nos cum parente patricio. que nostro ricimi. de rei militaris. pervigel. curant.* In editis: *Apud nos cum patre, Patritioque nostro Riche-mere rei militaris pervigili cura.* Quae rotundo charactere expressimus, attende, cetera, quae discrepant in Cod. nostro, sunt Amanuensis errata.

IV. *Puto instituti vestri. vobis inesse*

noticiam. In editis: *Peto institutionis nostri vobis inesse noticiam.*

V. *Indubitanter spondeo.* In editis: *Indubitanter expondeo.*

VI. *Enitar tamen rebus omnibus.* In editis: *Enitar tamen rebus communibus.*

VII. *Consulatus subscriptionem adnotavit Brenckmannius cit. epist. pag. 636., & ex eo Ritterius adnotation. (k) hoc modo: Dno Majoriano & Cons., Verum non omnino ad Codicis fidem, ubi habetur: Dno majoriano. a. & cons., quod sane est accuratius.*

TITULUS II.

De indulgentiis reliquorum.

Utraque laudata editio habet hunc Titulum sub n. IIII. Lectiones, quae discrepant, multae, nec parvi pleraeque momenti.

I. *Imp. maiorianus a. basivo (lege Basilio) ppo.* In editis: *Imp. Majorianus A. Palladio PF. P.* Heic Ritterius monet adnotat. (b), non confundendum hunc Palladium cum altero Pf. P. Orientis,

cui inscribitur Novella II. Marciani, & aliae. Verum ipse miror, quomodo Ritterio non succurrerit, hoc eodem anno 458., quo haec etiam Novella emissa est, Pf. P. Italiae fuisse Basilium,
O
ut pro-

ut prodit altera Majoriani Novella, quam editi Codices primo loco praeferunt, tum quae n. VIII. exhibetur. Dein ann. 463. idem Basilius fuit iterum PF. P., & Consul, ut docet Novella I. Severi Augusti, quod nos etiam superius adnotasse meminimus ad Tit. XIII. inter Valentinianaeas Novellas n. I. Tertio etiam Praetorianam dignitatem obtinuit, scilicet anno 465., ut testatur Novella II. Severi. Nec dubium facessat, quod in Codice nostro mendose legatur *Basivo* pro *Basilio*, quandoquidem infra ad Clausulam Novellae non solum in Codice nostro, sed etiam in vulgato textu expresse salutatur: *Basili p k aa.*, ut iterum monebimus n. XXV.

II. *Solute* inlacionis amississe *substantiam*. In editis: *Solutae* inlaciones amissae *substantiam*. Hujus periodi depravationem dolet Ritterius adnotation. (c), verum medicas manus abstinuit.

III. *Et precedentibus* debetis. *neutiquam sufficiens*. In editis: *Et praecedentibus* divitiis *neutiquam sufficiens*.

IV. *Quapropter* tribuende immunitatis beneficiis. provincialium spes. viresq. fovende sunt. interest enim clementie nostrae. piam manum dare defessis. In editis: *Quapropter* tribuendae sunt ante res enim clementiae nostrae pia, mandare defensis. Ritterius adnotat. (e) monet, haec in mendo cubare, sed dum studet corrigere, licet non infeliciter prorsus, a veteris lectionis vestigiis longissime abest.

V. *Ut inveterati* (adde s in fine) *nexibus*. liberi. In editis: *Ut inveteratis nexibus* liberati.

VI. *Et idcirco* mansura &c. In editis: *Idcirco* mansura &c.

VII. *Sub generalis indulgentiae* beneficiis. In editis: *Sub generalis indulgentiae* beneficio.

VIII. *Contra veterum*. morem. In editis: *Contra veterem* morem.

IX. Enormibus exactionibus. possessorem curialemque concutiunt. In editis: Senioribus exactionibus possessorem, curialemque concutiunt. Ritterius adnotat. (h) reposuerat saevioribus.

X. Tunc aliqua pars. In editis: Ut cum aliqua pars.

XI. Hinc est quod vetus. In editis: Hoc est, quod vetus.

XII. Quibus adnitentibus. In editis: Quibus & nitentibus. Jam Cuiacius fanaverat.

XIII. Quam si &c. tractasset confestim depredacionibus &c. subveniret. In editis: Quam si &c. tractatus, & confestim depredationibus &c. subveniret.

XIV. Apud provincialium Judicem. In editis: Apud provincialem Judicem.

XV. *Sub duro pacientiae* gemitu. In editis: *Sub durum patientiae* gemitum.

XVI. *Quod exigentium*. atrocitate perterriti. (lege perterriti) possessores. propria rura distituunt. In editis: *Quod exigentium* auctoritate perterriti possessores propria jura destituunt. Ritterius adnotation. (o) secundam lectionem subindicaverat.

XVII. Ita ut ad (lege a) duodecime indictionis inicio nullus ad provinciam magnificencie tuae canonicarius nullus palatinus &c. accedat. In editis: Ita ut duodecimae indictionis initio, nullus Palatinus &c. accedat.

XVIII. Aut laus manebit industriae. In editis: Aut laus manebit industria. Jam antea recte ediderat Gothofredius.

XIX. Trina per annum vice singularum indictionum quantitas speranda solvatur. In editis: Trina per annum voce singulari indictionum quantitas speranda solvatur. Gothofredius vice ediderat.

XX. Cuius summam. ita ut distinctum. est moderatoris. adnitente diligencia ad arca (adde m in fine) volumus congrua exactione transmitti. In editis: Cuius summa, ita ut distinctum est, moderatores admonentes diligentiam, ad arcam volumus congrue exactionem transmitti. Corruptissimus locus Ottob. Codicis ope mire sanatus. Ritterius adnotat. (s) conjecerat legendum *summae*, sed non recte; tum moderatoris, quod bene attigit.

XXI. Et idcirco clarissimarum domorum. In editis: Et idcirco clarissimorum domorum.

XXII. Et tamdiu publicis. inherere conspectibus. quamdiu &c. In editis: Etiam diu publicis inherere conspectibus, quamdiu &c. Ritterius adnotat. (v) sic quoque conjecerat emendandum.

XXIII. Ereptam inmanium. commodorum praedam e suis fraudibus lugent. In editis: Erepta inmanium commodorum praedam e suis fraudibus lugent. Ritterius adnotat. (y) primam lectionem de ingenio protulerat, tum adnotat. seq. pro fraudibus legendum conjicit faucibus, nec quidem inepte.

XXIV. Ut de injunctis actibus. In editis: Ut de inductis actibus.

XXV. *Basili p k aa. inlustris* & praecelsa magnitudo tua. In editis: *Basili Parens Karissime AA. Inlustris*, & praecelsa magnificentia tua. Vide superius n. I.

XXVI. Si augusti non inertem dissimulationem nequererint respondere iudicio. In editis: Si angusto non inertem dissimulatione nequiverint respondere iudicibus. Jam ita Ritterius adnotat. (b) adni-

adnitus fuerat restituere: *Si augusto per inertem dissimulationem nequiverint respondere iudicio*. Emendatio haec prorsus respondet lectionibus Ottoboniani Cod., quin ea insignior ob explosam particulam *non*, quae heic inconcinna, atque ob aliam *per* pro ea suffectam, quam licet forte vetus lectio habere nequiverit, sensum tamen probe accomodat, nec ea nunc opportunior alia occurrit.

XXVII. *Dat. VI. id. mar. Rau. acc. V. id. ss. Rau dom maiorian. as. conf.* In editis: *Dat. VII. Idus Mart. Rav. ipso A. Conf.* Dies discrepat; tum subnotatio plenior est. Post *Rau.*, quod primo occurrit, sic legerem: *Accepta V. Idus superscripti* (nempe Mensis Martii) *Ravenna Domino Majoriano Augusto Consule*. Brenckmannius subscriptionem hanc adnotare neglexit.

TITULUS III.

De defensoribus civitatum.

Vulgatae editiones habent hunc Titulum *n. V. Amanaensis* multas lacunas reliquit; quod forte haec ex corrupto Codice antiquiore exscriberet. Ceterum lectionum discrepantiae levissimae.

I. *De Civitatum per omnes provincias positarum caritate cogitantes*. In editis: *De Civitatum per omnes provincias positarum raritate cogitantes*. Ritterius adnotat. (*b*) scribendum monet *vastitate*.

II. *Concesse per legis*. (*i pro e*) privilegio *dignitatis*. In editis: *Concessae per leges privilegia dignitatis*. Ritterius adnotat. (*f*) censet legendum: *Concessa per legem privilegio dignitatis*.

III. *Vel itineris labem*. In editis: *Vel itineris laborem*. Forte vulgati textus lectio concinnior: Verum non omnino improbabilis altera, quam nobis Ottob. Cod. patefacit. Subit enim memoriam nostram, Trajanum SUBSTRUCTIONEM.

CONTRA. LABEM. MONTIS FECISSE, ut legitur in Interocrienfi Inscriptione, quam Romae, tum Venetiis To. V. Novae Calogerianae Opusculorum Collectionis vulgavit Ferdinandus Mingarelius Monachus Camaldulensis eruditione clarus, qui ibidem nonnulla ipsius *labis*, quae in locis, & agris, terra desedente, facta fuerit, ex Tullio, & Ulpiano profert exempla.

IV. *Dat. VIII. id. mai. Rau. dn. Leone & maioriano aa. consl.* In editis: *Dat. VIII. Id. Mart. Rav. Majoriano A. I. Conf.* Mensis discrepat; Tum in editis deest Leo in Consulatu. Subscriptionem hanc pariter Brenckmannius praetermisit.

TITULUS IIII.

De edificiis publicis.

In editis prostat hic Titulus sub *n. VI. Rubrica in Corpore Novellarum mendosa*, quam proinde ex Indice sumpsimus. Codex paucis a vulgato Textu recedit.

I. *Impp. leo & maiorianus aa. emiliano p u.* In editis: *Impp. Leo, & Majorianus Aemiliano PF. P.* Recte Mss. Ottobon. habet *p. u.*, quandoquidem cum heic agatur de fartis tectis veteribus Romae aedificiis servandis, ad neminem alium legem hanc decebat inscribi, nisi

ad Praefectum Urbi, cui aedificiorum publicorum in Urbe cura impendebat, ita tamen, ut nova opera non moliretur, sed veteribus excolendis attenderet *l. 19. de operib. public.* Verum Praefectus hic diligentiam effugit Contelorii, & Corfinii, qui huiusmodi Praefectorum seriem elabora-

borarunt, tum & ipsius Ritterii, qui nihil heic adnotat, etsi ipse eodem illo anno CIOIOCCXLV., quo Novellas has vulgavit, *Historiam Praefecturae Praetorianae* etiam ediderit.

II. *Hoc* apud amplissimi. venerandi. ordinem senatus congruis. *structionibus* (lege *instructionibus*) *precipimus adlegari*. In editis: *Hoc amplissimo venerandi Senatus ordini congruis instructionibus praecipimus allegari*.

III. *Et cum ex deliberato*. In editis: *Ut cum ex deliberato*.

IV. *Quapropter inlustris magnitudo tua*. In editis: *Quapropter inlustris Magnificentia tua*.

V. *Dat. V. id. iul. Rau. don. leon. & maioriano consl.* In editis: *Dat. VI. Id. Iul. Rav.* ipsis AA. COSS. Discrimen in die, quod non advertit Brenckmannius, qui tamen *cit. epist. p. 636.* consulatus subscriptionem adnotavit, & post eum Ritterius adnotat. (b).

TITULUS V.

De bonis caducis five proscriptor.

Titulus hic in editis est VII. Lectionum varietates leves.

I. *Erarii nostri commodis abjurantur*. In editis: *Aerarii nostri commodi abjurantur*. Ritterius adnotat. (b) scribendum suggerit *commodo*.

II. *Preterire (e pro i) non debet*. In editis: *Praeteriri non debent*. Rittershusius, & Gothofredius errorem aufugerant.

III. *Investigatis quoque*. In editis: *Vestigatis quoque*.

IV. *Vel pensionum emolumenta discuiat*. In editis: *Vel pensionum emolumenta discuti*. Recte Mss. Ottob.; antecedit enim particula *ut*, & inferius habetur *instruat*.

V. *Ut sicuti fisco &c. ita erario &c.* In editis: *Sicuti fisco &c., aerario &c.*

TITULUS VI.

De sci munialibus uel viduis & de successionibus earum.

Titulus hic habetur in editis n. VIII. Codicis ab editionibus discrepantiae.

I. *Cujus sacrosanctam venerationem ledi &c. prohibemus*. In editis: *Cujus sacrosanctae venerationem laedi prohibemus*.

II. *Deo dicata virginitas praeter ulum. penitencie vitium ad senectutes (e pro i) annus (u pro o) &c.* In editis: *Dei dicata virginitas praeter illum poenitentiae vitium ad senectae annos &c.* Ritterius adnotat. (d) primam lectionem adduxerat, & adnotatione sequenti illud pro *illum* reponendum suaserat.

III. *Ad illicitas. trahatur inlecebras*. In editis: *Ad illicitas trahantur illecebras*. Ritterius adnotation. (f) emendaverat.

IV. *Continuata virginitate censuerit*.

In editis: *Continuata virginitate censuerunt*. Utrumque sustineri potest.

V. *Eadem pena constringi. eciam illam que parentibus. destituta. intra praedictae. etates annus voluerit consecrari*. In editis: *Eadem poena constringi etiam quae illa parentibus destituta, ut intra praedictae aetatis annos voluerit consecrari*. Vid. emendationem Ritterii adnotat. (g).

VI. *Digna siquidem. tali premia (lege praemio) & successionem censenda est*. In editis: *Dignam siquidem tali praemio, & successionem censendum est*.

VII. *Et solitaria (adde m in fine) vitam non eo eligunt*. In editis: *Et solitariam vitam non colligunt*.

VII. *Vel*

VIII. *Vel parentibus propinquisque.*
In editis: *Vel parentibus propinquis.*

IX. *Aut si hii fortasse defuerint.* In
editis: *Aut si his fortasse defuerint.*
Ritterius emendavit adnotat. (k).

X. *Que tum se probare potuerit.* In
editis: *Quae tam se probare potuerit.*

IX. *Ut filius (u pro o) in gremio in-*
dulgentie sue, possitus (s redundat, &

u pro o) &c. prosequantur. In editis: *Ut*
filio in gremio indulgentiae suae posito &c.
prosequantur.

XII. *Sub jure postea gener vindicet.*
In editis: *Sui juris postea gener vindicet.*

XIII. *Impiis. que commentis.* In edi-
tis: *Impiisque mentis.* Ritterius adnota-
tion. (q) emendavit.

TITULUS VII.

De curialibus & agnatione vel detractiōe prae-
diorum eorum & de ceteris negutiis.

In editis Titulus hic primas ducit inter Novellas Majo-
riani: Verum licet in Ottob. Codice ordine VII. occurrat,
tamen postremus quodammodo est, cum pag. 125. Novella-
rum recensio terminetur; Ibi enim Rubrica tantum Tituli
hujus nostri habetur, & pauca haec: *Impp. leo & maiorianus*
aa. basilio ppo. Curiales nervus esse reipublice ac ui &c. In Mss.
G., & in edit. Sichard., Lugd., Rittershus., & Gothofr.
male legitur *servos* pro *nervos*. Dolendum quidem, hoc loco
praecipue Amanuensem nostrum incoeptum opus intermisisse,
cum non tantum insignium variarum lectionum beneficio nos
orbaverit, quibus corrupta ceterarum Novellarum loca sana-
rentur, verum etiam trium anecdotarum Majoriani Novella-
rum desiderium reliquerit, quarum rubricas dumtaxat in In-
dice superstites habemus, ut inferius singulis locis monebimus.

TITULUS VIII.

De reddito iure armorum.

Titulus primae ex tribus anecdotis Majoriani Novel-
lis, quas nobis Amanuensem per operis intermissione superius
invidisse, monuimus. Titulum alium ita inscriptum su-
perius quoque inter Novellas Valentinianaeas n. VIII. juxta
Codicis nostri ordinem recensuimus. Rubricam heic deprava-

vate

vate exscriptam primum fuisse conspicimus, cum ex litterarum oblitteratarum vestigiis appareat, Amanuensem adliniisse *earumorum*, sed postea, errore agnito, adscititiis litteris deletis, restituisse *armorum*. Dicerem, Majorianum armorum gestationem forte Novella hac permisisse, ut se, & imperium a Vandalis, ab Alanis, aliisque barbaris, contra quos in Italia, & Gallia dimicavit, tueretur, sicut Valentinianum fecisse, constat altera sui Novella ita quoque inscripta, ut se a Vandalorum incurfibus muniret, quemadmodum adnotation. (3) ad Novellam V. anecdotam advertimus.

TITULUS IX.

De adulteriis.

In editis Titulus hic *n.* pariter IX. habetur, & Novellarum Majoriani numerum ibidem claudit. Vide, quae de hac Novella dicta a nobis sunt ad Titulum XXV. *Legis Romanae*, quae postremo loco sequitur, adnotat. (5)

TITULUS X.

Neque Senatorē . ur̄d̄ rome neque ecclesiā ex testamentū sibi acer (legerem *a certis*) p̄sonis . aliquid relictum fisco inferre cogendum & de populis urbicis .

Hic est Titulus alterius Majoriani Novellae anecdotae .

TITULUS XI.

Episcopali iudicio . & ne quis invitus clericus . ordinetur uel de ceteris negociis .

Titulum hunc exhibent vulgatae editiones sub *n.* II., ubi Rubrica ita legitur : *De Episcopali iudicio, & de ceteris negotiis, & ne quis invitus clericus ordinetur*. Titulum alterum

non

non dissimili fere inscriptione insignitum jam recensuimus superius, servato Ottob. Codicis ordine, inter Novellas Valentinianeas n. XXXII.

TITULUS XII.

De aurigis & sediciosis;

Tandem hic est tertius ex tribus illis anecdotis Novellis Imp. nostri Titulus, & Ottoboniani Codicis postremus, cujus Indici nos modo hujus Tituli Rubricam acceptam referimus, dum ejusdem, & duorum ceterorum anecdotorum Titulorum desiderium dolemus.

In editis IX. tantum Novellarum Majoriani Tituli circumferuntur, quos XII., & forte etiam plures, extitisse, docet nos Ottobonianum Mss. In Indice,

quem modo ad ejus fidem expressimus, trium ceterarum Novellarum, quae desiderantur, titulos habes n. VIII., n. X., & n. XII.

INDICIS TITULORUM NOVELLARUM MAJORIANI IMP.,
ET VARIARUM LECTIONUM

F I N I S.

AUCTARIUM VARIARUM LECTIONUM

ALIQUOT

IN NONNULLA LOCA INSTITUTIONUM CAII

AD FIDEM

VETUSTISSIMI MSS. OTTOBONIANI.

Monuimus superius ad Titulum VII. Novellarum Majoriani in Codice nostro Ottoboniano pag. 125. abrumpi Novellarum recensionem; Verumtamen Codex non omnino ibidem propterea deficit, cum eadem pagina a tergo habeantur Cui Institutiones, nulla tamen Inscriptione praefixa, sed dumtaxat temere adnotata Rubrica Tituli II. ad Titulum I., idest *de numero servorum manumittendorum*; cum sane alia sit Tituli I. Rubrica non in vulgatis tantum editionibus, sed etiam in Mss., & praecipue in Svevico-Vaticano signato n. 1023., alias 1024., ubi pag. 9. a tergo legitur: *Incipiunt tituli Gai institum liber primus I. de libertatibus servorum*. Quare ne per nos aliquid intactum relinquatur, quod in Ottoboniano nostro Codice reperitur, addere heic nunc constituimus nonnullas, licet exiguas, lectionum varietates in Cui Institutiones, quas pauculae, quae supersunt, ejusdem Codicis paginae nobis suppeditant, spretis tamen puris, putisque Amanuensis erroribus, quos qui in variantium censum adsciscere vellet, litteris, & otio abuteretur. Animum nobis ad hoc addidit Ritterii nostri exemplum, qui ex Mss. Principis Gothani lectionum variarum segetem satis amplam collegit in has ipsas Cui Institutiones, licet ipse tamen ea sectetur mendorum crepundia, quae nos flocci facere consuevimus. Ritterii lectiones ex Mss. Gothano habes apud Antonium Schultingium in *Jurisprudentia veteri Ante-Justiniana To. I.*, editionis tamen nuperae Lipsiensis anni 1737., quibus ac-

cedunt

cedunt lectiones aliae ex editionibus Basileensi Sichardii, Lugdunensi, Parisiensi, Genevensi, tum Pacii, Alexandrii, & Oizelii, quas habes ibidem ab calcem Tom. II. Quare, cum in Codice nostro desideretur primum Proemium, haec post laudatam superius Rubricam occurrunt, quibus alterum Lib. I. Proemium auspicatur.

LIBER I.

TITULUS I.

Pr. Libro primo dicit. Ineditis: Caii Institutionum Liber primus dicit. In Mss. altero Svevico-Vaticano n. 1171. ita legitur pag. 76. Incip. lib. Gai. Gaius institutionum libro primo dicit.

Ibid. §. 4. Dediticii vero nulla ratione possunt ad civium romanorum libertatem ordines (e pro i) beneficio pervenire. In editis: Dedititii vero nulla ratione possunt ad Civium Romanorum beneficium pervenire. Sichardius quoque in margine reposuerat ordinis beneficio.

§. eod. Civium romanorum privilegium consecuntur. In editis: Civium Romanorum privilegia consequuntur.

§. 6. Aut si libertus civis romanus filios non habuerit. In editis: Aut si libertus Civis Romanus Filios liberos non habuerit. Vid. heic Aleandrum, & Schultingium adnotat. (52).

§. eod. Similiter data manumissio non valebit. In editis: Similiter data manumissio non valet. Codex Gothanus ab Ottob. non differt, nec editio Sichardii.

§. 7. Praeterea minor XX. annorum. dominus libertatem servo dare non potest. In editis: Praeterea minor quicumque XX. annorum dominus servo suo libertatem dare non potest.

TITULUS II.

De numero servorum. testamento manumittendorum.

Pr. Qui vero tres duos (i. e. duos) tantummodo manumittit. In editis: Qui vero tres, duos testamento manumittit.

Ibid. Qui amplius habuerit quam XXX. In editis: Qui amplius triginta habuerit. Sichardius: Qui amplius, quam triginta habuerit. Dein habetur in nostro Codice hiatus a verbis de numero servorum manumittere potest usque ad illa his manumissionibus in §. 1.

§. 2. Ut illis (lege illi) tantum libertatis (lege libertatem) habeant. In editis: Ut illis tantum libertas valeat.

§. eod. Integre in servitute. eos decretum est permanere. In editis: Integre in servitute eos certum est permanere. Utramque lectionem proponit Sichardius ex suis Codd. Et etiam editio Lugdunensis, & Genevensis in margine habet decretum.

§. eod. Is qui testamentum fecit. In editis: Is, qui testamentum facit.

§. eod. Qui primus qui posterior, fue-

rit manumissus. In editis: Qui primus, qui posterior manumissus fuerit.

§. 3. Hic hiatus alius ob reiteratum recursum vocis manumissi, qui Amanuensis oculos facile ad posteriora, relictis intermediis, protraxit.

§. 4. Nam si incolumis quiscumque. diverso tempore manumisset inter eos qui per testamento (lege testamentum) manumissi sunt nullatenus teneantur. In editis: Nam si incolumis quiscumque diverso tempore manumisit, qui per testamentum manumissi sunt, nullatenus computentur. Mss. Gothanum heic legit in eos pro inter eos, ut habet rectius Mss. Ottobonianum, & ut legitur etiam in Codd. Lugdunensi, Batavo, & Nispeniensi, teste Meermanio in Specimine animadversionum criticarum in Caii Institutiones To. VII. Nov. Thes. Jur. Civ., & Can., quod cernitur quoque in editionibus Sichardii, Bouchardii, Lovanienfi, & Ludovici Pesnotii, ut jam hac lectione nihil sit certius.

TITULUS III.

De curatione.

In editis Titulus hic est VIII., & ultimus Libri I. *Institut. Cail*, & inscribitur *de Curatoribus*. Ne alicui suspicio suboriatur, num in Codice nostro aliquae hoc loco paginae desidererentur, monemus, Titulum hunc III. signari fere ad oram pag. 126. *a tergo*, non vero initio paginae alicujus, ut aliquot antecedentes excidisse, suspicari umquam possit.

Pr. *Maiores everfores & insani*. In editis: *Majores everfores, insani*.

Ibid. *Usque ad vicissimum quintum annum impletus (lege impletum)*. In

editis: *Usque ad viginti, & quinque annos completos*.

Ibid. *Sub curatoribus esse jubentur*. In editis: *Sub curatore esse jubentur*.

LIBER II.

TITULUS I.

Codex noster pag. 127. *lin. 7.*, nulla praefixa Inscriptione, vel Titulo, post finem Tituli superioris, qui in vulgatis editionibus est VIII., sic habet: *Gajus superiore commentario &c.*, quae verba ad *Tit. I. Lib. II.* pertinent.

§. 3. *Incorporalia etiam sunt jura praediorum. urbanorum jura sunt. stillicidia fenestae. altius eregendi domus. aut non eregendi. & luminum ut ita aliquis fabricet ut vicine domui. lumen non tollatur vel rusticorum. praediorum viro rusticorum. iura sunt viae vel iter &c.* In editis: *Incorporalia etiam sunt jura praediorum urbanorum, vel rusticorum. Praediorum urbanorum jura sunt, stillicidia, fenestrae, cloacae, altius erigendae domus, aut non erigendae, & luminum, ut ita quis fabricet, ut vicinae domui lumen non tollat. Praediorum vero rusticorum jura sunt via, vel iter &c.*

§. 4. *Aut vineam*. In editis: *Aut vineas*. Mss. Gothanum congruit cum Mss. Ottobon.

§. eod. *Solo cedit*. In editis: *Solo cedat*. Parisiens. Editio ann. 1586. cohaeret Mss. Ottob.

§. eod. *Quod & de cartis vel pargamenis*. In editis: *Quod & de chartis, & pargamenis*. Utramque lectionem exhibuit Sichardius, primam in margine, alteram in contextu.

Tandem §. 6. *Tit. I. Lib. II. pag. 127. a tergo* ad illa verba *illis. qui aliena presumpserunt truncantur Cail Institutiones*, & simul insignis ipse Codex Ottob.

VARIARUM LECTIONUM IN CAII INSTITUTIONES

F I N I S.

CONSTITUTIONES
VALENTINIANI III. IMP.

JAM AB ALIIS ANTEA EDITAE,

QUAE

IN CODICE THEODOSIANO DESIDERANTUR,

*Quaeque in ejus Supplementum nunc recuduntur,
atque adnotationibus illustrantur.*

CONSTITUTIONS

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

VALERIANUS III. IMP.

IN CODICE THEODOSIANO DESIDERANTUR

COMMONITORIUM VALENTINIANI III. IMP.

*Pro quodam homine Siciliam misso ad componendos redditus
Ecclesiae Ravennatis, & ad Conduktorum
pensiones colligendas ⁽¹⁾.*

I.

..... & conductores vel ho-
mines nostri feliciter Siciliam pervene-
ris

ADNOTATIONES.

(1) Constitutionem hanc, seu Com-
monitorium cum ceteris, quae se-
quuntur, omnium primus edidit do-
ctissimus Mabillonius ad *Supplementum
Artis Diplomaticae* in Appendicis Part.
II. pag. 88., quae sane omnia ex fu-
gientibus litteris ipsius authentici in
Phylira se excepisse testatur in Museo
Francisci Moscardii Veronensis, &
quorum ipse sensum, & rationem ex-
ponit ibidem Cap. III. n. 1. Eadem
etiam ipse memoraverat antea in *Iti-
nere Italico* Cap. XVI. pag. 23., dum
quae exstantiora Veronae adverterat,
recenseret. Deinde haec etiam edita
sunt ab eruditissimo Benedicto Bac-
chinio in Appendice ad Agnellum
pag. 61., qui pleniora eadem exhibuit.
Tandem praeclara haec Papyrus ces-
sit Museo V. Cl. Marchionis Scipio-

nis Maffei, qui statim e re sua puta-
vit esse singula, quae in hoc Monu-
mento continentur, diligentius, at-
que fidelius, quam ambo ante ipsum
litterati Viri peregerint, exponere,
quod sane perfecit post Historiam Di-
plomaticam inter Antiquissima Monu-
menta Papyracea n. I. pag. 130., ut
unicuique, qui eadem apud singulos
Scriptores expendere velit, luculen-
tissime innotescet. Nam ubi heic in
principio ceterae Editiones habent *ecies*,
Maffei habet *acies*, quod innuit, in
Papyro exaratum fuisse *facies rationes*;
Ita n. IV., ubi nomina pensionum
exeruntur, in editis legitur *ni pro nii*,
quod vocem *patrimonii* protendit, ejus
scilicet, quod in Agro Siculo Raven-
natis Ecclesia tenebat, ut nunc ce-
tera omnia praeteream. His accedit
Anto-

ris duodecimae & tertiaedecimae Ind....⁽²⁾ Massae

Fadi-

ADNOTATIONES

Antonius Terrasonius, qui eadem protulit ad calcem Historiae Jurisprudentiae Romanae Gallice scriptae, & Parisiis vulgatae anno MDCCL. inter ipsius *Veteris Jurisprudentiae Romanae Monumenta*. Verum ipse turpiter alucinatus est, qui haec ipsa, veluti inter se diversa bis nobis exhibuit, primum scilicet ex Mabillonio §. III. nn. LXXIX., LXXX., LXXXI., & LXXXII. pag. 64., & seqq., tamquam *Commonitorium Theodosii Junioris pro Sisinnio, cui res a Tranquillo extortae fuerant, sed per Pyrrhum Tribunum jussu Imperatoris restitutae*; Tum rursus ex Maffei propositum §. eod. num. LXXXIII. pag. 66., & seqq., tamquam *Documentum datum missae cuidam personae ad colligendos Ecclesiae Ravennensis redditus in Siciliam*. Verum Monumenta haec, quae ipsissima sunt, nihil inter se differunt, nisi excipias, quod Maffei integriora, quam Mabillonius, & Bacchini, eadem exhibuit, tum quod non uno modo a laudatis Auctoribus eadem exponuntur. Ego tamen facile assentior Maffei potius, quam Mabillonio, quandoquidem conjicere licet ex duobus hujus Monumenti locis, Sisinnium fuisse *Conductorem Massae Fadiliana*, quae cum juris esset Ecclesiae Ravennatis, pensiones propterea ab ipso eidem, ut & a ceteris Conductoribus, annuae pendendae erant. Tum eidem Sisinnio actio de *Fundo Partilatico* mandatur, scilicet forte contra Tranquillum quemdam, qui fundum eundem fiduciae nexu sub certa quadam pactione obligaverat. Pyrrhus vero, qui Tribunus dicitur, fuit, mea quidem sententia, Administrator, qui pecuniam ex praefatis pensionibus quaesitam custodiebat, & quoniam ipse munus hoc negligentius obiverat, idcirco peractae administrationis rationes homini, cui Commonitorium hoc ab Imperatore inscribitur, reddere compellitur. Ne-

mo sane ignorat, insigniores Ecclesias antiquitus patrimonia in longinquis etiam regionibus obtinuisse beneficio donationum, quas a piis hominibus pro ipsorum animae remedio, ut tunc dicebatur, passim peragi consueverat. Quam late pateret Revennatensis Ecclesiae possessio, atque dominium in Agro Siculo, colligi abunde poterit ex Agnellio, ubi in Vita Mauri, qui fuit XXXIV. illius Ecclesiae Episcopus, maximam frumenti, vestimentorum, & pecuniae vim recenset, quam Sicilia Ravennam ex eorundem bonorum redditu Benedictus Diaconus Siculi Patrimonii Rector asportaverat. Bona etiam intra Siciliam obtinuit Mediolanensis Ecclesia, quorum tuitiorem Theodericus commendat Adilae V. I. Comiti, ut legere est apud Casiodorum *Variar. Lib. II. epist. 29*. Hic sane, nec alius verior hujus Monumenti sensus, ac notio esse videtur, ut ex ipsius reliquiis, quae ex temporum edacitate superfuerunt, colligere licet; Ipsum enim quamvis exaratum sit Aegyptiaca charta, quae quinque pedes etiamnum protenditur, tamen magna sui parte corruptum cernitur, etsi Monumenta hujusmodi non tam saepe teri soleant, quam Libri, & religiosius ut plurimum eadem servantur, quo res domesticas plerique curare magis, quam Libros solent. Hoc quidem Monumentum authenticum Mabillonius vetustius appellat iis omnibus, quae in ejus manus pervenerant, utpote quod prodierit Consulatu Theodosii Jun., & Albini, idest anno Ch. 444., ut inferius patebit. Nunc vero videndum remanet, cui hoc Monumentum revera sittribuendum. Mabillonius quidem, & Terrasonius, ut ex recitatis superius eruitur, Theodosii Junioris existimant; Verum ipsi toto Caelo errant, quandoquidem cum de bonis in Agro Siculo positis heic agatur, cumque Sicilia, ut ex No-

vella

Fadiliana⁽³⁾ quam ille..... profligavit discussis
omnibus & undecima.
Ind⁽⁴⁾... acies rationes, ut quidquid per illius negle-
gentiam perditum vel corruptum est, tua industria
corrigatur, adque nobis reformetur: nihilominus...
..... proficis dem re-
lictis scire possimus si ut dum a nobis... a-
lius fuerit directus, fidei industriaeque tuae pos-
sit noster Ante omnia de fundo Par-
tilatico, quem Tranquillus in temp..... iori
quon-

ADNOTATIONES

vella nostra V. anecdota inter cetera alia plurima argumenta praecipue evincitur, ad Occidentale Imperium pertineret, qui poterat proinde Theodosius, qui Orientalem ditionem regerat, Siciliae rebus prospicere, ut Imperii sui fines inde transigeret? Quare potius Valentiniano Monumentum hoc tribuendum existimo, cui res Siciliae, & Occidentale Imperium commissum fuerat, quique cum Ravennae insidere consuevisset, ut superius advertimus ad Novellam IV. anecdotam adnotation. (15), eo etiam forte exactas pensiones per navim transmitti, & in horreo suo condi praecepit, quod uberius infra adnotation. (11) expendere satagemus.

(2) De Indictionibus jam abunde egimus ad Novellam IV. anecdotam adnotation. (8); Nunc tantum advertimus, Indictionem XII., & XIII. incidere in ann. Ch. 444., & 445.

(3) Praedia, sive Agri Massae dicebantur. Heic nunc occurrit *Massa Fadiliana*, atque inferius habetur etiam *Massa Enporitana*, & *Massa Cassiana*, quae sane hujus vocis exempla forte antiquiora ceteris omnibus haberi debent. Divus etiam Gregorius Massas appellat Agros, quos in Sicilia habe-

bat Romana Ecclesia; atque hac etiam voce utitur Anastasius Bibliothecarius in Vita Zachariae, tum & alii Scriptores. Plures in his Massis familiae degebant, quae colendis agris operam navabant. Hujus nominis vestigium superfuit adhuc in voce *Massarie*, ut alicubi Agros quosdam appellare mos est. Sed plurima harum Massarum nomina habes apud Divum Gregorium, ut supra monuimus; Occurrit enim *epist. 62. lib. VII. Massalena*, & *Samanteria*, quae haud longe aberat Panormo, tum *epist. 22. lib. XI.*, & *epist. 49. lib. X. Gelas*, dein alibi *Massalargia*, *Varroniana*, *Cinciana*, aliaeque, quibus brevitatis gratia consulto parcimus. Massas postea a nonnullis Mansos, sive etiam Mansa dictas fuisse, erudite notat Lacerda in *Adversariis Sacris Cap. 77. n. 12.* ex Flodoardo *Lib. II. cap. 10.*, & 11., & Rocchus Pyrrhus in *Notitiis Siciliensium Ecclesiarum To. I. pag. 31.* Vid. Du Fresneium in *Glossario*, & Muratorium *Antiquit. Medii Aevi Dissert. XV. To. I. col. 876.*, qui docet, etiam servos, & liberos homines, qui Massas, seu praedia excolenda suscipiebant, *Massarios* dictos fuisse.

(4) Indictio XI. incidit in annum 444.

quondam sub certa depactione ⁽⁵⁾ fiduciae nexu obligaverat juxta nem quam tecum portaveras, quam ipsi Pyrro refudisti, quia proxime . . . a nescio quibus, quorum personam ignoramus, dicitur occupatum elic . . . auct e ut domui nostrae reformetur vel cer nis qui se obici functi satisfaciat debito . . Ut in hac parte prudentiam tuam ostend profligaveras, quoniam cautionem ipse tecum habes majorem tibi adquires; quos solidos ⁽⁶⁾ cum pensiones quartaedecimae Indictionis ⁽⁷⁾ . . . praeteritis temporibus. Quidquid sollicitudine tua exactum fuerit deferas, vel certe fide & periculo ordina . . . in eis bus cum omnia documenta quae Pyrrus egerit dirigas debit regtori servata iustitia exige, ut cum nobis satisfactum fuerit de ejus habita moderatione judicare possimus; quaeque tamen vere jura omnia requirantur, ne in aliquo nobis aut secundae sententiae dispendium adferatur. Simili modo & de peculia Clodian andum esse jubemus. Ad conductores etiam, vel Actores ⁽⁸⁾, & simul nostri litteras dedimus, ut ad-

ADNOTATIONES

(5) Haec habetur *depactione*, non *depectione*, ut legitur saepius in Codice Theodosiano, & ut ejus Editores legendum contendunt. Patet etiam ex hoc loco, vocem hanc non semper pro turpi pacto designando fuisse usurpatam, quod etiam alias monere continget ad Tit. VIII. *Legis Romanae*, quae proxime sequetur, adnotation.(3).

(6) De Solidis jam abunde egimus adnotation. (18) ad Tit. II. *Legis Romanae*, quo recurri poterit.

(7) Indictio XIV. incidit in annum 446.

(8) Consule, quae de Actoribus inferius diximus adnotat. (17) ad dictum Tit. II. *Legis Romanae*, ubi etiam videas, quae recte huic loco convenient.

(9) De

ut admonitione nostra pro utilitate nostri..... obsecundent iussionibus. Vide ergo, ne rursus aut tarditas, aut deside.....eria intercedat, & novitate nos excogitare ipse facias speclr* per..... domui nostrae necessatur* si navis fuerit inventa, quae ad Ravennatem portum⁽⁹⁾ feliciter oportuno tempore disponat transmittere, n.....nias, qui Ravenna⁽¹⁰⁾ veniat, ad urbem mittatur, & in horreo nostro⁽¹¹⁾.....consignetur. Et manu Domini⁽¹²⁾ suscribitio.

* i. e. specialiter

* sic f. nec cessetur.

Opto

ADNOTATIONES

(9) De Portu Ravennate ita insigniter loquitur Jornandes Cap. XXIX. De rebus Geticis: Ravenna Urbs inter paludes, ac pelagus, interque Padi fluenta uni tantum patet accessui. Haec in sinu regni Romani super Mare Jonium constituta in modum Insulae aquarum redundatione concluditur. Habet ab Oriente mare, ab Occidente vero habet paludes, per quas unus angustissimus introitus, ut porta relictæ est. A Septentrionali quoque plaga ramus ille ex Pado est, qui fossa vocatur Asconis. A Meridie idem ipse Padus, quem solum stuviorum regem dicunt, cognomento Eridanus, ab Augusto Imperatore latissima fossa demissus, qui septima sui alvei parte mediam insluit Civitatem, ad ostia sua amoenissimum portum praebens, qui Classsem CCL. navium, Dione referente, tutissima dudum credebatur recipere statione. Qui nunc, ut Fabius (Cl. Zirardinius in Edificiis profanis Ravennae Lib. I. Cap. VII. adnotat. (k) pag. 80. putat legendum Ablavius) ait, quod aliquando portus fuerat, spatiosissimos hortos ostendit arboribus plenos, verum de quibus non pendeant vela, sed poma. Trino siquidem urbs ipsa vocabulo gloriatur, trigeminaque positione exultat,

idest prima Ravenna, ultima Classis, media Caesarea inter Urbem, & mare, plana mollitie, arenaque munita, vectationibus apta.

(10) Heic legendum crederem Ravennam, ut & cuique attendenti patebit.

(11) Zirardinius, quem alias cum laude memoravimus, in Edificiis profanis Ravennae Lib. I. Cap. VI. adnotation. (B) pag. 53. timide proponit, an Horreum, quod heic nunc designatur, Ravennae statui debeat, ut ad Valentinianum pertineat. Ego quidem citra ullam arrogantiam affirmari posse crederem, heic de Horreo Ravennae fito sermonem haberi, cum illud ad urbem, quod praecedit, non nisi de Ravenna intelligendum existimem, ubi scilicet Valentinianus degere consueverat, ut etiam superius adnotat. (1) monuimus; Si quidem non video, quomodo citra monstrum de Urbe Roma interpretari debeat; Nam si Sicilia Romam fructus, aut pensiones mittendae erant, ut tum in horreo Imperatoris conderentur, quid opus erat, easdem ad Ravennatem Portum per navim transmitti, ut dein iterum Romam adveherentur cum rerum ipsarum periculo, temporis detrimento,

Q

* valeas .

Opto multos annos bene val *⁽¹³⁾ .

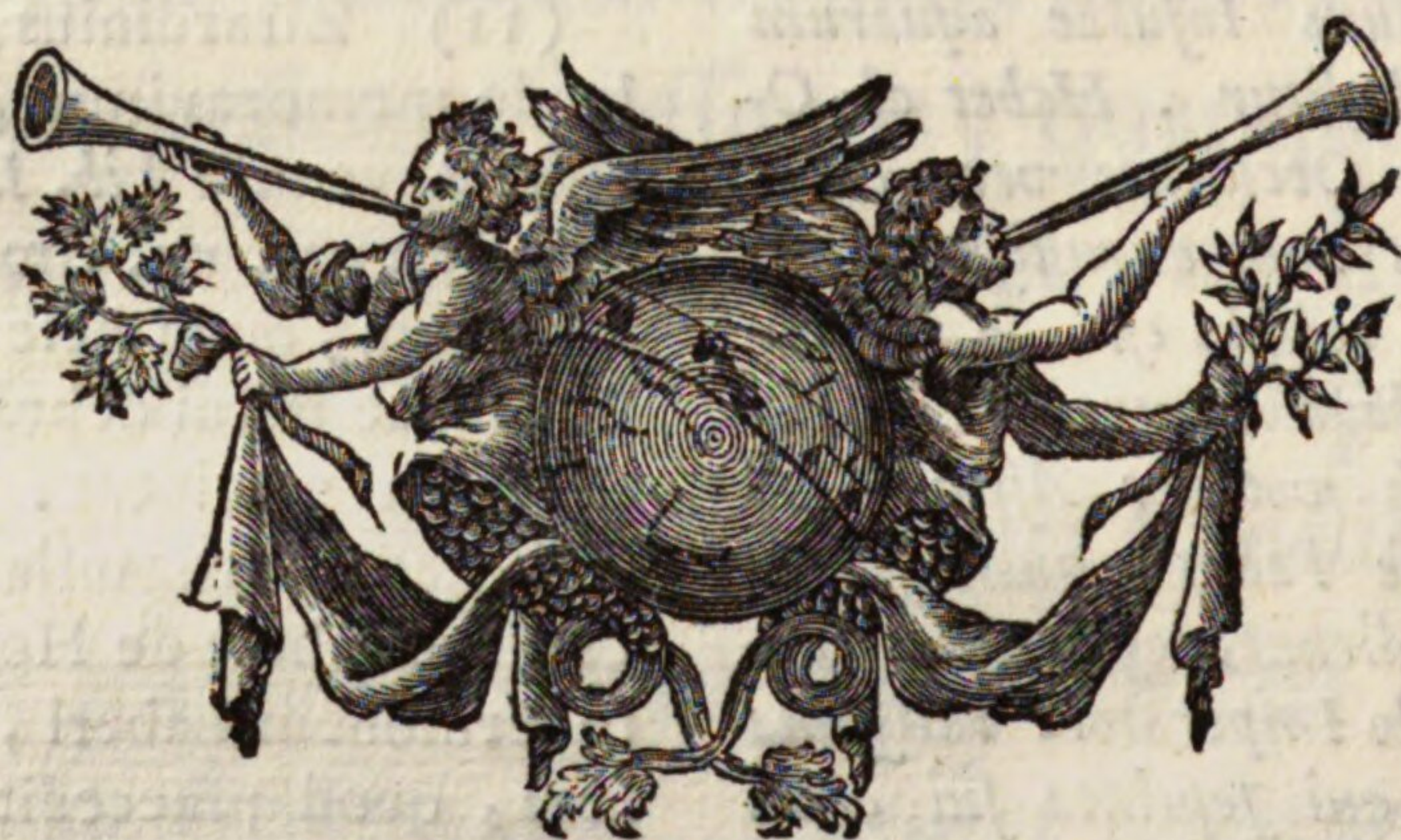
A D N O T A T I O N E S

to, tum etiam inutili itineris longinquioris impensa? Recta enim Romam transmitti poterant, praesertim quod quaerendum erat compendium itineris, Imperatore sic jubente: *Vide ergo, ne rursus aut tarditas, aut desidia intercedat*, ut nimirum heic paulo superius legitur. His accedit, quod Jacobus Gothofredius ad l. 6. Cod. Theod. de Annon., & Tribut. censuit, partem Annonae Cellariensis, quae ex Annonariis Regionibus percipiebatur, Ravennam adsportatam fuisse, quae certe nonnisi in Horreis condi poterat, ut proinde a Zosimo Lib. II. Cap. 10. Ravenna appelletur τροφὰς ἔχουσα

ἀρνούσας: *Alimenta habens sufficientia*. Vide Zirardinium loc. cit.

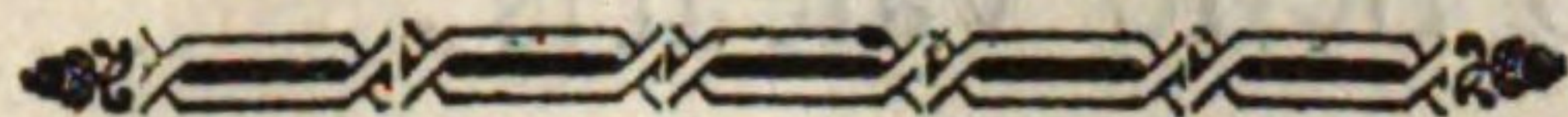
(12) Jam supra monuimus ad Novellam II. anecdotam adnotat. (18), consuevisse Imperatores ipsorum Constitutionibus subnotare: *Et manu divina*; ut videre est praecipue in Novellis inter Theodosianas XX., XXIV., & XXV., tum etiam alibi.

(13) Salutatio hujusmodi etiam ab Imperatoribus usurpabatur interdum, cujus rei testis est praecipue Novella inter Valentinianas VII., quae sic clauditur: *Optamus vos felicissimos, ac florentissimos, nostrique amantissimos per multos annos bene valere, sanctissimi ordinis P.C.*

EPISTOLA EIVSDEM AUGUSTI

*Ad Conductores, & Actores Ecclesiae Ravennatis
in Agro Siculo ⁽¹⁾.*

II.

.....
..... de nostra incolumitate gaudere. Illud etiam ad-
monemus, ut Sisinnio Conductori Massae Fadilanae,
manente dispositione Conductorum vestrorum, ejus
jussionibus obsecundetis; cui post egressum Pyrri
Trib.* ad omnia quae minime egit procuranda... * Tribuni
..... nitorio ⁽²⁾ nominis ⁽³⁾ nostri cura * man- * curam
davi-

ADNOTATIONES

(1) Non solum Epistola haec, sed & proxima missa videtur ab Imperatore ad Conductores, vel Actores praediorum Ecclesiae Ravennatis in Agro Siculo, quas etiam dedisse memorat supra in Commonitorio, dum ait: *Ad Conductores etiam, vel Actores, & simul nostri litteras dedimus, ut admonitione nostra pro utilitate nostri obsecudent jussionibus.* Si quidem hac Epistola praecipit Imperator, ut Conductores, vel Actores dictorum praediorum novi Administri mandata exequantur, sive *ejus jussionibus obsecudent*, ut & in hac, & in sequenti Epistola ipse Imperator loquitur. Utraque haec Epistola a Mabillonio *Rescriptum* dicitur.

(2) Heic primum occurrit vox *Commonitorium*, ut Valentinianus ipse superiorem Constitutionem appellavit, & ut nos etiam ex eodem illam inscripsimus. *Commonitorium* quidem heic idem est, ac *Documentum*, seu Instru-

ctio, quo sensu in multis legibus adhibetur, & ab Ammiano Marcellino usurpatur. Exstat etiam *Commonitorium Papae Caelestini Episcopis, & Presbyteris euntibus ad Orientem*, scilicet ad Concilium Ephesinum, quod ex Bibliotheca Colbertina, & ex Mss. Vaticanis ediderunt Lupius, & Balutius, ac tandem accuratius exhibuit ex Bibliotheca Capituli Veronensis Cl. Maffei *loc. cit.* pro illustratione hujusmet Epistolae pag. 137. Codex siquidem, ex quo illud Maffei protulit, continet antiquam Ephesini Concilii versionem, atque nimirum post Epistolam Pontificis ad idem Concilium memoratum ejusdem etiam *Commonitorium* subsequitur, quod male a Concilio sejunctum edidit Balutius. Ipsum autem quoniam breve est, heic & nos iterum sistimus ex laudati Codicis fide:

Commonitorium Papae Caelestini Episcopis, & Presbyteris euntibus ad Orientem.

davimus : & nemo vestrorum rebellis con . . . ne in exemplo disciplinae ultioni prosteratur ; quidquid enim nemo . . . pro nostris commodis egerit , ex lectione Commonitorii nostri gratum . . . esse scibitis ⁽⁴⁾ . Opto bene valeatis .

ADNOTATIONES

Caelestinus Episcopus . Commonitorium Episcopis , & Presbytero euntibus ad Orientem .

Cum Deo nostro , sicut credimus & speramus , auctore , ad destinata vestra Caritas venerit loca , ad fratrem , & Coepiscopum nostrum Cyrillum consilium vestrum omne convertite , & quicquid in ejus videritis arbitrio , facietis . Auctoritatem Sedis Apostolicae custodiri debere mandamus ; siquidem instructiones , quae vobis traditae sunt , hoc loquantur , ut interesse conventui debeatis . Ad disceptationem si fuerit ventum , vos de eorum sententiis judicare debetis , non subire certamen . Quod si transactam Synodum , & redisse omnes Episcopos videritis , requirendum est , qualiter fuerint res finitae : si pro antiqua fide Catholica res gestae sunt , & sanctum Fratrem meum Cyrillum Constantinopolim didiceritis profectum , ire vobis illo necesse est , ut Epistolas nostras Principi porrigatis . Quod si aliter actum est , & in dissensione res sunt , ex ipsis rebus conicere poteritis , quid cum consilio supradicti nostri fratris agere debeatis .

Dat. VIII. Id. Mai. Basso & Antiocho Coss.

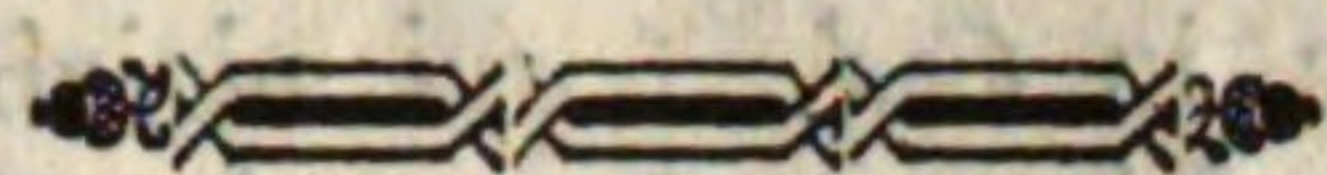
Tandem apud Martenium in *The- sauro Anecdotorum To. V. col. 17. , & etiam alibi exstat Orientii Eliberitani Commonitorium Fidelium* , quod nunc recusum est Pisauri cura eruditissimi Viri Paschalis Amatii Popularis , & Amici nostri longe spectatissimi in *To. VI. Collectionis omnium Poematum n. VII. ,* quae sane & carminum numero absolutissima , & Prolegomenis , ceterisque additamentis locupletissima Editori laudem comparat , & litteratorum Virorum gratiam , studiumque exposcit , ac jure meretur .

(3) *Nominis pro Numinis .* An Nomen , seu potius Numen scribendum sit , disputat Cuiacius *Observat. Lib. XXVIII. cap. 1. ,* quod & nos alias monuimus ad Novellam III. anecdotam adnotation. (11) .

(4) *Scibitis pro scietis ;* Scibo enim pluries & a Plauto , & a Terentio dictum est ; atque ita nimirum antiquitus quartae Conjugationis futura inflectebantur . Maffei etiam testatur , in Cod. Mss. Canonorum Veronensium , in quo habentur Psalmi cum Canticis graece , & latine , in versione adhuc quidem ignota occurrere saepius *exiet , periet , custodibo , & similia .*

EPISTOLA ALTERA EIUSDEM AUGUSTI

AD SUPRASCRIPTOS.

III.

.... cius v i * Eleutherioni , & Zosimo Cond **
 ... Sentientibus utilitates nostras ab initio laceffiri
 non habetur ambiguum cessio , & coegit , ut
 Pyrrum Trib * in tempore ad Siciliam miseremus .
 Qui post triennium reversus , diverso tempore cor-
 porali tedio detentus , edocuit , se commo-
 dis prodesse minime potuisse . Et quia Sifinnium ,
 qui adversus eundem ... illa deposuerat , ex occa-
 sione adventus ejus praesentem invenit , necesse
 fuit ... omnia agenda & corrigenda injungeremus ,
 ut universa exacta remota fraude quartaede-
 cimae Indictionis ⁽¹⁾ ad nos pensiones aut ipse feli-
 citer deferat , aut transmittat . Quid igitur illis
 a nobis injunctum sit , lecto Commonitorio no-
 stro tis . Videte ergo memores salutis vestrae ,
 ut pro nostri utilitate ejus obsecundetis jussionibus .
 De fundo Partilatico nihilominus actionem memo-
 rato Sifinnio mandamus . Participato ergo con-
 filio & solacio ⁽²⁾ agite , ut omnium rerum indemni-
 tas

* Vir inlu-
stris .

** Conducto-
ribus .

* Tribunum

It *

ADNOTATIONES

(1) Vid. adnotation. (7) supra ad
Commonitorium n. I.

(2) Solatium heic forte sumendum
est pro emolumento , & commodo ,
quod

* Item
** bene va-
leatis

It * subscriptio.

Opto b u. **

ADNOTATIONES

quod ex sociato labore memorati Con-
ductores percipiebant . Hinc in *Cod.*
Theod. l. 49. de operib. publ. lib. 15.
tit. 5. habetur : Solatium ex communi ,
& communicato labore. Cassiodorus quo-
que *Variar. Lib. V. Epist. 9: Pedaturam*

murorum omnes in commune subeatis ,
qui vicinitate jungimini . Quatenus ac-
comodato solatio securius impleatur &c.
Accipitur etiam pro stipendio , vel ho-
norario , quod *παράμυθία* , & *συν-*
θάλα graece dicitur .

DESCRIPTIO NOMINUM

Ex pensionibus solvendis ⁽¹⁾

I V.

..... nii * Siciliensis quid annua ⁽²⁾ ab Indictione * Patrimonii
 xli ⁽³⁾ Confs * Maximi ter & Paterii v̄v cc ⁽⁴⁾ ** con- * Consulatu
 locan- ** Virorum,
 Clarissimorum

A D N O T A T I O N E S

(1) Quod nos heic nunc cum Maffeo appellavimus *Descriptionem nominum ex pensionibus solvendis*, Mabillonius vocavit *Fragmenta de executione Commonitorii Imperialis*, apud quem etiam multo plura deesse videas, quam apud Maffeium.

(2) Heic pro *quid annua*, ut legit Maffei, Mabillonio nihil afferente, Bacchini exscripsit *qui damn.* Verum *annua* hoc loco pro *annuatim* usurpatur, quae vox habetur etiam apud Plinium *Lib. XII. cap. 17.* Hinc Laurentius Valla *Elegantiarum Lib. VI. cap. 60.* addubitat, an auctoritate Plinii *annuatim* dici debeat, & simul in margine adnotatur in emendatis Plinii codicibus legi *annua*, non *annuatim*.

(3) Vid. adnotation. (2) ad Commonitorium *n. I.*

(4) Consulatus Maximi III., & Paterii, ut hoc loco scribitur, incidit in annum Ch. 443. Ast novum nunc occurrit, Maximum fuisse III., five *ter.* Consulem cum Paterio, cum Fasti omnes Pagii, Relandii, Almelveenii, & ceterorum, tum & Mss. Otobon. in Novellis Theodosii, & Valentiniani, ut superius vidimus, perpetuo praeseferant Maximum Consulem II. Forte Maximus inter annum 433., quo primum Consul creatus est, & inter annum 443., quo juxta Veronense hoc Monumentum Consul tertium prodiit, suffectus dici posset in alicujus intermedii Consulis locum, cujus rei nullum nunc adsit testimonium, vel potius ad annum 441. Fl.

Cyro Panopeliti in Consulatu Collega adjungi posset, quo sane Cyrus in Fastis omnibus carere cernitur; aliter enim Maffeiana lectio Papyri Veronensis sustineri nequaquam posset. Quod autem *ter*, non III. exaratum fuerit, major lectioni huic accedit auctoritas, utpote quae litteris, non numeris expressa Amanuensium licentiam, vel oscitantiam effugere facilius potuerit. *Ter* vero forte ex eo profectum, quod etiam Saeculo V. dissensio vigeret, utrum Consul *tertium*, vel *tertio* legendum foret, quae ab ipsis Ciceronis temporibus orta est, ut ipse propterea a Pompeio de hac re sciscitatus, non aliter fere, ac in Monumento hoc nostro legitur, scribendum suaserit *Tert.*, quod propterea a quocumque pro lubito legi posset, dum, ut ait Gellius *Noct. Attic. Lib. IX. cap. 1.*, verbo non praescripto res quidem demonstraretur; sed dictio tamen ambigua verbi lateret. Jam supra vidimus in Titulis Novellarum Theodosii, dum varias lectiones ex Otobon. Codice exhiberemus ad Tit. juxta eundem Cod. XXI. Nov. I. *n. XIII.*, legi ibidem etiam *Paterio*, ut & hoc Monumentum habet, non autem *Paterno*, quemadmodum in nonnullis Fastis exprimitur, & ut Brenckmannius scribendum suadet in ejus *Epist. de Consul. Sc. pag. 628.* Vide Ritterium *cit. Nov.*, & *Tit.* apud eum XI., adnotation. (*mm*), qui Brenckmannium sibi favere existimat, cum tamen ille in contrariam sententiam abierit.

locante Bonifacio praesente Trib Pyrro singuli Conductores dare debent ita Massa Enpori-

* solid. numero 756.

* suprascriptos

tana per Zosimum, & Cuprionem sol n̄ DCCL ⁽⁵⁾ *

... us Anniana five Myreus ss * sol n̄ CXL ⁽⁶⁾ &...

... one tritici five hordei, quod ante Barbarico fi-

fco ⁽⁶⁾ praest sol n̄ LXXV

... fundi operae per ss sol n̄ LI

... callius conlocante Sisinnio sol n̄ CC

... Massa Fadilianensis per Sisinnium sol n̄ ccccxlv.

... Massa Cassiana per Eleutherionem, Zosimum, &

Eubudum sol n̄ D

* duo millia &c.

... ss qui de Ind. xli inferendi sunt solidi IICLXXV *

... Ind. xliii ⁽⁷⁾ Confs d n Teodosi Aug xli & Al-

* Consulatu Dom. nostri octavo decimo &c. Viri Clariss.

bini vc * ⁽⁸⁾. Inferendi per ss Pyrrum solidi IICLXXV ...

faciunt omnes, qui de Ind. xli, & xlii per Tribunal

* 4350

Pyrrum inferendi sunt, auri solidi IIIcccl * & de re-

liqua Zosimi juxta relationis epistulae Trib Pyrri so-

* 1800...

lidos ∞ DCCC * ... faciunt tam de pensionibus Ind

xli & xlii, quam de reliqua Zosimi, qui ... Tribu-

num

ADNOTATIONES

(5) In adnotation. (14) ad Novel- lam IV. anecdotam pluribus egimus de hac nota S, ubi etiam hanc Mas- seianam Papyrum citavimus. Vid. & n. XXVII. ad Tit. XXI. Nov. I. Theo- dosii Jun.

(6) Quod heic innuitur, lucem facile accipit ab iis, quae ad Novel- lam V. anecdotam adnotation. (3) differuimus de Vandalorum irruptioni- bus in Siciliam. Verum cum hoc lo- co legatur, *tritium*, & *hordeum Bar- barico fisco praestitum* esse, facile con-

jiciendum venit, Vandalos non so- lum Siciliam excurrando diripuisse, ut dein praeda onusti alio diverterint, sed ipsos potius ibidem sedem fixisse, ut inde ex agris, quorum potiti fuerant, tributa, & pensiones eorum Fisco ad- sciverint.

(7) Vid. adnotation. (2) ad Com- monitorium n. I.

(8) Consulatus Theodosii XVIII., & Albinus incidit in annum Ch. 444., ut alias monuimus ad Novellam II. anecdotam adnotation. (20), & rur- sus ad

num Pyrrum inferendi debent rationibus dñ v.inl* * Domini nostri viri illustres
 Rurici solid ñ ̄ ... ex h..... Ravennae

..... solidi Idccx ̄ * * 2716.

..... juxta rationes ab eodem datas.....

..... ti solidi ∞

..... lucrativa Massae Cassianae & Enporitanae Ind

xI⁽⁹⁾ & xII de solidis ∞ DXXXV ̄ I * unius Ind sol * 1537.

ñ D cum sportula⁽¹⁰⁾ & interpondiis⁽¹¹⁾ ... tuor in-

tulitvel erogavit Trib Pyrrus solidi Idccx ̄

..... ent quos inferre debet Trib Pyrrus de sol

ñ ̄ CL * * 6150

..... sol ñ ∞ DCCCCXXXIII

..... debita Eleutherionis sol ñ IdclxxIII requi-

rendum..... d opera sua egerit vel detulerit

..... VE-

ADNOTATIONES

fus ad III. adnotation. (23). Quare hinc patet, Constitutiones has Valentiniani hoc anno forte prodissse.

(9) Vid. adnotation. (4) ad idem Commonitorium n. I.

(10) Sportulae erant dona, quae amicis, qui ad officium honoris causa venerant, largiebantur; Sportulae etiam ab ineuntibus Magistratum ad amicos mitti solebant, ut patet ex *Cod. Theod. lib. 1. De expens. ludor. lib. 15. tit. 9.* Sportulae insuper tribuebantur variis officiis, & executoribus litium, seu Viatoribus, tum & pedaneis Judicibus, & militaribus, aliisque permultis, ut videre est apud Gutherium de *Offic. Dom. Aug. lib. II. cap. XVII.* Quare hujusmodi sportulas patet habendas esse tamquam mercedes, stipendia, vel salaria, quae graece ὀψώνια, συνθηαί, ἐκβίβασιν, ἐφόδια, τὰ διδόμενα τοῖς ἐκβίβα-

σῶις, & διανομαὶ ἀργύρου in Novellis praesertim Iustiniani dicuntur; licet & pro quibuscumque summae rationibus, quae alicui quoquo nomine debeantur, tum & pro ipsis cujuscumque largitatibus, quae vel nuptiarum, vel funerum, vel dedicationis, aut alterius solemnitatis occasione praestarentur, constet alicubi esse sumendas. Maffei vero heic sportulam putat accipiendam pro illo pretii auctario, quod apud nos *regaglia* dicitur, quodque muneris loco post debitam pensionem pacisci solet.

(11) Quid fuerint *interpondia*, exquirat Maffei, simulque censet, pro quodam monetae genere eadem habenda esse, quemadmodum antiquitus habebatur *assipondium* ex aere, quia scilicet as erat librae pondo, tum & *dupondium*, quod duobus assibus constabat. Vide de his Eucharium

* 1811

..... vero Tranquilli, quae Sifinnio extorsit de
sol ñ MDCCCXI* confectus..... legentium
..... solidos acceptos Sifinnius..... idisse con-
ductoribus Ecclesiae Ravennatis testimoniis adpro-
bavit.

ADNOTATIONES

Gottliebium Rinkium *de Veteris Numismatis potentia, & qualitate cap. VI. §. III. pag. 39.* Sportulas quidem, seu largitiones nummorum praestatione peractas esse, patet ex *Cod. Theod. l. 1. lib. 15. tit. 9.*, ubi sic habetur: *Sit sportulis nummus argenteus*; tum etiam ex aliis locis pluribus, quae collecta habes apud *Gutherium de Offic. Dom.*

Aug. Lib. II. cap. XVII., ex quibus sportulas persolutas fuisse vel ex solidis, vel ex aureis, luculenter eruitur. Vetus Glossarium *interpondia* vertit *παράλληλα*, quod etiam habet ad *interpretium*, ut proinde *interpondium*, & *interpretium* synonyma videantur, & utrumque veluti appendix pretii, aut pensionis haberi debeat.

CONSTITUTIONUM VALENTINIANI III.

F I N I S.

LEX ROMANA,
S E U
RESPONSUM PAPIANI
THEODERICI
FRANCORUM REGIS

JUSSU EDITUM,

A D F I D E M

VETUSTISSIMI MSS. OTTOBONIANI

NUNC RECUSUM,

*Atque ex eo Titulis anecdotis, tum & accuratioribus Lectionibus
auctum, quibus etiam variae Lectiones aliquae ex altero
Mss. Svevo-Vaticano, adnotationesque accesserunt.*

...
...
...
...
...

LEX ROMANA

RESPONSUM PAPIANI
THEODERICI
FRANCORUM REGIS

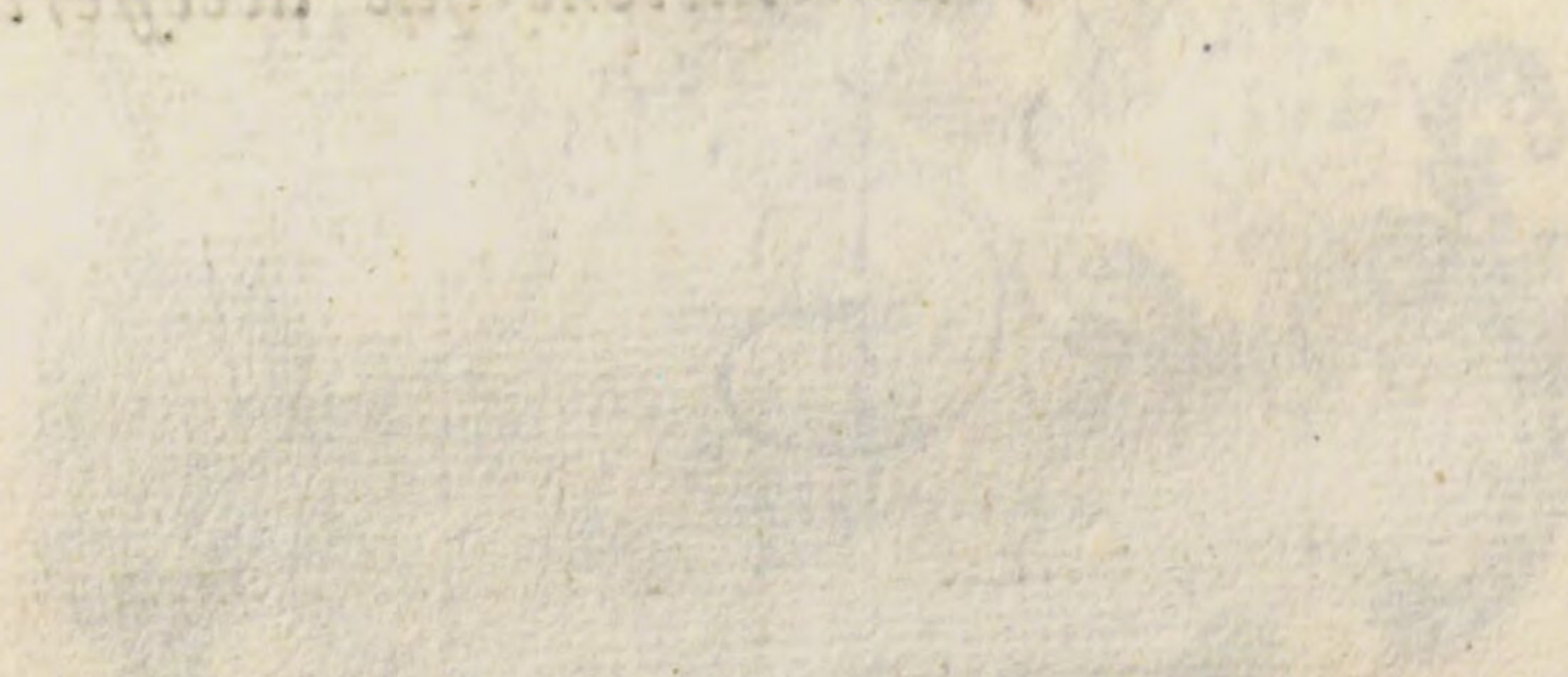
1050 EDITUM

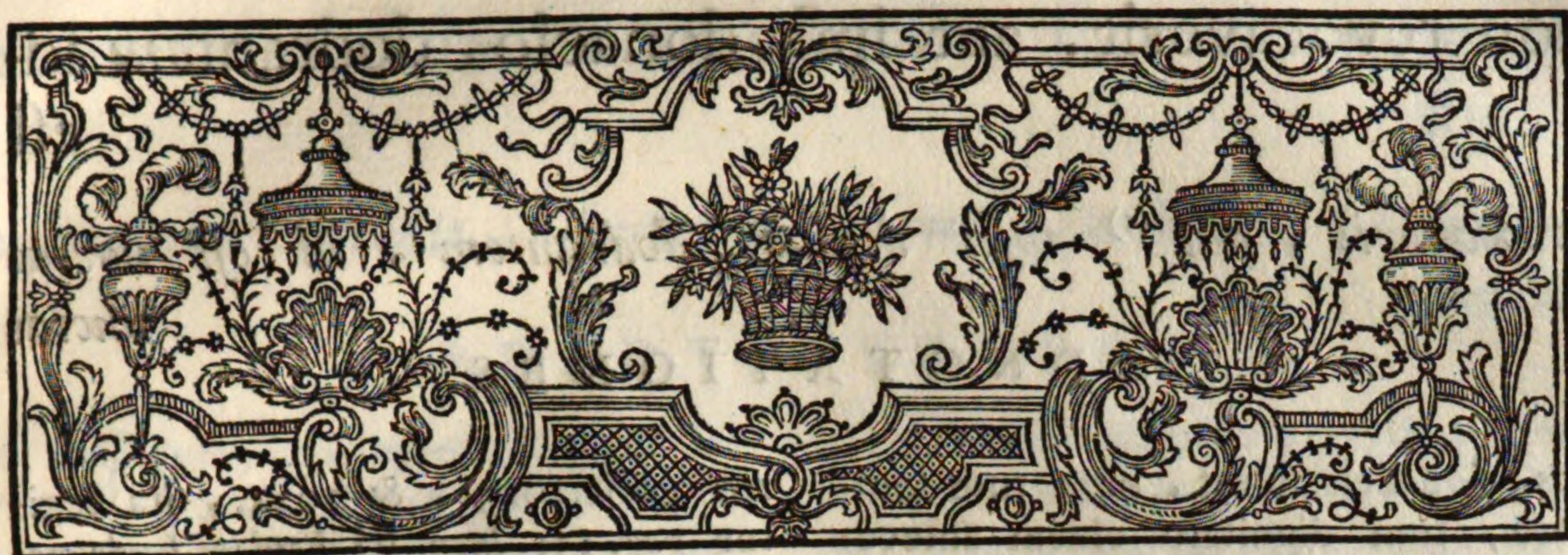
A. D. F. D. N.

VETUSTISSIMI MSS. OTTONIANI

NUNC RECUSUM

Alque ex eo Tituli anecdota, non @ annotationibus Lectoribus
antiquis, quibus etiam variae Editiones ab ipso ex alijs
Mss. Sacerdotibus, annotationibusque accesserunt.

LEX ROMANA,

S E U

RESPONSUM PAPIANI⁽¹⁾

AD FIDEM

VETUSTISSIMI MSS. OTTOBONIANI

Cum variis Lectionibus ex altero Mss. Svevo-Vaticano.

De patris uel matris donacione uel munificen-
cia dominorū TIT. I.

D Onacionem quā pater de rebus propriis in filiū.
filiāue conscripserit. & gestis fuerit. allegata;
Si eā pater probatis. apud iudicem lesionū causis
non

IDEM TITULUS

LECTIONI SUAE RESTITUTUS.

*De patris, vel matris donatione, & munificentia dominorum
Titulus I.⁽²⁾*

D Onationem, quam pater de rebus propriis in filium, fi-
liamve conscripserit, & gestis fuerit allegata⁽³⁾, si
eam pater, probatis apud Iudicem laesionum causis⁽⁴⁾, non
revo-

ADNOTATIONES

(1) Codex Ottobonianus ab hac
Romana Lege inchoatur, quam ta-
men nos secundo loco dedimus, ut

Novellis anecdotis, & variis etiam cete-
rarum Novellarum Lectionibus, aliis-
que insuper Imperatoriis Constitutioni-
bus

non revocaverit . aut ipsa donacio . dodrantem id-
est

revocaverit , aut ⁽⁵⁾ ipsa donatio dodrantem , id est novem
uncias

ADNOTATIONES

bus prior locus fieret , quae tum tem-
porè , tum dignitate eidem antece-
dere videbantur . Quid sit haec Lex
Romana , & quid de Papiani Responso , ut
vocari consuevit , censendum sit , jam
fuse differuimus in Praefatione no-
stra , ne scilicet Adnotatio haec in-
longum nimis excresceret . Ibi etiam
consilium , & rationem omnem no-
stram de ea edenda explicavimus ,
tum additamenta , quibus nunc ea-
dem excrescit , ac locupletatur , in-
nuimus . Varias insuper Editiones re-
censuimus , quae huc usque prodie-
runt , & praesertim postremam An-
tonii Schultingii , ad cuius tramites
Lectionum discrimina exigemus , quae
tum ex Codicis Ottoboniani collatio-
ne ipsa per se patebunt , tum quae ex
altero Svevo-Vaticano , qui pro Ci-
meliorum mutationibus signatur tri-
plici numero 379. , 410. , & 1022.
nos nunc naviter , accurateque adno-
tare satagemus . Postremum hunc Co-
dicem deinceps *nostrum Vaticanum* , &
Vaticanum simpliciter brevitatis gra-
tia appellabimus . Cum vero priores
quatuor paginae Ottoboniani Codicis
corruptae parumper sint , hinc illa-
rum lacunas italicis litteris , quas cur-
sivas vocant , explere studuimus .

(2) Non in omnibus Codicibus
Mss. , neque in omnibus Typographi-
cis Editionibus Titulus hic primo lo-
co circumfertur ; Nam quo ad Mss. ,
vidimus nuper in nostro Vaticano pri-
mo loco Papiano adscribi illud Respon-
si fragmentum , quod Papiniani esse ,
cum Schultingio censemus . Sic enim
habet pag. 68. a tergo : *Papiani lib. 1.
Resp. 1. de pactis int. virum & uxorem* .
In altero vero Codice Reginae Sve-
corum , nunc Vaticano , qui nume-

ros gerit 1023. , & 1024. , ita legi-
tur pag. 15 : *Incp lib Papiani 1. de pa-
ctis inter virum & uxorem* . Verum
in Codice , qui ibidem prostat sub
duobus numeris 98. , & 1016. , in Ru-
bricarum Indice , qui praecedit , re-
cte legitur : *Papiniani responsum de pa-
ctis &c.* , licet tamen infra pag. 102.
a tergo , forte Amanuensis vitio scri-
batur : *Papianus lib. 1. responsum 1.
de pactis &c.* Quoad Editiones au-
tem non idem in omnibus ordo :
Quandoquidem in Editione Lugdu-
nensi C1010LXVI. , & in Genevensi
C1010LXXXVI. locum primi Tituli
occupat laudatum Papiniani Respon-
sum , adscito Papiani nomine , ac pro-
inde , qui in Codice nostro primo lo-
co Titulus legitur , in iisdem secun-
do succedit . Verum Sichardius in
Editione , quam ipse adornavit , Re-
sponsum illud Papiniani a nostro Pa-
piani Libro sejunxit , ipsumque sub
ingenuo Auctoris nomine Codicis Her-
mogeniani fragmentis subiecit ; Tum e-
tiam Editio Parisiensis C1010LXXXVI.
hoc loco submotum ante Sententias
Pauli , apposito ejusdem Papiniani no-
mine , statuit ; Ac tandem Schultin-
gius in *Jurisprudentia Ante-Justiniana*
To. II. pag. 810. sub Papiniani nomi-
ne longe a Papiani Responsis post *Fra-
gmentum Regularum ex veteri Juriscon-
sulto* recensuit . Quoniam autem Re-
sponsum hoc brevissimum est , heic
abesse illud non patimur ; ipsumque
juxta lectionem Codicis nostri Vati-
cani nunc exhibemus , praesertim cum
ibidem parumper in quibusdam diffe-
rat : *Papiani (lege Papiniani) lib. 1.
Resp. 1. de pactis int. virum & uxorem .
Pacta non solum verbis , sed ex volun-
tate contrahentium constituuntur , ut neu-
ter*

est novem uncias . non excedit . secundum legem
theu-

uncias non excedit , secundum legem Theodosiani de remo-
vendis

A D N O T A T I O N E S

ter conjugum fiat locupletior . Quod re-
vera Responsum hoc Papiniano sit tri-
buendum , suadet *l. 40. ff. de pactis* ,
ubi Papinianum libro I. Responsorum
de pactis egisse , evincitur , ut pro-
pterea etiam agere de pactis inter vi-
rum , & uxorem potuerit , de quibus
nimirum est Titulus in Sententiis Paul-
li *lib. II. tit. 22.* Insuper Everardus
Otto de vita , studiis &c. Aemilii Pa-
piniani . *Bremæ 1743. cap. II. pag. 29.*
assentitur Cuiacio , qui ab initio pri-
mi Tituli Papianum pro Papiniano
male appellatum contendit .

(3) Non solum Constantini M.
temporibus , sed etiam dudum sanc-
tum fuit , ut patet ex *l. 3. Cod. Theod.*
de revocand. donation. lib. 8. tit. 12. ,
donationes apud actorum contestatio-
nes esse conficiendas , sive, quod idem
est , gestis esse allegandas . De insi-
nuatione donationis sex leges habentur
in *Cod. Theod.* , tres Constantini , 1.
nempe, 3., & 5. de *Sponsalib.* , Constantis
6. *lib. 7. tit. 12.* , Honorii 9. de *infirm.*
his , quæ sub Tyr. , & Theodosii Jun.
8. de *revocand. donation.* Justinianus e-
tiam deinceps praecepit , ut donatio ,
quæ quingentos solidos excederet , in
acta insinuaretur , cum retro Principum
dispositiones gestis eandem al-
legari vellent , si ducentorum solidorum
censeretur tantummodo major .
Hinc , ut sua esset donationibus fir-
mitas , semper in antiquis monumen-
tis deprehendimus , easdem gestis ,
sive actis publicis allegari consuevisse .
In fragmento donationis Saec. cir-
citer V. a Sisivera peractæ de portio-
ne sua in Agro Ariminensi erga Ra-
vennatensem Ecclesiam , in quo ha-
betur mentio S. C. Belliani , seu Vel-
leiani (uti cernere est quoque infe-
rius in altera donationis charta , quam

ex Muratorio citamus) quodque ex-
stat apud Maffei in Historia Diplo-
matica inter antiqua Monumenta ane-
cdota *n. III. pag. 143.* , & in Novo
Tractatu Diplomatico duorum ex Be-
nedictina Familia Monachorum San-
cti Mauri *To. III. Part. II. Sect. IV.*
cap. XI. Art. I. pag. 634. habetur : *Bo-
no tabellioni hujus Civitatis Ravennae
rogatorio meo rescribendum dictavi , in
qua subter propria manu pro igno-
rantia litterarum signum venerabilem
Sanctæ Crucis feci , & testibus a me
rogitis optuli subscribendam : quam si
gestis municipalibus allegare voluerint
actores Ecclesiæ , liberam tribui ex mo-
re licentiam allegandi &c.* Gestorum
formulam juxta consuetudinem Roma-
nam , quatenus donationes allegentur ,
habet apud Marculphum in *Formul.*
*solemn. publicor. , privatorumq. nego-
tior. cap. 73.* , & apud Antonium Ter-
rassonium in Historia Jurisprudentiæ
Romanae gallice scripta *Parisiis 1750.*
ad calcem inter Monumenta §. IV.
n. CLIX. pag. 102. , ex qua formula pa-
tet, non tantum donationes ipsas simpli-
citer , sed & Testamenta, tum & quævis
instrumenta in gesta , vel acta publi-
ca referri consuevisse . Vide Du Fre-
sneum in *Glossario* , qui ad vocem *Ge-
sta* id confirmat , ac tandem consule
laudatum Novum Tractatum Diplo-
maticum *To. III. ad calcem pag. 711.* ,
ubi ex insignibus Ravennatensis Eccle-
siæ Monumentis luculentissima hujus-
modi exempla percipies . Nec etiam
consuluisse pigebit Donationem com-
plurium bonorum factam ab Eudo-
chia Sanctimoniali Monasterio Sanctæ
Mariæ in Cosmedin Ravennae sito an-
no 767. , quæ legitur apud Murato-
rium in *Antiquitatibus Mediæ Aevi To. III.*
Dissertation. XLIV. col. 892. , & in qua
id pe-

theudofiani. de removendis. donationibus firmis-
simā. permanere ad filippū. præst. preturio pro-
mulgata; De maternis etiam. donationibus. hoc
totū qđ supra simili condicione servabitur; sane si
mater qui donationē in filiū filiamue fecit ad secun-
das. nuptias. transferit. donationem quā fecit nul-
lā habebit licentiā removendi. secūd lege theudo-
fiani;

*vendis donationibus ad Philippum Praefectum Praetorio pro-
mulgatam, firmissimam permanere* ⁽⁶⁾. De maternis etiam do-
nationibus hoc totum, quod supra, simili condicione servabi-
tur. Sane si mater, quae donationem in filium, filiamve
fecit, ad secundas nuptias transferit ⁽⁷⁾, donationem, quam
fecit, nullam ⁽⁸⁾ habebit licentiam removendi secundum le-
gem

ADNOTATIONES

id peculiare etiam habetur, quod Eu-
dochia renunciat *juris*, & *facti igno-
rantiae*, praescriptioni, & S. Consulto,
quod de Mulieribus praestitit &c., quod
sane S. C. nonnisi Velleianum est, de
quo prostat tit. 16. Digestorum l. Et pri-
mo, ut hoc proinde innuat, Raven-
nae Saeculo VIII. Pandectas in usu
fuisse; licet tamen etiam in Cod. lib. IV.
tit. 29. leges, quae ad S. C. Velleia-
num pertinent, habeantur. Verum,
ut & ea attingamus, quae ad rem no-
stram faciunt, sic ibidem legitur: Si
gestis liberalibus mancipalibus alegare
malueritis, liberam tribuo, & conce-
do ex more licentiam alegandi. Vid.
& infra Tit. XXII. adnotat. (7).

(4) Locus hic parum aliter legi-
tur in Editis: Si gestis fuerit allegata,
& si eam pater apud Judicem locorum
probatis laesionum causis non revocave-
rit. Codex Vaticanus pro allegata ha-
bet obligata, sed male; In ceteris ve-
ro cum Ottob. Cod. recte convenit.

(5) Idem Cod. Vatic. habet: aut
si ipsa.

(6) Amanuensis Ottob. Cod. heic
verborum transpositionem inconcin-
nam induxit, quam nos in emenda-
ta lectione, quam subjecimus, tol-
lendam curavimus. In Cod. Vatican.
desunt haec: ad Philippum Pf. P. pro-
mulgatam. In Editis post legem Theo-
dosiani additur: lib. VIII., ubi scili-
cet habetur Titul. 13. de revocandis
donationibus, qui heic de removendis
donationibus inscribitur. Lex, quae
heic innuitur, est 2. recitati lib., &
tit., quae Philippo Pf. Orienti (de quo
consule Prosopographiam Cod. Theod.)
a Constantio, & Constante inscribitur
anno 349.

(7) In Editis: ad secundas transie-
rit nuptias. Mss. Vatic. cohaeret Ot-
toboniano.

(8) In Editis: nullatenus habebit
licentiam. In Vatic. mendose legitur
nullamtenus.

fiani; ad orfetū orbi data. De donacionibus. dominorū proprietas accipientū. eciā circa. heredes & ppheredis. lege firmabitur. id est ex corpore. theodosiani. libro XII. titulo XX. ad p̄diū. contra rei priuate.

gem Theodosiani ad Orfitum Praefectum Urbi⁽⁹⁾ datam⁽¹⁰⁾. De donationibus dominorum proprietas accipientium⁽¹¹⁾ etiam circa heredes, &⁽¹²⁾ proheredes lege firmabitur, idest ex corpore Theodosiani libro nono titulo vigesimo ad Trygetium Comitem Rei privatae⁽¹³⁾.

A D N O T A T I O N E S

(9) De Orfito, qui integro nomine dictus est Memmius Vitrasius Orfitus, vide *Prosopographiam Cod. Theod.*, & Corfinium de *Praefectis Urbi* ad ann. 354. Eidem scilicet inscripta est l. 4. de *revocand. donation.* Cod. Vatic. habet *Orfitum*. In Editis ante ipsius nomen legitur: lib. VIII., quod abest ab utroque Cod., Ottob. scilicet, & Vatic.

(10) Vox haec desideratur in Editis, & in Cod. Vatic.

(11) In Editis olim legebatur: *perpetuam firmitatem accipientibus*; Verum nunc Editio Schultingii convenit cum utriusque Codicis nostri lectione, licet in Vatic. ob leve Librarii mendum legatur *accipiendum*.

(12) In Cod. Vatic. legitur *ac*.

(13) Nos heic Trygetium legendum censuimus, ut habetur in *Cod. Theod. l. 4.* heic a Papiano memorata de *collation. donatar. lib. 11. tit. 20.*, quod ibidem probat Gothofredius, & Ritterius. Consule *Prosopographiam* de Strategio, & de Trigetio, quos inter se diversos deprehendes. Iis adde, quae Ritterius ad d. l. 4. adnotavit, quae magis Gothofredii lectionem comprobant. Codex Vatic. pro *Strategio* habet *Stradio*; Codex vero Ottob. hoc loco corruptissimus est. Codicis Theodosiani Liber, qui heic laudatur, non idem ubique; nam in Cod. Ottob. est XII., in Vatic. II., in Editis vero XI., sicut revera ubique signandus fuerat.

De homicidiis tam ingenuis quā seruis. Tit. II.

Homicidiū . tā ingenuū . quā seruū . si extra ecclesia inueniatur . morte dānari . si uero homicidium . casu uel uita demortis causa . forte . dica-

IDEM TITULUS

LECTIONI SUAE RESTITUTUS.

De Homicidis tam ingenuis , quam seruis .

Titulus II. ⁽¹⁾

Homicidam tam ingenuum , quam servum , si extra ecclesiam inueniatur , morte damnari ⁽²⁾ , si voluntarie homicidium factum sit ⁽³⁾ ; Si vero homicidium casu , vel vitandae mortis

ADNOTATIONES

(1) Rubrica hujus Tituli plenior est in Codice Ottoboniano , quam in Vaticano , & in Editis , ubi solum legitur : *De homicidiis* . Titulus hic non tantum in singulis hujus Responsi editionibus , quas in Praefatione , & in adnotatione (2) ad Tit. I. recitavimus , vulgatus est , verum etiam cernitur in prima Basileensi Codicis Theodosiani editione , quam perfecit ann. 1528. Johannes Sichardius , qui ipsum adjecit interpretationis loco ad Novellam III. Valentinianeam *de homicidio* &c. pag. 96. , & rursus ex eo Ritterius tamquam quid peregrinum , & rarum reposuit ad cit. Novellam adnotat. (1) ; Licet tamen non idem periodorum ordo citatis locis occurrat , qui in utroque Codice nostro , & in ceteris vulgatis editionibus prostat , ut cuilibet , qui comparisonem institueret vellet , patere poterit . Habetur etiam hic Titulus inter Opera omnia M. Aurelii Cassiodori *Genevae* 1609. pag. 1310. , & 1663. pag. 670. post Edictum Theoderici Regis Italiae . Vi-

de , quae de hoc Titulo sejunctim edito a Sichardio , Ritterio , & Cassiodoro in Praefatione nostra disputavimus , quaeque insuper subjiciemus inferius adnot. (14) & ad Tit. ult. adnot. (1).

(2) Id peculiare habent Leges Romanae , & Salicae , quo praecipue differant a Legibus Germanorum , quod hae delicta vindicare pecuniaria multa ex genio gentis in more habeant , ut testatur etiam Tacitus , illae vero facile poenam capitis in delinquentes infligant . Hinc in lege Bajuvariorum , ut advertit etiam Joh. Heumannius in *Opusculis , quibus varia Juris Germanici , itemque historica , & philologica argumenta explicantur* , cap. I. pag. 12. , nullum nisi laesae majestatis crimen , ultimo supplicio coercetur . Insuper Hermannus Conringius *de Origine Juris Germanici* cap. VII. scribit , quae antiquo Germanico more pecuniariae antea erant caedis , & furti poenae , capitales dein in Childeberti Decretis fuisse sancitas .

(3) Verba haec : *si voluntarie homici-*

dicatur . admissum . ad principes . noticiã p rela-
cionem . iudecis . referendum . & eius sententiã .
expectandam . secundũ legem . ex corpore novella-
rum theodosiani & ualentiniani . ad maximũ . pa-
triciũ data ; Si vero ad ecclesia servus homicidii .
reus

*mortis causa forte ⁽⁴⁾ dicatur admissum , ad Principis noti-
tiam per relationem Judicis referendum , & ejus sententia ex-
spectanda secundum legem ex corpore Novellarum Theodosii ,
& Valentiniani ad Maximum Patricium datam ⁽⁵⁾ . Si vero
ad Ecclesiam ⁽⁶⁾ servus homicidii reus forte confugerit , quia
lex*

ADNOTATIONES

miciidum factum sit , habet Editio so-
la Parisiensis & Schultingii ; Tum e-
tiam absunt ab utroque nostro Codi-
ce Ottobon. , & Vatic. Quia tamen
ad sensum rite perficiendum nobis
accommoda visa sunt , ideo heic locum
iisdem facere non dubitavimus .

(4) Vox haec *forte* abest ab Edi-
tis ; Verum eam habet utrumque no-
strum Mss.

(5) Jam in adnotatione nostra (1)
innuimus , Novellam hanc Valentinia-
ni ad Maximum Patricium datam ,
quae inscribitur apud Ritterium *de ho-
miciidii casu , an voluntate factis* , ibi-
dem haberi inter praefati Imp. No-
vellas Tit. III. Vide , quae de Maxi-
mo diximus ad Novellam V. anecdo-
tam adnotat. (2) .

(6) Ex hoc Romanae Legis Titu-
lo , quae pro Romanis apud Francos
degentibus conscripta est , manifesto
apparet , etiam post Imperii Romani
lapsum Ecclesiastici Asyli observantiam
ipsis Barbarorum Legibus sartam te-
ctam habitam fuisse ; ut proinde in-
cassum eandem infirmatam etiam per
laudatas Leges contenderit Aguirreus ,
dum viveret , in Mediolanensi Urbe
Quaestor in ejus de Ecclesiastico Asy-

lo pereleganti ceteroquin Libello , qui
tribus ab heinc annis Venetiis , licet
ementitis Florentiae typis , prodiit , ut
nos per litteras monuit Vir Cl. Jo-
hannes Lamius a nobis nunquam si-
ne laude commemorandus , ubi *cap.*
XXXVII. , & *seqq.* existimat , Eccle-
siastici Asyli jus , auctoritatemque ab-
rogatam fuisse , quod praefatis legibus
facultas Principibus fieret abstrahendi
extra Ecclesias homicidas , aut simi-
les scelestos homines , dummodo ta-
men id praestaretur vel consilio Epi-
scoporum , vel Sacerdotum , tum &
patrati criminis poena erga reos ipsos
imminueretur . Quis enim non videt ,
nihil detrahi Ecclesiastico Asylo , quin
potius honorificam , plenamque ejus-
dem haberi rationem eo ipso , quo
Proceres a reis , qui ad Tempia con-
fugerunt , sive comprehendendis , si-
ve abstrahendis , inscio , & invito Epi-
scopo , aut Sacerdotibus , manus ab-
stinere , & meriti supplicii rigorem
minoris poenae irrogatione temperare
coguntur ? Immo Lex haec Romano-
Francica Ecclesiastico Asylo insignius
favet , quam Lex Visigothorum *lib. IX.*
Tit. 3. cap. I. , ubi dicitur : *Nullus de*
Ecclesia ausus sit aliquem violenter ab-

reus forte . confugerit . quia lex theudofiani . libro VIII. ad anthiocū data . ab ecclesia nullū in-hermem p̄mittit . abduci indulta uita . p̄ eo quem occidit . deferuiat . qui uero armatus se in ecclesia tuere timtauerit . secundū legem ipse cū conscientiā . episcopi abstragatur ; De ingenuo uero homicida intra ecclesia posito de interimti p̄sium principes est expectanda sententia . & quia de p̄ciis occisorum nil euidenter . lex romana constituit dñs noster . statuit obser-

lex Theodosiani libro nono ad Antiochum data ⁽⁷⁾ ab Ecclesia nullum inermem permittit abduci ⁽⁸⁾ , indulta uita , pro eo , quem occidit , ipse ⁽⁹⁾ deferuiat . Qui uero armatus se intra Ecclesiam ⁽¹⁰⁾ tueri temptauerit , secundum legem ipsam ⁽¹¹⁾ cum conscientia Episcopi abstrahatur . De ingenuo uero homicida intra Ecclesiam posito , de interempti pretio Principis est expectanda sententia . Et ⁽¹²⁾ quia de pretio occisorum nil euidenter Lex Romana constituit , Dominus ⁽¹³⁾ noster ⁽¹⁴⁾ statuit obser-

A D N O T A T I O N E S

strahere , nisi ad Ecclesiam confugiens armis se fortasse defendere voluerit ; Quandoquidem heic id fieri non posse , nisi cum conscientia Episcopi , aperte iubetur . Verum haec non ea sunt , quae aut nunc paucis expediri possint , aut quae pluribus tractari hoc loco conveniat .

(7) Lex haec a Papiano laudata est 4. lib. 9. tit. 45. de his , qui ad Eccl. confug. De Antiocho , qui fuit Pf. P. sub Theodosio Jun. ann. 427. , vide *Prosopographiam Cod. Theod.*

(8) Codex Vatic. habet : *ad Ecclesiam nullum inermem permittit adduci* , sensu , ut cuilibet patet , prorsus in-verso , nec amplectendo .

(9) Vox haec desideratur in Co-

dice Ottobon. , verum habetur in Vatic. , & in Editis .

(10) Mss. Ottobonianum legit *in Ecclesia* ; sed magis arrisit *intra Ecclesiam* , ut habet Vatic. , & Editiones omnes .

(11) Provat ad d. l. 4. , de qua nos adnotat. (7) .

(12) Particula & habetur dumtaxat in Cod. Ottob. , & abest a Vatic. , & ab Editis .

(13) Saeculo Christi V. in usu praecipue esse coepit titulus Domni , & Domnae , qui largiebatur Viris , & Feminis illustribus , quin & Sanctis . Vide Baronium in *Annalib. Ecclesiast.* To. V. ad ann. 416. pag. 396. , & Novum Tractatum Diplomaticum duorum

obseruandū etſi ingenuos ab ingenuo fuerit interimptus . & omicida ad ecclesia confugerit . ipſe qui homicidiū admifit cū medietate . bonorū fuorū occiſi heredibus ſeruiturus addicatur . ſi uero ſeruus cuius-

obſervandum ⁽¹⁵⁾ , ut ſi ingenuus ab ingenuo fuerit interemptus , & homicida ad Eccleſiam confugerit , ipſe , qui homicidium admifit , cum medietate bonorum fuorum occiſi heredibus ſeruiturus addicatur , ⁽¹⁶⁾ reliqua medietas facultatis ejus homici-

ADNOTATIONES

rum Monachorum Sancti Mauri *To. V. part. IV. pag. 631.* Verum non defunt exempla , quae etiam III. , & IV. Saeculo eundem titulum uſurpatum ſuadeant . Graece Dominus ſequioribus ſaeculis redditus eſt *Κυρῶς* , de quo egregia multa collegit Vir Etruriae ſuae decus , & in omnigena eruditione , ac doctrina verſatiſſimus Johannes Lamius in *To. I. Delic. Erudit.* ad Epistolam I. Michaelis Glycae adnotat. (3) . Vide & Du Fresneium in *Gloſſario* . Conſuli etiam poterit Matthaeus Jacutius de Eccleſiaſticis Antiquitatibus optime meritis in *Bonusae* , & *Mennae Titulo Exercitat. I. pag. 22. , & ſeqq.*

(14) Poſt verba : *Dominus noſter* in Editione Sichardina , de qua nos jam praefati ſumus adnotat. (1) , habetur : *Theodoricus Rex Francorum* ; quod etiam cernitur apud Ritterium adnotat. (t) , qui ex Sichardio id exſcripſit . Apud Caſſiodorum , ut etiam cit. adnotat. (1) monuimus , proferitur hic Titulus , qui licet poſtremis his verbis *Theodoricus* &c. deſtituatur , tamen in ejus fronte dicitur , eundem eſſe ex legibus Theoderici ſed Francorum , non Gothorum , aut Italiae Regis . In Editione Nivellina ann. 1586. additur in margine : *Al. Dominus noſter Theodoricus Rex Franco-*

rum . Id etiam expreſſit Schultingius adnotat. (3) ad hunc Titulum . Quare haec nobis non levi argumento fuerunt , ne Legem hanc Romanam Gundebaldo Burgundiorum Regi , ut exiſtimavit Sichardius , Lindenbrogius , Cuiacius , Gothofredius , Conringius , Schultingius , Heineccius , Hoffmannius (quales , ac quanti Viri , bone Deus !) nec Theoderico Gothorum Regi , ut cenſuit Pithoeus , nec Alarico Regi Viſi-Gothorum , ut Ritterius innuit , ſed potius Theoderico Francorum Regi tribuendam putaremus , ut in Praefatione noſtra pluribus comprobare conati ſumus , ad quam proinde Lectores noſtros amandamus , ne heic actum agere videamur . Vid. etiam adnotationem noſtram (24) ad hunc Titulum , & adnotation. (9) ad Tit. XII. inferius , quibus adde adnotat. (3) ad Tit. XVII. , niſi forte te pigeat .

(15) In Editis legitur : *Statuit obſervari* . In Mſs. Vatican. *Statuit conſervari* .

(16) Verba haec uſque ad *ſi vero* defunt in Codice Ottoboniano ; Verum proſtant in Vaticano , ubi etiam inſuper adest vox *homicidae* , quam nos heic expreſſimus , licet deſideretur in Editis .

cuiuscūq. occisus fuerit ab ingenuo & ipse omicida
ad ecclesiā conuolauerit secundū serui qualitatem.
infra scripta dño eius. precia cogatur exsoluere.
hoc est p actore. C. sot. p ministeriale. LX. sot.
p ara-

micidae heredibus relinquatur. Si vero servus cujuscumque oc-
cisus fuerit ab ingenuo, & ipse homicida ad Ecclesiam con-
volaverit, secundum servi qualitatem infra scripta domino ejus
pretia cogatur exsolvere; Hoc est pro actore⁽¹⁷⁾ *C. solidi*⁽¹⁸⁾
pro

ADNOTATIONES

(17) Actores erant genus servo-
rum, qui urbano famulatio addiceban-
tur, quique rei dominicae procura-
tionem sustinebant. Pignorius in *Com-*
mentario de Servis cap. XVII. putat,
Actores fuisse eos, quos Aelius Do-
natus in Terentii *Phormione* vocat
Majores domus; ac etiam insuper ibi-
dem provocat ad hunc Titulum, quem
male ad Papinianum refert, quemque
nescio, an sui, vel Typographi vitio

Tum longinqua petit; sed fructus tempore certo

Actores famulos mittit, quæ portio salva

Cultorum, & certa ruris mercede daretur.

De eo vide & Du Fresneium in *Glossa-*
rio, & Pignorium loc. cit. *cap. ult.*
Tum erat quoque Actor Caesaris, si-
ve Procurator rei privatae, de quo
loquitur Guthenius de *Offic. Dom. Aug.*
lib. III. cap. 35. Non deerat insuper
Actor summarum, sive Dispensator,
qui pecuniae domini tum exigendae,
tum erogandae praeerat, quem memo-
rat Svetonius in vita *Domitiani cap. XI.*,
& de quo agit idem Guthenius *cit. lib.*
cap. 18. Hinc etiam postremo Actor
Ecclesiae, Regis, Fisci, Provincia-
rum, & similium, ut videre est apud
Du Fresneium in *Glossario*. Multae e-
tiam Actorum Inscriptiones habentur
in Thesauro Gruteriano, tum & in
ceteris Collectaneis. Vide, si placet,
Inscriptionem primam inter *Vetera Mo-*

IV. vocat, cum Papiano tribuendus,
& II. dicendus fuisset; Simulque eum-
dem pro Sanctione Regis Theoderici
ipse habet, qui pretium occisi Acto-
ris centum solidis per ipsam taxave-
rit. Verum Actores hi non unius ge-
neris erant; Nam aderat Actor Vil-
licus, qui res domini curabat, & prae-
diorum illius curam agebat, ad quem
pertinent versus Juvenicii *lib. III. Hist. Ev.*
v. 726. To. V. Collect. Pisaur. omn. Poemat:

numenta ad Classsem Ravennatem nu-
per erecta, ubi SER. ACT., & ibi-
dem Adnotationem Cl. Monachorum Ca-
maldulensium. Consuli etiam poterit
Antonius Franciscus Gorius de Libert.
Columbario.

(18) Poenae delictis impositae ex
Solidorum certa solutione indici so-
lebant, ut Legum, Diplomatum, ce-
terorumque similium monumentorum
uberrima exempla testantur. Nullum
usitatus nummorum genus fuit anti-
quitus, quam Solidorum. Ex auro
primum fuerunt, dein ex argento,
eorumque usus, & nomen ante Con-
stantini Magni imperium invalescere
coepit, ut patet ex Cod. Theod.,
ubi frequens solidorum mentio occur-
rit, ac saepe etiam de eorum ponde-
re, &

aratore aut porcario . XXX. aurifice lectū C.
 fot.

pro ministeriale ⁽¹⁹⁾ LX. solidi , pro aratore ⁽²⁰⁾ , aut porcario

A D N O T A T I O N E S

re , & aestimatione fit sermo . Aureos tunc fuisse solidos , nullus dubito , quandoquidem solidi simpliciter tunc temporis innuebantur , cum sequioribus saeculis solidos aureos , & argenteos appellatos videamus . Quare qui solidum tunc nominabat , aureum usurpasse intelligebatur . Hinc in Libello de Mensuris antiqui Scriptoris anonymi apud Goëssium inter *Rei Agrariae Scriptores* legitur : *Duodecim unciae Libram , viginti Solidos continentem efficiunt ; sed veteres Solidum , qui nunc Aureus dicitur , nuncupabant .* Diu quidem in Italia permansit Solidorum , seu Aureorum usus , & nomen , ut ex millenis sequiorum Saeculorum monumentis eruitur . Quodnam vero aurei Solidi foret olim aestimatio , & pretium , exquirere conatus est Jacobus Gothofredius illustraturus *l. un. tit. 24. de oblat. votorum lib. 7. Cod. Theod.* , atque sub Constantino Magno octoginta quatuor solidos , sive aureos libram auri perfecisse contendit , & Solidos septem unciam auri , quod tamen inficiatus est Gronovius . Nihilominus compertum certo est , Valentinianum Seniore voluisse septuaginta duobus solidis libram constare , minime aureorum pondere diminuto , sed eorum tantum numero in libram coercito , ac proinde extrinseca illorum aestimatione adaucta . Quot autem denarii aeri solidum aureum olim conficerent , docet Cassiodorus *lib. I. Epist. 10.* , dum ait : *Sex millia denariorum solidum esse voluerunt* , quod etiam ex *Cod. Theod.* confirmari potest . Quae autem fuerit aestimatio Solidorum apud Langobardos , & in Themide Carolina , & Salica , vide apud praestantissimum Muratorium in *Antiquit. Medii Aevi To. II. Dissert. XXVIII. col. 769.*

& seqq. , qui sane suspicatur , Solidos imaginarios fuisse , ex veris tamen denariis compositos . Consuli etiam potest *Histor. Rei Nummar. Veter. Matthaei Hostii lib. I. cap. VII. §. XI. pag. 58.* , & *lib. V. cap. VI. §. 1.* , & seqq. , ac tandem adiri poterit Gulielmus Budaeus de *Assse* , & *partibus ejus lib. V.* , simulque Joh. Rinaldus Carlius Rubbius de *Monetis* , & *Institutione Officinarum Monetalium Italiae Dissert. III. cap. XV. pag. 256.* , qui cum Muratorio facit .

(19) Ministeriales sunt , qui in ministerio Principis erant , quorum mentio fit in *Cod. Theod. l. 5. de divers. offic. lib. 8. tit. 7.* Idem quoque memorantur in *Notit. Imper. fol. 59. sub dispositione Castrensis Paedagogiani Ministeriales dominici* . Hujusmodi servorum genus in usu fuit etiam sequioribus Saeculis apud Langobardos , Francos , Germanos , & mediae aetatis Italicos Viros , qui tamen contra veterum Romanorum morem paucis Servis contenti ad usum familiae , quos *Servos Ministeriales* appellabant , ceteros ad arva sua excolenda dimittebant , ut advertit Muratorius in *Antiquit. Medii Aevi To. I. Dissert. XIV. col. 768.* Exstat etiam in Capitularibus Caroli Magni *cap. I. , & II. , & III. de Ministerialibus Palatinis* , a quibus homines ignotos , & meretrices latitantes vult investigari . In ejusdem etiam Diplomate ann. 876. apud Mabillonium de *Re Diplomatica pag. 197. n. 16.* habetur : *Venerabilis Abbas Hilduinus , fidelissimus noster , atque Ministerialis noster Librarius* . Quare apparet , sequioribus saeculis Ministeriales etiam nobiles fuisse , qui inter Palatinos adnumerabantur , atque aderant Regibus , quique proinde liberi erant , ut etiam ex Ca-

sol. p fabro ferrario sol. L. p carpentario. XL. infe-

rio ⁽²¹⁾ XXX. , pro aurifice ⁽²²⁾ electo C. solidi , pro fa-
bro ferrario solidi L. , pro carpentario ⁽²³⁾ XL. inferan-
tur

A D N O T A T I O N E S

ex Capitularibus Regum Francorum docet Heumannius *de Re Diplomatica* To. I. cap. II. §. LVII. n. 1. Hinc & Romani , & Patrii Juris Consultissimus Henricus Christianus Senckenbergius in Opusculo *de Ordinibus exercitus Germanici* §. XVIII. pag. 12. Giffae 1742. ait, varias esse variorum de Ministerialibus concertationes , quae facile expediuntur , si quis animadvertat , eosdem non unius generis esse , sed unumquemque a dignitate ejus , cui servit , & a ministerio , cui adhibetur , cuique pro conditione sua adhiberi potest , esse metiendum . Hinc laudatus Senckenbergius Ministeriales in Militia agnoscit , qui a ceteris , quos nos haecenus exposuimus , diversi erant. Vide , si placet , Estorium *de Ministeriale* , Koppium *de Insigni differentia* pag. 42. , ac tandem Benedictum Schmidium *Princip. Jur. German. lib. I. Tit. IV. §. IV.*

(20) Cum essent varia pecudum Stabula , Bubilia nempe , Ovia , Caprilia , Equilia ; hinc Bubilia instruebantur homine Aratore , sive Jugario , de quo Columella *lib. 1. cap. 6.* Imp. Constantinus vetuit , Aratorem pignorum causa de possessionibus abstrahi , ne tributorum illatio retardaretur , ut constat ex *l. 1. Cod. Theod. de pignor.* Vid. Pignorium *de Servis cap. ult.*

(21) Porcarius , sive Subulcus pascebat sues adultos , ut testatur Varro *lib. II. cap. 4.* , sicut Porculator observabat lactentes , ut docet nos Columella *lib. VII. cap. 9.* Hinc Porculatio nutritus est ex Varronis sententia . Vide Pignorium *de Servis* loc. cit. , qui provocat ad hunc Titulum , & ad *Tit. VIII. Legis Salicae* .

(22) Aurifex , si audiamus Gottfredum Wendelinum ad *Tit. II. §. 6.* in Pacto Legis Salicae , non est Aurifaber , sed Carpentarius , quod in ea scribitur *Aurificem , seu Carpentarium* , ita ut vocabula haec synonyma sint . Verum non insolens est , particulam *sive* pro conjunctione & usurpari . Sic etiam *eod. tit.* edit. Pithoean. §. 5. habetur : *Aut fabrum , sive vinitorem , aut carpentarium , sive venatorem* : Num ergo Faber idem erit , ac Vinitor ; & Carpentarius a Venatore non differet ? Aurifex ergo is erat , qui artem exercebat in auro , ut etiam monet Du Fresnois in *Glossario* .

(23) Quis ignorat , Fabrum ferrarium artem exercuisse in ferro ? Quare satius erit ad Carpentarium descendere . Vidimus superius Carpentarium nihil commune habere cum Aurifice ; quandoquidem Carpentarius est Artifex , qui facit carpenta . Isidorus *lib. 19. : Carpentarius speciale nomen est , carpentum enim solum facit* . Verum non desunt , qui putent , Carpentarium stricta significatione non esse accipiendum pro solo carpentorum confectore , cum carpenta omnia vehicula vocari consuevissent ; Nam apud Vegetium Carpentarii sunt , qui vehicula militaria portandis militum vasis , aut etiam aegrotis militibus vehendis conficiebant . Hinc Lampridius in *Alexandr. Sever. cap. 47* : *Aegrotantes ipse visitavit per tentoria milites , etiam ultimos , & carpentis vexit* . Quinimmo Carpentarius rhedarius aderat , qui carpenta rhedarum , & Carpentarius vehicularius , qui carpenta vehiculorum construebat , ut notat Salmasius in Lampridium loc. cit. *cap. 52.*

Qua-

inferantur hoc ex p̄cepto domni regis . conuenit obseruari.

tur ⁽²⁴⁾ . Hoc ex praecepto ⁽²⁵⁾ Domni Regis conuenit obseruari .

ADNOTATIONES

Quare constat, dein Carpentarios dictos esse artifices omnes lignarios, & tignarios fabros, ut notat etiam Ugutio, dum ait: *Omnis faber lignarius Carpentarius dicitur*. Pancirolius in *Notit. Dign. Imp. Orient. Cap. VI.*, & Bergierius de *Vitis militar. Lib. IV. sect. 10. §. 8. To. X. Graev. Antiq. Roman.* putant, Carpentarium dictum esse generatim a Romanis, qui agebat vehicula, ab antiquissimo vehiculi genere petito nomine. Verum contra sentit Henricus Christianus Henninius in *Notis ad Bergierium*, qui Carpentarium non esse, nisi vehiculorum artificem, contendit. Carpentarios habes apud Reinesium in *Syntagmate Inscript. Class. IX. n. 101.*, & *Class. XI. n. 103.* Carpentarius habetur etiam *Paralipom. cap. IX. vers. 15.*, ut fert Vulgata nostra; Verum Hebraicus textus habet חרש Charas, quod nomen quemcumque Fabrum, & Artificem denotat. Hinc *Deuteronom. Cap. XXVII. vers. 15.* חרש ברזל Charas Barzel Faber ferri; Tum *Jes. cap. XLIV. vers. 12.* חרש עצים Charas Ghitsim Faber lignorum. Vide Carpentarium in Lege Bajuvariorum *Tit. X. §. 6.*, tum Carpentarius Servus habetur quoque in Lege Salica *Tit. XI. §. 5.* Consule etiam Du Fresnoium in *Glossario*.

(24) Verba haec in Editis non eo-

dem ordine prostant, cum in iis legatur: *Pro actore C. sol: pro ministeriali LX: pro aurifice electo C: pro fabro ferrario L: pro carpentario XL: pro aratore, aut porcario, aut virvicario, aut aliis servis XXX.* Ordinem quidem Editorum seruasse, si in iisdem numerorum seriem sequutam animadvertissem; Verumtamen cum & in Editis, & in Cod. Ottob. conspicerem numerorum rationem fuisse neglectam, malui Codicis Ottobon. potius fidem sequi, praesertim cum eidem consonum etiam Vaticanum haberem; ut proinde etiam in utroque laudato Codice, desint illa: *aut virvicario, aut aliis servis.* Virvicarius, quoniam de eo heic mentio incidit, adnumerabatur inter mancipia, quae verveces curabant, de quibus loquitur Pignorius de *Servis cap. ult.*, ubi & hoc Papiani Responsum memorat. Consule de his quoque Servorum interemptorum pretiis Legem Burgundiorum *Tit. X.*, & *Tit. L. cap. 2.*, ubi tamen quaedam occurrunt discrimina, ut in Praefatione advertimus, quae proinde indicio sint, Gundebaldum hujus nostrae Legis Auctorem nequaquam existisse.

(25) In Editis legitur: *ex praescripto*. Codex Vatican. ab Ottoboniano non differt.

De libertatibus. Tit. III.

Libertatis servorum priorum qui ciues romani efficiuntur . eas esse servandas . que aut *testamento legitimo* . aut *tabulis in ecclesia recitatis* . secundum

IDEM TITULUS

LECTIONI SUAE RESTITUTUS.

De Libertatibus .

Titulus III.

Libertates servorum priorum , qui Cives Romani efficiuntur , eas esse servandas ⁽¹⁾ , quae aut ⁽²⁾ *testamento legitimo* ⁽³⁾ , aut *tabulis in Ecclesia recitatis* ⁽⁴⁾ , secundum *mandatum*

ADNOTATIONES

(1) Loco praefatorum verborum in omnibus Editionibus legitur : *Manumissione servi Cives Romani efficiuntur* . In Mss. Vatic. mendose legitur , verum quod Ottob. Codici multum cohaereat: *Libertates. servorum priorum ferre cives romani efficiuntur eas. esse servandas &c.*

(2) In Mss. Vaticano: *aut in testamento legitimo* .

(3) Manumissiones Servorum multis modis fiebant antiquitus , qui noti sunt lippis , atque tonforibus , quosque videre est praecipue apud Heineccium *Antiquit. Rom. Lib. I. Tit. IV. , & V.* , & apud Wilhelmum Loonium in *Eleutheria ; sive de Manumissione servorum apud Romanos* . Nos heic duas dumtaxat manumissionis rationes attingemus , quas Titulus hic noster praefert . Primo occurrit manumissio *per testamentum* , quae ex legibus XII. Tabularum originem repetit. Hinc Ulpianus *Tit. I. §. 9. Ut testamento manumissi liberi sint , lex duodecim Tabularum facit , quae confirmat , quod*

datum legatum est . Verba legis sunt in lege prima Tabulae V: VTI . QVISQUE . LEGASSIT . SVAE . REI . ITA . IVS . ESTO . Aliter haec verba , & sane pleniori sensu exhibet Cicero , vel quicumque alius sit Auctor libri ad Herennium , ubi *lib. I.* scribit : *Lex inquit , pater familias uti super familia , pecuniave sua legassit , ita jus esto* . Sane quidem per familiam Servi intelliguntur ; quam vocem etsi abfuisse dicamus , certum nihilominus est , legem hanc ad libertates asferendas pertinuisse , quod patet ex Pomponio *l. 220. ff. de V. S. Latissima potestas tributa videtur & heredes instituendi , & legata , & libertates dandi , tutelas quoque constituendi . Sed interpretatione coangustatum est , vel legum auctoritate , vel jura constituentium* . Libertas per testamentum dabatur vel verbis directis , ut si quis diceret : *Davus servus meus liber esto ;* atque liberti ejusmodi vocabantur *Orcini* , seu *Charonitae* , quasi qui nullum Patronum , nisi in Orco , vel apud Charontem

secundū mandatō manumissoris subscriptis a sacer-
doti-

datum manumissoris subscriptis, a Sacerdotibus, idest,
aut

A D N O T A T I O N E S

rontem haberent, de quo vide Cuiacium *Observ. lib. III. cap. 23.*, vel verbis precativis, ut si testator diceret: *Rogo heredem meum, ut Davum manumittat*, tuncque heres fiduciarius jurapatronatus retinebat. Vid. *l. 4.*, § 7. ff. de *Manumiss. testam.* Hinc in Testamento Galli Favonii Jucundi, quod in Agro Lusitaniae inventum dicitur, & a Bartholomaeo Marliano in *Descriptione Urbis* editum, postea a Georgio Fabricio emendatius prolatum est, ita legitur: VOLO. QVOQVE. VERNAS. QVI. DOMI. MEAE. SVNT. OMNES. A. PRAETORE. VRBANO. LIBEROS. CVM. MATRIBVS. DIMITTI &c., quae sane manumissio facta est verbis, ut antea dictum est, directis. Habes manumissionem precativis verbis, seu fideicommissariis expressam in Testamento Sancti Remigii Episcopi Civitatis Remorum, quod factum est jure Praetorio, quodque praeter ceteros edidit praecipue Barnabas Brissotius *Lib. VII. de Formulis: Commendo Sanctitati tuae (Fili Fratris mei Lupe Episcopo) ex praefatis villis, quos liberos esse percipio, Cattusionem, & Aulietenam conjugem suam.* Innumera hujusmodi manumissionum per testamentum exempla habes in sexcentis monumentis, & praesertim in *To. III. Novi Tractatus Diplomatici Monachorum Sancti Mauri ad calcem*, ubi insignia Ravennatensis Ecclesiae monumenta Saec. V., & VI. recensentur, ac praesertim *pag. 708.*, ubi in Testamento Aureliani Episcopi Ravennatis *n. IV.* sic legitur: *Quos, quas liberos, liberas esse jussero, ac voluero, liberi, liberaeque sint*, & *pag. 709.* in Testamento Georgii holosiricopratae

Ravennatis *n. V:* *Quoscumque autem liberos esse jussero, vel voluero, hii liberi sint toti, fiantque.*

(4) Altera manumittendi ratio ea est, quae in Ecclesia fiebat. Ritus hic posterioribus Saeculis omnium vulgatissimus praecipue fuit, qui peragebatur in Sacris Templis coram Episcopo, aut coram Sacerdotibus, & Populo tum ad majorem rei validitatem, & robur, tum etiam ad pleniorum, uberioresque Christianae Caritatis honorem, & decus. Haec manumissionis forma invalescere coepit, oppressa Republica, & comitiis e Campo translatis, postquam scilicet manumittendi per censum mos exolevit, ut pluribus sane evincit Wilhelmus Loonius in *Eleutheria, sive de Manumissione Servorum cap. V.* Ritus hunc sane a Constantini M. temporibus inventum suadent binae leges *Cod. Just. Tit. de his, qui in Eccles. manumit.*, quas etiam legimus in *Theod. Tit. de Manumiss. in Eccles.*; licet Jacobus Gothofredius ritum hujusmodi ex Ethnicis ad Christianos derivasse adnotaverit, quum & illi in Templis, aut in Comitibus Populi, ut superius innuimus, Servos suos in libertatem assererent. Quicumque Christianus, qui huic consuetudini adhaerebat, fere semper servos dimittere pro remedio, sive pro mercede animae suae profitebatur. Ducebatur autem Servus juxta, seu, ut dici solemne erat, circa Altare, aut ante Sacri Altaris cornu, cum cereo accenso, quem ipse manu gestabat, ut duae manumissionis chartae a Muratorio editae in *Antiquit. Medii Aevi To. I. Dissert. XV. col. 854.*, & 859. luculentissime evincunt; Tuncque Dominus disertis verbis eum a servitutis jugo

dotibus. idest aut episcopo cū pr̄bs. aut pr̄bo cū
diaco-

aut Episcopo cum Presbyteris, aut Presbytero cum Diaconi-
bus

A D N O T A T I O N E S

jugo solutum pronunciabat; ac tandem frangebantur tabulae scriptae, quo tempore Servus vel emptus fuerat, vel in servitutem se dederat, ac novae exarabantur, quae largitam libertatem assererent, quasque & testes subscriptione firmare consueverant, ut discimus ex illo totius doctrinae, & eruditionis Oraculo Divo Aurelio Augustino *Sermon. XXI.* edit. Benedictinae Sancti Mauri, unde etiam arguimus, eundem manumissionis ritum in Africa viguisse, cum ibidem legatur: *Servum tuum manumittendum manu ducis in Ecclesiam. Fit silentium. Libellus tuus recitatur, aut fit desiderii tui prosecutio.* Id etiam eruitur ex altero ejusdem Doctoris Sermone *de com. vit. Cleric.*, qui agens de Diacono quodam Hipponensi, qui antequam esset Clericus, emerat aliquot servulos, sic ait: *Hodie illos in conspectu vestro manumissurus est Episcopalis gestis.* Hunc manumissionis ritum memorat etiam Sozomenus *Histor. Eccles. lib. I. cap. 9.*, Interpres *Histor. Tripart. lib. I. cap. 9.*, & Nicephorus *Histor. Eccles. lib. VII. cap. 16.*; Ejus etiam mentio exstat in Capitulis Caroli, & Ludovici Impp. *lib. I. cap. 88.* Quoniam vero laudatus Loonius loc. cit. dicit, se formulam hujusmodi manumissionis fuisse editurum, si ipsi ad manus essent Libri, ex quibus illam exciperet, propterea nunc nos aliquam proferemus, ut ipsius vices supplere quoquo modo videamur. Quare *lib. V. Epistolarum Sancti Gregorii Magni Epist. 12.* habetur haec formula manumissionis: *Cumulo libertatis largito ab omni servili fortuna, & conditione liberum esse censet, Civem Romanum, solutum ab omni subjectionis*

noxa decernit, nec aliud cunctis debere declarat, nisi solam salutationem, profecto absolutus ab omni servili jugo, ritu possit degere. Finis vero ita se habet, ut videre etiam est in *Libro Diurno Romanorum Pontif. ex Joh. Garnerio cap. VI. Tit. XXI. pag. 116:* Hanc autem manumissionis paginam Paterio Notario scribendam dictavimus, & propria manu cum tribus Presbyteris prioribus, & tribus Diaconis pro plenissima firmitate subscripsimus, vobis tradidimus. *Actum Romae &c.* Tum in Appendice Formularum Malculfi *formul. 56.*, quae inscribitur *Gesta manumissionis*, ita legitur: *Qui Servum pro remedio animae, seu pro pretio secundum legem Romanam liberare voluerit, ut in Ecclesia coram Presbyteris, Diaconibus, seu cuncto Clero, & plebe in manum Episcopi servum cum tabulis tradat, & Episcopus Archidiacono jubeat, ut ei tabulas secundum legem Romanam, qua Ecclesia vivit, scribere faciat, & tam ipse, quam omnis procreatio ejus liberi permaneant, & sub tuitione Ecclesiae consistent.* Dein alteram formulam legere est apud *Balutium Capitular. To. II. col. 440:* *Igitur ego ille minimus Servorum Dei famulus Ecclesiae Senonicae Archiepiscopus tanta Serenissimi Hludovici Augusti auctoritate, quae Senonis in arcibo (archivio) Ecclesiae Episcopii servatur, fultus per hunc libellum manumissionis te fratrem nostrum, quem servilis conditio hactenus addictum tenuit inter hujus Ecclesiae familiam, quia fratrum testimonio, inter quos enutritus es, dignus ad sacerdotalem honorem suscipiendum praedicaris, censeo te, atque statuo ante sacri Altaris cornu in conspectu Sacerdotum, & Cleri, & Populi adstan-*

diaconibus . subscribentibus . firmetatis robor acci-
piat

bus ^(s) subscribentibus , firmitatis robur accipiat , secundum le-
gem

ADNOTATIONES

adstantis a praesenti die , & deinceps ab omni iugo servitutis humanae absolutum fore , Civemque Romanum appellari . Tandem aliae hujus generis formulae videri possunt apud Muratorium in *Antiquit. Medii Aevi* loc. cit. Pulcherri-
mam etiam hujusmodi manumissionis Chartam exhibent Goldastius *To. II. Rer. Aleman. pag. 27.* , & Heumannius *de Re Diplom. To. II. cap. I. §. XXX. n. 2.* , a qua describenda brevitatis causa manum temperamus . Vide etiam Novum Tractatum Diplomaticum Monachorum Sancti Mauri *To. V. Part. V. ad Saecul. VI. pag. 392.* , ubi plures Manumissionis epistolas cum subscriptione Episcoporum , Presbyterorum , & Diaconorum consulere licet . In *Bibliotheca Juris Selectissima* Struvii cum notis Henrici Contelmannii mo-
nentur Juvenes , ut recte secernant , quae Cajo addita sunt ab Aniano , & a Viso-gothis , quaeque adnotarunt Con-
tius *Disput. cap. XII.* , & Gothofre-
dius *Prolegom. in Cod. Theod. cap. V.* In maximos enim errores incidere proclive est , ut Ezechieli Spanhemio contigisse scimus , qui manumissionem in Ecclesia Cajo attribuit , quum ta-
men hic floruerit sub Hadriano , ut docet Marcilius ad §. 6. *Instit. , Aegidius Menagius Amoenitat. Jur. Civ. cap. ult.* , & Joh. Vande-Watterius *lib. IX. Observ. Jur. 16.* Ceterum praestat de hac re quoque consulere Schultingium erudite differentem ad ipsas Caii *Instit. lib. I. To. I. adnotat. (17)* , & Aleandrum *ibidem* adnotat. seqq. Po-
stremo nequaquam nunc omittendum duxi , quod ait Vir Cl. Joh. Josephus Liruti-
us in *Dissertat. de Servis Medii Aevi* , quae legitur in *Symbol. Litterar. Romae Decad. II. Vol. IV. pag. 215.* , ubi con-

tendit , donationem Servorum , quae fie-
bat Ecclesiae , hoc est Deo , fuisse
usitatorem modum , & formulam
Forojuliensium propriam manumitten-
di servos , ut quaelibet proinde obla-
tio , sive donatio , quae in Provincia
Ecclesiae Aquilejensis peragebatur ,
fuerit revera manumissio , atque hac
ipsa donatione Servi in libertatem af-
fererentur . Verum id moris etiam
commune fuisse videtur Monasterio
Romaricensi Sancti Petri in Galliis , non
autem solius Forojuliensis Ecclesiae pe-
culiarem ritum , quandoquidem in
Mss. Cod. antiquissimo anecdoto Sae-
culi IX. , quondam Coenobii Eremitarum
Amiternensis Civitatis , nunc Bi-
bliothecae Angelicae eorundem Ere-
mitarum in Urbe , in quo exaratum
est Necrologium Benefactorum prae-
fati Monasterii , & interim multis in-
farctum est Servorum donationibus ,
quae erga Monasterium ipsum confi-
ciebantur (quemadmodum etiam in
Praefatione monuimus) legere est *pag. 19.* , quae sequuntur , quaeque benigna
concessione Viri Cl. , atque amicissimi
Augustini Antonii Georgii Ordinis sui
Procuratoris Generalis , & eidem Bi-
bliothecae Praefecti longe doctissimi
(de quo quam praeclare sentiamus ,
jam alibi habes) inter amplissimam
hujusmodi rerum segetem excerpere
nobis licuit : *Benaius vendit rahero unum
servum nomine algerum eo pacto ut
post ejus obitum pro remedio animae suae
sco petro libertate concessa daretur .
quam seiardus uillicus prosequens supra
sci petri predictum hominem posuit ad
persolvendum censum II. denar.* In ce-
teris vero Servorum donationibus li-
bertas non innuitur , sic enim e. g.
*pag. 13. a tergo : Anscericus habuit unam
ancil-*

piat secundū legem theodosiani a constantino principi-
pū . latā que est sub titulo de manomissoribus . in ec-
clesia ad osiū eḗm data . De libertatis principes
liberti romani . nacionis a principe manomissi hac
ratio-

*gem Theodosiani a Constantino Principe latam , quae est sub
titulo de manumissoribus in Ecclesia , ad Osium Episcopum da-
tam* ⁽⁶⁾ . *De Libertis Principis . Liberti Romani natione
a Principe manumissi hac ratione de bonis suis testen-
tur*

ADNOTATIONES

*ancillam nomine rochildem & concu-
buit cum ea & ex illa habuit filium
nomine hardincum . quem cum alodo
quod vocatur darnuodra concessit sco pe-
tro . ad persolvendum censum II. pen-
sas cere . festo scilicet sci martini . qui-
cumque ergo auferre voluerit sit anathe-
ma cum sociis zabuli ; Et pag. 27. a
tergo : Gibi (forte Gibertus) de mo-
lendino canonicus regularis calmosiacen-
sis pro animabus suorum parentum de-
dit sco petro duos homines patrem & fi-
lium . avcium . & engelum qui retra-
xerit anathema sit .* Reliquis parcere
dixi , licet ea ob alias etiam causas
nec inutilia , nec injucunda futura
considerem . Ceterum etiam antiqui-
tus in Numinum potestate censebantur
Servi , & Liberti , ut luculentissime
ostendit Marchio Scipio Maffei in
ejus *Arte Critica Lapidaria lib. III.
cap. IV. col. 375.* , ut proinde haec e-
tiam Servorum proprietas , quae San-
ctis Ecclesiarum patronis a Christianis
Viris deinceps largita est , quid simi-
le saltem protendere videatur .

(5) *Diacono* pro *Diacono* passim oc-
currit apud Scriptores sequioris aevi .
Hinc Sanctus Cyprianus scribens ad
Clerum Romanum ita habet : *Cypria-
nus Presbyteris , & Diaconibus Romae
consistentibus Fratribus salutem . Vide*

Du Fresneum in *Glossario* . Quod Dia-
conorum subscriptio pro validitate Ma-
numissionum in Ecclesia adhiberetur ,
patet ex Charta illa pulcherrima , quam
in superiori adnotatione ex Goldastio ,
& Heumannio indicavimus , quaeque
ita subnotatur : *Ego itaque Vuato Dia-
conus rogatus scripsi , & subscripsi .* In
hac ipsa autem Charta praecedunt sex
etiam Sacerdotum nomina , qui *ma-
nus suas in eandem miserunt* , ut ibi-
dem legitur .

(6) Lex , quae heic innuitur , non
exstat , cum nunc unica tantum ha-
beatur sub *tit. 7. lib. 4. Cod. Theod. de
Manumissionibus in Ecclesia* , quae quam-
quam a Constantino Osio Episcopo in-
scribatur , cum ea tamen agat de ju-
re Civitatis Romanae , nihil commu-
ne habet cum nostro Titulo . Osus
hic est ille Cordubensis Episcopus , de
quo vide Gothofredium ad hanc le-
gem , tum *Prosopographiam Cod. Theod.* ,
& Sulpicium Severum *Sacr. Histor. lib.
II. cap. 40.* Hic fuit etiam Constanti-
no valde familiaris , & interfuit Con-
cilio Nicaeno , ut legere est apud
Franciscum Balduinium *de Legibus Con-
stantini M. lib. I. pag. 602.* inter *Jurif-
prud. Roman. Attic. To. I.* , editore
Heineccio .

ratione de bonis suis . testentur . ut fisco debita medietas referuetur . cuius hereditatem nepotes . ex filio . succedere non iubentur secundū gregoriani legis . a gorgiano principe ad trophimū libertū & calpurniū militē latas .

tur⁽⁷⁾ , ut fisco debita medietas reservetur⁽⁸⁾ , in cuius hereditatem nepotes ex filia succedere non iubentur secundum Gregoriani legem a Gordiano Principe ad Trophimum Libertum , & Calpurnium Militem latas⁽⁹⁾ .

ADNOTATIONES

(7) In Editis ita legitur : *Libertus Principis Romana Civitate donatus a Principe , & manumissus de bonis suis hac ratione testetur .* Cod. Vatic. ita habet : *Libertis Principes libertatis Romani nationis a Principe & manumissi &c.* Verum , quam mendose , nemo est , qui non videat . Nos vero fidem Mss. Otobon. amplexantes ceteras lectiones respuimus , & interim ejusdem Codicis lectionem , quippe quae alicubi labasceret , sanare curavimus . Emen- davimus prae ceteris illa *Romani natione* , cum scilicet in veterum Inscriptionibus , praecipue Militum , saepe occurrat : N. DALM. , NA. PANN. , N. VER. , idest : *Natione Dalmata , Natione Pannonicus , Natione Veronensis* , licet etiam legi possit *Natione Dalmatia , Pannonia , Verona* , quod respondet alteri formulae DOMO , idest Civitate , quo nihil in antiquis marmoribus frequentius . Neque lectionem nostram quis dicat adversari *Institution. Caii Lib. I. tit. 2. , §. 4.* , ubi traditur , Latinum , ac dedititium non posse testari , quandoquidem statim ac quis Libertus Romanus natione asseritur , & a Principe manumittitur , quemadmodum per lectionem nostram Titulus

hic innuit , a libera testandi facultate prohiberi non potest .

(8) Schultingius in *Cod. Gregoriano lib. VI. tit. de Bonis Libertorum* heic adnotat , idem ex lege Papia olim fuisse juris in libertis ditioribus , ut in §. 2. *Instit. de Success. Libertor.* , Verum laudato loco non medietatem Fisco , aut Patrono deberi dicitur ex bonis libertorum , qui locupletiores decederent , scilicet qui sestertiorum centum millium patrimonium relinquerent , verum dumtaxat asseritur , per Legem Papiam cautum fuisse , ut Patrono virilis pars dumtaxat deferretur ex memoratis bonis , si libertus pauciores , quam tres liberos haberet ; repelleretur vero Patronus , si tres haberet ; ac tandem dimidia pars ad eum spectaret , si unum filium , filiamve heredem libertus solummodo relinqueret .

(9) Lex haec , cujus Summae ex Papiano Schultingius locum fecit in *Cod. Gregoriano lib. VI. tit. de Bonis Libertorum* , hodie non exstat . In Editis nulla mentio occurrit Trophimi Liberti , quem tamen laudat Codex Vatic. , licet eum depravato nomine *Trove- mum* appellet , sicut Calpurnium in *Calporisum* invertit .

De sollicitationibus & furtis. Tit. III.

SI quis in plagii celere. fuerit deprehensus. adq. conuictus. ut aut ingenuum aut seruū. sollicitare praesumat. aut uindere capite. puniatur. secundum lege theodosiani libro. VIII. dato sub titulo. ad lege fabiam ad domiciū celsū uicariū. africe. quod si in ecclesia reus. ipse confugerit quid domino aut parentibus. pro facti ipsius. crimine satis fieri

IDEM TITULUS

LECTIONI SUAE RESTITUTUS.

De Sollicitationibus, & Furtis.

Titulus III.

SI quis in plagii⁽¹⁾ scelere fuerit deprehensus, atque conuictus, ut aut ingenuum, aut seruū sollicitare praesumat⁽²⁾, aut vendere, capite puniatur, secundum legem Theodosiani libro VIII. datam sub titulo ad Legem Fabiam ad Domitium Celsum Vicarium Africae⁽³⁾. Quod si ad Ecclesiam reus confugerit, quia domino, aut parentibus⁽⁴⁾ pro facti

ADNOTATIONES

(1) De Plagio vide fuse differentem Janum Vincentium Gravinam, Origin. Juris Civ. lib. III., qui est de Legib., & S.C. cap. CVII. De Lege Fabia de Plagiariis; & Heinecium Antiquit. Roman. lib. IV. tit. 18. §. 76., & alios. Nos heic interim in compendium monemus, hujus legis poenam subiisse, qui vel liberum hominem, vel liberum, aut etiam seruū alienum dolo, & fraude supprimeret, venderet, cellaret, vel qui seruū etiam ad fugam hortaretur, vel qui libero homine, quasi seruo uteretur. Sed haec expositione non indigent.

(2) In Editis legitur praesumpserit. Verum Ottob. Codici respondet etiam Vatic.

(3) Verborum ordo non idem in Editis, ac in utroque Codice nostro; quorum unus cohaeret alteri ea ratione, quam nos expressimus. Lex, quae a Papiano hoc loco laudatur, est unic. Cod. Theod. lib. IX. tit. 18. ad leg. Fab. de plagiar. Verum cum in ea agatur de illis tantum, qui viventium liberorum orbitatem parentibus inferunt, ut heic advertit etiam Schultingius, merito Gothofredius Papianum redarguit, quod huic Legi ea tribuerit, quae in ea non conti-

fieri debeat . principes est expectanda . sententia .
De furtis eciã obiectis . & p̄batis hec furma . ser-
uabitur . ut ingenuus furto ablato quadrupla solu-
cioñ. dissoluat seruus uero p̄ furti . crimine aut a
dño . ad uindicta . tradatur . aut res p̄dite ei . qui
dñũ p̄tulit . cū uindicta a serui dño refurmun-
tur secundum sententiã pauli . sub titul̄ de furtis
emissa . Quod si cauallũ aut duus boues . uel duas .
equas

*Et ipsius crimine ⁽⁵⁾ satisfieri debeat , Principis est expectan-
da sententia . De furtis etiam obiectis , & probatis haec for-
ma seruabitur , ut ingenuus furto ablata ⁽⁶⁾ quadupli solutio-
ne dissoluat ; Seruus uero pro furti crimine aut a domino
ad uindictam tradatur , aut res perditae ⁽⁷⁾ ei , qui damnum
pertulit , cum uindicta a serui domino reformentur , secundum
Sententiam Paulli sub Titulo de Furtis emissa ⁽⁸⁾ . Quod si
Caballum ⁽⁹⁾ , aut duos boves ⁽¹⁰⁾ , uel duas equas furto inge-
nuus ,*

A D N O T A T I O N E S

continentur . De Domitio Celso con-
sule *Prosopographiam Cod. Theod.*

(4) Codex Vatic. non differt ab
Editis , in quibus legitur *parenti* .

(5) Uterque Codex differt ab Edi-
tis , quae habent *pro facto ipsius cri-
minis* ; Cui quidem lectioni nostram
praeferendam putauimus . Vaticanus
quidem cohaeret Editis in voce *satis-
facere* , pro qua in Ottobon. legitur
satisfieri . Sed utraque lectio recte sub-
stinetur .

(6) In Editis : *furtum oblata qua-
drupli solutione dissoluat* . In Mss. Va-
tic. *furtum ablata &c.* , quod aliquo
pacto ad Ottob. Codicis lectionem ac-
cedit .

(7) In Editis *res traditae* ; Sed ma-
gis arridet lectio utriusque Codicis ,
quam nos expressimus .

(8) Sententia haec Paulli habetur
lib. II. tit. 31. de Furtis §. 7. Vindicta
haec accipitur pro noxa , quam scili-
cet Paullus loc. cit. usurpat , & cu-
jus actione tenentur Domini ex facto
Servorum , ut in *tit. de nox. act.* lucu-
lentiùs proditur . Uterque Codex ha-
bet *emissa* , quod abest ab Editis .

(9) Veteres de equo viliori vo-
cem hanc usurpabant ; Verum dein-
de quolibet equo adhiberi consuevit .
Vid. Du Fresneium in *Glossario* . Vox
haec etiam a Lucilio *lib. I.* usurpata
est , dum ait :

Succusatoris tetri , tardique caballi .
Varro etiam in *Parmenione* : *Alius ca-
ballum arbori ramo in humili alligatum
reliquit* . Idem in *Sesquiulyffe* : *In ca-
stris permansi , inde caballum reduxi ad
censorem* . Vid. Nonium Marcellum .

equas. furtu ingenuus aut servus abstulerit. morte damnetur.

unus, aut servus abstulerit, morte damnetur ⁽¹¹⁾.

ADNOTATIONES

(10) Heic Papianus a Plagio gradum facit ad Abigeatum, quo crimine tenebantur, qui certum numerum pecorum abducerent. Verum de hoc numero non eadem fuit omnium sententia, ut monet Schultingius ad *lib. V. Sententiar. Paulli tit. 18. de Abactoribus* §. 1. (quo sane heic ipse Papianus tacite respexit) ac proinde a Cuiacio, & Rittershusio dissentit, qui *duos boves* perperam invecos in cit. Paulli Sententiam existimarunt, cum ex *l. ult. ff. de Abig.* unus bos abactus crimen abigeatus inducat; Obstant enim vetera monumenta, quominus, licet Pandectarum fide refragante, locus hic Paulli corruptus censeretur, cum *duos boves* legere quoque contingat in *Collatione Legum Mosaicarum, & Romanarum tit. XI. §. 3.*, in *Edicto Theoderici Regis cap. 57.*, ac tandem in hoc Papiani Responso; quod sane suadet, Paullum in diversa sententia fuisse ab iis, qui unum bovem dumtaxat aliquem abigeum facere, judicarunt; Siquidem incredibile videtur, mendum in loca haec omnia irrepere potuisse, ut singula eo ipso corrumpi potuerint.

(11) Heic sine ullo discrimine Papianus capitis poenam in Abactores indicit, cum Paullus loc. cit. §. 2. solos atroces Abactores ad gladium plerumque dari insinuet. Ceterum sunt, qui arguant Papianum, quod gladii poenam ad mortis supplicium traduxerit, cum Auctor *Collationis Legum Mosaicarum, & Romanarum tit. XI. §. 7.* gladii poenam pro ludi gladiatorii condemnatione accipiendam protendat, cui adhaeret Schultingius. Verum Tribonianus ad *l. 1. ff. de Abig.* videtur intellexisse ipsam gladii poenam

strictè sumptam, quandoquidem gladiatorum spectacula jam tum sublata fuerant a Constantino M., ut exponit Lipsius in *Saturnal. lib. I. cap. 12.*, & ut evincit ipsa lex religiosissimi Imperatoris, quae in ipsum Justinianum Codicem inserta est *lib. XI. tit. 43. Cruenta spectacula in otio civili, & domestica quiete non placent: Quapropter omnino gladiatores esse prohibemus.* Etiam Petrus Faber in *Semestr. lib. II. cap. 11.* ludi gladiatorii damnationem excludit, & gladium proprie dictum pro ipsa mortis poena sumendum contendit post Constantini M. tempora ob legem, quam supra retulimus, licet tamen non dubitet, quin antea pro ludo gladiatorio sumptum fuerit; cum ex Ulpiano *l. 1. ff. de Abig.* eruat, poenam metalli graviores esse poena gladii, quod non substineretur, si pro ultimo supplicio, quo nil truculentius, gladius esset intelligendus. Quare sicuti quamplurium poenarum defuetudo alias quodammodo similes pro fontium animadversione invexit, ita etiam ex quadam poenae commutatione factum est, ut antiquata jam ipsa ad ludum gladiatorium damnatio in capitis supplicium conversa fuerit, quod sane a ludo glatorio non admodum absimile, nec eodem saevius censeretur debet, cum & hic citra vitae discrimen obiri non posset, cumque etiam ex Paulli *Sententiar. lib. V. tit. 17.*, qui ad gladium dabantur, intra annum consumendi essent. Recte ergo gladius ab interpretibus pro morte sumitur, tum & pro morte adhibetur a ceteris. Scilicet apud Isidorum Pacensem Episcopum ann. 749. non aliter accipitur gladius, quam pro morte: *A Toletis fugam arripientem gladio patibuli ju-*

li jugulat. Hinc etiam in *Passione Sancti Mercurii Martyris*, quam publici juris fecit eruditus Praesul Victorius Jovardius, *Lectio. XII. pag. 29.* haec habentur: *His dictis, Gladiatores suscipientes eum (Mercurium) esportaverunt in navi, quia corpus ejus erat valde laceratum &c.*, quo loco laudatus Praesul admonet, Gladiatores ibi intelligendos esse ministros, qui in Martyres, aliosque gladio saevire didicerant. Tandem apud Ruinartium in *Passione SS. Perpetuae, & Felicitatis pag. 88.* Edit. Veron. haec habentur: *Errantem dexteram tirunculi gladiatoris ipsa (Perpetua) in jugulum suum*

posuit, tum & in *Act. SS. Tarachi, & Probi &c. pag. 392.* legitur, bestiis in recitatos Sanctos saevire refugientibus, imperasse Praesidem, *μαχαίροφόρους τῶν λουδαρίων ἀσελθᾶν, καὶ ἀποσφάτταν αὐτοὺς*, idest gladiatores introduci, ut Sanctos Dei Martyres gladio interficeret, ut fert ibidem vetus versio, quae prodit, gladium pro ipsa morte, quae eodem nempe inferatur, usurpari. Vide Josephum Averanium *Interpretat. Jur. lib. I. cap. I. n. 2., & seqq.*, qui ad hanc rem egregia multa exponit, & ad quem proinde digitum intendisse fat erit, ut a describendi labore supersedeam.

De iniuriis aut. cedibus admissis; TIT. V.

SI quid forte ita timerarie. admittetur. ut vulnus aut fractura. ossuū infrigatur. aut in conviciis. atrocibus. forte proruperit. solutio vel vindicta.

IDEM TITULUS

LECTIONI SUAE RESTITUTUS.

De injuriis, aut caedibus admissis.

Titulus V.

SI quid forte ita temerarie admittetur, ut vulnus, aut fractura ossuum infligatur ⁽¹⁾, aut in conviciis atrocibus forte proruperit ⁽²⁾, solutio, vel vindicta facti ipsius pro qualitate

ADNOTATIONES

(1) Habetur in Editis sic: *Si quis forte temerarie aut vulnus, aut fracturam infligerit*. Verum aliter ambo Codices nostri, hoc in loco prorsus similes.

(2) Uterque Codex ab Editis differt, ubi legitur: *aut in convicia atro-*

cia forte proruperit. Orbilius aliquis ferulam tristem nobis minabitur, quod lectionem Grammatistarum regulis adversantem nimio in Codices nostros amore invexerimus; Verum si ad tempora hujus Legis respectus habeatur, constabit facile, ita forte in autogra-

dicta . facti ipsius p qualitate . p sone . in iudicis arbitrio . estimatione consistit . secund . regulā gagi . sub titu^t de iniuriarū accionem . Iniuriā enim gravis est . que in publico uel in ore . p sone honestiore . inferetur , Si uero seruus in discriminibus reus agnoscetur . cesus sub pena uinculorū temporaliū

tate personae ⁽³⁾ in Iudicis arbitrio , & ⁽⁴⁾ aestimatione consistit , secundum regulam Gaii sub titulo de Injuriarum actione ⁽⁵⁾ . Injuria enim gravis est , quae in publico , vel in ore personae honestioris inferitur ⁽⁶⁾ . Si vero Servus in his criminibus reus agnoscitur ⁽⁷⁾ , caesus sub poena vinculorum temporaliū

A D N O T A T I O N E S

pho primitus existisse , ut proinde nos magis adhaerendum duxerimus Saeculi genio , quam Idiotismos huiusmodi ad rectam Syntaxeos amussim exigendos curaverimus .

(3) In Editis aliter : pro facti ipsius qualitate &c. Verum plenior , & concinnior est utriusque Codicis nostri lectio , quam recepi .

(4) Uterque Codex caret conjunctione & , quam amplexandam ex Editis ad sensus concinnitatem censuimus .

(5) Desideratur Titulus hic in Institutionibus Caii , quandoquidem locus eidem esse debuit lib. IV. , qui cum III. deperiit . Schultingius hoc loco coniicit , Iustinianum ex hoc Cayanarum Institutionum Titulo mutatum ea esse , quae §. 7. , & 9. Instit. de Injuriis lib. IV. tit. 4. tradidit , nisi forte repetisse quis contendat ex Libro Regularum Caii , cuius in Pandectis mentio habetur . Insuper injuriarum aestimatio pro personae ratione etiam in servis dationem , summisionemque concipit , ut loquitur l. item apud 15. §. Praetor. de Injuriis . Vid.

rursus Schultingium ad Caii Institut. tit. ult. adnotat. 39.

(6) Aliter habetur in Editis , scilicet : Est enim gravis , quae in publico , vel in foro ab humiliore persona inlustriori inferitur . Codex Vaticanus habet : Injuria enim gravis est &c. , tum honestiori , per quae cum Ottob. conveniat ; in ceteris vero Editis respondet . Nos quidem Ottob. Codicis lectionem praeferre non dubitavimus , quam sane accuratissimam censuimus , licet ea pro foro habeat ore ; quid enim necessum erat forum addere , postquam in publico dictum fuerat ? Tum nemo est , qui nesciat , injurias , quae alicui in os inferantur , atque a lapas praesertim , atrociorum loco semper habitas fuisse .

(7) Licet in Ottob. Cod. corrupte legatur in discriminibus , nos tamen ad fidem alterius Vaticani exaravimus in his criminibus , non iis , ut in Editis prostat , quae etiam carent voce reus , quam gerunt ambo Codices nostri .

raliū domino restituatur . secundū sententiā pauli .
de iniuriis ;

lium domino restituatur , secundum Sententiam Pauli de In-
juriis ⁽⁸⁾ .

A D N O T A T I O N E S

(8) Haec Paulli Sententia habetur
siquidem *lib. V. tit. 4. de Injuriis* §. 22.
In Codice Vaticano male legitur: *sub*

titulo de his , quae per turbam fiunt ,
qui Titulus est III. laudati Libri , ni-
hilque commune habet cum re nostra .

De fugitiuis inquirendis . uel discuciendis. TIT. VI.

U Bicūque p̄sona huiusmodi . inuenta fuerit ,
seu ingenuū dicat . se esse seu seruū lo-
corū . iudicibus aut a dño si ad eius nucia p̄uene-
rit .

IDEM TITULUS

LECTIONI SUAE RESTITUTUS.

De fugitivis inquirendis , vel discutiendis .

Titulus VI. ⁽¹⁾

U Bicumque persona huiusmodi ⁽²⁾ inuenta fuerit , seu inge-
num dicat se esse , seu servum , locorum iudicibus aut
a domino , si ad eius notitiam pervenerit , aut ab aēore ⁽³⁾ , qui
possef-

A D N O T A T I O N E S

(1) Licet Servis , qui se a Domi-
nis fuga eriperent , truces poenae , &
supplicia infligerentur , ut videre est
praecipue apud Pignorium *de Servis*
cap. III. , tamen adeo libertatis amo-
re , five servitutis molestia proclives
erant ad fugam , ut Eunus , Athenio ,
& Spartacus fugitivorum exercitus
ingentes , & Romanis etiam formidabi-
les coegerint , atque dein a Romanis
ipsis , ad publica Sacra re perducta ,
fugitiva mancipia Vestalium precatio-

nibus commendari debuerint , quarum
ope eadem ex Urbe nondum egressa reti-
neri arbitrabantur , ut docet Plinius
Hist. Natur. lib. XXVIII. cap. II. Hinc fu-
gitivis huiusmodi stygmata inuri in fron-
te mos invaluit , scilicet notas Φ . , vel
F . , per quas huiusmodi Servorum in-
genio cognito , tot custodes , quot in-
spectores sortirentur . Vetuit dein Con-
stantinus *l. 11. Cod. Theod. de poenis* ,
notas huiusmodi in fronte noxiorum in-
scribi , quod dedeceret , faciem ho-
minum ,

rit. aut ab actore. qui possessioni. ipsius preest discutiendus. intra annum debeat. presentari. ita ut iudicis persona ipsa propter ingenuitatis. nomen sine dubietate. discutiant. Quod si servum aut colonum alienum. regionis dumtaxat; nostre sciens in domo uel in agro suo consistentem iudicibus. non presentat. aut

possessioni ipsius praeest, discutiendus intra annum debeat praesentari, ita ut iudices personam ipsam propter ingenuitatis nomen sine dubietate discutiant. Quod si servum, aut colonum alienum regionis ⁽⁴⁾ dumtaxat nostrae sciens in domo, vel in agro suo ⁽⁵⁾ consistentem iudicibus non praesentat, aut admonitus

A D N O T A T I O N E S

minum, quae caelestis imaginis similitudinem praesefferret, huiusmodi inscriptionibus maculari. Quare frontis contumelia in Collaria quaedam immutata est, quae in Antiquariorum Cimetis nunc conspiciuntur, quaeque Servi gestare cogebantur, ut iisdem, utpote quae insculpta Inscriptionibus quibusdam ipsorum noxae indicibus, omnes, in quos inciderent, de crimine, quod moliebantur, admonerent. Collaria huiusmodi erant ex lamellis

TENE. ME. QVIA. FVGIO. ET. REVOCA. ME. IN. VIAM

LATAM. AB. (sic) FLAVIVM. D. M. (Dominum. Meum)

Vid. alia apud eundem usque ad n. 369., apud Pignorium loc. cit., apud Donium *Inscr. antiq. Class.* II. 172., apud Goriium *Inscr. antiq. Etrur. To.* III. pag. 7., apud Lupium in *Epitaphio Severae* §. VIII. pag. 49., & apud alios, quos omittimus. Quapropter Servi huiusmodi fugitivi, de quibus est hic Titulus, per amicos, vel per fugitivarios conquirebantur, vel praeconio, aut libello proposito indagabantur, ut propterea ad eorum dominum ab eo, qui ipsos excepisset, essent reducendi, nec citra retentatoris notam a-

aeneis, ac etiam ferreis: Insculpta vero Epigraphe, quae fuerit, videri poterit praecipue apud Fabrettium *Inscr. Domest. cap.* VII. n. XXV. pag. 522., ubi scilicet legitur:

TENE

ME. QVIA. F

VGIO. ET. RE

VOCA. ME

IN SEPTIS

Et ibidem n. 359.

ET. REVOCA. ME. IN. VIAM

D. M. (Dominum. Meum)

quopiam suscipi, detineri, aut celari possent, ut infra adnotat. (7). etiam monebimus. In Capitulum tandem Ludovici Pii cap. I. praecipitur, ut Servi fugitivi gratis Domino reddantur.

(2) In Editis: *De Fugitivis ubicunque persona huiusmodi*. In Cod. Vatic. mendose legitur: *De injuriis*. Nos Ottob. adhaesimus, cum ibi desint illa *de Fugitivis*, quae inutiliter exuberant, & ibi legatur *huiusmodi pro huiusmodi*, quod tamen idem sonat.

(3) De Actore vide, quae diximus superius adnotat. (17) ad Tit. II.

aut amonitus . a fugitivi dño eū adsignare diffimulat . multa retentatores . incurrat . sicut ultima theodosiani legis de fugitiuis . & colonis . inquilinis & seruis

nitus a fugitivi domino eum adsignare diffimulat , multam retentatoris ⁽⁶⁾ incurrat ⁽⁷⁾ , sicut ultima Theodosiani lege de fugitivis colonis , inquilinis , & servis legitur constitutum ad Florentium

A N O T A T I O N E S

(4) In Editis legitur *nationis* ; Verum Cod. Vaticanus ab Ottob. non differt , ubi habetur *regionis* .

(5) Edita carent voce *suo* , quam habet uterque Codex noster .

(6) In Editis legitur *retentoris* ; Verum in Cod. Ottob. *retentatoris* , & in Vatic. *retemptatoris* . Codici Ottob. respondet Gothofredii lectio , quam habemus in *Cod. Theod. lib. 5. tit. 9.* , ubi pro lege ultima , quae ibidem desideratur , pars hujus Tituli exhibetur .

(7) Licet Titulus hic noster etiam de Colonis fugitivis obiter agat , tamen in eo praecipue videtur fuisse , ut ad Servos ipsos fugitivos respexerit , quandoquidem de Colonis fugitivis ex professo agit Titulus XLVIII. anecdotus hujus Responsi , quem ultimo loco ex Ottob. Codice nunc primum proferemus . Quare eruitur nunc ex Titulo hoc nostro , Servos omnes fugitivos ita semper in jure dominorum suorum fuisse , ut eos quocumque loco latentes , aut a qualibet persona susceptos repetere usquequaque potuerint , atque ille , qui monitus vel praesentare , aut reddere eosdem neglexisset , retentatoris multam incurrerit . Hinc etiam patet , cur Ariminensis Civitas , quae Servos ad eandem confugientes XI. circiter Saeculo a servitutis jugo absolvere consueverat , si in eadem se permansuros jurassent , hoc tamen dumtaxat sive

more , sive privilegio , aut jure eadem uteretur , dummodo Servorum illorum domini non contradicerent , nec eos requirerent . Non injucundum proinde nunc erit Lectoribus nostris , si Decretum quoddam , etsi principio mancum , heic protulerimus , quod hujus rei fidem facit , quodque etiamnum Arimini in Porticu Praetorianarum Aedium supra Fores Tabularii publici licet intueri . Decretum hoc non vidit Garuffius noster , qui illud omisit in sua *Lucerna Lapidaria* , nec ceteri Scriptores , & Historici Ariminenses , ut proinde omnium primus ediderit Vir Cl. Janus Plancus Arimini , & Italiae decus , quem nos & tamquam omnigenae doctrinae , & eruditionis Myrtam , & tamquam benemerentissimum Praeceptorem suspicimus , in Ephemeridibus Florentinis Cl. Lamii anni 1748. n. 37. col. 578. , & seqq. , tum & illius Decreti verba , nonnulla dumtaxat usurpaverit deinde insignis alter Patriae honor , ac penitioris omnis tum Ecclesiasticae , tum profanae Litteraturae cultor praecellarissimus Josephus Garampius , de quo quam praeclare sentiamus , jam alibi habes , in ejus Opere de Vita B. Clarae Ariminensis *cap. X. adnotat. (t) pag. 56.* Verum id nunc nos , ne crambem prorsus recoctam reponamus , prae laudatis Civibus nostris praestabimus , ut eodem caractere , & siglis expressum Decretum hoc exhibeamus ,
ad fi-

feruis legitur constitutū. ad florencium comitem. sacra largicione. data quod si mulierem. eius cuius ager est. aut *habit*. aut si forte dño uel auctore

rentium Comitem Sacrarum Largitionum data ⁽⁸⁾. Quod si mulier ei, cuius ager est, aut habet, aut forte auctori se, domino

A D N O T A T I O N E S

ad fidem nempe exemplaris accuratissime misit, acceptum referimus, quod ipsi Cl. Planco, qui hu-

ERTI PFATA CIVITATE AC EI
SVBVRBIS NOE CIVIS. ET ICOCI
CIOE SEU CSILIO HABITACIONE DICT
E VRB IURAVIT 7 P ANN 7 DIE UNCL
STERIT. 7 DNS EI 7 TRADIXERIT
TN REQSIERIT DE CEERO EU AB OI IV
GO SERVITIS: SEU HOMINI AC HAB
ACIONIS ABSOLVIM? E LIBERE I CEN
VS CIVIS IPSIVS VRBIS DE CEERO EE
DECERNIT. EXCEPTO 7 SVOS E
ANGRIALES HAC HABITATOES NO
SRORV CIVIV Q MODO ST E M AN EA
ERT. 7 SEP ET COTIDIE IN EA CIVI
AE PPE VO BIA. 7 NOBIS COLLEC
AD DANT SEV IN AN EA DABVT

Nos modo nequaquam immorabimur in huius Decreti verbis singillatim expendendis, cum id cit. loc. perfecit naviter Planco, nec illa etiam omnia nunc ad rem nostram pertineant, cum nobis scilicet ex eo tantum jus dominorum etiam sequioribus saeculis in persequendis fugitivis servitiis adstruere mens fuerit. Hoc eodem privilegio gaudebat etiam Viterbiensis Civitas, ut Servis scilicet ingredientibus ipsius Sorsam Portam statim libertatem impertiretur, idque ex beneficio Henrici Caesaris, nempe Hen-

rici V., cum Porta haec nimirum fundata fuerit, regnante Paschale II. Romano Pontifice, quem Henricus anno 1111. Romam veniens deposuit, quo tempore minis, ac armorum vi ampla ab eodem privilegia reportavit super investituras, & Episcoporum electionem, ut proinde hac ipsa occasione Viterbium hoc iure donare potuerit, nisi id ad aliud tempus referamus, quo idem Imperator Romam secundo petiit, ut vindictam reposceret ob revocata a Pontifice in Concilio Lateranensi extorta illa privilegia post ejusdem

nescient. coniuncxerit uicariam eiusdem mereti. fugitiui dñs dare debebit. quod si actor nesciente dño. fugitiuū. suscipere aut tenere p̄sūserit. aut. iudici

mino nesciente, conjunxerit ⁽⁹⁾, vicariam eiusdem meriti fugitiui dominus dare debebit ⁽¹⁰⁾. Quod si actor, nesciente domino, fugitivum suscipere ⁽¹¹⁾, aut tenere praesumpserit, aut Iudici prae-

A D N O T A T I O N E S

dem in Germaniam regressum. Hoc quoque Viterbiensis Civitatis privilegium etiamnum conspicitur marmorisculptum Langobardicis litteris super memoratam ipsius Portam, quod cum accurate exscriptum ad autographi fidem a laudato Garampio anno 1752., eodem comiter annuente, excerpte nobis licuerit ab ipsius Mss.

Adversariorum To. II. pag. 27., cumque ipsum haud integrum exhibuerit Felicianus Bussi in Historia Viterbii Part. I. Lib. II. pag. 101., heic nunc nos producendum censuimus, praesertim cum illud formis ipsis litterarum, quibus exaratum est, exprimi curaverimus:

FRONTIS SOLA VOCOR FVLGENTIS PORA VITERBI,
EST. OLICHI GRANDE DECUS ET FVNGOR HONORE PENRI:
OMIS ENIQVI SERVILI SVBLEGE GRAVATVR
SI CIVIS OLIVS EXTITERIT LIBER REPVATVR,
MAXIMVS HENRICVS CESAR MICHI CONTVLIT ISTVD,
ANNO AB INCARN. DNI M.L.X.X.X.V. HEC PORTA FVR
DATA EST PSIDENTE DNO PASCAE PP INPANTE ENRICO
EFFECTA V EST. TPR. DNI EVGENII PP EDIFICATOES FVERVNT
RAMERIVS MUNCIO ET PERVSEXPTEP CONSVLV ET ETIVS PPL
GOTIFREDVS DICTAVIT. ROLANDVS. SCVLPSIT.

Licet heic non innuatur dominorum consensus, conjici tamen potest, Viterbiensem Civitatem Ariminensis instar minime Servos ad ipsam accedentes contra dominorum, a quibus aufugerant, voluntatem inter Cives, aut liberos reputasse.

(8) Jam supra monuimus adnotat. (6) *legem ult.*, quae heic innuitur, *de fugitiv. colonis, inquilin.*, & *servis lib. 5. tit. 9.* abesse a *Cod. Theod.*, pro qua Gothofredius ipsam Papiani Summam reposuit. Florentius hic vero diversus omnino censerī debet ab eo, de quo nos locuti sumus adno-

tat. (2) ad Novellam I. anecdotam. Fuit hic Comes S. L. sub Valentiniano Jun., ut monet Gothofredius loc. cit., & in *Prosopographia*. Dictus est etiam a nonnullis *Florentinus*, & Codices plerique impressi *Florum* praeferunt.

(9) Heic implicata est lectio Ottob. Codicis, ut ex ipso allato Textu unicuique innotescit. Simillima prorsus est lectio Vaticani, si excipias vocem *mulier*, quam ipse habet pro *mulierem*, ut legitur in Ottobon. Quare, paucis exceptis, Editorum lectionem recepimus.

dici praesentare distulerit . factum eius fustuario subplicio a iudicibus . vindicetur ut fugitivi dominus . servum suum cum peculio quod habet & exacta opera . solutione recipiat . si vero in fisci . si vero prediis inuenti fuerint advocatus fisci vel procuratoris condicione . simili teneant . si ea que supra scripta sunt . implere neglexerit .

praesentare distulerit , factum ejus fustuario supplicio a Iudice vindicetur , & fugitivi dominus servum suum cum peculio , quod habet , & exacta operarum solutione , recipiat . Si vero in Fisci praediis inuenti fuerint , Advocatus Fisci , vel Procuratores conditioni simili teneantur , si ea , quae supra scripta sunt , implere neglexerint .

A D N O T A T I O N E S

- (10) In Editis legitur *debet* ; sed *debebit* habent ambo Codices nostri .
 (11) Cod. Vaticanus ab Editis non

differt , ubi legitur *susceperit* ; verum nobis arrisit lectio Ottob. Cod. , quam proposuimus .

De obiectionibus . criminū uel inscriptionū .
ingenuorum siue seruorum ; Tit. VII.

SI quis ingenuus ingenuo . crimen intendent . qđ
obiecit . si scripserit . p̄bato q̄ . si p̄bacio . de-
fuerit . inscribendis . quem eo que adcurat corpo-
rali supplicio licenciam non negetur . ita ut capud .
aut facultatem suam . oblegit sicut lex theodosiani
libro nono . sub titulo designat . que ad marriano
uicarium . spanie data . si uero ingenuus seruus cu-
ius

IDEM TITULUS

LECTIONI SUAE RESTITUTUS.

*De obiectionibus criminum , uel inscriptionibus
ingenuorum , siue seruorum .*

Titulus VII. ⁽¹⁾

SI quis ingenuus ingenuo crimen intendens , quod obiecit , se
scripserit probaturum , si probatio defuerit inscribendi se
cum eo , quem accusat , corporali supplicio licentia non nega-
tur ; ita ut aut caput , aut facultatem suam obliget , sicut lex
Theodosiani libro nono sub titulo primo designat , quae ad Ma-
rianum Vicarium Spaniae data est ⁽²⁾ . Si uero ingenuus seruum
cuius

ADNOTATIONES

(1) Titulus hic , qui primus ab
omni corrosionis injuria , sicut & re-
liqui , qui sequuntur , immunis est in
Codice nostro , hanc in Editis rubri-
cam gerit : *De obiectione criminum ,
uel increpationibus* . Codex etiam Va-
ticanus parum differt , qui dumtaxat
addit post recitata verba : *ingenuorum
seruorum* . Verum praestat hoc in lo-
co Ottobon. Codici inhaerere , qui sa-
ne est accuratior . Pro *increpationibus*

hic habet *inscriptionibus* , quod sane
magis placet ; cum enim inscribere
idem sit , ac accusare , siue aduersus
aliquem se in crimen inscribere , sub-
scriptio proinde erit ipsa accusatio ,
siue accusatorius libellus , ut prodit
etiam l. 13. *Cod. Theod. de Praetor. lib.
6. tit. 4.*

(2) Lex haec est 14. *cit. lib. , &
tit.* Schultingius heic adnotat , Papi-
anum minime esse assecutum legis hu-

iuscūq. potauerit inscribendū aut capud suū aut facultatē integrā nouerit oblegari. quā non probato crimine. dñs seruus. adquirat. si uero seruus aliū seruum alterius domini. credederit inculpando cetra inscripcione dominoꝝ iudicis. examinacio si ita

cujuscumque putauerit inscribendum, aut caput suum, aut facultatem integram nouerit obligari; quam, non probato crimine, domino seruus adquirat. Si uero seruus alium⁽⁴⁾ seruum alterius domini crediderit inculpandum⁽⁵⁾ citra inscriptionem dominorum⁽⁶⁾, Iudicis examinatio, si ita necessitas exegerit⁽⁷⁾, etiam

A D N O T A T I O N E S

jus sensum: ea enim duo criminum genera comprehendit internecini, seu veneficii, & suspectae mortis, atque in his inscriptionem adhiberi, indistincte jubet. Qui heic in Editis Marianus dicitur, in Codice nostro Marianus salutatur. Ritterius cit. lege admonet, Codd. Mss. legere Marianum, & Gothanum praesertim appellare eum *Comitem*, non autem *Vicarium Hispaniarum*, ut reuera fuit sub Valentiniano Jun. ann. Domini 383. Verum pro *Hispaniae*, ut habetur in Editis, uterque Codex noster fert *Spaniae*, cui nos adhaesimus, quoniam saepe etiam in veterum monumentis occurrit *Spania* pro *Hispania*. Consule Antonium Franciscum Gorium in *Inscript. Etrur. To. I. n. 6. pag. 338.*, ubi habetur *L. Fadius Cornutus Praefect. Coh. V. Eq. SPANORum*. Tum apud Muratorium *pag. 874. n. 4.* habetur *SPANIA. CITER*. In Graecis etiam Glossis *Spania* dicitur *Σπανία*, & Diuus Paullus *ad Roman. cap. XV. v. 24.* habet: *εἰς τὴν Σπανίαν*. Insuper in tribus anecdotis Libris *de Trinitate* incerti Auctoris, qui continentur in vetustissimo Codice Mss. quondam Passioneio, nunc Angelico-Augustinensi,

quosque modo edendos Bononiae suscepisse audiuimus Virum Cl. Joh. Aloysium Mingarellum (forte sub Didymi Caeci nomine, cui tribuendos Ferdinandus Frater contendit) dum ibidem Jacobus Apostolus tamquam in Hispania degens innuitur, dicitur: *Διάγων ἐν Σπανία*. Hinc pullus color Nonio *Spanus*. Eodem modo *Speria* habetur apud Isidorum Pacensem ann. 753. pro *Hesperia*. Apud Du Fresneum *Spanicus* pro *Hispanicus*. Vide tandem Samuelem Bochartum *Geograph. Sacr. Lib. I. cap. 35.* Exstant adhuc hunc Marianum septem Symmachi Epistolae *lib. III.*, scilicet 23. usque ad 29. Vide *Prosopographiam Cod. Theod.*, licet ibi *Marinianus* habeatur, ut proinde quae de eo proferuntur, de Mariano sint intelligenda.

(3) In Editis *domini*: Cod. Ottob. *dominus*, sed male. Schultingius monet legendum *domino*, nec inepte.

(4) In Editis *alienum*, pro quo Schultingius reposuit *alienus*: Sed omnia recte constant, si cum Ottob., & Vatic. Cod. legas *alium*.

(5) Edita habent *incusandum*, quod idem sonat.

(6) Post vocem *incusandum*, siue, ut ha-

ita necessitas . exegerit . eciã adhibitis . suppliciis ordine ueritatis . inquirat . quicũq. uero calũnia crimines p̄batus . fuerit . obieccesse . obiecta non conuicerit . pena simili subiacebit . secundũ legem theodosiani . libro quos ad consoles . p̄turiis tribunis plebis . & senatũ data accusandi . uero . permissum que p̄sona non habeant legibus designatur hoc est ne seruus dominum . uel patronum libertus . seu familiaris . p̄ter solũ crimen maiestates accuset . crimina uero . maiestatis . hec sunt que legibus designan-

tiam adhibitis suppliciis ⁽⁸⁾ , ordinem ueritatis inquirat . Quicumque uero calumniam criminis probatus fuerit obieccisse ⁽⁹⁾ , si obiecta non conuicerit , poenae simili subiacebit , secundum legem Theodosiani libro , quo supra , ad Consules , Praetores , Tribunos Plebis , & Senatum datam ⁽¹⁰⁾ . Accusandi uero permissum , quae persona non habeat , legibus designatur , hoc est , ne seruus dominum , uel patronum libertus , seu familiaris praeter solum crimen Maiestatis ⁽¹¹⁾ accuset . Crimina uero Maiestatis haec sunt

ADNOTATIONES

ut habet Codex noster , *inculpandum* , Edita statuunt virgulam , & deinde legunt *in*scriptione dominorum , quae uerba cum sequenti periodi membro componunt ; Sed melius eadem antecedenti jungas , praesertim si emendata per utrumque Codicem , ubi legitur : *citra inscriptionem dominorum* .

(7) Melius in Ottob. Cod. *exegerit* pro *adserit* , ut in Editis , & in Vatic. Mss.

(8) Supplicium heic accipitur pro tortura , seu pro tormento . Hoc sensu accipitur etiam in Pacto Legis Sallicae apud Eccardium *Tit. XLIII.* ,

ubi etiam supplicia de ictibus intelligi posse videntur .

(9) Jam Schultingius mendum adverterat , ac pro *evicisse* , ut est in Editis , monuerat , legendum *injecisse* , vel *miscuisse* ; Sed rectius *obieccisse* ex Ottob. Cod. reponimus .

(10) Lex , quae heic innuitur , est *19. cit. lib. , & tit.*

(11) Nic. Hier. Gundlingius scripsit *Singularia ad L. Majest. &c.* , ubi §. XIII. docet , lege Cornelia Maiestatis servis quoque permissum fuisse deferre dominos , & indicare conjurationes , quas molirentur .

gnantur id est falus principes tradicio . regiones .
aut adeptio tyrannides .

*sunt , quae legibus designantur , idest adversus Principem tradi-
tio regionis ⁽¹²⁾ , aut adpetitio tyrannidis .*

A D N O T A T I O N E S

(12) In Editis deest *traditio regio-
nis* , quam nos ex Cod. Ottob. adjun-
gimus , expunctis Librarii mendis in
iis , quae antecedunt . Cum habeatur
superius : *crimina maiestatis haec sunt* ,
sane inferius duo saltem crimina erant
recensenda , ut pluralis numeri con-
cinnitas facta tecta haberetur , Recte
ergo *adpetitioni tyrannidis* (non *tyranni* ,
ut male habent Edita omnia) acces-
sit *traditio regionis* ; Respondent enim

haec iis , quae in XII. Tabulis lege-
bantur : QVI HOSTEM CONCITA-
VERIT QVIVE CIVEM HOSTI
TRADIDERIT CAPITE PVNITOR ;
Tum iis , quae habet Cicero de Orat.
Lib. II. cap. 39 : *Majestas est amplitudo ,
ac dignitas Civitatis . Is eam minuit ,
qui exercitum hostibus populi Romani
tradidit .* Vid. l. 3. ff. ad Leg. Jul. Ma-
jest. , ubi ipsa *traditio civium* pro cri-
mine Majestatis habetur .

De uiolenciis

TIT. VIII.

SI quis uiolencia ita conuincitur . admisisse ut
collectis . turbis d̄ uim . inruens . deiciat . pos-
sedentem . nec eū ciuili . ut legum est accione .
pulsauerit . capitale sententia feriat . si tamen
rem de qua possedente depulit sui iures debere
esse

I D E M T I T U L U S

L E C T I O N I S U A E R E S T I T U T U S .

De Violentiis . Titulus VIII.

SI quis violentiam ita conuincitur admisisse , ut collectis tur-
bis per vim irruens dejiciat possidentem , nec eum civili ,
ut ⁽¹⁾ legum est , actione pulsaverit , capitali sententia feria-
tur ⁽²⁾ . Si tamen rem , de qua possidentem depulit , sui juris
debere

A D N O T A T I O N E S

(1) Edita , & Cod. Vatic. habent
quod : Ottobon. ut , quod idem est .

(2) Continetur hoc l. 2. Cod. Theod.

ad leg. Jul. de vi publ. , & privat. , li-
cet heic inferius sola l. 3. recitetur ,
ut suo loco monebimus .

esse non conuincerit tum demū est. ut pena supra scripta. dānetur. quod si suā quidem pprietatem. esse conuincerit. medietas eius. rei in eius pprietate. pmaneat alia medietas. ppter admisā uiolenciā. fisci uiribus. societur. secundū legem. theodosiani. libro nono sub titulū. de ui publica & priuata ad bassum. p̄f̄t̄ urbis data si uero serui in scio dño. uiolenciam uiusmodi. que suprascripta est. intulerint. morti subdantur. quod si p̄ discusione. iudicis. conscio dño uiolencia pbatur. admissa

debere esse non conuincerit ⁽³⁾, tum demum est, ut poena suprascripta damnetur. Quod si suam quidem proprietatem esse conuincerit, medietas ejus rei in ejus proprietate ⁽⁴⁾ permaneat, alia medietas propter admissam violentiam Fisci uiribus societur, secundum legem Theodosiani libro nono sub titulo de Vi publica, & privata ad Bassum Praefectum Urbis datam ⁽⁵⁾. Si vero ⁽⁶⁾ serui, in scio domino, violentiam hujusmodi, quae suprascripta est, intulerint, morti subdantur. Quod si per discussionem Judicis, conscio domino, violentia probatur admissa, domini

A D N O T A T I O N E S

(3) In Editis legitur: *sui juris non esse conuincerit*; quae uerba ita locata sensum turbant, ut nemo non uidet. Satius ergo est inhaerere Ottob. Codici. Vaticanus habet uocem *debere*, uerum particulam *non* sejungit a *conuincerit*, quod non accidit in Ottob., & quo proinde sensus labascit.

(4) In Editis, & in Mss. Vatic. *in sua firmitate*; Sed aliter habet Ottob., ut in Textu.

(5) Haec est l. 3. cit. lib., & tit., quae, ut & laudata superius l. 2. Basfo Pf. Urbi inscripta est. Munus Prae-

fecturae ipse obivit sub Constantino M. ann. 317., ut monent dictae leges, licet in aliis quoque *Codicis Theod.* legibus hac dignitate insignitus exhibeatur subsequentibus annis; Verum, monente Gothofredio, ibidem reponendum *Praefect. Praetor.* Vide *Protopographiam*, & Corfinium *de Praef. Urb.*

(6) Haec, quae prosequuntur, uide ad l. 4. cit. lib., & tit., quae lex etiam in *Cod. Just.* uideri poterit l. 8. tit. eod.

missa dñi pñcian-
tur. de his uero quibus sine tumulto solum occu-
pate aut puaſe rei actio tenditur. & conuictus fue-
rit. rem indebetae. tenuisse. post conuencione. du-
plus. fructus cū rei ipsius. restitucione. dissoluat ;
si ue-

*domini pronunciantur infames, servi metallis deputantur. De
his vero, quibus sine tumultu solum occupatae, aut peruasae rei
actio intenditur ⁽⁷⁾, & quis ⁽⁸⁾ conuictus fuerit, rem indebite te-
nuisse, post conventionem duplos fructus cum rei ipsius restitutio-
ne dis-*

A N O T A T I O N E S

(7) Edita hoc loco habent : *De eo
vero, qui per tumultum solum occupat,
aut peruasit, actio intenditur.* Dif-
fert Cod. Ottob., ut constat ex Textu.
Heic advertit Schultingius, mendum
forte cubare in hujus Tituli parte, ut
proinde pro *post conventionem* reponen-
dum sit vel *ab invasione*, vel *non so-
lum post, sed etiam ante conventionem* ;
atque hoc quidem tum, ut adstrua-
tur discrimen inter conditionem vio-
lenti inuasoris, & possessoris malae
fidei, quae nulla foret, si uterque
post conventionem duplorum fructuum
solutioni teneretur, tum, ut haec re-
spondeant iis, quae Valentinianus, &
Valens statuerunt *l. 1. Cod. Theod. de
fruct., & lit. expens. lib. 4. tit. 18.*,
qui scilicet voluerunt, ut inuasor,
& praedo a die invasi loci duplos fru-
ctus persolveret, possessor vero bo-
nae fidei a die tantum conventionis
in judicium. Recte sane Schultingius ;
Verum cum in utroque Codice Ot-
tob., & Vatic. legatur *sine tumultu*,
non autem *per tumultum*, ut in Edi-
tis omnibus proſtat, fieri sane potuit,
ut Papianus eum, qui bona occupaf-
set *sine tumultu*, (juvat enim ita le-
gere, ne Codicum fides citra necessi-
tatem infirmetur) parem quodammo-

do voluerit esse ei, qui simpliciter pos-
sideret, ac proinde recitatae legis ri-
gorem temperaverit, utpote quae eos
dumtaxat, qui bona *per tumultum* in-
vasissent, priore sui parte respiceret,
non autem eos, qui *sine tumultu* ea-
dem occupassent. Ceterum nemo mi-
hi vitio vertat, quod veterem lectio-
nem expunxerim, quandoquidem non
repugno, si quis lectionem Editorum
Codicum, & simul Schultingii emen-
dationem sequi velit, cum utraque
sustineri probe possit: Solum ajo, quod,
si cui amplexari lubeat Ottob. Codi-
cis lectionem, non omnino legibus
vim inferret, ut sane inferre vide-
detur recepta Editorum lectio *sine*
Schultingii emendatione. Tandem mi-
nime mirum esset, Papianum heic di-
scessisse a recitatae legis placito, quem
alias non assequutum Legum intelli-
gentiam, quin etiam iisdem contraria
proposuisse, vidimus superius ad Tit.
IV. adnotat. (3), quod etiam inferius
pluries monere continget, praeſer-
timque ad Tit. XIV., & XLV. ; Nisi
tamen dicere velimus, hoc non pla-
cuisse Papiano, sicut Triboniano non
placuit, qui legem hanc non integram
retulit in *Cod. Just. l. 2. dict. tit.*, prae-
sertim cum heic Papianus ad hanc le-
gem

si uero simpliciter . rem possedit . usque ad con-
uenciones . tempus simblus . fructus dissoluat . post
conuencione duplus . ut dictū est . hinferat repe-
tenti . quod res mouiles . uel si semouente . sui
quisque rapuerit . intra annū quadrupli solucione
multabitur . post annū uero . simbli satisfaccione .
soluatur .

*ne dissoluat . Si uero simpliciter rem possidet , usque ad con-
ventionis tempus simplis fructus dissoluat , post conventionem du-
plos , ut dictum est , inferat repetenti . Quod si res mobiles , vel si
semoventes vi quisque rapuerit ⁽⁹⁾ , intra annum quadrupli solu-
tione multabitur , post annum uero simpli satisfactione sol-
vetur ⁽¹⁰⁾ .*

A D N O T A T I O N E S

gem non provocet : Consule Schultin-
gium etiam ad *Sentent. Paulli Lib. V.*
tit. 9. §. 2. adnot. 12.

(8) In Codice Ottob. legitur & :
Verum , ut periodi ordo rectius pro-
cedat , de ingenio reposuimus *si quis* ;
nam aliter Papianus ab Orbilio vapu-
lasset , ut cuilibet intuenti patebit .

(9) Aliter in Editis : *Quod si rem*

*mobilem , vel se se moventem per vim
quis rapuerit .* Cod. quoque Vatic. plu-
ralem numerum adhibet , verum in
ceteris respondet impressis Editionibus ;
quod secus in Ottob.

(10) Uterque Codex habet *solva-
tur* ; sed praestat legere *solvetur* , ut
est in Editis , & ut ordo verborum
postulat .

De raptibus . uirginū & uiduarū TIT. VIII.

Raptorū probata crimina . taliter . puenda ut si quis cū parentibus . antea nihil depectus rapuerit . aut uolentem adduxerit . una cū facinoribus . ipsius . intercurrentibus . uel admissoribus poniantur . nec parentibus liceat . hoc crimine . cū raptore

IDEM TITULUS

LECTIONI SUAE RESTITUTUS.

De Raptu Virginum, & Viduarum.

Titulus VIII.

Raptorum probata crimina taliter punienda⁽¹⁾, ut si quis puellam⁽²⁾ cum parentibus antea nihil depectus⁽³⁾ rapuerit, aut uolentem abduxerit, una cum facinoris ipsius intercurrentibus, vel admissoribus⁽⁴⁾ puniatur, nec parentibus liceat de hoc crimine cum raptore sub qualibet pactione componere;

ADNOTATIONES

(1) Mss. Ottob., & Vatic. non habent vocem *sunt*, ut in Editis.

(2) Amanuensis incuria vocem *puellam* ab Ottob. Cod. ablegauerat, quam nos postliminii jure reposuimus.

(3) Cod. Ottob. habet *depectus* in singulari numero, cum praecedat articulus *quis*, qui in Editis desideratur. *Depecti* vox, ut ex hoc loco apparet, non semper turpi pactione denotando inservit, quod adnotavit quidam & ipse Ritterius ad l. 1. Cod. Theod. de raptu Virginum lib. 9. tit. 24. Ceterum Alciatus lib. XXVIII. de Verb. signific., Du Fresneius in Glossario, tum & Gothofredius in Glossario Nomico Cod. Theod. *depectum* pro turpi pactione exponunt. Laurentius Valla *Elegantiar. Lib. VI. cap. 63.* sugillat Ulpianum, quod in *Edict. de Calumniator. depectum* interpretatus sit *turpiter pactum*. Ceterum non ego Ulpianum oppugnarem, quod ita hanc vocem exposuerit, cum non universaliter id ab ipso assertum, sed pro peculiari illo dumtaxat loco explicatum intelligi debeat. Vid. adnotationes Caroli Andreae Dukerii in *Opuscul. variis de latinitat. JConsult. veterum* ad hanc vocem, qui eandem utroque sensu ex Ulpiano, & ex legibus utriusque Codicis, tum ex Cicerone, Terentio, & Apuleio usurpatam contendit. Vid. superius adnotat. (5) ad Commonitorium Valentiniani III. n. I.

(4) Admissor, & admittens accipitur pro delinquente. Vid. Davidis Doringii *Bibl. JConsf.*

raptore . sub qualibet paccione . componere . quod si facere p̄sūserint . in t̄fecto raptore . conposito res ipsius crimines in exilio deputentur , quoniā tali condicione iungentes parentū successio denegatur cuius admissi p̄secutio . intra quinquennium exercenda ; Post quinquenniū uero accione p̄sequendi criminis denegatur . secundū legem . theodosiani . libro nono . ad populū data . Quod si deuota dō puella raptor . adduxerit . & illa consenserit filii . ex tali

nere ; quod si facere praesumpserint , interfecto raptore , conpositores ipsius criminis in exilium deputentur , quoniam tali se condicione iungentibus ⁽⁵⁾ parentum successio denegatur , cuius admissi persecutio intra quinquennium exercenda ⁽⁶⁾ ; post quinquennium uero ⁽⁷⁾ actio persequendi criminis denegatur , secundum legem Theodosiani libro nono ad Populum datam ⁽⁸⁾ . Quod si Devotam Deo Puellam ⁽⁹⁾ raptor abduxerit , & illa consenserit ,

A D N O T A T I O N E S .

(5) In Editis : *Puellae , quae tali se condicione junxerit &c.* Mss. Vaticanum cohaeret Ottob. , licet ibi legatur *quam* pro *quoniam* , quod idem sonat .

(6) Uterque Codex caret verbo *est* , quod habent Editi .

(7) Uterque etiam Codex habet particulam *vero* , qua carent Editi .

(8) Licet heic una tantum lex *lib. 9. tit. 24. Cod. Theod.* innuatur , ac forte etiam prima lex dumtaxat , tamen ex iis , quae Papianus exponit , tres omnes leges *cit. lib. , & tit.* attigisse videtur .

(9) Non uno tantum modo accipitur *Devota Deo Puella* ; nam aliis est ipsa Sanctimonialis ; aliis vero Beguina . Quod pro Sanctimoniali accipienda sit , docet Dominicus Mau-

rius in *Hieroglexico* , cui *Devota* idem est , ac *Monialis* . Du Fresneius etiam in *Glossario* *Devotas Feminas* , & *Virgines* eas esse dicit , quae castitatem sponponderunt , & *quae se Deo voverunt* , ut est in Concilio Valentino sub Damaso *cap. II.* , cuius titulus sic concipitur : *Devota , si se maritaverit &c.* Eas Sozomenus *lib. VI. cap. 19.* vocat *ἐπαὶς παρθέvous* , & *lib. VIII. cap. 24.* *παρθέvous ἐκκλησιαστικὰς* . Deo Devotae habentur quoque in *Epist. II.* Sificii PP. adversus Jovinianum . Muratorius etiam *Antiquit. Medii Aevi To. V. Dissert. LXVI. col. 582.* in ea est sententia , ut existimet , apud antiquos nomina *Puellae* , & *Devotae* , sicut etiam alia *Ancillae Dei* , *Benedictae* , & *Sacratae* Sanctimoniale signifi-

tali condicione . nati punitis . his sec^d. legem teu-
dofia-

serit ⁽¹⁰⁾ , filii ex tali condicione nati ⁽¹¹⁾ , punitis his , secun-
dum

ADNOTATIONES

gnificasse . Et revera synonyma fuisse Devotam , sive Dicatam Deo , & Sanctimonialem , suadet Novella VI. Marciani Aug. secundum Ritterii editionem , cujus verba nonnulla , quae ad rem nostram faciunt , modo affereamus , ad fidem tamen Mss. Regii Parisiensis Saec. VIII. , qui signatur n. 4403. , quae verba scilicet mutuati sumus a Novo Tractatu Diplomatico Monachorum Sancti Mauri To. III. Part. II. Sect. IV. Cap. IV. Art. II. pag. 287. , quo etiam fiet , ut interim novae lectiones , non spernendae quidem ex Codice illo innotescant : *Hac lege sancimus ut sive Vidua , sive Diaconissa , seu Virgo Deo dicata , vel Sanctimonialis mulier , seu quocumque alio nomine Religiosa honoris , vel dignitatis Femina nuncupetur , testamento , vel codicillo suo , quod tamen alia omni juris ratione munitum sit , Ecclesiae , vel monistero (lege monasterio) vel clerico , vel monacho &c.* Varietates praecipuae insunt in voce Religiosa pro religiosi , & monasterio pro martyrio , quod inemendatum heic reliquit , immo probavit Ritterius , licet inferius illud ipsum mendum expunxerit . Deo Sacratam non aliam etiam , ac Deo Devotam , seu Sanctimonialem crederem , licet tamen eodem tempore , & loco utrumque vocabulum de duabus Feminis nomine diversis adhibeatur , quod vocabulorum , & professionis discrimen aliquod inducere posse videretur ; Scilicet in laudato superius Mss. Necrologio Monasterii Romaricensis pag. 10. a tergo haec habentur , quae edere per humanitatem Cl. Georgii nobis nunc licet : *Ridildis scimonialis cabilonensis dedit sco petro hildegardis cum quatuor filiis suis*

morundo . gerardo . alberico . iohanne . & duab. filiab. lancinde . rotrude ad persolvendum censum in festo eidem singuli singulos d. (sc. denarios) . Tum pag. 11. (eodem caractere , quo superior donatio exarata est , & alia proxima , quae ita signatur : anno m. centesimo VI. incarnationis d. II. idus apl.) haec habentur : Adelaidis deo sacrata dedit sco petro V. ancillas cum quatuor servis quorum noia haec sunt . Hauisdis . iofridus berta . ermengardis . gilla . berunus durandus bencilinus . gilla . Verumtamen infra pag. 19. alia habentur , quae suadent , Deo Sacratas fuisse revera Sanctimoniales ; Locus est huiusmodi , quem usurpavit etiam Vir Cl. Josephus Garampius alias laudatus in Appendice ad Dissertationem de Nummo argenteo Benedicti III. num. IV. pag. 172: Nomina abbatum defunctorum sancti Romarici , atque almi patris nostri Amati , una cum consensu patris nostri domini Theodrici , seu matris nostre religiosissime deo sacrate Teotildae abbatisse in hoc monasterio per intervalla temporum successores extiterunt &c. Ceterum quidquid de his censendum sit , certum quidem est , sequioribus saltem Saeculis , Devotas Deo Puellas a Sanctimonialibus diversas fuisse , ac pro Devotis acceptas fuisse Beguinas , quae licet nullis adstringerentur votis , tamen seorsim ab hominum consortio castitatem profitebantur , atque vel domi suae , vel in aliquo communi loco degebant . Hoc advertit etiam Cl. Garampius noster in ejus Opere de Vita Beatae Clarae Ariminensis , Dissertat. I. §. XII. pag. 104. , qui adhibet testimonium Cantipratani (Miracul. , & exempl. memorabil.) qui de ejusmodi Feminis Nivellae in Belgio anno

dofiani ; ad fecd̄ p̄f̄t̄ p̄ter data . qui taliter coniunxerint . in hereditate non succedent quibus eciā principali beneficio prestatur uita filius in potestate habere non possunt . nec eon̄ hereditate quoque modo

dum legem Theodosiani ad Secundum Praefectum Praetorio datam ⁽¹²⁾ , *qui se taliter coniunxerint , in hereditatem non succedent* ⁽¹³⁾ , *qui etiamsi Principali beneficio praestito nitantur , filios*

A D N O T A T I O N E S

anno 1226. scribit : *Mulierum Devotarum* , quae *Beguinae* dicuntur , nunc late diffusa per orbem religiositas incohavit . Ceterum Papianum heic de Sanctimoniali Devotam Deo Puellam usurpasse , contendo , quod etiam monet Du Fresneius in *Glossario* ; Ipse enim heic provocat ad l. 2. *Cod. Theod. de raptu , vel matrimon. Sanctimonial.* , & ad l. 5. *Cod. de Episc. , & Cler.* , ut inferius etiam adnotabimus , quae leges de Sanctimonialibus loquuntur , non autem de alia Devotarum Virginum Classe . Quare heic nunc advertimus , in Concilio Romano ann. 721. anathemate percuti , qui se Moniali in matrimonium copulasset ; Sic enim sancivit : *Si quis Monacham , quam Dei Ancillam appellamus , in conjugium duxerit , anathema sit .* Raptum quidem Religiosarum huiusmodi mulierum capitale quoque fuit , ut patet ex cap. IV. *Capitul. Ingelheim.* Ludovici Pii ann. 826 : *Si quis rapuerit , aut sollicitaverit , vel corruperit Religiosam feminam , bona amborum Ecclesia vindicet , in qua talis mulier habitavit . Ipsi tamen capitali periculo subjiciantur .* Apud Muratorium *Antiquit. Medii Aevi To. V. Dissertat. LXX. col. 919.* prostat Judicium Jacobi Episcopi Lucensis in causa Alpuli Presbyteri ob Sanctimonialem raptam damnati ; Scilicet ibidem huic Sacrificio exprobratur , quod Sanctimoniali-

lem suis manibus super cavallum levasset , & eam osculasset , & duos solidos , & in dedisset , & per se ipsum ad loca per noctem duxisset solus . Sed manus e Tabula , ne nobis in culpa ponant eruditi longius dicendo vagari .

(10) In Editis aliter legitur : *Quod si Devota Deo puella de conjunctione viri consenserit .*

(11) Edita pariter differunt , in quibus habetur : *Filii tali contubernio nati .* Respondet Editis Mss. Vatic. Sed contubernium de ingenuorum conjunctione , quae heic innui videtur , male usurpatur . Ceterum vide , quae ad hanc rem diximus inferius Tit. XXXVII. adnotat. (10) .

(12) Jam superius adnotat. (9) praemonuimus , Papianum heic respexisse ad l. 2. *Cod. Theod. de rapt. , vel matrimon. sanctimonial. lib. 9. tit. 25.* Gothofredius ejusdem vitio vertit , quod huic legi ea tribuat , quae ab ea absunt ; verum ad defensam assurgit Schultingius , qui ait , Papianum legis hujus auctoritatem usurpasse duntaxat , ut poenam innueret , qua tenentur , qui se Sanctimonialibus coniungunt , non eam autem ad cetera extendisse . De Secundo , qui sub Juliano , & sub Joviano fuit Praef. Pr. , & anno praesertim 364. , quo lex haec ad eum scripta est , vide *Prosopographiam Cod. Theod.*

modo vindicare . sed facultas ipsa . proximis parentibus acquirenda . secundū . gagi regula ;

filios in potestate habere non possunt , nec eorum hereditatem quoquo modo vindicare⁽¹⁴⁾ ; sed facultas ipsa proximis parentibus acquirenda⁽¹⁵⁾ , secundum Gaii regulam⁽¹⁶⁾ .

A D N O T A T I O N E S

(13) In Editis , & in Mss. Vatic: *in hereditatem non veniant .*

(14) Cod. Ottobonianus heic corruptus aliquantulum est , quem nos iuxta potiora ejusdem vestigia emendavimus , ut ab ejus fide , quo minus fieri possit , recedamus . Consule Textum , & restitutam Lectionem . In Editis tamen aliter exstat : *Qui etiam si Principali beneficio praestito nitantur , filii legitimi haberi non possunt , nec successionem eorum poterunt vindicare .* Cod. Vaticanus modo Ottoboniano , modo Editis respondet ; Sic enim habet : *Quib. etiam si principali beneficio praestito nitantur , filius legitimus habere non possit , nec successionem eorum non poterunt vindicare .* Memineat Lector , nos & ipsa Amanuensis vitia exprimere ,

(15) Verbum est in utroque nostro Codice desideratur ,

(16) Regula haec abest nunc a Caii *Institutionibus* ; Hinc conjicere nonnulli coeperunt , an Cajus egerit de Liberis raptoris , & raptae , an de Liberis ex Sanctimoniale , an vero de hereditatibus ab intestato . Verum certum primum est , a Papiano heic agi de Liberis ex coitu cum Sanctimoniale ; Tum , dum ait , Liberorum hujusmodi facultates deferri proximis parentibus , hoc est cognatis secundum Regulam Caii , intelligit Regulam illam Caii , quae exerebat ordinem succedendi , quem Cajus descripserat , & quem ex eo nobis reliquit Anianus , vel alius quicumque Alariciani Codicis Auctor , Tit. VIII. Vide Schultingium hoc loco , & Tit. ultim. Institut. Caii annotat. 39.

De fucceffionibus . diuerfis . Tit. X.

P Atris matrisue . intestatis . fili filie ueq̃ . quo iure fuccedant ; Quđ si filius habens filius forte decefferit . in loco patris . nepotis neptisque ex filio nati eandem quā pater eorū accepturus erat . capiant . porcionem . si uero filia fupstitibus . parentibus obierit . tertia de porcionē matris fili eius pdant . & in biffe materne porcionis fuccedant triens uero ille . auuncolis . fiue materteris idest matris . fratribus uel fororibus . adquiratur . fecundē lege theudofiani . lib. V. sub titu† . ad constantinū . pre-

IDEM TITULUS

LECTIONI SUAE RESTITUTUS.

*De fucceffionibus diuerfis .**Titulus X.*

P Atri , matrive intestatis filii , filiaeue aequo iure fuccedant ; Quod si filius habens filios forte decefferit , in locum patris nepotes , neptesque ex filio nati , nataeue⁽¹⁾ eandem , quam pater eorum accepturus erat , capiant portionem . Si uero filia⁽²⁾ , fupstitibus parentibus , obierit , tertiam de portione matris filii ejus perdant , & in beffem maternae portionis fuccedant : Triens uero ille auunculis , fiue materteris , id est matris fratribus , uel fororibus adquiratur , fecundum legem Theodofiani libro quinto sub titulo de Legitimis hereditatibus ad Constantinum

A D N O T A T I O N E S

(1) Vox haec *nataeue* abest a Cod. Ottob. , quae tamen adesse debuit , ut in Vatic. , & in Editis ,

(2) Quod heic fingulari numero exprimitur in Cod. Ottob. , plurali in Vatic. , & in Editis profertur .

prefet. prēt. gallian. de legitimis hereditatibus .
 promulgatā. qđ si defunctus ipse filius habeat . uel
 nepotes ex filio . & neptes tantū ex filia relinquat
 in dodrante . idest in tribus hereditates . porcioni-
 bus . auo aui eque succedant. Quarta uero idest fal-
 cidia ad agnatus . defuncti eius . que filio nepoti .
 ac pronepoti . p uirilem . sexū discendentibus . defe-
 ratur . si uero nepotes . competens porcio ab auis
 idest quarta porcionis . patne aut materne non de-
 mittitur , De inofficioso . eandem . que filiis con-
 petit . contra heredis . institutus moueant accione .
 qđ

num Praefectum Praetorio Galliarum promulgatam ⁽³⁾ . Quod si
 defunctus ipse filios non habeat , uel nepotes ex filio , & nepo-
 tes tantum ex filia relinquat , in dodrante , id est in tribus he-
 reditatis portionibus ⁽⁴⁾ auo , auiaeque succedant . Quarta uero,
 id est Falcidia agnatis defuncti parentis , id est fratri , ejus-
 que filio , nepoti , ac pronepoti per uirilem sexum descendentibus
 deferatur ⁽⁵⁾ . Si uero nepotibus competens portio ab auis ⁽⁶⁾ ,
 idest quarta portionis paternae , aut maternae non demittatur ,
 de inofficioso eandem , quae filiis ⁽⁷⁾ competit , contra heredes
 insti-

A D N O T A T I O N E S

(3) Lex , quae citatur , est 4. Cod. Theod. de legitimis hereditatibus lib. 5. tit. 1. Eadem haec lex occurret etiam inferius ad Titulum XXII. de Donationibus . Quem heic Constantinum salutare uides , Constantianum appellandum , contendit Gothofredius , qui fuit praesertim P. P. Galliarum sub Valentiniano Jun. ann. D. 389. Vid. Prosopographiam Cod. Theod.

(4) Heic Ottobonianum Mss. uocem nepotes omittit , quae ex suprapositis subintelligi debet . Adest ta-

men in Vatic. , & in Editis .

(5) Paulo aliter legitur in Editis : Quarta uero , id est Falcidia assignatur defuncti parentis fratri , ejusque filio , nepoti , ac pronepoti per uirilem sexum uenientibus . Mss. Vaticanum ab Ottob. fere nihil differt , si excipias uocem uenientibus pro altera descendentibus .

(6) Mss. Ottobon. habet portio ab auis ; Vatican. portio aui ; Edita uero portio ab auo .

(7) Recte in Cod. Ottob. prostat vox

quod in suprascripta . lege tenetur . insertum . De successiones matris . uel patruorum . qualiter filio . defuncto succedant . euidenter exprimitur . ut de hereditate . defuncti . filii mater . terciabitis . se patruus . uel si plures . fuerint . patruum consequantur , quam & in portione . filius . patruum & nepos . per uirilem . sexum . agnationes . iure ueniens debet succedere secundum legem theodosiani . titulum suprascripto . ad bassum praefectum . urbis data . quod si defunctus nec matrem habuerit . nec filius nec nepotis . auus ei paternus . auie-

institutos moveant actionem , quod in suprascripta lege tenetur⁽⁸⁾ insertum . De successione vero⁽⁹⁾ matrum , vel patruorum , qualiter filio defuncto succedant , euidenter exprimitur , ut de⁽¹⁰⁾ hereditate defuncti filii mater tertiam , bessum patruus , vel si plures fuerint patruum , consequantur , in quam etiam portionem⁽¹¹⁾ filius patruum , & nepos per uirilem sexum agnationis jure⁽¹²⁾ ueniens debet succedere secundum legem Theodosiani titulo suprascripto ad Bassum Praefectum Urbi datam⁽¹³⁾ . Quod si defunctus nec matrem habuerit , nec nepotes , auus ei paternus

ADNOTATIONES

vox *filii* , quae adest etiam in Vatic. , sed tamen desideratur in Editis .

(8) Editio Nivellina habet *ponitur* pro *tenetur* , ut in Mss. Ottob. , Vatic. , & in Editione Schultingii .

(9) Particula haec abest ab Ottob. Cod. , quam ex Vatic. , & Editis heic adduximus .

(10) Ubi in Editis est *in hereditate* , uterque Codex noster habet *de hereditate* .

(11) Licet Codex Ottobon. heic corruptus sit Amanuensis indiligentia , tamen legendum esse constat , uti nos

expressimus . Editi vero sic habent : *quem etiam filius patruum &c.* Codex Vatic. non absimilis ab Ottob. habet : *quam etiam portionem filius patruum &c.*

(12) Verba haec *agnationis jure* absunt a Cod. Vatic. , & ab Editis .

(13) Primum adnotamus verbum *succedere* , pro quo in Editis , & in Cod. Vatic. legitur *accipere* . Lex , ad quam provocat Papianus , est i. *cit. lib. & tit.* De Basso Praefecto Urbi jam supra aliquid attigimus ad Titulum VIII. adnotat. nostra (5) , quam consule .

aviaeque paterne . succedant . quae p[er]sone si defue-
rint . pronepus proneptis . quae . ad hereditatem eius
ueniant . quibus ecia[m] non extantibus . proavo proaviae .
locus successionis aperitur . De successione . ue-
ro . a latere uenientibus . fratri uel sorori . intesta-
tis frater hac soror consanguinei uel germanie quod
iure succedant . Si ei qui defunctus erat . sit frater
aut soror . ei alterius fratres uel sororis . filii frater
uel soror . heres erit . qui secund[us] gradu constitutus
est . non alterius ; fratres uel sorores filii qui tertio
grado constituti sunt . quod fratres non sint . & sint
frat[er] filii singulas & equales porciones tollant scien-
dum

mus ⁽¹⁴⁾ , aviaque paterna succedant , quae personae si defue-
rint , pronepos ⁽¹⁵⁾ , proneptisque ad hereditatem ejus ⁽¹⁶⁾ ve-
niant , quibus etiam non exstantibus , proavo , & proaviae lo-
cus successionis aperitur . De successione vero a latere venien-
tibus fratri , vel sorori intestatis frater , ac soror consangu-
inei , vel germani aequo jure succedant . Si ei , qui defunctus est ,
non sit frater , aut soror , sed alterius fratris , vel sororis fi-
lii , frater , vel soror heres erit , qui secundo gradu constitu-
tus est , non alterius fratris , vel sororis filii , quia tertio gra-
du constituti sunt . Quod si fratres non sint , & sint fratrum filii , sin-
gulas , & aequales portiones tollant ⁽¹⁷⁾ . Sciendum tamen est ,
agna-

A N O T A T I O N E S

(14) In Codd. Ottob. , & Vatic. τῷ avus additur paternus ; verum τῷ avia in Ottob. accensetur paterna , ut legi omnino debet , in Vatic. vero materna , quod claudicat . At jure novo cum etiam Pronepotes repraesentationis jure donati fuerint , avos , &

avias repellunt , ut in Instit. de heredit. , quae ab intest. deferunt . §. 6. , & ult.

(15) Quod heic singulari numero exprimit Codex Ottob. , plurali effertur in Vatic. , & Editis ; immo in Vatic. τῷ proneptesque additur etiam suae.

dū tām est agnatus etiā. longiori gradu positus cognatis. proximioribus anteferre agnati sunt. p̄ virile sexū. uenientis cognati. qui p̄ feminas. ueniunt. qui se in p̄pinquitate. interuenerit. soluta agnacione. fit cognacio. quod si cognati defuerint. cognatus

agnatos etiam longiori gradu positos cognatis proximioribus anteferri. Agnati sunt per virilem sexum venientes; Cognati, qui per feminas veniunt, qui si in propinquitate pervenerint⁽¹⁸⁾, soluta agnatione, fit cognatio⁽¹⁹⁾. Quod si agnati defuerint, cognatus

A D N O T A T I O N E S

(16) Vox *ejus*, quae est in Cod. Ottob., abest a Vatic., & Editis.

(17) Periodus haec omnis de successionibus a latere longe plenior est in Ottob. nostro Codice, quam in Vatic., & Editis, ubi sane aliqua deesse videbuntur, si quis in Jure peritus attente velit introspicere. Sic enim habet Mss. Vatic: *De successionibus vero a latere venientibus, fratris, vel sororis filii heredes erunt secundum gradum, qui constitutus est, & non alterius fratris, vel sororis filii. In capita inter eos hereditas dividatur, ita ut quanti fuerint fratrum filii singulas, & aequales portiones tollant.* Heic sane praesertim deesse vides successionem ipsorum fratrum, ac sororum, quae initio statui debuerat. In Editis vero sic: *De successionibus vero a latere venientibus frater, vel soror fratris, vel sororis heres erit, secundum gradum, qui constitutus est, & non alterius fratris, vel sororis filii. In capita inter fratris filios hereditas dividetur, ita ut quanti fuerint fratrum filii, singulas, & aequales portiones tollant.* Heic vero in successionum hujusmodi enumeratione reticentur fratrum filii, quorum jura dumtaxat in hereditatis divisione proferuntur inferius, turbato ordine, post alterius fratris filios, qui in ter-

tio gradu constituti sunt. Cetera discrimina quilibet ex se prima fronte deprehendet. Verum heic praeterire non possumus, in Ottobon. Cod. haberi *fratres, ac sorores consanguineos, & germanos*, quod sane nihil aliud significat, quam fratres, & sorores ex eodem patre, aut ab alia matre profectos, quos *consanguineos* vocat Paulus *Sentent. lib. IV. tit. VIII. §. 15.*, Cajus *Institit. lib. II. tit. VIII. de Instat. heredit. §. 3.*, & Imperator §. 1. *Instit. de legitim. agnator. succession.*, Tum eisdem ex uno simul patre, ac matre prognatos, qui *germani* nuncupantur, ut nemo est, qui nesciat.

(18) Heic Ottobon. Codex corruptus est, quem ex parte aliqua emendamus juxta lectionem Codicis Vatic., in quo legitur: *quia si in propinquitate pervenerint.* Editae habent: *quia si in propinquitate venerit femina.* Ottob. Codex ceteris accuratior est in articulo qui pro *quia*.

(19) Verum nunc sublata sunt agnationis, & cognationis discrimina, & confusa utriusque jura per Novell. Justin. CXVIII. 3. Deinde & remotiores agnati, propioribus hereditatem repudiantibus, vocati postea sunt per constitutionem, cujus meminit Imp. §. 7. *Inst. de de legit. agnat. success.*

cognatus grado . pximo . ad fucceffione . citeris
cognati ante ponetur ,

gnatus gradu proximus ad fucceffionem ceteris cognatis antepo-
netur ⁽²⁰⁾ .

A D N O T A T I O N E S

(20) Antea legebatur *interponitur* ,
ut in Edit. Nivellina . Schultingius edi-

dit *anteponitur* , ut est etiam in Cod.
Vatic. Verum Ottob. habet *anteponetur* .

De commutatione litium .

TIT. XI.

IS qui petitur est litem & genus accionis sue ede-
re debet . quod nisi intra triduū . fecerit causā .
pdit hedere . autem . hoc est ut manu sua quid re-
petat . quidue obiciat . scriptū ei quem pulsat ante
iudicem discernendū est . in omnibus negociis aut

p se

IDEM TITULUS

LECTIONI SUE RESTITUTUS.

De Commotione litium .

Titulus XI ⁽¹⁾ .

IS, qui petitor est, litem, & genus actionis suae edere de-
bet; quod nisi intra triduum fecerit, causam perdit. Ede-
re autem hoc est, ut manu sua quid repetat ⁽²⁾, quidue obji-
ciat, scriptum ei, quem pulsat, ante Iudicem det ⁽³⁾. Scien-
dum est ⁽⁴⁾, in omnibus negotiis aut ⁽⁵⁾ per se causas suas u-
num-

A D N O T A T I O N E S

(1) Titulus hic in Editis est XII. ;
Aft in Ottoboniano, quin & in Vati-
cano Mss. est XI.

(2) Edita habent *petat* ; Verum,
Cod. Ottob., & Vatic. *repetat* . Heic
Vatic. multa insuper habet, quae ex-

tra rem sunt, quaeque proferre inu-
tile ducimus .

(3) In utroque Codice legitur :
ante iudicem det, dum in Editis pro-
stat *ante iudicium det* .

per se causas suas . unum quemque dicere debere . aut certe mandatū gestis . allegatū in persona quem voluerit . legitimum esse faciendū . quia nec femine nec infamio notato . nec minori accio ulla mandatur . quod si mandare voluerit . his qui accio suscepit . fideiussorem idoneum det quidquid fuerit iudicatum . se promittat implere aliter quicumque alienae cause se miscuerit . pro calūniatore hoc est . ut famis . de iudicio expellatur in exilio deportandus . criminalis

numquamque dicere debere , aut certe mandatum gestis allegatum in personam , quam voluerit , legitimum esse faciendum , quia nec feminae , nec infamia notato ⁽⁶⁾ , nec minori ⁽⁷⁾ actio ulla mandatur ; Quod si mandare voluerit is , qui actionem suscepit , fideiussorem idoneum det , qui quod fuerit iudicatum , se ⁽⁸⁾ promittat implere . Aliter quicumque alienae causae se miscuerit , pro calumniatore damnatur ⁽⁹⁾ , hoc est , ut infamis de iudicio expellitur in exilium deportandus ⁽¹⁰⁾ . Criminales ve-

ro

A D N O T A T I O N E S

(4) In Codice Ottob. habetur discernendum est ; Verum id factum est incitiam Amanuensium , qui ex male copulatis vocibus det , & sciendum conflavit cerebrosum verbum discernendum .

(5) Particula aut abest ab Editis , & a Cod. Vatic. , sed recte eam habet Cod. Ottob.

(6) Obsoletae nunc sunt hae exceptiones per §. ult. Instit. de except. licet earum adhuc exstent vestigia . Infamis enim pro alio postulare posse notatur l. 1. §. secundo loco , & §. ait Praetor ff. de Postul. Vid. Quintilianum lib. III. cap. 6. , & lib. IV. cap. 4. , & alibi , tum Symmachum lib. I. Epist. 18.

(7) Minor negotiorum procurator

esse potest , postquam XVII. annos impleverit , & XVIII. attigerit §. iustae Instit. qui , & quib. ex causis manumitt. non licet . Vid. Cuiacium Observation. lib. XXII. cap. 16.

(8) Deest praenomen se in Editis , & in Mss. Vatic. , sed habet Ottob.

(9) Abest a Mss. Ottob. verbum damnatur , quod ex Editis , & Vatic. supplevimus . Ceterum haec Legis acerbitas a Jure Romano non agnoscitur , ut proinde Papianus aliunde petierit , necesse sit .

(10) Schultingius edidit deputandus , quod habet etiam Nivellina Editio , & Mss. Vatic. Sed Ottob. habet deportandus , quod frequentius occurrit in Jure Romano , licet H. Alexander

nalis uero. accionis nullatenus posse mandare. nisi ab e^pm aut pr^bs ad quos tamen dati exitus reuertetur messiuus uero. firias & uindimialibus. pascalibus

ro actiones nullatenus posse mandari, nisi ab Episcopis, aut Presbyteris, ad quos tamen mandati exitus reuertetur. Messivis vero feriis, & vindemialibus⁽¹⁾, Paschalibus etiam XV. diebus

ADNOTATIONES

der ad Caii Instit. lib. II. tit. 3. §. 5. plura exempla proferat, quibus deputare ostenditur idem esse, ac deportare.

(11) Feriae dicebantur ἀργαί, καὶ σχολαί, in quibus erat ocium, & cessatio operum, & iudiciorum. Hinc earum tempore vis omnis avertebatur, quo pertinet lepidum illud, quod apud Macrobius legitur Saturnal. lib. I. cap. 15: Feriis vim cuiquam fieri, piaculare est: ideo tunc vitantur nuptiae, in quibus vis fieri virginibus videtur. Sed Verrium Flaccum Juris Pontificii peritissimum dicere solitum, refert Varro, quia Feriis tergere veteres fossas liceret; novas facere jus non

esset: ideo magis viduis, quam virginibus idoneas esse Ferias ad nubendum. Inter has ferias adnumerabantur illae, quae messium, vindemiarumque causa indulgeri consueverant. Earum originem Ulpianus ab Oratione Divi Marci repetere videtur, dum ait l. 1. ff. de Feriis: Ne quis messium, vindemiarumque tempore adversarium cogat ad iudicium venire, Oratione Divi Marci exprimitur, quia occupati circa rem rusticam in forum compellendi non sunt. Verum ante Marci imperium feriarum usum invecum fuisse, patet ex Statio Sylvar. lib. IV. vers. 39, ubi sic loquitur:

Certe jam Latiae non miscent jurgia leges,
Et pacem piger annus habet, messesque reversae
Dimisere forum: nec jam tibi turba reorum
Vestibulo, querulique rogant exire clientes:
Cessat centeni moderatrix Judicis hasta.

Quod Plinius Epist. ad Arrianum lib. VIII. de litium intermissione Mense Julio scribit, facile messium ferias designat, quemadmodum etiam easdem innuit Gellius Noct. Attic. lib. IX. cap. 15., dum feriarum aestivalium tempore contulisse se Neapolim testatur. Vindemiales etiam feriae memorantur a Divo Augustino Confession. lib. IX. cap. 2. Quot autem diebus hujusmodi feriae constarent, non certa res est. Paullus quidem l. praesides ff. de Feriis scribit ex cujuslibet loci consuetudine messis, & vindemiae tempus per Praesides Provinciarum statutum fuisse. Ast Theodosius certa temporis pe-

riodo has ferias definivit, ut nempe a die VIII. Kal. Julii usque ad Kal. Augusti messis ferias, atque a X. Kal. Septembris usque ad Idus Octobris vindemiales extenderit, ut erui potest ex l. ut in die Dominico C. de Feriis, si tamen lex haec legitima, ac genuina censenda est, de qua sane addubitat Barnabas Brissonius in ejus Commentario de Spectaculis, & de Feriis, edit. Lug. Batav. 1742. pag. 250., ubi haec erudite expendit. Ceterum ad geminos menses protrahatas fuisse hujusmodi ferias, produnt Imperatoriae Leges, non modo in l. omnes Cod. Theod. de Feriis, sed & in l. publi-

bus eciam. XV diebus & natalis dñi septe dominicis. eciam. diebus ceteris epyfanie & quinquagissime,

bus ⁽¹²⁾, & Natalis Domini VII. ⁽¹³⁾; Dominicis etiam diebus ⁽¹⁴⁾, ceterisque Epiphaniae ⁽¹⁵⁾, & Quinquagesimae ⁽¹⁶⁾ nulla por-

ADNOTATIONES

cas Cod. eod. tit. Ulpianus l. 1., & 2., & l. solet ff. de Feriis, & Impp. in d. l. publicas recensent causas nonnullas, quae etiam in recitatis feriarum diebus in jus produci possint. Ast in Legibus Ottonis I. Imp., quas Franciscis, & Langobardicis addidit, Tit. III., qui est de Feriis, Messivas, & Vindemiales Ferias sublatas habemus; Sic enim sancitur: *Nec enim tempore messis, vel vindemiarum legis Edictum effugere debent, qui nullo tempore peccare desierunt: bene enim facere, verum dicere, justitiam amare, rectum judicare omnibus temporibus licuit, semperque licebit, quia a bonis nunquam, a malis autem operibus semper requiescendum esse, catholice didicimus.* Verumtamen Ecclesiae Solemnitates excepit, ut patebit infra adnotatione nostra (15).

(12) Valentinianus quidem, Theodosius, & Arcadius anno Ch. 389. legem condiderunt, qua non solum recolendos Paschatis dies, qui septeno numero vel praecedunt, vel subsequuntur, inter ἀεργούς, sive feriatos adnumerari, verum & XV. Paschaliū dierum spatio compulsionem, & annonariae functionis, ac debitorum exactionem differri praeceperunt, ut ex l. omnes dies Cod. Theod. de Feriis luculenter eruitur, ubi consulendus Gothofredius. Idem quoque Impp. tribus post annis aliam constitutionem ediderunt, quae in l. actus Cod. eod. refertur, quaque actus omnes sive publicos, sive privatos XV. Paschalibus diebus desidere demandarunt, si excipias mancipationis, & manumif-

sionis solemnitates, quarum liberam unicuique eo tempore potestatem esse voluerunt. Placuit etiam deinde Honorio, ac Theodosio a feriatis huiusmodi diebus quaestiones in latrones, & Isauros praecipue esse excipiendas, ut Provinciarum Praesidibus in eisdem animadvertere Paschali etiam die injunxerint. Exstat etiam Domini Manuelis Comneni Novella, mense Martio, indictione XIV., anno ab orbe condito 6674. emissa, quae legitur in Jure Orientali Enimundi Bonafidii inter Constitutiones Imperatorias lib. I. edit. Henrici Stephani ann. 1573. pag. 58., quaque cessare judicia voluit Paschalibus diebus, dum feriatos statuit item dies Paschales ab ipsa Lazari resurrectione usque ad ipsum post sacrum Pascha octavum. Vide & Leges Rescissivendi Visigothorum Regis lib. II. tit. 1. l. 11. Ceterum videndus Brissotius cit. Commentar. pag. 58.

(13) Diem Christi genethliacum, Ecclesiae Patres inter religiosissimos adnumerant, Chrysostomus nempe, & Ambrosius, ut proinde & ipsum inter feriatos, & a forensi strepitu vacuos Impp. statuerint & in l. 2., & in l. omnes dies Cod. de Feriis. Tandem in recitata Manuelis Comneni Novella, inter feriatos dies adnumeratur item vigesimus usque ad ipsum sextum Januarii, utpote quod diebus illis natalitia, & baptismus Domini, & Dei, & Servatoris nostri JESU CHRISTI celebretur. Vid. Brissotium pag. 39.

(14) Dominicos dies, utpote quos divino cultui mancipavit Ecclesia, feriatos a judiciis Christiani etiam Impp. volue-

me, nulla prorsus. litigia comouenda. quod si factum.

la prorsus litigia commouenda ⁽¹⁷⁾. Quod si factum fuerit, erit

ADNOTATIONES

voluerunt. Exstant nempe duae Constantini constitutiones, quarum una legitur in *l. omnes Cod. de Feriis*, quaequae sic se habet: *Omnes Iudices, urbanaeque plebes, & cunctarum artium officia venerabili die Solis quiescant*; Altera vero habetur in *l. 1. de Feriis* sic: *Sicut indignissimum videbatur diem Solis venerationis suae celebrem altercantibus jurgiis, & noxiis partium contentionibus occupari; ita gratum, & jucundum est eo die, quae sunt maxime votiva, compleri. Atque ideo emancipandi, & manumittendi die festo cuncti licentiam habeant, & super his rebus acta non prohibeantur*. Constantini exemplo Theodosius etiam *l. 2. Cod. de Feriis*, causis, ac judiciis omnibus quiescentibus, emancipationis, & manumissionis celebrationem Dominico die indulgit. Leo etiam Imp. promulgatarum legum observantiam rursus indicxit, ut testatur Nicephorus *Histor. Eccles. lib. XV. cap. 20.*, eaque Leonis constitutio habetur nunc, censente Briffonio ad *cit. Comment. pag. 32.*, *l. ult. Cod. de Feriis*, atque ita loquitur: *Dominicum diem ita semper honorabilem decernimus, & venerandum, ut cunctis excusetur, nulla quemquam urgeat admonitio, nulla fidejussionis flagitetur exactio, taceat apparitio, advocatio delitescat. Sit ille dies a cognitione alienus; praeconis horrida vox filescat, respirent a controversiis litigantes, & habeant foederis intervallum. Ad se se simul veniant adversarii &c.* Tandem inter feriatos dies etiam a Manuele Comneno in laudata Novella recensentur omnes totius anni dominici dies, ut in illis omnis in iudicium aditus praeccludatur, ac nemo iudicum iudiciale quiddam faciat. Consule eundem Briffonium *p. 29.*

(15) Hic quoque dies inter eos habetur, quos Christiana Religio jam olim sacros, & a judiciis vacuos habere consuevit. Ammianus Marcellinus *lib. XXI. cap. 2.* ita loquitur: *Et ut haec interim celarentur, feriarum die, quem celebrantes mense Januario Epiphaniam dictitant, progressus in eorum Ecclesiam, solemniter Numine adorato, discessit*. Exstat & Theodosii Constitutio *l. 2. Cod. de Feriis*, qua hic dies inter feriatos accensetur, cui additur altera Impp. Valentiniani, Theodosii, & Arcadii, scilicet *l. omnes dies Cod. eod.* Vid. Briffonium *pag. 41.*

(16) In *cit. l. omnes dies Cod. de Feriis* desideratur *Quinquagesima*, quae a iudiciorum cognitione excipitur, atque inter feriatos dies connumeretur. Ceterum dies *Pentecostes*, qui scilicet Latinis est *Quinquagesima*, etiam apud Hebraeos celebris fuit, & post quinque decadas Paschae celebrabatur, ut inde nomen acceperit, quo proinde *לחם פנים* *lehem panim*, sive ex *LXX.* virali versione *ἄρτοι ἐνώπιον*, aut *ἄρτοι τῆς προθέσεως*, id est, ut fert vulgata versio, *panes propositionis* (de novis frugibus offerebantur. Maximus quoque Episcopus Sermone de Festo Pentecostes ipsum non inferiori laetitia, aut solemnitate celebrandum, quam Sanctum Paschae diem contendit. Vide Briffonium *cit. Commentar. pag. 70.* Ast in laudata Manuelis Comneni Novella sic de Pentecoste praecipitur: *Hisce omnibus feriatis diebus connumerantur medietates quadragesimalis jejunii, & pentecostae*. Tandem hic quoque dies inter feriatos habetur in Legibus Ottonis I. Imp., quas Francicis, & Langobardicis addidit, *Tit. III.*, qui est *de Feriis n. 3.*, ubi sic loquitur:

In

etū . fuerit . feuerissime a iudicibus . uindicandū . fiscalia uero negucia . dici eciā feriaticis . diebus licebit .

erit ⁽¹⁸⁾ *seuerissime vindicandum . Fiscalia uero negotia dici etiam feriaticis diebus licebit* ⁽¹⁹⁾ .

A D N O T A T I O N E S

In nativitate vero Domini , in Epiphania , & in statutis jejuniorum diebus , in diebus Quadragesimalibus , in Pascha , & Ascensione Domini , in Pentecoste , in Dominicis diebus , in festis praecipuis iudiciarios motus exequi , publicas quaestiones appeti , ut hae solemnitates , quae sunt Christianorum , cum omni vigilantia celebrentur , penitus prohibemus . Quinquagesimam inter divinas ferias recensuit etiam Heineccius in *Element. Jur. Civ. sec. ord. Pandect. lib. I. Tit. XII. §. 321.* , quem iuvabit de hoc toto feriarum argumento consulere , non heic solum , sed etiam in *Elem.*

Jur. German. lib. III. tit. III. §. 117. , licet ibidem haec paucis admodum agat .

(17) In Editis antea legebatur : *Nulla prorsus sunt litigia contingenda ;* quemadmodum etiam habetur in Cod. Vatican. Verum melius se habet Otobon.

(18) Verbum *erit* abest a Cod. Otobon. , quod nos ex Editis supplementimus .

(19) In Editione Nivellina habetur : *dominicus , & feriatis diebus ;* Verum hoc repugnat *l. 5. , & l. ult. Cod. de Feriis* .

De inquirendis animalibus & rebus . TIT. XII.

SI quis ingenuus querente animalia aut res suas . domū inquirendū intrante ꝑibuerit . ꝑ fure teneatur . ita ut rem que requiretur quadroplū soluit . & tam ratione . ut cū tribus ingenuis . testibus . ubi suspicionem inueniendi . furti . habit . ingrediatur . quod si aut colonus aut seruus . taliter querentem . ꝑibuerit . fustuario supplicio . a iudicibus eius . ꝑsūcio uindicitur . & ab his res ꝑdite . simbro soluantur .

IDEM TITULUS

LECTIONI SUAE RESTITUTUS.

De inquirendis animalibus, & rebus.

Titulus XII. ⁽¹⁾

SI quis ingenuus quaerentem animalia , aut res suas domum ad inquirendum ⁽²⁾ intrare prohibuerit , pro fure teneatur , ita ut rem ⁽³⁾ , quae requiritur , quadruplum soluat , hac tamen ratione , ut cum ⁽⁴⁾ tribus ingenuis testibus , ubi suspicionem inueniendi furti habet ⁽⁵⁾ , ingrediatur . Quod si aut ⁽⁶⁾ colonus , aut seruus taliter quaerentem ⁽⁷⁾ prohibuerit , fustuario supplicio a iudicibus ejus praesumptio vindicetur , & ab

ADNOTATIONES

(1) Hic quoque Titulus , qui in utroque Cod. Ottob. , & Vatic. profertur sub n. XII. , in Editis exstat sub n. XIII.

(2) In Editis *ad quaerendum* legitur; In Cod. Ottob. desideratur *ad* , quod nos substituimus .

(3) Uterque Codex noster Ottob. , & Vatic. habet *rem* , cum Editi habeant *rei* .

(4) Particula *cum* abest ab Editis , quam ex Cod. nostro exhibemus .

(5) Cod. Ottob. legit *habet* : Editi habuerit .

(6) Particula *aut* item in Editis desideratur , quam ex Cod. Ottob. iuvat proferre .

(7) In Editis est *requirentem* ; Codex noster legit *quaerentem* .

tur. secundū speciem gagi que hoc de **p**ditis statuit.

ab his res perditae simplo solvantur ⁽⁸⁾, *secundum speciem Gagi, quae hoc de perditis statuit* ⁽⁹⁾.

ADNOTATIONES

(8) Uterque Codex noster legit, pro ut in Textu; Edita vero aliter: *Et ab eo rei perditae exolvatur.*

(9) Heic notanda est primum Editorum in lectione varietas; Ea enim habent: *Qui hoc de prohibitis statuit*; & Editio Schultingii: *Qui hoc de prohibiti furti actione statuit*; ut proinde idem Auctor ad calcem *lib. Institut. Caii adnotat.* (39) ex hoc arguat, Cajum in Institutionibus aliquid de prohibiti furti actione scripsisse, quod tamen deperiit. Ast mihi arridet magis lectio Ottob. Codicis, scilicet: *Quae hoc de perditis statuit.* Tum adverto, Schultingium putare quidem, Papianum nonnulla ex Cajo desumpsisse, verum plura etiam ex suo, vel aliunde tulisse, quae a Caii scriptis abfuerint, & praefertim, quae traduntur de fustuario supplicio, quod habetur etiam antea ad Tit. VI., & inferius recurrit ad Tit. juxta Edita XX., ast XIX. juxta Ottobon. Codicem; Contendit enim, servos potius flagellis caesos fuisse, ut patet ex *l. 10. ff. de poen.*, & ex Paulli *Sententiar. lib. V. tit. 4. §. ult.* Adest insuper testimonium Callistrati *l. 38. §. 11. de Poenis*, ubi ait: *Non omnes fustibus caedi solent, sed hi dumtaxat, qui liberi sunt.* Vide & Petrum Fabrium *Semestr. lib. I. cap. XVII.*, & *lib. II.*

cap. V., tum etiam *cap. VI.*, ubi confirmat, in servos lora, & flagella adhiberi consuevisse, fustes autem, & virgas in liberos, licet tamen tenuiores, & plebejos, veluti liberos, scenicos, tabernarios, lenones, arenarios, ceterosque hujuscemodi. Fustigatio fuit etiam poena militaris, quae aut pro vigiliis, aut pro circuitione neglecta irrogabatur, ut testatur Sichterianus *Dissert. de Poen. milit. cap. II.* Ceterum patet ex Lege Salica *Tit. XXXIX.*, adnotante Eccardio, torturam apud veteres Francos a fustigatione incoepisse, ut proinde Papianus flagellorum poenam in fustuarium supplicium ex more gentis converterit. Hoc sane suadere facile posset, revera hoc Responsum, five Legem dixeris, jussu Theoderici Francorum Regis a Papiano pro Romanis concinnatum fuisse, ut in Praefatione, & in adnotat. (14) ad Titulum II. superius demonstrare contendimus. Ast de fustuario supplicio consulendus est Gothofredius ad *l. 5. Cod. Theod. de Episcopis lib. 16. tit. 2.*, ubi de eo pluribus disserit. Ceterum fustigatio, praefertim cum decalvatione conjuncta etiam apud Germanos fuit usitatissima, ut ostendit Heineccius *Elem. Jur. German. lib. II. tit. 30. §. 374.*

De damnis animalium uel si quid p ea . casu
euenerit. TIT. XIII.

SI animal cuiuscūque dānū intulerit autstimatione .
ne . damni dñs soluat . aut animal . cedat . quđ
eciā de cane . & bipede placuit obseruari . secund
speciē pauli fetentiaꝝ . lib̄ primo sub titulo si qua-
dropis pauperē fecerit . De cane eciā sub eodem
titulo . conphensū ut si quis . seruū cane in plateis .
uel

IDEM TITULUS

LECTIONI SUAE RESTITUTUS.

De Damnis animalium, vel si quid per ea casu euenerit.

Titulus XIII. ⁽¹⁾

SI animal cuiuscumque damnum intulerit, aut aestimationem
damni dominus soluat ⁽²⁾, aut animal ⁽³⁾ cedat; quod e-
tiam de cane, & bipede placuit obseruari, secundum speciem
Paulli Sententiarum libro primo sub titulo: Si quadrupes pau-
periem fecerit ⁽⁴⁾. De Cane etiam sub eodem titulo comprehen-
sum est ⁽⁵⁾, ut si quis saevum ⁽⁶⁾ canem in plateis, vel ⁽⁷⁾ in
viis

ADNOTATIONES

(1) In Editis signatur hic Titulus sub n. XIX., cum tamen in utroque Cod. nostro Ottob., & Vatic. habeatur sub n. XIII.

(2) Uterque laudatus Codex habet *solvat*; Edita *dissolvat*.

(3) In utroque pariter Codice legitur *animal*; Edita habent *animali*.

(4) Titulus, qui heic innuitur, est XV. lib. I.

(5) Verbum *est* in Ottob. Cod. desideratur, quod nos ex Editis supplēvimus.

(6) Sententia haec Papiani: Si quis

Sc. in Aurelianensi Paulli Sententiarum Editione Paulo accensetur, cum tamen stilus a Paulo abhorreat. Ceterum non diffiteor, Paullum hac de re verba fecisse, licet nunc eadem ad Tit. XV. lib. I. harum Sententiarum desiderentur. Dein etiam ex Aedilium Edicto cautum fuit, ne quis sub gravi poena canem, aliudque noxium animal, siue solutum, siue ligatum in plateis, viisque publicis habeat, ut constat ex §. I. Inst. lib. IV. tit. 9. Si quadrupes pauperiem fecerit, & ex ll. seqq. ff. de Aedilit. Edict. Nunc vero notandum

uel in uiis publicis in legam diurnis oris . non releguerit quid quid damnum fecerit . a dño solvatur . his illud adiectum . ut si quis cauallū . qđ uel aliū

uiis publicis in ligamen diurnis horis non redegerit ⁽⁸⁾ , *quidquid damni fecerit , a domino solvatur* ⁽⁹⁾ . His illud adiectum , ut *si quis*

ADNOTATIONES

dum est , in Editione Nivellina legi *si cacuum canem* , quod cum displiceret Schultingio , ipse scribendum censuit *si quisquam canem* . In Vaticano autem Mss. legitur *siquis sacuum canem* , ac tandem in Ottob. , ut ex supraposito Textu apparet , *si quis seruum cane* . Quare nos tum ex sensus proprietate , tum ex litterarum facili quadam immutatione legendum coniecimus , nec forte invitis Musis , *si quis saevum ca-*

Quia videar acer , alligant me interdum .

De cane mordente alligando legem tulit etiam Solon , ut narrat Plutarchus in ejus vita *cap. XL* : Ἐγραψε δὲ καὶ βλάβης τετραπόδων νόμον , ἐν ᾧ καὶ κύνα δακόντα παραδοῦναι κελεύει κλοιῷ τετραπήχεα δεδεμένον . Legem praeterea scripsit (Solon) , si quadrupes pauperiem fecerit , in qua canem , qui momorderit , ligatum quatuor cubitorum catena noxae dari praecipit . Canes insuper , qui ad ostii limina adservabantur , catenis vincti erant ; Unde *Catenarius canis* apud Petronium in *Satyric. cap. LXXII* . Suspiciari etiam mihi contigerat , forte in autographo scriptum fuisse *segusium canem* , ut habetur in *Lege Salica Tit. VI. §. 1.* , Siquidem *Segusii* , *Seusi* , *Seugii* , *Seuces* , *Suses* , *Siugii* , & *Suegii* canes in legibus antiquis , & in Chartis saepius occurrunt . Tum Xenophon Jun. , sive Arrianus Atheniensis in *Cynegetico cap. III.* a Francico Populo Canes ἐγούστας dictos existimat . In *Glossis* veteribus *Suses* sunt *magni Canes* , qua ex voce si *Segusius* manasset , forte heic quoque

nem . Quid enim facilius , quam *saevum* in *sacuum* , ut in *Vatic. Mss.* , tum in *seruum* , ut legitur in *Ottob.* , Amanuensium inscitia fuisse conversum ? His accedit , quod canes saevi , atque feroces a veteribus interdum alligati tenebantur , ut docet Varro de *Re Rustic. lib. I. cap. 21.* , tum & Phaedrus *lib. III. Fab. 7. v. 18.* , ubi sic loquentem canem inducit :

ita legi posse , non abnuerem , praesertim cum magni Canes ob ferociam formidari saepe soleant . Ast potius cum Eccardio crederem , *Segusium* Canem eundem esse , ac *investigatorem* , qui si recte sentit , nequaquam *Segusius* Canis inter noxia animantia adnumerandus videtur , ut interdum a domino alligari debeat . Stet ergo prior nostra lectio .

(7) In *Editis aut* ; ast in utroque nostro Codice *vel* .

(8) Verbi monstrum *releguerit* conflavit Amanuensis ex verbo *relegaverit* , & *redegerit* , dum inter scribendum penderet animi , utrum ex iis in album reciperet . Verum *redegerit* admittendum videtur , cum praecedat *in ligamen* , nec bene sonet *in ligamen relegaverit* , licet tamen in *Cod. Vatic.* legatur *in ligamine* , & in *Editis* *in ligamina* . Verborum etiam transpositio ab *Editis* diversa prostat in utroque Codice nostro , ut ex comparatione patescit .

(9) Codex *Ottob.* habet : *a domino so-*

liū animal . habens scabedū ita ābulare p̄miserit .
ut uicinorū gregibus . p̄mixtus p̄priū . inferat mor-
bū . quidquid dānum p̄ eum datū fuerit . similiter
a dño sarcietur . Incendit eciā uel naufragii . casi-
bus . hac rogene si . p̄ eum casū . res que cōmodan-
tur . perierint . si cui cōmodata res est . absolucio-
ne reteneri non potest nisi forte suā . rem liberaſſe .

p̄ba-

*si quis caballum⁽¹⁰⁾ , vel⁽¹¹⁾ aliud animal habens scabidum⁽¹²⁾ ,
ita ambulare permiserit⁽¹³⁾ , ut vicinorum gregibus permixtus
propriū inferat morbum , quidquid damni per eum datum fue-
rit , similiter a domino sarcietur⁽¹⁴⁾ . Incendii etiam , vel nau-
fragii casibus⁽¹⁵⁾ , aut ruina⁽¹⁶⁾ , si per eum casum res , quae
commodatur , perierit⁽¹⁷⁾ , is , cui commodata res est , ad so-
lutionem rei⁽¹⁸⁾ teneri non potest , nisi forte suam rem libe-
raſſe*

ADNOTATIONES

no solvatur , cum in Vatic. , & in E-
ditis legatur : *id a domino dissolvatur* .

(10) Vid. adnotationem nostram (9)
ad Tit. III. hujus Responsi , ubi de hac
voce aliqua attigimus .

(11) In Editis , & in Mss. Vatic.
legitur *quodque* , dum in Ottob. pro-
stat *vel* .

(12) Uterque Codex noster , &
Editio Nivellina habet *scabidum* ; Ve-
rum Schultingius legit *scabiosum* .

(13) In utroque Codice legitur :
ita ambulare permiserit , cum Editi
habeant : *ita dimiserit* .

(14) Codex uterque pariter legit :
similiter a domino sarcietur , cum in E-
ditis habeatur : *similiter ab eo resar-
ciatur* .

(15) Codex Ottob. legit *casibus* ;
Edita vero habent *casu* .

(16) Male heic habet Cod. Ottob.
hac rogene , & Vatic. *hac ruina* ; Qua-

re praestat legere cum Schultingio *aut
ruina* . Editio Nivellina habet *aut
ruinae* .

(17) In Cod. Ottob. legitur hoc
loco : *si per eum casum res , quae com-
modantur , perierint* ; At praestat lege-
re singulari numero , ut in restituta le-
ctione signavimus ; sic enim subsequen-
tia postulant . Codex Vatic. levissime
differt , dum legit ; *si per eum casu res
commodata perierit* ; Editio Nivellina sic
habet : *si per casum commodatum pe-
rierit* ; Ac tandem Schultingius ita
edidit : *si res commodata perierit* .

(18) Corrupte legitur in Ottob.
Cod. *absolucione reteneri* ; Quare nos
legendum censuimus : *ad solutionem rei
teneri non potest* , ut proinde verba
transponantur paullulum aliter ab Edi-
tis , in quibus legitur : *ad rei solutio-
nem &c.*

probatum cum deodem. casu. rem commodatam eripere potuisset secundum sententiam pauli libro secundo substitutum. de commodato. & deposito pignore & fiducia.

rasse probetur, cum de eodem casu rem commodatam eripere potuisset, secundum Sententiam Pauli libro secundo titulo de Commodato, & deposito pignore⁽¹⁹⁾, & fiducia.

ADNOTATIONES

(19) Consule heic ad Pauli Sententiar. lib. II. tit. 4. adnotationes Cuiacii, Giphanii, & Schultingii, qui contendunt sine interpunctione legendum & deposito pignore, ut legitur etiam in Mss. Ottob., cum & Tit. 5. §. 1. inferius in iisdem Pauli Sententiis occurrat pignus depositum, tum etiam recurrat lib. V. tit. 26., & l. 36. de cond. ind.

Pignus siquidem depositum dicitur, quod traditur creditori, quodque a conventa hypotheca dumtaxat discrepat. Aliter tamen videtur Gothofredio ad l. un. Cod. Theod. de commissor. rescindend. Ceterum postrema pars haec Papianei Responsi desumpta est a §. 1. cit. lib., & tit. Pauli Sententiarum.

De ablatis pigneribus . & fedeiufforib: , Tit. XIII.

DEbetur folucionū . deferens poteft ad fatisfac-
cionem . pignerū ufurpacione . compelli quā-
tam fine fentenciā iudicis . fieri n̄ licebit . fecun-
dū ermogeniani . constitutionem . fub titu^t . de pi-
gneribus diuclefiani & maximiani . ad uienniū eren-
nium . & antegonū uel alia ad feptimū dato debe-
to .

IDEM TITULUS

LECTIONI SUAE RESTITUTUS.

De ablatis pigneribus , & fideiufforibus .

Titulus XIII. ⁽¹⁾

DEbitor folutionem differens poteft ad fatisfactionem pigno-
rum ufurpacione ⁽²⁾ compelli , quod tamen fine fententia
Judicis fieri ⁽³⁾ non licebit , fecundum Hermogeniani constitutionem
fub titulo de Pignoribus Diocletiani , & Maximiani ad Vi-
uentium , Herennium , & Antigonum , uel aliam ad Septimium
datam

ADNOTATIONES

(1) Hic quoque Titulus in Codd. Ottob. , & Vatic. eft XIV. , qui in Editis eft XV.

(2) Adeo verum eft , poffe creditorem pignora fibi vindicare , aut auferre , fi debitor fit in mora ad folvendum , ut creditori ipfe debitor ufurpandorum pignorum faciat poteftatem , fi ad certum tempus non fit folvendo . Teftatur hoc charta oppignorationis fundi pro debito factae cuidam Gifelperto a Barundulo anno 777. , quam inter Excerpta Archivii Pifani profert Muratorius in *Antiquit. Med. Aev. To. III. col. 1013.* , quaeque ita fe habet: *Unde promitto ego , qui fupra Barundulus ,*

aut meus heredes tui Gifilperti , aut ad tuos heredes , ut fi fuprafcripti foledi ipfo capital , ficut fuperius legitur , in fuprafcripto conftitutu non dederemus , & non redderemus , & vos parati fuiſſetis recipere hic in Piſa ad Caſa avitationis veftræ , nos iui parati non arve-remus , & non redderemus ipſo capital in integro , licentia aveatis tu aut tuos heredes fupradicta terra avire & dominare in veftra poteſtate , tanquam ſi ea vovis da omnem hominem defendere non potueremus &c.

(3) In Editis facere ; at in Cod. Ottob. fieri .

to . deposito pignora creditore sine dilacione reddendum sub eodem titulo . oblegatis cautionem , mancipiis debetor promisit usuram . prestaturum . & mancipia . creditur intra statutum tempus de domo . debitoris abdux operas eorum in usuras . specialiter imputandas . sub eodem Hermogeniani . lib . legitimo ad nonnusam datam filiis familias . servis uel colonis . nihil

datam ⁽⁴⁾ . Oblato debito , depositum pignus a creditore sine dilacione reddendum sub eodem titulo . Obligatis cautione mancipiis , debitor promisit usuram ⁽⁵⁾ praestaturum , ea mancipia creditor intra statutum tempus de domo debitoris abduxit : operas eorum in usuras specialiter imputandas sub eodem Hermogeniani libro lege ad Nonnusam data ⁽⁶⁾ . Filiis familias , servis ,

A D N O T A T I O N E S

(4) Plura heic accervatim juvat perpendere ; ac primum quidem , licet Codex Ottob. habeat *Viennium* , nihilominus juxta Editorum fidem nos *Viventium* expressisse , cum etiam ita legere contingat in *Cod. Hermogeniano* , tum & Viventius alter occurrat Praefectus Urbi sub Valentiniano Sen. anno 364. , qui tamen in optimis Ammiani Marcellini Mss. *lib. XXVII. cap. 3. Juventius* scribitur ; ac tandem alter insuper habeatur Viventius Praef. Pr. Galliarum sub eod. Aug. anno 365. , cum tamen apud antiquos Scriptores nullus Viennius memoretur . Qui etiam tres reliqui fuerint , ad quos Diocletianus , & Maximianus Constitutiones inscribunt , Herennius nempe , Antigonus , & Septimius , me plane latet ; nisi tamen praestet suspicari , Septimium hunc non differre ab eo , quem Cl. Corfinius in *Serie Praefect. Urb. urbanae praefecturae munus exercuisse* innuit ad annum 293. , & 294. Tem-

pora sane haud repugnant . Codices nostri habent *vel aliam* , ubi Editi habent *& aliam* . Sed haec levia . Constitutiones , quae modo memorantur , absunt a *Cod. Hermogeniano* , ubi dumtaxat salutationes Augg. ad superscriptos habentur , & Summa Papiani ; quemadmodum desideratur & subsequens constitutio , pro qua legitur quoque Summa ipsius Papiani , quam apposuit Schultingius , quamque Genevensis Editor omiserat .

(5) In Editis : *se usuras praestaturum* ; In Mss. Ottob. : *usuram praestaturum* .

(6) In Editis : *lege comprehensum est* ; at in Mss. Ottob. habetur : *lege ad Nonnusam data* ; & in Vatic. : *lege ad Nanosam datam* . Deest haec quoque lex in praefato Codice , ubi etiam ipsa Augusti salutatio desideratur , ut proinde lateat , quis ejusdem auctor fuerit . Ceterum ex utroque nostro Codice nunc primum innotuit , cui in-

nihil iures in contractib: , esse pmissum . hoc est nec filiū . familias in dānū parentū & in eadem regione . positis posse . pacisci & si quid pacto adquisierit patris . iure indubitanter . adquiri nec cetra mandatū patris . matris . ue aliquid . posse pmittere .

vis , vel colonis nihil jure in contractibus esse permissum ⁽⁷⁾ , hoc est nec filium familias in damnum parentum , & in eadem regione positorum posse pacisci ⁽⁸⁾ : & si quid pacto adquisierint , patris juri ⁽⁹⁾ indubitanter adquiri , nec citra mandatum patris ⁽¹⁰⁾ aliquid posse promittere . Quod si pater apud hostes

A D N O T A T I O N E S

scripta fuerit . Heic quoque pro ipsa lege Summam Papiani posuit Schultingius , quem consule .

(7) Quae heic infinitivo modo in Codice tum Ottob. , tum Vatic. exponuntur , Editā indicativo praesefecerunt . Ceterum haec loquendi ratio alias in Papiano occurrit , nec in legibus infrequens est ; subintelligitur enim *sancitum est , statutum est* , aut quid simile . Quod heic monemus , etiam de subsequētibz intelligas . Advertas etiam heic , verba aliter disponi , quam sit in Editis , quod parum refert . Papianum heic arguit Schultingius , quod a Romano Jure aliena obloquatur ; quandoquidem *l. 39. ff. de obligationib. , & actionib.* filii familias obligantur , veluti patres familias , licet tamen filius familias ultra peculium , vel quatenus in rem ejus venit , invitum patrem obligare nequeat . Idem dicere de servo , ac domino , licet inter eos discrimen aliquod intercedat , ut patet ex *l. 2. §. 9. ff. de Pecul.* Summam hanc Papiani Genevensis Editor in *Cod. Hermogen.* inferuit , cum tamen Papianus haec ex eodem petita haud memoret .

(8) In utroque Cod. haec dum-

taxat : *posse pacisci* ; In Editis : *nihil possunt pacisci* . Quod de parentibus in eadem regione positis heic additur , Romanum Jus non sapit .

(9) Heic variae lectiones habentur . Codex Ottob: *patris jure* (*e pro i*) , ut habet etiam Editio Lugd. ann. 1566. , & Schulting. ; Cod. Vatic: *patri jure* , cui respondet Editio Nivellina ; ac tandem Genev: *patri juri* . Sed prior magis arridet .

(10) Heic Cod. Ottob. , & Vatic. addunt *matrisve* , quod forte irrepsit incitā Amanuelsum ; Ceterum si Papianus ita pronunciaffet , quod non inverisimile prorsus esset , quem saepe Juri Romano contraria obtrudentem vidimus , talia profecto dixisset , quae nulla Romanae Nemesis auctoritate fulcirentur , cum matris consensu in contractibus filius minime egeat , cuius non agnoscit potestatem . Verum ex Jure Germanico filius non patris tantum , sed & matris suberat potestati , ut , etiam mortuo patre , materno teneretur imperio , ut patet ex Lege Visigothorum *lib. IV. tit. 2. §. 13.* , ex Lege Burgundionum *tit. LIX.* , & ex Lege Bajuvariorum *tit. XIV.* , tum VI. , & VII. §. 1. , 2. , & 3. Con-

re . pater apud hostis . est . & filius . firmam etatem habuerit . contractus . ejus . legitimus iudicatur . nec seruū uel colonū . peculium suū posse distrahere . insuper . & eementis . furti rationem . tenendus . secundū constitutionem . hermogeniani . sub titū . de eorū contractibus . qui alieno iure . subiecti sūt . uel theudosiani . lege lib. V. sub titū . nec colonus inscio . dño suo . peculiū suū . posse distrahere . uel litem inferat ei ciuilē ad nibrium

hostes est , & filius firmam aetatem habuerit ⁽¹¹⁾ , contractus ejus legitimus iudicatur . Nec seruū , nec colonum peculium suum posse distrahere , insuper & eementes furti actione tenendos ⁽¹²⁾ , secundum constitutionem Hermogeniani sub titulo de eorum contractibus , qui alieno jure subiecti sunt ⁽¹³⁾ , & Theodosiani legem libro quinto sub titulo ne colonus , inscio domino suo , peculium suum possit distrahere , uel litem inferat ei ciuilem

A D N O T A T I O N E S

Consule Heineccium *Elem. Jur. German. lib. I. tit. 4. §. 138.* , & Benedictum Schmidium *Princip. Jur. German. lib. I. tit. 9. §. 2.* Hinc fit , ut mater in filiorum tutela ceteris omnibus Tutoribus legitimis praeferatur , ut monuimus etiam inferius Tit. XXXVI. adnotat. (3) .

(11) Lectio Ottob. Codicis Papii-
num a Schultingii objurgatione nunc
eximit , cum pro iis , quae leguntur
in Editis : *vel infirmitate laborat* , ipse
legendum proponat : *& filius firmam
aetatem habuerit* . Codex Vatic. etiam ,
licet corruptam , tamen fere eandem
exhibet lectionem : *& filius è firmitate
fuerit* , quam forte ita praestat
corrigere : *& filius in firma aetate fue-
rit* ; minorem scilicet aetatem excef-

ferit . Sane si vulgata lectio sustineri
deuisset , omni juris caruisset aucto-
ritate ; nam casus hic abest & ab *In-
stit. §. 5. lib. I. tit. quib. mod. jus patr.
potest. soluit.* , & a *l. 1. ff. de S. C. Ma-
cedonian.* , ubi dicitur , omnia gesta
filiorum in suspenso manere , donec
pater apud hostes degat , tum ex even-
tu definiri , an filius pro patrefami-
lias , an pro filiofamilias censerī debeat .

(12) In Editis : *insuper emptor
furti actione tenetur* . In Cod. vero Ot-
tob. mendose paullulum : *insuper &
ementis furti rationem tenendus* ; quae
nos infinitivi modi locutionem ser-
uantes , quae heic usurpatur , emen-
davimus , ut in subjecta lectionis re-
stitutione exhibuimus . Codex etiam
Vatic. non aliter habet : *insuper em-
ptoris*

brium uicariū asie gregoriani . constitutionib: , libri XII. sub titulū sponioribus . fide iussoribus tene-
tur . insertū ; Quod si quis adhebere suo fedeiussori
desolucionem acceperit in potestatem habeat credi-
tas

vilem ad Nebridium Vicarium Asiae ⁽¹⁴⁾ , & *Gregoriani con-*
stitutionibus libro duodecimo sub titulo de Sponsoribus , & fide-
jussoribus tenetur insertum ⁽¹⁵⁾ . Quod si quis a debitore suo fi-
dejussorem de solutione acceperit , in potestate habeat ⁽¹⁶⁾ cre-
ditor

A D N O T A T I O N E S

ptoris (i pro e) furti actione tenendus
(u pro o) . Verbum tenere heic , ut
est apud Breviatorem Alariciani Co-
dicis est *convenire* , vel *judicio persequi* ;
Consule scilicet interpretationem ver-
borum Paulli *Sententiar. lib. II. tit. 17.*
§. 16. , ubi sic ait : *Si quis con-*
tempto fidejussore debitorem suum te-
nere maluerit . Vid. Salmasium *de mo-*
do usurar. cap. XVI. Vox haec etiam
inferius recurret hoc ipso Titulo .

(13) Haec quoque Constitutio de-
periit , ut pro ea Schultingius Papi-
ani Summam exhibeat . In Genev. Edi-
tione *Cod. Hermogen.* habentur etiam
ex Papiano , quae praecedunt , quae
tamen Schultingius abesse voluit , cum
ex laudato Codice eadem nequaquam
mutuata dicantur , quod & supra mo-
nuimus adnotation. (7) .

(14) Lex , quae ex *Cod. Theod.*
heic usurpatur , forte deperiit , quan-
doquidem *l. un. lib. V. tit. 11.* non ad
Nebridium Vicarium Asiae , sed ad
Clearchum eadem dignitate insignitum
inscribitur . Nebridius vero jam inno-
tuerat Proconsul Asiae sub Arcadio
anno 396. *l. 56. de appellation.* , ast
Vicarius Asiae non nisi ex Papiano erui-
tur . Vid. *Prosopographiam Cod. Theod.*

(15) Desideratur lex , quae nunc
ex *Cod. Gregorian.* citatur *lib. XII. tit.*
de Sponsoribus , cui ex utroque nostro

Mss. addas & *fidejussoribus* , ut proin-
de ejus loco Schultingius Summam Pa-
piani reposuerit ; licet addubitet , an
numerus hic pro genuino haberi de-
beat . Editor Genevensis heic in prae-
fatum Codicem transtulit ea omnia ,
quae Papianus habet *vers. Filiis fami-*
lias &c. , quae ipse haud illius Codi-
cis auctoritate confirmat , quam so-
lum usurpat ad postrema haec , quae
Schultingius scienter selegit .

(16) Similia habes apud Caium
Instit. lib. II. tit. 9. §. 2. Ceterum ex
Lege Burgundionum conveniri non po-
terat fidejussor , nisi prius principalis
debitor excussus esset . Verum ex
Francica Themide optionem habebat
creditor aut fidejussorem , aut debitorem
principalem , quem mallet , pulsare , licet ,
semel pulsato debitore , adversus fide-
jussorem , & ejus heredem actio o-
mnis deficeret , quod quidem pugnat
cum *l. 23. , & 28. Cod. Just. de fide-*
jussor. Consule Heineccium *Elem. Jur.*
German. lib. II. tit. 16. §. 347. , & 348. ,
tum Schmidium *Princip. Jur. German.*
lib. III. tit. 59. §. 2. , quibus locis uter-
que etiam acerbiores Germanicas Le-
ges contra fidejussores affert , qui-
bus nimirum per ipsas etiam ordi-
nis , & excussionis beneficium dene-
gatur .

tas aut fede iussorē tenendi aut eū qui debetur prius exteterat. quod tamē ei iudicem p̄fitere debebit. quem eorū ad solucionem allit tenere; Si quis fede-iussor p̄ quocūque debetore aut nec uicio addictus aut p̄ cyrograffio oblegatus exteterit. & constitutus diē eā que fede dixit. exsoluerit & postmodū eū p̄ quo soluit tercio. cū noticia iudicis admonuerit ut sūmā soluti debeti recipiat & ille semp̄ distulerit post trina conuencione dupli re debitione p̄ inficiante hoc est negociante. ius dānabetur. secundū

ditor aut fideiussorem tenendi, aut eum, qui debitor prior exstiterit: quod tamen ante Iudicem creditor ⁽¹⁷⁾ profiteri debet ⁽¹⁸⁾, quem eorum ad solutionem malit tenere ⁽¹⁹⁾. Si quis fideiussor pro quocumque debitore aut per iudicium, aut per dictum, aut per chirographum obligatus ⁽²⁰⁾ exstiterit, & constituta die ea, quae fide dixit, exsoluerit, & postmodum eum, pro quo soluit, tertio cum notitia Iudicis admonuerit ⁽²¹⁾, ut summam soluti debiti recipiat, & ille semper distulerit ⁽²²⁾, post trinam conventionem dupli redhibitione pro inficiante, hoc est pro negante jus ⁽²³⁾ damnabitur, secundum legem Aquiliam, quae

A D N O T A T I O N E S

(17) Codex Ottob. hoc loco mendosus admodum est, & caret voce *creditor*, quam ex Editis supplendam novimus.

(18) In Editis, & in Mss. Vatic. legitur *debet*; ast in Ottob. *debebit*.

(19) Item Edita, & Mss. Vatic. habent *malit eligere*; ast Ottob. habet *malit tenere*. Verbum *tenere* jam supra expendimus adnotat. (12).

(20) In Editis *delegatus*; ast in Cod. Ottob. *oblegatus*; & in Vatic. non

fatis emendate *obligato*. Vide heic Schultingium adnotat. (7).

(21) Verba haec & *postmodum* usque ad *admonuerit* in Editis desiderantur, quae tamen prostant in utroque Codice nostro, nec citra eadem sensus recte procedit.

(22) In Editis aliter verba jacent: & *semper ille distulerit*. Codex Vatic. ab Ottob. non differt.

(23) Edita carent his: *hoc est pro negante jus*, quae corrupte leguntur in Ottob.

cundē lege. aquiliam. que neguciantes debetū dupli satisfaccionem damnat.

quae negantes debitum dupli satisfaccione damnat ⁽²⁴⁾.

ADNOTATIONES

Ottob. Cod. , ut supra in Textu patet, & in Vatic. , ubi legitur : *hoc est negante jure*.

(24) Papianus heic provocat ad legem Aquiliam, quae tamen nihil de negantibus debitum cavit, sed de damno injuria, vel culpa per hominem inlato resarciendo disposuit, quamquam heic injuria non pro contumelia sumatur (injurias enim lex Cornelia ulciscitur) sed tamquam pro non jure, idest vel pro culpa, vel casu aliquo. Forte Papianus etiam ad negantes debitum Aquiliam legem extendit, ut per eam ipsi nimirum dupli satisfaccione coercerentur, quoniam noverat, per ipsam legem contentes damnum mulctari in simplum, inficientes vero in duplum damnari pro-

pter mendacii poenam, ut patet ex *l. contra 4. Cod. ad leg. Aquil.*, & *l. 2. §. 1. ff. eod.* De Lege Aquilia consule Paullum Manutium *de Legibus Romanis*, & Janum Vincentium Gravinam in *Origin. Jur. Civil. lib. III. cap. CX.* Verum legis haec provisio, quae a Papiano proponitur, nulla Romani Juris auctoritate fulcitur. Ceterum etiam apud Francos lis inficiando crescebat, ut proinde, qui factum negabat, praeter damni aestimationem etiam XV. solidorum multam solvere cogeretur, ut patet ex *Lege Salica Tit. X. §. 1. 4. & 5.* Vid. Heineccium *Elem. Jur. German. lib. II. tit. 21. §. 86.* Quare Papianus forte haec etiam ad Francici Juris indolem cudere potuit.

De Fugitiuorum Furtis.

TIT. XV.

Seruus eciã & in fuga positus si furtũ fecerit dā-
nũue dederit nisi p sui qualitatem dñs soluere
paratus aut seruũ p culpa dare p̄sente. ut absente
cedere cogendus est secundum regulã pauli senten-
ciarũ.

IDEM TITULUS

LECTIONI SUAE RESTITUTUS.

De Fugitivorum furtis.

Titulus XV. ⁽¹⁾

Servus etiam in fuga positus si ⁽²⁾ furtum fecerit, damnum-
ve dederit, & reversus ad dominum fuerit, nisi pro sui
qualitate dominus soluere paratus sit, servum pro culpa dare
praesentem ⁽³⁾, aut absentem cedere cogendus est, secundum re-
gulam Paulli Sententiarum ⁽⁴⁾.

ADNOTATIONES

(1) Titulus hic in Editis est XVI.;
ast in utroque nostro Codice XV.

(2) Particula si in Editis non hunc
locum tenet, ut in Mss. Ottob., sed
hujus Tituli primas ducit.

(3) Mss. Ottob. mendum heic ha-
bet, sed, quo ablato, accuratorem
lectionem exhibeat, ut conferenti pa-
tebit. In Editis diversa verborum po-
sitis, sed quae minus concinne pro-
cedat, cum in uno periodi membro
& pro sui qualitate, & pro culpa lega-

tur, quod non bene prorsus se habet;
tollitur vero, si juxta Mss. Ottob. pro
culpa in sequens periodi membrum con-
jiciatur.

(4) Sententia haec Paulli haud re-
peritur lib. II. tit. 31. de Furtis, ubi exsta-
re debuisset, ut proinde Schultingius
ad calcem hujus Tituli Papiani Sum-
mam optime collocari potuisse credi-
derit. De Servis fugitivis vide, quae
diximus ad Tit. VI.

De mulieribus . ad secundas aut tertias nuptias transeuntib: , TIT. XVI.

Mulieres ad secundas . aut . tertias nuptias ante anni spaciū . transire non licet quod si fecerint infames habentur . ita ut ad facultate meriti prioris eciā si ei demissa fuerit . nihil habeat pari , & de donacione nupciali condicione seruata ad secundas nuptias post designatū anni spaciū transeuntes donacione mariti prioris usufructuariae possede-

IDEM TITULUS

LECTIONI SUAE RESTITUTUS.

De mulieribus ad secundas , aut tertias nuptias transeuntibus .

Titulus XVI. ⁽¹⁾

Mulieribus ad secundas aut tertias ⁽²⁾ nuptias ante ⁽³⁾ anni spatium transire non licet; quod si fecerint , infames habentur , ita ut de facultate mariti , etiamsi eis dimissa fuerit , nihil habeant ⁽⁴⁾ , pari & de donacione nuptiali condicione seruata . Ad secundas vero nuptias post designatum anni ⁽⁵⁾ spatium transeuntes donationem mariti usufructuarie ⁽⁶⁾ posside-

ADNOTATIONES

(1) In Editis Titulus hic gerit n. XVII. , Verum in utroque nostro Codice censetur n. XVI.

(2) Voces *aut tertias* , quas sane recte habet uterque Codex noster , absunt ab Editis .

(3) Edita habent *intra* ; ast Mss. Ottob. *ante* .

(4) In Editis legitur : *ita ut hereditatem mariti , etiamsi dimissa sit , non habeat* . Codex Vatic. ab Editis non re-

cedit praeter voces *fuerit* , & *habeant* , in quibus Ottoboniano Mss. cohaeret .

(5) Vox *anni* abest ab Editis , quae in utroque Cod. nostro cernitur ; In Cod. vero Ottob. deerat particula *vero* , quae praecedit , quamque nos ex Editis subjunximus .

(6) In Editis *usufructus jure* ; at in utroque Codice *usufructuarie* , quod idem sonat .

federe & a marito dimissae posse proficere. secundum
ius legum honorati theudosi ad iohannē prēf praēt
data;

re, & a marito dimissae eis ⁽⁷⁾ posse proficere, secundum legem
Impp. Honorii, & Theodosii ad Johannem Praefectum Praeto-
rio datam ⁽⁸⁾.

ADNOTATIONES

(7) Vox *eis* desideratur in Cod. Ottob., quam ex Editis supplevimus.

(8) Lex, quae heic innuitur, est 3. Cod. Theod. lib. 3. tit. 8. de secundis nuptiis, quae inscripta est Johanni Praefecto Praetorio, de quo consule Prosopographiam Cod. Theod. Juvat nunc advertere, Johannem hoc loco scribi cum *h*, quod sane nobis pluries nonnulli vitio vertere non dubitarunt, qui cum nimirum hoc nomen geramus, ita & nos ipsum signare didicimus. Ajunt enim, quid Gothicae scriptio-
nis sapere, cum tamen & apud Fabrettium cap. V. n. 375. pag. 418., & cap. X. n. 486. pag. 738., apud Gorium in Inscript. Etrur. To. I. n. 134. pag. 168., & apud Gudium pag. 368. n. 4., & ibidem inferius, tum etiam alibi plures occurrant Inscriptiones Confu-
latu JOHANNIS signatae, idest anno Ch. 457., scilicet ante Gothorum in Italiam adventum, quae id genus scrip-
tionis praeseferunt. His adde, quod Johannes, quidquid obloquatur Cellar-
ius, hebraicum nomen est, quod ea

lingua exprimitur יוהנן, id est Johba-
nan a radice ין *hben* gratia, quod
Parentibus in senectute concessus ex
gratia fuerit; quae sane vox littera,
quae duplicis, & asperrimi spiritus vim
exerit, instructa est, ut proinde non
peccet, qui latine scribens unam aspi-
rationem adliniat. Vide Librum, qui
inscribitur: *Errores palliati Auctoris
Libelli*, cui titulus est *Florum sparsio*
(Johannis Schultzii) Francofurti ad
Moenum ann. 1707. cap. I. pag. 3.,
tum & Joh. Diecmannium in *Specim.
Glossar. Latino-Theotisci* n. 1801. pag.
138., ubi hujusmodi scriptionem tuetur.
Haec nihil ad Praetorem, sed quae
tamen ad nostri defensam opportuna
videantur. Ast e diverticulo in viam.
Heic Cod. Ottob. corruptus aliquan-
tulum est, nec mendo caret. Vatic.,
apud quem legitur: *secundum ejus le-
gem tit. Imperatoris honorii &c.* In Edi-
tis vero: *secundum constitutionem Impp.
Honorii &c.* Nos interim partim Mss.
Ottob., partim Editis inhaerendum
censuimus.

De clausis itineribus & aliis servitutibus. TIT. XVII.

Viam publicā uel inter agros. comuniter. dimissā nec possediri. nec intercludi nec exarari posse quod si factū fuerit auctore facti eius admoni-

IDEM TITULUS

LECTIONI SUAE RESTITUTUS.

De clausis itineribus, & aliis servitutibus.

Titulus XVII. ⁽¹⁾

Viam publicam ⁽²⁾, vel inter agros communiter dimissam nec possideri, nec intercludi, nec exarari ⁽³⁾ posse. Quod si factum fuerit, auctorem facti ad ejus munitio-

nem

ADNOTATIONES

(1) Titulus hic in Editis signatur n. XVIII.; ast in utroque nostro Codice n. XVII.

(2) Quoniam heic praecipue res est de servitutibus viae, itineris, & actus (ceteras vero quid juvat persequi, cum apud omnes Jurisconsultos fuisse tractentur?) praemonebimus, viam, iter, & actum inter se differre, quod via scilicet sit hominis, jumenti, & vehiculi, via enim a vehendo, qua ire potest vehiculum; iter vero sit hominis solum, cum iter sit ab itum, qua ab homine itur; & actus tandem sit hominis, & jumenti, cum actus sit ab agendo, qua jumentum agitur, ut tradit Isidorus *Origin. lib. XV. cap. 16.*, & Menagius in Epistola ad Carolum Hannibalem Fabrottium *Amoenit. Jur. Civil. cap. XXXVI.* Tum viae quaedam publicae sunt, quae heic principio innuuntur; quaedam privatae; quaedam vicina-

les. Publicae sunt, quas Graeci βασιλικαί, Latini praetorias, alii consulares, vel militares vias appellant; Privatae vero sunt, quae agrariae dicuntur; Vicinales demum, quae in vicinia, vel quae in vias ducunt. Ad sunt etiam viae privatae, quae vel sunt in agris, quibus servitus injecta est, ut ad agrum alterius ducant; vel ipsae ad agros ducunt, per quas omnibus permeare licet. Vid. Ulpian. l. 22., & 23. ff. *Ne quid in loc. publ.* Itineris privati, & viae publicae simul mentio habetur in veteri quadam Inscriptione haecenus anecdota, quae adservatur domi Francisci Xaverii Zeladae Amplissimi Praefulis, Congregationis, quae Romae est, Concilii Tridentini a Secretis, & in Sacra Poenitentiaria Decretorum Doctoris, qui Codicum, Librorum, ac veterum Monumentorum collectione Litterariae Reipublicae decus, & praesidium com-

monitionē solū compelli & amonitionē uiaꝝ p mo-
dū patrimonii nullū penitus . excussari hoc eciā
& de

nem ⁽⁴⁾ solum compelli , & a munitione ⁽⁵⁾ viarum pro modo
patrimonii nullum ⁽⁶⁾ penitus excusari . Hoc etiam de pontium
repa-

A D N O T A T I O N E S

comparat , quique pro sua in nos hu-
manitate Inscriptionem hanc ipsam

nunc in vulgus emitti libenter annuit .

Haec ita se habet :

ITER . PRIVATVM . A . VIA . PVBLICA

PER . HORTVM . PERTINENS . AD . MONIMENTVM

SIVE . SEPVLCHRVM . QVOD

AGATHOPVS . AVG . LIB . INVITATOR

VIVVS . ET . IVNIA . EPICTESIS . FECERVNT

AB . IIS . OMNIBVS . DOLUS . MALUS . ABESTO . ET . IUS . CIVILE

Inscriptio haec mea quidem senten-
tia respondet alteri , quam ex Mont-
fauconio , & Gorio affert Muratorius
pag. 885. n. 7. , & quam ponit Floren-
tiae apud Gaddios Patricios . Hanc
tamen Florentinam Inscriptionem ,
quae consuli poterit , spuriam habet ,
nescio , an jure , vel injuria , Mar-
chio Scipio Maffei in *Arte Critic. La-
pidar. lib. III. cap. III. col. 246.* , ac ,
missis omnibus , quae ipse ridet , vo-
cat extremam clausulam , qua & no-
stri Praefulis Inscriptio insignitur , in-
fanda verba , quibus Romanorum tem-
poribus piaculum fuisset Jus Civile
proscindere , quod morum norma , so-
cietatis vinculum , recti , justique ra-
tio habebatur . Pro hujus monumen-
ti explanatione multa sane dici pos-
sent , multaque adversus Maffeiū
forte reponi , sed multus nimis essem ,
& facile in devia vagarer . Ceterum de
hujusmodi servitutibus erudite , & elo-
quenter pertractavit Vir Consultissimus
Conprovincialis noster Hercules Fran-
ciscus Dandinius Patritius Caesenas ,
& in Patayino Gymnasio Romani Juris
Antecessor longe Clarissimus in ejus
Epistolis , quas de *Servitutibus Praedio-
rum* conscripsit .

(3) Editio Nivellina habet *exarta-
ri* , quod etiam habetur in Additamen-

to Legis Burgundionum , unde haec
hausisse Papianum , Schultingius hoc
loco affirmat . Verum uterque Codex
noster habet *exarari* , ut habetur etiam
in Paulli *Sententiar. lib. I. tit. 14. §. 1.* ,
unde haec petiisse Papianum , est ve-
rosimilius , ut proinde a Burgundionum
Rege Gundebaldo haec promulgata
fuisse , neque etiam ex hoc capite pro-
bari possit .

(4) In eodem Additamento Legis
Burgundionum legitur *munitiones* , &
apud Paullum loc. cit. *munitionem* ,
unde haec revera petita clarius con-
firmantur . *Munire vias* est instaurare ,
restituere . Hinc ob munitam ab Au-
gusto viam Flaminiam Arimino tenus ,
& ob distributas aliis reliquas Italiae
vias ad sternendum cusa sunt eidem
numismata cum epigraphe : QUOD .
VIAE . MVNITAE . SVNT . (8)

(5) Ibid. , & in Edit. Nivellina
legitur *ad munitionem* ; ast in Cod. Ot-
tob. legitur *a munitione* , quod cohae-
ret §. 2. Paulli *Sententiar. lib. V. tit. 6.*

(6) Edita habent *in nullo* , quod
adversatur cit. §. 2. Paulli *Sententiar.
lib. V. tit. 6.* , ubi habetur , non solum
Auctorem facti , quod heic innuitur , sed
neminem quoque esse excipiendum ;
ubi Schultingius aliqua reponit ad-
notat. (20) . Quare magis respondent

& de pontiũ . reparatione seruandũ aque cursũ ad-
 quiri bienniũ constat . uia iter actum . hoc est ubi
 carpenta uel carra . conuersari possunt . Similiter
 bienniũ . & adquiri & amitti bienniũ . agri quoque.
 cõmunis nullis terminis delimitati exsequeatione . in-
 ter confortis nullo tempore deneganda . filuan̄ mon-
 tiũ & pascui ius unicuique p̄ rata possessiones sub-
 petit esse cõmune . De seruitute luminis uel aeres
 fimiliter constitutũ ut inter priuatō fabricas . de-
 ce pe-

reparatione seruandum esse ⁽⁷⁾ . *Aquae cursum* ⁽⁸⁾ & *adquiri bien-*
nio , & amitti biennio ⁽⁹⁾ , *constat . Viam , iter , actum , hoc*
est , ubi carpenta , vel carra conuersari ⁽¹⁰⁾ *possunt , similiter*
biennio & adquiri , & amitti biennio ⁽¹¹⁾ . *Agri quoque com-*
munis nullis terminis limitati exaequationem ⁽¹²⁾ *inter confortes*
nullo tempore denegandam . Sylvarum , montium , & pascui jus,
ut unicuique pro rata possessionis suppetit , esse commune ⁽¹³⁾ .
De seruitute luminis , vel aeris similiter constitutum est , ut
inter

A D N O T A T I O N E S

Paulli verbis Mss. Ottob. , & Vatic. ,
 quae habent *nullum* .

(7) Verbum *esse* aberat ab utro-
 que nostro Codice , quod ex Editis re-
 posuimus .

(8) Aquae cursus idem est , ac
 aquae ductus , jus scilicet aquam du-
 cendi per fundum alienum . De aquae
 ductibus videndus Vitruvius *de Archi-*
tect. lib. VIII. cap. 7. , qui aquae du-
 cendae modos tres recenset , & Palla-
 dius *lib. IX. cap. 11.* , qui quartum ge-
 nus addit . Ceterum haec fulciuntur
 auctoritate Paulli *Sententiar. lib. I. tit.*
17. §. 1. , & 2.

(9) Allatus Textus docet , in
 Cod. Ottobon. aliqua heic deesse Ama-

nensis incuria , quae ex Editis sup-
 plevimus .

(10) In Editis : *vel carra ducun-*
tur ; Verum aliae Editiones habent :
vel carra versari possunt , ubi Cod. Ot-
 tob. legit *conuersari* . Vatic. vero pa-
 rum recte *conserrari* .

(11) In Editis , & in Cod. Vatic.
 legitur : & *amitti posse* ; at in Ottob.
 & *amitti biennio* .

(12) Exaequatio idem , ac divi-
 sio . Apud Marculum *Formular. lib. I.*
cap. 20: divisio , vel exaequatio .

(13) Schultingius edidit : *Sylvas ,*
montes , & pascua , ut unicuique pro
rata possessionis suppetit , esse communia .
 Editio Nivellina : *Sylvarum , montium ,*
 & *pa-*

ce pedes in $\bar{t}$ publicas quimdece dimittantur secundum legem theodosiani lib. III. sub titulum de edificiis. priuatis & publicis.

inter privatorum fabricas decem pedes, inter publicas quindecim dimittantur, secundum legem Theodosiani libri quarti sub titulo de Aedificiis privatis, & publicis ⁽¹⁴⁾.

ADNOTATIONES

& pascuorum, ut unicuique pro rata suppetit, esse communia, quae sane mendo non carent. Aft Codex Ottob. concinnius, uti jam expressimus. Codex Vatic. parum recedit; respondet enim Ottob. praeter vocem *jus*, quae ipse caret.

(14) Titulus hic, qui de Aedificiis privatis, & publicis in Cod. Ottobon. inscribitur, in Editis, & in Cod. Theod. lib. 2. tit. 24. (ubi tamen nulla lex adest, sed cujus loco Summa haec ipsa Papiani reponitur) circumfertur de Aedificiis privatorum, sed qui tamen male ita inscribi videatur, cum heic constet, Tituli hujus legem non solum de privatis aedificiis, sed & de publicis cavisse, cum X. inter privata, XV. inter publica aedificia pedes relinqui mandaret; ut proinde lex haec, quae intercidit, alia habenda sit ab 11. Cod. Just. de Aedif. privat., quam Gothofredius in Commentar. facile eandem existimat. Vidimus nuper Dissertationem doctissimi Viri Andreae Federicii Neapoli vulgatam anno superiore, in qua Lex XII., seu Zenonis Imp. Constitutio, quae exstat sub Tit. Cod. de Aedificiis privatis, & Graeco in Latinum sermonem convertitur, vera ejusdem Legis sententia explicatur, pluresque loci emendantur, notisque illustrantur. Per hanc sane Constitutionem, quam Justinianus l. 13. Cod. de Aedific. privat. in omnibus Romani Imperii Provinciis servari voluit, explanatur alia lex

non absimilis Leonis Imperatoris, quae ambigua videtur, atque in ea quidem de privatorum fabricis jubetur, *δουκαίδεκα πόδας εἶναι μέσους ἐκατέρας οἰκίας*, duodecim scilicet pedes medios esse inter alterutras domus, ut brevius sane verti posse nobis visum est. Quare patet, spatium vacuum inter privatorum aedificia, quod Theodosii temporibus erat X. pedum, postea sub Leonis, & Zenonis imperio XII. existisse. Antiquitus ex Lege XII. Tabularum spatium hujusmodi erat duorum pedum, & semis, cum scilicet Tab. VIII. ita scribatur: *Ambitus parietis sestertius pes esto*. Non aegre ferat interim (veniam precamur) Cl. Federicius, si nunc nos veluti extra chorum vagantes ipsum amice, ut Litteratos decet, monuerimus, falso ipsum erudito Lectori in Praefatione ingerere, latinam interpretationem Graecarum Novellarum Constitutionum CLXVI., CLXVII., & CLXVIII., quam post laudatam Zenonis legem proponit, quamque & in ipsius Operis fronte sibi tamquam primo auctori acceptam omnino referendam esse praedicat, post Dionysium Gothofredium, qui eandem desiderari testatus est, a nemine tentatam, aut peractam haecenus fuisse. Discere enim poterat Federicius a Brunquellio, Heineccio, Bachio, Selchowio, Martino, ceterisque, qui *Historiam Juris Civilis* recenter adornarunt, tum a Weselingio *Probab. cap. XIII.*, quos Aucto-

Auctores manu saepe versari a JCto, necessum est, omnium Justiniani Codicis Novellarum *Novam e Graeco Textu versionem* post ipsa Gothofredii tempora Joh. Fridericum Hombergkium Zu Vachium edidisse Marpurgi ann. 1717., cuius deinde filius Aemilius Ludovicus ann. 1741. item Marpurgi edidit *Opus de Novellarum lingua originaria, & vulgatae earum versionis aetate, auctore, atque usu in foro*, ubi & paternae versionis pluries meminit. Quare si Federicio tanti est, adeat recitatam Marpurgensem Editionem pag. 991., ubi inter ceteras alias trium etiam suarum Novellarum CLXVI., CLXVII., & CLXVIII. versionem ab ipso Zu Vachio XLVIII. circiter ab heinc annis, antequam se

ad eam elucubrandam componeret, peractam offendet, quam sane etiam a Cuiacianis Compendiis, quae vulgo circumferuntur, omnino aliam deprehendet. Quis autem ex hisce II. Viris concinnius hanc Spartam ornaverit, non hujus loci est, neque temporis definire. Ceterum juvabit, Federicium hoc novisse, qui cum maximo Jurisprudentiali bono latinam interpretationem omnium Graecarum Novellarum se meditari praemoneat, poterit proinde Zu Vachianam etiam versionem ad trutinam revocare, praesertim cum Weselingius eandem non satis exacte perfectam cit. loc. affirmet, ipsique proinde potioris laudis, atque honoris adipiscendi certam spem faciat.

De superuentoribus & effraCTORIBUS. Tit. XVIII.

SI quis su p uento siue diurno siue nocturno. quemquam fuerit. adgressus cū quolibet genere armorū fuerit de p̄hensis. receptores. etiam adgressos

IDEM TITULUS

LECTIONI SUAE RESTITUTUS.

De superventoribus, & effraCTORIBUS.

Titulus XVIII. ⁽¹⁾

SI quis superventu siue diurno, siue nocturno quemquam ⁽²⁾ fuerit adgressus, & domus alienas expugnauerit, effregerit, aut expoliaverit, capite puniatur ⁽³⁾, cum quolibet genere

A D N O T A T I O N E S

(1) Titulus hic, qui in Editis est XIX., in utroque nostro Codice est XVIII. Tum in Editis inscribitur *de Superventoribus* tantum, cum in utroque nostro Codice signetur *de Superventoribus, & effraCTORIBUS*. Ita quoque in-

scribitur Tit. XXIX. Legis Burgundionum. Vid. Lindenbrogium, & Du Fresneium in *Glossar*.

(2) In Editis *quemque*; at in Ottob. Cod. *quemquam*.

(3) Multa in Cod. Ottob. hoc loco de-

foꝛꝝ uel latronũ eandem pena plectantur hii uero qui ꝑ incengiũ uoluntarie inmiſſũ quibuſcũque dānum . intulerint capite puniantur . qui uero inimicitiaꝝ cauſa ; incengium probatus fuerit inmiſſiſſe honeſtiores exilio uiliores metallo deportantur , Si quis autem tali loco focũ fecerit . & exinde ignis ad areas aut tecta arboresque fructiferas . forte ꝑueniat

nere armorum fuerit deprehensus . Receptores etiam adgreſſorum , uel latronum eadem poena plectantur . Ii , qui per incendium uoluntarie inmiſſum quibuſcumque rebus ⁽⁴⁾ damnum intulerint , capite puniantur . Qui uero inimicitiarum cauſa incendium probati fuerint inmiſſiſſe ⁽⁵⁾ , honeſtiores exſilio , uiliores metallo deputentur . Si quis autem tali loco focum fecerit ⁽⁶⁾ , & exinde ignis ad areas ⁽⁷⁾ , aut tecta , arboresque fructi-

A D N O T A T I O N E S

co deſiderantur , quae ex Editis re-poſuimus, quaeque ex comparatione patebunt . In Sententiis Paulli *lib. V. tit. 3. §. 3.* pro *expoliauerit* legitur *expilauerint* (ſc. plurali numero loquitur) quod magis arridet , cum ita habeant Edd. Cuiacianae, & Rittershufiana *Sententiar. Paulli*, & ita etiam legatur *l. II. ff. ad leg. Jul. de vi public.* Sane Papianus haec ex Paulo deſumpſit , ſed non adamuſſim Paulli Sententiam expreſſit.

(4) Verbum *rebus* deſt Ottoboniano Cod., quod ex Editis ſuppleuimus . Haec quoque ex Paulo deſumpta ſunt *tit. 20. §. 1. , & 2.*

(5) In utroque Cod. Ottob. , & Vatic. , quae praecedunt , ſingulari numero efferuntur , ſed quae tamen ſubſequentibus haud congruant , quae pluralem numerum praefeſerunt . Codex inſuper Ottob. heic habet *inmiſſiſſe* pro *admiſſiſſe* , ut eſt in Editis : Tum etiam diſcrimen occurrit in ſub-

ſequentibus , ubi Codex Ottob. habet *exilio* , & *metallo* pro *in exſilium* , & *metallum* , tum *deportantur* pro *deputentur* . Tertius caſus cum *deputentur* ſuſtineri poteſt , ſed cum *deportentur* mendose coniungitur : Quare partim Ottob. Codici, partim Editis inhaerendum cenſuimus .

(6) Schultingius heic aduertit , male haec reſpondere Sententiis Paulli *lib. V. tit. 20. §. 3.* , qui dolum ibi haud memorat , quemadmodum Edita nobis legendum heic antea exhibuerant , quin potius caſum , & incuriam admittere tantummodo uidetur . Quare hoc loco vel Librariorum mendum , vel ipſius Papiani errorem cubare , Schultingius exiſtimat . Nec ſane eum ſuſpicio fefellit , quod ſcilicet ex Librariis vitium manauerit , quandoquidem ubi Edita habent *dolo* , Mſs. Ottob. habet *tali loco* , cui reſpondet Mſs. Vatic. , ubi legitur & *a loco* . Fo-

cum

niat damnum . quod euenerit ab eo . qui focū fecit
estimatione sarcitur quod si fructiferas arbores no-
cturnis aut diurnis . oris quolibet tempore ingenuos
abscidisse probatur infamis effectus damnum aestimatio-
ne iudicis sarcire cogatur . Quod si uilior persona
fuerit . ad tempus in exiliū relegatur . in seruo re-
stituta . re a dño digno supplitio uindicitur .

*fructiferas forte perveniat , damnum , quod euenerit , ab eo ,
qui focum fecit ⁽⁸⁾ , aestimatione sarcitur . Quod si ⁽⁹⁾ fructi-
feras arbores nocturnis , aut diurnis horis quolibet tempore in-
genus abscidisse ⁽¹⁰⁾ probatur , infamis effectus damnum aesti-
matione iudicis sarcire cogatur ; Quod si vilior persona fuerit ,
ad tempus in exilium relegatur ⁽¹¹⁾ . In seruo , restituta re , a
domino ⁽¹²⁾ digno supplicio vindicetur .*

A D N O T A T I O N E S

*cum facere idem est , ac ignem exci-
tare ; Tunc enim focus pro igne dice-
batur , ut videre est apud Du Fresne-
ium in Glossario .*

(7) Nonnullae Editiones habent
arcas pro areas .

(8) Verba haec : *ab eo , qui focum
fecit* nunc primum exhibentur ex Mss.
Ottob.

(9) In Editis *Qui* ; ast rectius in
Mss. Ottob. *Quod si* . Haec ex cit. Paul-
li loco §. ult. , sed quae non exacte
prorsus Papianus exprefferit , qui diur-
num tempus invexit , quod Paullus
non memorat ; Ipse enim crimen hoc

noctu patratum dumtaxat perpendit .

(10) Edita habent *cecidisse* , quod
verbum & Paullus usurpat , sed in Ot-
tob. Mss. legitur *abscidisse* .

(11) Mss. Ottob. habet *relegatur* ,
ut etiam legitur apud Paullum ; Edi-
ta vero *redigatur* .

(12) Haec quoque a Paulo petita
sunt cit. loc. §. 4. ; Verum non satis
accurate a Papiano proposita . Heic
in Editis legitur *restituta res* , quod
Schultingius emendavit *restituta re* , fi-
cut & in Mss. Ottob. legitur , ubi insu-
per habetur *a domino* pro *etiam* , quod
idem quoque legitur in Vatic. Codice .

De corruptis mulieribus;

TIT. XVIII.

SI quis mulierem ingenuā *p* uī strobauerit . hoc est corruerit . occidatur , quod si ancillā corruerit inlata uiolentia quicūque ingenuus hoc fecisse *p*batur iuxta pena leges aquiliani alterius mancipii restitutione teneatur . obnoxius , quod si seruus hoc fecerit . *p* ingenuā . occidatur , *p* ancilla uero

IDEM TITULUS

LECTIONI SUAE RESTITUTUS.

*De corruptis mulieribus .**Titulus XVIII. ⁽¹⁾*

SI quis mulierem ingenuam , vel virginem ⁽²⁾ per vim stuprauerit , hoc est corruerit ⁽³⁾ , occidatur ⁽⁴⁾ . Quod si ancillam corruerit inlata uiolentia ⁽⁵⁾ , quicumque ingenuus hoc fecisse probatur ⁽⁶⁾ , iuxta poenam legis Aquiliae alterius mancipii restitutione teneatur obnoxius . Quod si ⁽⁷⁾ seruus hoc fecerit , pro ingenua occidatur , pro ancilla uero , vindicante ⁽⁸⁾ Iudice, fustua-

A D N O T A T I O N E S

(1) Titulus hic in Ottob. , & Vatic. Codice est XIX. , qui in Editis est XX.

(2) Verba haec *vel virginem* adfunt in Cod. Vatic. , & in Editis , ex quibus Ottob. Codicis defectui prospeximus .

(3) Absunt ab Editis verba haec *hoc est corruerit* , quae tamen habet uterque Codex noster .

(4) Poena haec continetur in *l. 3. ff. ad leg. Jul. de vi public. §. 4.*

(5) Mfs. Vatic. heic habet : *per inlatam uiolentiam* . Ceterum nihil de uiolentia legitur apud Paullum *Sen-*

tentiar. lib. I. tit. 12. §. 2. , ex quo haec petita videntur , si tamen Sententia illa genuina est , cum , testante Cuiacio , in pluribus Codicibus desideretur. Quare Rittershusius eam Interpreti attribuit , cui adhaesit Schultingius , licet abfuerit ab ejusdem audacia , dum hanc sententiam a fine Tituli XIII. , in quem ipse eam coniecerat , in locum suum restituit .

(6) Verba haec : *quicumque ingenuus hoc fecisse probatur* nunc primum exhibet Codex Ottob. , quae antea ab Editis abfuerunt .

(7) In Editis adest forte , quod non habet Cod. Ottob.

uero uindicante iudice fustuario supplitio subiacebit secundum speciem pauli sententiaⁿ coniunctio uero . iudici cū xp̄iana legibus inhibetur ut nec iudeus . xp̄ianā . nec xp̄ianus iudeā quod si factū fuerit . uicem adulteri uindicetur . iuxta lege . theodosiani lib. VIII. sub titulum.

fustuario supplitio ⁽⁹⁾ *subjacebit , secundum speciem Pauli Sententiarum* ⁽¹⁰⁾ . *Coniunctio vero Judaei cum Christiana legibus* ⁽¹¹⁾ *inhibetur , ut nec Judaeus Christianam , nec Christianus Judaeam accipiat* ⁽¹²⁾ . *Quod si factum fuerit , vice adulterii vindicetur* ⁽¹³⁾ , *juxta legem Theodosiani libro nono sub titulo de Adulteriis* ⁽¹⁴⁾ .

A D N O T A T I O N E S

(8) Cod. Ottob. legit *uindicante* pro *judicante* , ut est in Editis .

(9) Vid. adnotationem nostram (9) ad Tit. XII.

(10) Papianus hoc loco forte respexit ad Pauli *Sententiar. lib. V. tit. 4. §. ult.* , quem alias laudavit Tit. V. , ut ibi adnotatione (8) animadvertimus.

(11) Editi habent *lege* ; ast Mss. Ottob. *legibus* .

(12) Mss. Ottob. caret verbo *accipiat* , quod ex Editis assumpsimus .

(13) In Editis pullulum aliter haec habentur : *quod factum pro adulterio vindicatur* . Nos Ottob. Codici instetimus.

(14) Lex , quae heic innuitur , est *5. Cod. Theod. lib. 9. tit. 7. de adulteriis* , quae etiam est *2. ejusdem Cod. lib. 2. tit. 7. de Nuptiis* . Non alia est item *l. 6. Cod. Just. de Judaeis* .

De his qui homine inlicite aut sine causa legauerit. TIT. XX.

SI quis ingenuū natū legauerit. uindederit honestiores per cone dānantur exilio uiliores. metallis. deputantur. exceptis his qui captiuitatem iugo tenentur. obnoxii secundū speciē pauli sententiarum.

IDEM TITULUS

LECTIONI SUAE RESTITUTUS.

De his, qui hominem inlicite, aut sine causa ligauerint.

Titulus XX ⁽¹⁾.

SI quis ingenuum natum ligauerit, vel vendiderit ⁽²⁾, honestiores personae damnantur exilio ⁽³⁾, uiliores metallis deputantur, exceptis his, qui captiuitatis iugo tenentur obnoxii, secundum speciem Paulli Sententiarum libro quinto ⁽⁴⁾.

A D N O T A T I O N E S

(1) Titulus hic, qui in Editis n. XXI. praesefert, in utroque nostro Codice signatur n. XX. Editio Parisiensis heic in Titulo, & in contextu legit obligauerit.

(2) In Editis: Si qui ingenuum natum vendiderint, vel ligauerint; ubi vides pluralem numerum, & aliam verborum constitutionem, quam in Cod. Ottob. non habes. De ingenuorum venditione, sive de Plagio, cujus nulla

mentio in Tituli Rubrica, actum est superius Tit. IV., ubi vidimus, crimen huiusmodi non exilii, & metallorum, poena dumtaxat vindicari, ut heic cernimus, sed capite puniri.

(3) In Editis habetur *in exilium*; at in Ottob. Cod. legitur *exilio*.

(4) Desumptum est hoc Responsum a Paulli *Sententiar. lib. V. tit. 30. B. ad legem Fabiam* juxta Editionem Schultingii.

De diuortiis. TIT. XXI.

Consensu parciū utrisque repudiū dare matrimo-
 niū posse dissolui . quod si pars uiri . repudiū
 dare . uxore contradicente uoluerit . non ali^t illi
 liceuit . nisi adultera esse conuincat . aut uenefecā
 aut conciliatricē uno p^bato crimine . licebit ei uxore
 dare repudiū ad ius ; suū . nuptiale donatione .
 reuocata : , Si quod similiter nolente marito repu-
 diū ei dare uoluerit non ali^t fieri hoc licebit quā
 si ma-

IDEM TITULUS

LECTIONI SUAE RESTITUTUS.

*De Divortiis .**Titulus XXI ⁽¹⁾ .*

Consensu partis utriusque repudium dari , & matrimonium
 posse dissolui . Quod si pars uiri repudium dare , uxore
 contradicente , uoluerit , non aliter illi⁽²⁾ licebit , nisi aut adul-
 teram esse conuincat , aut ueneficam , aut conciliatricem⁽³⁾ ,
 quorum uno probato crimine , licebit ei uxori dare repudium ,
 ad ius suum nuptiali donatione revocata⁽⁴⁾ . Quod si mulier ,
 nolente marito , repudium ei dare uoluerit , non aliter fieri hoc
 lice-

ADNOTATIONES

(1) Titulus hic in Editis est XXII. ,
 qui in utroque nostro Codice est XXI .

(2) In Editis legitur *ei* ; at in Cod.
 Ottob. *illi* .

(3) Vox haec occurrit etiam ad
 l. 1. Cod. Theod. de repudiis lib. 3.
 tit. 16. , ubi vide Gothofredum , qui
 conciliatricem pro lena adhibitam
 fuisse , multis exemplis ex Varrone ,
 Lucilio , Cicerone , Plauto , & Vopi-

seo petitis luculenter ostendit . De
 adultera , & uenefica quid iuvat hēc
 differere ? Consule Gothofredum ad
 d. l. 1. in Commentario .

(4) In Editis : *Quorum unum nu-
 ptialem donationem revocare potest* . Ple-
 nius haec habentur in Cod. Ottobon. ,
 ut patet ex Textu , cui consonum est
 Mss. Vaticanum .

si maritum homicidā pbauerit . aut sepulchrū uio-
latores aut uenefico . qđ si unū . ex pbauerit . & ma-
ritū demittat & conlata in se donatione iurē tuebi-
tur & dotem quā ei maritus fecerit uindicauit secun-
dū legē theodosiani de repudiis pmulgata .

*licebit , quam si maritum homicidam probauerit , aut sepulcro-
rum violatorem ⁽⁵⁾ , aut ueneficum . Quod unum ex his proba-
uerit , & maritum dimittet , & conlatam in se donationem ju-
re tuebitur , & dotem , quam ei maritus fecit , vindicabit ,
secundum legem Theodosiani de Repudiis promulgatam ⁽⁶⁾ .*

ADNOTATIONES

(5) Quantae religioni , ac piacu-
lo sibi duxerint veteres sepulcrorum
violationem , patet ex *Tit. 17. lib. 9.
de sepulcr. violat.* , ex *Paulli Sententiar.
lib. I. tit. 21. de sepulcr.* , & *Iugend.* ,
atque demum ex *Novella Valentini-
ani V. de sepulcris* . *Ulpianus* etiam *l. 1.
ff. de sepulcr. viol.* asserit , sepulcri vio-
lati actione infamiam irrogari . *Con-
stantinus M.* sepulcri violationem pri-
mus inter iustas diuortii causas ad-
numeravit . In *Lege Burgundionum*
haec ipsa causa etiam in muliere po-
nitur , quam cum *Papianus* (qui exter-
na jura Romanis sanctionibus injungere
consuevit) adversus Viros dumtaxat ad-
hibuerit , novum nunc prae ceteris ar-
gumentum accedit , quo nihil cum hoc
Responso Burgundicae Themidi com-
mune esse , firmitus asseramus .

(6) In *Editis* aliter haec habentur :
*& collatam in eum dotem , & do-
nationem , quam maritus fecerat , ju-
re revocabit , juxta legem Theodosiani
sub tit. de repudiis promulgatam . Ple-*

niora , & accuratiora haec habes in
Mss. Ottob. , quae consule in *Textu* .
Mss. Vatic. mendose habet : *& conla-
tam in se donationem , que marito fe-
cerat revocatum* . Quae haec lex fue-
rit , jam supra innuimus adnotat. (3) .
Exstat & *Novella Theodosii XVII. de
Repudiis* , qua leges praefati Libri , &
Tituli abrogatas quidam existimant ,
cum hac *Novella* dicatur : *ideoque con-
stitutionibus abrogatis* . Sed non bene
rem perpenderunt , siquidem cit. *Tit.*
agitur de poenis injusti repudii , *No-
vella* autem *Theodosii* emissae est ob
poenas conjugum , qui diuortio caus-
sam praebuerant , quae cum nimis
graves censerentur , ad veterum *Le-
gum* normam sunt revocatae . Cete-
rum varias *Leges* circa diuortia tum
Ostrogothorum , tum *Vigothorum* ,
Burgionum , *Alamannorum* , *Francorum*
sub imperio *Carolino* , ceterorumque
populorum adnotatas videas a *Joh. Sel-
denio de Uxore Hebraica lib. III. cap. 30.
pag. 583.*

De donationibus Tit. XXII.

Donationes ab auo uel auia *p*auo uel *p*auia mat-
 nis ita ad eos quibus conlate s̄t *p*tenere. ut
 patri nullatenus adquirantur. a linea uero paterna
 memoratorum donationes uel si quis filiis familias.
*p*ter expressas *p*sonas. quam cūque largitate. con-
 feretur. patrū *p*rietate indubitanter adquiri. Do-
 nationis eciā. uel dotes quas ex matrimunio filius
 uel

IDEM TITULUS

LECTIONI SUAE RESTITUTUS.

De Donationibus.

Titulus XXII. (1)

Donationes ab avo, vel avia, proavo, vel proavia ma-
 ternis ita ad eos, quibus conlatae sunt, pertinere, ut
 patri nullatenus adquirantur ⁽²⁾. A linea uero paterna memo-
 ratorum donationes, vel si quid filiis familias praeter expressas
 personas quorumcumque largitate conferetur ⁽³⁾, patrum proprie-
 tati indubitanter adquiri ⁽⁴⁾. Donationes etiam, vel dotes, quas
 ex ma-

A D N O T A T I O N E S

(1) Titulus hic censetur in Editis
n. XXIII., qui tamen in utroque no-
 stro Codice prostat sub *n. XXII.* In
 Codice Vaticano post hunc Titulum
 deficit *Lex haec Romana*, ut proinde
 variantes Lectiones ex eo proferre ad
 ceteros Titulos, qui sequuntur, pro-
 hibeamur. Ex Indice tamen Titulo-
 rum, qui superfuit integer, & eo-
 rumdem ordinem, qui in eo Codi-
 ce seruari debuerat, & varietates le-
 ctionum, quae in eorumdem Rubri-
 cis occurrere possint, persequemur.

(2) Quae singulari numero in

Editis exponuntur, plurali expressa
 habentur in Cod. Ottob. Tum infiniti-
 vus modus ibidem cernitur pro indi-
 cativo, ut in Editis. De hoc more
 in Legibus consule adnotationem no-
 stram (7) ad Tit. XIV.

(3) Edita habent *confertur*; sed
 Cod. Ottob. fortasse rectius *conferetur*.

(4) In Editis: *patri eorum proprie-
 tatem indubitanter adquiri*; Corrupte in
 Mss. Vatic: *quarum proprietate indubi-
 tanter inquiri*; Melius in Ottob., ut
 cernitur in Textu.

uel filia expositi consecuntur ad eorū proprietate quibus conlate s̄t. remota. patr. . acquisitione sine dubium ptene secundū lege theodosiani lib XIII. sub titu†. De maternis. bonis maternis generis discriminatione sublata & alia subsequenti. sub eodem lib De bonis que filiis familias. matrimonio adquiruntur sciendū. tamen donationis tā aviaticus quā nuptialis gestorū solleñi. alligatione firmandas p̄ter illas. nuptiales donationes. que intra ducentorū solidor. sūmā taxatā. conlacione potuerint inuenire gesta aut secundum locorū consuetudine fieri. placuit

ex matrimonio filius, vel filia in familia positi consequuntur, ad eorum proprietatem, quibus conlatae sunt, remota patrum acquisitione, sine dubio pertinere, secundum legem Theodosiani libro octavo sub titulo de Maternis bonis, & materni generis, & de cretione sublata ⁽⁵⁾, *& alia subsequenti sub eodem libro de Bonis, quae filiis familias ex matrimonio adquiruntur* ⁽⁶⁾. Sciendum tamen, donationes tam aviaticas, quam nuptiales gestorum sollempni allegatione ⁽⁷⁾ firmandas, praeter illas nuptiales donationes, quas intra ducentorum solidorum summam, taxata conlacione, potuerint inveniri ⁽⁸⁾. Gesta autem secundum locorum

A D N O T A T I O N E S

(5) Lex, quae heic profertur, est 6. Cod. Theod. lib. 8. tit. 18., eademque est l. 2. eod. tit.

(6) Haec lex est 2. cit. Cod., & lib. tit. 19.

(7) De donationum insinuatione in gesta, sive acta publica nonnulla attigimus superius ad Tit. I. adnotat. (3), ubi videre est, hoc juris in aliis etiam donationibus servatum postea fuisse, ut docet Justinianus Imp., qui Instit.

de Donation. §. 2. summam hanc ad D. Solidos extendit, cum ex l. ult. Cod. Theod. de sponsalibus, & ante nuptias donationib., ad quam nunc Papianus respicit, quaeque circa nuptiales donationes observabatur, CC. dumtaxat Solidorum donationes indigerent insinuatione.

(8) In Editis: Quae intra CC. solidorum sunt taxatae conlacionem; ast Ottob. Mss. paullo aliter, ut in Textu, cui

cuit nec interest. apud quē defensores . celebrata secundū lege theodosiani sub titulū . De donationibus . sciendū eciā usufructuarias donationes sine traditione constare ; Quia usufructus exceptio ꝑ traditione conpotatur . Quod si usufructuaria non fuerint & traditio n̄ fuerit . subsecuta donatio legibus . infirmatur . ; Donationes uero nuptiales . has tantū sine gestis . admitti . quas ea etate menores id est posete . intra XXV. annis . accipiunt eciā . si sūmā ducen-
corum consuetudinem fieri placuit ; Nec interest , apud quem defensorem fuerint celebrata , secundum legem Theodosiani sub titulo de Donationibus ⁽⁹⁾ . Sciendum etiam , usufructuarias donationes sine traditione constare , quia ususfructus exceptio pro traditione ⁽¹⁰⁾ computatur . Quod si usufructuaria ⁽¹¹⁾ non fuerit , & traditio non fuerit subsecuta ⁽¹²⁾ , donatio legibus infirmatur . Donationes vero nuptiales has tantum sine gestis admitti , quas aetate minores , idest positi intra vigintiquinque annos accipiunt , etiam-

ADNOTATIONES

cui consonum est Vatic. , licet aliquo mendo foedatum .

(9) Lex haec est 8. Cod. Theod. de Donation. lib. 8. tit. 12.

(10) In Editis legitur : quia usufructus pro donatione computatur , ut propterea Schultingius heic donationem pro traditione acceptam velit . At Codex Ottobon. revera pro traditione legit , & vocem exceptio nunc primum suppeditat , ut cernitur in Textu .

(11) Vox donatio , quae heic in Cod. Ottob. praetermissa est , inferius prostat , ubi deest in Editis .

(12) In quadam donationis Charta erga Ravennatem Ecclesiam peractae a Sisivera honesta femina de bonis in Agro Ariminensi constitutis , quam supra adnotation. (3) ad Tit. I.

etiam usurpavimus , multa habentur , quae ad donationis firmitatem necessariam traditionis sollemnitatem suadeant ; Sic enim initio : *transcribo , cedo , trado , & mancipio . Tum infra : De quam praefatam portionem meam in integro fundi ssti Baloniani cum omnibus ad se generaliter pertinentibus reteneo mihi usufructu dierum decem , quod possit supradicta scae Rav. Ecclesiae , actoribusque ejus , ut leges censcant pro sollemni & corporali tradizione* Ac tandem testes inferius : *Et hanc donationem a ssta Sisivera palam Bo VV Diac , & Vicedomino traditam vidi ;* quod ita testis alter forte Graecus , qui Ιωαννης dicitur , ita expressit characteribus modo graecis , modo latinis : *et ann donationem a*

ducenton̄ soledon̄ p̄betur excedere; De animalibus uestibus gemmis uel quocūque metallo uel aliis que pondere numerū. mensurā constat homnē donandi solēnitatē in sola traditione posse constare eaque puellae patrē habenti cetra usufructus m̄tione scripta fuerit. & patre exegente. adsignata n̄ fuerint in posterū non querantur. & nuptialibus auian̄ donationibus nepotes uel neptes ex filia cū auunculis

etiamsi summam ducentorum solidorum probentur excedere ⁽¹³⁾. De animalibus, uestibus, gemmis, vel quocumque metallo, vel aliis, quae pondere, numero, mensura constant, omnem donandi sollemnitate in sola traditione posse constare ⁽¹⁴⁾. Ea, quae puellae patrem habenti citra usufructus mentionem scripta fuerint, & patri exigenti adsignata non fuerint, in posterum non quaerantur ⁽¹⁵⁾. In nuptialibus avorum donationibus nepotes, vel neptes ex filia cum auunculis, vel materteris, per-
dito

A D N O T A T I O N E S

στα σισίβερα παλαμ βο ββ διακο-
νον ετ βικσδωμενον τραπε.... βιδε.
Tandem hoc ipsum, quod heic cave-
tur a Papiano de traditionis ritu pro
validitate donationis, expressum vi-
deas in Charta Harwichi Viri illustris
anni 804. pro Monasterio Prumienfi,
qui Villam Ordanam in Pago Ande-
gavenfi eidem concedit, ut ipse in
Congregatione recipiatur, apud Ed-
mundum Martenium, & Urfinum Du-
randium in *Veterum Scriptorum, &
Monumentorum &c. amplissima Colle-
ctione* To. I. col. 56., ubi haec habentur:
Cum in *Libris Theodosiani, &
Hermogeniani, seu Papiani, per quem
lex continet, scriptum est, quod dona-
tione traditio subsequatur; Igitur ego
in Dei nomine Harwich &c.* Verum de
hac Charta a nobis etiam in Praefatio-

ne actum est, quam consulere poteris.

(13) Papianus hausit haec fortasse ex l. 3., & ult. Cod. Theod. de Sponsal., & ant. nupt. donationib.

(14) Petita haec videntur ab Ulpiano Tit. XIX. §. 1., qui quadrupedes, veluti boves, mulos, equos, asinos, & ceteras res mancipi non esse affirmat.

(15) Aliter in Editis: Haec vero, quae puellae patrem habenti, hac usufructus mentione adscripta, tradita fuerint, & patre exigenti adsignata non fuerint, quaerantur. Ita quoque Mss. Vatic. Verum, ut in Textu patet, contraria omnino habet Mss. Ottob., cujus lectio, quae multis nominibus probabilior nobis videtur, an sit recipienda, videant JConsulti.

culis uel materteris . p̄dito triante in bisse debere succedere quia dū eius inoffitiosi actiōē eadē lex tribuit quā filiis . quā filiis constat . eos liberorū loco . obtinere in auaticis . bonos sud̄scripto ordine posse succedere secundū legē theodosiani lib̄ sub titulū . de legitimis hereditatibus ad constantinū p̄f̄t̄ p̄r galliaꝝ data;

p̄dito triente , in bessē debere succedere ⁽¹⁶⁾ , quia dum eis inoffitiosi actiōem eandem lex tribuit , quam filiis , constat , eos liberorum locum obtinere , & in auaticis bonis sup̄scripto ordine posse succedere ⁽¹⁷⁾ , secundum legem Theodosiani libro quinto sub titulo de Legitimis hereditatibus ad Constantinum Praefectum Praetorio Galliarum ⁽¹⁸⁾ .

ADNOTATIONES

(16) In Editis aliter : *In nuptialibus vero donationibus nepotes , vel neptes ex filia cum avunculis , vel materteris in trientem , & bessē debere succedere .* Perpende Ottob. Codicis lectiōnem , quam supra attulimus . Quid vero donationes nuptiales commune habeant cum successione , quae heic simul confunduntur , non equidem video . Mendum forte majus hoc loco prostat , quam quod ex Ottob. Codice emendari satis possit . Verumtamen , cum lex , quae ex *Theod. Cod.* inferius innuitur , praecipiat , ut ex avorum bonis , quae defuncti filia percepisset , duas partes , idest bessē ex eadem filia nepotes consequantur , dum interim ipsi tertiam partem , seu trientem perdunt , quae avunculis , sive materteris eorum accrescit , manifestissime patet , Codicis Ottob. lectiōnem potiore saltem habendam esse ea , quam Edita praeseferunt , juxta

quam praefati nepotes in trientem , & bessē simul succedere dicuntur , quod sane fieri non potest ; cum , si quis unam hereditatis partem obtineat , alteram assequi nequaquam possit . Non ita tamen sit , si perduto triente , quis in bessē succedere posse dicatur , ut in Ottob. , quin & in Vatic. Cod. legendum venit . Miror , quod haec Schultingio non male oluerint .

(17) Desunt haec in Editis , quae ex Ottob. Cod. nunc primum proferuntur : *& in auaticis bonis sup̄scripto ordine posse succedere .*

(18) Lex , quae heic citatur , est 4. *Cod. Theod. de Legitim. hereditat. lib. 5. tit. 1.* , quam usurpavit Papianus etiam ad Tit. X. De Constantino Pr. Po Galliarum , seu de Constantiano , ut contendit Gothofredius , vide adnotationem nostram (3) ad cit. Tit.

De sacramtis . Tit. XXIII.

SI a iudice statutū fuerit aut inter partes conue-
nerit. aut de rebus dubiis sacramta p̄beantur
eū solū debere iurare a quo aliquid repetitur nec
a sacramta p̄sonas alias requirendas. quo p̄steto sa-
cra-

IDEM TITULUS

LECTIONI SUAE RESTITUTUS.

*De Sacramentis .**Titulus XXIII. ⁽¹⁾*

SI a Iudice statutum fuerit, aut inter partes convenerit, ut
de rebus dubiis sacramenta praebeantur, eum solum debe-
re iurare, a quo aliquid repetitur, nec ad sacramenta perso-
nas alias requirendas ⁽²⁾. Quo praestito sacramento ⁽³⁾, omnis
causae

ADNOTATIONES

(1) Titulus hic in Editis est XXIII.,
ast in Ottob. Mss., & in Indice Titu-
lorum hujus Legis ex Vatic. Mss. est
XXIII. Sacramentum hoc loco pro ju-
ramento accipitur, quemadmodum e-
tiam ita usurpatur in pluribus *Cod. Theod.*
legibus. Hinc etiam in legibus Franco-
rum, & Germanorum habentur *Sacra-*
mentales, qui aliter juratores, & ju-
ramentales audiebant. Quid in foro
olim sacramentum fuerit, Ciceronis
Commentatores, Ernestius in *Clave Ci-*
ceron., Wyboius de *interrogat. in jur.*,
aliique tradiderunt. Sequioribus etiam
saeculis hujus vocis usus obtinuit;
Hinc anno 1079., ut innumera alia
exempla praeteream, Concilium Bur-
digalense injungit Abbati Sanctae Cru-
cis in *sexta manu*, hoc est cum quin-
que conjuratoribus sacramento firma-
re veritatem privilegii cujusdam, ut
nimirum legere est in *Annalib. Be-*
nedi. doctissimi Mabillonii *To. V.*

pag. 148., ubi sic habetur: Ex de-
creto Concilii juravit Arnaldus Tren-
cardi Abbas Sanctae Crucis in sexta
manu Monachorum suorum illud idem
Sacramentum, sive juramentum, de
veritate scilicet privilegii, quod Domi-
nus Papa Alexander jamdiu ante decre-
verant Romae debere ante se jurari ab
ipso Arnaldo Trencardi tertia tantum
manu Monachorum suorum, Gregorio
Abbati Sancti Severi. Bignonius in No-
tis ad *Formul. Marculfi* pag. 304. do-
cet, omne sacramentum apud Francos
Christianos in Ecclesia, & super reli-
quias juratum fuisse. Vide *Notitiam sa-*
cramenti, tum & *Chartam Sacramen-*
talem in *Formulis Andegavensibus*.

(2) In Editis: *Nec ab aliis perso-*
nis sacramenta requiruntur. Mss. Ot-
tob. non omni caret mendo; verum,
ne vis in ipsius fidem fieret, libuit
haec emendata ad exactiora ejusdem
vestigia exhibere, ut patet ex Textu,

cramto omnes causae ipsius repeticio conquiescat
hic tam sacramti. ordo notato infamio denegatur
secund^t constitutiones gregoriani, & ermogeniani.

*causae ipsius repetitio conquiescat. Hic tamen ⁽⁴⁾ sacramenti
ordo notato ⁽⁵⁾ infamia denegatur, secundum Constitutiones Gre-
goriani ⁽⁶⁾, & Hermogeniani ⁽⁷⁾.*

ADNOTATIONES

& ex subjecta lectionis restitutione.
Quae sint personae, a quibus peti sa-
cramentum non debeat, docet l. 34.
§. 3. ff. de Jurejurand., per quam procu-
rator excipitur, & l. 11. §. 2. ff. de action.
rer. amotar., quae heredem excludit.

(3) Editā habent: *Praestito autem
sacramento*. Aliter in Ottob. Cod., ut
videre est in Textu.

(4) Particula haec abest ab Editis,
quam ex Ottob. Cod. exhibemus.

(5) Mss. Ottob. habet *notato* pro
notatis, ut prostat in Editis.

(6) Desideratur Constitutio haec
Gregoriani Codicis, cujus loco Schul-
tingius ad calcem lib. III. Papiani Sum-
mam statuit, idque ad tramites Edi-
cti perpetui, cum in Edit. Genevensi
habeatur ad finem lib. IV.

(7) Perit haec quoque *Hermoge-
niani Codicis* constitutio, ut proinde
nunc ejus locum suppleat Summa Pa-
piani, quam Schultingius ad calcem
ejusdem Codicis collocavit.

De Latronibus convictis . Tit. XXIII.

Criminosi cū uicti fuerint ipsi puniantur . nec crim̃ illorū filios aut uxorem qui conscii non probantur . poterit inplecare . secundū iures constitutionē .

IDEM TITULUS

LECTIONI SUAE RESTITUTUS.

De Latronibus convictis .

Titulus XXIII. ⁽¹⁾

Si criminosi convicti fuerint , ipsi ⁽²⁾ puniantur ; nec crimen illorum filios , aut uxorem ⁽³⁾ , qui conscii non probantur , poterit implicare , secundum Juris constitutionem ⁽⁴⁾ .

A D N O T A T I O N E S

(1) Titulus hic in Ottob. Cod. , & in praefato Indice Cod. Vatic. habetur n. XXIII. , qui in Editis est XXV. Tum in utroque Cod. additur in Rubrica vox *convictis* , quam Edita non habent .

(2) Particula *si* initio caret Codex Ottob. , quam ex Editis supplevimus ;

At heic exuberat pronomen *ipsi* , quo Edita destituuntur .

(3) Edita legunt *uxores* ; at Ottob. Codex habet *uxorem* .

(4) Provocat heic Papianus ad l. 18. Cod. Theod. de poenis lib. 9. tit. 40. , quae est 22. Cod. Just. tit. eod.

De adulteriis. Tit. XXV.

M Aritū si adulterū cum uxore inuenerit. ita ut in unū sint. & si se commisceant. liberū. arbitriū. habebit utque uno ictu punire secundū legē

IDEM TITULUS

LECTIONI SUAE RESTITUTUS.

De Adulteriis.

Titulus XXV. ⁽¹⁾

M Aritus, si adulterum cum uxore invenerit ⁽²⁾, ita ut in unum ⁽³⁾ sint, & sese commisceant, liberum arbitrium habebit utrumque uno ictu punire ⁽⁴⁾, secundum legem ⁽⁵⁾ Novellam

ADNOTATIONES

(1) Habetur hic Titulus in Editis n. XXVI.; at in Mss. Ottob., & in Indice Vatic. n. XXV.

(2) In Editis apud Schultingium invenit; at melius in Mss. Ottob. invenerit.

(3) Editā habent *unum*; sed Cod. Ottob. *in unum*.

(4) Codex Ottob. legit *punire*, pro quo Editā habent *ferire*.

(5) Titulus Maiorani de adulteriis cernitur inter ipsius Novellas n. IX. Licet autem in ea de hoc crimine agatur, tamen de mariti auctoritate, quae heic innuitur, necandi scilicet uxorem, & adulterum simul ἐν ἑργῷ deprehensos, nihil omnino sancitur. Editio Novellarum Rittershusii ad hanc Novellam Maiorani loco Tituli gerit hoc ipsum Papiani Responsum, quod non agnovit Ritterius ad praedictam Novellam adnotat. (a), qui Germanicae nationis Librarium illa verba adscripsisse existimavit. Joh. Seldenius

de Uxore Hebraica lib. III. cap. 12. pag. 389. agens de Adulteriis integram refert ex sui ipsius Mss. Codice hanc Maiorani Novellam Editis sua aetate accuratorem, cujus sane lectionibus nonnullis etiam posteriores Gothofredii, Marvillii, & Ritterii Editiones restitui possent, ut mirer proinde, Ritterium, qui ad singulas Novellas locupletem messem variarum lectionum ex diversis locis collegit, has ex Seldenio ignorasse, ut ipsas proinde posteris ad spicilegium reliquerit. Verumtamen & ipsos doctiores semper aliquid latet, & quantacumque ab ipsis diligentia intendatur, multa plerumque effugiunt. Ceterum jus necandi uxorem, & adulterum marito tributum videmus Lege Baiuvariorum tit. VII., Rotharis Langobardorum Regis l. 2. num. 213., & Visigothica lib. III. tit. IV. num. 4., quibus adde Rogerium Siciliae Regem Tit. de poen. uxor. in adult. deprehens.

legē nouellā maiuriani que exinde ad ius. uetus
cuncta reuocauit.

vellam Maioriani, qui exinde ad ius uetus ⁽⁶⁾ cuncta ⁽⁷⁾ revo-
cavit.

A D N O T A T I O N E S

(6) Schultingius heic monet, per
haec respectum haberi ad Paulli *Sen-
tentiā. lib. II. tit. 26. §. 4. , & 5.*,
ast ibi non haec facultas omnino, ac
indiscriminatim tribuitur, cum id ma-
rito in infames, seruos, ac liberos,
excepta uxore, dumtaxat licere, &
si uxorem occiderit, lenius ipsum pu-
niri, Paullus significet; qui etiam
ad §. 7. *cit. lib. , & tit.*, monet,
marito permitti adulterum cum uxo-
re inventum interimere, non tamen
usque, aut ubique, sed *domi suae* de-
prehensum. Ceterum facultatem ne-
candae uxoris marito detulerant an-
tiquae Leges, quod ex Catonis ora-
tione retulit Gellius *Noct. Attic. lib. X.*

cap. 28., scilicet: *In adulterio uxorem
tuam si deprehendisses, sine iudicio im-
pune necares; illa te, si adulterares,
digito ne auderet contingere, neque ius
esset.* Verum & dies, & humanitas hanc
legum asperitatem temperavit, quae
ex Viri manibus ultorem gladium eri-
puit, ut dein lege Cornelia *de Si-
cariis* ipse teneretur, si uxoris sangui-
ne manus maculasset, aut secundum
mitiores sequentium Imperatorum san-
ctiones in opus perpetuum, si esset
humilior, traderetur, aut deportare-
tur in Insulam, si esset honestior. Vid.
Janum Vincentium Gravinam *Origin.
Jur. Civil. lib. III. cap. LXXXVI.*

De his qui debetas filiorū de mat̄nis bonis n̄ tradederint portionis .

TIT. XXVI.

PAT̄r debet de mat̄nis . bonis . medietatē filiis dare . cū annorū XX fuerint . quod si de pprietate rerū . mat̄narū . exp̄ssa n̄ dederit portionē & p̄ testamētū res pprias a filiis . alienare uoluerit . ab heredibus repetendū est . quidquid in exp̄ssa portione . a uicensimo anno . fili de fructibus . accipere potuissent . secundū legē nouellarū . nuptiales tamē dona-

IDEM TITULUS

LECTIONI SUAE RESTITUTUS.

De his , qui debitas filiis de maternis bonis

non tradiderint portiones .

Titulus XXVI. (1)

Pater debet de maternis bonis medietatem filiis dare , cum annorum viginti fuerint ; Quod si de proprietate rerum mat̄narum exp̄ssam non dederit portionem , & per testamentum res proprias a filiis alienare voluerit , ab heredibus repetendum est quidquid in exp̄ssa portione a vigesimo anno filii de fructibus accipere potuissent , secundum legem Novellarum (2) .

Nuptia-

ADNOTATIONES

(1) Titulus hic hactenus anecdotus nunc primum ex Ottob. Cod. a nobis profertur , ubi signatur sub n. XXVI. In Indice Titulorum hujus Legis , quem habet praefatus Cod. Vatic. , cernitur hujus quoque Tituli Rubrica , ac proinde ex eo etiam hunc Titulum edere nunc licuisset , nisi Lex haec ibidem fuisset abrupta ad Titulum XXII. , ut eo loci adnotat. (1) mo-

nuimus . Ceterum etiam in Lege Burgundionum Tit. I. ita inscribitur : *De his , qui debitas filiis substantiae suae portiones non tradiderint* . Verum heic non de maternis bonis , ut in hoc Legis Romanae Titulo , sed de paternis agitur .

(2) Dum Novellas fere omnes , quae post Theodosianum Codicem exhibentur , percurreremus , ut varias le-

donationes. defuncta eorum matre secundu[m] uetere consuetudinem. in usufructu liceat possidere proprietate filiis. in nullo imminuta. quod si factu[m] fuerit. fructus reru[m] ipsaru[m] debentur. quibus tamen & de ipsa medietate

Nuptiales tamen donationes, defuncta eorum matre, secundum veterem consuetudinem in usufructu liceat possidere, proprietate filiis in nullo imminuta. Quod si factum fuerit, fructus rerum ipsarum debentur, quibus tamen & de ipsa medietate, cum annorum

A D N O T A T I O N E S

ctiones Ottob. Codicis colligere possemus, nullam aliam invenimus, quae huc pertineat, quam Novellam Valentiniani juxta Lipsiensem editionem XII., aut secundum Ottob. Mss. XXXII., quae inscribitur de Episcopali judicio, & diversis negotiis, & ne quis Clericus inuitus ordinetur; Sic enim ibidem loquitur Imperator: *Muliere in matrimonio intestata deficiente, superstitionibus filiis derelictis, pater usufructus totius patrimonii habeat potestatem usque ad vicesimum filiorum aetatis annum: post medietatem restituat filio, filiaeve, sibi in diem vitae suae medietate detenta. Si, expleto filiorum vicesimo anno, medietatem portionis suae unicuique dare noluerit, soboli, quae medietatem ex bonis maternis a patre non fuerit consecuta, post obitum patris a successoribus, aestimatione habita, jubemus exsolvi, ut quod in familia quis constitutus amisit, futura saltem compensetur aetate.* Subjecta Interpretatio id etiam magis confirmat, ubi sic habetur: *Mulier vero, quae filium derelinquet, si, marito superstite, intestata defecerit, maritus ejus, hoc est pater eorum facultates ab uxore dimissas pro usufructu in sua habeat potestate: Ita ut cum unusquisque filiorum ad vicesimum aetatis suae annum pervenerit, medietatem portionis suae sine dilatione per-*

*cipiat, & medietatem sibi pater in diem vitae suae ad usufructum retineat. Quod si alicui, transacto vicesimo anno, medietatem portionis suae dare noluerit, fructus ejus medietatis, quam daturus erat, post mortem patris filius de paterna hereditate a successoribus ejus, habita aestimatione, recipiat, quos patri exigere pro sua potestate non valuit. Non ita tamen se res habebat antiquitus, cum pater tunc maternorum bonorum non usufructum modo, sed etiam proprietatem patrii imperii jure obtineret. Sane hujusmodi bonorum proprietatem, servato usufructu, patri ademit Constantinus M. ll. 1., 2., & 3. Cod. Theod. de maternis bonis lib. 8. tit. 18., quod etiam confirmatur potissimum Interpretatione l. 2. subjecta, quam juvat heic proferre, cum ibidem hujus Valentinianae Novellae, mea quidem sententia, mentio fiat, quod tamen ignoravit Gothofredius: *Materna bona filiorum ita pater possideat, ut usufructum de his habeat, sed quantum, & quandiu habeat, lex Novella constituit.* Dein Valentinianus quoque idem sancivit l. 9. Cod. eod., ubi praedictorum bonorum usufructum patri concedit, donec sub ejus potestate filii consistant. Id etiam confirmat ipsa Interpretatio, quae huic legi subjicitur, quae praefatam quoque*

medietate cū annonæ XX uiginti fuerint debet t̄ refundere qđ si factū fuerit uindicatio ma t̄ ne . donationes . iure debentur ,

norum viginti fuerint , debet refundere ; quod si factum fuerit , vindicatio maternae donationis iure debetur .

A D N O T A T I O N E S

Valentiniani Novellam videtur innuere , cum dicat : *Pater de maternis filiorum bonis usumfructum habeat usque ad illud tempus , quod lex Novella constituit .* Hisce legibus addi potest 4. , & 5. Constantii, tum Gratiani, Valentiniani, & Theodosii 6. , Honorii 7. , Arca-

dii 8. *hoc tit. , & l. un. Cod. eod. de bonis, quae fil. famil. & c. lib. 8. tit. 19. ,* habito tamen ad ceteras circumstantias, & exceptiones, quae *cit. ll. continetur ,* respectu, quas heic nunc accervare non juvat .

De popillis uel mulieribus desponsatis . TIT. XXVII.

SI quis arras sponsaliorum nomine dederit . & pater uel mater acceptis . arris eū . qui arras dedit refutato alium . fortasse receperunt . arras in quadrup-

IDEM TITULUS

LECTIONI SUAE RESTITUTUS.

De Puellis , vel Mulieribus desponsatis .

Titulus XXVII. ⁽¹⁾

SI quis arrhas ⁽²⁾ sponsaliorum nomine dederit , & pater , vel mater , acceptis arrhis , & eo , qui arrhas dedit ⁽³⁾ , refutato , alium fortasse receperit , arrhas in quadruplum esse reddend-

A D N O T A T I O N E S

(1) Titulus hic eodem numero recensetur in Editis , ac in Ottob. Cod. , & in Indice Vatic. Verum pro *sponsatis* , ut est in Rubrica Editorum , Codex Ottob. habet *desponsatis* .

(2) Arrhae , sponsalibus peractis , intervenire solebant , quas sponsae sponsus in testimonium , ac veluti pignus sponsionis , quam de futuris inter ipsos nuptiis peregerat , largiebatur . Hinc sane

druplum esse redendas ; Si uero puella . aut p se
aut p quācūque ppinquorū . aut tutorū p sonā . ar-
ras accipiat . & nupcias uoluerit recusare uel aliū
fortasse recepere . pena superscriptae . solutiones
de ppria facultate . ipsa dissoluat . actione contra
illū . qui illa inconsulta arras . suscepit . reservata
hoc eciā constitutū . ut quisque datis arris intra bien-
niū nuptias . celebrare tardauerit . sine arrarū solu-
tione

*dendas . Si uero puella aut ⁽⁴⁾ per se , aut per quamcumque
propinquorum , aut tutorum personam ⁽⁵⁾ arrhas acceperit , &
nuptias uoluerit recusare ⁽⁶⁾ , vel alium fortasse recipere ⁽⁷⁾ ,
poenam superscriptae solutionis ⁽⁸⁾ de propria facultate ipsa ⁽⁹⁾
dissolvat , actione contra illum , qui , illa inconsulta ⁽¹⁰⁾ , ar-
rhas suscepit , reservata . Hoc etiam constitutum est , ut si
quis , datis arrhis ⁽¹¹⁾ , intra biennium nuptias celebrare tardave-
rit ,*

A D N O T A T I O N E S

fane apposite ὁ πᾶν Alexius Symmachus Mazochius *To. I. Spicilegii Biblici ad ad Gen. cap. XXXVIII. v. 18.* adnotat, *Arrhabonis* vocabulum , quod ibidem usurpatur , esse totum Hebraicum , cum sit ab Hebraea radice אָרָבָא *arau* , quod est *spondere* . Insuper apud Hesichium habetur *μνηστρον* , ὁ τοῦ γάμου ἀρραβὼν , scilicet *desponsio* , *nuptiarum arrha* . Apud eundem alibi *κἀθορμα* , *ἐνορμα* , & *περιθέματα* (quae sunt diversa monilium nomina) appellantur *ἀρραβωνιανά* , quod *arrharum* loco in desponsationis pignus dari solerent . Poena , quae heic legitur de restitutione arrharum in quadruplum , habetur *l. 6. Cod. Theod. de sponsal. , & ant. nupt. donation. lib. 3. tit. 5. ,* ubi videndus Gothofredius . Verum poena haec commutata est in duplum *l. pen. Cod. de sponsal. , & arrh.*

(3) In Editis *dederat* ; at in Cod. Ottob. *dedit* .

(4) Particula *aut* abest ab Editis , quam exhibet Codex Ottob.

(5) Aliter in Editis : *aut per quemcumque propinquorum , vel tutorum* . Codicis Ottob. lectionem habes in Textu . Cautio haec legis habetur *l. 6. in fin. Cod. Theod. tit. eod.*

(6) Ubi Edita habent *excusare* , Codex Ottob. legit *recusare* .

(7) Pro *suscipere* , ut in Editis , Codex Ottob. habet *recipere* .

(8) In Editis *poenam superscriptam* habes ; at in Cod. Ottob. *poenam superscriptae solutionis* .

(9) Vox *ipsa* desideratur in Editis , quam habet Codex Ottob.

(10) Edita legunt *inconsulte* ; at Codex Ottob. *illa inconsulta* .

(11) In Editis : *ut si qui dedit arrhas* ,

tione liceat. parentibus puellā. desponsatā alii matrimonio fociare; Similiter constitū. ut qui datis arras. puella declinat. acceperit id quod nomine datū pbatura mittat. Quod uero a patre puellae muneris gracia puer acciperat. reformetur.

rit, sine arrharum solutione liceat parentibus puellam desponsatam alii matrimonio fociare ⁽¹²⁾. *Similiter constitutum, ut qui, datis arrhis, puellam declinat accipere, id, quod arrharum* ⁽¹³⁾ *nomine datum probatur, amittat. Quod vero a patre puellae muneris gratia puer acceperat, reformetur* ⁽¹⁴⁾.

A D N O T A T I O N E S

rrhas; verum in Cod. Ottob: *ut si quis, datis arrhis*; ubi tamen ob levissimum mendum medicinam adhibuimus.

(12) Alia est lectio Editorum: *tum mulier alii se matrimonio fociare impune possit*. Quam lectionem Codex Ottob. exhibeat, vides in Textu. Temporis hujus taxatio habetur l. 4. Cod. Theod. tit. cit., ubi vide Gothofredium.

Haec ipsa lex habetur etiam in Cod. Just. l. 2. tit. eod.

(13) Oscitantia Amanuensis abest a Cod. Ottob. *et arrharum*, quod ex Editis supplevimus.

(14) Editorum heic alia lectio: *et quod vicissim a patre puellae muneris gratia acceperat, reformet*. Lectionem Codicis Ottob. habes in Textu.

De luctuosis hereditatibus. TIT. XXVIII.

DEfuncto filio pater succedit quod si & ille defuerit fratres defuncti. succedant quod si & ipsi defuerint mater succedet quod si fuerit mater defun-

IDEM TITULUS

LECTIONI SUAE RESTITUTUS.

*De luctuosis hereditatibus.**Titulus XXVIII. ⁽¹⁾*

DEfuncto filio pater succedit ; Quod si patrem non habuerit, avus paternus jure succedit ⁽²⁾ ; Quod si & ille defuerit, fratres defuncti succedunt ; Quod si & ipsi defuerint ⁽³⁾,
mater

A D N O T A T I O N E S

(1) Titulus hic in Editis signatur *n. XI.*, at in Cod. Ottob., & in Indice Vatic. habetur *n. XXVIII.* In *Instit. de S. C. Tertulliano* §. 2. successiones tristes, cum scilicet, turbato ordine naturae, fatisque male judicantibus, liberi antevertunt obitum patris, vocantur *luctuosae hereditates*. Hinc saepe, ac fere passim in Inscriptionibus queruntur parentes filii superstites, quod eorundem Manibus ea officia cogantur persolvere, quae sibi ipsis persolvenda a filiis expectassent, tum se *miseros* etiam inscribunt, quod filios *superaverint*, ut apud Muratorium *pag. 1201. n. 5.*, & aliquando *crudeles*, ut in Inscriptione apud Gruterium *pag. 762. n. 2.* (quam tamen spuriiis accenset Maffei in *Art. Crit. Lapid. lib. III. cap. IV. col. 364.*). His adde, quod pater se *INGratum* appellet, dum mortuo filio titulum facit, in Campidufensi Inscriptione, quam refert Vir Cl. Martinus Gerbertius in *Itinere Alemanico* *pag. 136.*, atque, ut alia multa exempla praeteream, in Romana In-

scriptione apud Marcum Velferium, *Epist. LXXXII.*, quae data est ad Robertum Titium Bononiensem, & ad quam etiam provocat Mabillonius in *Itin. Ital. pag. 78.*, tum apud Reinesium *Syntag. Inscript. Class. XII. n. 122.*, ac tandem apud Fabrettium *cap. III. n. 633. pag. 237.* MATER. SCELERATA dicatur, quoniam parentet FILIIS. SVIS. INFELICISSIMIS. QVI. AETATE. SVA. NON. SVNT. FRVNITI., five cum Velferio *Matrem sceleratam* dictam putes pro *moesta*, vel pro ea, quae scelus admiserit, quatenus filius supervenerit ; five cum Reinesio *sceleratam* dici existimes pro *infelice*, ideo quod scelere aliquo polluta videretur aliis (cui quidem aegre ad stipulatur Fabrettius, quod aliquando *scelus* pro *infortunio* antiquitus accipi adverterit) five tandem cum Mabillonio loc. cit. accedas vocis hujus notioni, quam praebet Ugutio apud Du Fresneum in *Glossario*: *Sceleratus* (enim inquit) *in quo fit scelus: scelerosus, per quem fit*, ut proinde in hoc sepul-

crali

functa . frater & soror succedant mater p̄ fratrem .
excluditur . & in successione frater cū sorore . equa
sorte succedunt . quod si frater defuerit . mater &
filie . quante fuerint . equalis accipiunt . portiones
secundū speciem pauli lib. III. de intestatorū succe-
ssione . ad senatus consultū .

*mater succedit ; Quod si fuerit mater defuncta , frater , & so-
ror succedunt* ⁽⁴⁾ . Mater per fratrem excluditur , & in succe-
ssionem frater cum sorore aequa sorte succedit . Quod si frater
defuerit ⁽⁵⁾ , mater , & filiae , quantae fuerint ⁽⁶⁾ , aequales ac-
cipiunt ⁽⁷⁾ portiones , secundum speciem Pauli libro quarto de
Intestatorum successione ad Senatus Consultum Tertullianum ⁽⁸⁾ .

A D N O T A T I O N E S

crali filiorum elogio *sceleratam* se Ma-
ter inscripserit , quod in ipsam Par-
cae *contra votum* , & *naturae ordinem*
tam immane *scelus* praepostera filio-
rum internecone ediderint .

(2) Verba haec : *Quod si patrem &c.*
ab Ottob. Cod. Amanuensis oscitantia
exciderant , quae nos ex Editis resti-
tuimus . Licet frater , & soror defun-
cti matrem excluderent , non tamen
avus excluderat , ut patet ex §. 2.
Instit. de S. C. Tertullian. , & ex l. 2.
§. 15. ff. *ad S. C. Tertullian.* , & Or-
phitian. , nisi in specie , prout firma-
tur l. 5. §. ult. ff. *eod.* Quare Papiano
jure exprobratur a Schultingio , quod
absona a Legibus Romanorum pro-
ponat .

(3) Aliter in Editis : *Si nec ipsi
fuerint* ; at in Ottobon. Cod. plenius ,
ut cernitur in Textu . Verum , ut ma-
ter , deficientibus fratribus , in filii
bona succederet , oportebat , ut libe-
rorum jure esset suffulta , ut patet ex
cit. tit. Inst. Ceterum frater emanci-
patus matrem non excluderat , ut pro-
dit l. 7. Cod. *Theod. de legitim. heredit.*

(4) Deest in Editis verbum *succe-
dunt* , quod habet Codex Ottob.

(5) Paulo aliter in Editis : *Quod
si frater non fuerit* . Haec consona sunt
iis , quae habentur §. 2. *Instit. de S. C.
Tertullian.*

(6) Differunt parumper Edita ,
quae habent : *mater cum filiabus quan-
taecumque fuerint* .

(7) Pro *accipiunt* , ut est in Cod.
Ottob. , Edita habent *capiunt* .

(8) Cernitur hic Titulus *de Inte-
statorum successione* apud Paullum in
Schultingii Editione lib. IV. tit. 8. , se-
junctus a tit. 9. , qui inscribitur *ad S.
C. Tertullian.* , & ex quo Papianus
haec hausit , quique a Sichardio subji-
citur praecedenti . Editio Aurelianen-
sis habet hanc Papiani Summam , tam-
quam verba Pauli , quam tamen
Schultingius pro interpretatione ver-
borum Pauli ad calcem *cit. tit.* expo-
suit . Nemo vero ignorat , jure XII. Tabu-
larum hereditates delatas solum fuisse
ad agnatos , ut proinde , quod in-
ter liberos , & matrem nulla interce-
deret agnatio , vicissim alteruter a bo-
norum

norum successione excluderetur. Verum deinde cautum est S. C. Tertulliano, & Ophitiano, ut mater, & liberi sibi ipsis mutuo succederent.

De hujusmodi S. C. vide Janum Vincentium Gravinam *Origin. Jur. Civil. lib. III. cap. LXXXIII., & seq.*

De caballis quibus os aut scindola ad cauda, legata fuerit. TIT. XXVIII.

SI quis caballū legandi ei os aut scindola uel p pannū rubrū eū. ita turbauerit. ut pereant si factū suū negauerit. simbla hoc satisfactione. con-
po-

IDEM TITULUS

LECTIONI SUAE RESTITUTUS.

De caballis, quibus os, aut scindula ad caudam ligata fuerit.
Titulus XXVIII. (1)

SI quis caballum ligando ei os, aut scindulam, vel per pannum rubrum ita turbaverit (2), ut pereat, si factum suum non negaverit, simpli hoc satisfactione componat; Si negaverit,

ADNOTATIONES

(1) Titulus hic, qui in Editis est XXVIII., in Cod. Ottob., & in Indice Vatic. est XXIX. Rubrica hujus Tituli diversimode in Mss., & in Editis circumfertur. Jam tenes lectionem Ottob. Codicis; Vaticanus ergo ita legit: *De Caballis, quib. offum, aut scandulam ligaverit.* Edita vero sic habent: *Si quis caballis offum, aut scandulam ligaverit.* In legibus Burgundionum tit. LXXIII. ita legitur: *De caballis, quibus ossa, aut scandula ad caudam ligata fuerint.* Mss. Ottoboniani lectio his praecipue differt a ceteris, quod non habeat *offum*, sed *os*, nec *scandula*, sed *scindola*. *Offum* pro *os* exsulata Latio. *Scandula*, & *scindula*, quin & *scandala* apud Scriptores invenitur. Ea est Tabellae lignae genus, quo

pro tegulis domus contegebantur. Plinius *Hist. Natur. lib. XVI. cap. 10: Scandula contectam fuisse Romam ad Pyrrhi usque bellum annis CCCCLXX., Cornelius Nepos auctor est.* Memoratur etiam a Vitruvio in *Architectur. lib. II. cap. 1.*, ubi videndus Barbarus. Vide & Donatium de *Urbe Roma lib. I. cap. 25.*, & Vossium de *vit. sermon. lib. III. cap. 47.*, & alibi, tum Dausqueium in *Orthographia*, & Dukerium in *Opuscul. variis de Latinitat. J Consult. veter. Scandularii* quoque aderant, qui scilicet scandulas fabricabant. Horum mentio habetur *l. 6. ff. de jur. immun.* Vid. Pancirolium de *Corpor. artif. §. 35.*, & Budaeum in *Pandectas l. ult. §. 2. de munerib.*, & honor. Stewechius ad Vegetium *lib. II. cap. 24.* malebat legere *scindu-*

ponat . si negauerit . & conuictus fuerit . duplā secundū legem aquiliani qua inefiantes duplū . tenentur .

rit , & conuictus fuerit , dupli , secundum legem Aquilianam , qua inficientes duplo tenentur ⁽³⁾ .

ADNOTATIONES

scindularii, scilicet a *scindula*, ut alicubi exscribi, superius advertimus. Juvat heic advertere, Ritterium in *Glossario Nomico Cod. Theod. voc. Strator* tradere, Gisbertum Cuperium ad *Latantium de mortib. persecutor. cap. V.* in ea esse sententia, ut scandulas, ac stapedes, quibus hodie equos conscendimus, antiquissimi usus non esse, contendat. Verum nobis Cuperium ibidem consulentibus nihil de *Scandula* occurrit, licet ibidem luculenter de *Stratore*, de *Stapeda*, ac de scalis quibusdam ad insiliendum in equum idoneis differatur. Sane, si hoc verum fuisset, ac scandula cum stapede aliquid commune habuisset, forte nunc

equo alligatam scandulam illo sensu acceptam verosimilius conciperemus, quam ligneam tegulam, ut a Plinio, ac Vitruvio usurpari superius advertimus, praesertim cum ipsum etymon favere etiam posset, quod scilicet ab equo scandendo scandulam appellatam, innueret.

(2) In Editis ita legitur: *Si quis caballo ligando ossum, vel scandulam, vel pannum rubrum ita cum turbaverit &c.* Nos ex Ottob. Codicis lectione, quae non omnino emendata est, concinniore conficere curavimus.

(3) De Lege Aquilia vide superius adnotationem nostram (24) ad Tit. XIV.

De apparitorib.

Tit. XXX.

NE quis omnino exequi p̄ceptionē. p̄sumat nisi p̄ principes apparetorū offitii p̄batoriā. ordinatus. & ab his quos conveniunt si ad p̄ceptione. domni regis, de causis singulis. seu diuisis. & in unū consortis. qui pulsati fuerint teneantur non āplius ab exsecutoribus quā soledus in sportola requiratur.

IDEM TITULUS

LECTIONI SUAE RESTITUTUS.

*De Apparitoribus.**Titulus XXX. ⁽¹⁾*

NE quis omnino exsequi praeceptionem ⁽²⁾ praesumat, nisi per principes officii apparitorum probatoria ⁽³⁾ ordinatus; Et ab his, quos conveniunt, si a praeceptione Domni Regis ⁽⁴⁾ de causis singulis, seu divisis, & in unum consortes, qui pulsati fuerint, teneantur, non amplius ab exsecutoribus, quam soli-

ADNOTATIONES

(1) Qui in Ottob. Cod., & in Indice Vatic. signatur Titulus sub n. XXX., exhibent Edita sub n. XXIX. Apparitores erant, ut nemo ignorat, qui in aliquo officio militabant, quique praecepta Judicum, & sententias exsequiebantur. Vid. Pancirolium Commentar. in *Notitiam Imper. Orient. cap. IX.*, & alibi. Ratherius Episc. Veronen. in suis Operibus saepe vocat Apparitores *Baculares*, quod baculum gererent.

(2) Praeceptio, & praeceptum, idem omnino sunt, scilicet decretum, sententia Judicis, cujus rei multa exempla habentur in veterum legibus.

(3) Probatoria est libellus Principis, qui e sacris scriniis emittebatur, quoque probabantur, & eligebantur officiales.

In utroque Cod. Theod., & Just. habetur tit. 7. lib. 8. de diversis officiis, & apparitoribus, & probatoriis. Probatoria e sacris scriniis emissa habetur l. 21., 22., & 23. Cod. Theod., l. 6., 9., & 10. Cod. Just. eod. tit. In Novella Justin. XVI. 1. probatoriae vocantur δοκιμασται, σύμβολα, ἀποδείξεις, συστάσεις. In Editis paullo aliter: nisi principis officii apparitorum probatoria ordinatus. Nos ex lectione partim Codicis Ottobon., partim Editorum accuratiorem nunc proposuisse arbitramur.

(4) Quis consensus sit Domnus Rex, quem heic Ottob. Mss. proponit, & quem frustra in Editis requiras, vide superius adnotationem nostram ⁽¹⁴⁾

ratur. Hii uero qui conueniuntur. si quos confortis. habent. & in principio litis nomina debebunt. ut & ipsi conuenti audientie tempore. deesse non possint. agrorum uero confortis si diuisas in uno agro portionis habeant. quod quicumque in agro ipso possedit asses. singulorum ei recensendus. est quia per uncias diuisa. possessio in singulorum portionibus assis. facti ipsi etiam apparitoris. ac cognoscant quid a suscepto

solidus in sportula ⁽⁵⁾ *requiratur* ⁽⁶⁾. *Ii uero, qui conueniuntur, si quos confortes habent, in principio litis nominare* ⁽⁷⁾ *debeant, ut & ipsi audientiae tempore deesse non possint. Agrorum uero confortes si diuisas in uno agro portiones habeant, quod quicumque in agro ipso possidet, assis singulorum ei recensendus est, quia per uncias diuisa possessio in singulorum portionibus assis facit* ⁽⁸⁾. *Ipsi etiam apparitores cognoscant, quod*
eis

A D N O T A T I O N E S

ad Tit. II., cui adde, quae in Praefatione etiam differuimus.

(5) Quid sit sportula, diximus superius ad Constitutionem Valentiniani III. n. IV. adnotation. (10).

(6) Haec periodus aliter se habet in Editis: *Ab his, quos praeeptione conueniunt, de causis singulis, seu de universis, seu in unum confortes pulsati fuerint, non amplius executores, quam solidum in sportulas requirant.*

(7) In Editis pro nominare legitur denuntiare. Spectat huc tit. Cod. Theod. de dominio rei, quae poscitur, vel confortibus ab eo, cui denunciatum fuerit, postulandis, ubi tamen desideratur lex, quae huic rei provideat. Deincautum fuit l. un. cit. tit., ex qua prodiit etiam l. 1. Cod. Just. de confortibus ejusdem lit., ut unus ex confortibus

agere, & conueniri recte possit; atque de uno ex confortibus conueniendo verba facit Papianus inferius Tit. secundum Ottobon. Cod. XLXII.

(8) Aliter in Editis: *Agrorum uero confortes, si diuisae sunt quaecumque agro portiones, habent quod cuicumque in agro sua portio in singulorum possessione esse fecerit.* Verum, quid haec cum Apparitoribus? Fateor sane, implicata etiam prima fronte videri, quae habet Codex Ottob., sed bene perpenſa id videntur protendere, scilicet confortes agrorum, qui diuisas agri portiones possident, singulos esse ab Apparitoribus conueniendos, & solidum quoque a singulis pro sportula exigendum, cum quod se junctim a quolibet in agro tenetur, aut quaelibet uncia diuisa peculiarem singulorum assis efficiat.

scepto conditio discendere non licebit . nisi vacationis beneficio a principe officii consequatur .

eis a suscepta conditione ⁽⁹⁾ discedere non licebit , nisi vacationis beneficium a principe officii consequantur .

ADNOTATIONES

(9) Edita habent : *a suscepto officio* ; Ottob. caret *eis* , quod nos ex Editis restituimus .
at Cod. Ottobon: *a suscepta conditione* , quod eodem recidere videtur , Codex

De perscriptione temporum .

TIT. XXXI.

DE inscriptione temporum constat legibus . constitutum . ut tricennale constitutione . in hereditariis causis in repetitione legatorum in pecuniariis .
idest

IDEM TITULUS

LECTIONI SUAE RESTITUTUS .

De Praescriptione temporum .

Titulus XXXI. ⁽¹⁾

DE praescriptione temporum ⁽²⁾ constat legibus ⁽³⁾ constitutum , ut tricennalem constitutionem in hereditariis causis , in repetitione legatorum , in pecuniariis , idest chirographariis debi-

ADNOTATIONES

(1) Titulus hic est in Editis XXX. , qui in Ottob. Cod. , & in Indice Vatic. prostat sub n. XXXI.

(2) Priora haec verba desiderantur in Editis .

(3) Leges , quae heic memorantur , nullae aliae sunt , quam *l. un. Cod. Theod. de actionib. cert. tempor. finiend.* (ex qua manavit *l. 3. Cod. Just. de praescript. XXX. , vel XL. annor.*) , & No-

vella Valentiniani *tit. VIII. de praescriptione XXX. annor. omnib. causis. opponend.* Sane Novella haec Valentiniani ante Theodosii , aliorumque Imperatorum Constitutiones in Gallia innotuerat , ut ex Sidonio Apollinare discimus *lib. VIII. Epist. 6. ad Namasium* , qui Nicetium Advocatum Praefecti Praetorio Galliarum , qui Arelate tunc consistebat , legem de praescriptione

ideſt cyrograſſis . hoc eſt uiuentum cautionibus . de reptis fugiuis . aduerſus fiſco de infirmando ꝑ inminutionē uel nuciā testiū teſtānti coſtodiant , iudicantes ; Relique uero cauſe . in expꝛſſus metaꝝ ſuaꝝ terminus finiantur ideſt ; De inofficioſis teſtamentiſ . de inmodicis . donationibus . hoc eſt ubi falcidiae .

debitis ⁽⁴⁾ , hoc eſt uiuentium cautionibus , de repertis fugitiuis , aduerſus fiſcum de infirmanda operum munitione , vel pro notiſſia teſtamentorum coſtodiant iudicantes . Reliquae uero cauſae intra expꝛeſſos ⁽⁵⁾ metarum ſuarum terminos finiantur , id eſt de inofficioſis teſtamentiſ , de inmodicis donationibus , hoc eſt ubi *Falci-*

ADNOTATIONES

tricennii promulgaſſe , actiſque forenſibus ſub Conſulatu Aſturi , quo haec ipſa Novella prodiit , ſcilicet ann. 449. , inſinuataſ fuiſſe ſcribit : *Per ipſum tempus* (inquit) *ut decemviraliter loquar , lex de praepſcriptione tricennii fuerat perquiritata , cuius peremptoriis abolita rubricis , liſ omniſ in ſextum tracta quinquennium terminabatur . Hanc intra Gallias ante neſcitam primus , quem loquimur , Orator indidit proſe- quutionibus , edidit Tribunalibus , prodi- dit partibus , addidit tituliſ . Verum hanc Legem non omnes Valentiniani III. Novellam cenſent , ſed alii Theodoſii Jun. , alii Sen. fuiſſe contendunt . M. Antoniuſ Dominiciuſ de Praerog. Allod. cap. VI. §. IV. putat , Sidonium dixiſſe *intra Gallias ante neſcitam* (ſive potiuſ *neſciam* , ut legen- dum contendit Januſ a Coſta Commen- tar. in Decret. Gregor. IX. lib. II. tit. XXVI. cap. V. , ubi de hac lege nonnulla quoque attingit) quod priuſ in Oriente a Theodoſio lex lata in Gallias ob Johanniſ incubationem perferri non potuerit , quae dein per Valentiniani III. Novellam ibidem innotuerit . Verum de hac re*

etiam in Praefatione nonnulla delibavi- muſ . Vide Decretionem Childeberti Regiſ datam circa ann. 595. §. V. , ubi cauſas omneſ tricennaria lege exclu- di praepſcepit , quam tamen Eccardiuſ ibi- dem exiſtimat legem Theodoſii Jun. , quae continetur in *Cod. Theod. lib. 4. tit. 14.* Ne autem praepſcriptioni XXX. annorum locuſ fieret , libellarii con- tractuſ praepſertim ita peragebantur , ut annuſ novem , & viginti non excede- rent . Huiuſmodi contractuſ exemplum ex Honorio I. Pontif. ad ann. 625. ediderunt Cl. Fratres Ballerini in Tra- ctatu *De antiquiſ Collectionibuſ , & Col- lectoribuſ Canonum part. III. cap. 14. pag. 306. To. III. Oper. Sancti Leonis* ; quemadmodum aliud iidem noviffime protulerunt inter *Opera Ratherii Epifc. Veronenſiſ part. II. col. 514.* , Siquidem in ipſiuſ Teſtamento *Cafalet* duuſ Rathe- riuſ concedit clericuliſ duobuſ , ea condi- tione , ut poſt ejuſ diſceſſum (ideſt mor- tem) XXVIII. annorum curriculo , ut ce- teriſ moriſ eſt , poſſiderent .

(4) Vox haec abeſt a Mſſ. Ottob. , quam noſ ex Editiſ repoſuimur . Ha- beſ heic nonnulla quoque lectionum diſcri-

cidiae. filiis non seruantur intra quinquenniū. de-
beri & pponi & pagi de numerata pecunia de ser-
uitutibus uero superiore titulo comprehensum quid
qualiter iudices debeant obseruare si quis duas cen-
tissimas. sibi p cautione. stipulare. fecerit aut fieri
ptulerit. etiā eius. pecunie quem pstitit. amissio-
ne multabitur. secundū legem theodosiani. de usuris
intra. annum. criminalem questionē & pponi & debe-

*Falcidia filiis non seruator, intra quinquennium ⁽⁶⁾ debere &
proponi, & peragi, & de non numerata pecunia ⁽⁷⁾. De servi-
tutibus uero superiori Titulo ⁽⁸⁾ comprehensum est, quid, quali-
ter Iudices debeant obseruare. Si quis duas centesimas ⁽⁹⁾ sibi pro
cautione ⁽¹⁰⁾ stipulari fecerit, aut fieri pertulerit, etiam ejus pe-
cuniae, quam praestitit ⁽¹¹⁾, amissione multabitur, secundum le-
gem Theodosiani de Usuris ⁽¹²⁾. Intra annum criminalem quae-
stio-*

ADNOTATIONES

discrimina, sed quidem levissima, quae adnotare non praestat.

(5) In Editis legitur *expansos*; at Codex Ottobon. habet *expressos*.

(6) Pertinere huc videtur l. 16., 34. in fin., & 36. §. 2. Cod. Just. de in-
officiis. testament.; ubi tamen cavetur
dumtaxat de causa proponenda, nec
de peragenda quidquam agitur.

(7) Heic Papianus respexit ad l. 1. Cod. Hermogen. de cauta, & non nume-
rata pecunia, tit. I.

(8) Vid. hunc Titulum superius, qui ex recensione Mss. Ottob. est XVII., cum juxta vulgatas Editiones sit XVIII.

(9) Usuras pecuniarias intra Cen-
tesimarum modum conclusit Constan-
tinus l. 1. tit. de usuris, quod & ex aliis
legibus eruitur. Centesima usura di-
cebatur, qua in nummos centenos sin-

guli nummi singulis mensibus prae-
stabantur, ut ipse Blastares loquitur:
ἐκατοστιαῖος δὲ λέγεται τὸν θ' τὰ δι-
δόμενα δώδεκα νομίσματα ἐπὶ τοῖς
ἐκατὸν ὑπὲρ ἐκάστου χρόνου. Centena-
ria autem usura dicitur dati duodecim
nummi in centum quolibet mense; si-
quidem menstruae erant usurae, ut
docet l. 40. ff. de reb. credit.

(10) Aliter in Editis, ubi legitur:
sibi quem stipulari fecerit. Sed melius
Cod. Ottob.

(11) Edita habent: pecuniae prae-
stitae amissione multabitur.

(12) Provocare videtur Papianus
ad l. 2. Cod. Theod. lib. 2. tit. 33., cum
ibidem nulla alia lex occurrat, quae
usurariis poenam infligat; at ibi poe-
na quadrupli in futurum, & dupli in
praeteritum adversus foenebre malum,
seu

deberi finiri. secundum legē nouellā. uel diuersorū
auctorū titulus;

*stionem & proponi, & debere finiri, secundum Legem Novella-
rum* ⁽¹³⁾, *vel diuersorum auctorum titulos* ⁽¹⁴⁾.

ADNOTATIONES

seu immodicas usuras indicitur, ni-
hilque de amissione substantiae san-
citur.

(13) Novellae legis nomine heic
forte intelligenda est l. 1., & 2. Cod.
Theod. ut intr. cert. temp. criminal. act.
termin. Dein ad biennium indulta est
extensio l. 3. tit. eod.

(14) Hoc loco Edita sic habent:
*vel diuersorum auctorum constitutiones,
quae sunt per titulos superius indicatae,*

ut proinde Schultingius heic adnota-
tion. (8), quoniam praecedentes Ti-
tuli nihil de criminali quaestione in-
tra annum proponenda, & perficien-
da praeseferunt, arguat, Papiani Re-
sponsum haud integrum ad nos alla-
tum fuisse. Verum forte ex aliena ma-
nu, ac Marte in hunc locum irrepe-
re postrema verba potuerunt, qui-
bus tamen careat Mss. Ottob., quod Li-
brariorum audacia eidem pepercerit.

De falsariis & falsis testibus. Tit. XXXII.

Falsarius ꝑ magnitudine criminis. arbitrio iudi-
cis. aut multari aut deportari in exilio constitu-
tū est. hoc eciā & de illis qui obiecta falsitate.

ꝑba-

IDEM TITULUS

LECTIONI SUAE RESTITUTUS.

De Falsariis, & falsis testibus.

Titulus XXXII. ⁽¹⁾

Falsarios pro magnitudine criminis arbitrio Iudicis ⁽²⁾ aut
multari, aut deportari in exsilium, constitutum est ⁽³⁾. Hoc
etiam & de illis, qui obiectam falsitatem probare non potuerint,

obser-

ADNOTATIONES

(1) Qui habetur in Editis Titulus
n. XXXI., in Cod. Ottob., & in Indice
Vatic. legitur n. XXXII.

(2) Verba haec: pro magnitudine

criminis arbitrio Iudicis nunc primum
ex Ottob. Mss. profluunt, cum antea
in Editis desiderarentur.

(3) Habetur hoc apud Paullum

Sen-

probare non potuerint observandū secundū legem theodosiani quae de falsariis . ad legem corneliā . data est .

observandum , secundum legem Theodosiani , quae de Falsariis ad legem Corneliam data est ⁽⁴⁾ .

ADNOTATIONES

Sententiar. lib. V. tit. 35. §. 1. , qui docet , falsarios vindicatos fuisse aquae , & ignis interdicto , sive deportatione ; quique humiliores erant aut cruci suffixos , aut in metallum damnatos ; Servos vero ultimo supplicio affectos fuisse . Accedit & *l. 2. Cod. Theod. ad leg. Cornel. de falsis* , & *l. 21. Cod. Just. tit. eod.*

(4) Provocat Papianus ad *l. 4. Cod. Theod. cit. tit.* , ubi legitur : *Judicis enim potestati committi oportet , ut de eo , qui objecta non probaverit , sumat propositum antiquo jure supplicium* . Gothofredius hoc loco putat , supplicium an-

tiquo jure propositum esse legem Talionis , vel inscriptionem , quemadmodum cantum est *l. 5. , § 9. Cod. eod. de accusationib. , & inscriptionib. lib. 9. tit. 1.* , cujus effectus erat , ut , si accusator causam non teneret , probaretque , aut si falleret , Talionis poenam subiret *d. l. 9. , & 11.* , & in ipsum pari forma sententiae damnatio referretur *l. ult. de abolition.* , quae dicebatur poena reciproci *l. 3. de exhibend. reis* , similitudo supplicii *l. ult. tit. eod.* , vel par poenae conditio *l. 14. de abolition.*

De interpellationibus. TIT. XXXIII.

AUctorem cuiuscunque negotii. idest petito-
rem iudicem suū interpellare debere nec eum qui
pulsandus est longius trahere pulsatus in eius au-
dienciā. respondeat ad cuius sentenciā conuenitur;
Si tamen in terreturiis possessor esse cognoscitur.
quod si in eius territorio nihil possedit. tū demum
ad

IDEM TITULUS

LECTIONI SUAE RESTITUTUS.

De Interpellationibus, & appellatione.

Titulus XXXIII. ⁽¹⁾

AUctorem cuiuscunque negotii, idest petito-
rem ⁽²⁾ suum interpellare debere, nec eum, qui pulsan-
dus est, longius trahere ⁽³⁾. Pulsatus in ⁽⁴⁾ ejus audientia re-
spondeat, ad cuius sententiam ⁽⁵⁾ conuenitur, si tamen in ejus
territorio is possessor esse cognoscitur ⁽⁶⁾. Quod si in ejus terri-
torio

ADNOTATIONES

(1) Titulus, quem habet Co-
dex Ottobon., & Index Vaticani n.
XXXIII., cernitur in Editis n. XXXII.
Rubrica in Codice Ottob. non integra,
quam ex Editis supplevimus.

(2) Corruptus heic est Codex Ot-
bon., quem ex Editis emendavimus.

(3) Multa, quae huic loco, &
integrali quin etiam Responso plene
convenient, habes in Novella I. Mar-
ciani Imp.

(4) Edita ante *pulsatus* habent &
tum pro *in* legunt *sub*. Verum haec
levia.

(5) Sententia heic sumitur pro sub-
scriptione libelli conventionis, ut vi-
dere etiam est l. 25. §. 1., & 2. Cod.
Just. de Episc., & Cleric., tum l. 3. §. 6.
eod. Cod. de advocat. diversor. judic. Hujus-

modi sententia dicitur etiam *Commo-
nitoria*, ut habetur l. 33. Cod. de Episc.,
& Cleric., atque idem est, ac iussus
Magistratum, ut loquitur Imperator
§. 26. Instit. de Action.

(6) Recte monet Schultingius, Pa-
pianum per haec *possessor esse*, & *possi-
det* designare eum, qui domicilium in Ju-
dicis loco habet, quandoquidem in perso-
nali actione domicilium rei sequendum
docet l. 3. Cod. Just. ub. in rem act. in-
stit. deb., & l. 2. Cod. de Jurisdiction.,
licet tamen in actione reali satis sit,
rem aliquo loco existere, ut con-
stat ex dd. II. Haec parumper ab Edi-
tis differunt, tum ex Editis nonni-
hil supplevimus, ut conferenti pa-
tebit.

ad pulsati iudeci audiantur. Quod si audiencie tempore quolibet pars appellans. ad principē provocare deliberat. iudicare iudicis. non presumant appellationes. sane tempora. hec s̄t ut pendentem sententia. quisque appellare voluerit. intra dies quinque. p̄ libellus idest p̄ datā petitionē. appellit contestans. se ad audienciā principis. provocare ceterum p̄senti-
bus partibus. secundū. leges data. & felicta senten-
cia

*torio nihil⁽⁷⁾ possidet, tum demum pulsati Judicem actor
adeat⁽⁸⁾. Quod si audientiae tempore quaelibet pars appel-
lans⁽⁹⁾ ad Principem provocare deliberat, abjudicare Judices
non praesumat⁽¹⁰⁾. Appellationis sane tempora haec sunt, ut,
prolata⁽¹¹⁾ sententia, quisquis appellare voluerit, intra dies
quinque⁽¹²⁾ per libellos, id est per datam petitionem appellet,
contestans, se ad audientiam Principis provocare. Ceterum prae-
sentibus partibus secundum leges data, & relecta sententia, po-
stea*

A D N O T A T I O N E S

(7) Pro *nihil*, ut habet Codex Ottob., Editi legunt *non*.

(8) Mea quidem sententia Codex Ottob. hoc loco mendo tenetur, quod Editorum lectione sanavimus. Actori Rei forum sequendum esse, non solum laudata Marciani Novella praescribit, verum & l. 4. Cod. Theod. de jurisdiction., & d. l. 2. Cod. eod.

(9) Vox haec *appellans*, quae ex Ottob. Cod. nunc prodit, antea in Editis desiderabatur.

(10) Ad Editionum Lugd., & Paris. normam Ottobon. Codicem composuimus, quae, ubi praefatus Codex legit *iudicare*, rectius *abjudicare* proponunt, licet Editio Genev. habeat *adjudicare*, quod non arridet. Schultingius heic censet, *abjudicare*

idem esse, ac *declinare*, ut hic proinde sensus emergat, litigatorem scilicet, lite pendente, Judicem declinare non posse obtentu appellationis ad Principem, sed sententiam ipsius esse exspectandam, uti docet l. 18., & 20. Cod. Theod. quor. appellation. non recipiant., & l. 6. Cod. Just. tit. eod.

(11) Corruptus hoc loco est Codex Ottob., cum nullo modo *pendente sententia* legi possit, ut vel levissimo cuique Leguleio innotescit. Ceterum particulam *ut* ex eodem non inviti recepimus, quae abest ab Editis.

(12) Hoc etiam quinque dierum spatium pro appellatione interponenda cautum habetur apud Paullum *Sententiar. lib. V. tit. 33*. At postea ad decem dies tempus hoc processit, ut

cia postea non poterit . puocare iudici quoque . suā neque alienā . sententiā liceat . refragare quia hec discussio soli principi reservatur . quia legū est litigia sententiis . uel transactionibus . t̄minatā n̄ posse iteq̃ reuocare .

stea non poterit revocari ⁽¹³⁾ . *Judici quoque neque suam , neque alienam sententiam liceat refragare* ⁽¹⁴⁾ , *quia haec discussio soli Principi reservatur , quia legum est litigia sententiis , vel transactionibus terminata non posse iterum revocari* ⁽¹⁵⁾ .

A D N O T A T I O N E S

habetur in *Novell. XIII. cap. I.* , quo elapso , sententia rescindi non potest . Hoc vero fatale auspicandum est a publicationis momento , vel a tempore , quo absens scire potuit , vel debuit , quid a Iudice pronunciatum fuerit , *d. Novell. cap. I. , § l. 1. §. ult. ff. quand. appelland. sit &c.*

(13) Haec periodus parumper ab Editis differt , ubi *partibus* deest , quod ex Cod. Ottob. nunc profertur , & ubi *potest* legitur pro *poterit* , quod habet laudatus Codex . Illud *selecta* facile ad Editorum lectionem redeimus .

(14) In Editis *refragari* . Schultingio *refragare* hoc loco idem est , ac *revocare* , *infirmare* .

(15) Aliter in Editis , & quidem minus recte: *quia legum litigia sententiis , ac pactionibus terminata iterum non possunt terminari* . Haec ex Edit. Paris. retinuit Schultingius , qui sine Codicis nostri consilio pactiones pro transactionibus intelligendas monuit . Sententia , postquam in rem judicatam transiit , revocari minime potest , ut habet *l. 1. , § tot. tit. Cod. Just. Sentent. rescind. non poss.* , quod & de transactionibus dicitur *l. 20. Cod. de transactionib.* , quae neque per rescriptum Principis impugnari , rescindique possunt , ut habetur *l. 16. Cod. eod.*

De rebus agnetis.

TIT. XXXIII.

Qui res pprias agnoscit. & nec est. qui ei de mano tollat aut aliquas causationes opponat res suas p̄sumendi habeat liberā potestatē quas si postmodū male aut agnovisse, aut p̄sūsisse si conuincitur res male. p̄sūptis dublis satisfactiōe restituat.

IDEM TITULUS

LECTIONI SUAE RESTITUTUS.

De rebus agnitis.

Titulus XXXIII. ⁽¹⁾

Si quis res proprias agnoscit ⁽²⁾, & nec est, qui ei de manu tollat, aut aliquas causationes opponat ⁽³⁾, res suas praesumendi habeat liberam potestatem. Quas ⁽⁴⁾ si postmodum male aut agnovisse, aut praesumpsisse, conuincitur, res male praesumptas dupli satisfactiōe restituat ⁽⁵⁾.

A D N O T A T I O N E S

(1) Titulus hic in Ottob. Cod., & in Indice Vatic. est XXXIII., at in Editis XXXIII.

(2) In Editis agnoscat, at in Cod. Ottob. agnoscit, quod convenit cum verbo est, quod sequitur. Codex noster caret relativo quis, quod ex Editis restituimus.

(3) Aliter in Editis, & quidem minus recte: nec ejus manus, aut aliquid cautionis opponatur.

(4) Pro quas, ut habet Codex Ottob., Edita habent quod.

(5) Simile cavetur in lege Burgundionum Tit. XXXIII. n. 2.

De uinditionibus .

TIT. XXXV.

IN emendis & uindendis . contractibus hic ordo seruandus ut si quis rem iuris sui uindederit . repetendi eā postea nūquā habeat potestatem ; Vinditione uero ex hoc maxime . ius firmitates accipere . Si traditione celebrata possessio fuerit subsecuta . Si uero post possessionē dierū aut mensium p̄caria fuerit

IDEM TITULUS
LECTIONI SUAE RESTITUTUS.

De Venditionibus .

Titulus XXXV. ⁽¹⁾

IN emendi , & vendendi contractibus hic ordo seruandus est , ut si quis rem iuris sui ⁽²⁾ vendiderit , repetendi eam postea numquam ⁽³⁾ habeat potestatem . Venditionem uero ex hoc maxime ius firmitatis accipere , si , traditione celebrata ⁽⁴⁾ , possessio fuerit subsequuta . Si uero post possessionem dierum , aut mensium precaria fuerit subsequuta ⁽⁵⁾ , ut ille rem videatur

A D N O T A T I O N E S

(1) Habet hunc Titulum Cod. Ottob. , & Index Vatic. sub n. XXXV. , ubi de venditionibus inscribitur , cum in Editis proftet sub n. XXXIV. , & de venditione signetur .

(2) Haec in Editis paullulum differunt : ut qui rem sui iuris &c.

(3) Edita pro numquam habent non .

(4) Pro venditionis validitate traditionem requiri , nemo fane est , qui ignoret . Epistola traditionis , quam ann. 540. Dominis praedicabilibus , & colendis Parentibus Defensori , Magistratibus , cunctoque Ordini Curiae Civ. Faventinae inscribit quidam Dominicus

v. h. (Vir. honorabilis) venditor , ut per eos Montanus v. c. (Vir Clarissimus) Notarius Sacri Vestiarii emptor in possessionem immitatur , habetur apud Maffeiū in Historia Diplomatica , pag. 157. , & apud Muratorium in Antiq. Med. Aevi To. II. col. 1001. , quam consulere poteris , licet apud utrumque Scriptorem parum ad autographi fidem expressa fuerit , quam quidem , si minus proluxa fuisset , & huic loco opportunior , emendatiorem a nobis habere nunc potuisses .

(5) Verba haec Si uero &c. desiderantur in Editis , quae nunc primum habes ex Cod. Ottob. Quid sit precarium ,

rit subsecuta . ut illi rē uideatur possedere qui uindedit documenti p̄fessio firmitate p̄carię possessionis obtineat . Quod si quis male uindedisse fuerit adp̄batus

tur possidere , qui vendidit , documenti professio firmitatem precariae possessionis obtineat . Quod si quis male ⁽⁶⁾ vendidisse , fuerit

ADNOTATIONES

carium , norunt omnes Jurisperiti ; at illius , ut ceterorum contractuum , monumenta non ita passim apud Diplomaticae rei Scriptores comperias , eaque praesertim , quae ad Ecclesias pertineant , quaeque post Saeculum X. prodierint , cum Otto Imperator ann. 967. tres contractuum species Ecclesiis nocuas abstulerit , *libellarias* nempe , *commutationes* , & *precarias* , ut patet ex ejusdem Privilegio concessio Ratherio Episcopo Veronensi , quod nuper Cl. Ballerinii Fratres integrum , & emendatius ediderunt inter *Opera Ratherii Part. II. col. 457. , & seqq.* , quorum adnotationes tum ibi , tum ad *Qualitatis conjecturam col. 390.* iuvabit consulere . Quare praestat modo unum anecdotum afferre ex insigni , atque superius laudato Necrologio Mss. Monasterii Romaricensis pag. 52. , quod Cl. Georgius noster Angelicae Bibliothecae Praefectus pro sua humanitate exscribendum nobis obtulit :

„ Sacro sancto ac venerabili mona-
„ sterio quod est constructum in ho-
„ nore beati petri seu almi romari-
„ ci ubi bosso auctor monasterii & ber-
„ ta abbatissa p̄esse videntur . Et
„ venit quidam vir nobilis nomine
„ elbuncus ad aures nostras postulans
„ ut daremus ei quasdam res sancti
„ petri iure precario sub usu fructua-
„ rio . Fuit itaque illius peticio , &
„ nostra decrevit voluntas . conces-
„ simus ei in pago fogontinse in loco
„ qui dicitur fresiaco cr. mansa duo

„ & dimidium , & quicquid ad ipsa
„ mansa aspicit & habent termina-
„ tiones ex omni parte . e contra red-
„ didit predictus elbuncus de rebus
„ proprietatis suę in ipso pago ad sa-
„ roasio villa mansum unum & di-
„ midium . & partem de ecclesia pra-
„ tis filius . & quicquid ad ipsa man-
„ sa aspicit . Ea vero ratione ad am-
„ bas res predictus elbuncus & nepo-
„ tes sui bosso & manegadus diebus
„ vita illorum teneant atque possi-
„ deant . ad festivitatem sancti re-
„ migii annis singulis denarios XX in
„ cera & censum persolvant & si de
„ ipsom censum negligentes apparue-
„ rint in duplum restituant . & ta-
„ men illorum precariam minime
„ perdant ; post discessum quoque il-
„ lum quandoque domino placuerit
„ prefatę res emelioratę ad partem
„ sancti petri revertantur . Si quis ve-
„ ro quod minime credimus si nos
„ ipsi aut ullus de successoribus no-
„ stris tum ulla extranea persona quod
„ contra hanc precariam , quam nos
„ sponta fieri decrevimus
„ venire temptaverit . aut eam infrin-
„ gere voluerit ei vindicare non li-
„ ceat quod repetit tam qui calu-
„ mniator extiterit auri libras II. ar-
„ genti pondera quinque persolvat ,
„ & quod repetit evindicare non va-
„ leat sed presens precaria firma &
„ stabilis permeneat omni tempore
„ cum stipulatione subnixa . Signum
„ bossonis auctoris monasterii . Signum
„ ber-

batus impturi in duplū melioratę . rei teneatur obnoxius fructus enim male fidei possessor post conventionē duplex ante simblus legebus p̄stavit secundū legē theodosiani uel sentencias pauli ; Res uero que repetuntur aut de quibus iā actio p̄cessit aut de quibus litigatur . nec uindi nec donare possunt nisi forte aut

rit approbatus , emptori in duplum melioratae rei teneatur obnoxius ⁽⁷⁾ : fructus enim ⁽⁸⁾ malae fidei possessor post conventionem duplos , ante simplos ex legibus praestabit ⁽⁹⁾ , secundum legem Theodosiani ⁽¹⁰⁾ , vel Sententiam Paulli ⁽¹¹⁾ . Res vero , quae repetuntur , aut de quibus jam actio praecessit ⁽¹²⁾ , aut de quibus litigatur , nec vendi , nec donari possunt , nisi forte aut

ADNOTATIONES

„ berthę abbatisse cum omni congregatione qui hanc precariam fieri , & firmare rogavit . „

Nonnulla alia precarii monumenta videre poteris penes Joh. Heumannium *Commentar. de Re Diplom. To. I. , & III. , & apud Muratorium To. III. Antiquit. Med. Aevi col. 175. , & seqq.*

(6) Edita carent adverbio *male* , quod recte legitur in Cod. Ottobon. , subsequentibus ita postulantibus .

(7) Cohæret hoc Sententiae Pauli *lib. II. tit. 17. §. 3.* , ubi pro evictione venditorem duplo teneri , asseritur . Qui Maffeianam venditionis Chartam , de qua superius diximus , expenderit , unum praesertim huic loco consonum advertere probe poterit ; traditur enim ibidem res distraeta *sub duplariae rei evēctionis nomine* , & rei quoque *melioratae* .

(8) Advertit heic Schultingius , *enim* haberi pro *autem* , quod etiam ab Epitomatore Cui usurpatur .

(9) Aliter in Editis : *fructus enim*

malae fidei possessor ante conventionem simplos ex lege praestabit . Plenior in Cod. Ottob. hic locus est , & accuratior , ut ex allato Textu innotescit .

(10) Provocatur heic forte ad *l. 1. Cod. Theod. de fruct. , & lit. exp.* , & ad *l. 1. Cod. Theod. de usur. rei judic.* , quibus sancitur , possessorem rei alienae , si condemnatur , ex die litis contestatae ad duplos fructus teneri . Haec tamen vel abrogavit Justinianus , vel jam ipsius tempore in desuetudinem abierant , qui de duplis fructibus actionem a suis Legibus abesse passus est , forte quia cautionis beneficio , quae & reum , & actorem , & heredes , procuratores quin etiam , cognitores , & fidejussores eorum comprehendebat , provisum satis existimavit .

(11) Pertinere huc videntur ea , quae Paullus habet *Sententiar. lib. V. tit. 19. §. 2.* Similia habentur ad Tit. VIII. , ubi etiam nonnulla adnotavimus .

(12) Male in Editis sic : *ut si quaedam actio praecessit , ut de quibus &c.*

te aut dñs aut ꝑcurator litis quicūque ꝑ mandatū. fuerit institutus. sciendū eciam qđ facta qualiter libet. & comutatio uicem obtinet iꝑtionis secundum legem theodosiani de cognitoribus & ꝑcuratoribus arra. ꝑ quibuscūque rebus. a uindetore accepta ab eo qui emit uinditione ꝑfectum esse ꝑtiū tamen

aut dominus, aut procurator litis⁽¹³⁾ quicumque per mandatum fuerit institutus. Sciendum etiam est, quod facta qualiterlibet commutatio vicem obtinet emptionis⁽¹⁴⁾, secundum legem Theodosiani de Cognitoribus, & procuratoribus⁽¹⁵⁾. Arrham pro quibuscumque rebus a venditore acceptam⁽¹⁶⁾ ab eo, qui emit, venditionem perfe-

A D N O T A T I O N E S

(13) Aliter haec quoque in Editis: nisi forte ut dominus procurator litis &c. Rectius in Cod. Ottob., siquidem per mandatum quis fit solummodo procurator litis; at, lite contestata, fit dominus litis, quod firmatur l. 1. Cod. Theod. de cognitor., & procuratoribus lib. 2. tit. 12., l. 22., & 23. Cod. Just. de procuratoribus. Vetita tamen est rei litigiosae alienatio per tit. Cod. Theod. de litigios.

(14) Nihil frequentius apud Collectores Monumentorum medi aevi, & praesertim apud Muratorium Chartis permutationum, quod scriptura perpetuo requiri consueverat, cum vel res immobiles, vel Ecclesiasticae permutabantur, ut notat Benedictus Schmidius in Princip. Juris Germanic. lib. II., tit. L. §. 9. Iisdem vero nunc parcere satius fuit.

(15) In recitato tit. Cod. Theod. nihil de hac re nunc adest. Ceterum videri poterit Novella X. Valentiniani, qua sancitur, inconvulsa ea quoque manere, quae obvenerint commutatione, quae instar obtinet emptionis. In Justiniani quoque Institutionibus tit. de Em-

ption., & Vendition. dicitur, permutatione rerum emptionem, & venditionem contrahi, & hanc speciem emptionis, & venditionis vetustissimam esse, quo loco afferuntur versus Homeri ex Iliadis lib. VII. cir. fin., quibus patet, exercitum Achivorum vinum sibi comparasse, rebus aliis permutationis. Sabinus, & Cassius, qui permutationem rerum emptionem, & venditionem censebant, hos versus antea usurpaverant. Et sane Graecos veteres non alio emptionis genere, quam permutatione usos esse, ex hoc patet, quod emere, & vendere ipsis sit, ἀρνυσθαι, ὠνεῖσθαι, πωλεῖν, ἀπὸ ἀρνου, ὄνου, πῶλου, id est ab agno, asino, pullo, quae animalia loco pretii cedi consueverant. Verum diversae Scholae Auctores id negarunt, suamque sententiam aliis Homericis versibus fulcire conati sunt. Ceterum laudatus Schmidius loc. cit. §. 2., & Heineccius Element. Jur. German. lib. II. tit. XIV. §. 391., & obiter lib. I. tit. IX. §. 178. in adnotat., tum Joh. Henricus Christianus Selcowius Element. Jur. German. &c. lib. IV. cap. 1. sect. 2. §. 586. testan-

tamen postmodū. imptur uindituri impleturus. si aut in̄ ipſus. conuenerit aut uiroꝝ bonoꝝ estimationē consteterit secundū. speciem pauli.

perfectam esse; pretium tamen postmodum emptor venditori impleturus, si aut inter ipsos conuenerit ⁽¹⁷⁾, aut virorum bonorum ⁽¹⁸⁾ aestimatione constiterit, secundum speciem Pauli ⁽¹⁹⁾.

A D N O T A T I O N E S

testantur, permutationem antiquis Germaniae populis etiam primum, & solum ferme contractum fuisse, quod evincitur ex Tacito de Moribus Germanor. cap. V., qui inquit: *Quamquam Galliae proximi ob usum commerciorum, & argentum in pretio habent, formasque quasdam nostrae pecuniae agnoscunt, atque eligunt, interiores simplicius, & antiquius permutatione mercium utuntur.* Tandem permutationem Germani emptioni, & venditioni equiparabant, quod testantur Leges Visigothorum lib. V. tit. 5. §. 1., ut proinde poenitentiae locus non esset, simulque acceptior, & frequentior apud eosdem permutatio emptione, & venditione esse coeperit.

(16) Edita sic habent: *Arra pro qualibet re a venditore suscepta ab eo, qui emit &c.*

(17) In Editis sic: *Pretium tamen postmodum ab emptore venditori imp-*

letur, de quo inter ipsos conuenerit.

(18) Boni Viri nomine heic venit Iudex, qui arbitratur; Hinc ex boni Viri arbitratu. Vide Johannem Wunderlichium de usu Inscript. Roman. veterum maxime sepulcralium in Jure Observat. II. pag. 67. In l. 1. Cod. Theod. de maternis bonis: *Aestimatione si res dividi bonorum virorum arbitrio permittenda.* In Glossis: ἀγαθοῦ ἀνδρὸς δονιμασίᾳ.

(19) In Editis: *secundum Sententiam Pauli.* Ast periit quidquid Paulus hac de re scripsit, ut nunc ipsius verborum locus a Papiani Summa repleatur. Justinianus Instit. pr. de Emption., & Vendition. dicit, arrham argumentum esse emptionis, & venditionis contractae. Quae heic a Papiano referuntur, fere habes in Capitular. lib. V. cap. 363., & in Legibus Bajuvariorum tit. XV. cap. 10.

De tutillis.

TIT. XXXVI.

MInon tutoris. legitimi agnati sunt idē p virilem sexū. a paterna linea uenientes. quia tutillā post quintū decimū etates annū uocantur hoc est fratres primū patrui. fratres patruelis patrui magni hoc est. aui paterni. fratres uel filii eorū p virilē sexum. ut dictū est uenientes quibus hominibus. mat̄ tutilla suscipere uoluerit. liceto & iure pponitur sciendum tamen quod agnati sicut ad successione

IDEM TITULUS

LECTIONI SUAE RESTITUTUS.

De Tutelis.

Titulus XXXVI. ⁽¹⁾

Tutores legitimi agnati sunt, idest per virilem sexum a paterna linea venientes, qui ad tutelam usque ad quartum decimum aetatis annum uocantur, hoc est fratres primum, patrui, fratres patruelles, patrui magni, hoc est aui paterni fratres ⁽²⁾, vel filii eorum per virilem sexum, ut dictum est, uenientes. Quibus omnibus mater, si tutelam suscipere uoluerit, licite, & iure praepositur ⁽³⁾. Sciendum tamen est, quod

cogna-

A D N O T A T I O N E S

(1) Titulus in Editis est XXXV., at in Cod. Ottob., & in Indice Vatic. est XXXVI. Rubrica vulgo est de Tutelis Minorum, quae sane aduersatur recto Jurisprudentiae idiomati, quo Tutela de pupillis, & Cura de minoribus praedicari consuevit. Quare melius in Cod. Ottob. de Tutelis dumtaxat Titulus noster inscribitur; Ceterum dein Codex ipse initio eodem mendo detinetur, qui sic inchoatur: Mi-

norum Tutores &c., cum tamen prior vox absit ab Editis.

(2) In Editis aliter: ut fratres primum, fratres patruelles, patrui, id est, patris fratres &c.

(3) In Editis: licito iure praepositur. L. ult. Cod. Theod. de tutor., & curator. creand., quae est 2. C. Just. quand. mul. tutel. offic. fung. poss., contrarium statuit, ac matrem legitimis tutoribus postponi decernit. Schultingius hoc lo-

nē sic ad tutillā uocantur . pupilli uero post impletū . quartū decimū annū . curatoris sibi ipsi petere debebunt . puellae uero impletū duodecimū annū curatores sibi ipse petant . quia tutor usque ad illud tēpus ratione administrat & ut ille debet . qua ratione completa pupillus sub curatore positus facultatem suā gubernare debebit . Si uero mater tutorem

cognati sicut ad successionem , sic ad tutelam non vocantur ⁽⁴⁾ . Pupilli uero post impletum quartum decimum annum curatores sibi ipsi petere debebunt ; pupillae uero post impletum duodecimū annum curatores sibi ipsae petant ⁽⁵⁾ ; quia tutor usque ad illud tempus rationem tutelae administrat , ut ille debet ⁽⁶⁾ , qua ratione completa , pupillus sub curatore positus ⁽⁷⁾ facultatem suam gubernare debebit . Si uero mater tutorem filio intra annum

A D N O T A T I O N E S

co putat , Papianum haec firmasse ad tramites Legis Burgundionum , in qua tit. VIII. n. 1. haec habentur : *Si mater tutelam suscipere voluerit , nulla ei parentela praeponatur* ; Quae quidem nec ab ipso avo excluditur , si a secundis nuptiis se temperet , ut *ibid. tit. LIX.* sancitur . Verum id non ex placito dumtaxat Themidis Burgundicae , sed etiam ex stylo universi Germanici Juris progreditur , juxta quod mater pupilli ceteris omnibus tutoribus legitimis praefertur , propterea quod ex Jure Germanico non tantum patri , sed & matri potestas in liberos competat , simulque idcirco in ejusdem sensu non patria , sed parentum potestas , secus ac in Jure Romano , dicatur , ut etiam supra monuimus ad Tit. XIV. adnotat. (10) , & ut fuse ostendit Benedictus Schmidti in *Princip. Juris German. lib. I. tit. 9. §. 2.* , Schilterius *Exercit. XXXVII. Thes. 36.* ,

& seqq. , tum Heineccius *Dissertat. de Usufruct. matern. Jur. German. , & in Element. Jur. German. lib. I. tit. 15. §. 351.* Quare memoratae Legi Burgundionum consona est etiam Lex Visigothorum *Lib. IV. tit. 3. §. 3.* , quae consuli poterit . Justinianus uero matrem legitimis a latere venientibus tantummodo praetulit *Novella CXVIII. cap. 5.*

(4) Haec in Editis diversa constructione proferuntur sic : *Sciendum tamen est , cognatos sicut ad successionem , sic ad tutelam non vocari* . Verum in super Codex Ottob. mendum habet ad vocem *agnati* pro *cognati* .

(5) In Editis : *pupillae , impleto XII. anno , sibi ipsae petant* . Quod in pupilli , ac pupillae libertate sit , expletis pubertatis annis , curatorem petere , luculenter ostendit Schultingius ad *Ulpianum tit. XII. §. 4. adnotat. 11.*

(6) Edita parumper differunt :
quia

torem . filio intra annū . non petat . & ad secundas nuptias transeat . aut forte non transeat successionem filii qui intra pubertatē moritur ꝑ culpa non petiti . tutoris amittit . que agnatis uel si hii . defuerint cognatis . qui ad successionem . iure ueniunt adquiratur . secundū uero mariti bona ꝑterita et utile rationibus teneatur obnoxius . secundū legem nouellā . de tutoribus pupillis nominandis . tutela uero actione ab exordio debet curatoris . usq. ad uicen-

num non petat , & ad secundas nuptias transeat , aut forte non transeat , successionem filii , qui intra pubertatem moritur ⁽⁸⁾ , pro culpa non petiti tutoris amittat , quae agnatis , uel , si hi defuerint , cognatis , qui ad successionem jure veniunt , adquiratur ⁽⁹⁾ . Secundi uero mariti bona praeteritae tutelae rationibus teneantur obnoxia , secundum legem Novellam de Tutoribus pupillis nominandis ⁽¹⁰⁾ . Tutelae uero actione ab exordio petiti cura-

ADNOTATIONES

quia tutor usque ad illud tempus rationem tutelae administrare debet .

(7) Discrimen lectionis habent Edicta , ubi legitur : *pupillus per curatorem* .

(8) Edicta rursus differunt : *si intra pubertatem moriatur* . Matrem sane , nomine Gundibild , petentem pro filio tutorem specialem ab Ordine Reatinae Civitatis , donec generalem matura deliberatione perquireret , videre est in insigni quadam Papyro , quae exarata est post Consulatum Basilii V. C. XVI. , scilicet ann. Ch. 557. , & quam omnium primus edidit Cl. Mabillonius in *Diario Italico* , sed multis inquinatam mendis , dein vero accuratorem Maffei in *Historia Diplomatica* n. VIII. pag. 161. , & ex eo Terrassonius inter vetera Monumenta

post *Historiam Jurisprudentiae* num. LXXXVIII. pag. 73.

(9) In Edictis sic : *& agnatis , uel , si hi defuerint , cognatis , qui ad successionem juris veniunt , deferantur* . Melius tamen Codex Ottob. , ut patet ex Textu . Mendum suboluerat etiam Schultingio , qui vel legendum *deferatur* , vel verbum *bona* excidisse , coniecerat .

(10) Papianus heic provocat ad tit. V. Novellarum Theodosii Jun. , qui est *de Tutoribus* , quamquam heic plenius *de Tutoribus pupillis nominandis* inscribatur . Ritterius heic principio adnotat , Gothos pro lubitu solitos fuisse variare titulos , quod saepe se observasse in Compendio Alariciano , testatur ; Siquidem ipse in *Monito ad*

uicensimo pupilli etates annū idest per annus XV. De his quibus tutillā. gessit. a tutorē esse reddendā. tutoris eciā si legitimini. inueniuntur taliter excurantur. hoc est si quattuor masculus. filius habeat. si morbo ppeti & insanabili teneat̄; ac si furiosus aut mente infanus agnoscitur etates eciā sexa-

curatoris usque ad trigesimum pupilli aetatis annum, idest per annos sexdecim, qui tutelam gesserunt, rationem reddere coguntur⁽¹¹⁾. Tutores etiam si legitimi inueniantur, taliter excusantur, hoc est, si quattuor masculos filios habeant⁽¹²⁾, si morbo perpeti, & insanabili⁽¹³⁾ teneantur, ac si furiosi, aut mente insa-

A D N O T A T I O N E S

Lectorem verba faciens de Codice Ottob. in ea est sententia, ut existimet, Codicem nostrum non alium esse, quam quem Alarici Regis jussu confecere Visigothi, quod sane in Praefatione nostra inficiari studuimus. Ceterum ex hac Theodosii Novella prodiit l. 5. Cod. Just. in quib. causis. pign., vel hypothec. tacit. contrahit. Verum haec, quae heic, & superius attingit Papianus, statuta etiam sunt l. ult. Cod. Theod. de tutorib., ac curator. creand., sive l. 2. Cod. Just. quand. mul. tutel. offic. fung. poss.

(11) Tota haec Periodus in Cod. nostro nimis corrupta est, quam ad tramites Editorum sanavimus. Ceterum notum est Jure Civili, actionem tutelae non tolli longo tempore, quod praecipue evincitur l. 8. Cod. Just. arbitr. tutel., & l. 5. Cod. quib. non obicit. long. tempor. praescript., ac proinde actio hujusmodi terminatur dumtaxat XXX. annis, qui a tempore peractae tutelae profluxerint, ut praecipit l. un. Cod. Theod. de actionib. cert. tempor. finiend., seu l. 3. Cod. Just. de praescript. XXX., vel XL. annor.,

cui addas Novellam Valentiniani tit. VIII.

(12) In Editis: Tutores etiam si legitimi inueniantur, excusantur, si quattuor masculos filios habeant. Ulricus Huberius in Praelectionib. ad tit. Instit. de excusation. n. 20. excusari ait dici de delata tutela, abdicare autem de tutela suscepta. Fallitur autem Vir ceteroquin Cl., dum tutores legitimos excusare se non nisi ad tempus posse existimat ad l. 13. ff. de excusationib., qua in re alios etiam doctissimos Viros sibi assentientes habet, quandoquidem Modestinus l. 2. §. 5. ff. de excusationib. privilegium, quod tutoribus pro excusatione ob liberos a legibus indultum est, non tantum testamentariis, sed & omnibus aliis favere scribit; Quod nunc sane a Papiano etiam confirmatur. Consule, si lubet, Schultingium ad Ulpianum tit. XI. §. 17. Ceterum quoad numerum liberorum statuit Iustinianus Inst. de excusationib. tutor., vel curator., tres a tutela Romae eximere, quattuor in Italia, quinque vero in Provinciis, quod postremum heic nunc locum obtinere debuisset.

sexaginariae ab honoribus . excusantur . tres quoque tutillę sic liberant . ut quartā eciā . si euenerit non uocetur . p̄terea lapsis . & circūscriptis . pupillis integri restitutio subuenit ut de nominatis rebus . petita in integrae . restitutione que male . aut circūscripturę . in p̄iuditiū suū . acta sunt uacuentur . que restitutio ita futura est . ut inpleto uicinsimo quinto anno ; cū uicinsimo . sexto aetates annus . ingrediture uocatis ante defensorē ; testibus qui etatem eius nouēr . , annus suus p̄fessionē aut relationib: , testiū p̄bit . ibique p̄fiteatur . aduersū quas causas . uel quas p̄sonas . in integri restitutionis . petat

infani agnoscantur : Aetatis etiam sexagenariae ab oneribus excusantur ⁽¹⁴⁾ : Tres quoque tutelae sic liberant , ut ad quartam , etiam si euenerit , non vocentur . Praeterea lapsis , & circumscriptis pupillis integri restitutio subuenit ⁽¹⁵⁾ , ut de nominatis rebus petita integri restitutione , quae male , aut circumscriptorie in praeiudicium suum acta sunt , vacuentur ; Quare restitutio ita futura est , ut impleto vigesimo quinto anno , cum vigesimum sextum aetatis annum ingreditur , evocatis ante defensorem testibus , qui aetatem ejus noverint , annos suos professione , aut relationibus testium probet , ibique profiteatur , aduersum quas causas , uel quas personas in integrum restitutionis petat
auxi-

A D N O T A T I O N E S

(13) In Editis aliter : si morbo perpetuo , & fontico teneantur .

(14) Edita sic habent : Aetatis etiam beneficio sexagenarii ab his oneribus excusantur . Quoniam Ottob. Codicis lectio non inconcinna , eidem idcirco adhaesimus . Verum Justinianus in Instit. de excusationib. &c. §. 13. excusatum voluit a tutela maiorem septua-

ginta annis , quod sancitur etiam l.unic. Cod. Just. qui aetat. se excus. , l. 3. ff. de jur. immunit. , l. ult. Cod. Just. de legit. tutor. Hi quidem completi requiruntur l. qui filium , & filiam §. 1. ff. ad Trebell. , aliter enim non esset annis septuaginta major l. 3. §. minorem ff. de minor.

(15) Paulo aliter in Editis : integri restitutio datur . Privilegium hoc exten-

tat auxiliū quod si quēquā p̄ter miserit . ut eū . in restitutionis p̄secutione non nomenit ei contra illū . quem non nominauerit actio non patuit . quae restitutio usque ad finem . anni uicensimi octauī; concessa est . post quos annus . minoribus . ad agendū quinquenniū beneficiū principale constat . adiectum sedunđ legē nouellā;

auxilium ⁽¹⁶⁾ . Quod si quemquam praetermiserit , ut eum in restitutionis persecutione non nominet ⁽¹⁷⁾ , ei contra illum , quem non nominauerit , actio non patebit . Quae restitutio usque ad finem anni vigesimi octauī concessa est ; post quos annos minoribus ad agendum quinquennii beneficium principale constat adiectum , secundum legem Novellam ⁽¹⁸⁾ .

A D N O T A T I O N E S

extenditur etiam ad minores XXV. annis l. 1. §. 1. ff. de minorib. XXV. ann., & tot. tit. Cod. Just. de in integr. restitut. minor. XXV. ann. Vide Heineccium in Pandectas lib. IV. tit. 4. §. 492., & seqq.

(16) In Editis : ibique profiteatur , adversus quas causas , vel quas personas integri restitutionem nominet . Consule proximam haec adnotationem , ubi verbum nominet ad subsequenter periodum pertinere deprehendes .

(17) Verba haec : Quod si quemquam &c. absunt ab Editis , quae ex Cod. Ottob. nunc primum prodeunt . Exscriptores antiquiorum Codicum , ex quibus dein Typographicae Editiones confectae sunt , propter non infrequentem illam oculorum aberrationem , quam saepe dolemus , multa intermedia praetermiserunt ; ut proinde Editores dein , ut sensus quoquo modo constaret , haec ita conjunxerint : eique contra illum &c.

(18) Edita paullo aliter haec praefecerunt : Quae restitutio usque ad finem

annorum XXVIII. concessa est : post quos annos minoribus ad agendum quinquennium beneficio principali delatum est , secundum legem Novellam . Quod spectat ad restitutionem in integrum usque ad XXVIII. annum minoribus indultam , habetur etiam in Interpretatione Aniani ad Paulli Sententiar. lib. 1. tit. 9. §. 3. Siquidem hoc spatium in Provinciis obtinuerat ex constitutione Constantini , qui tres annos ad restitutionem petendam decrevit l. 2. Cod. Theod. de in integr. restit. At nunc ex Justiniani constitutione quatuor annorum spatium ubique concessum est l. ult. Cod. Just. de tempor. in integr. restitution. Quod autem pertinet ad quinquennium minoribus adiectum post memoratum triennium , petatum est a Papiano ex Novella Valentiniani XII. , ubi Ritterius adnotation. (m) ait , bonum illum Virum (provocat nempe ad Papianum) Valentiniani mentem minime assequutum fuisse . Ego sane non video , quomodo Papianus tam longe a Valentiniani mente recesserit , ut acer-

ut acerbiori hac Ritterii criminatione dignus videatur ; nisi forte eidem displiceat ; praetermisisse Papianum cetera , quae in ipsa Novella antecedunt , & subsequuntur , quibus beneficium

hoc quandoque circumscribi videatur . Lector haec consulat , si vacat ; siquidem nobis ratio brevitatis habenda est . Justinianus hoc in Codicem suarum Legum nequaquam recepit

De nuptiis legitimis sine naturalibus filiis .
TIT. XXXVII.

Filius nuptiae legitime contrahuntur . si conventum . parentum aut ingenuorum in tunc nuptialis donationis legitime celebrentur ; quod si pars fue-

IDEM TITULUS

LECTIONI SUAE RESTITUTUS.

De Nuptiis legitimis , sive naturalibus Filiis .

Titulus XXXVII. ⁽¹⁾

Inter filios ⁽²⁾ nuptiae legitime contrahuntur , si consensu parentum , aut ingenuorum ⁽³⁾ , interveniente nuptiali donatione ⁽⁴⁾ , legitime celebrentur . Quod si parentes defuerint , honestarum personarum

ADNOTATIONES

(1) Titulus qui in Editis est XXXVI., quique ibidem hanc gerit Rubricam *de filiis legitimis , sive naturalibus* , in Cod. Ottob., & in Indice Vatic. est XXXVII., & alia Rubrica donatur , quam heic recepimus .

(2) Cod. Ottob. hoc in loco corruptissimus est , ut plerumque ad Editorum fidem (quod nunc juvabit semel monere) confugere satius duxerimus . Ceterum interdum quoque lectiones Codicis nostri servare studuimus , iisque simul , dum claudicare aliqua ex parte videbantur , medicinam aliquam adhibendam curavimus . Id factum vides heic initio , dum *τὸ Filius* (ut est in Codice) *inter filios* placuit componere , quod tamen abest ab Editis .

(3) Heic Codex , & Editi conveniunt , nisi excipias *τὸ Virorum* , quod Editi insuper praefecerunt . Ego tamen (quod citra audaciam factum volo) arbitrarer , legendum esse *propinquorum* loco *ingenuorum* ; quandoquidem ex Romano Jure pro nuptiarum validitate parentum consensus exquirebatur , tum & propinquorum *l. 1. Cod. Theod. de Nuptiis lib. 5. tit. 7. , & l. 18. Cod. Just. hoc tit. ,* quod etiam apud veteres Germanos obtinuit , ut narrat Tacitus in Moribus eorundem *cap. XVIII. ,* dum ait : *Inter sunt Parentes , & propinqui* , ut proinde sine eorum consensu , vel accedente saltem ratihabitione nuptiae celebrari non potuerint . Id posterioribus etiam temporibus

fuerint honestatem p̄sone confensus. p̄fici nuptias. sic tamen ut nuptialis. donatio solempneter celebretur. aliter filii exinde nati legitimoꝝ locū obtineri non poterint & fiat in hac hereditate successionē locus his qui ab intestatu p̄ agnationē forte succedunt.

sonarum consensus ⁽⁵⁾ perficit nuptias; sic tamen, ut nuptialis donatio solempniter celebretur ⁽⁶⁾; aliter filii ex inde nati ⁽⁷⁾ legitimorum locum obtinere non poterunt; & fiet in hereditate successionis locus his, qui ab intestato per agnationem, vel si agnatione

ADNOTATIONES

poribus cautum est ipsis Legibus Langobardorum, Visigothorum, Burgundionum, Salica, & Saxonica, quas vide suis locis, quibusque tamen parentum dumtaxat consensus ad nuptias legitime contrahendas exigere videatur; Ast parentes illo aevo omnes cognati, & agnati appellari consueverant, ut patet praesertim ex Lege Langobard. lib. II. tit. 2. §. 2: *Componant parentibus mulieris, idest patri, vel fratri ejus, vel ad quem mundium pertinuerit, pro anagripp. sol. XX.* Haec quidem, si vacat, percurrere Lector poterit apud Heineccium *Element. Jur. German. per tot. tit. 9. de Sponsalib. lib. I.*, & apud Schmidium *Princip. Jur. German. lib. I. tit. 12. de Sponsal. §. 4.*, & seqq. Quare propinquorum potius, quam ingenuorum (quos pro nuptiarum validitate nec Germanicae, nec Salicae Leges exquirunt) lectionem inducendam, facile existimarem.

(4) Tantum abest, ut quae hoc loco de nuptiali donatione traduntur, Juri Romano cohaereant, ut eidem potius adversentur; Lex enim 3. *Cod. Theod. de Nuptiis*, quae est 22. *Cod. Just. eod. tit.*, solemniū *νομίμων* nuptialium, & praesertim donationum ante nuptias necessitatem remittit, cui consonae sunt plures aliae leges, quae hoc loco

in *Cod. Theod.* a Gothofredio recensentur, ut taceam de legibus Justiniani, 11. scilicet *Cod. de repud.*, & *Novell. XXII. cap. 18.* Quare heic apparet, Papianum adhaesisse potius Juri Germanico, quo aliqua sponsalitia largitas in sponsam conferebatur, quae inter plebeios plerumque veste, vel ornamento, vel aliquot nummis majoribus peragebatur, apud rusticos vero, ut ex Tacito, & ex Francorum monumentis evincitur, in aliquot vaccis, ovibus, porcis, ceterisque similibus consistebat. Haec vero nuptialis largitas, licet minus necessaria, non temere tamen omitti consueverat; atque ea simul quid diversum censebatur ab artha, seu ab annulo pronubo, qui desponsationis causa puellae largiebatur, tum a dote, quam sponsus sponsae constitutebat, ac tandem a solido, ac denario, qui a virginum parentibus, vel propinquis solvebatur, tamquam quidam emptionis venditionis contractus celebraretur; quod quidem cum aere, & libra veterum Quiritum apprimere convenire videtur. Vide haec singillatim pertractata apud Heineccium, & Schmidium locis citatis.

(5) Honestarum personarum consensus, deficientibus parentibus, pro nuptiarum validitate ignotus quoque est Ro-

dunt. naturalis. sane. si ex ancilla nati fuerint. & non manu mittuntur a dño. inter hereditaria mancipia. computantur; Quod si aut de ingenua fuerint naturalis aut de liberta. aut certe liberti ultra excuncia matri cū naturalibus filiis dari āplius non licebit hac ratione ut donatio nuptiales in hereditates subpotatione non ueniat. sed de eo quod supra donationē nuptialē fuerit. inde excuncia depotata naturalibus iure debetur. Quđ si aliquid ultra aut p donationē aut p testamentū. aut suppositā quācūque psonā illis. fuerit derelictū. ab herede legitimo legibus. secundū legem theudosiani. que de naturalibus filiis. & matribus eon lata est; Inter inge-

tio defuerit, per cognationem forte succedunt ⁽⁸⁾. Naturales sane, si ex ancilla nati fuerint, & non manumittantur a domino, inter hereditaria mancipia computantur. Quod si aut ex ingenua fuerint naturales, aut ex liberta, aut certe libertina, ultra tres uncias matri cum naturalibus filiis dari amplius non licebit, hac ratione, ut donatio nuptialis in hereditatis supputationem non ueniat; sed de eo, quod supra donationem nuptialem fuerit, inde tres unciae deputatae naturalibus iure debeantur ⁽⁹⁾. Quod si aliquid ultra aut per donationem, aut per testamentum, aut per suppositam quamcumque personam illis fuerit derelictum, ab herede legitimo legibus revoce-
tribus

ADNOTATIONES

est Romano Juri. Quare suspicari posset, heic quid simile substituendum, quod supra adnotation. (3) proposuimus.

(6) Paulo aliter in Editis: si tamen nuptialis donatio solemniter celebre-

tur. Vide, quae supra monuimus adnotation. (4).

(7) Edita habent: alioquin filii inde nati.

(8) Defunt nonnulla in Cod. Otob., quae ex Editis supplenda duximus.

genuū uero & ancillā . si seruū & ingenuā sicut consensu . contubernia facere possunt ita nuptiae non uocantur . & qui ex his nati fuerint deteriorē lineā secuti dñis adquiruntur . sciendū eciā secundū lēg nouel-

tribus eorum lata est ⁽¹⁰⁾ . Inter ingenuum uero , & ancillam , siue seruū , & ingenuam sicuti consensus contubernia facere potest , ita nuptiae non uocantur ⁽¹¹⁾ , & qui ex his nati fuerint , deteriorē lineam sequuti dominis adquiruntur . Sciendum etiam est , secundū

ADNOTATIONES

mus . Idem Codex habet *fiet* , cuius loco in Editis legitur *erit* .

(9) In Editis : *sed ea , quae donatione nuptiali fuerint supra tres uncias deputata , naturalibus jure debeantur* . Codex Ottob. mendis hoc loco irretitur , sed quae facile a nobis in restituta lectione sanata animadvertas . Editorum quidem lectio nulla ratione sustineri potest , si perpendatur , nihil praeter tres uncias naturalibus filiis deberi , quibus sane & legibus contrarium , & cum Papiani sententia pugnans additamentum fieret , si ea , quae donatione nuptiali supra tres uncias deputata fuerint , naturalibus filiis jure deberi , assereretur . Quare hujus Papiani Responsi ex Ottob. Codicis fide sensus erit , uncias tres , quae naturalibus filiis , & eorum matri debentur , ex ea bonorum parte esse detrahendas , quae nuptiali donationi superfuerit , ut nihil tamen de eadem donatione ipsi participent ; quod Romano Iuri apprime respondere , nemo est , qui ignoret .

(10) Lex , quae heic innuitur , est *1. Cod. Theod. de natural. filiis , & matrib. eor. lib. 4. tit. 6.* , in qua tamen dicitur , unciam unam naturalibus filiis , & mulieri deberi , si aut alios filios legitimos , & nepotes , aut patrem , vel matrem , qui facultatem suam donat , vel relinquit , insuper habeat ;

tres uncias uero , si eosdem deesse contingat . Verum de donatione nuptiali nihil hac lege , aut altera cavetur . Forte vel aliae leges , quas praeterea Titulus hic contineret antiquitus , perierunt , vel Papianus haec aliunde deri- uauit . Cur revocatum fuerit , quod ultra tres uncias naturalibus liberis datum fuisset , docet Justinianus *Novell. LXXXIX. cap. 12.*

(11) Aliter in Editis : *Si inter collegiatum , siue seruū , & ingenuam consensu fuerit contubernium initum , nuptiae non uocantur* . At melius in Cod. Ottob. , emendatis tamen Amanuensis erratis . Vid. adnotation. nostram (5) ad *Tit. XLVI.* Matrimonium sane inter seruos constare non poterat , ut habetur *l. plerumque 35. ff. de aedil. edict.* , & *l. Servi 25. Cod. Just. ad L. Jul. de adult.* , quod etiam extendebatur ad conjugia inter liberum , & ancillam *l. cum ancillis 3. Cod. Just. de incest.* , & *inutil. nupt.* Quare servorum commixtiones inter se , vel etiam inter liberum , & ancillam contubernia dicebantur , & ancillae servis se jungentes , aut libero etiam capiti ex grammatica proprietate non uxores , sed potius *conjunctae conservae* , ex quibus habeant filios , appellabantur , ut notat Varro *de Re Rust. lib. I. cap. 17.* , quas proinde & Glossae reddunt *ou-*

nouellā . Quisquis ingenuus colone aut ancille que-
que . ingenua seruū aut colono se iunxerit salva in-
genuetate . discedendi licentiā non habere secundū
legem nouella de aduenis .

*secundum legem Nouellam , quisquis ⁽¹²⁾ ingenuus colonae , ancil-
laeue , aut ingenua seruo , colonove se junxerit , salva ingenui-
tate , discedendi licentiam non habere , secundum legem Novel-
lam sub titulo de Aduenis ⁽¹³⁾ .*

A D N O T A T I O N E S

γαμετὰς , & συνοίκους . Ceterum ex
veterum Inscriptionibus discimus , hoc
non ita rigide observatum fuisse , quin
contubernales *Conjugum* nomen sibi as-
sumere nefas duxerint , & quidem non
infrequenter ; sicuti & libera capita se
contubernales inscribere non dubitarunt ,
ut patet ex Inscriptione Hortorum
Matthaeiorum , quam nos in *Veteribus*
eorumdem *Monumentis To. III.* , quae
propediem edentur , post Fabrettium
vulgabimus ; licet tamen fortasse hoc
fieri potuerit , ut utraque persona li-
bera haud fuerit , sed Vir dumtaxat
ingenuus , Mulier vero ancilla exstite-
rit , ut inde conjuges appellari nequi-
verint ex *d. l. 3. Cod. Just. de incest.* ,
& *inutil. nupt.* Vid. Fabrettium *In-
script. cap. IV. pag. 316.* , & Epistolam
nostram ad Cl. Lamium in *Epheme-
ridibus Florentinis ann. 1763. n. 48.*
col. 162.

(12) In Editis : *si quis* . At Codex
noster hoc loco mendis scatet , quae
ex Editis expunximus . Heic duo si-
mul habes testimonia , quibus deterio-
ris parentis conditionem partui com-
municari animadvertis . Vide & a-
lia exempla inferius Tit. XLVI. , &
XLVIII. Nec alia desunt alibi ; nam
simile habet etiam Ulpianus *Tit. V.*
§. 8. , quin adest alterum etiam in No-

vellis Severi *Tit. II.* Tandem ante Ju-
stinianum , ipsiusque Codicem hoc
idem usuveniebat etiam in nato ex
adscriptitio , & libera muliere , quod
ipse nimirum sustulit *l. ult. Cod. de*
agricol. censit. , & *colon. lib.* , licet
tamen Cuiacius *Observation. lib. IV.*
cap. 38. ex Novella Justiniani , quam
se habere dicit ,prehenderit , Justi-
nianum ad jus antiquum rem redege-
sse , sicut & Justinus deinde redeget in
Africa per aliam Novellam , quam
ibidem Cuiacius profert , quod ipse
etiamnum in Illyrico priorem Justi-
niani Constitutionem obtinere , agno-
visset .

(13) Schultingius hoc loco adno-
tation. (5) dicit , Titulum hunc legis
Novellae *de aduenis* non inveniri in
Novellis Theodosiano Codici subjectis.
Verum Titulus hic commode occur-
rit inter Novellas Valentiniani secun-
dum Marvillii , & Ritterii editionem
num. IX. , qui sic inscribitur : *De co-
lonis vagis , vel agnatione eorum , &*
de aduenis . Vide eundem in Indice ,
quem supra protulimus , Valentinia-
nearum Novellarum ex Cod. Ottobon.
p. 101. At errorem Schultingii adverte-
rat ante Ritterius ad hanc Novellam
adnotation. (kk) .

De pactis & cessionibus hec fura ferada. TIT. XXXVIII.

SI quis maior aetate pasciscitur conditionib. pacti maneat obligatus. Si tam̄ aut potestatis suę. est. hoc est filius familias. non est. aut nullo metu aut imperio ad pacta conpelletur sed libera uoluntate. pactum iniisse cognoscitur. quod si placitorū ordinē aut tīptit excedere. aut nollit implere. ad solutionem

IDEM TITULUS

LECTIONI SUAE RESTITUTUS.

*De pactis, & cessionibus, & forma seruanda in pactis.
Titulus XXXVIII⁽¹⁾.*

SI quis maior aetate paciscitur, conditionibus pacti maneat obligatus, si tamen potestatis suae est, hoc est filius familias non est ⁽²⁾, aut nullo metu, aut imperio ad pacta venire compellitur, sed libera uoluntate pactum iniisse cognoscitur ⁽³⁾. Quod si placitorum ordinem adtemptet excedere ⁽⁴⁾, aut nolit implere,

ADNOTATIONES

(1) Qui in Codice Ottob., & in Indice Vatic. signatur Tit. XXXVIII., in Editis est XXXVII. Quae sit Rubrica in Cod. Ottob., jam uides; Quae legitur in Cod. Vatic., est: *De pactis, & transactionibus, & forma seruanda est reuulsis*. Nos ergo inquinatam lectionem utriusque Codicis ea ratione composuimus, quae concinnior uisa est. Quare hinc fit, ut Titulus hic in Codice Ottob. auspiceretur ab his uerbis: *Si quis &c.*, non autem ab iis, quae habentur in Editis: *De pactis haec forma seruanda est*, quaeque nos paululum immutata in Rubricam recepimus, nec quae sane initio Tituli recte prostabant, ut attendenti patebit. Ru-

brica uero in Editis haec est: *De pactis, & transactionibus*, quae sane respondet tit. 9. lib. 2. Cod. Theod., qui scilicet inscribitur *de pactis, & transactionibus*. At cum in Titulo hoc Papiani nullibi mentio occurrat transactionis, licet sub pacti nomine ueniat, & contra de bonorum cessione uerba fiant, potius *cessionibus* quam *transactionibus* favere studuimus.

(2) Jam supra ad Tit. XIV. adnotat. (7) ex Schultingio monuimus, Papianum Romano Juri contraria ingerere, cum filiosfamilias non obligari contendit, ut proinde crambem recoctam heic reponere, necesse non sit.

(3) Ex Editis uerbum *venire* supplevi-

lutione pene manente pactū cū emolumentī amissione tenendus est. infamie maculā sustinebit. secundū le-

re, ad solutionem poenae, manente pacto⁽⁵⁾, cum emolumentī amissione tenendus est, & infamiae maculam sustinebit, secundū

A D N O T A T I O N E S

plevimus; At ea: *sed libera &c.* nunc primum habes ex Cod. Ottob.

(4) In Editis *ordinationem* habemus; ast in Cod. nostro *ordinem* legimus. Hoc tamen procedere scias, si pactio- nes juramento fulciantur *l. ult. Cod. Theod. de pact., & transactionib.*

(5) Edita aliter habent: *ad solutionem poenae contentae pacto.* Verum nostri Codicis lectio magis arridet, cum etiam cohaereat iis, quae ex *Instrumento plenariae securitatis* mox afferemus. Notum est tamen, pacta ita fieri consuevisse, ut ex *l. 2., & ult. dict. tit.* poena inesset, seu infereretur pactorum Instrumentis, ad quam dein praestandam paciscentes se obligabant, si adversus pacta venissent, vel a fide placiti recessissent *l. ult., & 5. tit. eod.* Poenae hujusmodi occurrunt passim in omnibus venditionum, permutationum, donationum, ceterorumque contractuum monumentis. Instar omnium sit *Instrumentum plenariae securitatis* scriptum Ravennae anno Justiniani Imp. XXXVIII., & a Barnaba Brissonio primum *de Formul. lib. VI. cap. 195.*, dein a Gabriele Naudaeo Romae anno 1641., licet se illius primum Editorem false venditaverit, nec satis exactum illud exhibuerit, ut patet ex Colomesian. pag. 817., tum a Mabillonio in *Supplem. ad Rem Diplomat. cap. XII. num. 6.*, postea ab Antonio Francisco Gorio apud Joh. Bapt. Donium inter *Inscript. Antiq. Class. XIX. num. XVIII. pag. 512.*, insuper a Conradio *Parerg. II. 3., & IV. 1.*, ac tandem ab Antonio Terrassonio vulgatum inter *Veteris Jurisprudentiae*

monumenta §. III. num. LXXXIX. ad calcem Historiae Jurisprudentiae, ubi Stephanus Tutor Gratiani Pupilli actum acceptilitationis quorundam bonorum, sive *quitantiam*, ut ajunt, cum Germana peragit, & eam ab omni molestia immunem imposterum futuram spondet, ut si postea adversus eam, aut ejus heredes ipse inquirat, hanc poenam sibi statuatur: *Tunc non solum perjuri reatus incurram secundum leges, verum etiam daturum me promitto, heredesque meos tibi suprascriptae Germanae, heredibusque tuis poenae nomine ante litis ingressum auri solidos triginta, & ex suppositis omnibus rebus meis hypothecae titulo, quas habeo, habiturusve sum, manente nihilominus hanc plenariam securitatem in sua firmitate ubi ubi, & in cujuslibet judicio prolata fuerit.* Eo consilio superius singulos famigeratissimi hujusce Instrumenti Editores recensuimus, ut vel ex eorum numero pateat, quam incaute, & inopportune Josephus A. Pincius in Dissertatione, quam de Ravennatensium conditione sub Romanorum imperio conscripsit, quaeque legitur inter Specimina Societatis Litterariae Ravennatis Caesena nuper Faberii typis excusa *To. I. num. IV.*, tot, ac tantas admirationes excitet, veluti miraculum proderet, de *Apocha* cujusdam *Callicti*, ut ab ipso inscribitur, qui proinde & Civis, & Scriptor Ravennatensis (quem Ginannius, si Diis placet, in Patriorum Scriptorum Seriem adsciscat) ab eodem perperam fingitur, ac propterea Virum caritate praeditum obsecratur, qui,

legē theodosiani lib. secundus sub tit. de pactis & cessionibus. sciendū tamen quod si quis. seui & metu. quoad actū ad pacta uenisse causatur intra annū. probaturus huius. & moueat & pagat. actionē quo tempore praeterito. nullā sibi neque de vi neq. de metu. suppetere nouerit. actionē secundus constitutionē

dum legem Theodosiani libro secundo sub titulo de Pactis, & transactionibus ⁽⁶⁾. Sciendum tamen, quod si quis se vi, & metu ⁽⁷⁾ coactum ad pacta uenisse causetur, intra annum probaturus huiusmodi & moveat, & peragat actionem: quo tempore praeterito, nullam sibi neque de vi, neque de metu suppetere nouerit actionem, secundum constitutionem Gregoriani ⁽⁸⁾. De success-

A D N O T A T I O N E S

qui, quodnam sit obscuri huiusce Auctoris testimonium, ipsum edoceat. Quare nos modo hunc caritatis actum eliciendum duximus, atque idcirco Pincium interea monemus, Scaligerum *de Emendatione temporum lib. IV.*, dum *Collicti Apocham* memorat, nihil aliud designare, quam memoratum superius *Instrumentum plenariae securitatis*, quod apud recitatos Scriptores consuli poterit, quodque laudatur etiam a Cuiacio, Lipsio, Rutgerio, Salmasio, tum etiam a Francisco Ginannio nuper vita functo in ejus Dissertatione de Scirpo Ravennate, quae inter eadem Specimina est *n. V.*, ubi *pag. 146.* provocat ad hoc ipsum Instrumentum, quod papyro exscriptum adseruatur Parisiis in Regia Bibliotheca. Ceterum pro *Collicti* scribendum fuerat *Collicti*. Maffejus de hoc Instrumento loquens *lib. II. Historiae Diplomaticae p. 212.* putat, ex fide Gruteriani lapidis *pag. 1005. num. 5.* pro quod *Collicti* legendum quondam *Collicti*, idest quondam *Militis veterani*; At ei non assentitur Terrassonius loc. cit., qui *Collictum* nomen proprium hominis, id-

est mariti Germanae, cujus supra meminimus, esse putat; quod opinatur etiam Joh. Augustus Bachius apud Brissonium loc. cit. Ego quidem dispeream, si quem hominem heic video. Suspicerer potius, *Collictum*, sive *Collectum* hoc loco summam quamdam collectam protendere, praesertim cum sic legatur: *Quod collicti, seu mercedis mancipiorum*. Verum non huius loci haec sunt, ut argumentis eadem fulciri a nobis, nunc deceat. Tandem pro *Justino* Pincius *Justiniano* scripsisset & rectius, & verius; ut alia etiam menda nunc praeteream, quae ex citatis Editoribus corrigi poterunt.

(6) Provocat heic Papianus ad *l. 8. cit. superius tit.*

(7) In Editis: *quod si quisquam se metu coactum &c.* Melius Codex Otobon., qui convenit cum phrasi *l. 4. dict. tit.*, ex qua haec derivavit Papianus.

(8) Constitutio haec abest a *Cod. Gregoriano*, ut proinde in ejus locum ibidem ad *tit. II. lib. I. de pactis, & transactionib. num. XVI.* Papiani Summa apposita sit. Ibi Schultingius adnotat,

nē gregoriani . fucceffione uiuentū nec de fua nec de aliena . quēquā pacifci poffet nec huiufmodi . fcriptura nomen pacti legibus . uindicari fecundum legem gregoriani & hermogeniani ceffionis uero ita firmitatis . fubfiftere fi cuius rei p̄uidente . p̄fessione . uoluntarię . & euidens cefsio teneatur . hoc eft ut cefsionis nomine fcriptura ꝯ cuius rei cedentis . uolun-

fuccelfione uiuentium nec de fua , nec de aliena quemquam pacifci poffe ⁽⁹⁾ , *nec huiufmodi fcripturam nomen pacti legibus vindicare , fecundum legem Gregoriani , & Hermogeniani* ⁽¹⁰⁾ . Cefsionis uero ita firmitatem fubfiftere , *fi ejus rei per euidentem profeffionem uoluntaria , & euidens cefsio teneatur , hoc eft , fi cefsionis nomine fcriptura cujusbet rei cedentis uoluntaria profeffione , & sub-*

ADNOTATIONES

notat , actionem quod metus cauffa anno durare ex l. 14. §. 1. 2. ff. quod met. cauf. gest. er., & l. 4. Cod. eod. tit. ; Verum opus non eft , ut actio intra eundem annum terminetur , ut innuere Papianus hoc loco uidetur . Hodie tamen actio huiufmodi institui poteft intra quadriennium a tempore remoti impedimenti ex l. ult. Cod. de temp. in integ. rest. , quam tulit Iuftinianus .

(9) Paulo aliter in Editis : De fuccelfione uiuentium fua , uel aliena neminem pacifci poffe .

(10) Lex haec deeft nunc in Cod. Gregoriano , & pro ea ibidem legitur ad cit. tit. de pactis ꝯc. num. XVII. haec ipfa Summa Papiani , quam rurfus relatam etiam uideas in Cod. Hermogeniano tit. IV. de pact. ꝯc. Simile etiam habetur apud Anianum in Interpretatione Sententiae Paulli lib. I. tit. 1. §. 4. , ubi pactionem non ualere dicitur , *fi de bonis uiuentis aliquid pacifcatur* , ut legendum fuadet Cornelius

Van Bynkershoekius *Obferu. lib. 1. cap. 11.* in alterius corruptae lectionis emendationem . Cohærent haec fiquidem l. 29. §. 1. ff. de donation. , l. 4. Cod. Iuft. de inutil. ftipulationib. , & l. 19. , & ult. Cod. de pactis . Pacta fiquidem fuccelforia , five de alterius pacifcentis , five de tertii hereditate adquirenda inita non modo irrita , fed & bonis moribus aduerfa , quin odiofa , & plena triftiffimi , & periculofi eventus femper a Legibus Romanis habita funt , utpote quae votum captandae mortis induceret , de quo l. 11. Cod. Iuft. de tranfact. , quale illud apud Ouidium *Metamorph. lib. 1. v. 148.* , quo *filius ante diem patrios inquit in annos* , de quo multa Joh. Corafius *Mifcellan. lib. V. cap. 13.* Verum apud Germanos antiquitus nihil erat hifce pactis frequentius , quae iifdem omni periculo triftioris eventus carere uidebantur . Vid. Heineccium *Elem. Jur. Germ. lib. II. tit. 4. §. 140.* , & 146. Verum

luntarie p̄fessione & subscriptione firmitur. Quod si de vi & metu his qui cessit queri voluerit intra annum. similiter institutā pagat actionē secundū Theodosiones leges sub titulū qui legis. iuliā. bonis cedere possunt.

& subscriptione ⁽¹¹⁾ firmetur. Quod si de vi, & metu is, qui cessit, queri voluerit, intra annum similiter institutam peragat actionem, secundum Theodosiani legem sub titulo Qui lege Julia bonis cedere possunt ⁽¹²⁾.

ADNOTATIONES

Verum deinde in *Capitularib. lib. VII. cap. 328.* abolita sunt ad tramites *l. 2. Cod. Theod. de famil. ercisc.*

(11) Licet hoc loco corrupta sit multimode lectio nostri Codicis, tamen ex eo adscivimus vocem *subscriptione*, quae abest ab Editis, Gothofredius ad *l. 2. Cod. Theod. qui bonis ex lege Julia cedere possunt lib. 4. tit. 20.* putat, Papianum ex praefatae legis sententia scripturam pro cessione bonorum exigere; sed eidem obluctatur Schultingius, qui Papianum hoc aliunde, quam ex Jure Romano attulisse existimat, ut ejus mos est interdum; cum sane Jus Romanum scripturam non postulet, sed satis habeat, si vo-

luntas bene declarata sit, ut patet ex *l. ult. ff. de cession. bonor.*, & ex *l. 2. Cod. Theod. cit. tit.*, quod etiam animadvertit JConsultus aetate sua Clariss. Matthaeus Brunus Ariminensis Popularis noster in *Tractatu de Cessione Bonorum Quaest. VI. prin. num. 2.*, ad quem etiam Gothofredius provocat cit. loc.

(12) Lex, quae hoc constituat, intercidit, ut Gothofredius, & Schultingius adnotarunt. Justinianus *Novella CXXXIV.* beneficium hujuscemodi concessit iis debitoribus, quibus ἀνδρῶν cessionis creditores βιάσας, & cruciatus metu ingessissent per Judicis auctoritatem.

De terminis transgressis & eulsis TIT. XXXVIII.

QUicūque terminus aut limites aut arboris. terminalis q. decausas accipiunt scelerata p̄sumptione. euellere. aut abscedere. & signa in p̄ssa. eradere forte

IDEM TITULUS

LECTIONI SUAE RESTITUTUS.

De Terminis transgressis, & evulsis.

Titulus XXXVIII. (1)

QUicumque terminos (2), aut limites, aut arbores terminales, quae decurias (3) accipiunt, scelerata (4) praesumptione euellere, aut abscindere, & signa impressa eradicare

A D N O T A T I O N E S

(1) Titulus hic in Editis est XXXVIII., qui in Cod. Ottob., & in Indice Vatic. est XXXVIII.

(2) Nemo est, qui ignoret, apud veteres Romanos Terminum fuisse Deum, cuius cultum Numa instituit, ut narrat Dionysius Halicarnas. *Antiq. Rom. lib. II. cap. 76.* Fingebant eum barbara facie, ἀκῶλον, manibus, pedibusque truncum, ac solo capite praeditum. Nonnumquam ut solum stipitem,

vel lapidem quadratum efformabant. Ipse finibus regundis maxime praeerat, & ab eodem dicti *termini*, & lapides, arboresque *terminales*. Antiquitus quidem apparet, terminos huiusmodi fuisse praegrandes lapides, & plusquam molares, ne transferri possent. Constat hoc ex Homero *Iliad. Φ. v. 403.*, qui sic Minervam irruentem in Martem describit:

Ἡ δ' ἀναχασσαμένη, λίθον ἔλετο χειρὶ παχείῃ
Κείμενον ἐν πεδίῳ, μέλανα τρηχύντε μέγαντε,
Τὸν ῥ' ἀνδρες πρότεροι θέσαν ἔμμεναι οὖρον ἀρούρης,
Τῷ βάλε θυῶσαν Ἄρηα κατ' αὐχένα, λῦσε δὲ γῦια.
*Abstitit illa, simul vulsum, dextraque molarem
Nigrum asprum ingentem (campo qui forte jacebat,
Limes agro, ut positus litem dispesceret arvis)
Vi jaculans, Marti cervicem, & genua resolvit.*

Hinc ex Homero Virgilius *Aeneid. lib. XII. v. 896.* Turnum arrepto terminali faxo, grandiore illo quidem, quam a duodecim viris gestaretur, irrumpentem in hostem inducit. Haec ante nos adnotaverat ὁ πᾶν Alexius Symma-

chus Mazochius in *Tomo II. Spicilegii Biblici*, qui Neapoli hoc anno prodiit, ad *cap. XIX. Deuteronom. v. 14.* Dein vero lapidum moles imminuta est, cum quod pondere, ac magnitudine obtinebatur antiquitus, mox religione,

forte temptauerit . conuinctus in eodem loco ubi termini fuerunt uite terminū sub incendio socia-
tur ; Si nouus quicūque terminus occulte . posuerint .
pena

*dicare tentauerit , conuictus in eodem loco , ubi termini ⁽⁵⁾ fue-
rint , vitae terminum sub incendio sortiat . Si novos quicum-
que ⁽⁶⁾ terminos occulte posuerit , poena falsarii teneatur , se-
cundum*

A D N O T A T I O N E S

ne , & poenis , quas in terminorum violatores leges statuerunt (ut adno-
tation. (7) patebit) facile adipisci con-
sueverit . Hinc postea etiam stipites ,

Termine , siue lapis , siue es defossus in agris

Stipes , ab antiquis tu quoque numen habes .

De arboribus testis est Paullus *Sententiar. lib. V. tit. 22. §. 2.* , Papianus hoc loco , & Theodericus Rex Gothorum in suo *Edicto* §. CIV. , tum Leges Bajuvariorum , & Langobardorum , ubi de Terminis . De palis fidem facit vetus Inscriptio ad radices Soractis inventa , quam post Fabrettium *cap. III. n. 533. pag. 211.* refert in Monumentis antiquae Capenae

arbores , pali , ceteraque huiusmodi pro terminis poni mos invaluit . De Stipite quidem constat ex Ouidio *lib. II. Fast. v. 641* :

pag. 23. Vir editis Libris Cl. Petrus Aloysius Galletti Monachus Casinensis , in qua haec habentur : ET . IV-
GERA . AGRI . C V T V L E N I A N I .
P . M . I I I I . I T A . V T I . D E P A L A -
T V M . E S T . Exstat & apud Fabret-
tium *cit. cap. num. 671. pag. 245.* In-
scriptio , quae hoc idem testatur :

HI. TERMINI. XIX. POSITI. SVNT
AB. SCRIBONIANO. ET. PISONE. FRVGI
EX. DEPALATIONE. T. FLAVI. VESPASIANI
ARBITRI

Quare hisce locis *depalare* idem est , ac *palos* pro terminis ponere , quod Frontinus *delimitare* dixisset . Figuras , & nomina terminorum , siue limitum vide apud Wilhelum Goesium *Script. Rei Agrariae* , & apud Muratorium in *Antiquit. Med. Aevi Dissert. XLIV. col. 983. , & seqq.*

(3) Heic Codex noster corruptus est . Cuiacius in Edit. Lugd. C I C I O L X V I . scripsit *decureas* , quemadmodum expref-
sit Schultingius . Editio vero Parisina habet *decusas* . Verum Cuiacius ipse in Epistola Dedicatoria *Cod. Theod.* testa-
tur , se *decurias* debuisse corrigere , quod ita dilucide scriptum reperisset in Legibus Gothorum , Insuper in Le-
gibus Visigothorum *lib. VIII. tit. VI.*

l. 1. habemus *decurias* , quae vocantur *characteres* , tum rursus *lib. X. tit. III. cap. 3.* eadem vox occurrit . Leges Bajuvariorum quin etiam ad *tit. II. cap. 3. §. 1.* ita emendandae sunt , expun-
cta voce *decureas* . Decuria sane est nota X. , qua decas designatur . Ve-
tus siquidem Auctor de limitibus in-
ter Scriptores *Rei Agrariae* ita habet :
*X. si in termino inuenies , quadrifinium
exponit .* Consule Du Fresneium in *Glos-
sario* .

(4) Male in Editis *celebrata* pro *scelerata* , ut est in Cod. Ottobon. In-
nuitur enim piaculum grande , quo
irretiebantur limitum violatores .

(5) Edita habent *testimonia* , quae
pro terminis intelligenda monet Schul-
tin-

pena falsari iteneatur. secund^a sententia pauli. Si vero terminis limitibus arboribus . transgressis . vicini agri . iura pervadendo timerasse cūvincitur . si intra XXX annus . quicūque pulsantes existunt . con-

cundum Sententiam Paulli⁽⁷⁾ . Si vero terminis , limitibus , arboribusque transgressis , vicini agri iura pervadendo timerasse cōvincitur⁽⁸⁾ , si intra triginta annos , quicumque pulsantes existunt ,

A D N O T A T I O N E S

tingius . Verum Codex noster expresse habet *termini* .

(6) Vox haec *quicumque* abest ab Editis , quam nunc habes ex Cod. Otobon.

(7) Quod de novis terminis clam positis hoc loco cavetur , desideratur nunc in *Sententiis* Paulli ; Ceterum *lib. V. tit. 22. §. 2.* statuitur poena metalli in servos , operis publici in humiliores , relegationis cum amissione tertiae partis bonorum in honestiores , qui terminos effodissent , exarassent , vel evertissent , quae sane poenae mitiores sunt ea , quam Papianus heic constituit . Leviores etiam sunt , quae habentur in *Collatione Mosaicarum* , & *Romanarum Legum tit. XIII.* , quaeque prostant in *Digestorum lib. 47. tit. 21. l. 1. , 2. , & 3.* , quibus criminaliter agi potest ad poenam extraordinariam , & arbitrariam , quae in humilioribus est castigatio , vel damnatio ad opus publicum , in honestioribus relegatio ; Civiliter vero ex lege agraria Caii Caesaris quilibet ex populo agit adversus eos , qui , submotis agrorum terminis , dominia privatorum confundunt , finesque obscurant , ad poenam L. aureorum in singulos terminos motos *l. 3. ff. eod.* Ceterum in servos Numa poenam exacerbavit , adjecto ultimo supplicio , nisi dominus , multa in se suscepta , servum suum , qui terminum exara-

verat , aut ejecerat , liberasset . Numa vero antiquitus eos , qui terminum exarassent , cum bobus sacros , ac detestabiles esse , jusserat , quod lapides hujusmodi viderentur ipsius Termini , verendi quidem Numinis , ut ipse Romanis persuaserat , simulacra , quae proinde terminalibus coronabant , ut tradit Dionysius Halicarnas. *Antiq. Roman. lib. II. cap. 76.* , & Festus *voc. termino* . Nunc ad Leges Barbarorum ; Apud Viso-gothos ingenuus , qui studio pervadendi limites complanaverat , aut terminos fixos ausus fuerat evellere , per singula signa , vel notas XX. solidos ei , cui fraudem fecerat , inferre cogebatur , servus per singula signa L. flagella suscipiebat , ut patet ex *lib. X. tit. 3. §. 2.* Ostrogothi vero , ut prodit Editum Theoderici §. 104. , servos talis criminis reos capitis damnabant , dominosque , qui eis hoc mandatum dederant , dimidia bonorum parte privabant . Bajuvarii a Viso-gothis parum recedentes ingenuum per singula signa everfa XXVI. solidos componere adigebant , ut patet ex *Lege Bajuvar. tit. XI. cap. I. §. 1. , & 2.* , tum *cap. II.* Langobardi tandem , ut eorum Leges produnt *lib. I. tit. 26. §. 1. , & seq.* , ingenuos in LXXX. solidos ex uno semisse Regi , ex altero agri domino solvendos , servos vero capitis damnabant , nisi pro vita redimenda XL. solidos intulissent . Vide Heineccium *Element. Ju-*

& conuincerint : sibi fuisse p̄uasū a conuictis duplū terre spatium quod p̄uaserant cū fructu solutione restituant hoc secundā legem nouellā .

stunt , conuincerint , sibi fuisse pervasum , conuictus duplum terrae spatium , quod pervaserat , cum fructus solutione restituat ⁽⁹⁾ ; Et hoc secundum legem Novellam ⁽¹⁰⁾ .

ADNOTATIONES

ris German. lib. II. tit. 29. §. 336. , & seqq. , ubi ad hanc rem plura traduntur.

(8) In Editis dumtaxat legitur : *jurā pervasisse conuincitur* . Pleniora habet Codex Ottob.

(9) Paulo aliter haec prosequuntur in Editis : *si intra XXX. annos pulsatus existat , duplum terrae spatium , quam pervaserat , cum fructus solutione restituat* . Licet haec in Ottobon. Cod. aliquo mendo teneantur , tamen rectae lectioni restituta longe integriora videri poterunt .

(10) Nulla alia nunc lex adest ,

quae hoc caveat , quam *l. 2. Cod. Theod. fin. regundor.* , quae est Constantini M. , quamque Justinianus in Codicem suarum Legum adscivit *l. 4. tit. eod.* Dein vero Valentinianus II. *l. 3. Cod. Theod. unde vi* omnes alienarum rerum immobilium invasores rei amissione , & aestimationis solutione multavit . Haec lex quoque est *3. Cod. Just. tit. eod.* , & ad eam provocat Valentinianus III. Novella I. *de Invasoribus tit.* inter Theod. Novellas XVIII. , quam postea Novella II. *d. tit.* revocavit .

Sine censū uel reliquis comparare nihil posse. Tit. XL.

OMnes agnoscant agros. se comparare n̄ posse si eorū censū non statim conpossessione ingressi fuerint suscepserint dissoluendū. quod si p̄batura uinditionis tempore solute tributi reliquas imp̄tur exsoluat & tributū. p̄senti deligatione suscipiat. quod si factū non fuerit & uinditur & imp̄tur penā

IDEM TITULUS

LECTIONI SUAE RESTITUTUS.

Sine censu, vel reliquis comparari nihil posse.

Titulus XL ⁽¹⁾.

OMnes agnoscant, agros se comparare non posse, si eorum censum non statim, cum possessionem ingressi fuerint, suscepserint dissolvendum ⁽²⁾. Quod si probatur, a venditionis tempore soluti tributi reliqua ⁽³⁾ emptor exsoluat, & tributum praesenti delegatione ⁽⁴⁾ suscipiat. Quod si factum non fuerit, & vendi-

ADNOTATIONES

(1) Titulus hic in Cod. Ottob., & in Indice Vatic. prostat sub n. XL., qui in Editis gerit n. XXXIX.

(2) Paulo aliter in Editis: Agros comparari non posse, nisi eis censum statutum, qui possessionem ingressi fuerint, suscepserint dissolvendum. Accuratior sane Ottob. Codicis lectio, licet utraque eodem recidat. Respondent haec iis, quae prostant in Tit. Codd. Theod., & Just. sin. cens., vel reliq. comparar. non poss.

(3) De Reliquis jam fusc egimus ad Novellam IV. anecdotam adnotation. (1).

(4) Delegatio est descriptio, qua exigendarum annonarum, & tributorum modus continetur. Dicitur & delegatoria, cujus mentio occurrit in Cod. Theod. l. 1. de annon., l. 8. de extraord., l. un. ne conlat. per logograph., & alibi. Suidas: Δηληγατίων κατὰ Ρωμαίων, ἢ ἐκταγὴ τοῦ σιτοπομπείου, καὶ ἢ ἀννωνῶν μετακομιδῇ. Delegatio apud Romanos vocatur procuratio rei frumentariae, & annonae transportatio. Consule Du Fresneium in Glossario, & Gothofredium in Commentar. ad l. 22. de erogat. mil. annon.

penā leges que de hoc titulū. theudofiani conten-
tur suscipiat.

*venditor, & emptor poenam legis, quae sub Titulo in Theo-
dosiano continetur, suscipiat* ⁽⁵⁾.

A D N O T A T I O N E S

(5) Edita non omnino conveniunt cum Cod. Ottob., quae sic habent: *Quod si factum non fuerit, venditor etiam poenam legis, quae de hoc in Theodosiano continetur, excipiat*. Verum accuratior aliqua saltem ex parte est lectio Ottob. Codicis, quandoquidem haec plenius respondere videtur l. 2. Cod. Theod. de contrahend. emption., quae emptorem, & venditorem (quorum unumquemque exprimit Codex

Ottob., fecus ac Edita, quae solum venditorem memorant) simul comprehendit, ut emptor scilicet, rescissa venditione, pretium amittat, venditor fundum, ac fisci viribus cedat utrumque. Ast in Justin. Codicem haec recepta non sunt; Pactio tamen irrita efficitur l. 2. & seqq. Cod. Theod. sine cens. &c., & l. 1., 2., & 3. Cod. Just. tit. eod.

De iure postliminii.

TIT. XLI.

SI quis servus post captiuitatem. redierit ad ius dñi reuertatur & si ingenuus redigerit iura libertatis. integra se nouerit. recepisse nec eo tēpo-
re

IDEM TITULUS

LECTIONI SUAE RESTITUTUS.

De Jure postliminii.

Titulus XLI ⁽¹⁾.

SI quis servus post captiuitatem redierit, ad ius domini reuertatur ⁽²⁾, & si ingenuus redierit, iura libertatis integra se nouerit recepisse; nec ea tempora ei ad quamcumque caus-

A D N O T A T I O N E S

(1) Edita habent hunc Titulum n. XL., quem Codex Ottob., & Index Vatic. sub num. XLI. praeseferunt.

(2) Nemo est, qui nesciat, captivos in servitutem redactos omnia iura amisisse, quae dein remedio Legis

re ei ad quācūque. causā obesse. quibus in regione alia . captiuitate detentus est.

causam obesse , quibus in regione alia captiuitate detentus est ⁽³⁾ .

ADNOTATIONES

gis Corneliae, & Jure postliminii restituta sunt, soluta captiuitate; quandoquidem Lege Cornelia fingebantur in Civitate decessisse, qui captivi apud hostes decesserant, ut constat ex l. 18. ff. de captiv., & postlim., & ex l. 12. ff. qui testam. fac. poss., tum Jure postliminii ii, qui capti fuerant, postquam reversi fuissent, numquam in captiuitate, sed semper in Civitate fuisse, censebantur, ut patet ex l. 16. ff. eod. tit. Scaevola quidem, ut testatur Cicero in *Topicis cap. VIII.*, Justinianus *Instit. quib. mod. jus patr. potestat. solvit.*, & ceteri omnes Grammatici censuerunt, *postliminium* a limitibus imperii vocatum fuisse, quod captivi eodem limine reverterentur, quo amissi

fuerant. At Plutarchus contra in *Quaest. Roman. quaest. IV.* notat morem Romanorum, quo non per limina, sed post limina, hoc est ex superiore parte aedium reduces in domum recipiebantur, ut proinde *post limen accedere* aequè dici potuerit, ac post principia stare, quod fane ridet Carolus Ferd. Hommelius in festiva Oratione *de Jure Arlequinizante* edita Byruthi ann. 1761. p. 18. Verum ad rem nostram heic notandum, l. 19. §. ult. ff. de captiv.; & postlim. ea contineri, quae hoc loco de servis commode caventur.

(3) Quae heic pro ingenuis statuuntur, vide l. 5. §. 1., l. 22. §. 1. ff. tit. eod., & §. 5. *Instit. quid. mod. jus patr. potestat. solvit.*

Ne in sua causa quis iudicet.

TIT. XLII.

Theodosiani lege euidenter exprimitur . in sua causa neminē neque testimoniū dicere posse neque sententiā promulgare.

IDEM TITULUS
LECTIONI SUAE RESTITUTUS.

Ne in sua causa quis iudicet.

Titulus XLII ⁽¹⁾.

Theodosiani lege ⁽²⁾ euidenter exprimitur , in sua causa neminem neque testimonium dicere posse , neque sententiam promulgare .

A D N O T A T I O N E S

(1) Edita habent hunc Titulum, n. XLI., quem Codex Ottob., & Index Vatic. exhibent num. XLII. Rubrica paullo aliter quoque circumfertur in Editis: *Ne quis in sua causa iudicet* ; Uterque tamen Codex noster eadem lectione donatur , quae Codici Theod. magis cohaeret .

(2) Brevissimus hic Titulus alia fere lectione in Editis concipitur : *Theodosii lege euidenter exprimitur , in*

sua causa neminem ius dicere , neque sententiam pronuntiare posse . Provocat heic Papianus ad *l. unic. Cod. Theod. ne in sua caus. quis iudic.* , cuius pars derivata est in *l. unic. Cod. Just. ne quis in sua caus. iudic.* , vel *ius sibi dic.* , quae lex tamen auctores habet Impp. Valentem, Gratianum , & Valentinianum , ut proinde male Edita hoc loco habeant *Theodosii lege &c. pro Theodosiani* (nempe Codicis) *lege &c.* , ut passim in hoc Responso.

Ut nemo potentiorū nomina in lite; preten-
dat. aut titulus p̄diis. suis adfligat. TIT. XLIII.

L Egali sanctione constat ex p̄sū nemene ad inlu-
dendū. pulsantē & deferendum. iusticiā. po-
tentū. quorūcūque p̄sonas. in litē posse p̄tende-
re nec titulus p̄diis suis. adfigere. ut pulsantē aut ter-
reat aut ab actione competentī excludat.

IDEM TITULUS

LECTIONI SUAE RESTITUTUS.

*Ut nemo potentiorum nomina in lite praetendat,
aut titulos praediis suis adfigat.*

Titulus XLIII ⁽¹⁾.

L Egali sanctione ⁽²⁾ constat expressum, neminem ad inlu-
dum pulsantem, & differendam justitiam, potentum quo-
rumcumque personas in lite posse praetendere, nec titulos prae-
diis suis adfigere, ut pulsantem aut terreat, aut ab actione
competenti excludat.

ADNOTATIONES

(1) Titulus hic in Editis est XLII., qui in Cod. Ottob., & in Indice Vatic. signatur *num. XLIII.* Rubrica quoque in Editis parumper differt, ubi pro *in lite* legitur *inlicite*. Ottob. Codici consonus est Vaticanus, ejus lectionem, licet aliquo mendo detentam juvat proferre: *Ut nemo potentiorum nomina in lite pretendat uel titulis praediis adfligat.*

(2) Provocat heic Papianus ad *l.un. Cod. Theod., & Just. de his, qui potentior. nomin. &c.*, quod etiam videre est in Novella Valentiniani inter Theodosianas XXIII. Hinc patet, moris fuisse

se antiquitus, privatos, ut se praediorum dominos proderent, titulum ex proprio nomine fundis suis indere, cujus rei exemplum habes in allata superius Inscriptione ad Tit. XXXIX. adnotation. (7), ubi mentio habetur AGRI CVTVLENIANI, forte Cutulenii cujusdam, ut sexcenta alia nunc missa faciamus. Nec hoc vetitum fuit; at illicitum sane fuit Principum, aut aliorum potentiorum titulos fundis adponere, quibus injustam possessionem quis fraude retineret, aut terrorem adversario sua repetenti ingereret.

De liberale causa uel de operis . libertorum .
TIT. XLIII.

SI quis intraginta annus . sub infecundetates spectante uacante in seruitute uocare uoluerit . non-
umquam apud iudicis . statum est pulset ubi se uictus fue-
rit

IDEM TITULUS

LECTIONI SUAE RESTITUTUS.

De Liberali causa , uel de operis Libertorum .

Titulus XLIII ⁽¹⁾ .

SI quis intra triginta annos ⁽²⁾ sub ingenuitatis specie
vagantem in seruitutem revocare uoluerit , non aliter , quam
apud Iudicem statum ejus pulset ⁽³⁾ , ubi si convictus fuerit ⁽⁴⁾ ,
tot

ADNOTATIONES

(1) Quem Codex Ottob. , & Index Vatic. habent num. XLIV. , in Editis prostat Titulus num. XLIII. At Rubrica in Vatic. non omnino accurata legitur .

(2) Vidimus etiam superius ad Tit. XXXI. , Papianum XXX. annorum praescriptionem pro fugitivis servis , qui a dominis ante hujus temporis lapsum persequi poterant , statuisset , quod cohaeret etiam Glossae ad l. 1. Cod. Just. de long. tempor. praescript. , quae pro libertat. , & non advers. libertat. opponit. Cuiacius quidem dubitat , num ad XL. annos praescriptio haec sit producenda ob l. 4. Cod. Just. de praescription. XXX. , uel XL. ann. , qua in lege tamen nihil de servis cavetur .

(3) Quod status hominis , qui servus praesumebatur , pulsandus fuerit ante Iudicem , docet Iudicium quoddam Libertatis pro Presbytero , ac duabus feminis , quod anno 1159. Arimini in Ecclesia Sancti Johannis da

Foro celebratum fuit a Bono Zenone Iudice , cujus autographum exstabat in Tabulario Monasterii Sancti Juliani , nunc vero in instructissima Gambalunga Bibliotheca ejusdem Civitatis adservatur . Edidit hanc Chartam Vir Cl. alias laudatus Josephus Garampius in ejus Dissertatione de Nummo argenteo Benedicti III. cap. II. §. IX. adnotat. (b) pag. 49. , quae cum in nonnullis discrepet ab ejusdem exemplari , quod ad nos jam miserat praestantissimus Praeceptor noster Janus Plan- cus , tum etiam ab eo , quod postea accepimus a Bernardino Brunellio eidem Bibliothecae Praefecto , Viro insigni eruditione , & antiquis moribus conspicuo , qui id ipsum ad autographi fidem naviter expressum nobis confirmat , rursus hoc loco afferendam hanc ipsam Chartam censuimus , & quidem eo accuratius , quo per typographicas formas citra figlorum usum licebit .

rit tota mancipia dabit quanta . in seruitutem repetebat . illi uero pulsato t̄cio deberi iudicia & si uolun-

tot alia mancipia dabit , quanta in seruitutem repetebat . Illi vero pulsato tertio debentur iudicia ⁽⁵⁾ , & si voluntarius adser-

tor

ADNOTATIONES

In die veneris qui fuit quintus intrante mense iunii . Guarzentus iuravit ad sancta dei evangelia se dicturum totam veritatem , & tacere falsitatem de lite que erat inter bovetum , & ejus fratrem filios quondam marini : nec non inter presbiterum ottonem , & gislam consorem & musiam quando interrogabitur a bono zenone iudice in quo fuit posita predicta lis de statu libertatis . Qui guarzentus per districtum sacramenti interrogatus a bono zenone iudice dixit . Ego vidi vendrosam que fuit uxor milonis rape que fuit mater uberti & fuit libera mulier . fuit & de domo del capa liberi homines & ex ea domo exiit . & vidi etiam alsiam que fuit mater presbiteri ottonis & gisle & martine & erat libera mulier . & fuit uxor uberti rape . & exiit de domo presbiteri zenonis de licco liberi homines . & vidi predictas duas mulieres stantes pro liberis & recordor eas personas stantes pro liberis . plus est quam quinquaginta annis .

Item zena similiter iurata & interrogata dixit idem quod guarzentus scilicet hec dicit quod plus est quadraginta annis quod hoc recordatur & dixit quod non vidit istam presbiterum ottonem nec gislam neque martinam . servire marino neque rusticello per famulitatem . ubertum tamen audiui dici quod servivit eis .

Item doso iuratus & interrogatus dixit . Ego vidi matrem uberti , & matrem presbiteri ottonis & gisle , & martinæ que fuerunt libere mulieres . vendrosa vero fuit de domo rape & zena fuit de domo presbiteri zenonis de licco liberi

homines & mater vendrose nominabatur alsia & hoc recordor plus est quinquaginta annis . has predictas tres personas presbiter otto & gisla & martina non vidi servire per famulitatem . ubertum autem audiui dici quod servivit . Item martinus de vendroso similiter iuratus & interrogatus dixit idem quod doso & hoc recordatur plus est quadraginta annis . Item predicto die veneris casotus in presentia arduini de advocato & goizonis & boni zenonis iudicis predictæ litis & aliorum iuravit ad sancta dei evangelia se non pretermisurum utilia & necessaria de predicta lite . & in hoc tantum negotio & curatorio nomine hoc fecit pro filiis quondam marini .

Item sequenti die sabbati . in presentia arduini de advocato & goizonis iudices & giuzardi del paulino . bernardini del capa . Johannis fulconis , benfati calzarerii . turisendini . zenonis de benfato . conradi calzarerii in eorum presentia bonus zeno malgrassus iudex hujus negotii & ordinarius iudex & imperatoris dixit per illas rationes quas auditas habeo ab utraque parte de lite que erat inter bovetum & compagnonem nec non inter presbiterum ottonem & gislam & martinam sive musiam . de statu libertatis scilicet . absolvo has tres personas ab hac lite & a petitione famulitatis quam eis faciebat bovetus & ejus frater & pronuntio has personas liberas esse . anno domini mill. C. L. nono in isto (lege suprascripto) die . indic. septima actum in ecclesia Sancti Johannis da foro .

✠ E. Gobertus not. sacri palatii interfui & scripsi .

Vide inferius adnotationem (6) .

uoluntarius adsertor. aut defensor ingenuetatis. inuenire non potuerit a iudici pede integra & moribus idoneus. deputetur. hii si uero qui de seruitutē in libertatem aut ingenuetate reclamare tīptaauerint. ista beneficia denegantur. sed dicti in foro statuuntur ut qui eos. defendere uoluerit. habeat liberam

tor ⁽⁶⁾, aut defensor ingenuitatis inueniri non potuerit, a Iudice fide integra, & moribus idoneus deputetur. Iis uero, qui de seruitute in libertinitatem, aut ingenuitatem reclamare tētauerint ⁽⁷⁾, ista beneficia denegantur; sed uincti in foro statuuntur, ut qui eos defendere uoluerit, habeat liberam potestatem.

A D N O T A T I O N E S

(4) *Conuictus fuerit* idem est, ac caussa ceciderit, aut succubuerit. Desumpsit hoc Papianus ex l. 1. Cod. Theod. de liberali caussa, ad quam inferius provocat.

(5) Edita aliter: *Ille uero pulsatus tertio debet adire iudicia*. Ceterum nihil huiusmodi cavetur memorata l. 1.,

*Affertor uenias, satisque praestes,
Et cum se dominum uocabit ille,
Dicas esse meos, manuque missos.
Hoc si terque, quaterque clamitaris,
Impones plagiaro pudorem.*

Verum Schultingius ad *Sentent. Paulli lib. V. tit. I. §. 5. adnotat.* (19) obiicit Cuiacio, recitata Martialis carmina tamquam suprascriptae legi consona temere usurpasse, quod illic, quod fit, etiam uno, eodemque actu, & tempore, potuerit fieri, & saepius clamari. Verum, quo vadimonio id nobis Schultingius asserit, quin, quod a Martiale innuitur, diverso, non uno tantum iudiciorum tempore peragi quoque potuerit? Par utrobique asserendi, & inficiandi ratio, ut propterea Cuiacius non extra rem eadem carmina protulisse videatur. Verum rei-

ut advertit Schultingius. Ast forte heic statuit Papianus, victo assertore, iterum, ac tertio liberalem caussam agi posse, ut patet ex l. 1. Cod. Just. de *assertion. tollend.* Hinc *secunda assertio* apud Quintilianum *lib. V. cap. 2.* Pertinent huc etiam Martialis carmina *lib. 1. epig. 53:*

teratio caussae liberalis dein abrogata fuit *cit. l. 1. Cod. de assertion. tollend.*

(6) Jam l. 1. Cod. Theod. de *liberal. causs.* cautum erat, neminem, nisi dato assertore, de libertate litigare posse, ne servus adversus dominum forte consisteret. Cuiacius in *Paratil. ad d. tit. de assertion. tollend.* discrimen statuit inter assertorem, & procuratorem. Assertor siquidem, de quo nos nunc dumtaxat loquimur, erat vindex, & tutor quodammodo alienae libertatis. In Iudicio autem superius allato Iudicis Ariminensis pro libertate Presbyteri, & duarum mulierum appa-

beram potestatem quā nec sic defensorē inuenire potuerint . in seruitutē a dño retragantur hoc . secundū legē theodosiani . quē de liberali causa lata est . , Egentē patronū libertus pascere conpellantur hoc secundū lege gregoriani . de operis libertorū latini taliter intellegi non possunt , nec aliter faciendi s̄ si inter amicus . pronunciante dño . ad conuiuiū euocantur . Ita ut illis amici . qui ibidem conueniunt . Sic dñs testetur eū causa cūlate latinitatis

tem . Quod si nec sic ⁽⁸⁾ defensorem inuenire potuerint , in seruitutem a domino retrahuntur ; hoc secundum legem Theodosiani , quae de Liberali causa lata est ⁽⁹⁾ . Egentem patronum libertus pascere ⁽¹⁰⁾ compellitur ; hoc secundum legem Gregoriani de Operis libertorum ⁽¹¹⁾ . Latini aliter intelligi non possunt , nec aliter faciendi ⁽¹²⁾ sunt , quam si inter amicos , pronuntiante domino , ad convivium evocentur , ita ut illis amicis , qui ibidem ⁽¹³⁾ conveniunt , sic dominus testetur , eum causa con-

latae

A D N O T A T I O N E S

apparent dumtaxat quatuor testes , qui eos liberos affirmant , & Iudex , qui de ipsorum libertate pronunciat ; & , quod mirum est , deest quoque Procurator , qui pulsatorum rationes exponat , cum contra adsit *Casotus* quidam , qui iura tuetur adversariorum ; nisi forte & Assertor , & Procurator eorum , quibus de statu libertatis mota lis fuerat , censeri debeant *Arduinus de Advocato* , & *Goizo* , quorum tantum praesentia ibidem innuitur .

(7) In Editis minus concinne : *revocare tentaverint* . Verum haec ignorat Romana Nemesis .

(8) In Cod. Ottob. habetur particula *sic* , nec quidem otiosa , quae desideratur in Editis .

(9) Lex haec memorata jam est superius a nobis adnotat. (4) , & (6) .

(10) Edita habent *alere* , quod idem est .

(11) Lex haec abest nunc a Cod. Gregoriano , licet Schultingius *lib. VI.* post *tit. 19.* hanc ipsam Papiani Summam , servato ordine Justiniani Codicis , collocaverit , posthabita interim Genevensi Editione , quae hanc *de Operis Libertorum* , & sequentem *de Bonis Libertorum* Summam ex Papiani Responso Titulo *de Patria potestate* subiecit , & hanc illi praeposuit . Similia vero caventur etiam *l. 5. §. 18. , l. ult. ff. de agnoscend. , vel alend. liber. , & l. 1. Cod. Just. de oper. libertor.*

(12) In Editis forte minus recte : *intelligendi sunt* .

tis ad suū conuiuiū adhiberi. quod si ut habit paupertas. cū quocūque seruus manducauerit. non aut latinitatis sed paupertatis. propter solatiū praedictiū dñs. ejusque heredibus. ex conuiuiū adferre non possit.

latae ⁽¹⁴⁾ *latinitatis ad suum convivium adhiberi. Quod si, ut habet paupertas, cum quocumque servus manducaverit, non causa latinitatis, sed paupertatis propter solatium, praedictum domino, ejusque heredibus* ⁽¹⁵⁾ *ex convivio adferri non poterit.*

ADNOTATIONES

(13) Item Edita minus plene: *ubi conveniunt.*

(14) Vox haec *conlatae* desideratur in Editis. Ceterum heic juvat advertere, praeter convivii ritum latinitatem a dominis conferri aliis etiam rationibus consuevisse, scilicet aut per epistolam, aut inter amicos, quod monuit Cajus *Institut. lib. I. tit. 1. §. 2.* Manumissionis per convivii solemnitatem exemplum habetur apud Theodorum Prodromum *lib. VIII. Amor. Rhodanthes, & Dosiclis*, ubi Stala Rhodanthi libertatem in convivio largitur, ut ibidem advertit etiam Gualminius in *Notar. suarum cap. XIX.* Athenaeus quin etiam *lib. XIV. cap. 10.* describit Peloriorum festum apud Thesfalos, quo vincti solvebantur, ac famuli dominorum mensae maxima cum libertate accumbebant.

(15) Edita habent *heredibusque*. Quare hinc patet, minime sat fuisse olim, servum accubuisse ad domini mensam, ac simul cum eo commedis, ut latinitatem consequeretur, sed insuper necessarium fuisse, ut dominus, se illum expresse elargiendae latinitatis gratia ad convivium accivisse profiteretur. Id sane innuit etiam Theophilus *Inst. lib. I. tit. 5.*, dum ait: *Per mensam, ὅτε συνεστιαθῆναι ἐπὶ ἐλευθερίας δόσα προσέταττον τῷ οἰκέτῃ, cum libertatis dandae gratia servum convivio adhibebant.* Poterant siquidem servi subselliis prope lectos mensarum federe, quae servis, ac vilioribus hominibus assignari consueverant, ut ex multis Terentii Comoediarum locis patescit, nec proinde libertatis donationem hujusmodi confessio, aut accubitus ad mensam inferre poterat.

De testamentis.

TIT. XLV.

Testamenta si *p*olo graffa manu fiant *p*bata manus ueritatis . sine testibus integrā capiunt . firmitatē si uero testis adhibentur . ante quos testatur uel suscribat uel suū testamētū offerat . subscribendū cyues romani . testis adi-

IDEM TITULUS
LECTIONI SUAE RESTITUTUS.

De Testamentis .

Titulus XLV ⁽¹⁾ .

Testamenta si *holographa* manu fiant ⁽²⁾ , probata manu , ueritatis sine testibus integram capiunt firmitatem . Si uero testes adhibeantur , ante quos testator uel subscribat , uel suum testamentum offerat subscribendum ⁽³⁾ , Cives Romani testes adhibendi

A D N O T A T I O N E S

(1) Titulus , qui in Cod. Ottob. , & in Indice Vatic. est XLV. , in Editis est XLIV.

(2) Testamentum holographum Perpetui Episcopi Turonensis conditum Kal. Maiis post Consulatum Leonis minoris Augusti , idest ann. 475. secundum jus Romanum habetur apud Dacherium in *Spicileg. To. V. pag. 105. & seq.* , & in Novo Tractatu Diplomatico duorum Monachorum Sancti Mauri *To. V. Part. V. pag. 375.* , quod sic incipit : *In nomine Jesu Christi amen. Ego Perpetuus peccator Turonicae Ecclesiae Sacerdos abire nolui sine testamento.* Tale est etiam Testamentum Sancti Remigii Remorum Episcopi conditum jure Praetorio , quod habetur apud Briffonius *lib. VII. de Formulis* , apud Nicolaum Querculum in *Gallica Floardardii* , & sincerius apud Joh. Jacobum Chiffletium *de Ampull. Rhem. cap. III. pag. 81.* Cernitur etiam apud

Georgium Fabricium in *Antiquit. Monument. lib. 1.* , & apud Terrassonium in *Historia Jurisprudentiae Romanae inter vetera Monumenta §. IV. n. CIII. pag. 87.* Testamentum L. Cuspидii , in quo haec habentur : *Ego idem ille L. Cuspидius testamentum manu mea exaravi , meoque annulo obsignavi , hisque testibus signandum obtuli.* Licet testamenta holographa testium subscriptione non egeant , haec tamen , quae adduximus , iisdem fulciuntur . Ceteris testamentis hujusmodi , quae sane plurima sunt , designandis parcimus . Quod autem testamenta holographa manu confecta plenam obtineant firmitatem , omni etiam testium subscriptione destituta , statuit Valentinianus in *Novella II. Tit. IV. de Testamentis* ad Albinum Praefectum Praetorio data . Sed si adhiberi velint testes , tum legitimus semper eorum numerus necessarius censetur . Jure uero recentiori potest testator

adibendi sunt numero competenti uel V uel VII. qui ad testamētū iure adhiberi possunt quon. que testimonio. merito recipitur. cū quibus est nob. testamēti facti. secund leg theodosiani & ualenti-
niani

bendi sunt numero competenti, vel quinque, vel septem⁽⁴⁾, qui ad testamentum jure adhiberi possunt, quorumque testimonium merito recipitur⁽⁵⁾, & cum quibus est nobis testamenti factio, secundum legem Theodosii, & Valentiniani ad Floren-

A D N O T A T I O N E S

stator in testamento holographo sui subscriptionem omittere, si id se manu sua exarasse innuerit; at vero de testibus nihil immutatur, & hoc secundum l. 28. §. 1. *Cod. Just. de testament.*

(3) Plenius haec habentur in Mss. Ottob., Edita enim sic: *quibus testator subscribendum suum offerat testamentum.*

(4) Siquidem Jure Civili conditum testamentum quinque testium numero firmandum erat; septem vero, si Jure Praetorio. Mansit quidem distincta utraque haec testandi ratio, Juris Civilis, & Praetorii diutino tempore, ut patet ex l. 1. *Cod. Theod. de testament., & codicill.*, Ast dein per Theodosium Jun. l. 21. *Cod. de testament.* sublatum est hoc ipsum utriusque Juris discrimen, ut testatur Justinianus *Instit. de testam.* §. 3. Haec plenius exponit Gothofredius ad d. l. 1., & Schultingius ad Ulpianum *tit. XX.* §. 2. *adnotat.* (9). Exemplar Testamenti conditi Jure Praetorio habes in Testamento Sancti Remigii, ad quod superius provocavimus, quodque XV. testium subscriptione vallatur; neque enim major numerus nocet, ut docet Paulus *Sententiar. lib. III. tit. 4. §. 10.* Praetorio Jure quin etiam conditum videtur ludicrum Testamentum M. Grunni Corocottae Porcelli, ut pote VII.

testium subscriptione firmatum, quod a quamplurimis Scriptoribus refertur, & nuper a Terrassonio in Historia Jurisprudentiae inter vetera Monumenta §. IV. n. CII. pag. 87., & ab Adamo Francisco Kollario in *Analectis Monumentis Vindobonensibus* To. I. n. XXVI. pag. 1318., quodque tandem a Divo Hieronymo memoratur in Prooemio XII. Libr. in Efsaiam, quo sane ejusdem vetustas protenditur. Cetera vero Testamenta ut plurimum quinque testium subscriptione muniuntur; Tale est Testamentum Aredii Presbyteri, & Pelagiae prid. Kal. Novemb. ann. XI. Regni Domini Sigeberti Regis conditum, quod habetur apud Gregorium Turonensem in ejus *Oper. p. 1308.*, quodque a Ruinartio integrius, quam a Montfauconio To. II. *Analect.* allatum est, & memoratur etiam in laudato toties Novo Tractatu Diplomatico To. V. Part. V. *Saec. VI.* pag. 398; Ibi enim sic legitur: *Testamentum nostrum condidimus, quem ego ipse Aredius manu propria scripsi, & testibus numero competenti tradidimus subscribendum.* Quare post subscriptionem Testatorum subscriptiones V. testium subsequuntur.

(5) In Editis sic: *Hi ad testamentum jure adhiberi possunt, quorum testimonium merito recipitur.*

niani ad florentiū . prefē . preturii data . militibus .
 uero ; aliter si uellint testamentū facere pmissū est
 quibus licet & sine conpetenti testiū numero testa-
 ri . & filius pterire nec p inoffitiosi querillā eon-
 constat testamentū , posse disrūpe testamentis uero
 ciuiū romanon si filius pteritus fuerit . uel nepus ex
 filio

rentium Praefectum Praetorio datam ⁽⁶⁾ . *Militibus uero , aliter
 si uelint testamentum facere , permissum , quibus licet & si-
 ne competentis testium numero testari* ⁽⁷⁾ , & *filios praeterire ,
 nec per inofficiosi querelam eorum constat testamentum posse dis-
 rumpi* ⁽⁸⁾ . *Testamentis uero Civium Romanorum si filius praete-
 ritus fuerit , uel nepos ex filio* ⁽⁹⁾ , *rumpunt testamentum* ⁽¹⁰⁾ ;
 si ue-

A D N O T A T I O N E S

(6) Novella haec Theodosii Impera-
 toris habetur sub *Tit. IX. de Testamentis*,
 ex qua prodiit *l. 21. Cod. Just. eod. tit.*
 De Florentio Praefecto Praetorio fufe
 differuimus adnot. (2) ad Novellam I.
 anecdotam . Ceterum postrema haec
 de testium qualitate non habentur in
 recitata Novella , licet caveantur aper-
 tissime §. 6. *Instit. de testam. ordinand.*

(7) Hoc patet ex *Tit. Instit. de mi-
 litar. testam.* , & ex *Tit. ff. , & Cod.
 de testam. militar.*

(8) Edita parum aliter : & *filios
 praeterire , nec inofficiosi querela eorum
 constat testamenta posse disrumpi* . Filii
 a Milite in testamento praeteriti pro
 exheredatis habentur , si modo ipse
 sciat , se eos habere §. 6. *Instit. de ex-
 heredation. liberor.* , & *l. 6. ff. de testa-
 ment. milit.* Quoad inofficiosi quere-
 lam cohaerere haec videas *l. 9. , &
 24. Cod. Just. de inoffic. testam.*

(9) Editio Parisiensis heic male
 habet *uel nepos ex filia* , ut proinde
 haec praeterierit Schultingius ; sed fa-
 cile eidem fuisset emendare *uel nepos
 ex filio* , ut legitur in *Cod. Ottob. Cer-*

tum quippe est , ex filia nepotem praete-
 ritum nihil aliud habere auxilii , quam
 inofficiosi querelam , ut constat ex
 §. ult. *Instit. de exheredation. liber.* Ve-
 rum ex §. 1. *Instit. eod. tit.* hoc ipsum
 cautum fuisse , patet antiquitus non
 de filiabus tantum , sed de aliis per
 virilem sexum descendantibus liberis u-
 triusque sexus , quos inter continetur
 quoque *nepos ex filio* , ut habet Co-
 dex Ottob. Nihilominus cum inofficio-
 si querelam ad testamenti fractionem
 extenderit Papianus , cumque alias ad-
 verterim , ipsum aliunde , quam
 ex Jure Romano quaedam derivasse ,
 haec nunc expungere , licet adversa-
 ri praefato Juri videantur , piaculi in-
 star habui . Ceterum ne suspicari qui-
 dem potest , unde haec hauserit Pa-
 pianus , cum apud Francos , & Ger-
 manos ignota antiquitus essent testa-
 menta , propterea exheredationes quo-
 que , ut fufe ostendit Heineccius in
*Element. Jur. Germ. lib. II. tit. 7. &
 seqq.* , & post eum Schmidti in *Prin-
 cip. Jur. Germ. lib. II. tit. 37.* Quare
 facile crederem , Papianum potius haec

filio rumpunt testamentū si uero filia aut nepotēs ex filia n̄ rupto testamento extraneis inde mediā partē suisque heredibus inequalem adcreſcunt testamenta uero quibus filiis aut nepotibus. falcidia non demittitur nullo iure subsistunt frater uero de inofficio-
fo

si uero filia, aut nepotes ex filia ⁽¹¹⁾, *non rupto testamento, extraneis in dimidiam partem, suisque heredibus in aequalem adcreſcunt* ⁽¹²⁾. *Testamenta uero, quibus filiis, aut nepotibus Falcidia non dimittitur, nullo iure subsistunt* ⁽¹³⁾. *Frater uero*
de

A D N O T A T I O N E S

fuo Marte cudisse, qui sequutus Romanas Leges de successionibus, quas sane attingit ad Tit. X., quibusque avo intestato succedere nepotes ex filio, si Pater decesserit, praecipitur, idem & in testamentaria successione obtinere existimavit, ut proinde nepotibus in aviatico testamento praeteritis idem remedium, ac filiis, scilicet testamenti disruptio suffragaretur. Quidquid tamen sit, iuvat heic advertere, quae Schultingius ipse contra Oiselim monuit ad Caii *Institut. lib. II. tit. 3. Pr. adnotat. (8)*: *Multa in hac Epitome A- niani erunt nobis mutanda, si ad Institutiones Justinianeas omnia exigenda erunt. Monentur talia recte, at non protinus transponenda sunt. Scilicet de Papiano haec nunc repeti commode possunt, ne quisquam nos criminetur, quod exulare ab hoc loco nequaquam uoluimus, quae cum Romano Jure colluctari videantur.*

(10) Quod heic *testamentum rumpi* dicitur, in *Instit. de exheredat. liber.* dicitur *esse nullum*, aut *non valere*, ut apud Cajum *Instit. lib. II. tit. 3. Pr.*, & apud Ulpianum *tit. XXII. §. 16.* At etiam *rumpi* dicitur a Caio *l. 30. ff. de liber. & postum.*

(11) Schultingius hoc loco sub-

duxit *aut neptis ex filia*, & ejus loco reliquit tantum *et nepos*, quod sane cohaeret §. 1. *Instit. Justin. de exheredation. liber.*, ut adnotation. (9) monuimus. Attamen Codex Ottob. habet *aut nepotes ex filia*, quae immutare nobis religio vetuit, ut proinde huc redeant, quae cit. adnotation. animadvertimus.

(12) In Editis sic: *non rumpuntur*; (sc. testamenta), *sed extraneis in dimidiam partem, suis heredibus in aequalem accrescunt.* Vide, quomodo hoc se habeat apud Cajum *Instit. lib. II. tit. 2. §. 1.*, & apud Ulpianum *Fragm. tit. XXII. §. 14.*, tum apud Theophilum *lib. II. tit. 13.*

(13) Contendere heic videtur Papianus, testamenta esse nulla, cum filiis defertur hereditas legatis exhausta, vel onerata, vel quam alteri restituere debeant, ut eis proinde nec integra Falcidia reliqua sit. At sane hoc repugnat Romanae Themidi, quae hoc casu neque querelam inofficiosi testamenti filiis concessit, sed dumtaxat actionem, qua paternorum bonorum quartae partis supplementum petere, & consequi valeant, quod constat tum ex *Sententiis Paulli lib. IV. tit. 5. §. 5.*, tum ex *ll. ff. de inoffic. testament.*, quibus

so fratris testamento . agere non potest hoc est filius uel filias . sine filiis morientes matrē sine falcidia p̄terire non possunt . ut ualeat testamentū .

de inofficioso fratris testamento agere non potest ⁽¹⁴⁾ . *Item filius, vel filia sine filiis* ⁽¹⁵⁾ *morientes matrem sine Falcidia praeterire non possunt, ut ualeat testamentum* ⁽¹⁶⁾ .

A D N O T A T I O N E S

bus adde *Instit. Just. tit. eod.* Num haec ergo quis etiam eliminabit, quod a Romano Jure dissentiant? Scilicet uetustas mendis ipsis ut plurimum reuerentiam quamdam conciliare consuevit; nec quidem immerito .

(14) Fratribus, & sororibus, germanis, & consanguineis querela haec competit dumtaxat, quibus turpis persona antelata fuerit, modo ipsi integra polleant existimatione, ut statuit *l. 27. Cod. Just. de inoffic. testamen.*, quam tamen Tribonianus ex *l. 3. Cod. Theod. tit. eod.* desumptam suo arbitrio immutavit .

(15) Verba haec *sine filiis morientes*, quae recte apponuntur in *Cod. Octob.*, absunt ab *Editis* .

(16) Querela inofficiosi testamenti competit parentibus utriusque sexus contra testamenta liberorum, cum parentibus non minus pie filiorum bona, quam ipsa parentum bona liberis debeantur, in aliquod suae orbitatis so-

latium, ut patet ex *l. 1., § 30. ff. de inoffic. testament.*, & ex *l. 28. Cod. Just. tit. eod.*, quod etiam advertitur ab Antonio Peretio *Prael. in lib. III. Cod. tit. 28.* Quare licet matri haec Falcidia competat ex bonis filii, vel filiae sine filiis decedentium, eique detur inofficiosi querela, tamen testamentum per hanc querelam non fit irritum . Juvat heic obiter advertere, quartae Falcidiae mentionem haberi apud Goldastium in *Chart. Alamann. num. XIII.*, licet superius apud Germanos, & Francos antiquitus testamenta vix cognita ex Heineccio, & Schmidtio monere contigerit, ut etiam quae testamentorum nomine circumferuntur, Sancti Remigii nempe, Bertchramni, & Hadoindi Episcoporum Cenomanensium, Perpetui Episcopi Turonensis, ceterorumque, vix testamentorum nomen mereri contendant .

De conditione uero uel cognitionē . corporum publicorū . TIT. LXLVI.

ID obseruandū secundum constitutionē nouellā leonis & feueri ut si ex marcianitano . & anderoneco . uel quocūque alio corpore publico & colono aut

I D E M T I T U L U S

LECTIONI SUAE RESTITUTUS.

De conditione veri, vel cognitione corporum publicorum.

Titulus XLVI ⁽¹⁾.

ID obseruandum secundum constitutionem Novellam Leonis, & Severi ⁽²⁾, ut si ex Marcianitano, & Anderoneco ⁽³⁾, vel quocumque alio corpore publico, & colono, aut seruo possessoris,

A D N O T A T I O N E S

(1) Titulus hic in Editis est XLV., & inscribitur *de Corporatis*; Ast in Cod. Ottob. est XLVI., & inscribitur *de conditione veri, vel cognitione corporum publicorum*. In Indice Mss. Vatic. numerus Tituli non alius, ac in Ottob., licet ibi Rubrica non integra, nec emendata prorsus habeatur, scilicet *de conditioni vero vel cognitione*. Corporati sunt Urbis incolae, vel etiam Provinciarum in corpora diuisi varia, necessitatibusque publicis, praesertim in annonae specie consulentes, ut docet *Tit. Codd. Theod., & Just. de privileg. corporat. urb. Rom.* Inter Corporatos recensebantur *Pistores, Catabolenses, Suarii, Pecuarii, vini susceptores, thermarum mancipēs*, ceterique, quorum munia prosequitur Symmachus *lib. X. Epist. 27.*, quibus adde *Coriarios, Magnarios, Solalarios, Confecturarios, Linifarios, Saccarios, Lupinarios, Caligarios*, aliosque huiusmodi. De Corporatis Urbis Ro-

mae agit Novella Valentiniani inter Theodosianas XXVI., & de Corporatis tum Urbis, tum Provinciarum loquitur altera Valentiniani Novella inter ipsius Novellas XII. ex Ritterianae Editionis recensione, de quibus etiam est Novella II. Severi, quae heic a Papiano item innuitur. In Lapide Hortorum Matthaeiorum, quem nos in *To. III. Veterum Monumentorum*, quae in iisdem prostant, propediem post Gruterium (*pag. 361. n. 1.*) vulgabimus, cernitur *CORPVS. SVARIO-RVM. ET. CONFECTVRARIO-RVM.*, quod *Aradio Proculo* Patrono suo Statuam collocat. Jacobus Gothofredius ad *l. 1. Cod. Theod. de decur. Urb. Rom.* exponit discrimen *Corporatorum, Collegiatorum, & Decuriarum*. Bondinius *de Republica lib. III. cap. 7.*, & Panvinus *Antiquit. Veronen. lib. I. cap. 25.* distinctionem quoque statuunt inter Corpora, & Collegia, quam Joh. Lud. Hag. Baro de Wasse-naerius

aut feruum possessoris. colonā etiā & ancillā filii nati inueniuntur. fuerit pcreati ei adquirantur cuius colo-

ris, colona etiam, & ancilla filii nati inueniantur ⁽⁴⁾, aut fuerint procreati, ei adquirantur, cujus colonum, aut colonam, ser-

A D N O T A T I O N E S

naerius rejicit in Dissertatione Juridico-Philologica Inaugurali ad *Tit. ff. de Colleg., & Corpor.*, quam legere est in *To. I. Jurisprud. Antiq. curante Dan. Fellenbergio* Bernae vulgato ann. 1760. num. VII., licet tamen non inficietur, Corporis vocem adhiberi aliquando, ubi Collegii vocabulum minus conveniret, veluti apud Tacitum *Annal.* 13., 27. §. 1. ubi *late fusum* dicitur *corpus libertinorum*, pro quo non ita concinne substitueretur *collegium*. Heineccius quin etiam *Exercit.* VII. *De orig., & Jur. Colleg., & Corpor.* *Opificum* indiscriminatim loquitur, ut Collegia, & Corpora synonyma eisdem esse videantur. Ceterum (si simplicibus observationibus fidendum est) Collegium usurpari videtur in veterum Inscriptionibus de Universitatibus Sacerdotum, nempe *Augurum*, *Pontificum*, tum honestiorum Artificum, idest *Fabrorum*, *Dendrophorum*, *Cen-tonariorum*, *Aurificum*, & similibus, Corpus vero viliorum opificum, sive ergastotanorum, nempe *Pistorum*, *Linifariorum*, *Vinariorum*, *Saccariorum*, & ceterorum, quos supra retulimus, quique hujusmodi obsequiis publicis deputati necessitatibus Urbis, & praesertim annonae consulebant. Gothofredius tamen loc. cit. in Collegia cooptatos ait ferme eos, qui sacris deserviebant. At ex tot veterum Inscriptionum strue quomodo non illi occurrit Collegium *Capulatum*, *Aurigatum*, *Balistariorum*, *Naupegiariorum*, ceterorumque, qui cum Deorum Sacris nil commune habuerunt?

(2) Paulo aliter in Editis: *Corporibus publicis id conservandum est secundum constitutionem novellam Leonis, & Severi*. Hujus Novellae Constitutionis meminimus superius, quae quidem non integra omnino in Editis circumfertur.

(3) In Editis sic: *ex Marcialitano lito, Andorinico &c.* Sed quoniam neque de *Marcialitano*, aut *Marcianitano*, neque de *Andorinico*, aut *Anderoneco* quidquam constat, libentius Codicis nostri lectionem servavimus. Forte nomina haec propria erant alicujus publici Corporis Francici, & ex Theotisca, sive rusticae Romanae linguae genio, quae apud Germanos, & Gallos obtinuerat, profecta, quae idcirco rimanda hujusmodi idiomatis peritis Viris relinquimus. Ceterum, si lubeat *τὸ lito* superaddere, ut in Editis legitur, dicimus *Litos*, vel *Lidos*, aut *Liddos* fuisse homines mediae conditionis inter liberos, & servos, sive mancipia, qui vel adscripti erant glebae, vel dedititiae erant conditionis, libertatemque pecunia vendiderant. Consule de his *Glossaria Lindenbrogii*, & *Du Fresneii*, *Vossium de Vit. Sermon. lib. II. cap. 11.*, *Joh. Georgium Eccardium in Pact. Leg. Salic. ad Tit. XI. leg. 4.*, ad *XIV. leg. 6.*, & ad *XV. leg. 4.*, ac tandem *Paullum Hachenbergium Germ. Med. Dissert. II. §. XV. pag. 24.*

(4) Non integra prorsus haec habes in Editis: *vel quocumque alio corporis publici, & colono, aut ancilla filii nati inueniantur &c.*

colonum aut colonā seruū aut ancillā . esse constiterit . nec in ullā seruiliā . aut colonaria conditione . corpus publico genus fatiat . quod corporatus a fisco . postea requiratur sed omnes cognatio . possessoris commodis adquiratur quod ea legem euidenter exprimitur que ad basilium . præsp . prætor . data est .

seruum, aut ancillam esse constiterit ⁽⁵⁾, *nec in ulla servili, aut colonaria conditione corpus publicum genus faciat, quod corporatus a fisco postea requiratur* ⁽⁶⁾, *sed omnis cognatio* ⁽⁷⁾ *possessoris commodis adquiratur, quod ea* ⁽⁸⁾ *lege euidenter exprimitur, quae ad Basilium Praefectum Praetorio data est* ⁽⁹⁾.

ADNOTATIONES

(5) Schultingius Tit. apud ipsum XXXVI., apud nos XXXVII. adnot. (4), tum heic adnotat. pariter (4) advertit, cit. Tit. haberi ea ipsa, quae hoc loco proponuntur; Ibi enim antea legabatur ad fidem Editorum: *Si inter collegiatum &c.*, ut proinde Collegiatorum nomine Corporatos venire, Schultingius censuerit; Verum aliter legitur in Codice nostro, ut ibidem monuimus adnotat. (10), quamvis dici etiam posset, Corporatos a Collegiatis differre, ut adnotat. (1) ostendimus. Ceterum si ea spectes, quae pertinent ad deterius parentis conditionem, quam filii sequi debebant, habes eo in Titulo, quae & cum hoc ipso convenient. De ea re nonnulla attigimus ibidem adnotat. (12). Vide & aliud simile exemplum Tit. ult. anecdoto adnotat. (11).

(6) Corrupta hoc loco sunt Edita, ut fere, quid sibi velint, nonprehendas, aut saltem quae ibidem leguntur, ab accuratiore sensu, quem ex Cod. Ottob. eruimus, longissime absint; Sic enim Edita: *nec a servili, aut colonaria conditione illo modo corpus*

publicum eorum genus quasi corporatos a fisco faciat postea requiri. Quare si nunc perpendas lectionem nostri Codicis, videbis Novellae II. Severi propius eam accedere, qua vetatur, ne Corporatorum filii ex colona, vel famula suscepti iugo servitutis eximantur, nec genus constituent, quin potius praecipitur, ut ipsi dominorum, ad quos colona, aut famula pertinebat, iuri adquirantur. Ceterum quae de Fisco caventur, in Novella non adsunt.

(7) In Editis legitur *agnatio*, quae eodem redit. Consule etiam adnotat. (7) ad Tit. ult. hujus Legis.

(8) Vocula *ea* abest ab Editis, quam heic ex Cod. Ottob. placuit inferere.

(9) Provocat heic nunc Papianus rursus ad Novellam II. Severi, de quas nos diximus adnotat. (1), (2), & (6), quaeque Basilio Praefecto Praetorio inscribitur, de quo nos nonnulla scitu forte non indigna adnotavimus in Indice Novellarum Maioriani Tit. II. n. I. pag. 105.

De consortibus Tit. XLVII.

E Ciā hoc scriptur legem p rationē subiunctū est. ut petetur . quem uoluerit . de consortibus pulsit quē uult p sua uoluntate ptereat ea tamen conditione . ut qui pulsati non fuerint nullū de his que iudicatū . fuerint . p iuditiū paciantur . sed cū uoluerint suas instituunt actiones . secundū legē de consortibus .

IDEM TITULUS

LECTIONI SUAE RESTITUTUS.

De Consortibus .

Titulus XLVII ⁽¹⁾ .

E Tiam hoc , scripta Lege ⁽²⁾ , pro ratione subiectum est , ut petitor , quem uoluerit , de consortibus pulset , & quem uoluerit , pro sua uoluntate praetereat ; ea tamen conditione , ut qui pulsati non fuerint , nullum ⁽³⁾ praejudicium patiantur : sed cum uoluerint , suas instituunt actiones , secundum legem de Consortibus ⁽⁴⁾ .

ADNOTATIONES

(1) In Editis Titulus hic est XLVI., & postremus Papiani Responsi, qui tamen in Cod. Ottob. est XLVII., & penultimus .

(2) Edita paullo aliter : *de consortibus etiam hoc sequentibus* &c. Verum concinnior est lectio Codicis Ottob. , licet ob Amanuensis inscitiam non omnino defaecata . Ceterum nos non inapte eandem restituisse videmur , qui *scripta Lege* reposuimus , siquidem τὸ *subiectum* , quod sequitur , inditium , & animum nobis ad id facile praebuit . Quare patet , Titulum hunc , veluti παπέρων Papianum adposuisse , post-

quam hanc Legem , seu Responsum confecerat , ut proinde merito huiusce Legis finem claudere videatur , nec eundem idcirco apposite prorsus subsequatur proximus anecdotus Titulus XLVIII. Codicis nostri , qui alio forte fuerat asportandus .

(3) Τὸ *nullum* Librarius omisit , quod ex Editis supplevimus .

(4) Papianus hoc loco provocat ad *l. un. Cod. Theod. de domin. rei , quae postulat* . &c. Eandem rem quoque superius attigerat Tit. XXX. , ubi adnotat . (7) nos etiam aliqua subiecimus , quibus nunc parcimus .

De

De colonis migrantibus uel in fugitiua lapsis. TIT. XLVIII.

SI quis colonu. alienū in re sua uel in fuga lapsu. uel sua uoluntate migrante. XXX. annis habuerit. ac si suū uindictet. qui si intra XXX annus.

IDEM TITULUS

LECTIONI SUAE RESTITUTUS.

De Colonis migrantibus, vel in fugitiua lapsis.

Titulus XLVIII. ⁽¹⁾

SI quis colonum alienum ⁽²⁾ in re sua, vel in fuga lapsum vel sua uoluntate migrantem triginta annis ⁽³⁾ habuerit, ac si suum vindictet ⁽⁴⁾. Qui si intra triginta annos inventus fue-

A D N O T A T I O N E S

(1) Titulus hic postremus est Codicis Ottob., qui tamen in omnibus Papianei Responsi Editionibus desideratur, & cuius neque in Vaticani Indice Rubrica recensetur, etsi ille alterius anecdoti, quem *num. XXVI.* superius edidimus, Rubricam exhibeat, ut ibidem quoque monuimus adnotation. (1). Verum vix anecdotus Titulus hic inscribendus videtur, licet ita saepius eundem appellare libuerit, ut scilicet ipsum abesse ab Editis, constaret; Siquidem Interpretatio vetus Breviatoris Theodosiani Codicis in Volumine Alariciano, quae nunc legitur ad *l. un. Cod. Theod. de Inquilin.*, & *Colon. lib. 5. tit. 10.* cum hoc ipso Titulo prorsus convenit, si paucas excipias voculas, quae paullulum differant, aut exuberent. Quare quae jam ex Editionibus huiusce Interpretationis innotuerant, rotundo charactere exprimi curavimus, adscito italico, quem *cursum* vocant, ubi quid differre, vel

exuberareprehendimus, ut ita huiusmodi discrimina statim Lectorum oculos percellerent, ac variis insuper Alariciani Interpretamenti lectionibus in margine adlinitis, ea ratione prorsus, quam servavimus ad Novellam III. anecdotam, quae jam magna ex parte ex *l. ult. Cod. Just. de petition. bonor. sublat.* patuerat. De singulis lectionum varietatibus quid juvat differere? Verumtamen exstantiores suis locis attingemus. Qui autem fiat, ut Alaricianum Interpretamentum cum Papianeo Responsi singulis fere verbis omnino conveniat, neque hariolando assequi audeam. Si Gothofredium, & Schultingium audiamus, Papianus haec exscribere ex Alariciano Breviario, & in rem suam convertere facile potuit, utpote qui ante oculos idem Breviarium habuerit, dum suum Responsum cuderet. Verum quo fidejussore haec mercantur laudati Viri in tantarum incertitudine? Cur non potius hic

nus. inuentus fuerit . a dño cū filiis . secundū lēg. sibi
rit, a domino cum filiis secundum legem sibi debitis, & o-
mini

A D N O T A T I O N E S

hic Titulus ex Papiano mutuatus in Alaricianum Corpus irrepperit, sicut irreperere fortasse potuit etiam Tit. II. de Homicidiis, quem Sichardina Editio Interpretamenti loco ad Novellam III. Valentiniani appinxit, ut etiam ibid. adnotat. (1) superius monuimus? Neque negotium facebat, quod, cum Alaricus Gothorum Rex Legum suarum Compendium ediderit ann. DVI., idcirco Papiani Responsum antecedit, quod ad ann. circiter DXII. conditum sub Theoderico I. Francorum Rege in Praefatione censuimus; Quandoquidem cum anno DVII. Clodovaeus Francorum Rex Alaricum vicerit, accidere facile potuit, ut Papiani Responsum mox pro accessione Juris Alariciani irrepperint, quemadmodum putavit etiam Hoffmannius in *Historia Juris Romano-Justiniani Vol. I. lib. I. cap. II. Sect. III. §. 8. adnotat. (b) pag. 475.*, sicque ex Papiano nonnulla in Alaricianum Compendium derivari potuerint. Quare sicut imprudenter nimis, & audacter ageret, qui Titulum illum II., eo quod Alariciano Corpori cit. loc. adnectatur, Aniano, seu Goiarico, vel cuilibet alio ejusdem Compilatori accenseret, ut ipsum Papiano eriperet, licet non solum Papiani Responsum Editiones omnes impressae, sed etiam Mss. Codices eodem illo instructi Titulo passim habeantur, ita quis non videt, non minus confidenter acturum illum, qui & hunc Titulum Alaricianae Nemesis Conditori tribueret, quod illum in eadem insertum adverteret, dum tamen ipse simul inter Papiani Titulos eundem recensitum ex Ottonianum Codicis fide conspiceret? Scilicet ex priori illius Tituli exemplo par & huic nostro ratio, & auctoritas derivatur, dum pari gaudet conditione.

De Colonis fugitivis jam nonnulla attigerat ante Papianus ad Tit. VI., ubi adnotation. (7) aliqua delibavimus. Coloni vero non unius generis sunt, ut notavit luculenter Gothofredius in Paratitlo ad *Tit. Cod. Theod. de Fugitiv. colon., inquilin., & servis*. Titulus hic noster est de eorum genere tantum, qui conditionem debebant genitili solo propter agriculturam sub dominio possessorum, quomodo eos definit Magnus Ecclesiae Doctor Augustinus *lib. X. de Civit. Dei cap. 1.* Plures habentur Leges, quae eorum libertati favere videntur, sed contra exstant aliae, quae servitutem eorum videntur adstruere, quas ut conciliet Gothofredius, ait, ipsos, etsi conditione viderentur ingenui, servos tamen terrae ipsius, cui nati erant, fuisse. Quare Colonorum domini dicebantur fundorum, seu terrae possessores, ut loquitur *l. 2. Cod. Theod. de pignor., l. 5. de tironib., l. 12. de haeretic.*, aliaeque, ut proinde hoc nomine dumtaxat possessores, & coloni opponerentur, nec aliter etiam intelligenda sit, quae unos aliis opponit, *l. ult. Cod. Theod. de pasuis*, quin & Inscriptio, quae est in Delicio Alexandri Albanii S. R. E. Cardinalis longe Eminentissimi, quaeque a Dominico Josepho Scutillio edita est post *Commentarium de Collegio Gladiatorum Romae* cūsum ann. 1756. *pag. 29.*, ubi haec habentur:

DOMNAEDIVS. POSSESSOR
COLONVS. SEQVENS
ET. TV. VIATOR. PRECOR
PARCE. TVMVLVM
NARCISSI

Multa differit Scutillius, quae ad accuratorem amussin erant exigenda, sed quae tamen expendere, nunc nostrum non est. Ceterum, quod heic

sibi debetis & omni peculioⁿ. uocitur. Quod si forte mortuus fuerit. filii ei:, cū mercedibus suis. uel patris mortui a dño. reuocentur. Colona. uero

omni peculio ^(s) revocetur. Quod si forte mortuus fuerit, filii ejus cum mercedibus suis, vel patris mortui a domino reuocentur.

A D N O T A T I O N E S

COLONVS dicatur SEQUENS, id est posterior, facile respicit ad l. 13. Cod. Just. de Agricol., & ad Novellam Valentiniani XII. in fin., quibus cavetur, dominum diversorum agrorum colonos ab uno fundo ad alium posse transferre, etsi l. 26. Cod. Theod. de annon., & trib., l. 3. de cens., &

l. 2. sine cens. coloni non possent ab eo praedio auferri, cui semel deputati erant, neque in vendendo fundo retineri, quemadmodum d. l. 3. obstabat, quin ad alium fundum transferri possent. Possessorem Colono oppositum etiam videas in Inscriptione, quam refert Muratorius pag. 539. n. 1.

TE. PIE. POSSESSOR. SIVE. COLONE. PRECOR
NE. PATIARE. MEIS. TVMVLIS. INCRESCERE. SILVAS
SIC. TIBI. DONA. CERES. LARGA. DET. ET. BROMIUS.

Ceterum quamvis Gothofredius mixti status inter ingenuitatem, & servitutem Colonos esse voluerit, ut proinde Coloni (quoniam eorum servitus ad terram potius, cui addicebantur, quam ad dominos referrebatur) Possessoribus hoc tantum nomine citra omne alterius servitutis jugum opponerentur, tamen Vir Cl. Ludovicus Antonius Muratorius To. I. Antiquit. Med. Aevi Dissert. XV. col. 868. in ea est opinione, ut existimet, triplici olim Colonorum genere divites potitos fuisse, Libris scilicet, Servis, & Aldiis. Censet quapropter, Liberos agrorum cultores a rusticis Italis nostrae aetatis non discrepasse, qui scilicet in fundo manere tamdiu cogeantur, quamdiu pactis invicem percussis se obstrinxissent, ut inde, invito domino, ab agro discedere eisdem nefas esset. Neque alterius generis, quam ex Liberos Colonorum Classe, fuisse etiam putat, quos Accolas apud veteres salutatos novimus, qui scilicet alieno fundo excolendo vacabant, nec cum Servis quidquam commune habebant. Alterum Colono-

rum genus Servorum fuisse diximus, quorum conditionem, & onera in terra excolenda fuisse prosequitur laudatus Muratorius ibidem Dissert. XIV. de Servis. Tandem inter utramque & Liberos, & Servorum conditionem, scilicet infra Liberos, & supra Servos mediis consistebant Aldii, qui & Partiarum forte dicebantur, ut mox dicemus, quosque nec vilis mancipiorum fors teneat, nec qui plena tamen sui potestate fruerentur, ut etiam nolentes domino servire cogerentur, & in quos adhuc ita jus suum retineret dominus, ut si quis ex eis fugam arriperet, aut in alterius dominium migraret, continuo ad servitium retraheret, & qui in fugitiva lapsum occultasset, multa plecteretur, juxta leg. XV. Luitprandi Regis Lib. VI., licet tamen interim iidem in rem suam converterent, quae sibi vel opere, vel industria parare contigisset. Triplicem hanc hominum Classem distinctam invenit Muratorius in Diplomate Caroli Crassi Augusti, quod autographum vidit in Archivo Collegii Canonorum Arre-

ro si uiginti annus. in alieno dominiū & iure pman-
ferit

centur ⁽⁶⁾. Colona vero si * viginti annos in alieno domi- * etiam si
nio,

A D N O T A T I O N E S

Arretii, & vulgavit loco supra citato col. 869., quodque inscribitur: *Decretum immunitatis concessum a Carolo Crasso Imp. omnibus Ecclesiis, & nominatim Ecclesiae Arretinae anni 882., seu 883.* Siquidem ibi vetantur *districtiones in Liberos Massarios, & Servos, & Aldiones super Ecclesiasticas res residentes*; Tum infra Reipublicae Ministri prohibentur *distringere Massarios, & Colonos Liberos, Aldiones, vel* (idest &, ut supra) *Servos quosque residentes super res Arretinae Ecclesiae.* Distinctio etiam triplicis hujus generis Colonorum protendi insuper videtur in Bulla Paschalis I. Papae pro Archiepiscopo Ravennate, quae legitur apud eundem Muratorium Part. I. Tom. II. pag. 220. *Rerum Italic.*, & in qua cui-
cumque interdicitur Colonos, aut Partiar-
rios, & Servos subiacentes parti sanctae
vestrae Ecclesiae ad militandum subtra-
here. Heic siquidem Coloni non alii,
nisi Liberi, & Ingenui exprimi videntur,
cum infra Servi memorentur, cumque
medii inter utrosque Partiarrii consi-
stant, quorum nomine verosimiliter
Aldii designantur, qui scilicet ita di-
cebantur, quod partem reddituum agri
domino cederent, reliquam vero suam
facerent, ut nimirum de Aldiis tradi-
tum accepimus. Tandem in Mss. etiam
Cod. veterum Canonum Saeculi IX.,
collectore, uti conjicitur, Regem-
berto Episcopo Vercellensi, qui exstat in
Ecclesiae Mutinensis Tabulario, de
quo agit Vir longe famigeratissimus
Franciscus Antonius Zaccherius ad cal-
cem To. II. Bibliothecae Historiae Lit-
terariae, quae Pisauri cuditur typis
Amatinis, pag. 410., & in quo prae-
ter alia multa recensentur Acta Con-
cilii, quod habitum fuit Romae anno

861., Nicolao I. Pontifice, contra Jo-
hannem Archiepiscopum Ravennaten-
sem, atque ea quidem longe plenio-
ra iis, quae publici juris fecit in sua
Appendice ad Agnellium pag. 80. Vir
Cl. Benedictus Bacchinius, memoran-
tur Coloni ingenui, cum scilicet in
laudatis Actis cap. V., quod una cum
antecedente desideratur in Bacchinia-
na Editione, haec habeantur: *Homines
liberos tam de Ravenna, quam & de Ci-
vitatibus Pentapoleos, & Aemiliae, tam
nobiles, quam ignobiles nullo modo a pu-
blica districtione excusare, aut vindica-
re pertemptes. Similiter autem et colo-
nos, qui ingenui sunt, nullatenus a pu-
blica districtione excusare, aut vindica-
re praesumas.* Verum Du Fresneius
quin etiam in Glossario (ne & ejus sen-
tentiam intactam relinquamus) Colo-
nos fuisse existimat *mediae conditionis
inter ingenuos, seu liberos, et servos.*
Fallitur tamen Vir Cl., siquidem ex
recitatis superius monumentis abunde
fatis evincitur, Colonos ex homini-
bus tum ingenuis, tum servis, tum
ex mediae fortunae inter utrosque,
Aldiis nempe, seu Partiarriis, ac pro-
inde non ex unius, atque hujus me-
diae dumtaxat, sed immo etiam tri-
plicis conditionis hominibus constitisse.
In Glossis Graecis Colonus dicitur δου-
λονόποιος, id est servus commo-
rans, vel domesticus; at in Tabulis
Heracleensibus aeneis, quibus aureum
illum Commentarium adtexuit Vir im-
mensae eruditionis Alexius Symma-
chus Mazochius, servi ex familia ru-
stica, qui agros colere debuerunt,
Tab. I. vers. 88. γᾶραι appellantur,
a γᾶς scilicet terra, & ὄνις venalis,
ut iidem idcirco γᾶραι venales homines,
tamquam terrae excolendae mancipati,
affixi,

ferit a priore dño non queratur si tamen intra XX annus inuenta fuerit & de alieno colono filius. suscepit cū agnatione parte terciā reuocetur quia colono due partes. agnationis. secuntur & terciā colonā sane ne separatio coniugii fiat. illū cui colonus.

nio, & jure permanferit, a priore domino non *quae-*
 * requiratur *ratur* *; Si tamen intra viginti annos inuenta fuerit,
 & de alieno colono filios suscepit, cum agnationis ⁽⁷⁾
 parte tertia revocetur, quia colonum duae partes agnationis
 sequuntur, & *tertia colonam*. Sane ne separatio coniugii
 fiat,

A D N O T A T I O N E S

affixi, assignati, aut adstricti, fuerint nuncupati, quod adnotavit etiam Daniel Christianus Pflugradus in *Inscriptionum Heracleoticarum Descriptione*, quam Societati Latinae Jenensi obtulit, pag. XXVIII. De Colonis nonnulla quoque recensuit Pignorius *Commentar. de Servis cap. ult.* Quae vero ad Colonos profugos, quaeque ad eorum liberos pertinent, subsequenter adnotationibus breviter persequemur, cum haec nunc primum tamquam praeliminaria adnotasse sufficiat.

(2) Coloni dicuntur *alieni* etiam *l. un. Cod. Theod. de inquil., & colon.*, idest *juris alieni*, ut est in *l. 1., & 2. Cod. eod. de fugitiv. colon. inquil., & servis*.

(3) Praescriptionem XXX., vel XX. annorum pro qualitate sexus colonos a cespitis servitute liberasse, patet ex *l. 2. Cod. Theod. de his, qui condit. propr.*, & ex *l. un. Cod. eod. de inquil., & colonis*, quae ab Honorio lata est, tum ex Novella Valentiniani IX., quod tamen antea lege non obtinuerat. Primum quidem Honorius hanc annorum praescriptionem numerari iussit a terdeno annorum lapsu, qui recitatam ipsius *l. un. praecesserat*, hoc est ab anno Ch. 389.,

quo tempore Maximus Tyrannus a Theodosio, & Valentiniano apud Aquileiam devictus est, ac deinde eundem annorum numerum futuris quoque temporibus observari mandavit.

(4) In Mss. optimae notae *Tit. 10. lib. 5. Cod. Theod.*, qui, ut toties recitavimus, nunc inscribitur *de inquilin., & colon.*, antea inscribebatur: *Si quis colonum alienum in re sua triginta annos habuerit, ac si suum vindicet*; quod sane huiusce nostri Tituli exordio, paucis exceptis, adamussim fere respondet.

(5) Peculium quoddam erat Colonis, cujus meminit *l. un. Cod. Theod. ne colon. insc. domin. suo pecul. suum &c.*, & plures aliae utriusque Codicis leges, quas laudat Gothofredus in cit. Paratitlo ad *tit. 9. lib. 5.*, quibus adde Novellam Valentiniani VIII., & IX. Verum eo sensu Colonorum peculium dominis competebat, ut, illis ignaris, ipsum vendere, & alienare nequirent, ut constat ex *l. 18. Cod. Just. de Agricol.*

(6) Soboles cum peculio ejus omni, & cum mercedibus, si pater decessisset, revocabatur, & quidem celeri executione, seu celeri reformatione, ut in hoc eodem argumento firmat *l. un. Cod. Theod. utrum vi lib. 4. tit. 23.*, & cui respondet *l. un. Cod. eod.*

lonus. est uicariā mulierem & p terciā. agnatione mulieres. dño compinsare ꝑcipimus si uero mulier iures alieni ingenuū maritū duxerit omnis mulieris agnatio ad eius dominio cuius est. mulier ꝑ tenebit. in

fiat, illum, cui colonus est, vicariam ⁽⁸⁾ mulierem, & ⁽⁹⁾ pro tertia cognatione ^{*(10)} mulieris domino compensare prae- ^{* agnatione} cipimus. Si vero mulier juris alieni ingenuum maritum duxerit, omnis mulieris agnatio ad eius dominium, *cujus est mu-*

ADNOTATIONES

eod. de inquilin. ; & colon. , aliaque .

(7) . Agnatio heic idem est, ac soboles, origo, seu progenies, scilicet filii progeniti ex originaria. Dicitur etiam *Agnitio*, ut patet ex Lege Visigothorum *lib. X. tit. 1. §. 17.*, cuius titulus est: *De Mancipiorum agnitionibus dividendis: Hac rationabiliter naturae lege compellimur. Agnitionem ancillae, quae seruo alieno iuncta pepererit, inter utrosque dominos aequaliter dividendam.* At *lib. III. tit. 2. §. 4.* habetur *Agnatio: Agnatio autem serui domino computetur.* Ita etiam in Edicto Theoderici Regis §. 65: *Quoties se ancillae ingenuus, aut originarius, aut servus forte miscuerit, necesse est, ut omnis matrem sequatur agnatio, idest filii omnes ad dominum ancillae pertineant.* Insuper in Testamento S. Aredii: *Nec non et mancipiola haec, et agnatio eorum inferius comprehensa.* In his sane locis jam probe vides, agnationem, sive mavis agnitionem natos, seu liberos designare. Exempli alia plurima tibi suppeditabunt, si lubeat, Capitularia ann. 829., & Mabillonius in *Analectis To. II.* Hinc agnationis Charta dicitur, qua dominus servi, cui se ingenua iunxit, illis indulget, ut qui ex iis nascentur, liberi permaneant.

Scilicet apud Marculfum *lib. II. cap. 29.*, & Cassiodorum *Variar. lib. VII. Epist. 40.* huiusmodi Chartae formula consuli poterit. Ad Titulum XLV. superius pro agnatione, ut est in Editis, in Cod. Ottob. legitur *cognatio*, quae idem sonat. Eadem lectio inferius occurrit, ut adnotat. (10) advertimus. Ad finem huius periodi additur, partem tertiam agnationis sequi colonam, quod in Alariciano Interpretamento desideratur. Quod spectat ad divisionem sobolis, sancitum id etiam fuit a Valentiniano Novella IX., & XII.; Verum pro parte, quae priori domino competit, a quo mulier ante XX. annum reperta aufugerat, commutatio, seu compensatio vicariae sobolis permittitur, ne per impietatem quamdam filii a parentibus dividantur, ut loquitur Valentinianus Novella IX. Idem heic cavetur inferius, dum dicitur: & pro tertia cognatione mulieris domino compensare praecipimus.

(8) Vicaria mulier ea erat, quae loco alterius dabatur, quam prior dominus amiserat; quae scilicet illius vice fungi posset, ne aliter per ipsiusmet profugae revocationem matrimonii separatio fieret. Sic Vicaria soboles, ut superius diximus, seu Vicarii filii, qui & contrarii dicti sunt d. l. unde de

in quinto libro theodosiani lex ista requirenda tituli nono; exp^t. lex roma.

mulier, pertinebit ⁽¹¹⁾. *In quinto libro Theodosiani lex ista requirenda titulo nono* * ⁽¹²⁾.

* Quod hic minus est de colonae agnatione, in Novellis legibus invenitur.

Explicit Lex Romana ⁽¹³⁾.

ADNOTATIONES

de inquilin., & colon., scilicet, qui contra, & aliorum vice praestabantur. Sic Vicarius etiam dicebatur ille, qui a servo dabatur, hoc est, qui substituebatur in locum ejus, qui manumittebatur, ut patet ex l. 1. Cod. Just. de Servis Reipubl. Hinc in veteri Glossario Latino Vicarius servus dicitur tam ille, qui suo ordinario subministrat, quam ille, qui, ut cujuscumque vicem gerat, constituitur. Ceterum Vicarius dicebatur antiquitus in servili conditione Servus inferioris notae, & ipsius ordinarii servi servus, qui Graece audiebat *δικέτης δικέτου*, aut, ut in Glossario Graeco legitur, *ὁ τοῦ δούλου δούλος*; quemadmodum in altero etiam Glossario Graeco dicitur *ὁ δούλος*, καὶ ὁ τοποτηγῆτης, καὶ ὁ ἐν προσώπου: Ac sane in Novella VIII. Justin. occurrit eadem vox *τοποτηγῆτης*, qua Vicarius designatur. Hinc apud Gruterium Inscr. pag. 580. 10. memoratur Tib. Claudii Aug. Servi Arcarii Vicarius. Aderat & Vicario quin etiam Vicarius alter, qui memoratur l. 6. §. 3., et l. 23. ff. de pecul. legat.

(9) In Editione Sichardina Cod. Theod. abest particula &.

(10) Jam supra monuimus adnotation. (7) heic pro *cognitione*, ut est in Cod. Ottobon., haberi in Alariciano Interpretamento *agnatione*, quod eodem redit, ut ibidem advertimus. Verum Cuiacius *agnationem* ediderat.

(11) Heic vides, filios sequi conditionem deterius parentis, cujus rei

multa exempla coacervavimus ad Tit. XXXVII. adnotat. (12); inter quae locum etiam tenet hoc ipsum, quod in hoc Titulo continetur. Iterum hoc perpendimus ad Tit. XLVI. adnotat. (5). Id vero non procedit erga natos ex adscriptitio, & libera; nam hi, praeterquamquod deterius parentis conditione detinerentur, liberi omnino erant ex Novella CLXII. cap. 2., uno tantum excepto, quod a terra recedere non poterant. Heic habes nova verba: *cujus est mulier*, quibus Alaricianum Interpretamentum deficit.

(12) Jam in margine signanda curavimus, quae loco postremorum hujus Tituli verborum Alaricianum Interpretamentum claudunt. De nostra primum lectione aliqua attingemus, de altera dein acturi. Lex ergo, quae heic innuitur, nulla alia est, quam l. un. Cod. Theod. de inquilin., & colon. lib. 5. tit. 10., quam toties superioribus adnotationibus usurpavimus. Quare heic non recte legitur *titulo nono*. An ergo Amanuensis in hoc peccaverit, qui nono pro decimo exaraverit, an vero antiquitus citata lex Titulo nono adhaeserit, ut post ex ea ab ipso sejuncta per Amanuensium licentiam Titulus alius, isque decimus prodierit, quaestio nisi divinando resolvi nequit. Alterutra id tamen ratione factum credas, per me licet. Quod autem spectat ad Alariciani Interpretamenti lectionem, advertendum est, ibid. provocari ad Leges Novellas Valentiniani VIII., IX., & XII., in quibus de colonis, eorumque agnatione multa sancuntur, & ad

ad quas multa adnotavit Ritterius no-
ster .

(13) *Explicit* sollemnis est clau-
sula , quae posteriori praesertim aevo
Librorum calcibus ab Amanuensibus
adliniebatur , quaeque ab Auctoribus
ipsis etiam autographis appingi con-
sueverat , ut opus ad finem perduxif-
se , innuerent . Consule Balutium *ad*
Salvian pag. 335 . , Du Fresneium in
Glossar. , Schwartzium *Dissert.* II. *de*
Ornament. Libror. apud vet. usit. §. 25 . ,
& Joh. Diecmannium in *Specimin. Glos-*
sar. Mss. Latin. Theotisc. , quod Rabano
Mauro inscribitur ; Bremae 1721. pag.
168. Hujusmodi clausula usurpabatur
etiam Divi Hieronymi temporibus ,
qui *Oper. To. III. Epist. 96.* testatur ,
se , ceterosque aetatis suae scriptores
solere , completis opusculis , ad distinctio-

nem rei alterius sequentis interponere
medium *Explicit* . Rederius *ad Mart.*
pag. 786. , an vox haec latini sit , vel
seuioris aevi , parum constare , scri-
bit . Vetus Interpres , quod Irenaeus
lib. I. cap. 14. num. 6. Graece ἀπετέ-
λεσε dixerat , Latine vertit *explicit* .
Ceterum LXX. Viri , quod Hebraice
חלל Challu legitur ad calcem Libri II.
Psalmorum (eos siquidem Rabbini in
quatuor libros dispeſcunt) Graece ex-
presserunt ἐξέλιπον , idest *expliciunt* .
Tandem & nos absolvimus , explici-
musque in Romanam hanc Legem adno-
tatiunculas nostras , sicque totum Opus
nostrum jam ad umbilicum perduxim-
us , quo quidem nunc Themidi ve-
luti pie litantes id ipsum quin etiam
aequissimo ejusdem Numini libenti ani-
mo sacrum volumus .

LEGIS ROMANAE, SEU RESPONSI PAPIANI

F I N I S .

NOMΩ . ΓΑΡ . ΤΟΥΣ . ΘΕΟΥΣ . ΗΓΟΥΜΕΘΑ
KAI . ΖΩΜΕΝ . ΑΔΙΚΑ . ΚΑΙ . ΔΙΚΑΙ' . ΩΡΙΣΜΕΝΟΙ
Eurip. in Hecuba .

nam et aliter. Quodam interponitur
mediana papia. Rationes ad hanc
pag. 288. a. non hoc latet in, vel
terminis sibi, patitur constare, (et
bit. Vires interper, quod interponitur
vires. I. cap. 14. nam. d. Græce dicitur
vires dicitur. Latine verit explicat.
Ceterum LXX. VII. quod Hæretice
175. Obvia legitur ad calcem libri II.
176. Hæretice (eos ipsidem Rabbini in
partem libros disceptant) Græce ex-
plicitur efficitur, id est explicat.
Tandem & nos absolvimus, explici-
musque Romanam hanc legem ad-
hibemus nostras, sicque totum Opus
nostrum jam ad ambulationem perduci-
mus, quo quidem nunc Themidi vo-
luntate hanc id ipsum quia citius
acquirere cupimus. Nihil libentius
mo faciem volumus.

Explicit solenniter Rationes nos-
træ, quæ possessioni prædictæ ad-
scribitur, calcem ad Ambrosianam
additionem, prædictæ ad Ambrosianam
ipsam citam autographis scriptis con-
fuerunt, ut opus ad hanc perducatur
et, immutetur. Cordate Rabbini ad
176. Hæretice, d. Rabbini in
177. Hæretice, d. Rabbini in
178. Hæretice, d. Rabbini in
179. Hæretice, d. Rabbini in
180. Hæretice, d. Rabbini in
181. Hæretice, d. Rabbini in
182. Hæretice, d. Rabbini in
183. Hæretice, d. Rabbini in
184. Hæretice, d. Rabbini in
185. Hæretice, d. Rabbini in
186. Hæretice, d. Rabbini in
187. Hæretice, d. Rabbini in
188. Hæretice, d. Rabbini in
189. Hæretice, d. Rabbini in
190. Hæretice, d. Rabbini in

RESP. ROMANAR. SEU RESPONSI PAPIANI

F I N I S .

~~~~~
NOM. LAP. TOYZ. EOYZ. HTOYMEOA
KAI. ZOMEN. AAIKA. KAI. AIKAI. OPIEMENOI
Finit. in hunc. ~~~~~

I N D E X

AUCTORUM, ET VIRORUM ILLUSTRIORUM

QUI IN HOC VOLUMINE LAUDANTUR, ET NOTANTUR

*Numerus Romanus indicat Praefationem, & Commentarium Ruggerianum;
 Arabicus Novellas, & cetera, quae sequuntur, Litterae a, & b
 Columnam dexteram, & sinistram.*

A

A Ccurfius Franciscus notatus. 32. *b*
 D'Acherius Lucas. LVII. 279. *a*
 Acta Academiae Instituti Bononiensis. LXXVII.
in adnot.
 Acta S. Barbarae. LXXXV.
 Acta Concilii Chalcedonenfis. 4. *b* 11. *b* 61. *a*
 Acta S. Mercurii Martyris. 155. *a*
 Acta SS. Perpetuae, & Felicitatis. 155. *a*
 Acta S. Philippi Episc. Heracleae. 12. *b*
 Acta Sanctorum. LIV. *in adnot.*
 Acta SS. Tarachi, & Probi &c. 155. *b*
 Adamia Josepha M. Victoria laudata. XXIV.
 Adamius Andreas laudatus. XXIV. & *seqq.*
 Adamius Josephus M. *ibid.*
 Adamius Leonardus. XXI., & *seqq.* XLIII.
 92., notatus 93. *b* 94. *a* *b*
 Agathias. LXI.
 Agnellus, 48. *b* 117. *a* 291. *b*
 Agrippinus S. Episc. Neap. LXXXIX.
 Aguirreus Dominicus notatus. 139. *a*
 Albanus Alexander Card. laudatus. XXIV.
 XLV. 289. *b*
 Albanus Hannibal Card. LXXX.
 Albergatius Nicolaus (Beatus) Card. LXXX.
 & LXXXI.
 Albertius Leander. XVI.
 Alciatus Andreas. 18. *b*. 170. *a*
 Aleander Hieronymus. 115. 149. *a* 181. *b*
 Alethophilus Niceta. Vid. Ruggerius.
 Alexander VIII. Pont. Max. XVIII. XXXVIII.
 LXXX.
 Almelveenius Theodorus Jansonius laudatus
 XXV. *in adnot.* 39. *b* 61. *b*, suppletus
 XLIII. 107. *b* 127. *a*
 Altempfius Joh. Angelus Dux laudatus. LXXX.
 Alterius Aemilius. XC.
 Amadesius Josephus Aloysius laudatus. LIV.
in adnot. & XCI.
 Amatius Paschalis laudatus. 124. *b*
 S. Ambrosius. 29. *a* 183. *b*
 Ammianus. Vid. Marcellinus.
 Anastasius Bibliothecarius. 119. *b*
 De Angelis Ludovicus. XV.
 Anianus. LI. 174. *b* 196. *a* 254. *b* 263. *a*
 282. *a* 289. *a*
 Anonymus Valesianus. 44. *b*
 Anteplius Georgius laudatus. LXXXIII.

S. Athanasius. LXXXIII. LXXXIX.
 Anthemius Imp. Vid. Novellae.
 Antonellius Nicolaus Card. laudatus. LXXXII.
 LXXXIII. & XC.
 Apollinaris Sidonius. XII. LXIII. LXIV.
 19. *a* *b* 46. *b* 50. *a* 235. *b* 236. *a*
 Apuleius Lucius. 170. *b*
 Archintius Albericus Card. XC.
 Arrianus Atheniensis. 189. *a*
 Asconius. Vid. Pedianus.
 Assemanius Josephus Simonius Praeful lauda-
 tus. XLV.
 Athenaeus. 278. *a*
 Auctor Collationis Legum Mosaicarum, &
 Romanarum. 154. *a* 267. *a*
 Auctor Editionis Lipsiensis Corporis Jur. Civ.
 XXIV.
 Auctor Historiae Miscellae. Vid. Historia Mi-
 scella.
 Auctor Libri ad Herennium. 146. *b*
 Auctor de Limitibus. 266. *b*
 Auctor Praedestinati. XIV.
 Averanius Josephus laudatus. 155. *b*
 Augustinus S. Aurelius. XIV. 148. *a* 182. *a*
 289. *b*
 Auraeus laudatus. Vid. de Barcos.
 Ab Auria Joh. Andreas. XC.
 Ausonius Decius. 5. *b* 19. *b* 24. *a*
 Authenticae Justiniani. 27. *a*

B

B Acchinius Benedictus. XLVII. 117. *a* 127. *a*
 291. *b*
 Bachius Joh. Augustus. XIII. LII. LIII. 205. *b*
 262. *b*
 Badettius Vincentius M. XCI.
 Balduinus Franciscus. 150. *b*
 Ballachius Federicus. LXXVII.
 Ballachius Laurentius. *ibid.*
 Ballachius Simon (Beatus). *ibid.*
 Ballerini Petrus, & Hieronymus laudati.
 XXXIX. XLI. XLII. *in adnot.* 236. *b*
 245. *a*
 Ballerinius Simo. XCI.
 Balutius Stephanus. LI. *in adnot.* LX. LXI.
 LXII. 123. *a* 148. *b* 295. *a*
 Bandurius Anselmus. 41. *a* *b* 50. *b*
 Barbarus Hermolaus. 331. *b*

Barberinius Franciscus Jun. Card. LXXXV.
De Barcos Martinus . XIV.

Baronius Caesar Card. notatus . LXII., &
seq. 61. *b*, laudatus . 41. *a* 43. *b* 44. *a*
45. *a* 51. *b* 61. *b* 63. *b* 440. *b*

De Barosso Petrus Gomesii . LXXIX.

Barthius Caspar . 25. *a*

Basilici . 2. *a* 16. *b* 27. *b* 32. *a*

Battaglinius Andreas laudatus . LXXXVIII.

De la Bauneius Jacobus . XIII.

Bellorius Joh. Petrus . XXVII., & XCII.

Begerius Laurentius . 54. *b* 55. *a*

Benedictus XIV. P. M. laudatus . LXXIX.
LXXX. LXXXI. LXXXII. LXXXVI.
LXXXVIII.

Bergerius Nicolaus . 145. *a*

Beyerius Georgius . XI. *in adnot.*

Bignonius Hieronymus . LX. 219. *b*

Blanchinius Iosephus laudatus . LXXXIV.,
& XCI.

Blanchius Isidorus laudatus . 16. *b*

Blancius Horatius notatus . LVII.

Blastares . 237. *b*

Bochartus Samuel . 164. *b*

Bonamicus Philippus laudatus . LXXXVII.
LXXXIX., & XCI

Bondinius . 284. *b*

Bonafidius Enimundus . 183. *b*

Boniourius Guillelmus laudatus . LXXXIII.

Bonius Hyacinthus . LXXXV.

Borgia Stephanus Praeful laudatus . XVIII.

Borremansius Antonius . 19. *b*

Bortolettius Anfelmus laudatus . XC., &
XCIII.

Bortolettius Iosephus M. laudatus . XCIII.

Bouchardius Almaricus . 113. *b*

Boschius Joh. Carolus Card. laudatus. XXVIII.
in adnot.

Bottarius Johannes Praeful laudatus . XC.

Bracciolinius Poggius Florentinus . XXII.

Brenchmannius Henricus laudatus . XXV.

LI. *in adnot.*, 3. *a* 8. *b* 10. *b* 36. *b*

41. *b* 42. *a* 72. *a* 127. *b*, notatus .

XVIII. XXVI. *in adnot.* XLIV. XLIX.

LIII. 11. *a* 20. *b* 23. *a* *b* 38. *b*, &

seq. 47. *a* 48. *b* 50. *a* *b* 57. *a*

60. *b* 69. 70. *b* 72. *b* 74. *a* 86. 91.

b 96. *b* 100. *b* 102. *b* 105. *b* 107.

b 108. *b*

Briffonius Barnabas laudatus . 14. *b* 29. *b*

33. *b* 43. *a* 63. *b* 73. *b* 147. *a* 182. *b*

183. *b* 184. *a* *b* 261. *a* 262. *b* 279. *a*

Brunatius Johannes laudatus . XIV.

Brunellius Bernardinus laudatus . 274. *b*

Brunerius Nicolaus . LXII.

Brunquellius Joh. Salom. laudatus . XXIII.
205. *b*

Brunus Matthaeus laudatus . 264. *b*

Budaeus Guillelmus . 47. *a* 143. *b* 231. *b*

Bulengerius Andreas . 17. *b* 44. *a*

Bulla Baschalis I. 48. *a*, altera ejusdem. 291. *a*

Burghesius Paullus . LXXXV., & XC.

Buschius Nicolaus laudatus . LXXV.

Buffius Felicianus . 161. *b*

Bynkershoekius Cornelius . 263. *b*

C

Acciarius Petrus Thomas . XLII. *in*
adnot.

Caelestinus Papa . 123. *b*

Cajus I. C. XXI. XLIV. LXXIV. 112.,

& *seqq.* 149. *a* 151. *a* 156. *a* *b* 174. *b*

179. *b* 182. *a* 187. *a* 196. *b* 246. *a*

278. *a* 282. *a* *b*

Cagnaccius Guidus Pictor . LXXVII.

Callistratus . 187. *a*

Callistus . Vid. Nicephorus .

Calogerà Angelus laudatus. LXXVII. LXXX.

XC. 107. *b*

Calvinus Johannes . 38. *a*

Campanus Thomas . LXXXIX.

Campellius Franciscus M. XXII.

Campianus M. Augustinus . 15. *b*

Cantipratannus . 172. *b*

Capitolinus Julius . 16. *b* 35. *b*

Capitularia Caroli Magni , & aliorum Re-
gum Francorum . 143. *a* *b* 144. *a* 148. *a* *b*
158. *b* 173. *a* 213. *b* 248. *b* 264. *a*
293. *a*

De Carboneano Philippus . XCI.

Carolus Crassus . Vid. Diploma .

Carolus M. Vid. Capitularia .

Carvaialis Johannes Card. LXXXIX.

Cassiodorus M. Aurelius . LIX LXV. 14. *a*
27. *b* 32. *a* 52. *a* 118. *b* 126. *a* 138. *a* *b*
141. *a* 143. *a* 293. *b*

Castellius Iosephus M. Card. XC.

Catalanus Iosephus . XCI.

Cedrenus Georgius . 43. *b*

Cellarius Christophorus notatus . 201. *a*

La Cerda Emmanuel . 24. *a* 119. *b*

Cervinius Marcellus . Vid. Marcellus II.

Charta agnationis . 293.

Charta Clotildis . 48. *a*

Charta Eudochiae Sanctimonialis . 135. *a*

Charta Monasterii Prumienfis . LI.

alia ejusdem LI. LII. LXX. & 217. *a*

Charta oppignorationis . 192. *a* *b*

Charta precarii . 245. *a* *b*, & *seq.*

Charta sacramenti . 219. *a* *b*

Charta Sifiverae . 135. *a* *b* 210. *a* *b*

Charta venditionis 244. *a* *b*, & 246. *a*

Chartae Alamannicae . 283. *b*

Chartae libertatis . 274. *a* *b*, & *seq.* 276.
b, & *seq.*

Chartae Manumissionis . 247. *b* 149. *a* 50. *b*

Chartae Monasterii S. Justinae Patavii . XIV.

Chartae permutationum . 247. *a*

Chiffetius Joh. Jacobus . 279. *a*

Childebertus Vid. Decreta Childeberti .

Christina Svecorum Regina . XVIII. XXXVIII.

Christianopolus Hieronymus Dom. XCI.

Chronicon Alexandrinum . 51. *b*

Chronicon Marcellini . 44. *b* 51. *a* *b* 72. *b* 75. *b*

Chronicon Paschale . 44. *b* 75. *b*

Chrono-

- Chronologia Cod. Theod. 44. *b*
 Chrysoſtomus S. Johannes 13. *b* 64. *a* 183. *b*
 Cicero M. Tullius. LXIII. XCV. 5. *a* 16. *a*
 33. *a* 46. *a* 54. *a* *b* 55. *a* 107. *b*. 146. *b*
 166. *b* 170. *b*. 212. *a* 219. *a* 271. *a*
 Clappinius Alexander Joſephus. LXXXVI. &
 XCI.
 B. Clara Ariminenſis. LXXXI. 159. *b* 172. *b*
 Claudianus Cl. 27. *a*
 Clemens XIII. Pont. Max. laudatus. LXXXIV.
 Codex Gregorianus. X. XXXVIII. LXXIV. 151.
b 196. *a* 220. *b* 262. *b* 293. *a* 277. *b*
 Codex Hermogenianus. X. LII. LXXIV. 193.
a *b* 194. *a* 196. *a* 220. *b* 237. *a* 263. *a*
 Codex Juſtinianeus. XXX. 3. *b* 4. *a* *b* 5. *a* 6. *a*
 8. *a* 11. *b* 16. *a* 18. *b*. 20. *b* 21. *a*
 25. *a* 28. *b* 30. *a* 32. *a* *b* 33. *b* 35. *b*
 36. *b* 43. *a* 46. *b* 61. *a* *b* 74. *a* 75. *a*
b 76. *a* *b*. 77. *a* *b* 78. *a* *b* 80. *a* *b* 81. *a* *b* 83.
a *b* 84. *a* *b* 85. *a* 93. *a* 136. *a* 147.
b 154. *b* 167. *b* 168. *b* 196. *b* 205.
a 210. *b*. 220. *b* 228. *b* 233. *b* 234.
a 235. *a* 237. *a* 239. *a* 240. *a* *b* 242.
b 249. *b* 252. *a* 253. *b*. 254. *a* *b* 255.
b 258. *b* 259. *a* *b*. 263. *a* *b*. 268. *b*
 269. *a* 270. *b* 272. *b* 273. *a* 274. *a*
 276. *b* 277. *b* 280. *a* 281. *a* 283. *a*
b 284. *a* 288. *b* 290. *a* 292. *b* 294. *b*
 Codex Theodoſianus. XI. XIII. LXXII.
 LXXIV. 2. *a* 3. *b* 13. *b* 14. *a* *b* 15. *a*
 17. *a* *b* 18. *a* *b* 19. *a* *b* 20. *a* 22. *a*
 24. *a* 26. *a* *b* 27. *a* *b* 28. *a* 29. *b* 33. *b* 34. *b*
 37. *b* 38. *a* 39. *a* *b* 40. *a* 42. *a* 43. *a*
 45. *a* *b* 46. *b* 47. *a* 49. *a* *b* 50. *a* 58. *a*
 63. *a* *b* 83. *a* 120. *a* 122. *a* 126. *a*
 129. *a* 130. *a* 135. *a* 136. *b* 137. *a* *b*
 140. *a* *b* 142. *b* 143. *a* *b* 144. *a* 147. *b*
 149. *a* 152. *b* 157. *b* 159. *a* 161. *a* 163. *b*
 166. *a* *b* 167. *a* *b* 168. *a* 170. *a* 171. *a*
 173. *a* *b* 176. *a* 182. *b* 183. *a* *b* 184. *a* *b*
 185. *b* 187. *b* 191. *b* 196. *a* 201. *a*
 205. *a* 210. *b* 212. *a* *b* 213. *a* 215.
a *b* 216. *a* 217. *b* 218. *a* *b* 219. *a*
 220. *b* 225. *b* 226. *b* 227. *a* *b* 228. *a*
 230. *a* 233. *a* 234. *a* 235. *a* 236. *b*
 237. *a* *b* 239. *a* *b* 241. *a* *b* 246. *b*
 248. *b* 249. *b* 252. *a* 254. *b* 255. *b*
 258. *a* 264. *a* *b* 268. *b* 269. *a* *b* 270.
a *b* 272. *b* 273. *a* 276. *a* *b* 280. *a*
 283. *a* 284. *a* *b* 287. *b* 288. *a* 289. *b*
 290. *a* *b* 292. *a* *b* 293. *b* 294. *b*
 Ejus Appendix ſpuria. XII., Ejus Chrono-
 logia, Gloſſarium Nomicum, Notitia,
 Dignitatum, Proſopographia, Topogra-
 phia. Vid. ſuis locis.
 Cointeus Carolus. LXII.
 Collatio Legum Moſaicarum, & Romanarum.
 Vid. Auctor Collationis.
 Collectio Piſaurenſis omnium Poematum.
 124. *b*, & 142. *b*
 Colomeſius Paullus. 261. *a*
 Columella Jun. Moderatus. 144. *a*
 Columna Aſcanius Card.. LXXX.
 Commonitorium Valentiniani III. Imp. XLVI.,
 & 117., & ſeqq.
 Compagnonius Pompejus Praeful laudatus.
 LXXXV. LXXXVIII. in adnot. XC.,
 & XCI.
 Compendium Alaricianum. 251. *b* 288. *a* *b*
 289. *a* 293. *b* 294. *a* *b*
 Concelmanius Seraphinus. LXXXV.
 Concina Daniel. XCI.
 Conradus Erimannus. LII. 261. *a*
 Conringius Hermannus notatus. LIII. LXII.
 141. *b*, laudatus. LXI. 138. *b*
 Conſtantius Joh. Baptiſta laudatus. XCI., &
 XCIII.
 Contelmannius Henricus. 149. *a*
 Contelorius Felix ſuppletus. XLIII. 107. *b*
 laudatus. 39. *b*
 Contius Antonius. 78. *a* 149. *a*
 Contius Johannes laudatus. XVIII., & XCI.
 Coraſius Johannes. 263. *b*
 Corippus Fl. Creſc. LXIII.
 Corſinius Eduardus ſuppletus. XLIII. 107. *b*
 laudatus. 39. *b* 137. *a* 167. *b* 193. *a*
 notatus. 60. *b*.
 A Coſta Janus. XII. 236. *b*
 Coſtius Joh. Baptiſta laudatus. LXXVII.
 Coſtadonius Anſelmus laudatus. LXXXV.
 LXXXVI. LXXXVIII. XC. XCI.
 Cregelius Erneſtus. 14. *b*.
 Creſcimbenius Joh. M. XXII. XXV. in adnot.
 Cuiacius Jacobus vindicatus. XI., laudatus.
 XI. XXXI. XLIX. LIX. LXV. 7. *b*. 15. *b*
 25. *b* 29. *a* 32. *a* *b* 33. *b* 36. *b* 57. *b*
 124. *b* 147. *a* 181. *b* 191. *a* 206. *b*
 207. *a* 209. *b* 259. *b* 262. *a* 266. *a*
 274. *a* 276. *a* *b* 294., & paſſim in
 Indicibus Novellarum a pag. 66. ad pag.
 111., notatus. LII. 8. *b* 22. *a* 24. *b*
 58. *b* 141. *b*
 Cuperus Giſbertus. 232. *a*
 Cuſanus Nicolaus Card. LXXXII.
 Couſtantius Petrus. 48. *a*
 Cyclus Paſchalis marmoreus Ravennae. 48. *a*
 S. Cyprianus Caec. 25. *a* 150. *a*
 Cyrillus I. C. Graecus. 2. *a*

D

- S. **D** Amafus I. Pont. LXXXVIII. 71. *b*
 Damianus S. Petrus. LXXXVI.
 Dandinius Hercules Franciſcus laudatus. X.
 in adnot.
 Danielius Gabriel. LVII.
 Daſqueius Claudius. 231. *b*
 Decreta Childeberti. 138. *b*. 236. *b*
 Decretales, & earum Gloſſae. 44. *a*
 De Deucio Bertrandus. LXXIX.
 Deuteronomius. 145. *a* 265. *b*
 Diarium Sacrum Dominicanum. LXXVII. in
 adnot.
 Diecmannius Johannes. 23. *b* 201. *b* 295. *a*
 Didymus Caecus. 164. *b*
 Digefſta. 2. *a* 5. *b* 6. *a* 13. *b* 25. *a*. *b* 27. *a*
 32. *a*

32. a 36. b 37. b 38. a 43. a 46. b
 63. a 135. a 136. a 146. b 147. a 154.
 a b 156. a 166. b 181. a 182. a b 183.
 a 187. a 188. b 194. a 195. b 202. b
 207. a 209. a 213. a 220. a 230. a
 231. b 237. b 252. b 253. b 263. a
 b 264. b 267. a 271. a b 277. b 280. a
 282. a b 283. b 294. a
 Dinellius Vincentius M. XCI.
 Dio Cassius. 27. a 31. b 32. a 55 b
 Diodorus Siculus. 54. b
 Dionysius Halicarnass. 265. a 267. b
 Diploma Caroli Crassi Aug. 290. b
 Diploma Theodosii pro Bononiensi Gymna-
 sio apocryphum. XV. , & LXXXII.
 Dominicius M. Antonius notatus. LXII. lau-
 datus. LXIV. 236. a
 Donatius Alexander. 231. b
 Donatius Sebastianus. 55. b
 Donatus Aelius. 142. a
 Donellius Hugo. 7. b notatus. 8. b
 Donus Joh. Baptista. LXXXVII. 158. a 261. a
 Doringius David. 170. b
 Duarenus Franciscus. 18. b
 Duglassius Jacobus. LXXVII. *in adnot.*
 Durandius Ursinus. Ll. LXX. 217. a
 Dukerius Carolus Andreas. 170. b 231. b

E

Eccardius Christianus Henricus. 34. a
 Eccardius Joh. Georgius. LVII. LX.
 LXI. LXIV. 165. a 187. b 189. b 236.
 b 285. b
 Edictum Glycerii. XXXIX.
 Edictum Theoderici Regis Gothorum. 266. a
 267. b
 Edictum Theoderici Regis Italiae. 138 a
 154. a
 Elephantutius Cajetanus Card. XC.
 Ephemerides Gallicae. XXIII. XXVII. *in*
adnot.
 Germanicae. XXIII.
 Florentinae Ch. Joh. Lamii. 17. a 159. b
 259. a
 Romanae Paleariniorum. LVII.
 S. Epiphanius. 29. a
 Epiphanius Metropolit. 44. b
 Epistola Glycerii. XXXIX. , & *seq.*
 Epistola Marciani. 61. b
 Epistolae Valentiniani III. Imp. XLVI. 123.
 & 125.
 Epithaphium Pantagathi Episc. Vienen. 14. a
 Ernestius. 219. a
 Estorius Joh. Georgius. 144. a
 Eusebius. 43. b 54. b
 Evagrius Scholasticus. 11. b 44. a 52. b

F

Faber Franciscus. XI.
 Faber Petrus. 154. b 187. a
 Fabretti Raphael laudatus. 34. a 43. a

47. b 60. a b 158. b 201. a 229. b
 259. a 266. a b, notatus. 60. b
 Fabrius Carolus laudatus. LXXVIII.
 Fabricius Georgius. 147. a 279. b
 Fabricius Joh. Albertus. XI. *in adnot.*, &
 12. b
 Fabrottius Carolus Hannibal. 202. a
 Facciolatus Jacobus. XXVIII. *in adnot.*
 Farnabius Thomas. 35. a
 Farfettius Philippus. XC.
 Fasti Graeci. 44. a
 De Faugeriis Arnaldus. LXXIX.
 Federicius Andreas notatus. 205. a b, &
seq.
 Fellenbergius Daniel. 285. a
 Fellius Johannes. 25. a
 Ferrius Hieronymus laudatus. XXVIII. , &
 XCV. *in adnot.*
 Ferronius Josephus M. Card. XC.
 Festus Pompejus. 47. a 267. b
 Firmicus. 17. b
 Flacchius Mariangelus. XC.
 Flavius Josephus. 35. b
 Flodoardus Remensis Presb. 119. b
 Fogginius Petrus Franciscus laudatus. XCI.
 Fontaninius Justus Praeful laudatus. LXXVIII.
 LXXXIX. , & XC.
 Formaliarius Alexander notatus. XVII. , &
 LXXXII.
 Formulae Andegavenfes. 219. b
 Franciarinius Marcellus. LXXXVII.
 Du Fresneius Andreas. LVI.
 Du Fresneius Carolus. Ll. *in adnot.* 15. a
 19. a 23. b 33. b 40. a 62. a 119. b
 135. b 141. a 142. a 144. b 145. b
 150. b 153. b 164. b 170. a 171. b
 173. a 206. b 208. a 229. b 266. b
 266. b 269. b 285. b 295. a, nota-
 tus. 57. a 291. b
 Du Fresneius Raphael Trichetus. 55. a
 Frigeridus. 63. b
 Frontinus. 266. a
 Furiettius Josephus Alexander Card. XC.

G

G Alanus Clemens. LXXXIV.
 Galletti Petrus Aloysius laudatus,
 LVII. LXXXIV. LXXXVIII. LXXXIX.
 266. b
 Gallius Stephanus laudatus. LXXXVII. , &
 XCII.
 Ganganellius Laurentius Cardinalis laudatus.
 LXXXVIII. , & XC.
 Garnerius Johannes. 148. b
 Garampius Josephus Praeful laudatus. XVIII.
 LIV. *in adnot.* LV. LXXIII. LXXXI.
 LXXXVIII. 159. b 151. a 172. b 247. b
 Garatonius Joh. Felix laudatus. LXXXVI.
 Garatonius Jos. Aeneas laudatus. LXXVII.
 Garuffius Josephus Malatesta. 159. b
 Gaulminius. 274. a
 Gellius Aulus. 127. a 182. a 223. a b

Le Gendreius Johannes . XIII.
 Georgischijs Petrus . LX.
 Georgius Augustinus Ant. laudatus . LV.
 LXXXIII. LXXXVIII. XCI. XCII.
 XCIII. 149. b 245. a
 Georgius Dominicus Praeful laudatus . XXII.
 XC.
 Gerbertius Martinus . XLV. *in adnot.* & 229. a
 Ginannius Franciscus laudatus . 262. a
 Ginannius Petrus Paullus laudatus. LXXXVIII.
 261. b
 Giphanijs Obertus 191. a
 Glossae Juris . 274. a
 Glossae Graecae . 164. a 248. b 258. b 291.
 b 294. a
 Glossae veteres . 189. a
 Glossarium Nomicum Cod. Theod. 30. b 33. b
 40. a 170. a 232. a
 Glossarium vetus . 130. b
 Glyca Michael . 141. a
 Glycerius Imp. Vid. Novellae , Edictum ,
 Epistola .
 Goesius Wilelmus . 143. a 266. a
 Goetzius Joh. Christoph. laudatus . XXVI.
 XLIII. , notatus 69.
 Goldastius Melchior . LX. 149. a 150. b 283. b
 Golzius Hubertus . 13. b. 55. b.
 Gorius Antonius Franciscus . LXXXIX.
 142. b 158. a 164. a 201. a 203. a
 261. a
 Gothofredius Dionysius laudatus . 33. b 205. b
 206. a
 Gothofredius Jacobus laudatus . XII. XIII.
 LI. *in adnot.* 1. a 2. a 26. b 29. b
 32. b 33. b 45. b 50. a 51. a 57. a
 58. a 60. b 63. b 122. a 137. b 143.
 a 147. b 149. a 150. b 152. a 161. a b
 167. b 173. b 176. a 183. a 187. b
 191. b 212. b 218. b 222. b 227.
 a 239. a 256. b 264. b 269. b 280. a
 284. b 289. b 290. a 292. b, & *passim*
in Indicibus Novellarum a pag. 66. ad
111. , notatus . LIII. LXIV. 4. a 44. a
b 141. b 225. b 264. a 285. a 288. b
 Gouietius Abbas notatus . XXII. *in adnot.*,
 laudatus XXIII. , & *seqq.*
 Graevius Joh. Georgius . 17. b. 145. a
 Gravina J. Vincentius laudatus . 2. a. 25.
 b 152. a 198. b 223. b 230. b.
 Gregorius , seu Gregorianus . X.
 S. Gregorius Magnus. LXXXVI. 119. a b 148. a
 Gregorius X. Pont. Max. LXXIX.
 Gregorius Turonensis . LVII. 63. b 280. b
 Gronovius Jacobus . 143. a
 Gruterius Janus . 38. b 39. a b 50. b 51. a
 55. b 60. a 63. a 142. a 239. a 262.
 a 284. b 294. a
 Guadagnius Leopoldus . 7. a
 Gudius Marquardus . 201. a
 Gundlingius Nicolaus Hieronymus . 15. a
 28. a 165. b
 Gutherius Jacobus . 3. b 5. b 7. b 15. b 19.
 a 20. a 28. a 29. a b 30. b 32. a b

33. b 36. b 63. a 93. a b 129. a 130.
 a 142. a , notatus 6. a b
 Guyonius Crochanfius Josephus Praeful lau-
 datus . LXXX.

H

H Acehnbergius Paullus . 284. b
 Harduinius Johannes . 4. b 13. b 54.
 a b 55. b 56. a
 Heberius Ulricus notatus . 252. b
 Heineccius Joh. Gottlieb. laudatus . XXIV.
 LI. *in adnot.* LXI. LXIII. , & *seq.* LXIX.
in adnot. 15. a 27. b 146. a 150. b 152.
 a 185. a b 187. b 195. a 196. b 198.
 b 205. b 247. b 250. b 256. a b 263.
 b 267. b 281. b 285. a , notatus XXIV.
in adnot. LIII. LXII. LXIV. 141. b
 Hellfeldius Joh. Augustus notatus . LIII. , lau-
 datus LXI.
 Henninius Henricus Christianus . 145. a
 Henriquezius Henricus Card. laud. LXXXVI.
 Heraldus Desiderius . 25. a
 Hermogenianus . X.
 Heroldius Basilius Joh. LX.
 Hefychius . 15. a 227. a
 Heumannius Johannes laudatus . LI. *in adnot.*
 LXI. LXII. LXXIV. 138. a 144. a
 149. a 150. b 246. a
 S. Hieronymus . 7. a 280. b.
 Hieronymus Frater Romanus . XIV.
 S. Hippolytus Episc. Portuen. LXXX.
 Historia Bizantina . 12. b
 Historia Juris Chronologica auctoris anonymi.
 XXIV.
 Historia Miscella . 51. b 52. a b
 Historia Tripartita , & ejus Interpres . 148. a
 Historia Universalis Anglici Scriptoris . 52. b
 Hoffmannius Christ. Godofr. laudatus. XXIII.
 XLIII. 92. 289. a , notatus LIII. 93.
 b 94. a b. 141. b
 Hombergkius . Vid. Zu Vachius .
 Homerus . 247. b 265. a b
 Hommelius Carolus Ferd. laudatus . 271. b
 Honorius I. Pontif. 236. b
 Hostius Matthaeus . 143. b

I

I S. Iacobus Nisibenus . LXXXIII.
 Jacutius Matthaeus . LXXXVI. 141. a
 Ickstattius Joh. Adamus laudatus . XXXIX.
 Idatius . 51. b
 Imperialis Jos. Renatus Card. XXI. LXXXI.
 Ingolius Franciscus Praeful laudatus. LXXXIII.
 Innocentius . I. Pont. LXXIX. 47. b
 Institutiones Justiniani . 151. b 156. a 179.
 b 181. b 188. b 195. b 215. a 229. a
 230. a b 240. b 247. a 248. b 252. b
 253. a 271. a b 280. a b 282. a b
 Inscriptio antiqua anecdota . LXXXV.
 Altera inventa Tibure . 30. *Constat ta-*
men existimo ex altera persimili, quae
 Qq *habe-*

habetur apud Gruter. 692. 10., & apud Gutherium de Jur. Manium. Lib. 11. Cap. 32.
 Altera Hortorum Nigroniorum. 39. *b*
 Altera apud Fr. Xaverium Zeladam Romanum Praefulem. 203.
 Inscriptio infimi aevi sepulcralis Jacobi Rastellii Ariminen. LXXVIII. *in adnot.*
 Inscriptio medii aevi Ariminenfis. 160.
 Altera Viterbiensis. 161.
 Inscriptio recens metrica. XXII. *in adnot.*
 Inscriptiones Christianae. 47. *b* 75.
 veteres profanae. XXII. *in adnot.* LXXXVII.
 12. *b* 17. *a* 19. *b* 38. *b* 39. *b* 42. *b* 43.
a *b* 50. *b* 51. *a* 55. *b* 107. *a* *b* 142.
b 145. *a* 151. *a* 164. *a* 201. *a* 229. *a*
b 259. *a* 266. 273. *b* 284. *b* 289. *b*
 290. 294. *a*
 S. Johannis Ap., & Evang. Epistola. 7. *a*
 Johannes I. Episc. Neapol. LXXXIX.
 Jornandes. XXII. XXXIX. *in adnot.* &
seqq. 51. *a*. 121. *a*
 Josephus. Vide Flavius.
 Josue. 145. *a*
 Jovardius Victorius Praeful laudatus. 155. *a*
 S. Irenaeus. 295. *b*
 S. Isidorus Hispalensis. 14. *a* 52. *a* 144. *b*
 202. *a*
 Isidorus Pacensis. 154. *b* 164. *b*
 Isidorus Pelusiota. 4. *b*
 Judicium Libertatis. 274. *a* *b* & *seq.* 276.
b & *seq.*
 Julius Aegidius. XCI.
 Juretus Franciscus. 15. *a* 17. *b* 29. *a* 33. *b*
 Justinianus Imp. Vid. Cod. Just., Novellae,
 Authenticae, & Institutiones.
 Juvenalis D. Junius XCIV.
 Juvnardius Joh. Paullus laudatus. LXXVII.
 Juvnardius Matthias laudatus *ibid.*
 Juvencius Presbyter. 142. *b*

K

K Lockius Caspar. 32. *a*
 Kollarius Adamus Franciscus laudat. XC.
 & 280. *b*
 Koppius Joh. Adam. 144. *a*

L

L Abbejus Philippus. XLI. *in adnot.*
 Lactantius. 232. *a*
 Lamius Johannes laudatus. 139. *b* 141. *a*
 159. *b*. 259. *a*
 Lampridius Aelius. 144. *b*
 De Lanceis Carolus Victorius Amadeus Card. XC.
 Lancellottius. XV.
 De la Landius Jacobus. 15. *a* 19. *b*
 Leges XII. Tabularum. X. 146. *a* *b* 166.
b 205. *b* 230. *b*
 Leges Ottonis I. Imp. 183. *a* 184. *b*
 S. Leo XXXIX. *in adnot.* XLII. *in adnot.*
 55. *b* 236. *b*

Leo Imp. Vid. Novellae.
 Lex Alamannorum. LXI. 196. *b* 213. *b* 219. *a*
 Lex Bajuvariorum. LX. 138. *b* 145. *b* 194.
b 222. *b* 248. *b* 266. *a* 267. *b*
 Lex Burgionum. 213. *b*
 Lex Burgundionum. LXV. & *seq.* LXVII.
 & *seqq.* 145. *b* 194. *b* 196. *b* 203. *b*
 206. *b* 213. *a* 224. *b* 231. *a* 243. *b*
 250. *a* *b* 256. *a*
 Lex Carolina. Vid. Capitularia Caroli Magni.
 Lex Gothorum. 266. *a*
 Lex Langobardorum. 183. *a* 184. *b* 222. *b*
 256. *a* 266. *a* 267. *b*
 Lex Luitprandi Regis. 290. *b*
 Lex Ostrogothorum. 213. *b*
 Lex Ripuariorum. LXI. LXV., & *seq.*
 Lex Rogerii Siciliae Regis. 222. *b*
 Lex Romana. XX. XLIX. & *seqq.* 131.
 & *seqq.*
 Lex Rotharis Langobardorum Regis. 222. *b*
 Lex Salica. LX. LXV. LXVIII. 143. *a*
 144. *a* *b* 145. *a* 165. *a* 187. *b* 196. *b*
 198. *b* 219. *a* 256. *a*
 Lex Saxonica. 256. *a*
 Lex Visigothorum. LXIX. 139. *b* 183. *b*
 194. *b* 213. *b* 222. *b* 248. *a* 250. *b*
 256. *a* 266. *a* 267. *b* 293. *a*
 Lex Zenonis Imp. 205. *a* *b*
 Libanius Sophista. XXII. 12. *b*
 Liber Diurnus Roman. Pontiff. 148. *b*
 Liberatus. XV.
 Liebeius Christianus Sigismundus. 54. *b*
 Lindenbrogius Fridericus notatus. LIII. LX.
 LXIV. 141. *b*, laudatus 29. *b* 206. *b*
 285. *b*
 Lipenius M. Martinus. LXXVII. *in ad-*
notat.
 Lipsius Justus. 35. *a* 154. *b* 262. *a*
 Litterae Theodosii ad D. Augustinum Apo-
 cryphae. XIV.
 Lirutius Joh. Josephus laudatus. 149. *a*
 De Longuerveius Ludovicus. 48. *a*
 Loonius Wilhelmus. 146. *a* 147. *b* 148. *a*
 Lopezius Dominicus laudatus. LXXXIX.,
 & XCI.
 Lucilius Cajus. 153. *b* 212. *a*
 Ludewigius Joh. Petrus. LXI.
 Luitprandus. 33. *b*
 Lupius Antonius M. 158. *a*
 Lupius Christianus. 123. *b*

M

M Abillonius Johannes laudatus. XVI.
 XLVI. LIII. LVII. LXXIV. 48. *a* 107. *a*
 118. *a* 143. *b* 219. *a* 229. *b* 251. *a* 161.
a 293. *a*, notatus LV *in adnot.* 48. *a* 118.
b 123. *a* 127. *a*
 Macedius Franciscus notatus. XV.
 A Macerata Cassianus. XCI.
 Macchiavellius Alexander. XVI.
 Marchiavellius Nicolaus. LXXXVI.

Macro-

- Macrobius Aurelius Theodosius . 182. *a*
 Maffejus Scipio laudatus . XLVI. XLVIII.
 LXXIV. 30. *a* 39. *a* 47. *a* 48. *a* 55.
b 117. *a* *b* 118. *a* 123. *b* 124. *b* 127. *a* *b*
 129 *b* 135. *b* 150. *a* 229 *a* 244. *b*
 246. *a* 251 *a*, notatus 48. *a* 203. *a*
 262. *a*
 Maguinius Gilbertus . XIV.
 Majorianus Imp. Vid. Novellae .
 Mamachius Thomas M. laudatus . LXXIX.
 LXXXI. LXXXVIII. LXXXIX. & XCI.
 Manfredii Eustachius , & Gabriel . LXXVII.
 Mangetius Ioh. Jacobus LXXVII. *in adnot.*
 Manuel Comnenus Imp. Vid. Novellae .
 Manusc. Abbatiae S. Germani continet Artem
 Prisciani 28. *b*
 Aliud continet Canones Concilii Antioche-
 ni 47. *b*
 Ms. Ambrosianum continet Opera Caroli Si-
 gonii XVI.
 Ms. Anatiense continet Novellas AnteJustinia-
 neas apocryphas . XII.
 Ms. Auctoris continet Monumenta ingenii
 aliquot Martii Milesii Sarrazanii. LXXVIII.
in adnot.
 Ms. Batavum continet Institutiones Caii 113. *b*
 Ms. Bibliothecae Angelicae continet Elemen-
 ta Linguae Copticae Guillelmi Boniou-
 rii . LXXXIII.
 Aliud ejusdem continet Necrologium Be-
 nefactorum Monasterii Romaricensis. LIV.
 LXXIV. 149. *b* 172. *a* *b* 245. *a*. Vid.
 Ms. Biblioth. Passioneo-Angelicae .
 Ms. Bibliothecae Barberinae continet For-
 mam dictaminis Thomae Campani .
 LXXXIX.
 Ms. Bibliothecae Capituli Veronenfis continet
 versionem antiquam Concilii Ephesini .
 123. *b*
 Aliud continet Psalmos , & Cantica gr.,
 & lat. cum versione adhuc ignota . 124. *b*
 Ms. Bibliothecae Casanatensis continet Acta
 S. Barbarae LXXXV.
 Ms. Bibliothecae Chisinae continet Versio-
 nem LXX. viralem Danielis . LXXXIV.
 Aliud continet Formam dictaminis Thomae
 Campani . LXXXIX.
 Ms. Bibliothecae Colbertinae continet Con-
 cilium Ephesinum 123. *b*
 Ms. Bibliothecae Collegii Verdalenfis Tolo-
 sae continet Formam dictaminis Tho-
 mae Campani . LXXXIX.
 Ms. Bibliothecae Corsinianae continet Mira-
 cula S. Agrippini Episc. Neapolitani .
 LXXXIX.
 Aliud ejusdem continet Epistolam Uranii
 Presbyteri de obitu S. Paullini Nolae
 Episc. ad Pacatum . LXXXIX.
 Ms. Bibliothecae Imperialis Romae continet
 lucubrationes criticas Philippi Turrii,
 & Justi Fontaninii de anno mortis Atha-
 nasii . LXXXIX.
 Ms. Bibliothecae Gambalongae Ariminensis
 continet Adversaria Jacobi Antonii , &
 Johannis Pedroniorum . LXXVII *in*
adnot.
 Ms. Bibliothecae Regiae Parisiensis continet
 Papiani Excepta , seu Responsa . LII.
 Aliud simile . LXXI.
 Aliud continet Cod. Theod. , & Leges No-
 vellae . 3. *b* 68. 172. *a*
 Aliud continet Institutiones Rhetoricas .
 5. *b*
 Ms. Bibliothecae Passioneio-Angelicae conti-
 net Libros tres graec. de Trinitate .
 164. *a* *b*
 Ms. Bibliothecae Vallicellanae continet Acta
 S. Barbarae . LXXXV.
 Ms. Opus Alexandri Formaliarii continet Hi-
 storiam Gymnasii Bononiensis . XVII. ,
 & LXXXII.
 Ms. Gothanum continet Cod. Theodof. 5. *a*
 63. *a* , & *passim in Indicibus Novel-*
larum a pag. 66. ad pag. 111.
 Ms. Opus Henrici Henriquezii S. R. E. Card.
 continet Monumenta Monasterii S. Ma-
 riae Bantii in Apulia . LXXXVI.
 Ms. Opus Matthaei Jacutii continet Monu-
 menta , quibus Diaconiam S. Agathae
 in Suburra , ceu Benedictinorum Montis
 Virginis Ecclesiam a Gregorio M. con-
 secratam fuisse , & ad haec usque tem-
 pora sua a vetere consecratione minime
 excidisse , suadet . LXXXVI.
 Ms. Lugdunense continet Institutiones Caii .
 113. *b*
 Aliud continet Novellas AnteJustinianas
 apocryphas . XII.
 Ms. Moguntinum continet Cod. Theod. XI.
in adnot. LVIII.
 Ms. Morpacense continet Cod. Theod. XI. *in*
adnot. LVIII.
 Ms. Nispeniense continet Institutiones Caii .
 113. *b*
 Ms. olim Ottobonianum , nunc Garampianum
 continet Legem Romanam , & Novellas
 Leges , tum & V. anecdotas . XVIII. ,
 & *alibi passim.*
 Aliud Ottobon. continet Constitutiones Sy-
 nodicas Ecclesiae Sabinensis . LXXIX. ,
 & *seq.*
 Aliud continet Formam dictaminis Tho-
 mae Campani . LXXXIX.
 Aliud continet Inventarium Thesauri Ro-
 manae Ecclesiae . *ibid.*
 Ms. Opus Constantini Ruggerii continet cen-
 suram in Historiam Gymnasii Bononien-
 sis Alexandri Formaliarii . XVII. , &
 LXXXII. Cetera Mss. vide in ejus Vitae
 Commentario *pag.* LXXVII. , & *seqq.*
 quae recensere longum foret .
 Ms. Monasterii SS. Andreae , & Gregorii in
 Clivo Scauri continet Regestum Instru-
 mentorum ejusdem Monasterii . LXXXV.
 Ms. Joh. Seldenii continet Cod. Theod. XIII.
 XXXVIII. *in adnot.* , & 222. *b*
 Ms.

- Ms. Joh. Sichardii continet Cod. Theod. XI.
in adnot. LVIII.
- Ms. Jacobi Sirmondii continet Papiani Excerpta, seu Responsa. LII.
- Ms. Sveco-Vaticanum continet Cod. Theod., & Leges Novellas. XXXVIII. XLIV. 81. 112. 113. *a* 130. *b*
Aliud simile, quod etiam continet Responsum Papiani. XLIV. LII. LVIII. LXXI. LXXIII. 81., & *passim in Legge Romana a pag. 134. ad pag. 295.*
Duo alia similia continent Cod. Theod. XLV. *in adnot.*, & 134. *b*.
Aliud continet Leges Salicas, & Alemannorum, Cod. Theod., Gaii Institutiones, & alia. *ibid.*
Aliud continet Collectionem Canonum. XXXIX.
- Aliud continet Opusculum de Ecclesia Lateranense, & praeter alia Catalogum Regum Francorum. LVII.
- Ms. Tabularii Ecclesiae Mutinensis continet veteres Canones forte collectos a Regemberto Episc. Vercellense. 291. *a*
- Ms. Tabularii Vaticani continet Formam dictaminis Thomae Campani. LXXXIX.
- Ms. Vaticanum continet Novellam Valentiniani de Episcoporum ordinatione XLII. *in adnot.*
Aliud continet Formam dictaminis Thomae Campani. LXXXIX.
Aliud continet Vitam B. Nicolai Algeratii, auctore Jacobo Zeno Episc. Feltrense. LXXX.
- Aliud continet Ephesinum Concilium. 123. *b*
- Ms. Wurceburgense continet Cod. Theod., Leges Novellas, & Papiani Responsum. LXX. 63. *a*, & *passim in Indicibus Novellarum a pag. 66. ad pag. 111.*
- Manutius Aldus. XXXIV. *in adnot.*
- Manutius Paullus. 198. *b*
- Marcellinus Ammianus. 15. *a* 19. *a* 29. *b* 123. *b* 184. *b* 193. *a*
- Marcellius Michael Angelus laudatus. XCI.
- Marcellus II. Pont. Max. LXXX.
- Marcellus Nonius 153. *b*
- Marcandius Prosper XXII. *in adnot.*
- Marcianus Imp. Vid. Novellae, & Epistola.
- Marcilius Theodorus. 149. *a*
- Marculfus. 135. *b* 148. *b* 204. *b* 219. *b* 293. *b*
- Marefuschius Marius Praeful laudatus. XC.
- Marinius Callistus laudatus. XXXII.
- Marlianus Bartholomaeus. 147. *a*
- Maronius Faustus laudatus. LXXX. & LXXXVIII.
- Martenius Edmundus. LI. LXX. LXXIV. 124. *b* 217. *a*
- Martialis M. Valerius. 35. 276. *b*
- Martinius Carolus Antonius notatus. XXXIX. LIII., laudatus 205. *b*
- Martinius Joh. Christophorus. 14. *b*
- Marvillius Antonius laudatus. XII. XXVII. 1. *a* 21. *a* 222. *b* 259. *b*
- Maurius Dominicus. 170. *a*
- Maurus Rabanus. 24. *a*
- S. Maximus. 184. *b*
- Maximus Imp. Vid. Novellae.
- Mazochius Alexius Symmachus laudatus. LXXXIV. LXXXIX. XCI. 227. *a* 265. *a* 291. *b*
- Mazzucchellius Joh. M. laudatus. XXIII.
- Mediobarbius Franciscus. 50. *b*
- Meermanius Gerardus vir consultissimus laudatus. XIII. 2. *a* 15. *a* 20. *a* 113. *b*
- Meierius Justus. 25. *a*
- Mela Pomponius. 54. *a*
- Menagius Aegidius. 149. *a* 202. *a*.
- Menckenius Joh. Burchard. laudatus. XXIII.
- Meniconius Franciscus laudatus. XCIII.
- Metaphrastes. 27. *a*
- Mezeraius Franciscus. LVI.
- Michinius Franciscus. LXXVII.
- Migatius Christophorus Card. XC.
- Mingarellius Ferdinandus laudatus. 107. *b*, & 164. *b*
- Mingarellius Joh. Aloysius laudatus. 164. *b*
- Mittarellius Joh. Benedictus laudatus. LXXXV. LXXXVIII., & XC.
- Modestinus Herennius I. C. 43. *a* 252. *b*
- Morerius Aloysius. XXII. *in adnot.*
- Morgagnius Joh. Baptista laudatus. XXVIII. *in adnot.*
- Monachi Camaldulenses laudati. 142. *b*
- Montfauconius Bernardus laudatus. XXXVIII. XLIV. 202. *a* 280. *b*, notatus 84. *a*
- Monticulus Ludovicus. LXXVIII. *in adnot.*
- Montius Camillus. XC.
- Morganus Johannes. LXXXIII.
- Moscardius Franciscus. XLVI. 117. *b*
- Mullerius Petrus. 38. *a*
- Munckerius Thomas. 44. *a*
- Muratorius Ludovicus Antonius laudatus. XVI. XXXII. XL. *in adnot.* LXXIV. LXXXII. LXXXVII. XC. XCI. 39. *b* 47. *b* 48. *b* 51. *b* 52. *b* 55. *b* 119. *b* 135. *b* 143. *a* *b* 147. *b* 149. *a* 164. *a* 171. *b* 173. *a* 192. *a* 203. *a* 229. *a* 244. *b* 246. *a* 266. *a* 290. *a* *b* 291. *a*

N

- Naudaeus Gabriel notatus. 261. *a*
- Necrologium Ms. Benefactorum Monasterii S. Romarici. LIV. LXXIV. 149. *b*, & *seq.* 172. *a* *b* 245. *a*
- Nerinius Felix M. XC.
- Nicephorus Callistus. 12. *a* 148. *a* 184. *a*
- Nicolaus IV. Pontif. LXXXV.
- Nonius Marcellus. Vid. Marcellus.
- Norifius Henricus Card. laudatus. XIV. XV. 41. *a* 43. *b* 44. *a* *b* 48. *a*
- Notitia Dignitatum Cod. Theod. 3. *b* 15. *b* 27. *b* 29. *b* 46. *a*
- Notitia utriusque Imperii. 45. *b* 143. *b* 145. *a* 233. *a*
- Novella Justiniani. 259. *b*

Novel-

Novellae Anthemii. XI.
 Novellae Glycerii. XXXIX., XL. Vid. Editum, & Epistola.
 Novellae Justiniani. 14. a 15. b 17. b 30. a b 32. a 34. a 45. a 129. b 179. b 205. b, & seq. 233. b 242. a 250. b 259. b 264. b 294. a b
 Novellae Leonis. XI. LXXIV. 284. 285. b
 Novellae Maioriani. XI. XXI. LXXIV. 37. b 222. a b 286. b, & passim in Indicibus Novellarum a pag. 105. ad 111.
 Novellae Manuelis Comneni. 183. b 184. a b
 Novellae Marciani. XI. 37. b 57. b 60. b 62. b 63. b. 86. 87. 172. a 240 a 241. a
 Novellae Maximi. XXXVIII. XXXIX. 51. a
 Novellae Severi. XI. LXXIV. 42. a 259. b 284. b 285. b 286. b
 Novellae Theodosii. XI. XXI. XXVI. XXIX. XL. LXXIII. LXXIV. 4. a b 8. b 15. b 21. 29. b 30. a 32. b 33. a 40. b 41. a 47. b 50. a b 59. a b 62. a 122. b 213. b 251. b 252. a 281. a, & passim in Indicibus Novellarum a pag. 66. ad pag. 111.
 Novellae Valentiniani. XI. XXI. XXIII., & seq., XXIX. XXXI. XXXV. XXXVI. XXXVII. XXXVIII. XLI. XLII. XLIII. XLIX. LVIII. LIX. LXXIX. 2. a 3. a 8. b 27. a 37. a 38. a 40. a b 41. a 46. b 47. a 50. b 52. b 53. a b 57. a b 58. b 59. b 60. b 61. a 62. a b 63. a b 122. b 138. a 213. a 225. a b 226. a 236. b 237. a 252. b 259. b 268. b 273. a 279. b 284. b 289. a 290. a 293. b 294. b, & passim in Indicibus Novellarum a pag. 66. ad 111.
 Novus Tractatus Rei Diplomaticae Monachorum S. Mauri. XLV. LXXI. LXXIV. 3. a 5. b 28. b 47. b 48. a 61. b 68. 135. b 140. b, & seq. 147. a 149. a 172. a 279. a 280. b
 Numantius. 14. a
 Nummi Aetnensium. 55. a
 Nummi Catanensium. 54. b, & seq.
 Nummi duo Emisenorum. 13. b
 Nummi Galbae. 38. a
 Nummi Lilybaetanorum. 55. b
 Nummi Maximi. 50. b
 Nummi Soletinorum. 56. a
 Nummi Syracusanorum. 54. a b
 Nummi Tremithopolitarum. 55. b, & seq.
 Nummi Valentiniani III. 41. a b
 Nummus Augusti. 203. b
 Nummus Caii Aug. 38. a
 Nummus Caracallae Emisenorum. 13. b
 Nummus Hadriani. 38. b
 Nummus Theoderici II. Francorum Regis. LVII., & LVIII.
 Theoderici III. Francorum Regis. LVIII.

O

Odericius Caspar Aloyfius laudatus. 16. b
 Odeschalchius Balthasar. XC.
 Oiselius Jacobus. 113. 282. a
 Oliiva Johannes. XXII.
 Oliverius Hannibal laudatus. LXXXVII. 47. b
 Oliverius P. Horatius laudatus. LXXXIII.
 Orientius Eliberitanus. 124. b
 Origanus David. 44. a
 Orlandus Caelestinus. LXXX., & XC.
 Otto Archiepisc. Trevirensis. LXXXII.
 Otto I. Imp. Vide Leges Ottonis, & Privilegium.
 Otto Everardus LII. 135. a
 Ottobonius Petrus Senior. Vid. Alexander VIII.
 Junior. LXXIX. LXXXVIII., & XC.
 Ovidius P. Nafio. 263. b 266. b

P

Paciaudius Paulus M. laudatus. LXXXV., & XCI.
 Pacius Julius. 113.
 Pagius Antonius laudatus. XXXII. 4. a 39. b 41. a 42. b 44. a b 45. a 48. b 51. a b 61. b 63. b 127. a
 Palladius Antissiodorensis. 64. a
 Palladius Andreas. 204. a
 Palaemon. 46. b
 Pamelius Jacobus. 25. a
 Pancirolus Guidus. 3. b 16. a 18. b 27. a b 28. a b 29. a b 32. b 45. b 145. a 231. b 233. a
 Panvinus Honuphrius. 39. b 43. b 44. a 284. b
 Papebrochius Daniel notatus. LXXXVI.
 Papias. 14. a
 Papianus. LI. LXXII., & passim in Legem Romana a pag. 131. ad pag. 295.
 Papinianus Aemilius. LII. LXXII. 134. a b, & seq.
 Papyrus Bibliothecae Parisiensis. 261. a b & seq.
 Papyrus Ravennatensis, five Veronensis. 48. a 117., & seqq.
 Papyrus Reatina. 48. a, & 251. a
 Paralipomenon. 145. a
 Paruta Philippus. 54. a 55. a b 56. a
 Paschalis I. Pont. 48. a 291. a
 Pasinius Franciscus M. Praeful laudatus. XCII.
 Pasolinus Laelius laudatus. LXXV.
 Passioneius Dominicus Card. laud. LXXXIV., & XC.
 Patinius Carolus. 13. b
 S. Paullinus. LXXXIX. 63. a
 Paullus Julius I. C. LXVIII. LXXIV. 14. a 46. b 134. b 135. a 153. b 154. a b 157. a 169. a 179. b 182. a 187. a 188. b 191. a b 196. a 199. b 203. a 204. a 207. a b 208. a b 209. a b
 R r 210.

210. a 211. b 213. a 223. a 230. b
 238. b 239. a 241. b 246. a b 254.
 b 259. a 263. a 267. a 276. a 281.
 a 282. b
 Pedianus Asconius. 5. b
 Pedronius Jacobus Antonius. LXXVII.
 Pedronius Johannes. *ibid.*
 Pellerius Christophorus. 32. a
 Pellius Iosephus. LVII.
 Perellius Nicolaus Card. XC.
 Peretius Antonius. 283. b
 Pergenius Joh. Baptista Praeful laudatus.
 XXXII.
 Perizonius Jacobus. 3. b
 Pesnotius Ludovicus. 113. b
 Petracchius Caelestinus laudatus. XVI., &
 LXXXII.
 Petronius Arbiter. 189. a
 Pflugradti Daniel Christianus. 292. a
 Phaedrus. 189. b
 Philelphus Franciscus. LXXXIX.
 Pighius Stephanus Vin. 45. b
 Pignorius Laurentius. LIX. 47. a 142. a
 144. a 145. b 157. a 158. a 292. a
 Pincius Iosephus Ant. notatus. 261 b, &
seq.
 Pindarus. 54. b
 Pithoeus Franciscus. LX.
 Pithoeus Petrus. XI., notatus LIII., 141. b
 Polidorius Franciscus M. XCI.
 Pomponius I. C. 146. b
 Plancus Janus laud. LXXVII. LXXXVIII.
 XCI. 159. b 160. a 274. b
 Plautus M. Accius. 16. a 124. b 212. a
 Plinius C. Caecilius Secundus. 35. a 36. a
 Plinius C. Secundus. 54. a b 56. a 127. a
 156. b 182. a 231. b 232. b
 Plutarchus. 189. a 271. b
 Poggius Florentinus. Vid. Bracciolinius.
 Praedestinati Auctor. Vid. Auctor Praedesti-
 nati.
 Priscianus Caesariensis. 28. b
 Privilegium Ottonis Imp. 245. a
 Profopographia Cod. Theod. 3. b 13. a 51.
 a 63. b 73. b 136. b 137. a b 140.
 a 150. b 153. a 161. b 164. b 173. b
 176. a 196. a 201. a
 S. Prosper. 51. b 52. a 61. b
 Psalmi. 295. b
 Ptolemaeus Claudius. 13. b 55. a 56. a
 Pyrrus Rocchus. 119. b

Q

Q Uerculus Nicolaus. 279. a
 Quintilianus M. Fabius. LXXIII. 5.
 a 181. a 276. b
 Quirinius Angelus M. Card. laud. LXXXVII.

R

R Astellia Anna Maria Theresia. LXXVIII.
 Raftellius Jacobus. *ibid.* in adnot.

Ratherius Episc. Veronensis. 233. a 236. b
 245. a
 Readingius Gulielmus. 11. b
 Recchius Lucas Nicolaus Praeful laudatus.
 LXXXI., & XCI.
 Rederius. 295. b
 Regembertus Episc. Vercellen. 291. a
 Reinesius Thomas laudatus. 19. b 29. a 47.
 b 145. a 229. b, notatus 60. a
 Relandius Hadrianus. 4. a 5. a 39. b 61.
 b 127. a
 Resciswindus Rex Vifo-Ghotorum. Vid. Leges
 Vifo-Gothorum.
 Rhetius Fridericus. 38. a
 Rhodius Emmanuel laudatus. XCI.
 Ricchini Thomas Augustinus. XCI.
 Riccius Hannibal laudatus. XV. Vid. No-
 rifius.
 Ridolfini Petrus. LXXVIII.
 Rinkius Eucharius Gottlieb. 130. a
 Ritterius Joh. Daniel laudatus. XII. XIII.
 XXV. XXVII. XLIII. LXX. 1. b 4. a
 5. a 7. b 10. a 11. a 21. a 27. b 40.
 a 47. b 50. b 51. a 57. b 59. b 60.
 b 61. a 62. a b 63. a b 112. b 137.
 b 138. b 139. a 222. b 251. b 259. b
 295. a, & *passim* in *Indicibus Novel-*
larum a pag. 66. ad pag. 111., nota-
 tus XXVI. in *adnotat.* XLIII. XLIX.
 LIII. LVIII. 2. b 4. b 40. b 52. a 59.
 a b 60. a b 62. a b 64. b 69. a b
 70. b 72. b 93. b 105. a b 106. a b
 108. a 127. a 141. b 170. a 172. a
 222. a b 232. a 252. a 254. b
 Rittershusius Conradus. XI. 5. a 60. b 63.
 b 207. a 209. b 222. a, & *passim* in
Indicibus Novellarum a pag. 66. ad pag.
111.
 Rogerius Siciliae Rex. Vid. Lex Rogerii.
 Rotharis Langobardorum Rex. Vid. Lex Ro-
 tharis.
 Rubbius Carlus Joh. Rinaldus laudatus.
 143. b
 Rubeus Hieronymus. 48. b
 Ruggerius Constantinus laudatus. XVII.
 XVIII. XXVI. LXXIII., & *passim* in
ipsius Vitae Comment. a pag. LXXVII.
ad XCV.
 Ruggerius Franciscus. LXXVIII.
 Ruhnkenius David. 2. a
 Ruinartius Theodericus. 12. b 52. b 155. a
 280. b
 Rutgerius Janus 262. a

S

S Ainetes Fr. Claudius. 25. a
 Salinas Joh. XLII. in adnot.
 Salmasius Claudius. 17. a 144. b 196. a
 262. a
 Sartius Maurus laudatus. XVII. LXXXVI.
 & LXXXVIII.
 Saxius Iosephus Antonius laudatus. XVI.
 Sbara-

Sbaralea Joh. Hyacinthus. XCI.
 Scaliger Josephus. 43. *b* 262. *a*
 Scaramuccia Abbas. LXXXVII.
 Schiarra Pius Thomas. XCI.
 Schilterius Johannes. 250. *a*
 Schmidtus Benedictus laudatus. LXIX. *in*
adnot., 144. *a* 195. *a* 196. *b* 247. *a*
b 250. *a* 256. *a* *b* 281. *b*
 Schultingius Antonius laudatus. XXXVIII.
 L. LIX. LXXII. 112. 113. *b*, & *pas-*
sim in Lege Romana a pag. 134. *ad pa-*
gin. 295., notatus XXXVIII. *in*
adnotat. LIII. LXIV. LXV. LXVIII.
 LXIX. LXXII. 141. *b* 187. *a* 195. *a*
 218. *b* 259. *b* 276. *a* 288. *b*
 Schultzius Beniaminus. LXXXIV.
 Schultzius Johannes. 201. *b*
 Schwartzius Christianus Gottlieb. 295. *a*
 Scutillius Dominicus Josephus. 289. *b*
 Seguinus Petrus. 55. *a*
 De Selchow Joh. Henricus Christianus. 205.
b 247. *b*
 Seldenius Johannes. XII. XXXVIII. *in ad-*
notat. XLII. *in adnotat.* 213. *b* 222.
a *b*
 Senckenbergius Henricus Christianus lauda-
 tus. 144. *a*
 Serarius Nicolaus. 24. *a*
 Serra Joh. Angelus notatus. X. *in adnot.*
 Servius. 47. *a*
 Severus Imp. Vid. Novellae.
 Severus Sulpicius. 150. *b*
 Sibiliatus Clemens. XXVIII. *in adnot.*
 Sichardius Johannes. XI. LVIII. LXV. 63.
b 78. *a* 81. 95. *b* 98. *a* 99. *b* 100.
b 101. *b* 103. *a* 109. 113. *a* *b* 134.
b 138. *a* *b* 141. *a* 230. *b* 289. *a*
 Sichtermanius. 187. *b*
 Sigonius Carolus. XVI. LXXXI. 45. *b*
 Simiolius Josephus laudatus. XCI.
 Siricius Pontif. 171. *b*
 Sirletius Guillelmus Card. laud. LXXX.
 Sirmondus Jacobus notatus. XII., & *seqq.*,
 laudatus LII. LXIII.
 Sozomenus. 148. *a*
 Spanhemius Ezechiel laudatus. 17. *b*, no-
 tatus 149. *a*
 Spartianus Aelius. 17. *a* 41. *b*
 Spelmannius Henricus. 44. *a* *b*
 Sponius Jacobus. 12. *b* 42. *b*
 Spinellius Ferdinandus Praeful. XC.
 Spinellius Josephus Card. laudatus. LXXXII.
 XC., & XCI.
 Spizelius Teophilus. XCIV.
 Stampius Aloysius. XC.
 Statius P. Papinius. 182. *b*
 Stegerius Hadrianus. 14. *b*
 Stephanus Bizantinus. 13. *b* 56. *a*
 Stephanus I. C. Graecus. 2. *a*
 Stewechius Godeschalcus. 231. *b*
 Strabo. 17. *a* 54. *a* *b*
 Strotius Petrus Philippus. LXXXV.
 Struvius Bucardus Gotthelfius. LIV.

Struvius Georgius Adamus. 38. *a* 149. *a*
 Stuppanius Joh. Franciscus Card. XC.
 Suidas. 15. *a* 269. *b*
 Svetonius C. Tranquillus. 35. *a* *b* 36. *a*
 142. *a*
 Symmachus Ponticus. Vid. Compagnonius.
 Symmachus Q. Aurelius. 15. *a* 17. *b* 27. *b*
 28. *a* 29. *a* 164. *b* 181. *a* 284. *a*
 Synesius Episc. Cyrenes. 31. *a*

T

T Abulae Heracleenses. 291. *b*, & *seq.*
 Tacitus Cornelius. 25. *b* 30. *b* 36. *a*
 38. *a* 138. *b* 248. *a* 255. *b* 258. *b*
 285. *a*
 Tamburinius Fortunatus Card. XC.
 Tassinius. Vid. Novus Tract. Rei Diplom.,
 & Tunstainius.
 Terentius Pub. 124. *b* 142. *a* 170. *b* 278.
b
 Terrassonius Antonius notatus. XLVI. 118.
a *b*, laudatus LXXIV. 135. *b* 251. *a*
 261. *a* 262. *a* 279. *b* 280. *b*
 Terribilinus Gregorius Jacobus. XCI.
 Tertullianus Q. Sept. Fl. 25. *a*
 Testamentum Aredii Presb., & Pelagiae. 280.
b 293. *a*
 Testamentum Aureliani Episcop. Ravennae.
 147. *a*
 Testamentum L. Cuspidii. 279. *b*
 Testamentum Galli Jucundi Favonii. 147. *a*
 Testamentum Georgii Holosiricopratae Raven-
 natis. 147. *b*
 Testamentum M. Grunnii Corocottae Porcel-
 li. 280. *a*
 Testamentum Perpetui Episc. Turonensis. 279.
a 283. *b*
 Testamentum Ratherii Episc. Veronensis.
 236. *b*
 Testamentum S. Remigii Episcop. Remorum.
 147. *a* 279. *a* 280. *a* 283. *b*
 Thalelaeus I. C. Graecus. 2. *a*
 Theodericus Rex Gothorum. Vid. Edictum.
 Theodericus Rex Italiae. Vid. Edictum.
 Theodoretus. 4. *a* 61. *b* 62. *a*
 Theodorus Diaconus. 64. *a*
 Theodorus I. C. Graecus. 2. *a*
 Theodorus Prodromus. 274. *a*
 Theodosius Jun. Vid. Cod. Theod., Novel-
 lae, Litterae, Diploma.
 Theolius Dominicus laudatus. XCI.
 Theophanes. 12. *b*
 Theophilus I. C. 278. *b* 282. *b*
 Thucydides. 56. *a*
 Tilius Johannes. LX.
 Tillemontius Sebastianus le Nain de lauda-
 tus. XVI. 42. *a* 48. *b* 50. *b* 51. *b*
 55. *b* 85. *a*
 Titius Robertus. 229. *b*
 Tollius Cornelius. XCIV.
 Topographia Cod. Theod. 46. *a*
 Torellius Aloysius. XV.

Tribu-

Tractatus novus Rei Diplomat. Vid. Novus Tractatus &c.
 Tribonianus notatus . 74. *a* 283. *a* laudatus . 154. *a* 168. *b*
 Trichetus. Vid. Du Fresneius.
 Tristanius Johannes . 13. *b*
 Trombellius Joh. Chrysostomus . XC., & XCI.
 Tukius Raphael Praeful. LXXXIII.
 Tunstainius . Vid. Novus Tract. Rei Diplomat. , & Tassinus .
 A Turre Philippus Praeful. LXXXIX.

V

V Alentinianus III. Vid. Novellae, Com-
 monitorium, & Epistolae.
 Valentius Aloysius Praeful. XC.
 Valerianus Pierius . XCIV.
 Valla Laurentius . 15. *b* 127. *a* 170. *a*
 Valesius Henricus . 11. *b* 15. *a* 19. *a* 44. *b*
 Varro M. 144. *a* 153. *b* 189. *b* 212. *a* 258. *b*
 Van de-Watterius Johannes . 149. *a*
 Vasquezius Franc. Xaverius . XCI.
 Vegetius Flavius . 144. *b* 231. *b*
 Velferius Marcus . 229. *b*
 Vernatius Raphael laudatus . XCI.
 Ughellius Ferdinandus . XV. LI. LXXVII.
in adnot.
 Ugutio . 229. *b*
 Victor Tununensis . 51. *a*
 Victor Vitens . 52. *a*
 Victorius Franciscus laudatus . XCI.
 Virgilius P. Maro . 47. *a* 53. *b* 265. *a*
 Vitruvius M. Pollio . 204. *a* 231. *b* 232. *b*
 Ulpianus Domitius I. C. LXXIV. 2. *a* 25.
b 107. *b* 146. *a* 154. *b* 170. *b* 182. *b*
 183. *a* 202. *b* 213. *a* 217. *b* 250. *b*
 252. *b* 280. *a* 281. *a* *b*
 Volaterranus Raphael . 28. *a*
 Vopiscus Fl. 35. *b* 212. *a*
 Vossius Gerardus Joh. 231. *b* 285. *b*
 Uranius Presbyter . LXXXIX.
 Urbinus Silverius laudatus . XCI.
 Ursatius Sertorius . 17. *b*

Ursius Josephus Augustin. Card. XC.

W

W Alterus Monachus . LXXXVI.
 De Waffenaerius Joh. Lud. Hag. Ba-
 ro . 284. *b*
 Wendelinus Gottfredus . LX. LXII. 144.
b
 Wefelingius Hermannus . 205. *b* 206. *b*
 Wefembecius Matthaeus . 5. *b* 43. *a*
 Widmerius Joh. Wilibaldus . XXXIX.
 Winckelmannius Johannes laudatus . XCI.
 Wolfius Joh. Christophorus . 12. *b*
 Wunderlichius Johannes . 248. *b*
 Wyboius Johannes . 219. *a*

X

X Enophon Jun. 189. *a*
 Xiphilinus . 35. *a*

Z

Z Accherius Joh. Franciscus notatus. XIV.,
 laudatus . 291. *a*
 Zanottius Franciscus M. laudatus . LXXVII.
in adnot.
 Zarillius Matthias laudatus . 30. *b*
 Zeidlerius . 24. *a*
 Zelada Franc. Xaverius Praeful laudatus .
 202. *b*
 Zeltnerius Gustau. Georgius . 23. *b*
 Zendrinus Bernardinus . LXXVII. *in ad-*
notat.
 Zenius Jacobus . LXXX.
 Zeno Imp. Vid. Lex Zenonis .
 Zirardinius Antonius laudatus . XXVIII.
 LXXXIX. XC. XCI. 48. *b* 121. *a* *b*
 122. *b*
 Zosimus . 27. *b* 122. *a*
 Zu Vachius Joh. Fridericus Hombergkius .
 206. *a* *b*
 Aemilius Ludovicus Filius . *ibid.*

INDEX ALTER

RERUM MEMORABILIU

Quae in hoc Volumine continentur.

A

A Baetores qua poena plecterentur. 154.
a b, & seq.
 Abdicare dicitur de tutela suscepta. 252. *b*
 Vid. Excusari.
 Aberrationes oculorum Amanuensium. XXXV.,
& seqq. 7. *a* 70. 74. 89. *b* 104. *a* 113.
b 254. *a*
 Abigeatus, quid. 154. *a*, qua ratione pat-
 traretur. *ibid.*
 Abjudicare idem, ac declinare. 241. *a b*
 Actio personalis, & realis quid requirant.
 240. *b*
 Actio quod metus causa quantum duret.
 263. *a*
 Actio repetundarum. 94. *b*
 Actio tutelae non tollitur longo tempore. 252. *a*
 Actor sequi debet forum rei. 241. *a*
 Actores qui. 120. *b* 142. *a b* 158. *b*, quo-
 tuplicis generis. *ibid.*, pretium pro eo-
 rum occisione. LXVII., & 142.
 Actores Ecclesiae Ravennat. in Agro Siculo.
 123.
 Actus qui, & unde dictus. 202. *a*
 Aculei legum. 17. *b*
 Adelaidis Deo sacrata. 172. *b*
 Adila Comes. 118. *b*
 Admissionales qui. 29. *a*
 Admissor idem, ac deliquens. 170. *b*
 Adnotatio quodnam Rescripti genus. 32. *b*,
 quis eam diceret. *ibid.*
 Adulterium quam vindictam alteri coniugi
 permittit. 222., & *seqq.*, an, & quan-
 do in eo deprehensam uxorem necare,
 marito liceat. 223. *a b*
 Advocati post XX. annum a postulando se
 abstinere. 2. *b*, dein in munere per-
 petuati. *ibid.* 160. *a*, non autem Ad-
 vocati Praefectorum Pr. 2. *b*, eorum
 certus numerus. *ibid.*, eorum privilegia.
ibid. 7. *b*, & *seqq.*, causas defendebant.
 5. *a*, eorum propria eloquentia. *ibid.*,
 iisdem privilegiis, ac Milites fruebantur.
 6. *a*, non iisdem tamen tenebantur
 legibus. 6. *b*, hinc militare dicun-
 tur. 6. *a*, quaesita ex advocacionis mu-
 nere, veluti peculium castrense sibi vin-
 dicabant. 6. *b* 8. *a*
 Advocacionis munus olim XX. annorum cur-
 su circumscriptum. 2. *b*, dein perpetu-
 atum. XXIX. 1. 2. *b* 59. *a b*, rur-
 sus ad vicennale spatium redactum. XXXI.

3. *a*, & 60. *a*, ab ipsis Antonini tem-
 poribus perpetuitate privatum. 6. *a*
 Advocatus diversus olim ab Oratore. 5. *a*,
 dein eorum nomina, & munera confu-
 sa sunt. 5. *b*, suggerebat olim jus in
 iudicio Oratori. *ibid.*
 Aedes Alberoniae. LXXXIX.
 Aedes, & Horti Caelimontani Matthaerorum.
 XXVII. Vid. Horti.
 Aedificia privata, & publica. 205. *a b*, in-
 ter ea quot pedes relinquerentur. *ibid.*
 Aedificia antiqua profana Ravennae. LXXXIX.
 Aegathes Insulae Siciliae. 53. *b*
 Aemilianus Praef. Urb. ignotus. XLIII. 107.
a b, & seq.
 Aerarium diversum a Fisco. 31. *a b*, erat
 Senatus, & Populi Romani. *ibid.*, ali-
 quando pro Fisco acceptum. *ib.* Vid. Fisco.
 Aetius Flavius, qui & Aetius Praef. Praet.
 Italiae. 62. *a* 95. *b* 103. *b*, Consul
 Occident. 63. *b* 97. *b* 98. *b*
 Aetius Praef. Praet. Orient. 62. *a*
 Aetna Mons, & Urbs Siciliae. 55. *a*, a
 quo condita. *ibid.*, ejus nummi. *ibid.*
 Africa erat sub dispositione Praef. Praet. Ita-
 liae. 39. *a*, eidem a Valentiniano tri-
 buuntur Indulgentiae Reliquorum. 45.
a, quo anno eidem indicta tributorum
 collatio. *ibid.*
 Afris indultum, ne pulsarentur a creditori-
 bus, nisi bonis recuperatis. *ibid.*, eis-
 dem advocacionis munus apud omnes
 Iudices conceditur. *ibid.*, tributa fisca-
 lia relaxantur. *ibid.*, praedia pistoria
 deputantur. 53. *b*
 Agnati ad tutelam legitimam vocantur. 249.
 Agnatio, & cognatio eadem. 286. *b* 294.
a, dicitur & agnitio. 293. *a*, sumitur
 utraque pro sobole. *ibid.* *a b*, agna-
 tionis, & cognationis discrimina subla-
 ta. 129. *b*, agnatio nulla inter ma-
 trem, & liberos. 230. *b*
 Agri emi non poterant, nisi censu, & reli-
 quis persolutis. 269., & *seq.*
 Alaricus Rex Vifo-Gothorum male habitus
 auctor Legis Romanae. XLIX. 141. *b*,
 & 252. *a*, Romanis indulgit, ut pro-
 priis legibus apud ipsum viverent. L.,
 condidit Corpus Legum Romanarum.
ibid. LXXII. 251. *b* 289. *a*
 Albanum Patria Innocentii I. Pont. Max.
 LXXIX.
 Albinus Caecina Decius Consul Occident.
 S f 20. *a*

20. *a* 36. *b* 85. *b*, Praefectus Praetorio. 42. *a* 50. *b* 63. *b* 85. *a* 92. *a* *b* 93. *a* 95. *a* 96. *a* 97. *a* 101. *b* 116. *b* 128. *b* 279. *b*
 Alpulus Presbyter raptor Sanctimonialis. 173. *a* *b*
 Ammortizationis leges. LXXXVI.
 Anatolius Consul Orient. 91. *b*
 Ancillae Dei quae. 171. *b* 173. *a*
 Anconae Monumenta. LXXXV.
 Andagavum Urbs in Gallia. LXX., Villa Ordana in ejus Pago. *ibid.*, & 217. *a*, ejusdem Formulae. 219. *b*
 Arrianus Conditor Codicis Alariciani. LI., 174. *b* 254. *b* 263. *a* 289. *a*
 Animalia quomodo inquirerentur. 186., & *seq.*, eorum damna reficienda. 188., & *seqq.*, eadem antiquitus loco pretii cedebantur. 247. *b*, apud Germanos rusticos pro sponsalitia largitate adducebantur. 256. *b*
 Annona Cellariensis. 122. *a*
 Annua pro annuatim. 127. *a*
 Anthemius Imp. an Novellas condiderit. XXXIX.
 Antiochia Sedes Praefectorum Praet. Orient. 11. *b*, hinc dicta Caput Orientis. 12. *a*
 Antiochiae Praefides Zoilus, Memnonius, & Callistus. 11. *b*
 Antiochus Praef. Praet. Orientis. 140. *a*
 Apocha Callisti. 261. *b*, & *seq.*
 Apparitor, qui militabat in aliquo officio. 15. *b* 40. *a* 223. *a*, dictus Bacularis. *ibid.* Vid. Officium, Officialis, & Obsequium.
 Appellationes quo tempore instituendae. 141., & *seq.*
 Ἀργαῖοι qui. 11. *a*
 Apronianus Turcius Praef. Urbi. 63. *a*
 Aquae cursus idem, ac aquae ductus. 204. *a*
 Arator LXVII., & 143., pretium pro ipsius occisione. *ibid.*, gubernabat stabula bubilia. 144. *a*
 Arbitrium Boni viri quid. 248. *b*
 Arbores loco terminorum. 266. *a*
 Arca Praefecturae Praetorianae. 31. *a*, quid in ea inferretur. *ibid.*
 Arca Sacrarum Largitionum. *ibid.*, quid in ea inferretur. *ibid.*
 Arcani Disciplina. LXXXII.
 Archimedis Sepulcrum. XCV. *in adnot.*
 Archivia. Vid. Tabularia.
 Aredius Presbyter. 280. *b*
 Arelatum sedes Praeff. Praet. Galliarum. LXIV., & 225. *b*
 Arimini Civitas servos ad eam confugientes a servitutis iugo absolvebat. 159. *a* *b*, & *seqq.*, quid ad hoc requireret *ibid.*, ejus Decretum 160., ejus Judex fert iudicium Libertatis. 274. *a* *b*, & *seq.*
 Armorum gestatio restituta. 53. *a*
 Arrhae pignus sponsionis de futuris Nuptiis. 226. *b* 256. *b*, earum etymon Hebrai-

cum. 226. *a*, earum restitutio in quadruplum, si quis ex desponsatis conjugium detrectaret. *ibid.*, dein commutata in duplum. *ibid.*, earumdem amissio quando fiat. 228., eadem etiam argumentum, emptionis, & venditionis contractae. 248. *b*
 Ἀγρότες forte Praefecti Praet. Orient. 11. *b*
 Asclepiodotus Comes Sacrarum Largitionum, Consul, & Praef. Pr. Orient. 3. *b*
 Aspar Magister militum. 75. *b*
 Asporatus, Asperatus, five Sporacius diversus a Storacio. 58. *b* 60. *b*, & *seqq.*, interfuit Concilio Chalcedonensi. 61. *a*, Comes domesticorum. 61. *b*, Consul Orient. *ibid.*
 Assertor, five defensor ingenuitatis consistebat in iudicio pro servo in causa liberali. 276. *b*, diversus a Procuratore. *ibid.*, & *seq.*
 Asspondium as librae pondo. 129. *b*
 Asturius Consul Occident. 100. *b*
 Asylum Ecclesiasticum vindicatur. 139. *a* *b*, eo gaudebant homicidae in legibus barbarorum. *ibid.*
 Auditorium. Vid. Secretarium.
 Augustorum decreta. X.
 Augustulus. Vide Momillus.
 Aurelianus Comes rerum privatarum. 73. *a* *b*
 Aurelianus Episc. Ravennae. 147. *a*
 Aurifex. LXVII. & 144. *b*, pretium pro ejus occisione. *ibid.*, qui diceretur 144. *b*
 Avienus Consul ordinarius, aut suffectus. 19. *a*
 Avus non excludit matrem a successione bonorum filii. 230. *a*
 Azo VI. Marchio Estensis. LIV. *in adnot.*

B

B Aculares cur dicerentur Apparitores. 233. *a*
 Basiliani Monachi. LXXXVII.
 Basilica S. Laurentii in *Damaso*. LXXXVIII.
 Basilus Consul honorarius. 19. *a* *b*
 Basilus Praefect. Praet. Italiae. XLIII. 42. *a* 105. *a* *b* 106. *a* *b* 109. 286. *b*
 Bassus Praefectus Urbi. 167. *a* *b* 177. *b*
 Beguinae quae. 171. *a* 172. *b*, & *seq.*
 Benedictae quae. 171. *b*
 Benedictus Diaconus Rector Patrimonii Siculi Ecclesiae Ravennat. 118. *b*
 Bertchramnus Episc. Cenomanen. 283. *b*
 Bibliotheca Academiae Instituti Bononiensis. LXXXI.
 Josephi M. Adamii. XXIV.
 Alexandri Card. Albanii. *ibid.*
 Ambrosiana Mediolanensis. XVI.
 Angelica Eremitarum Augustinensium. LIV. LXXXIII. 149. *b* 245. *a*. Vid. Passioneo-Angelica.
 Barberina. LXXXIX.
 Andreae Battaglinii Ariminensis, nunc V. Cl. Jani Planci. LXXXVIII.
 Capituli Veronensis. 123. *b*

Casanatenſis Praedicatorum . LXXXV.
 Chiſiana . LXXXIX.
 Chriſtinae Svecorum Reginae . XVIII.
 Colbertina . 123. *b*
 Collegii Verdalenſis Tolofae . LXXXIX.
 Gambalonga Ariminenſis . LXXIV. LXXVII.
in adnot. 274. *b*
 Joſephi Garampii Cl. Praeſulis . LX. *in*
adnot. LXXIII.
 Renati Card. Imperialis . XXVI. LXXXI.
 LXXXII. LXXXIX., & XCII.
 Ottoboniana, nunc Vaticana, olim Marcel-
 li Cervinii, dein Card. Sirletii, tum
 Aſcanii Card. Columnae, ac Altempſii
 Ducis . XVIII. XXVI. LXXIX. LXXX.
 Regia Pariſienſis . LII. 262. *a*
 Paſſioneo-Angelica . XXXIX. *in adnot.*, &
 164. *a* Vid. Angelica.
 Vallicellana Oratorii Romani . LXXXV.
 Vaticana . XVIII. LXXX. LXXXI. LXXXIX.
 Franc. Xaverii Zeladae Ampliſſimi Prae-
 ſulis . 202. *b*
 Bona caduca quae . 25. *a b*
 Bona in cauſſam caduci, quae cecidiſſe dice-
 rentur . 25. *b*
 Boni viri arbitratu quid ſignificet . 248. *b*
 Bononiae Hiſtoria Eccleſiaſtica . LXXXI. Hi-
 ſtoria profana . LXXXII. Gymnaſium .
 XV., & ſeqq., & LXXXII., ejuſdem
 Hiſtoria. *ibid.*
 Bononiienſes Archidiaconi . LXXXII.
 Bonorum ceſſiones quomodo fierent . 163.,
 & ſeq.
 Bonorum maternorum portiones filiis debitae .
 LXVI. LXXI. 224., & ſeqq., eorum
 proprietas, & uſus fructus olim in pote-
 ſtate patris . 225. *b*, dein ſuperfuit ſolus
 uſusfructus . *ibid.*, & ſeq.
 Bonorum paternorum portiones filiis debitae .
 LXVI. & 224. *b*
 Bonus Zeno Judex Ariminenſis . 274. *a*, &
 ſeq.
 Boves quot requirantur, ut quis abigeatum
 committat . 154. *a*
 Burgundionum Regnum quando extinctum,
 LXX., eorum Leges. Vid. Lex Burgun-
 dionum in Indice Auctorum.

C

C Aballus dictus olim equus vilior, dein
 quilibet equus . 153. *b*, poena in alli-
 gantes Caballo ad caudam os, aut ſcin-
 dulam . 231., & ſeq.
 Caelibi relictum, niſi intra C. dies uxorem
 duxiſſet, caducum fiebat . 25. *b*
 Calculatores qui . 43. *a*
 Calculus idem, ac ratio, vel computatio . 43.
a, ejus partes quae . *ibid.*
 Calepius, ſive Calypſius Conf. Occident. 89.
b 99. *a b*
 Calliſtus Praeſes Antiochia . 11. *b*, Religio-
 nis Chriſtianae ſtudioſiſſimus . 12. *a*

Calpurnius Miles . 151. *b*
 Campaniae praebito . 104. *a*
 Canis noxius ſolutus teneri non poterat .
 188. *b*, & ſeq., Canis Seguſius qui . 189.
a b
 Carolus Craſſus Aug. 290. *b*
 Carolus Magnus Vid. Capitularia in Indice
 Auctorum .
 Carpentarius . LXVII., & 144., pretium pro
 ejus occiſione . *ibid.*, diverſus ab Aurifice .
 144. *b*, quanam diceretur . *ibid.*, & ſeq.
 Caſſiodorus Senator honorarius . 19. *b*
 Catana Urbs Siciliae . 54. *b*, a quibus con-
 dita *ibid.*, ejus nummi, & templa . *ibid.*
 Cautionis beneficium . 246. *b*
 Celſitudinis nomine inſigniti Praeſecti Praet.
 82. *b*
 Celſus Domitius Vicarius Africae . 152., &
 153. *a*
 Cenus perſolvendus ante agrorum emptio-
 nem . 269., & ſeq.
 Ceſſio bonorum quando ſubſtineatur . 263.,
 & ſeq., ſcripturam non poſtulat . 264.
a b
 Charonitae liberti qui dicerentur . 146. *b* Vid.
 Orcini .
 Childebertus Rex Francorum . 138. *b* 236. *b*
 Chriſtianis vetitum conjungi cum Judaea . 210.
 Chronologia Regum Francorum implexa . LIII.,
 & ſeqq.
 Cingulum inſigne Magiſtratum . 13. *b*, & Ju-
 dicum . 14. *a*, ſine eo non patebat ac-
 ceſſus ad Principem . 13. *b*, in cingulo
 oſſe qui dicerentur . *ibid.*, vacantes cingu-
 lo gaudebant, 19. *a*, Cingulum ſumi-
 tur pro quolibet honore . 13. *b* Vid.
 Inſulae .
 Civiles res quae . 32. *a*, quibus adſignatae . *ibid.*
 Clariffimatus dignitas quae . 17. *b*
 Clariffimi qui dicti . 15. *b* 17. *b* 18. *a b*
 73. *b* 75. *b*
 Clearchus Vicarius Aſiae . 196. *a*
 Clodovaeus Francorum Rex vicit Alaricum .
 289. *a*
 Codex Alaricianus a quo conditus . L. 289. *a*,
 quot nominibus appellatus . LI.
 Codex Gregorianus a quo conditus . X.
 Codex Hermogenianus a quo conditus . *ibid.*
 Codex Theodoſianus cujus juffu, & a quibus
 conditus . X., & XI., quando, & a quo
 primum editus . *ibid.*, & LVIII., quoties
 X., & XI.
 Cognati repelluntur a tutela legitima, & a
 ſucceſſione . 250.
 Cognatio, & agnatio eadem . 286. *b* 294. *a*,
 ſumitur utraque pro ſobole . 293. *a b*,
 cognationis, & agnationis discrimina
 ſublata . 179. *b*
 Cohortalis . 16. *a* . Vid. Officialis .
 Collaria indicantia fugam Servorum . 158. *a*
 Collectum quid . 262. *b*
 Collegiati an differant a Corporatis . 284. *b*
 285. *a* 286. *a*

Colle-

- Collegia, & Corpora an differant inter se. 284. *b* 285. *a*, Collegia de Sacerdotibus, & de honestioribus artificibus dicta videntur. 285. *a*. Vid. Corpora.
- Collictus an Miles veteranus. 262. *a*, an nomen proprium. *ibid.*
- Collictum forte Collectum. 262. *b*
- Coloni migrantes, vel in fugitiva lapsi. LXXII. 159. *a* 288., & *seqq.*, coloni non unius generis. 289. *b*, & *seqq.*, an fuerint conditionis liberae, vel servilis. *ibid.*, fuerunt servi terrae. *ibid.*, quae ratione coloni, & domini opponerentur. *ibid.*, ab uno ad alium fundum ejusdem domini transferrebantur. 290. *a*, at non auferri, nec, vendito fundo, retineri poterant. 290. *b*, triplicis generis fuisse videntur, sc. Liberi, Servi, & Aldii, qui & Partiarum. *ibid.*, & *seq.*, non erant mediae conditionis inter servos, & liberos. 291. *b*, dicebantur alieni juris. 292. *a*, quae praescriptione gauderent. *ibid.*, habebant peculium. *ibid.*, *b*, illud alienare non poterant, infcio domino. *ibid.*, eorum filii, mortuo patre, revocabantur a domino. *ibid.*, quando eorum sobolis divisio facienda. *ibid.*, dein eis compensatio vicariae sobolis permessa. *ibid.*, tum & vicariae mulieris. *ibid.*
- Comazo Consul, & Praefectus Urbi. 42. *a*
- Comes rerum privatarum qui. 16. *b* 27. *b*, ejus munia. *ibid.*, vocatus Frater ab Imp. 73. *b* 99. *b*
- Comes Sacrarum Largitionum, a quo institutus. 31. *a*, ejus munia. *ibid.*
- Commonitoria sententia quae. 240. *b*
- Commonitorium Valentiniani. III. Imp. XLVI., 117., & *seqq.*, Commonitorium idem, ac Documentum, seu Instructio. 123. *a* *b*
- Commutationes litium a quibus fieri possent. 180. & *seqq.*
- Commutationes cum Ecclesiis sublatae. 245. *a*, egent scriptura. 247. *a*, an sint venditiones. *ibid.*, & *seq.*
- Commutationes variae litterarum. XXXIV., & *passim in Indicibus Novellarum.*
- Competitiones. XXX. 21., nihil aliud sunt, quam petitiones bonorum, quas obibat Fiscus, vel etiam privati. 23. *a*, eadem maxime damnosae. *ibid.*, sublatae. *ibid.*, & *pagg. seqq.*
- Compulsores. Vid. Exactores.
- Conciliatrix eadem, ac lena. 212. *a*
- Concilium Antiochenum. 47. *b*
- Burdigalense. 219. *a*
- Calchedonense. XLI. 4. *b* 11. *b* 61. *a* *b*
- CPolitanum. 4. *b*
- Ephefinum. XIV. XLI. 123. *a*
- Lateranense. 160. *b*
- Nicaenum. 150. *b*
- Romanum. 173. *a*, alterum. 291. *a*
- Tyrium. 44. *b*
- Valentinum. 171. *b*
- Conductores Eccles. Ravennat. in Agro Siculo. 118. *b*, & 123. *a*
- Congregatio de Propaganda Fide. LXXXII., ejus Typographia. *ibid.*, & *seq.*, & XCII.
- Conjuges dictae contubernales Servorum. 259. *a*
- Consensus parentum, & propinquorum ad integrandas filiorum nuptias requirebatur. 255. *a* *b*, non autem consensus honestarum personarum. 256. *b*, & *seq.*
- Consistorium Justiniani Minoris. LXIII.
- Consortes litis an omnes, vel unus conveniri debeat. 234. *a* *b* 287. *a*, quid statuendum de consortibus agrorum divisorum. 234. *b*
- Constantinus, sive Constantianus Praef. Praet. Galliarum. 176. *a* 218. *b*
- Constitutiones Sydonicae Ecclesiae Sabinensis. LXXIX., & *seq.*, ejus Episcopi. *ibid.*
- Consulares qui. 19. *b*
- Consules dicti Clarissimi. 72. *b* 75. *b*
- Contrarius, qui contra, & alterius vice praestabatur. 294. *a*
- Contractus tres cum Ecclesiis sublati. 245. *a*
- Contractus Libellarii. Vid. Libellarii.
- Contubernia dicuntur conjunctiones servorum. 173. *b*, & 258. *b*
- Convictus dicitur qui causa cecidit. 276. *a*
- Corpora, & Collegia an differant inter se. 284. *b* 285. *a*, corpora de vilioribus artificibus dicta videntur. 285. *a*. Vid. Collegia.
- Corporati qui. 84. *a*, inter eos qui numerarentur. 284. *a* *b*, & *seq.*, an differant a Collegiatis. 284. *b* 285. *a* 286. *a*
- Corpus D. Monicae ubi consistat. LXXXVI.
- Corruptores mulierum qua poena afficerentur. 209., & *seq.*
- Corfica Insula Italiae. 46. *a*
- Creditor optionem habet aut fidejussorem, aut debitorem principalem pulsandi, LXVIII., & 196. *b*, juxta Legem Burgundionum pulsari non poterat fidejussor, nisi principalis debitor excussus fuisset. *ibid.*, creditor pignora sibi vindicat, si debitor sit in mora ad solvendum. 292. *a*
- Crimen latronum non implicat filios, & uxorem. 221.
- Crimina Majestatis quae. 166. *a* *b*
- Culminis nomine insigniti Praefecti Praetor. 82. *b*
- Cupra Montana. LXXXVI.
- Cura de minoribus dicitur. 249. *a*
- Curator petitur a pupillis, expletis pubertatis annis, si lubet. 250. *b*, peti debet a matre. 251.
- Curator Reipublicae qui. 16. *b*
- Curiae per substitutum inservientes a curiali nexu, & cohortali erant immunes. 7. *b*, eidem per substitutum inserviebant honorarii. 11. *a*

Curiales nec ad Senatoriam dignitatem, nec ad alium honorem adspirare poterant. XXIV. 10. 11. a, iidem cingulo, & infulis spoliati. 18.

Kygo⁹ idem, ac Dominus. 141. a
Cyrus Praef. Praet. Orientis. 72. b 79. a
83. a, Consul. XLVIII., & 127. b

D

Dagobertus Rex Francorum. LIV.

Darius Praef. Praet. Orient. 4. a

Debitor principalis. Vid. Creditor.

Decuria quid. 266. a b

Decuriones qui. 19. b

Dedititii testari vetabantur. 151. a

Delatores. XXX. 22. a, iidem maxime damnosi. *ibid.*, eorum supplicia quae. 34. b, & 35. a, eorum munia, & praemia. 35. b, quadruplatores dicti. *ibid.*

Delegatio quid. 269. b

Delimitare quid. 266. a

Depalare palos pro terminis ponere. *ibid.*

Depectio, seu depactio non semper pro turpi pacto adhibetur. 120. a

Depectus non semper pro turpi pacto adhibetur. 170. a

Deputare idem, ac deportare. 182. a 207. b

Devota Deo Puella quae. 171. a b, & *seqq.*, poenae in eos, qui ipsam in matrimonium ducerent, aut raperent. 171. & 173. a b

Devotae quae dicerentur. 171. b, & *seq.*

Devotio est tributorum illatio. 40. a 53. b

Diacono pro Diaconus. 150. a b

Diaconi subscribebant chartas manumissionum in Ecclesia. 150. b

Diaconia S. Agathae in Suburra. LXXXVI.

Dignitas duplex uno tempore obtenta. 42. a b

Dignitas honoraria eadem, ac imaginaria. 19. b

Dignitas vacans eadem, ac supranumeraria. 19. a

Diomedae Insulae Siciliae. 53. b

Diploma Theodosii Jun. pro Bononiensibus apocryphum. XV., & *seqq.*, & LXXXII.

Dirae, & imprecationes in Diplomatis, & Inscriptionibus. 34. a

Discussor qui. 16. b

Divi dicebantur Principes defuncti. 29. b, quin etiam vivi. 30. a, & 33. a, an privati Divi vocarentur. 30. a

Divortia quando fieri licita. 212., & *seqq.*

Dolus malus, & Jus Civile simul juncta. 203.

Domicilium sequendum in actione personali. 240. b, secus in reali. *ibid.*

Dominici dies. 183. b, & *seq.*

Domini servos fugitivos persequiebantur. 158. a b, & 160. a

Dominus litis evadit Procurator, lite contestata. 247. a

Domni, & Domnae titulus quo tempore obtinuerit. 141. b, & *seq.*, quibus

largiebatur. *ibid.*, eo decoratus Theodericus Rex Francorum. *ibid.*, & 233. b

Donatio nuptialis in Jure Rom. non necessaria pro nuptiarum legitimitate. 256. a b, secus apud Germanos. *ibid.*

Donatio patris, vel matris. LXV. 133., & *seqq.*

Donationes gestis allegandae. 135. a, & 215. a b, quae requirantur ad hoc. *ibid.*, donationes variae, aviaticae, nuptiales. 214., & *seqq.*, ut validae sint, indigent traditione. 216. a b, & *seq.*

Donationes servorum factae Ecclesiae. 149. b, & *seq.*

Dos a sponso sponsae constituebatur apud Germanos. 256. b

Δουλοπάροικ⁹ qui. 291. b

Dupli fructus a quo essent persolvendi. 168. a b

Dupli satisfactio in negantes debitum. LXVIII., & 198. a b

Dupondium duo asses. 129. b

E

Ecclesiae noxii contractus sublatis. 245. a, eidem factae donationes servorum. 149., & *seq.*

Ecclesiae insigniores patrimonia procul obtinebant. 118. b

Effractores qua poena plecterentur. 206., & *seqq.*

Eloquentiae laus. 1., praecipue conveniebat Advocatis. 5. a b

Emancipationis celebratio indulta die Dominico. 184. a

Emisa, vel Emesa, aut Emessa Urbs Phoenices in Syria. 13. b, ejus nummi. *ibid.*

Εντολικά quae. 33. b

Epiphaniae Festum. 184. b

Eudochia Sanctimonialis. 135. b

Eudoxius Praef. Praet. Orientis. 80. b, Consul. 82. b

Eunomianis invicem donandi facultas crepta. 24. b

Eutyches unam in Christo agnoscebat naturam. 4. b

Exactores pecuniarum fiscalium. 17. b, dicti Compulsores. *ibid.*

Exaequatio idem, ac divisio. 204. b

Exarare viam. LXVIII., & 203. a b Vid. Via.

Excusari dicitur de tutela delata. 252. b Vid. Abdicare.

Explicuit solemnitas clausula ad calcem Librorum. 295. a b

F

F. five Φ in fronte servorum quid. 157. b

Faber argentarius. LXVII., pretium pro ejus occisione. *ibid.*

Faber ferrarius. LXVII., & 144., pretium pro ejus occisione. *ibid.*
 Falcidiae defectus non rumpit testamentum. 282. *b*, nec querelam inofficiosi concedit. *ibid.*, jus vero praebet ad petendum supplementum. *ibid.*, competit Matri ex bonis filiorum. 283. *b*
 Falsarii quomodo punirentur. 238., & *seq.* *a b*
 Familiae nomine veniunt servi. 146. *b*
 Faustus Anicius Acilius Glabrio Praef. Praet. Ital. XXX. 37. 38. *a*, & *seq.*, fuit etiam Praef. Urb. 39. *b*, & Consul. *ibid.*, 48. *b* 72. *a b*
 Faventinae Civ. Ordo. 244. *a*
 Felix Diaconus. 75.
 Feriae cessare facebant opera, & judicia. 182. *a*, messivae, & vindemiales. *ibid.* & *seq.*, Paschales. 183. *a b*, Natalitiae. *ibid.*, Dominicae. *ibid.*, & *seq.*
 Festus Fl. Consul Occident. 9. *a* 41. *b* 72. *a b*
 Festum Peloriorum apud Thessalos. 278. *a*
 Fidejussor. Vid. Creditor.
 Filii naturales in quam partem hereditatis succedant. 257., & 258. *a*
 Filii sequebantur conditionem parentis deterioris, 259. *a b* 286. *a* 294. *a b*, qui non sequerentur. *ibid.*, portiones bonorum maternorum ipsis debitae. Vid. Bonorum &c.
 Filii praeteriti rumpunt testamentum patrum. 281., & *seq.*, petunt supplementum quartae partis bonorum, Falcidia non relicta. 282. *b*
 Filius familias an obligari possit. 194. *a* 260. *b*, in contractibus non eget consensu matris. 194. *a*, non est sub ejus potestate ex Jure Roman., verum ex Germanico. *ibid.*
 Firminus Praef. Praet. Italiae. 101. *b* 103. *a b*
 Fisci vires, an jura. 30. *a b*
 Fiscus ad bona caduca vocatus. 25. *b* diversus ab Aerario. 31. *a b*, erat privata ratio Principis. *ibid.*, aliquando cum Aerario confusus. *ibid.* Vid. Aerarium.
 Flagella. Vid. Lora.
 Flegetius Magister Officiorum. 80. *b*
 Florentius Comes Sacr. Largitionum. 161. *a b*
 Florentius Praef. Praet. Orientis. XXIX. 1. 3. *b* 20. *b* 38. *b* 76. *a* 77. *b* 78. *b* 161. *a b* 281. *a*, fuit etiam Praef. Urb. 3. *b*, Consul. *ibid.*, interfuit Concilio CPno, & Chalcedonensi. 4. *b*
 Florianus Comes Sacrarum Largitionum. 99. *a b*
 Focus pro igne. 208. *a*
 Forojulienfis Ecclesiae privilegium. 149. *b*
 Fragmenta Vestigii veteris Romae XXVII., & XCII.

Franci gentes devictas suis legibus vivere sinebant. LXX., quomodo jurabant. 219. *b*, occupant Regnum Burgundionum. *ibid.*
 Fratres Consanguinei qui. 179. *b*, Germani. *ibid.*
 Fratres, & Sorores defuncti excludunt matrem a successione bonorum. 230. *a*, non autem emancipati. *ibid.*, quando gaudeant querela inofficiosi. 283. *a*
 Fratres qui dicerentur ab Impp. 73. *b* 81. *b* 99. *b*
 Fugitivi. Vid. Servi, & Coloni.
 Fugitivorum furta. 199.
 Functio eadem, ac praestatio tributorum. 46. *b*, & *seq.*
 Fundus Partilaticus. 118. *a*
 Furta fugitivorum. 199.
 Fustes adhibebantur in ingenuos tenuiores. LXVIII., & 87. *b*, apud Francos in servos. *ibid.* Vid. Lora.

G

Gallia plena Civium Romanorum. LXIII.
 Γεωργαί servi ex familia rustica. 291. *b*, unde dicti. *ibid.*, & *seq.*
 Genfericus Vandalorum Rex. XXX. 50. *a* 51. *b*
 Georgius Holofricoprata Ravennas. 147. *a*
 Germaniae populis permutatio contractus frequentior. 248. *a*
 Gerontius Primicerius Notariorum. LVII.
 Gibertus de Molendino Can. Regular. 150. *a*
 Gifelpertus a Barundulo. 192. *a*
 Gladiatores sublati a Constantino M. 154. *b*, gladiatores dicti, qui in Martyres gladio saeviebant. 155. *a b*
 Gladii poena an mortis supplicium protendat, vel damnationem ad ludum gladiatorium. 154. *a b*, & *seq.*
 Glebae adscripti. 285. *b*
 Glycerius Imp. XXXIX., ejus Edictum contra Ordinationes Simoniacas. *ibid.*, ejus Epistola ad Vuidimerum Ostrogothorum Regem. *ibid.*, & *seq.*
 Goiaricus symbolam contulit in Codice Alariciano. LI., & 289. *a*
 Gratianus pupillus. 261. *b*
 Grunpus Corocotta Porcellus. 280. *a*
 Guilielmus Archiepiscopus Ravennae. LIV. *in adnot.*
 Gundebaldus Burgundionum Rex. LIII., eadem falso tribuitur Lex Romana, seu Papiani Responsum. LXIV., & *seqq.*, LXIX. 141. *b* 145. *b* 203. *b*

H

Hadoindus Episc. Cenomanen. 283. *b*
 Haeretici non eadem austeritate omnes habiti. 24. *a*, iisdem hereditatum capienda-

piendarum jus ablatum. 24. *b*, eorum-
dem bona Fiscus vindicabat. *ibid.*
Harwinchus quidam donat res suas Monaste-
rio Prumiensi. LII. LXX., & 217. *a*
Henricus IV. Imp. 160. *b*
Henricus V. Imp. *ibid.*
Henricus VI. Imp. LIV. *in adnot.*
Herculanus Consul Occident. 61. *b*
Hereditates deferebantur ad agnatos. 230. *b*
Hereditates luctuosae quae. 229. *a*, earum
ordo. *ibid.*, & *seq.*
Hereditatis partes duae simul obtineri non
possunt. 218. *b*
Hermocrates Praefectus Praetor. Orient., non
Ilyrici. XLIII., & 84. *a b*
Hierarchia Ecclesiastica. LXXXII.
Himilco Praefectus Praet. Ital. XXXIX.
Homicidae ingenui, & servi. LVIII., & *seq.*,
LXVI., & *seq.*, 138., & *seqq.*, gau-
debant Asylo Ecclesiastico in Legibus
Barbarorum. 139. *a b*, abstrahi ab Ec-
clesia, infcio Episcopo, a Principibus
non poterant. *ibid.*, eorum poenae pe-
cuniariae. LXVI. LXVII. 142., & *seqq.*
Honorarii qui. 11. *a*, Curiae muneribus
per substitutum inserviebant. *ibid.*, ca-
rebant cingulo. 14. *a*
Horti Caelimontani Matthaeorum. XXVII.,
259. *a* 285. *b*
Horti Viminiales Nigrionorum, olim Peret-
tiorum. 39. *b*

I

S. Iacobus Apostolus an in Hispania fue-
rit. 164. *b*
Jacobus Episc. Lucensis. 173. *a*
Imperatores an Clarissimi dicerentur. 75. *b*
76. *b*
Imperium Romanum quo tempore extinctum.
XXXIX., ejus divisio. 45. *a*
Implere idem est, ac latius extendere. 28. *b*
Imprecationes. Vid. Dirae.
Incendiarii qua poena afficerentur. 207.
Indictionum auctor Constantinus M. 43. *b*,
quo anno eas instituerit. *ibid.*, & *seq.*,
quot fuerint. 44. *a*, quo mense inchoa-
rentur. *ibid.*, etiam de tributis usurpa-
tae. 44. *b*
Induciae quae dicerentur. 46. *b*
Indulgentiae Reliquorum. XXX. 37. *a*, quin-
quennialium tempore concessae. 40. *b*,
Valentinianus III. easdem concedit Provin-
ciis, & Insulis Italiae. 44. *b*, tum
etiam Africae. 45. *a*, rursus eas con-
cedit Siculis, & Insulis circumjectis.
49. *a b*
Insulae propriae Sacerdotum. 14. *a*, insigne
dignitatis. *ibid.*, insularum, & cinguli
eadem notio. 14. *b* Vid. Cingulum.
Ingenui tenuiores, & plebei fustibus torque-
bantur. LXVIII., & 187. *b*, apud Fran-
cos servi. *ibid.*

Injuria gravis quae fit in publico. 156. ea-
dem a personae ratione aestimanda.
156. *a* sumitur etiam pro non jure.
198. *a*
Inscribere idem, ac accusare. 163. *b*
Inscriptio quid. 239. *b*
Inscriptores criminum non probantes, qua
poena afficerentur. 164. & *seqq.*
Instrumenta gestis allegata. 135. *b*
Instrumentum plenariae securitatis. 261. *ab seq.*
Interpellationes adversariorum a quo, & an-
te quem faciendae. 240., & *seq.*
Interpondium monetae genus. 129. *b*, & *seq.*
Interpretium quid. 130. *b*
Invasor ad quid teneretur. 168. *a b* 268. *b*
Johannes Archiep. Ravennae. 291. *b*
Johannes Praef. Praet. Orientis. 201. *a*
Johannis nomen cum *b* scribendum. *ibid.*
Isaachus Episcopus Adriensis. LIV. *in adnot.*
Isidorus Praef. Praet. Orient. 4. *a*
Italiae Provinciae quae. 45. *b*. Insulae quae.
ibid., & 46. *a b*
Iter quod, & unde dictum. 202. *a*, pri-
vatum. 202. *b*, & *seq.*
Jucundus Gallus Favonius. 147. *a*
Judaeis inutiliter legabatur. 24. *b*, Judaeis
vetitum conjungi cum muliere Christia-
na. 210.
Judicare in sua causa vetitum. 272.
Judicium Libertatis. 274. *a b*, & *seq.*,
276. *b*
Julius Nepos Imp. an Novellas condiderit.
XXXIX.
Juramentum. Vid. Sacramentum.
Jus Civile, & dolus malus simul juncta.
203. Juris Civilis laus. 203. *a*
Jus postliminii quid. 270., & *seq.*, unde
dictum. 271. *a b*
Justinus Minor Imp. LXIII.

L

Latinis testari vetabatur. 151. *a*, quomo-
do a dominis servi fierent. 277., &
seq. a b, iisdem relicta, nisi ante
dies C. jus Quiritum impetrassent, cadu-
cum fiebat. 25. *b*
Latinitas quot modis conferri a dominis so-
leret. 278. *a*, quae requirerentur ad
ejus colationem. *ibid. b*
Latrones convicti. 221., eorum crimen non
implicat filios, & uxorem. *ibid.*
Leges Barbarorum favebant Asylo Ecclesiasti-
co. 139. *a b*
Leges Curiatae. X.
Leges latae ab Imp. Orient. confirmabantur
ab Occid. 59. *a b*
Leges Regiae. X.
Leges Romanae ceteris praestantiores. LXI.,
in Francorum ditione vigeant. *ibid.*,
differunt a Legibus Germanorum in
vindicanis delictis. 138. *b*

Leges

Leges Salicae differunt a Legibus Germanorum in vindicandis delictis. 138. *b*
 Leges XII. Tabularum. X.
 Leges Theodoricianae quae. LXII., & *seq.*
 Lex Aquilia de damno culpa per hominem dato refarciendo disponit. 198. *a* 209. 232. *b*
 Lex Cornelia fingeat captivos in Civitate decessisse. 271. *a*
 Lex Cornelia de Injuriis injurias manu illatas persequatur. 198. *a*
 Lex Cornelia Majestatis permittebat servis deferre dominos conjurantes. 165. *b*
 Lex Cornelia de Sicariis puniebat Maritos necantes uxores adulteras. 223. *b*
 Lex Julia caducaria caducum faciebat quidquid ante apertas tabulas a testatoris morte deficiebat. 25. *a*
 Lex Julia peculatus pecuniam publicam a Magistratibus ablatam vindicabat. 94. *b*
 Lex Papia vetabat heredem adire ex parte hereditatem ante apertas tabulas. 25. *a*, populum olim, non Fiscum vocabat ad bona caduca. 25. *b*, praemia delatorum redegit ad quartam partem bonorum. 35. *b*, Patrono deferebat partem virilem ex bonis libertorum. 151. *b*
 Lex Romana. XX. XLIX., dicitur etiam Papiani Responsum. *ibid.*, & *seqq.*, & 134. *a b*, Vid. Papiani Responsum.
 Libellarii contractus qua ratione celebrarentur. 236. *b*, iidem sublatis cum Ecclesiis. 245. *a*
 Liberalis causa. 274. & *seqq.*, quot vicibus agi poterat. 276. *b*, ejus reiteratio abrogata. *ibid.*
 Liberti Orcini, & Charonitae qui. 146. *b*, quomodo testari deberent. 151. *b*, alere tenebantur Patronum egentem. 277.
 Lidus. Vid. Litus.
 Ligare hominem non licitum. LXVI., & 211., poenae in transgressores. *ibid.*
 Lilybaeum Promontorium, & Urbs Siciliae. 55. *a*, ejus nummi. *ibid.* *b*
 Limites. Vid. Termini.
 Lingua Theotisca. Vid. Theotisca.
 Lipara Insula Siciliae. 53. *b*
 Lis apud Francos inficiando crescebat. LXVIII., & 198. *b*, lite pendente, appellari non potest. 241. *b*, in lite potentiorum nomina praetendi vetitum. 273.
 Litus, Lidus, vel Liddus qui. 285. *b*
 Litterae Arabicae. LXXXIII.
 Armenae. *ibid.*
 Brachmanae. *ibid.*
 Cophtae. *ibid.*
 Indostanicae. Vid. Brachmanae.
 Malabaricae. LXXXIV.
 Tamulicae. *ibid.*
 Telugicae. *ibid.*
 Tibetanae. LXXXIII.
 Litterae Theodosii Jun. ad D. Augustinum, apocryphae. XIV.

Λογος idem, ac ratio. 16. *b*, & 17. *a*
 Λογόγραφος qui. 16. *b*
 Λογοθέτης qui. *ibid.*
 Lora, & flagella adhibebantur in servos. LXVIII., & 87. *a b*, fustes vero apud Francos. *ibid.* Vid. Fustes.
 Lucaniae praebitio. 104. *a*
 Ludus gladiatorius sublatus a Constantino M. 154. *b*
 Luitprandus Rex. 290. *b*

M

Magistri officiorum Fratres vocabantur ab Impp. 81. *b*
 Mandata quae essent. 33. *b*
 Manichaeis hereditatum capiendarum jus ablatum. 24. *b*
 Mansii, vel Mansa eadem, ac Massae. Vid. Massae.
 Manu divina subscriptio Impp. 33. *a* 95. *b* 122. *b*
 Manuel Comnenus Imp. CPnus. 183. *a* 184. *a b*
 Manumissio servorum quot modis fieret antiquitus. 140. *a*, quomodo fieret per testamentum. *ibid.*, & *seq.*, in convivio. 278. *a*, quomodo fieret in Ecclesia. 147. *b*, & *seqq.*, quo tempore haec inuenta. *ibid.*, ejus formulae. 148. *a b*, & *seq.*, ejusdem celebratio indulta die Dominico. 184. *a*
 Marcellinus Curator Rerum privatarum. 71. *a*
 Marcellus Sex Varius. 17. *a*
 Marianus, five Marinianus Vicarius Spaniae. 164., & 165. *a*
 Marito quando liceat dare repudium. LXVIII. 212., & *seq.*, an, & quando liceat necare uxorem adulteram. 222. *a*, & 223. *a b*
 Massa Cassiana. 119. *a*
 Massa Cinciana. *ibid.*
 Massa Enporitana. *ibid.*
 Massa Fadiliana. 118. *a* 119. *a*
 Massa Gelas. 119. *b*
 Massa Largia. *ibid.*
 Massa Varoniana. *ibid.*
 Massae, idest Praedia. 119. *b*
 Massarii qui Massas colebant. *ibid.*
 Mater, deficientibus fratribus, succedit in bona filiorum. 230., competit ei Falcidia ex eorum bonis. 283. *b*, gaudet querela inofficiosi. *ibid.*, superstes filiis cur scelerata dicatur. 229. *b*, & *seq.*, habet filios in potestate apud Germanos. 149. *b* 250. *a*, & praefertur in tutela filiorum tutoribus legitimis. LXIX. 195. *a* 250. *a*, secus in Jure Romano. *ibid.*, eadem Jure novissimo praefertur legitimis a latere venientibus. 250. *b*, excluditur a fratribus, & sororibus in successione bonorum filii. 230. *a*, non autem

autem ab avo. *ibid.*, petere debet curatorem filio. 251., si negligat, arcetur a successione. *ibid.*
 Matrimonium inter servos non constabat. 258. *b*
 Maximus Fl. Anicius Praef. Praet. Italiae. XXX., 49. 50. *a* 85. *a* 87. *a* 139. *a*, ejus Novellae Leges. XXXVIII., 50. *a*, dignitate Praefecturae pluries decoratus. 50. *b*, alia ejus munia. *ibid.*, caeso Valentiniano, tyrannidem exercet. 50. *a*, Eudociam uxorem ducit. *ibid.*, occiditur a Genferico Vandalorum Rege. *ibid.*, ejus nummi, inscriptio, & statua. 50. *b*, hoc nomine, Maximi alii etiam appellati. 51. *a*, noster, cujus filius. *ibid.*, Consul. XLVIII., 82. *a* *b* 92. *b* 127. *a* *b*, alius Maximus Tyrannus a Theodosio, & Valentiniano devictus. 292. *b*
 Mediolanensis Ecclesiae bona in Agro Siculo. 118. *b*
 Melior Calculator. 42. *a*
 Melitensibus quid vetitum. LXXXV.
 Memnonius Praefes Antiochiae. 11. *b*, Religionis Christianae studiosissimus. 12. *a*
 Memoriales qui essent olim. 28. *a*, postea Scrinio Memoriae Praefecti fuerunt. *ibid.*, eorum munus. 28. *b*
 Metalli poena olim gravior poena gladii. 154. *b*
 Milites veterani post XX. militiae annum honesta missione donabantur. 6. *b*, Militibus assimilabantur Advocati. Vid. Advocati; eorum privilegia in condendo testamenta. 281.
 Ministeriales. LXVII., & 143., pretium pro eorum occisione. *ibid.*, qui dicerentur. 143. *b*, non omnes servi fuerunt, sed & Palatini. *ibid.*, tum etiam Militares. 144. *a*
 Minor quando procurator negotiorum esse possit. 181. *a* *b*, quando contractus ejus sit legitimus. 195. *a* *b*, gaudet privilegio restitutionis in integrum. 254. *a*, ad quod tempus hoc ipsi concedatur. 254. *b*, & *seq.*
 Moderator Provinciae idem, ac Rector. 15. *a*, verum inter utrumque erat aliqua differentia. 15. *b*, vocabatur Frater ab Impp. 73. *b* 74. *b*
 Momillus Augustulus an Novellas condiderit. XXXIX.
 Monasterium SS. Andreae, & Gregorii in Clivo Scauri. LXXXV.
 Monasterium Bursfeldense. LXXXII.
 Monasterium S. Juliani Arimini. 274. *b*
 Monasterium S. Mariae Bantii in Apulia. LXXXVI.
 Monasterium S. Mariae in Cosmedin Ravennae. 135. *b*
 Monasterium S. Mariae in Portu Ravennae. LXXXVIII.

Monasterium S. Mariae Vallis Josaphat. LXXXII.
 Monasterium Prumiense. LII. LXX. 217. *a*
 Monasterium Romaricense. LIV. LIX., 149., & *seq.*, 172. *a* *b* 245. *a*
 Montanus Notarius Sacri Vestiarii. 244. *b*
 Monticulum Oppidum in Piceno. LXXXVIII., ejus nobilitas. *ibid.*, olim Treja dictum. *ibid.*
 Mulieres transeuntes ad secundas, aut tertias nuptias. 200., & *seq.*, mulieres corruptae. 109., & *seq.*
 Munificentia Dominorum. LXV., 133., & *seqq.*
 Munire vias. LXVIII., & 203. Vid. Via.

N

Natalis Christi dies. 183. *b*
 Nebridius Vicarius, & Procos. Asiae. 196. *a*.
 Necrologium Benefactorum Monasterii S. Romarici. LIV., & *seqq.*, LXXXIV., 149. *b* 172. *a* *b* 245. *a*
 Negantes debitum dupli satisfactione tenebantur. LXVIII., & 198. *a* *b*
 Nescius pro nescitus. 236. *a*
 Nicetius Advocatus Sedis Praetorianae Arelate. LXIV., 235. *b*
 Nicolaus I. Pontif. 291. *b*
 Nomina quatuor quando imponi consueverint. 13. *a*
 Nomina potentiorum in lite assumi non possunt, 273., nec praediis adfigi. *ibid.*
 Nomus. Vid. Numus.
 Novellae Constitutiones Theodosii, & insequentium Imperatorum. XI., spuriae a Sirmondio editae. XII., anecdotae quinque. XVIII. XXIX.
 Novellarum Ante-Justinianearum nova Editio, & ea perfectior proponitur. XLI. Justinianearum latina versio. 205. *b*, & *seq.*
 Nota senarii numeri. XLIX., 47. *b*. 48. *a* 82. *b* 128. *a*
 Numa Terminum Deum esse voluit. 265. *a* 267. *b*, quam poenam in violatores terminorum statuerit. 267. *b*
 Numeri Senarii Nota. Vide Nota.
 Numus, vel Nomus Magister Officiorum. 83. *a* 84. *a*, Consul Orient. 94. *b* 96. *b*
 Nuptiae ut legitime contrahantur, quid requiratur. 256. & *seqq.*

O

Obiectores criminum. Vid. Inscriptores.
 Obsequium idem, ac Apparitores, 40. *a* Vid. Apparitor, Officium, & Officialis.
 Odovacres Turciligorum Rex. XXXIX.
 Officialis dicebatur etiam Officium. 15. *b*, idem, ac Apparitor. *ibid.*, dicebatur
 V u tur

tur etiam Cohortalis. 16. *a*, quodnam
ejus munus. *ibid.*, & 233. *a*. Vid. Of-
ficiū, & Apparitor.
Olybrius Imperat. an Novellas condiderit.
XXXIX.
Oppidum Archangelianum. LXXVII., ejus
laudes, & Cives illustres. *ibid.*, & *pag.*
seq.
Oppidum Montis Gridulfi. LXXVIII.
Oraculum quodnam legis, vel edicti genus.
33. *a*, cur omnis legis interpretatio di-
catur oraculum. *ibid.*, oraculum dici-
tur divinum. *ibid.*
Orator olim diversus ab Advocato. Vide
Advocatus.
Orcini liberti qui dicerentur. 146. *b*. Vid.
Charonitae.
Orfitus Memmius Vitrasius Praef. Urbi. 137.
a
Ortygia Insula Siciliae. 53. *b*
Osius Episc. Cordubensis. 150. *b*, fuit Con-
stantino familiaris. *ibid.*, interfuit Con-
cilio Nicaeno. *ibid.*
Offum pro os. 231. *a*
Otto I. Imp. 183. *a*, 184. *b*

P

PActa inter Virum, & Uxorem. LXXII.,
& 234. *a b*, & *seq.*, pacta quomodo
iniri debeant. 260., & *seq.*, successo-
ria invisa Romano Juri. 263. *b*, fami-
liaria Germanis. *ibid.*
Palatini in Palatii scriniis militabant. 29. *a*,
quinam hoc nomine designarentur. 29.
a b
Pali loco terminorum. 266. *a b*
Palladius Comes, & Tribunus. 93. *a*
Palladius Praef. Praet. Orientis. 62. *b*, &
105.
Pandectae in usu erant Ravennae saeculo
VIII. 136. *a*
Pantopolae ad Urbem revocati. 53. *a*
Papiani Responsum dictum Lex Romana.
XLIX., & *seqq.*, 134., cujus jussu
conditum. LII. 141. *b* 187. *b* 289. *a*,
ejus tituli capitula etiam vocantur. LXXI.,
an integrum ad nos pervenerit. LXXII.
238. *b*, scatet multis sanctionibus, quae
a Rom. Jure dissentiunt. LXIX. 152.
b, 154. *a* 163. *b* 168. *b* 173. *b* 181.
b 187. *a* 194. *a b* 198. *b* 208. *a b*,
213. *a* 230. *a* 256. *a b* 258. *b* 260.
b 264. *a b* 277. *a* 281. *b* 282. *b*,
conditum pro Romanis in Francorum
Regno degentibus. LXI., & *seqq.*, for-
te accessit, tamquam supplementum, Ju-
ri Alariciano. 289. *a*
Papianus a Papiniano diversus. LII. LXXII.,
& 134. *a b*
Papinianus. Vid. Papianus.
Parentis deterioris conditio partui communi-
cata. 259. *a b* 286. *a* 294. *a b*

Parentum consensus ad integrandas filiorum
nuptias requirebatur. 255. *b*, & *seq.*,
parentum nomine apud Langobardos
agnati, & cognati veniebant. 256. *a*
Partus sequebatur conditionem parentis de-
terioris. 259. *a b* 286. *a* 294. *a b*,
qui non sequeretur. *ibid.*
Paschalis I. Pontif. 48. *a* 291. *a*
Paschalis II. Pontif. 160. *b*
Paschasius Episc. Lilybaetanorum. 55. *b*
Paschatis Festum. 183. *a b*
Paterius Consul. XLVIII. 83. *b* 92. *b* 127.
b
Patres se miseros vocant, si supersint filiis,
229. *a*, credeles. *ibid.*, ingratos. *ibid.*
Patrocinium idem, ac honorarium dignitatis.
20. *a*
Patrono quid conveniret ex bonis Liberto-
rum. 151. *b*, ipsum egentem alere li-
berti tenentur. 277.
Paullinus Comestius Praetor. 42. *b*
Peculium Colonorum. 292. *b*, alienari non
poterat, infcio domino. *ibid.*
Pedes quot inter aedificia privata, & publi-
ca relinquerentur. 205. *a b*
Pelasgorum Monumenta. LXXXVIII.
Peliorum Festum apud Thessalos. 274. *a*
Pentecostes solemnitas. 184. *b*, & *seq.*
Permutationes. Vid. Commutationes.
Perpetuus Episc. Turonensis. 279. *a* 283.
b
Perusia, & ejus Collegium. LXXVIII.
Pharus tribus ordinibus instructus. LXXXIX.
Philippus Praef. Praet. Orientis. 136. *b*
Pignora creditor vindicat, si debitor sit in
mora ad solvendum. 192. *a*
Pissatellus flumen Caesenatensium falso Ru-
bicon censetur. XXXIV. *in adnot.*
Plagium quid, & qua poena puniretur. 152.,
& *seq.* 211. *a b*
Plebiscita. X., spurium Caesenatensium.
XXXIV. *in adnot.*
Plebs S. Archangeli in Acerbulo. LXXVII.
in adnot.
Poena spiritualis, & temporalis simul indi-
cta. 34. *a*
Poena Talionis quae. 239. *b*
Poenae delictis impositae ex certa solidorum
taxatione indicebantur. 142. *b*
Poenae pactis insertae. 261. *a b*
Poenae pecuniariae apud Germanos usitatissi-
mae. 138. *b*
Porcarius pascebat sues adultos. 144. *a* Vid.
Subulcus, & Porculator.
Porculator pascebat sues lactentes. *ibid.* Vid.
Porcarius, & Subulcus.
Portuensis Sedes occupata a S. Hippolyto.
LXXIX.
Possessor bonae, & malae fidei ad quid te-
neretur. 168. *a b*
Postliminium quid. Vid. Jus Postliminii.
Postulare. XXIX. 1., idem, ac causas agere. 2.
a, quamdiu liceret postulare. Vid. Advocati.
Postu-

Postumianus Consul Occident. 100. *a*
 Praeceptio, seu praeceptum dicitur decretum
 Judicis. 233. *a*
 Praelatio matris in tutela Filiorum. Vide
 Mater.
 Praefecti Praetorio Culminis, & Celsitudinis
 nomine insigniti. 82. *b*
 Praefecti Praetorio Orientis debebant Antio-
 chiae. 12. *a*, tum etiam alibi. *ibid.*,
 Galliarum vero Arelate. LXIV., &
 235. *b*
 Praefecti Urbi, & Praetorio Edicta condere
 poterant. 62. *b* 63. *a*
 Praefectus Annonae exigebat tributa per Afri-
 cam. 17. *b*
 Praescriptio tricennalis a quo, & quo tem-
 pore in Gallia lata est. LIV. 235. *a*,
 & *seq.*, praescriptionum varia genera.
ibid., quae servis fugitivis faveret. 236.,
 & 274. *a*, quae Colonos a cespitis ser-
 vitute liberaret. 292. *a*
 Praesidium servile quid. 17. *a*
 Praetorum Edicta. X.
 Pragmatica jussio. Vid. Pragmaticum.
 Pragmaticum quodnam Edicti genus. 32. *a*
b 43. *a* 53. *b* 101. *a*
 Precarium quid. 245. *a*, ejusdem contractus
 sublatus cum Ecclesiis. *ibid.*, ejusdem
 Charta. *ibid.*
 Pretia occisorum. LVIII. LIX. LXVI. LXVII.
 142., & *seq.*
 Probatoria quid. 233. *a* *b*
 Proclus Praef. Praet. Orient. 4. *a*
 Proconsules Edicta condere poterant. 63. *a*
 Procurator Caesaris qui. 16. *b*
 Procurator Fisci qui. *ibid.*
 Procurator ingenuitatis pulsatorum de sta-
 tu rationes exponebat. 277. *a* Vid. Af-
 fertor.
 Procurator litis fit per mandatum. 247. *a*,
 lite contestata, fit dominus litis. *ibid.*
 Procurator rationis privatae qui, 16. *b*, i-
 dem, ac Procurator, sive Comes re-
 rum privatarum. 27. *b*, ejus munia.
ibid.
 Procurator rei dominicae qui. 16. *b*
 Pronepotes gaudent jure repraesentationis.
 178. *a*
 Propinquorum consensus ad integrandas filio-
 rum nuptias requirebatur. 225. *b*, &
seq.
 Protogenes Consul Orient. 100. *b*
 Provinciae quae, & quot. 45. *a* *b*, orant
 sub Dioecesium dispositione. *ibid.*
 Prumia Urbs in Gallia. LXX.
 Ψισαί qui. 43. *a*
 Puellae quae dicerentur. 171. *b*
 Pupillis debetur integri restitutio. 153.
 Pyrrus Tribunus. 118. *a*

Q Uadruplatores qui. 35. *b*
 Quaestio criminalis intra annum pro-
 ponenda, & perficienda. LXXII., &
 238. *b*
 Quaestor ab Augusto creatus, 27. *a*, ejus
 plura munia. *ibid.*
 Querela inofficiosi quibus competat, 981. *a*
b, 283. *a* *b*, quando non competat.
 282. *b*
 Quinquagesimae solemnitas, Vid. Penteco-
 stes.

R Aptus Virginum, & Viduarum, LXV.
 170., & *seqq.*
 Ratio privata est peculiare patrimonium Prin-
 cipis. 16. *b*, publica est redditus bo-
 norum aerarii publici. *ibid.*
 Ratiocinator qui. 16. *b*
 Rationalis diversus a Procuratore Fisci. 16.
b, exigebat tributa per Africam. 17.
b, tum per Sardiniam, & Corsicam.
 46. *b*
 Ravennae Valentinianus infidet. XLVIII.
 48. *a* *b*, 119. *a* 121. *b*
 Ravennae Aedificia antiqua profana. LXXXIX.
 121. *a* *b*, ejusdem antiquae Turris ve-
 stigium. *ibid.*, ejusdem Monasterium
 S. Mariae in Portu. LXXXVIII., ejus-
 dem Portus. 120. *a*, ejusdem Horreum.
 121. *b*, & *seq.*, ejusdem Scriptores.
 261. *b*, ejusdem Scirpus. 262. *a*, in
 ea Pandectae in usu saec. VIII. 136. *a*
 Ravennatis Ecclesiae praedia in Agro Sicu-
 lo. XLVIII. 117. *b*, & 118. *a* *b*, ei-
 dem factae Donationes. 135. *a* 216. *a*
b, ejusdem Archiepiscopi. LIV. in ad-
 not. 147. *a* 291. *b*
 Reatinae Civit. Ordo. 251. *a*
 Rector Provinciae tributa exigebat per Afri-
 cam. 17. *b*. Vid. Moderator Provinciae.
 Refragare idem, ac revocare. 242. *a*
 Regembertus Episc. Vercellen. 291. *a*
 Regula Sancti Benedicti. LIV. in adnot.
 Reliqua quae dicerentur. 37. *b*, & *seq.*, ea-
 dem remissa ab Impp. *ibid.*, nisi his so-
 lutis, agri emi non poterant. 269.
 Reliquatores qui. 37. *b*
 S. Remigius Remorum Episcopus. 147. *a*
 279. *a* 280. *a*
 Repudia. Vid. Divortia.
 Res propriae agnitae occupari possunt. 243.
a
 Resciswindus Rex Viso-Gothorum. 183. *b*
 Responsa prudentum. X., vindicata. *ibid.*
 in adnot.
 Responsum idem, ac Rescriptum Principis.
 26. *a* *b*
 Responsum Papiani. Vid. Papiani Respon-
 sum, & Lex Romana.

Resti-

Restitutio integri debetur pupillis. 253., & minoribus. 254. *a b*, & *seq.*
 Retentatoris multam incurrebat, qui fugitivos servos non reddebat. 158. *a b*, & 159. *a*, quibus poenis afficeretur. 158. & *seqq.*
 Ridildis Sanctimonialis Cabilonensis. 172. *a*
 Ritus Ecclesiae Graecae. LXXXVII.
 Rogerius Siciliae Rex. 222. *b*
 Romani in Galliis Romana Lege vivebant. LXI., iisdem devictis patriae Leges permittebantur. L., iisdem optio data a Victoribus Regibus, qua lege vivere velent. LXI.
 Rotharis Langobardorum Rex. 222. *b*
 Rubicon. XXXIV. *in adnotat.* Vid. Pissatellus.
S
 Sacramentales iidem, ac juratores. 219. *a*
 Sacramentum pro juramento accipitur. 219. *a*, qui ad eum vocandus, & ab eo repellendus. 219., & *seqq.*
 Sacratae quae. 171. *b*, & *seq.*
 Salutationis formula. 122. *b*
 Samnii praebitio. 104. *a*
 Sanctimoniales quot nominibus designatae. 171. *a b*, & *seqq.*
 Sanctiones Divales quae. 29. *b*, & 33. *a*, pragmaticae. Vid. Pragmaticum.
 Scandula. Vid. Scindula.
 Sceleratus quid significet. 229. *b*
 Scelus idem, ac infortunium. *ibid.*
 Scibo pro. *scio*. 124. *b*
 Scindula tabella lignea pro tegulis domus. 231. *a b*, an quid commune habeat cum stapede. 232. *a*
 Scriptores Epistolarum Pontificiar. LXXXVII., & LXXXIX.
 Scirpus Ravennae. 262. *a*
 Secretarium erat locus, in quo Iudices reorum causas cognoscebant. 14. *b*, dicebatur etiam Secretum. 15. *a*, & Auditorium. *ibid.*
 Secretum. Vid. Secretarium.
 Secta quid, & quam varie accipitur. 23. *b*, & *seqq.*, etiam Catholici hanc vocem de se usurpabant. 25. *a*
 Secundus Praef. Praet. Italiae. 173. *b*
 Segusius Canis qui. 189. *a b*
 Senarii numeri Nota. Vid. Nota.
 Senariolis elogia emortualia concinabantur. XCV. *in adnot.*
 Senatoriae dignitatis vicissitudines. 11. *a*
 Senatus Consulta. X., Spurium Caesenatensium. XXXIV. *in adnot.*
 Senatus Conf. Orphitianum cavit, ut mater, & liberi sibi ipsis mutuo succederent. 231. *a*
 Senatus Conf. Tertullianum idem cavit. *ibid.*

Senatus Conf. Velleianum feminis pro alio intercedentibus subvenit. 135. *a*, & 136. *a*
 Sententia accipitur pro subscriptione libelli conventionis. 240. *a*, dicitur etiam commonitoria. *ibid.* *b*
 Sententia, quae transit in rem judicatam, irrevocabilis. 242. *b*
 Sepulcri violatio. LXVIII., & 213. *a*, irrogabat infamiam. *ibid.*, erat iusta causa divortii. *ibid.*
 Septimius Praef. Urbi. 193. *a*
 Serenitas titulus Imp. sequioris aetatis. 17. *b*
 Servi loris, & flagellis torquebantur. LXVIII., & 87. *a b*, apud Francos fustibus. *ibid.*, iidem delatores dominorum, qua poena plecterentur. 34. *b*, quot modis manumitterentur. Vid. Manumissio, donati Ecclesiis habebantur pro manumissis. 149. *b*, iidem, & liberti olim in Deorum potestate. 150. *a*
 Servi iniuriarum rei quomodo plecterentur. 156, fugebant a dominis, licet trucidibus poenis vindicarentur. 157. *a b*, stygmatis inurebantur in fronte. *ibid.*, gestabant collaria fugam eorum indicantia. 158. *a b*, quomodo indagarentur, *ibid.*, ad dominum reduendi. *ibid.*, quatenam praescriptio ipsis faveret. 236., & 274., deferebant dominos conjurantes. 165. *a*, & *seq.*, utrum obligari possint. 194. *a*, inter eos matrimonium non constabat. 258. *b*, eorum conjunctiones contubernia dicebantur. *ibid.*, verum eorum uxores aliquando conjuges dictae sunt. 259. *a*, iidem quomodo Latini a dominis fierent. 277., & *seq.* *a b*, subselliis prope lectos mensarum accumbebant. 178. *b*, qui vicarii dicerentur. 294. *a*
 Servitutes viae, itineris, actus, &c. 202., & *seqq.*, & 237. *a*
 Sicilia suberat Praef. Praet. Italiae. 46. *a*, idcirco pertinebat ad Occidentale Imperium. 118. *b* 119. *a*, prima Provincia P. R. 46. *a*, erat inter Provincias frumentarias. *ibid.*, quo nomine tributa solveret. *ibid.*, depopulata a Genferico Vandalorum Rege. XXX., 49. *a b*, & *seqq.*, & 128. *a*, quo tempore, & quot vicibus. 52. *a*, ideo donata indulgentia reliquorum. 49. *a* & 52. *b*, ejus Insulae. 53. *b*, & *seq.*, missio hominis ad ipsam ad componendos redditus Ecclesiae Ravennatis. 117., & *seqq.*, bona Ecclesiae Ravennat., & Mediolanen. in ejus Agro. 118. *a b*, bona Ecclesiae Romanae. 119. *a b*
 Sigillum antiquum. LXXXVI.
 Sigisvuldu Magister Militum. 53. *a* 88. *a b*
 Sisinnus conductor bonorum Ecclesiae Ravennat. in Sicilia. 118. *a*

T

Sisivera honesta femina . 135. *a* 216. *a* *b*
 Sistum Ifidis . LXXXIV.
 Solatium quid . 125. *a* *b*, & *seq.*
 Soletum oppidum Salentinorum . 56. *a*, ejus
 nummi . *ibid.*
 Solidi quodnam nummorum genus . 120. *b*,
 & 142., ex quo metallo conficerentur.
ibid., & *seq.*, Aurei dicebantur . 143.
a, quodnam eorum pretium . *ibid.*, fue-
 runt imaginarii, sed ex veris denariis
 compositi . 143. *b*, sportulae iisdem,
 peractae . 130. *b*, iidem solvebantur a
 parentibus virginum in nuptiis apud
 Germanos . 256. *b*
 Solonis Lex de Cane mordente . 189. *a*
 Sonfa Porta Viterbii . 160. *a*, & *seq.*
 Sorores, & Fratres defuncti excludunt ma-
 trem a successione bonorum . 230. *a*,
 quando gaudeant querela inofficiosi . 283.
a
 Spania pro Hispania . 164. *a* *b*
 Spectabiles qui dicti . 15. *b*
 Sphoera Anubis . LXXXIV.
 Sponsus Sponsae dotem constituerebat apud
 Germanos . 256. *b*
 Sporacius . Vid. Asporatius .
 Sportulae largitionis genus . 129. *a*, quo
 tempore missae . *ibid.*, quomodo pera-
 gerentur . 130. *a*, etiam pro mercede
 accipiuntur . *ibid.*, & 234. *b*, tum
 pro auctario pretii . 129. *b*
 Nota numeri senarii . XLIX., 47. *b* 48.
a 82. *b* 128. *a*
 Stabula pecudum varia . 144. *a*
 Stapeda . 232. *a*
 Status hominis pulsandus ante Iudicem .
 274.
 Stephanus Tutor Gratiani pupilli . 261. *b*
 Storacius, sive Stauratius diversus ab Aspo-
 ratio . 58. *b*, Praef. Urbi, & Praetor.
ibid., 60. *b* 61. *a* 62. *a* 91. *a*
 Studius Flavius, qui & Astorius, & Aste-
 rius Consul in Oriente . 63. *b*, Co-
 mes rerum privatarum . *ibid.*, Praef.
 Urbi CPolitanae . *ibid.*, & 64. *a*
 Stygmata in fronte fervorum inusta . 157.,
 dein sublata . *ibid.*
 Subulcus pascebat suos adultos 144. *a*. Vid.
 Porcarius, & Porculator .
 Successiones diversae . 175., & *seqq.*
 Suilla praebitio . 104. *a*
 Superventores qua poena plecterentur . 206.,
 & *seqq.*
 Supplicium accipitur pro tortura . 165. *a*
 Symmachus Q. Aurelius Consul Occident.
 97. *b* 98. *b*
 Syracusae Urbs Siciliae . 54. *a*, a quo con-
 dita . *ibid.*, ejus nummi, & templa .
ibid.
 Syracusarum Quaestor Cicero . XCV. *in adnot.*

Tablinum . Vid. Tabularium .
 Tabula sacra eburnea . XC.
 Tabularia Romana . LXXXVI., Piceni .
 LXXXVIII., Vaticanum . LXXXIX.,
 Pisanum . 192. *a*, Ariminense publi-
 cum . 159. *b*, Monasterii S. Juliani
 Arimini . 274. *b*, Collegii Canonico-
 rum Arretii, 290. *b*, Ecclesiae Muti-
 nensis . 291. *a*
 Tabularium . 47. *a*
 Taurus Consul, & Praefectus Praet. Orient.
 42. *a*
 Ταξωται qui . 16. *a*
 Ταξις quid . *ibid.*
 Tenere idem, ac convenire . 196. *a*, & 197.
a
 Ter . pro tertium, vel tertio cur compendia-
 rie scriptum . 127. *b*
 Termini olim lapides molares . 265. *b*, de-
 in stipites, arbores, & pali . 266. *a*
b, poenae in violatores eorumdem . *ib.*,
 & *seqq.*, quae apud Romanos, & ex-
 teros . 267. *a* *b*
 Terminus Deus apud Romanos . 265. *a* 267.
b, erat vel stipes, vel lapis . *ibid.*,
 praecerat finibus regundis . 265. *b*
 Testamenta gestis allegata . 135. *b*, manu-
 missiones fervorum factae per testamen-
 ta . 146., & *seq.*, eadem holographa
 non egebant subscriptione testium . 279.
b, testamentorum rationes duae olim .
 280. *a*, dein sublatum earum discrimen.
ibid., quando rumpantur . 281., &
seq., ignota olim Francis, & Germanis.
 281. *b* 283. *b*. Vid. Testamenta varia
in Indice Auctorum.
 Testes quot in testamento adhibebantur . 280.
a, eorum major numerus non nocet .
ibid., iis Milites non egent in ipsorum
 testamento . 281.
 Testudo Basilicae Vaticanae . LXXXVII.
 Theodericus Rex Italiae . LIX. 118. *b* 141.
a 154. *a*
 Theodericus I. Francorum Rex . LIII., cu-
 jus filius, & quo anno regnare coepe-
 rit . LVII., & LXII., officinam mone-
 tariam non habuit . LVII., auctor fuit
 Legis Romanae, seu Papianei Responsi .
 LIII., & *seqq.* 141. *b*, 187. *b* 233.
b, 289. *a*, leges tulit Francis, Ri-
 puariis, Alamannis, Bajuvariis, Thu-
 ringis, & Saxonibus . LX.
 Theodericus Gothorum Rex falso habitus Au-
 ctor Legis Romanae, seu Responsi Pa-
 piani . LIII. 141. *b*, ejus Edictum . 266.
a, & 267. *b*
 Theodorus Praefectus Praet. Illyrici ignotus .
 XLIII., 84. *b*, & 85. *b*
 Theodorus Flavianus Memorialis . 28. *b*
 Theodorus Manlius Quaestor . 27. *a*

Theotilda Abbatisa Monasterii Romaricensis.
172. *b*
Theotisca lingua erat rustica Romana apud
Francos. 285. *b*
Θικασηγιον quid. 15. *a*
Tituli potentiorum praediis adfigi non po-
terant. 273. *b*
Toga metonymice sumpta pro eloquentia. 5.
b
Tortura apud Francos a fustigatione inchoa-
batur. LXVIII., & 187. *b*, & apud
Germanos. *ibid.*
Traditio necessaria pro validitate donationis.
216. *a b*, & *seq.*, tum pro validitate
venditionis. 244. *a b*
Traditio regionis, & civium inter crimina,
Majestatis. 166. *a b*
Transactiones irrevocabiles. 242. *b*
Treja. Vid. Monticulum.
Tremitus Insula Maris Hadriatici. 55. *b*,
ejus nummus. *ibid.*
Tributa olim per lustra, dein per indictio-
nes soluta. 43. *b*
Trophimus Libertus. 151. *b*
Trygetius Comes rei privatae. 137. *b*
Tutela de pupillis dicitur. 249. *a*
Tutor specialis filio a matre petitus. 251. *a*
Tutores legitimi qui. 249., iisdem postpo-
nitur mater in Jure Romano. 249. *b*,
praeponitur in Jure Germanico. 250.
a, iisdem quando excusentur a tutela,
252., & *seq.*

V

V Acantes iidem, ac supranumerarii. 19.
a, gaudebant cingulo. *ibid.*
Valerianus Curialis Emesae. XXX., 12., &
13. *a*, grassator Legum. 13., cingulum
honoris sibi adscivit. *ibid.*, secreta-
rium Rectoris Provinciae irrupit. 14.,
ceterae ipsius vesaniae. 15., & *seq.*
Vandali in Siciliam irrumpunt. XXX., 49. *a*
b, & *seqq.*, & 128. *a b*
Vastus idem, ac desertus. 16. *a*
Venditionum effectus, & solemnitates. 244.,
& *seqq.*
Vestaliū precationibus mancipia fugitiva
commendata. 157. *a b*
Vesterarius Ecclesiae Romanae. LXXXIX.
Via quae, & unde dicta. 202. *a*, publica,
& privata. 202. *b*, & *seq.*, viae servi-
tus. *ib.* via Flamin. munita Arimino tenus.
203. *b*, eam exarare LXVIII., & 203. *a b*

Vicaria soboles, & mulier quae diceretur.
293. *b*
Vicarius servus qui diceretur. 294. *a*
Virvicarius curabat verveces. 145. *b*
Viterbii Civitas servis ingredientibus ipsius
Portam Sonfam donabat libertatem.
160. *a b*, & *seq.*, a quo hoc privile-
gium acceperit. *ibid.*
Viventius Praef. Urbi. 193. *a*
Viventius Praef. Praet. Galliarum. *ibid.*
Umbellae gestatio. LXXXV.
Vota Quinquennalia quae. 40. *b*, quid eo-
rum occasione Imp. agerent. *ibid.*,
eadem celebrata in antecessum. *ibid.*,
aliquando etiam dilata. 41. *a*, Vota
celebrata Kal. Jan. 41. *b*, natalitio die
Imp. *ibid.*
Usura centesima quae. 237. *a b*
Usurae pecuniariae intra centesimam conclu-
sae. *ibid.*, poenae in usuras immodicas.
ibid., & *seq.*
Uuato Diaconus. 150. *b*
Uuimerus Ostrogotorum Rex. XXXIX.
Uxori quando liceat nuncium remittere.
LXVIII. 212., & *seq.*, eandem adul-
teram an, & quando marito liceat in-
terficere. 222. *a*, & 223. *a b*

X

X in terminis quid. 266. *b*

Z

Z Sic efformatum ad antiquiora tem-
pora refertur. 13. *a*
Zeno Consul Orient. 100. *a*
Zeno Imp. 205. *a b* 245. *a*
Zoilus P. Aelius Flavianus qui. 12. *b*, &
seq.
Zoilus Cherfonites. 12. *b*
Zoilus Alexandriae Episcopus. *ibid.*
Zoilus Legatus. *ibid.*
Zoilus Magistratus Heracleae. *ibid.*
Zoilus Praef. Praet. Orient. XXIX., 11. *b*
20. *a b* 23. *a* 84. *a b* 85. *a*, inter-
fuit Concilio Chalcedon. 11. *b*, Rector
Antiochiae. *ibid.*, Religionis Christia-
nae studiosissimus. 12. *a*, Regiam Por-
ticum aedificavit. *ibid.*, desiderabatur
in Prosopograph. Cod. Theod. XXIX.,
12. *a*
Zωσολ qui. 19. *a*

AUCTARIUM.

Uoniam in hoc edendo, ornan-
doque veterum Legum Volumi-
ne id praecipue nobis propo-
suimus, ut nuperrimae Cod.
Theod. Editioni Supplementum
quoddam, seu Appendix fieret, nunc haud
abs re futurum duximus, si Imperatoriae San-

ctionis Fragmentum, quo caret Codex Theod.,
quodque nobis, ad finem jam altero rerum
Indice properante, forte fortuna occurrit,
heic adsuendum curaremus. Ipsum quidem,
a nobis oculata manu, ut Plautino verbo
utar, ab autographo ipso petitus sic se
habet;

IMPER. AVGGG. FL. EVTHERIO. SVO. SALVTEM

PRAECIPVO. CVNCTORVM. PLANE. EST. TENENDA. CONSENSV
INO. FAS. DVCIMVS. VEL. CVLTIBVS. VT. VLLA. DEPEREAT. PRAEROGA
INLVDERE. ADQVE. INSVLTARE. RELIQVIIS. PRAEDIVM. PRO
EO. SACRIS. CERTVM. EST. MINISTERIIS. ADQVE. MISTERIIS
IVM. SAEPTA. CONSVRGERENT. VERVM. ETIAM. PAVPERVM
HOC. IVGITER. DIVINA. COMMVNITER. ADQVE. HVMANA
EODEM. CONSTITVTA. POSSESSIO. EXPERIATVR. EMPTORES
AMQVE. PERPETVAM. PRAETER. VENERABILES. CVLTVS. VLLA
VS. MVNIENDIS. FIDES. ADQVE. REVERENTIA. PERENNIS
AIESTATE. PERPETVA. CERTVM. EST. ESSE. VENERABILEM
E. CVSTODIAM. DATA. DIE. PRIDIAE. KAL. MAIAS
V. CC. CONSS.

PROSB

Sanctio haec, quae quidem tres Augustos Au-
ctores habuit, expressa est in truncato a
dextera parte lapide, alto palmos II. Roma-
nos, lato vero totidem, & semis, qui in
ambitu subterraneo sacrae B. Petri Confessio-
nis in Basilica Vaticana ad meridionalem
partem, ingredientibus dextera manu, supra
Imaginem B. Mariae V. musivo Opere elabo-
ratam nunc exstat, quique inventus dicitur in
Basilicae veteris parte boreali, non longe ab
ingressu, prope Vultus Sancti Aram, dum
Johannis VII. Sacellum destrueretur anno
MDCIX. Fragmentum hoc Legis primum no-
bis innotuit ex Joh. Baptistae Donii Inscr-
ptionum Volumine (1), quod editum est a
Fr. Antonio Gorio, ubi sane est multo accu-
ratus, quam sit alibi. Novimus deinde i-
psam jam antea editam quoque fuisse per Fran-
ciscum M. Turrigium in Libro, qui est de
Cryptis Vaticanis (2); Tum ex eo insuper
allatum vidimus a V. C. Johanne Ciampinio
in *Synopsi Histor. de Sacris Aedificiis a Con-
stantino M. constructis* (3); Ac tandem invec-
tum advertimus a Muratorio in novum, quem i-
pse adornavit, veterum Inscriptionum The-
saurum (4). Praeter editos vero Scriptorum
Libros, quos laudavimus, consulere etiam

licuit per humanitatem Praefulis amplissimi
Josephi Garampii Basilicae Vaticanae Cano-
nici, & Tabulario ejusdem Capituli, tum &
utroque Pontificio Praefecti Mf. Codicem, qui
in ipso Tabulario adservatur, quique conti-
net *Instrumenta authentica translationum*,
SS. Corporum, & *Sacrarum Reliquiarum e*
veteri in novam Principis Apostolorum al-
nam Basilicam cum multis aliis memoriis, &
Inscriptionibus, qui Codex concinnatus est per
Jacobum Grimaldium Vaticanae Basilicae No-
tarium, ubi (5) hoc ipsum Fragmentum ac-
curate descriptum advertimus. In ipsum quin
etiam elegantem Diatribam concinnavit Vir
profanae, & sacrae eruditionis scientissimus,
tum modestia, & comitate spectatissimus
Philippus Laurentius Dionysius ejusdem Ba-
silicae Beneficiarius, quam ex forulis suis,
ubi condebatur, eductam nobis communica-
re non dubitavit. Verum nunc a quibus San-
ctio haec condita, cui inscripta, & quid per
eam cautum fuerit, est expendendum. Lau-
dati Scriptores omnes in ea sunt sententia,
ut existiment, Gratianum, Valentinianum Jun.,
& Theodosium M. ejusdem conditores fuisse,
quod scilicet ipsam instar Epistolae inscriptam
contendant Fl. Eutherio, qui Consul fuit
cum

(1) *Clas. XX. n. 120, pag. 553.*

(2) *Le Sagre Grotte Vaticane di F. M. Torrigio Romano. II. Ediz. In Roma 1630. Parr. I. pag. 24.*

(3) *Cap. IV. Sect. XV. §. 2. pag. 105.*

(4) *To. IV. pag. 1967. n. 1*

(5) *Pag. 173. a tergo.*

cum Flavio Syagrio ann. Ch. CCCLXXXI., quo decurrente, tres, quos laudavimus, Imppp., Gratianus nempe, & Valentinianus in Occidente, Theodosius vero in Oriente florebant. Verum pace tantorum Virorum facile ab eorum sententia abscedo. Praemoneo namque, primum, nondum uni, vel alteri ex Consulibus inscriptam legem ullam ex utroque Cod. Theod., & Justin. occurrisset. Tum qui fieri potest, ut de cultu Basilicae Vaticanae, & de ejus bonorum, ministrorumque tutela (ut laudatae legis argumentum conjicitur) per Imperatorem, qui sane Occidentalis fuerit oportet, Gratianus nempe, & Valentinianus, si laudatorum Scriptorum stet conjectura, lege hac tunc quidem provisum fuerit, quae Fl. Eutherio, seu Eucherio Orientali, non autem potius, cui Romanae res concredita, Syagrio Occidentali Consuli commendaretur, quamquam & hoc quid absolum a veteri more protenderet? Quilibet enim Imperator ditione sua continebatur, & suis Officialibus, sive Magistratibus, exceptis Consulibus, promulgandas sanctiones inscribat (6). Non ergo recte sentire videntur, qui & laudatos Imperatores hujus legis auctores habent, tum eam insuper Fl. Eucherio Consuli in Oriente inscriptam anno Ch. CCCLXXXI. comminiscuntur. Si autem a me quaeratur, cui ipsam tribuendam existimem, profecto aevo potius Imppp. Arcadii, Honorii, & Theodosii Jun. conditam fuisse, & ab Honorio praefertim, qui in Occidente agebat, inscriptam Fl. Annio Eucharion Epiphano Praefecto Urbi, & quidem ann. CCCCVII., facile pronunciaverim; quandoquidem Epiphanius hac dignitate insignitus conspicitur in Theod. Codicis lege, quae Idibus Octobris hujus anni data est (7). Neque mihi negotium facessit, quod Vir ceteroquin Cl. Eduardus Corsinius in Serie Praefectorum Urbi (8) ad ann. CCCCXII., quo Eucharion hic, sive Epiphanius, ut ibidem salutatur, denuo hac dignitate potitus est, errorem in ipsam cum Gothofredio irrepsisse suspicetur, ut proinde annum CCCCXII. substituendum ibidem etiam, exilis sane conjecturae argumento contendat; quemadmodum nec etiam me a mea sententia abducit Gothofredius ipse, & Ritterius (9), neque

etiam Pagius (10), qui Eucharion ab Eucherio diversum suadent; siquidem, licet & ego eum, qui Praef. Urbi, & alter, qui Cos. fuit in Oriente, omnino diversos cum ipsis censeam, tamen facile suspicor, Eucharion Pr. V. nomen in Eutherion, sive in Eucherion inverti potuisse, proclivi litterae E in A permutatione, ut etiam de altera littera C in T usuvenisse in lapide hoc nostro animadvertimus. His accedit, quod nullus, aut dubius saltem hoc anno CCCCVII. Pr. V. occurrat apud Corsinium, quod tamen nunc ostendere haud licet, charta me deficiente, quod tamen alio loco abunde perficiam. Quare in subnotatione legis substituendi forent Coss. Fl. Honorius VII., & Theodosius Jun. II., quos quidem *Viros Clarissimos* vocari etiam potuisse, ut heic nunc vocantur, docet Inscriptio, quae allata a nobis est ex ipsis Vaticanis Cryptis in Indice Novellarum Theodosii Jun. (11), quaeque a Ciampinio (12) quoque vulgata fuerat. Conjecturae aliae etiam fortasse a nobis institui possent, verum iis nunc parcimus, cum de argumento Epistolae aliqua sint attingenda. Quantum ergo ex hac reliqua portione assequi licet, conjicitur, cautum hac lege fuisse de cultu Basilicae Vaticanae, tum de bonis, ejusque ministris, qua de re consulendi laudati Scriptores, & Turrigius praefertim. Hinc laudati fere omnes Scriptores, qui hoc Fragmentum illustrarunt, putant ex Grimaldio, litteras illas postremas PROSB. interpretandas esse PRO *Servandis Bonis*. Verum quid si censeam, mendum aliquod ibidem cubare, ut potius PRO *posita* legendum veniat; siquidem Impp. Legibus dies quandoque singulatim addebantur, quibus eadem & datae, & *propositae*, tum & *acceptae* fuerant? Ceterum multa habet nostrum hoc legis Fragmentum, quae a recepto veterum legum stylo, ac more declinent, quaeque cum longiore egeant examine, quam locus hic pati possit, illud potius instituimus in Opusculo, quod propediem edendum paramus, in quo etiam per nos *advertia* Glycerianae Epistolae ad Vindemerum Ostrogothorum Regem, quam in Praefatione nostra ad hoc Volumen protulimus (13), ad critices regulas exigitur.

(6) Vid. Adnot. (2) ad Clausul. anecd. Novellae Valent. III. pag. 90., & seqq.

(7) Lib. VI. tit. 25. l. 14.

(8) Pag. 325. & seq.

(9) In Chronolog. C. Th. ad ann. 381. pag. CIX. To. 1.

(10) Dissert. Hypat. Proleg. n. 27.

(11) Tit. VII. n. VII. pag. 75.

(12) Loc. cit. §. 35. pag. 107.

(13) §. XIII. adnot. (87) pag. XL.

F I N I S .

Theodosius

Leges novellae v. anecdotae imperatorum Theodosii junioris & Valentiniani
III. ...

Romae 1767

Augsburg, Staats- und Stadtbibliothek -- 2 Rw 635
urn:nbn:de:bvb:12-bsb11201534-1